VAN DE VOLEINDING

VAN DE VOLEINDING

DOOR

Dr A. KUYPER

MET EEN INLEIDEND WOORD VAN
Dr H. H. KUYPER

VIERDE DEEL

6e EN 7e REEKS

J. H. KOK N.V. UITGEVERS MIJ KAMPEN — 1931

ZESDE REEKS

CHRISTUS' PROFETIE AANGAANDE DE VOLEINDING.

I. De parousie voor Christus zelf een geheim.

> Van toen aan begon Jezus Zijnen discipelen te vertoonen, dat Hij moest henengaan naar Jerusalem, en veel lijden van de ouderlingen, en overpriesteren, en Schriftgeleerden, en gedood worden, en ten derden dage opgewekt worden. MATTH. 16 : 21.

BIJ den overgang van het Oude in het Nieuwe Testament stond de Christenheid van meet af voor het raadsel, dat eenerzijds de Wederkomst van den Christus zich als onmiddellijk ophanden zijnde aan de geloofsopvatting opdrong, en dat toch anderzijds zulk een breed uitgezette historie als aan die Wederkomst zullende voorafgaan, zich aandiende, dat beide denkbeelden zich ternauwernood vereenigen lieten. Vooral de Openbaring van Johannes dient zich hierbij als schijnbaar geheel met zichzelf in strijd aan. In de op elkaar volgende gezichten toch van wat te gebeuren staat, ontvangt men den niet weg te cijferen indruk, dat eeuw na eeuw verloopen zal, eer de Voleinding zal kunnen ingaan, en toch laat het aangrijpende slot den indruk achter, dat Jezus' komst ten gerichte schier onmiddellijk zal intreden. Het op een na het laatste vers van dit geheimzinnige boek is en blijft zoo aangrijpend. Er staat toch: „Die deze dingen getuigt zegt: Ja, Ik kom haastelijk, Amen", en daarop antwoordt de beidende en wachtende Christenheid: „Ja, kom, Heere Jezus!" Er zweeft hier over den loop der dingen, die te komen staat, een niet weg te cijferen onzekerheid. Tweeërlei begint al spoedig in geheel de apostolische schriftuur vrij scherp tegenover elkander te staan. Van de ééne zijde bespeurt men telkens, hoe de Wederkomst van den Christus nog bij menschenleeftijd werd ingewacht, zoodat ook Paulus zich wel uitliet, als zou

het hem nog gegund zijn, de parousie hier op aarde te beleven, maar hiertegenover ontplooit zich even stellig een al breeder historisch uitzicht, dat ten slotte de parousie, als we ons zoo mogen uitdrukken, voor eeuwen verschuift.

Dit hing samen met wat reeds spoedig na Jezus' Hemelvaart het lot der nog zoo kleine Christenheid bleek te zullen zijn. Eerst liet èn de Joodsche èn de Romeinsche overheid haar stil geworden. Men ziet dit uit de eerste berichten die de Handelingen ons mededeelen. Al talrijker zijn de overgangen van Joden tot den Christus, die na den Pinksterdag uitkomen. Eerst zijn er slechts een goede honderd die in Jezus' naam optreden, doch al spoedig zetten zich deze kleine tweehonderd tot enkele duizenden uit, en aanvankelijk schijnt het, of men deze enkele duizenden rustig zal laten geworden, zelfs nadat bleek hoe ze door goederengemeenschap ook sociaal een eigen kring gingen vormen. Maar lang hield deze laksche wijze van doen niet aan. Al spoedig begon men, en wel het eerst de Joodsche overheid, gevaar te zien in het optreden van de zich afzonderende Christenen; en even spoedig zette een begin van vervolging zich in. Als vanzelf nam die vervolging weldra een verscherpt karakter aan. Een principieele strijd was uitgebroken. En van toen af sprak het als vanzelf, dat eenerzijds de gestadige uitbreiding van den kring der Christenen, en anderzijds de zich verscherpende vervolging, geheel den toestand niet alleen, maar ook de wederzijdsche verhouding ging beheerschen. Er volgde een tijd van voortgaande en toenemende spanning, nu niet meer alleen met de Joodsche, doch straks beslister zelfs nog met de heidensche overheid. Vanzelf oefende dit invloed op den Christelijken kring zelven. Verslapte de vervolging weer, dan zette zich het aantal der Christenen zienderoogen uit, maar ook omgekeerd viel over veelzijdige ontrouw en afval te klagen, zoodra het zich voor Christen uitgeven, blootstelde aan eenigszins ernstige vervolging. Begon nu de vervolging weer te nijpen, dan lag het in den aard der zaak, dat de getrouw gebleven geloovigen hun hope weer stelden op de snel intredende parousie. Het was toch de Christus alleen, die hier redden kon.

Dit heeft er toen als van zelf toe geleid, dat men in berekening heil is gaan zoeken; iets wat er van zelf toe geleid heeft, om de zes Scheppingsdagen te nemen als de profetie van wat het einde zou brengen. Men liet zich daarbij leiden door wat Psalm 90 : 4, in verband met 2 Petr. 3 : 8 aangaf. Het was wel te verstaan, dat bij den Heere onzen God duizend jaren evenwijdig liepen met één dag. Paste men dit nu op de zes Scheppingsdagen toe, dan liepen met die zes Scheppingsdagen zes duizend jaren evenwijdig. Af-

rekenende van het jaar waarin men leefde, had men alzoo de zesduizend jaren slechts vol te maken, en in het in te wachten jaar, waarin het jaar 6000 vol zou worden, zou alzoo het einde der wereld moeten intreden. Zonder dat gezegd kon, alsof men eenige bepaalde aanwijzing bezat, dat op die wijze de eenheid der historie aan de zes Scheppingsdagen zou beantwoorden, lachte dit denkbeeld toch al meer derwijs toe, dat welhaast de uitnemendste en invloedrijkste leeraren der kerk deze voorstelling als zeker en uitgemaakt gingen aankleven, en deze zienswijze almeer onder de Christenheid ingang poogden te doen vinden. Zelfs kan men zeggen, dat tot op Augustinus de meest invloedrijke kerkleeraren zich min of meer bij deze overtuiging aansloten. We noemen slechts Irenaeus, Clemens Alexandrinus en Cypriaan.

Deze voorstelling heeft zoolang nagewerkt, dat toen ongeveer het jaar naderde, waarin, naar luid van dit historisch gerucht, het einde der wereld zou invallen, in tal van streken zich kleine groepen opdeden, die metterdaad niet anders dachten, of de Wederkomst van den Christus stond op 't komen. Ze hechtten daarom geen waarde meer aan hun aardsch bezit, verkochten het of gaven het weg, en stelden het niet anders voor, of nog in 't eigen jaar zou de bazuin van omhoog te beluisteren zijn, en het engelenheir in zijn nederdalen de parousie van den Christus aankondigen. Die stellige verwachting grondde zich toen niet, gelijk later keer op keer, toen men op enkele vermeende voorteekens afgaande, de Wederkomst van den Christus ten gerichte of ook den ingang van het duizendjarig rijk, met der Joden bekeering, waande te mogen inwachten. Met zulke gewaande voorteekens had destijds de inwachting van de parousie niets uitstaande. Veeltijds grondde men toch zijn verwachtingen eeniglijk op de 6000 jaren, die men waande dat het wereldbestaan zouden besluiten. Een Schepping in zes dagen, en omdat één dag bij den Heere is als duizend jaren, conform aan die zes Scheppingsdagen een wereldbestaan van 6000 jaren, dat derhalve omstreeks in het 1000e jaar na Christus' geboorte een einde moest nemen. De wereld had, zoo waanden velen, ongeveer 5000 jaren bestaan toen Jezus geboren werd. Rekende men nu van Bethlehem af hier duizend jaren bij, zoo zouden de 6000 jaren vol zijn, en alzoo het einde der wereld mogen worden ingewacht. De rabbijnen berekenden het anders. Ze achtten nu eerst aan het jaar 5678 toe te zijn, doch hen volgde men niet. Gelijk we reeds opmerkten, had Augustinus reeds voor vijf eeuwen deze onjuiste overlevering bestreden, maar dit belette niet, dat ze in niet zoo kleinen kring stand had gehouden, en dit had toen de onttakeling tengevolge, die hier en daar in het burgerlijke leven intrad.

Onder de meer vooraanstaande leiders en geleerden doolde men intusschen met dezen volkswaan niet dan hoogst zelden af, en was er veel meer op bedacht, uit de Heilige Schrift des Nieuwen Testaments een reeks op te zamelen, en steeds meer vast te stellen, van de groote gebeurtenissen, die blijkens Jezus' verklaringen over het einde en de stellige betuigingen van Zijne apostelen, aan de parousie zouden moeten voorafgaan. Jezus zelf toch, en evenzoo een enkele apostel, had zich zeer pertinent uitgelaten over wat aan Jezus' Wederkomst en aan het einde der wereld zou moeten voorafgaan. Wel was men het aanvankelijk over de juiste reeks van die gebeurtenissen niet geheel eens, maar allengs zoo meer toch won een zekere vaste voorstelling veld, en zoo kan gezegd, dat reeds in de eerste vier eeuwen schier in heel de Christenheid de verwachting zich vastzette, dat niet minder dan twaalf gebeurtenissen zouden intreden, die moesten afloopen, eer Jezus op de wolken zoude wederkomen. Men grondde zich daarbij op wat Jezus zelf in Zijn laatste redenen, op wat na Hem een der apostelen, en op wat ten slotte de Openbaring van Johannes had aangekondigd. Het eerst wees men daarbij op de stellig aangekondigde verwoesting van Jerusalem door de Romeinen, die in het jaar 70 te wachten was. Doch hier voegde men in de tweede plaats bij de stellig voorzegde teekenen van zon, maan en sterren, en dan in de derde plaats niet minder stellig de prediking van het Evangelie aan de geheele wereld. Jezus had dit in Matth. 24 : 14 zoo stellig betuigd, dat vanzelf elke twijfel hieraan was buitengesloten. Zijn verzekering luidde toch: „*En dit Evangelie des Koninkrijks zal in de geheele wereld gepredikt worden,* tot een getuigenis allen volken, en dan zal het einde komen". Een stellige profetie, waarbij dan reeds vroeg niet weinigen de eindelijke toebrenging van de Joden inschakelden.

Doch bij deze drie indrukwekkende voorteekenen zou 't niet blijven. Veeleer zouden in den loop der historie niet minder dan nog negen gewichtige gebeurtenissen zich als inleidend tot de parousie aandienen. Voorop plaatste men daarbij het doorbreken van het mysterie der Boosheid, en liet daarop dan volgen de te wachten oorlogen onder de volkeren, de onheilige twisten in de kerk zelve, gevolgd door het te loor gaan van de liefde onder de broederen. En was hierdoor het geheele samenstel van de Christenheid uit elkaar geraakt, dan stond ten leste de komst van den Antichrist te wachten en met zijn komst het optreden van de valsche profeten; straks gevolgd door het uitbreken van de groote vervolgingen, die zich in den eindjammer van dit aardsche leven voleinden zouden. Kwam men zoodoende tot een dozijn voorteeke-

nen, dan lag er in die lange reeks wel iets verduisterends. Van daar dat b.v. Hesychius het twaalftal in een drietal poogde saam te vatten, en wel ten eerste rekende met de verwoesting van Jerusalem, ten tweede wees op de verdrukking der volken, en ten derde vasthield aan de prediking van het Evangelie onder alle kinderen der menschen. In hoofdzaak echter hielden de kerkleeraars aan de breedere reeks vast; iets wat, zoo men ook met de Openbaring van Johannes rekende, wel niet anders kon. Zonder het krachtig ingrijpen van Augustinus mag dan ook aangenomen, dat de voorstelling van de oude kerkleeraars zou hebben stand gehouden. Aan hem is het metterdaad te danken, dat een ruimere opvatting veld won, en dat hierdoor het inzicht in wat Jezus ons had aangekondigd, zoo gelukkig verhelderd is.

Op twee gewichtige kenteekenen vestige men hierbij aanstonds de aandacht. In de eerste plaats draagt de verwoesting van Jerusalem een geheel eigenaardig karakter, waardoor ze niet met de overige groote gebeurtenissen, die te wachten waren, op één lijn is te stellen. En in de tweede plaats heeft Jezus zelf er nadruk op gelegd, dat de tijdrekenkundige opeenvolging Hem zelf niet geopenbaard was. Hierdoor komen de twee gebeurtenissen, eenerzijds de verwoesting van Jerusalem en van den tempel, en anderzijds al wat verder aan de parousie voorafgaat, zoo men wil, principieel tegenover elkander te staan. Wat de verwoesting van Jerusalem en den tempel aangaat, weet Jezus alles vooruit, en heeft Hij alles vooraf, zoo duidelijk 't slechts even kon, voorzegd en aangewezen. Voor wat daarentegen al het overige aangaat, blijft het bij wat Jezus zoo duidelijk in Markus 13 : 32 had aangezegd, dat alleen en eeniglijk de Vader de ure kende, waarop dit alles in vervulling zou gaan. „Maar van dien dag en die ure, zoo staat er toch met volkomen duidelijkheid en nauwkeurigheid voorspeld, van dien dag en die ure weet niemand, noch de engelen, die in den hemel zijn, *noch de Zoon*, dan de Vader". Een uitspraak, nader bevestigd door wat Jezus, vlak vóór Zijn Hemelvaart, tot Zijne jongeren zeide: „Het komt u niet toe te weten de tijden of gelegenheden, *die de Vader in Zijn eigene macht gesteld heeft*". En evenzoo lezen we in Matth. 24 : 36: „Doch van dien dag en die ure (namelijk van Jezus' Wederkomst) weet niemand, ook niet de engelen der hemelen, *dan Mijn Vader alleen*". Hier geldt 't alzoo een gewichtig punt, waaromtrent geen zweem van twijfel zelfs kan worden toegelaten. Toen Jezus op 't laatst tot Zijn discipelen sprak, heeft Hij er allen nadruk op gelegd, dat natuurlijk God Almachtig de ure kende, waarop de parousie zou intreden, maar

dat *buiten den Vader* niemand wist wanneer die ure zou aanbreken. En om dit nu zoo sterk als 't slechts even kon, te doen vaststellen, heeft Jezus er ook van zich zelf bijgevoegd, dat die ure van Zijn parousie *voor Hemzelf een geheim was.* Dit sloot van zelf uit, dat eenig creatuur, hetzij mensch, hetzij engel, dien dag en die ure kennen zou. Alle berekening zou hier falen, alle berekening moest uit dien hoofde gemeden worden. Tweeërlei moest vaststaan: eenerzijds het onafgebroken alle eeuwen door zich vastklemmen van alle geloovigen aan hun Heiland, zoodat het: „Kom, Heere Jezus, ja, kom haastelijk", alle eeuwen door een zielstrilling in alle waarachtig geloovigen zou doen tintelen van zielsinnig verlangen naar het genieten van Jezus' gemeenschap, maar daarnaast moest anderzijds staan een geheel overlaten van der eeuwen duur aan Gods almachtige beschikking, zonder dat God Almachtig hierbij door eenige toezegging of belofte zou gebonden zijn. Het „Kom, Heere Jezus, ja kom haastelijk" is een door alle eeuwen heen, en door aller eeuwen gebeuren, onmiddellijk met de ziel grijpen naar de rechtstreeksche gemeenschap met den Middelaar.

Dit echter geldt wel van al het verdere, maar het geldt niet van wat in het jaar *zeventig* gebeuren zou. De kort na Jezus' Hemelvaart in te wachten verwoesting van Jerusalem was reeds door de profetieën van Daniël voorop geschoven, en ten overvloede heeft Jezus zelf Zijn jongeren omtrent deze aanstonds ophanden zijnde gebeurtenis volledig ingelicht. Gelijk men zich herinnert, beriepen de valsche getuigen, die in het Sanhedrin den grondslag legden voor Jezus' ter-dood-veroordeeling, zich juist op deze Zijn verklaring. Het groote kapittel, waarin de Voleinding ons geteekend wordt, begint in Matth. 24 : 1 aanstonds met Jezus' profetie omtrent den tempel; een profetie, die geheel op zichzelve staat. De discipelen, zoo lezen we daar, schepten er behagen in, om Jezus nog eens met nadruk op de tempelpracht te wijzen. Blijkbaar hadden ze af en toe den indruk ontvangen, dat Jezus niet zoo bijzonder, althans niet zoo overweldigend, door de pracht van den toenmaligen tempel was aangegrepen. Dat waren *zij* wel, en daarom was het geheel natuurlijk, dat de jongeren, gelijk er staat, op een gegeven oogenblik opzettelijk naar Jezus toekwamen, om Hem op de pracht van den tempel te wijzen. Die pracht was aangrijpend. Het was toch volstrekt niet meer de kleine, sobere tempel van Ezra en Nehemia. Herodes de Groote had dien kleinen tempel van de ballingschap omgetooverd in een prachtgebouw, dat zelfs de vraag deed rijzen, of 't niet Salomo's tempel in weelde en grootschheid overtrof. En nu voldeed het den discipelen niet, dat Jezus op die tempelpracht zoo weinig het oog richtte.

Dit optreden van de discipelen maakte echter op Jezus een vlak omgekeerden indruk, en Jezus maakte van de vraag der jongeren gebruik, om integendeel juist het straks *te niet gaan* van al deze tempelpracht hun nogmaals aan te zeggen. Het is of Jezus tot hen zegt: „Gij wilt mijn aandacht op de weelde van den tempel vestigen, zij 't zoo. Zie dan nu dien tempel in zijn volle pracht nogmaals aan, en dan is dit de verklaring, die Ik, opdat ge ze welverstaan zult, hierbij voeg: Voorwaar zeg Ik u, hier zal geen steen op den anderen gelaten worden, die niet afgebroken zal worden." Krasser kon 't niet gezegd, en wat Jezus in dit aangrijpende zeggen aan Zijn discipelen voorhield, is reeds zes en dertig jaren daarna op de ontzettendste wijze in vervulling gegaan. Ook onder Nebucadnezar was het in de jaren der Ballingschap tot een verwoesting van den tempel, t. w. van dien van Salomo, gekomen, en ook die verwoesting droeg een zeer ernstig karakter, maar toch, wat in het jaar 70 onder Titus geschied is, ging het toen gebeurde nog zeer verre te boven. Thans immers zou geen steen op den anderen gelaten worden. Let er dus wel op, dat dit eerste teeken voor Jezus in 't minst niet geheim was gebleven. Wel trok wat later gebeuren zou zich ook voor Jezus in 't mysterie terug. Van wat later gebeuren zou, wist alleen de Vader. Daarentegen van hetgeen zes à zeven en dertig jaren na Zijn Hemelvaart zou plaatsgrijpen, was Jezus niet alleen geheel op de hoogte, maar in aansluiting aan Daniëls profetie, was Jezus' voorkennis van Jerusalems val en van de verwoesting van den tempel zoo juist en zoo nauwkeurig, dat Hij al wat hierop betrekking had Zijn discipelen als in scherpe trekken had voorgeteekend.

Deze ééne gebeurtenis staat daarom van al het overige afgezonderd. De nadere tijdsbepaling van al wat verder volgen zou, was en bleef ook voor Jezus een geheim. Daarvan wisten noch de engelen, noch de profeten, noch ook de Zoon des menschen. Niemand kende daarvan ure en dag dan de Vader, en de Vader alleen. Het is daarmee ook uit ons tijdrekenkundig peinzen uitgelicht. Zelfs gissen baat hier niet. We hebben hier te wachten. In klimmende zorg, en zelfs angst, te wachten, hoe de ons voorzegde gebeurtenissen, gelegenheden en wonderen zullen intreden. Het zijn die ontzettende gebeurtenissen zelve die ons straks verkondigen zullen, hoeverre de loop der historie zich reeds zal voleind hebben. Eeuw na eeuw zal zich vooruitspoeden. Steeds ernstiger karakter zullen de dingen die te komen staan, aannemen. Aanvankelijk zullen het dan nog gebeurtenissen zijn, die, hoe aangrijpend ook, toch nog in het *normale* wereldleven zich invoegen. Doch eindelijk

komt de ure, dat dit gewone, dit normale zijn eindpunt bereikt heeft, en dan zal het alles verstorende einde intreden. Heel de wereld zal dan dreunen op haar grondvesten. En dan komt vanzelf de siddering, de ontroering, de dooreenschudding die het einde inluidt.

II. De verwoesting van Jerusalem.

Dat alsdan, die in Judea zijn, vlieden op de bergen.
MATTHEUS 24 : 16.

DE zoo in het oog springende verklaring dat alleen aan den Vader de gang bekend was van wat te komen stond, en dat niet alleen de engelen, maar zelfs de „Zoon des menschen" hier onwetend tegenover zou staan, bleef voor velen destijds zóó raadselachtig, dat men niet te ver gaat door te beweren, dat maar al te velen toch eigenlijk deze uitspraak niet voor geheel gemeend konden aannemen. Het is daarom noodzakelijk hierop eenigszins nader in te gaan. En dan zij al aanstonds zonder de minste aarzeling uitgesproken, dat hetgeen de Heere Christus hier van zichzelven als Zoon des menschen zegt, *toen* wel gold, maar thans vanzelf niet meer doorgaat. Wat de Heere Christus hier omtrent de beperktheid van Zijn eigen voorkennisse betuigt, geldt uitsluitend van den Christus in Zijn *menschelijke* natuur. Nu zou het onderscheid tusschen de kennisse van den Christus naar Zijn menschelijke natuur, en naar Zijn God-zijn, voor ons veel gemakkelijker zijn te vatten, indien de Christus tijdens Zijn menschelijke omwandeling op aarde ons, in de beperktheid van Zijn weten, meer gelijk ware geweest. Dit echter stond geheel anders. Wie nauwkeurig de kennis en wetenschap van den Christus naar Zijn menschelijke beperktheid nagaat, wordt er telkens door getroffen, hoe de Christus allerlei dingen wist, inzag en doorgrondde, die wij naar de gegevens van onze huidige, vervallen menschelijke natuur zelfs van verre niet gissen kunnen. Wie naleest wat Jezus tot Nathanael zeide: „Eer Filippus u riep, daar gij onder den vijgeboom waart, zag Ik u"; naleest wat Hij antwoordde aan de bloedvloeiende vrouw, hoe Hij Petrus zijn drievoudige verloochening voorzeide; en hoe Jezus op alle manier, en telkens opnieuw, Zijn discipelen en Zijn omgeving verraste door wat Hij opgemerkt en doorzien heeft; iets wat zelfs bij den stater in den bek van den visch

zoo sprekend uitkomt; voelt aanstonds dat de maat en de beperktheid van onze gewone menschelijke kennis bij Jezus niet aldus doorging. Misverstand sluipe hierbij niet in. Naar de oorspronkelijke Schepping was onze menschelijke aanleg veel rijker, dan die sinds werd. Onze menschelijke natuur is door den val en de gevolgen daarvan geknakt en verzwakt, en men begrijpt en verstaat Jezus niet, indien men Hem wil afmeten naar datgene, waartoe wij, gewone menschen, thans na en door den val gekomen zijn.

Veeleer spreekt 't zoo goed als vanzelf, dat Jezus, die de gevolgen van den val ten deze niet onderging, in dit opzicht door onze gebreken niet gedrukt werd en veeleer den oorspronkelijken rijkdom van gaven bezat, waarop wij in onze Schepping waren aangelegd. Toch nam dit niet weg, dat de Zoon des menschen, in onze menschelijke natuur optredend, hiermede overging in het *creatuurlijke*, nader gezegd, *menschelijk* beperkte. Als hier dan ook staat, dat de Christus ten deze Zijn volle Goddelijke kennis had ingeperkt, en dat alleen de Vader, en alzoo niet Hij, de juiste tijdsorde en de voorteekenen der parousie kende, dan komt een bericht tot ons, dat geheel strookt met het eindig karakter van de creatuurlijke of menschelijke verschijningswijze, die Jezus als Zoon des menschen had aangenomen. Wel had natuurlijk het tijdsverloop, dat tot aan het einde nog te wachten stond, Hem door den Vader kunnen zijn meegedeeld, maar dit was niet geschied, dit had niet plaats gegrepen, en daarom wordt op zeer in het oog vallende wijze vermeld, dat Jezus ten deze schier even onkundig bleef als Zijn discipelen. Maar dit zij er aanstonds aan toegevoegd, hieruit volgt in geen enkel opzicht, dat de Christus, in den staat Zijner verheerlijking, waartoe Hij met Zijn Hemelvaart inging, in gelijke verhouding bleef verkeeren. Dit *kon* zelfs niet, en is volstrekt ondenkbaar. Gezeten in Zijn Goddelijke glorie aan de rechterhand des Vaders, gevoelde Jezus al deze beperktheid van zich wegvallen, en was „Hem gegeven alle macht in den hemel en op aarde".

Nu sloeg dit niet op hetgeen binnen ettelijke jaren na Jezus' Hemelvaart stond te gebeuren. Gelijk we reeds opmerkten, lag hetgeen te komen stond in de verwoesting van stad en tempel, en wel in het jaar 70, geheel hier buiten. Alles toch wat hierop betrekking had, lag voor Jezus in 't klare licht. Al wat hiermede samenhing was aan Jezus volledig bekend. Reeds de profetie van Daniël had deze straks na Jezus' Hemelvaart in te wachten gebeurtenis klaar en duidelijk voorzegd, gelijk Jezus dan ook niet nalaat opzettelijk naar de profetische aankondiging van Daniël te

verwijzen. Zoo toch lezen wij in Matth. 24 : 15, 16: „Wanneer gij dan zult zien den gruwel der verwoesting, waarvan gesproken is door Daniël den profeet, staande in de heilige plaats (die het leest, die merke daarop), dat alsdan die in Judea zijn, vlieden op de bergen." Van zelf kan op deze verwijzing van Jezus naar Daniël niet genoeg nadruk worden gelegd. Wel zijn er ook onder de geloovigen enkele uitleggers geweest, die aannamen dat Jezus zich ten deze kon vergist hebben. Hij zou dan op de traditie van Israel zijn afgegaan, en slechts hebben nagesproken, wat in die traditie toen ter tijd als gangbare munt gold. Edoch wel nauwelijks dient hiertegen intusschen opgemerkt, dat wie zoo spreken dorst, Christus in Zijn heiligen persoon aantastte, en Hem in Zijn klare inzichten te na kwam. Wie in den Christus gelooft als in den Zone Gods, die gekomen was, om ons 't volle licht op de openbaring Gods te laten vallen, kan niet aannemen, dat de Christus zich in geheel de opvatting van de profetie ten eenenmale zou vergist hebben. Wie alzoo ook maar *durft* oordeelen, tast den Christus in Zijn Middelaarschap aan, en maakt Hem, en zulks zelfs op zeer stuitende wijze, feilbaar. Wie zich tot zulk een voorstelling verleiden laat, verliest Zijn Heiland. Aan wat hier over Daniel door den Christus betuigd wordt, is dan ook in tweeërlei opzicht zoo hooge waarde te hechten. Eenerzijds, omdat dit sterksprekende getuigenis van den Christus omverwerpt alle latere critiek, die de echtheid van het geheele boek van Daniël wilde te niet doen; en anderzijds omdat Jezus uit Daniëls profetie de zekerheid gewon van wat kort na Zijn Hemelvaart met Jerusalem en met den tempel te gebeuren stond.

Intusschen lette men er op, dat uit hetgeen Jezus hier over Daniëls profetie zegt, nog geenszins volgt, dat de *algeheele* vervulling van deze profetie reeds met de verwoesting van Jerusalem en den tempel in het jaar 70 is afgeloopen. Stellig sloeg wat Jezus hier zegt, er in de eerste plaats op. Wie echter de profetie van Daniël niet op een enkel punt raadpleegt, maar ten einde toe doorloopt, merkt al spoedig, dat hetgeen aan hem werd geopenbaard, verre over deze eerste gebeurtenis heenschoof, en dat alzoo ook Jezus' beroep op Daniël zich veel verder kon uitstrekken, dan enkel tot Jerusalems verwoesting. Zelfs schijnt de krasse uitdrukking die Jezus bezigt: „den gruwel der verwoesting", veel verder te gaan dan tot Jerusalems ondergang. Ongetwijfeld was intusschen ook hetgeen in het jaar 70 te gebeuren stond, er in begrepen. Er volgt toch in vs 16 op hetgeen Jezus van Daniël zegt, onmiddellijk deze nadere verklaring: „Dat alsdan die in Judea zijn, vlieden op de bergen, zelfs wie op het dak is, kome niet af, om iets uit zijn huis

weg te nemen. En die op den akker is, keere niet weder terug, om zijne kleederen weg te nemen. Maar wee de bevruchte en de zoogende vrouwen in die dagen. Doch bidt dat uwe vlucht niet geschiede des winters, noch op eenen Sabbath." Uit geheel den samenhang blijkt hier alzoo ten duidelijkste, dat de Christus hier als vooruit inleefde in de doodelijke gevaren en angsten, die reeds zoo kort na Zijn Hemelvaart, Zijn pas gestichte en ontloken kerk overvallen zouden. De verwijzing niet eens naar Palestina, maar in het bijzonder naar Judea, toont ten duidelijkste, dat Jezus hierbij vervuld was van bezorgheid over het plotselinge en doodelijke gevaar, dat Zijn kerk zoo kort na haar stichting en opbloeiing overvallen zou. Die kerk zou in die eerste jaren met name in Jerusalem te vinden zijn, en voorts in de omgeving van de hoofdstad, in enkele stedekens en vlekken van Judea. Nu zou in het vooraf bepaalde jaar 70 vrij onverhoeds en plotseling de onweerstaanbare Romeinsche macht zich opmaken, om aan Jerusalem en haar tempel den doodelijken slag toe te brengen, en die alles overrompelende en terneer werpende aanval van de onweerstaanbare Romeinsche legermacht zou zich tegelijk tegen al wat gekerstend was keeren, en geheel de gemeente des Heeren zou aanstonds in doodsgevaar geraken.

Van dat ontzettende gebeuren gewaagt de Christus nu breedvoerig, als Hij er op wijst, hoe dan geen vlucht meer helpen zou, en heel de Christenheid uit Judea de wijk zal moeten nemen. Men weet in wat harde termen de Christus die ramp afbeeldde. „Wee de bevruchte en zoogende vrouwen in die dagen. Want alsdan zal groote verdrukking wezen, hoedanig er niet is geweest van het begin der wereld tot nu toe, en ook niet zijn zal. En zoo die dagen niet verkort werden, geen vleesch zou behouden worden, maar om der uitverkorenen wille zullen die dagen verkort worden." Ongetwijfeld is deze schildering van wat bij de verwoesting van Jerusalem en haar tempel te wachten stond, op zoo aangrijpende wijze voorgesteld, dat men schier onder den indruk zou komen, alsof er nimmer banger en erger te wachten stond of geweest was. Er is dan ook geen quaestie van, of hetgeen in het jaar 70 in en om Jerusalem geleden werd, is ontzettend geweest. In niets zijn de Joden ontzien of gespaard. Geen menschelijke deernis heeft hun lijden en hun jammer getemperd. Vraagt men echter, of wat aan menschelijk lijden in vroeger eeuwen voorafging, of ook hetgeen in de daarop volgende eeuwen te wachten stond, niet het toen doorstane nog te boven ging of kon gaan, zoo behoeft men de lezing van Matth. 24 slechts te vervolgen, om aanstonds te gevoelen, hoe

veel banger nog te wachten stond, en hoe hier nog slechts van een „*beginsel* der smarten" sprake is.

Toch tast geheel mis, wie hierin een vergissing meent te mogen zien. Wat ons in Matth. 24 : 15—22 betuigd wordt, vat in één zienersblik al wat te komen stond, saam, en ontleent zijn speciaal karakter eeniglijk daaraan, dat al wat in de daarop volgende eeuwen te komen stond, door die eerste aangrijpende vervolging zou worden ingeleid. Aldus begon de vervolging van Christus' gemeente; op die wijs zette het in; van dien aard was het karakter dat de tegen Christus' kerk zich ontwikkelende woede dragen zou. Vandaar dat ons de eerste inzet van dit bange wee, gelijk het zich in Judea openbaarde, in zeer scherpe trekken geteekend wordt, als om den indruk te vestigen dat het zóó zou beginnen, dat het in gelijken geest zou doorgaan, en dat eerst in 't eind de volle gruwel de voleinde verschrikking en ontzetting zou brengen. Beide was daarom hier noodzakelijk. In de eerste plaats moest de inzet van den gruwel, gelijk die met Jerusalems verwoesting en met de eerste vervolging te wachten stond, scherp belijnd en in zijn aangrijpenden jammer voelbaar uitkomen. Er moest hierbij tot in bijzonderheden worden afgedaald. En vandaar dat verwijzen naar wie dacht zijn kleed nog te kunnen meenemen, en daardoor verloren ging; alsmede naar de zwangere en zoogende vrouw die er zich niet meer uit kon helpen. Maar dit was slechts de inzet, de forsche teekening van den voldongen jammer, die nu zou ingaan. Doch daarop volgde nu vanzelf het voortwoekeren van dit ontzettende beeld tot in de verste eeuwen, ja, tot in de Voleinding. Aldus zou de jammer inzetten, en in datzelfde gruwelijk karakter zou de komende jammer zich steeds verder ontwikkelen. En het is die verdere, steeds voortgaande ontwikkeling van den komenden jammer, welken Jezus rechtstreeks met den eersten jammer in Judea in verband zet, en die van daaruit met bangen golfslag de eeuwen, die te komen staan, binnendringt. Lees het maar in Matth. 24:6—13, waar de profetie aldus luidt: „En gij zult hooren van oorlogen; ziet toe, wordt niet verschrikt; want alle die dingen moeten geschieden, maar nog is het einde niet. Want het eene volk zal tegen het andere volk opstaan, en het eene koninkrijk tegen het andere koninkrijk; en er zullen zijn hongersnooden en pestilentiën, en aardbevingen in verscheidene plaatsen. Doch alle die dingen zijn maar een beginsel der smarten. Alsdan zullen zij u overleveren in verdrukking, en zullen u dooden, en gij zult gehaat worden van alle volkeren, om Mijns naams wille. En dan zullen er velen geërgerd worden, en zullen malkanderen overleveren, en malkanderen haten. En vele valsche profeten zullen opstaan, en zullen er velen verleiden. En

omdat de ongerechtigheid vermenigvuldigd zal worden, zoo zal de liefde van velen verkouden. Maar wie volharden zal tot het einde, die zal zalig worden".

Eerst zoo treden vs 8 en vs 21 van Matth. 24 in begrijpelijk verband. Anders toch zouden ze elkaar lijnrecht weerspreken. Er was toch in vs 8 niet van een lijden op kleine schaal gesproken. Er was gesproken van bange tijden, waarin men hooren zoude van oorlogen, zoodat het ééne volk tegen het andere zou opstaan en het ééne koninkrijk tegen het andere koninkrijk, en dat er zijn zouden hongersnooden en pestilentiën en aardbevingen in verscheidene plaatsen; alleen maar, zoo voegde Jezus er bij, „al deze dingen zullen nog maar *een beginsel der smarten zijn*". Plaatst ge daar nu echter naast wat in vs 21 voorzegd wordt, dan ontwaart ge aanstonds, dat ge in een geheel andere, veel ernstiger periode zijt overgegaan. Nu toch hoort ge in vs 21 van „zoo groote verdrukking, als er dusver nooit geweest was niet alleen, maar ook nimmer zijn zou". De krasse tegenstelling springt in het oog. Het eerste wijst op een jammer van den aanvang, die „het *beginsel* der smarten" aanduidt, en het tweede doelt integendeel op iets zoo ontzettends, dat 't alle lijden te boven zou gaan, hetwelk er ooit geweest was of ooit in latere eeuwen komen zou. Die twee voorstellingen worden nu gegeven over dingen, die te komen stonden in het zoo korte tijdsverloop van Jezus' Hemelvaart in het jaar 33/34, en de verwoesting van Jerusalem in 69/70. Dit levert nu in het minst geen strijd op, zoo ge den nadruk legt op het karakter en op den aard van 't lijden, dat in 70 Judea overviel, maar 't zou onverzoenlijken strijd opleveren, zoo ge die beide scherp tegenover elkander staande voorstellingen in het ééne jaar 70 geheel liet opgaan. Daarentegen verklaart 't alles zich geleidelijk en van zelf, zoo ge verstaat, dat 't hier niet gaat om den *omvang*, maar om 't *karakter* van het nu komend lijden. Dat karakter zou zeer bang en bitter zijn, gelijk het voorheen nimmer gekend was, en in dat bange en bittere karakter zou 't aanstonds met het jaar 70 optreden. Doch daarna zou in den loop der eeuwen de ontwikkeling van dit booze, bange lijden zich steeds verergeren. In 70, hoe bang ook, nog slechts „een *beginsel* der smarten", doch vandaar af een steeds klimmen van de ontzetting en een steeds intensief verergeren van wat te komen stond.

III. Het geslacht dat niet zal voorbijgaan.

Voorwaar Ik zeg u, dit geslacht zal geenszins voorbijgaan, totdat alle deze dingen zullen geschied zijn.
MATTH. 24 : 34.

VRIJ vaak heeft de geloovige lezer van Jezus' aankondiging omtrent hetgeen na Zijn Hemelvaart en bij het intreden der Voleinding te gebeuren stond, zich verward gevoeld door wat in vs. 34 van Matth. 24 zoo stellig voorzegd is. Daar toch leest men dit stellige woord van Jezus: „Voorwaar Ik zeg u, dit geslacht zal geenszins voorbijgaan, totdat alle deze dingen zullen geschied zijn". Dit zeggen spreekt zeer stellig; immers het wordt ingeleid met het woord: „Voorwaar", een uitdrukking die op Jezus' lippen bijna met een eed gelijk staat. Was nu in wat aan vs. 34 voorafgaat op niet anders gedoeld, dan op de verwoesting van Jerusalem en van den tempel, zoo zou dit zeggen van Jezus geen de minste moeilijkheid opleveren. Het staat toch vast, dat Jezus, wat die verwoesting van stad en tempel betreft, geheel op de hoogte was van wat te komen stond, en dat Hij, in aansluiting aan de Godsspraak van Daniël, deze machtige gebeurtenissen in het jaar 70 verwachtte. Ging dan ook aan deze zoo stellige uitspraak van Jezus niet anders vooraf dan deze profetie omtrent hetgeen 36 jaren na Zijn Hemelvaart in te wachten was, zoo zou zich hier geen enkele moeilijkheid voordoen. Jezus kende dat fatale jaar van 70 bij het cijfer. Jezus wist tot in de kleinste bijzonderheden wat dan te gebeuren stond, en op dit alles zou het volkomen passen, dat het toen levend geslacht niet zou zijn weggestorven, voordat dit alles zou geschied zijn. Zoo echter staat de zaak niet. Neem bv. 10—14, dat natuurlijk lang aan vs. 34 voorafgaat. In dat 14e vers nu was even stellig de zaak door Jezus aangekondigd. Er staat nu in dit vers niets minder dan dit: „Dit Evangelie des Koninkrijks zal in de geheele wereld gepredikt worden tot een getuigenis allen volken, en dan zal het einde komen." Nu is de prediking, gelijk ze hier bedoeld werd, eerst pas eeuwen later zeer ten deele in de wereld uitgegaan. Nog in de tiende en twaalfde eeuw bleven er zelfs in Europa ongekerstende Staten. En gaat men buiten Europa, Azië, Afrika en de overige wereld-deelen in, dan is de roep van een prediking die onder alle volken in heel de wereld zal uitgaan, nog zoo ongelooflijk verre van de vervulling af, dat, in weerwil van de zoo krachtig voortgezette missie, wie nadenkt en op de hoogte der zaak is, zich gedurig

afvraagt, hoe toch ooit of immer deze stellige toezegging van den Christus in vervulling zal gaan. Doch let ge er nu op, dat deze stellige aankondiging in Matth. 24 : 14 schier een half kapittel voorafgaat aan de belofte in vs. 34, dat nog bij het leven van het toenmalig geslacht, dit en al die andere wonderen in vervulling gegaan zijn, dan staat ge voor een moeilijkheid die u ten eenenmale verbijstert.

Dit heeft men dan ook van meet af gevoeld, en van daar dat ook onze Statenoverzetters er op bedacht waren, om aan dat stellige zeggen van Jezus zulk een uitlegging te geven, dat schijnbaar althans de moeilijkheid wegviel. Men vond er namelijk op, dat de woorden: „dit geslacht zal geenszins voorbijgaan" niet slaan zouden op het toentertijd levende geslacht, maar doelen zouden op *het geslacht der Joden.* In de noot van onze Staten-overzetters kunt ge het zoo vinden, en tal van latere en vroegere uitleggers hebben gemeend dit zeggen van Jezus evenzoo te mogen duiden. Toch zijn er gelukkig te allen tijde ook andere uitleggers geweest, die zich tegen deze verklaring of uitlegging verzet hebben. Reeds te beweren, dat, eer kwam wat Jezus hier voorzegde, geheel het Joodsche volk zou zijn te niet gedaan, is iets dat in de Schriftuur niet past. Er is nergens in de Heilige Schrift sprake van een totaal te niet gaan van het Joodsche volk. Hoe verschillend ook over het vraagstuk van de eindbekeering der Joden moge gedacht worden, niemand heeft ooit beweerd, dat al wat Joodsch van herkomst was, zou uitsterven. Reeds het feit dat er thans, bijna twintig eeuwen na Jezus' uitspraak, nog tenminste tweemaal zooveel Joden leven, als er ooit in Palestina saam geleefd hebben, werpt geheel deze voorstelling omver. Iets waar dan bij komt, dat de stellige wijze van spreken met het *voorwaar*, niet kan slaan op een vage uitspraak, maar doelen moet op een zeer concreet zeggen. Zonder aarzeling moet daarom ook door ons beleden, dat we deze wijze van verklaring niet voor waarachtig aanvaarden kunnen, en het zeggen van Jezus in Matth. 24 : 34 niet anders kunnen noch mogen uitleggen, dan van het toen in het leven zijnde geslacht, naar leeftijd gerekend.

Maar indien het vaststaat, dat Matth. 24 : 34 ziet op het toen in leven zijnde geslacht, dan volgt hieruit ook noodzakelijk, dat met „alle deze dingen, die geschieden zullen eer dit geslacht voorbij gaat", ook niet bedoeld kan zijn alles wat in de voorafgaande verzen door Christus voorzegd wordt aangaande Zijn Wederkomst. Reeds in vs 5 voorzegt de Heere: „Velen zullen komen onder mijn naam, en zeggen: Ik ben de Christus, en zij zullen velen verleiden." Let er nu wel op, dat ook dit zou moeten gebeuren in

de 36 jaren, die aan Jerusalems verwoesting voorafgaan. Doch wie gevoelt nu niet aanstonds, dat zulks een klare ongerijmdheid zou geweest zijn. Ongetwijfeld is en vóór en na Jezus nu en dan een zeloot opgestaan, die zich voor den Messias uitgaf, doch zoo men dit in de 70 jaren, die aan Jerusalems val voorafgingen, op twee of drie stelt, overdrijft men eer, dan dat men te weinig rekent. Hier daarentegen wordt voorzegd, dat het optreden van een pseudo-Messias straks een zich gedurig herhalend verschijnsel zou worden. Er staat toch: *„Velen* zullen komen onder mijn naam, en zeggen: Ik ben de Messias." Wie voelt nu niet, dat zulk zeggen òf elken redelijken zin mist, òf dat het doelen moet op een zeer langdurige periode, die in de eeuwen na Jezus' verscheiden op Zijn Hemelvaart volgde. Evenzoo staat het met de oorlogen tusschen de volkeren, met de pestilentiën en hongersnooden, waarvan de dreigende komst was te voorzien. Nu is er zeer zeker in de 36 jaren, die tusschen Jezus' Hemelvaart en Jerusalems verwoesting verliepen, ook wel geoorloogd. Er werd zoo goed als altijd in de eene of in de andere streek krijg gevoerd. Maar zooveel staat dan toch uit de ons bekende historie wel vast, dat er in die 36 jaren, tot op den grooten aanval van Titus op Jerusalem, van geen bijzonderen oorlogstoestand sprake is geweest, en dat ook hetgeen hier door Jezus voorzegd werd, niet passen kon op den korten tijd die tot aan Jerusalems verwoesting zou verloopen.

Te sterker nadruk mag en moet hierop gelegd, omdat Jezus in vs 8 er op volgen laat, dat zelfs deze groote, alzijdige oorlogen, pestilentiën en dreigende volksrampen, nog slechts *een aanvang* van den dreigenden jammer zouden vormen. Er staat toch met zoovele woorden in vs 8: „Doch al deze dingen zijn nog maar *een beginsel* der smarten." Hoe ware dit nu saâm te rijmen? Saâm te rijmen deze twee dingen, dat 't toen levende geslacht nog den vollen uitgang van dezen jammer beleven zou, en dat toch dit alles, schier in zijn voltooide bitterheid, nog niet anders dan *het eerste begin* van den komenden jammer zou zijn. En evenzoo staat het met de in vs 24 aangekondigde groote en machtige wonderen, die niet van de apostelen, noch van andere gezanten des Heeren, maar van de vijanden van Christus, en dus welbezien van den duivel, zouden uitgaan. Er staat toch in vs 24: „Er zullen valsche Messiassen en valsche profeten opstaan, en deze zullen groote teekenen en wonderheden doen, alzoo, dat zij, indien het mogelijk ware, ook de uitverkorenen zouden verleiden". Hoe ter wereld wil dit nu toepasselijk worden gemaakt op de periode der apostelen, toen het destijds levend geslacht het sterven nog pas tegemoet ging. Men kan dit alles niet doorlezen, of van alle zijden dringt

zich de indruk op, dat dit alles doelt op heel de verdere historie van Christus' Kerk, toen reeds vier, vijf geslachten, het ééne na het andere, ten grave waren gedaald. Men moet toch inleven in de groote vervolgingen van de Romeinsche Keizers, en straks in de gruwelijke verwoestingen die de Mahomedanen, vooral in Azië en Afrika, onder de Christenen hebben aangericht, om maar eenigszins zich het beeld verwezenlijkt te zien van wat ons hier aan jammer en ellende geteekend wordt. En nu komt er nog bij, dat Jezus, in vs 25, juist dit deel van Zijn profetie zoo plechtig besluit met den uitroep: „Ziet, Ik heb het u voorzegd!"

Doch zelfs hierbij blijft het niet.

Wie met stipte nauwkeurigheid Matth. 24 tot op het gewichtige vs 34 doorleest, ontwaart al spoedig, hoe elke poging om, wanneer men onder „al deze dingen" al het voorafgaande verstaat, dat bij Christus' Wederkomst zou plaats vinden, vs 34 dan toch op het toen nog levende geslacht toe te passen, op een volstrekte ongerijmdheid neerkomt. Zoo duidelijk mogelijk toch worden in vs 30 tot en met vs 33 geprofeteerd niet de jammeren, waarmede de vervolging der Christenheid beginnen zoude, maar, heel anders, de ontzettende eindtafereelen, waarmeê heel de historie der wereld zou besloten worden, en door de Wederkomst des Heeren de Voleinding zou ingaan. Lees slechts wat in vs 30 v.v. wordt aangekondigd: „Alsdan zal in den hemel verschijnen het teeken van den Zoon des menschen, en zal men den Zoon des menschen zien, komende op de wolken des hemels met groote kracht en heerlijkheid." Dat dit doelt op de Voleinding kan door niemand betwist worden, en daar dit alles nu voorafgaat aan de stellige verklaring van vs 34: „Voorwaar zeg Ik u dat dit geslacht niet zal voorbijgaan totdat alle deze dingen zullen geschied zijn", — volgt hier rechtstreeks uit, dat Jezus dan bedoeld zou hebben, Zijn Wederkomst ten gerichte binnen zeg vijftig jaar na Zijn Hemelvaart plaats te zullen doen hebben. Zoo ontwaart men van alle zijden, op welk deel van wat voorafgaat, men ook nader de aandacht vestige, dat men aan Jezus toedicht, wat Hij niet kan gemeend noch bedoeld hebben, indien men al wat in Matth. 24 aan vs 34 voorafgaat op het toen levende geslacht toepast. Eer waarschuwt de Heere keer op keer tegen zoo averechtsche opvatting, door er bij te voegen, dat dit alles nog slechts „het beginsel der smarten is", dat volstrekt „het einde er nog niet is", en dat eerst veel later geheel andere dingen zullen moeten gebeuren om te mogen onderstellen, dat het einde nabij en *voor de deur is* (vs 33).

Doch ook hiermede is de meest afdoende tegenwerping nog niet

genoemd; deze toch volgt eerst in vs 36, d.i. in wat vlak op vs 34 volgt. Het is daarom hier volstrekt noodzakelijk, de beide uitspraken waarop 't hier aan komt, in onderling verband vlak bij elkander te nemen. Eerst wordt dan in vs 34, zoo goed als onder eede, betuigd, dat „dit geslacht niet zal voorbijgaan totdat al deze dingen zullen geschied zijn", en daarop nu maakt vs 36 aanstonds deze restrictie: „Doch van dien dag en ure weet niemand, ook niet de engelen der hemelen, noch ook de Zoon (zie Markus 13 : 32) dan mijn Vader alleen". Is nu sterker tegenspraak denkbaar? Jezus voorzegt eerst al wat komen zal, met inbegrip van de Voleinding, doch betuigt er bij, dat het ook voor Hem verborgen is, wanneer dit alles te gebeuren staat, daar dit alleen de Vader weet, en daartusschen in zouden we de betuiging onder eede hebben, dat dit alles, met inbegrip van de Voleinding, te komen staat vóór het wegsterven van het toen levende geslacht.

Dit kan niet, het is een volstrekte ondenkbaarheid, dat Jezus zelf zoo pertinent mogelijk verklaren zou: ook zelf, als de Zoon, is de tijdsorde van wat te komen staat, mij verborgen. Die tijdsorde kent de Vader alleen. En dat dezelfde Jezus vlak daarop zou gaan betuigen, dat al wat te gebeuren stond, nog plaats zou vinden eer het thans levend geslacht wegstierf, zeg dan binnen vijftig jaar. Zulk een zeggen van ja en neen in geheel dezelfde zaak, en in een zaak van zoo alles overwegend gewicht, mag wie den Christus eert, zich geen oogenblik in denzelfden Christus denken. Dat ware heiligschennis. Was ten deze niet alleen dag en uur, maar evenzoo jaar en eeuw ten eenenmale voor Jezus verborgen, dan mag ook geen enkel oogenblik worden aangenomen, dat Jezus toch de Voleinding van al wat te gebeuren stond, binnen één engen kring van een 40 à 50 jaren zou besloten hebben.

De reeds door ons aangegeven uitlegging is dan ook de eenige die hier kan voldoen. Scherp moet, waar Jezus van de toekomende gebeurtenissen handelt, steeds door ons onderscheiden worden tusschen tweeërlei wat in de toekomst te gebeuren stond. Het eerste van die twee doelde uitsluitend op hetgeen kort na Jezus' Hemelvaart in zou treden en bestond in de komende verwoesting van stad en tempel. En daarnaast kwam in de tweede plaats al het overige wat te komen en te gebeuren stond tot aan de laatste ure der Voleinding, als de wereld verging en Jezus' Wederkomst intrad. Al is 't toch dat die twee samenhangen, toch zijn ze in de Evangeliën ganschelijk van elkander gescheiden, en geldt over beide een gansch ander oordeel, wat Jezus' profetieën betreft. Dat eerste toch wat te komen stond kende Jezus in zijn opkomen, in zijn

verloop en in zijn voleinding volledig en volkomen. Het begon toch met Zijn eigen lijden, het ging door in Zijn eigen sterven, en het zou besloten worden met den ondergang van stad en tempel. Van dit eerstgebeuren gold derhalve volstrekt niet, dat ook de Zoon er den dag niet van kende. Wat deze eerste gebeurtenis betrof, stond alles klaar en duidelijk voor Hem, en het stond voor Hem vast, dat dit alles plaats zou grijpen, eer het toen levende geslacht was uitgestorven. Alzoo eer de toen loopende eeuw haar einde bereikt had. In dat alles was alzoo voor Jezus niets geheimzinnigs, en het geheimzinnige, en naar tijdsorde ook voor Jezus onbekende, begon eerst met wat te gebeuren stond, als Jerusalem en de tempel zou zijn te niet gegaan. Ook wat daarna te komen stond doorzag Jezus wel volkomen in zijn verloop, maar zonder dat de tijdsorde ervan Hem geopenbaard was.

Hieruit volgde van zelf, dat Jezus van beide niet anders dan op onderscheiden wijze getuigen kon. Van het eerste gaf Hij alles met de tijdsorde aan, bij het tweede daarentegen bleef juist die tijdsorde uit. Dit sloot de kennis van de opeenvolging der gebeurtenissen niet uit. Gelijk ons blijken zal, biedt veeleer heel de eschatologische rede des Heeren ons één machtig beeld van wat alle eeuwen door en tot aan de Voleinding te gebeuren stond. Maar in dit alles spreekt alleen de gang van zaken, en het geheele verloop van het gebeuren, doch zonder opgave van jaar en dag. Gelijk Jezus' eschatologische reden nader door de apostelen, en met name door de Openbaring van Johannes, zijn toegelicht, ontvangen we den indruk van een stroom van gebeurtenissen, schier zonder eind, die in elk geval aan de Wederkomst van den Christus zou voorafgaan. Er is geen sprake van, dat er op niet meer dan één menschenleven zou gedoeld zijn. Ook al blijft alle tijdsopgave volstrekt uit, men ontvangt toch den indruk, dat het een niet te overziene toekomst is, die de groote worsteling tusschen het Koninkrijk van Christus en de wereld-overmacht te aanschouwen zal geven. Wie 't leest kan niet denken aan één geslacht, doch moet wel als een reeks van geslachten voor zich zien opdagen. Zeker, onder alles door zal de ziel die Jezus mint, persoonlijk het „Ja kom Heere Jezus!" schier elk oogenblik weer uit het innerlijk saamleven met Jezus voelen opkomen. Die band van onze ziel aan Jezus glijdt over alle eeuwen heen, en weet zoo zalig in onze ziel te trekken, dat het ons metterdaad te moede wordt, als vlogen we over alle eeuwen heen in Jezus' armen. Maar dit beheerscht wel òns persoonlijk innerlijk leven, maar niet den gang der eeuwen. En zoo kan het niet anders, of van geslacht na geslacht merken we steeds nauwkeuriger op wat in den loop der gebeurtenissen ons de Voleinding

nader schijnt te brengen, maar we springen daarom niet over wat ons aangekondigd is, heen.

En vraagt men nu ten slotte, hoe dit alles dan te rijmen zij met wat ons in Matth. 24 : 8, 25, 30, 34—36 achtereenvolgens door den Christus zelf betuigd is, zoo is hier geen andere oplossing te vinden, dan die we in beginsel reeds aanduidden. De verklaring ligt niet in de tijdsorde of in de opeenvolging van wat ons in beeld wordt gebracht, maar eeniglijk in het eigenaardig karakter, dat de worsteling tusschen Christus' Kerk en de wereld zou aannemen. Dit karakter verschilde principieel van de overige worstelingen die onder de kinderen der menschen en vroeger waren doorgestreden, èn ook later zouden worden voortgezet. Heel de Schrift in Oud en Nieuw verbond wijst ons op dit principieel verschil. De strijd door Israël in zijn trouwe dagen, eeuw na eeuw, met de omringende wereldmacht gevoerd, was niet een strijd als tusschen de overige volken onderling, maar vormde een tegenstelling van geheel eigen aard. Israël alleen stond tegenover alle overige volken saâm. Israëls roeping droeg iets geheel eenigs in zich, en dit geheel eenige lag juist in het feit, dat Israël, en geen ander volk, den Messias, den Koning van het Godsrijk, uit zich zou zien voortkomen. Hoe klein en nietig Israël ook was, er stond hier altoos dat ééne kleine Israël tegenover de geheele wereld, en dit eeniglijk ter wille van den Messias en ter oorzake van het Koninkrijk van Christus, dat eens alle rijken der wereld overschaduwen zou.

De verhouding tusschen alle overige volken onderling was van een geheel ander karakter en geheel anders was de verhouding tusschen al die vele volken en Israël, en dus ook tusschen al de overige Vorsten en den Christus. Uit dien hoofde nu kon 't niet anders, of de Christus moest, met name en vooral in Zijn reden over het groote einde, of wil men over de Voleinding, den voor Zijn geloovigen te komen strijd geheel afzonderen van alle aardsche worsteling tusschen volk en volk. De komende strijd tusschen de kerk en de wereld stond geheel op zich zelf, was van een eigen soort en had een eigen karakter, en zal dit blijven doen tot aan Jezus' Wederkomst. En hieruit nu, en hieruit alleen, is het te verklaren, dat Jezus al wat aan Zijn kerk te wachten stond, van Jerusalems verwoesting af, saamvat in één machtig historisch beeld, dat met het vluchten der Christenen uit Jerusalem begint, en nu reeds twintig eeuwen zich heeft voortgezet, om eerst in de Voleinding zijn volle afwerking te vinden. En daarom nu wijst Jezus er zoo met nadruk op, dat deze worsteling, met zoo geheel eigenaardig karakter, reeds in 't jaar 70 was, wat ze steeds blijven zou. Altoos één en hetzelfde: *De wereld tegen den Zone Gods.*

Het stond hier juist evenzoo als bij Abrams roeping uit Ur der Chaldeeën. Al scheen het langen tijd, dat Abram en zijn nakomelingen gelijksoortig lot te gemoet gingen, als andere stamvaders uit die dagen, toch trad onmiddellijk met Abrams roeping het principieel verschil in. Zooals 't Abram en zijn nakomelingen vergaan zou, zoo zou 't aan geen ander volk vergaan. En juist zoo nu was 't ook hier. De Kerk van Christus zou van den aanvang af tot in de Voleinding in een geheel eigenaardige, exceptioneele verhouding tot de overige wereld treden, en die geheel eenige verhouding zou niet eerst later intreden, maar trad onmiddellijk na Jezus' Hemelvaart in. Niet alleen het *onderscheid*, maar de principieele *tegenstelling* kenteekende zich van het eerste oogenblik af. Daarop nu wees Jezus Zijn discipelen. Zoo trad 't dan ook aanstonds in. En zoo bleef het tot nu toe. De Kerk van Christus en de wereld staan in een principieel geheel andere verhouding tot elkaar, dan de volken onderling.

Reeds in de profetie des Ouden Testaments was herhaaldelijk op het vóór de Voleinding opnieuw intreden van het wonderbare heengeduid. Vooral bij Joël kwam dit sterk uit. Of heette het niet in Joël 2 : 28—31: „Daarna zal het geschieden, dat Ik mijnen Geest zal uitgieten over alle vleesch, en uwe zonen en uwe dochteren zullen profeteeren, uwe ouden zullen droomen droomen, en uwe jongelingen gezichten zien, ja, ook uwe dienstknechten en dienstmaagden zal Ik in die dagen mijnen Geest uitgieten". Reeds dit was een aangrijpende profetie, doch hierbij blijft het niet. Veeleer volgt er onmiddellijk dit nog veel scherper geteekende op: „En dan zal Ik wonderteekenen geven in den hemel en op de aarde, t.w. bloed en vuur en rookdamp". Dan nog nader en nog omstandiger: „Alsdan zal de zon veranderd worden in duisternis, en de maan in bloed, eer dat die groote en vreeselijke dag des Heeren komt". En nogmaals heet het dan ten slotte in Joël 3 : 15—17: „De zon en de maan zijn zwart geworden, en de starren hebben haar glans ingetrokken, en de Heere zal uit Sion brullen, en uit Jerusalem Zijn stem geven, dat hemel en aarde beven zullen, maar de Heere zal een toevlucht voor Zijn volk en de sterkte voor de kinderen Israels zijn, en gij zult weten dat Ik, de HEERE, uw God ben, wonende op Sion, den berg mijner heiligheid".

Bij Jesaja vinden we het niet anders, zelfs nog breeder uitgewerkt. Reeds in hoofdstuk 13:6 v.v. heet het: „Huilt gijlieden, want de dag des Heeren is nabij, en hij komt als een verwoesting van den Almachtige". „Aller menschenhart, zoo gaat 't dan voort, zal versmelten, smarten en weeën zullen hen aangrijpen; zij zullen bang zijn als een

barende vrouw; en hunne aangezichten zullen vlammende aangezichten zijn". Zelfs bij dit algemeene blijft het niet. „Ziet, zoo toch gaat de profetie voort, ziet, de dag des HEEREN komt", en hoe? „Gruwelijk, zegt Jesaja, met verbolgenheid en hittigen toorn, om 't land tot een verwoesting te stellen, en de zondaars er in te verdelgen, want, — en zie hier nu het wonderbare dat komt, — want de sterren des hemels zullen haar licht niet laten lichten, de zon zal verduisterd worden, wanneer ze zal opgaan, en de maan zal haar licht niet laten schijnen. Ik zal maken, dat een mensch dierbaarder zal zijn dan goud en een menschenkind dan fijn goud van Ofir. Daarom zal Ik den hemel beroeren, en de aarde zal bewogen worden van hare plaats, van wege de verbolgenheid des HEEREN der heirscharen en vanwege Zijn heiligen toorn, en een iegelijk zal zijn als een gejaagde ree, en als een schaap dat geen herder vergadert." Jesaja's profetie komt hierop zelfs meermalen terug. Zoo b.v. in hoofdstuk 24 : 18, als 't heet: „De sluizen in de hoogte zijn opengedaan en de fundamenten der aarde zullen beven. De aarde zal ganschelijk verbroken worden, de aarde zal ganschelijk vaneen gescheurd worden, de aarde zal ganschelijk bewogen worden, ja, de aarde zal ganschelijk waggelen gelijk een dronkaard, en ze zal heen en weder bewogen worden als een nachthut, ze zal vallen en niet weder opstaan, en het zal te dien dage geschieden, dat de HEERE bezoeking doen zal over de heirscharen der hoogen in de hoogte, en over de koningen der aarde op dezen aardbodem, en zij zullen saamvergaderd worden, als een gevangene in den put, en de maan zal schaamrood worden, en de zon zal beschaamd worden, als de HEERE der heirscharen regeeren zal van uit Sion. In Haggaï 2 : 7 v.v. luidt het evenzoo: „Want alzoo zegt de HEERE der heirscharen: Nog eens een weinig tijds zal het zijn, en Ik zal de hemelen en de aarde en de zee en het droge doen beven". Zelfs hoort hiertoe de verrassende profetie van Azarja, den zoon van Oded, die hij voor Asa uitsprak. Zie het in 2 Kron. 15 : 1—6. Koning Asa was uit vreeze in bange beduchtheid, en nu, zoo staat er, kwam de Geest Gods op Azarja, en deze nu zegt 't Israel aan: „Als ze in hun nood zich tot hun God bekeeren, zoo zal Hij van hen gevonden worden, en in die dagen zoo zal er geen vrede gevonden worden voor dengene die uitgaat of die inkomt. Vele beroerten zullen er voor alle inwoners zijn. Volk zal tegen volk en stad tegen stad in stukken gestooten worden, want God zal allen verschrikken met angst." En het is nu aan deze oud-Testamentische aanduidingen dat zich rechtstreeks aansluit, wat de Christus zelf in Zijn laatste reden over de voorteekenen van het einde zegt. Het is zelfs eisch, dat we bij het

lezen en herlezen van deze heilige toespraken des Heeren, steeds gedachtig blijven aan wat de profetie des Ouden Verbonds ons reeds vooruit had doen kennen. Het lag toch in den aard der zaak, dat de Christus, voor wat den vorm van Zijn toespraken betreft, zich als vanzelf aan deze Oud-Testamentische voorzeggingen aansloot, zoodat ge ze metterdaad dan eerst en dan alleen recht verstaat, zoo ge u dien Oud-Testamentischen vorm helder voor den geest stelt.

Vat men daarbij die laatste reden des Heeren in één oogopslag saam, dan trekt het gedurig de aandacht, hoe de Heere er herhaaldelijk op wijst, dat wel niet lang na Zijn heengaan de ontzettende dingen van het einde te komen staan en geschieden zullen, maar hoe toch zich vergissen zou, wie daarom aanstonds reeds het wezenlijke einde inwachtte. Het einde van Jerusalem en zijn tempel, ja, dat stond kort na Zijn heengaan aanstonds in te treden, maar het wezenlijke einde van dezen wereldtoestand, en het daarmee aanstonds gepaard gaande van Zijn Wederkomst, wordt veeleer door Christus in Zijn laatste reden gedurig verschoven. Er is geen sprake van, dat Jezus Zijn jongeren toe zou hebben geroepen, dat ze vooral niet aarzelen en toeven zouden, maar als ware het, elken morgen en elken avond, op Zijn nederdaling uit de hemelen voorbereid moesten zijn, daar Hij immers, op staanden voet, en zonder verder verwijl, binnen enkele maanden of dagen komen kon. Niets van dit alles. Eer vindt ge van heel deze voorstelling vlak het tegendeel.

Niet de eerste aanval van de Romeinen op den Tempel zou toeven. Die was zeer stellig binnen enkele jaren, niet lang na een kwart eeuw, te verwachten, maar voor alles wat daarna zou komen, drong de Christus het Zijn jongeren op 't hart, om 't in hun verwachting naar later te verschuiven. Elke verwachting van Zijn Wederkomst als stond die zóó zóó te gebeuren, zou op niets dan op zelfmisleiding uitloopen, en wel verre van Zijn jongeren op Zijn onmiddellijke Wederkomst voor te bereiden, is het volkomen duidelijk, dat Jezus Zijn discipelen tegen zoo onjuiste verwachting waarschuwt.

IV. De eschatologische reden van Christus.

> Want gelijk de bliksem uitgaat van het oosten, en schijnt tot het westen, alzoo zal ook de toekomst van den Zoon des menschen wezen.
>
> MATTHEUS 24 : 27.

GAAN we op de reden over de Voleinding zelve in, dan treft het aanstonds hoe plotseling en onverhoeds, naar Jezus' eigen zeggen, Zijn Wederkomst ten slotte zal intreden. Er is allerlei dat die Wederkomst zal inleiden en er aan zal voorafgaan, maar als het er eindelijk aan toekomt, zal alle overgang op eenmaal uit wezen, en zal de Wederkomst van Jezus intreden op de snelst denkbare en meest onverwachte wijze. Ook in ons dagelijksch spraakgebruik drukken we de hoogste snelheid uit door het beeld van den bliksem te gebruiken. Zelfs is het woord *bliksemsnel* in kringen van minder fijn spraakgebruik in omloop. En dit beeld nu is het, dat Jezus zelf in vs 27 van Matth. 24 van Zijn wederkomst bezigt. Er staat toch in vs 27: „Want gelijk de bliksem uitgaat van het oosten en schijnt tot het westen, alzoo zal ook de toekomst van den Zoon des menschen zijn". Geen sprake alzoo van een geleidelijken overgang van toestand in toestand. Ongetwijfeld, de voorbereiding en inleiding zal velerlei periode doorloopen, maar breekt ten slotte de ure der Voleinding in, en keert uit den hemel de Zoon des menschen tot deze aarde terug, dan zal er geen tijdsverloop meer zijn waar te nemen, dan zal 't alles snel als de bliksem uitschiet, toegaan, en op eenmaal, geheel onverwachts en onverhoeds, zal het einde van dit aardsche leven bereikt zijn, en de Voleinding intreden. Juist tegenover die stellige aankondiging echter van dat onverhoedsche en plotselinge maakt het nu zoo ernstigen indruk, dat Jezus in het voorafgaande het er schier alles op toelegt, om Zijn discipelen te waarschuwen, dat ze zich toch niet hetgeen komen zal, te haastig naderende voorstellen. Het intreden van het wezenlijke einde zal als het inslaan van den bliksem zijn, maar juist met het oog daarop worden de discipelen nu in wat voorafgaat zoo herhaaldelijk, zoo keer op keer, door den Heere gewaarschuwd, om zich hetgeen te komen staat, niet te zeer als snel ophanden voor te stellen. Er is in al wat voorafgaat niet één enkele uitdrukking die uitzicht geeft op een snel te verwachten einde, en veeleer kan niet anders gezegd, dan dat Jezus op alle manier Zijn discipelen waarschuwt om zich geen

plotseling en ijlings op handen zijnd einde voor te stellen, en er hen veeleer op wijst, dat er nog heel wat vooraf staat te gebeuren, ja, dat ze veeleer op verre tijden zich hebben voor te bereiden.

Dit verklaart zich daaruit, dat de Joodsche verwachtingen omtrent het einde, gelijk zij zich in de jaren der Makkabeën hadden vastgezet, met geen tusschenperiode tusschen de eerste komst van den Messias en Zijn Wederkomst gerekend hadden. In die Makkabeesche verwachtingen was ganschelijk geen sprake van een sterven van den Messias, noch van Zijn heengaan naar de rechterhand Gods, noch van Zijn Wederkomst. Men had in de kringen der Makkabeën het zich almeer voorgesteld, dat de Messias aanstonds als de Koning van het Godsrijk komen zou, en ijlings het Koninkrijk van God tegenover het rijk der Romeinen zou doen post vatten in de gewone realiteit. Zoo machtig en alles overheerschend zou de komende Messias zijn, dat Hij als met één slag heel de macht der Romeinen zou vernietigen, en onmiddellijk daarop het eeuwige Koninkrijk van den Messias als een Joodsch wereldrijk zou doen ingaan. Dat ook de discipelen, op die traditie afgaande, het zich niet anders voorstelden, kwam gedurig in hun gesprekken met Jezus uit, en hieruit nu verklaart het zich, dat Jezus in Zijn reden over de parousie, gelijk ons die in Matth. 24 geboden worden, schier op niets zoo zeer bedacht is, als om het telkens weer Zijn jongeren in te prenten, dat na Zijn opvaren ten hemel nog een geheele wereldgeschiedenis te komen stond, die, niet in Palestina of enkel in het Joodsche land, maar over heel de aarde en onder alle volken aan de Voleinding zal moeten voorafgaan. Wie Matth. 24 tot aan vs 27 nauwkeurig doorleest, wordt er vanzelf door getroffen, hoe onophoudelijk, op alle manier, Jezus Zijn discipelen poogt af te brengen van de valsche voorstelling, alsof nu aanstonds het Koninkrijk der hemelen stond in te gaan. Men moet toch niet uit het oog verliezen, dat de discipelen, toen Jezus deze reden over de Voleinding voor hen uitsprak, eigenlijk ganschelijk nog niet geloofden in Jezus' sterven aan het Kruis. Hoe herhaaldelijk, en hoe telkens Jezus Zijn apostelen ook van Zijn Kruisdood had gesproken, zij konden in heel die gedachte van Jezus' sterven nog maar altoos niet inkomen, en men ziet dan ook, hoe ze tot op het laatste oogenblik nog altoos heel dit sterven van Jezus op zijde schuiven, en nog altoos blijven vasthouden aan de onmiddellijke intreding van Zijn Koningschap. Vandaar dan ook Petrus' zonderling optreden, der jongeren vlucht uit Gethsemané, en het verschijnen van Johannes alleen bij het Kruis.

Niet altijd is deze hinderlijke houding van de discipelen uit het juiste oogpunt beschouwd; iets wat ten deele daaruit te verklaren

is, dat ook in onze kringen de opvatting van het optreden der Makkabeën vaak feil ging. Ontkend toch mag niet, dat men ook in geloovige kringen het optreden der Makkabeën hoogst eenzijdig placht toe te juichen. Tot zelfs in Bijbelsche leesboeken werd van de Makkabeën zeer hoog opgegeven en werd met opzet omtrent deze Joodsche helden een uiterst gunstige indruk gevestigd. Zelfs waren er kringen, waarin men met de Makkabeën placht te dwepen. Het scheen dan ook, alsof alles ten zeerste in hun voordeel pleitte. Antiochus Epiphanes was zoo demonisch ver gegaan in de aanranding van het Heilige, en zij, de Makkabeën waren dan toch de mannen geweest, die hiertegen op waren getreden, en er in geslaagd waren niet alleen den eeredienst op Sion te herstellen, maar ook het nationale leven van Israel van den ondergang te redden. Dit nu wekte bewondering, trok sterk ten hunnen gunste aan, en maakte allicht den indruk, dat het vroegere Openbaringsleven van Israel door hen hersteld was, en alsof nu de Makkabeën een heilige plaats der eere naast Nehemia en Zacharias, naast Ezra en Maleachi konden innemen. Onder dien indruk hebben de Joden dan ook de anderhalve eeuw, die aan Bethlehem voorafging, verkeerd, en het was deze indruk, die ook steeds de overtuiging der discipelen beheerschte. Vandaar de bijna onoverkomelijke moeilijkheid waarin zij verkeerden, om zich aan de vergezichten van Jezus aan te sluiten. Eerst op den Pinksterdag zijn zij dit geheel te boven gekomen. En juist zoo verging het nu vaak het latere Christenvolk. Ook in onze kringen doorzag men lang niet altoos genoeg het principieël onderscheid tusschen hetgeen de Makkabeën en de vroegere getuigen Gods gepraesteerd hadden. En zij 't al dat wij, beter dan de Lutherschen, de boeken der Makkabeën buiten de H. Schrift hielden, toch doorzag men ook onder ons maar al te weinig, hoe de Openbaring met Maleachi haar einde bereikt had, en hoe al wat met de Makkabeën saâmhing, geheel daarbuiten stond.

Hiermede nu, voor zooveel Zijn discipelen aanging, heeft Jezus in Zijn rede over de parousie op alle manier getracht aan de discipelen het valsche denkbeeld te ontnemen, alsof al wat nu te gebeuren stond, in enkele jaren zou afloopen. Neen, het zou *niet* in enkele jaren afloopen, maar veeleer op zeer langen tijd beslag leggen, en dit nu is het wat Jezus hun op alle manier wil doen gevoelen. Ga Jezus' rede in haar aangrijpend verloop maar na. Aanstonds begint Jezus met hen te waarschuwen tegen zelfmisleiding of misleiding door anderen. Zoo toch staat er in vs. 4: „En Jezus, antwoordende, zeide tot hen: Ziet toe, *dat u niemand*

verleide". Dan wijst Jezus er in vs 5 en 6 op, dat het alles heel anders loopen zal, dan de discipelen het zich voorstelden, en dat er wel aanstonds zeer ingrijpende gebeurtenissen te wachten stonden, maar ook zóó zouden ze zich ganschelijk vergissen, door te wanen dat het nu reeds tot de parousie zou naderen, en daarom zegt Jezus het er in vs 6 zoo uitdrukkelijk bij: *maar nog is het einde niet.* Daarop geeft Jezus hier in vs 7 en 8 een korte opsomming van ernstige gebeurtenissen die te komen stonden, zoo wat oorlogen als wat pestilenties betreft; maar ze moesten wel bedenken, dat dit alles nog volstrekt niet het einde zou voorbereiden. Veeleer voegt Jezus er in vs 8 met nadruk dit veelzeggende woord bij: „Doch al deze dingen *zijn nog slechts een beginsel der smarten."* (vs 8). In vs 14 volgt daarop dan nog ten overvloede de stellige verklaring, dat er van het einde geen sprake kon komen, indien *niet vooraf „het Evangelie heel de wereld door aan alle volken zal gepredikt zijn."* Denk u nu die eenvoudige Galileesche visschers, die zoo goed als niets van het groote wereldrijk wisten, en zich van de volken daarbuiten van verre geen helder denkbeeld konden vormen, en hun wordt nu aangezegd, dat de Voleinding niet kan en niet zal komen, alvorens al die ver afwonende volken het Evangelie zullen ontvangen hebben.

En hier blijft het niet bij, maar ook in wat Jezus nader omtrent den loop van Zijn Kerk aankondigde, spreekt hetzelfde uitzicht in van verafgelegen toekomst. Reeds in dit getuigenis van Jezus omtrent de uitbreiding van Zijn Kerk onder alle volken uit zich dit zoo sterk als 't slechts mogelijk is. Ieder moest toch gevoelen, dat hier eeuwen mede zouden gemoeid zijn. Er staat toch: *alle volken.* En hierbij blijft het niet, maar in al Jezus' verdere uitspraken voelt ge telkens hoe Jezus de enge grenzen van het Joodsche rijk gedurig overschrijdt, en voor Zijn Evangelie een *wereldbeteekenis* opeischt. Zoo b.v. in vs 22: „En zoo die dagen niet verkort werden, *geen vleesch* zou behouden worden", wat natuurlijk niet enkel op de Joden slaat, maar „alle vleesch", d. i. heel ons menschelijk geslacht, insluit. Zoo gaat het bij Jezus in alles om alle volken, om alle vleesch, om heel het op redding wachtend menschelijk geslacht. Het is telkens opnieuw tegen de Makkabeesche beperktheid dat Jezus zich keert. En dan komt hier nog bij dat Jezus, niet een enkele maal, maar nogmaals keer op keer, Zijn aanzegging laat uitgaan, dat er een machtige geestelijke worsteling komende is tusschen die schare die Zijn Evangelie zal aanvaarden, en tusschen die vele anderen, die zullen optreden met de bewering, dat zij de eigenlijke Messias zijn (vs 5) en *door dit zeggen velen verleiden zullen.* Ook „valsche profeten", denk aan

Mohammed, zouden er op staan, leert ons vs 11, en ook van dezen wordt er bijgevoegd, *dat ze er velen verleiden zullen.* Ook wijst Jezus er in vs 9 op, dat Zijn heilige zaak in zulk een breeden zin een wereldzaak zou worden, dat Zijn geloovigen, niet maar van een enkele natie, maar van *alle volken* zouden gehaat worden. In het kort kan men zeggen, dat Jezus in niets Zijn jongeren op een haastig einde of op een kort na Zijn Hemelvaart intredend einde voorbereidt. Jezus doet in heel Zijn rede, gelijk we die in Matth. 24 vinden, feitelijk niet anders, dan op alle manier Zijn jongeren de geheel onjuiste voorstelling ontnemen, alsof aanstonds na Zijn heengaan het einde der dingen te komen stond. En omgekeerd had wie Hem aanhing er zich op voor te bereiden, dat wat nu nog binnen de grenzen van Palestina als opgesloten was, van uit Palestina de wereld zou ingaan, en eerst zoo in dat alomvattend wereldgebied, onder alle volken, Zijn zaak had doorgewerkt, dan zou het einde zijn in te wachten.

Legt men nu de drie verhalen van Mattheus, Markus en Lukas omtrent de parousie-reden van Jezus naast elkander, dan mag er zeer zeker in geroemd, dat deze drie mededeelingen in hoofdzaak eender zijn, en bij elkander aansluiten. Toch mag daarom niet verheeld, dat er verschillen tusschen beide komen, en dat het ééne bericht min of meer anders is ingekleed dan het andere. Vast staat althans, dat van een letterlijke en praeciese eenderheid geen sprake is. Naar de wijze nu waarop wij hierboven den samenhang der drie verhalen voorstelden, hindert dit nu in 't minst niet, maar er dient toch op gewezen, dat ook hier toch meer vrije speling wordt aangetroffen, dan men verwacht zou hebben. Indien het toch bij eenig verhaal of bericht aankwam op letterlijke nauwkeurigheid, dan wel hier. Nu kan men de parousie-reden zoo afperken, dat men de hoofdzaak neemt in Matth. 24 : 1—6 en Matth. 24 : 7—29, en daarmede in hoofdzaak gelijkluidend in Markus 13 : 1—6 en Markus 13 : 7—25, terwijl dan daarnaast loopt het kortere bericht van Lukas 21 : 5—9 en Lukas 21 : 10—26. Hierbij nu is het opmerkelijk, dat al hetgeen betrekking heeft op de verwoesting van Jerusalem en tempel in het jaar 70, een bijna algeheele gelijkheid vertoont. Hieromtrent spreekt de Christus zich volledig en nauwkeurig, onder beroep op Daniël, uit. Deze groote gebeurtenis, die 't eerst te komen stond, werd in 't minst niet in geheimzinnig kleed gehuld. Al wat op deze eerst in te wachten gebeurtenis betrekking had, wordt ons dan ook in een vrij volledig en vrij wel gelijk er uitziend beeld geteekend. Toch zijn de verschillen opmerkelijk. Zoo wordt in Matth. 24 : 15, en evenzoo

in Markus 13 : 14, met nadruk verwezen naar de opmerkelijke profetie van Daniël 9 : 27, en dit niet terloops, maar zóó dat er scherp de aandacht op gevestigd wordt. Er staat toch: „Wanneer gij dan zult zien den gruwel der verwoesting, waarvan gesproken is door Daniël den profeet, *staande in de heilige plaats*, die het leest, merke er op, dat alsdan die in Judea zijn, vlieden naar de bergen." Reeds dit bericht komt niet volkomen, en niet letterlijk, met dat van Markus overeen. In Markus 13 : 14 toch lezen we: „Wanneer gij dan zult zien den gruwel der verwoesting waarvan door Daniël den profeet gesproken is, *staande waar het niet behoort* (die het leest die merke daarop), alsdan die in Judea zijn, dat zij vlieden op de bergen." Groot is hier het verschil zeer zeker niet, maar het is er toch. Waar Mattheus schrijft: „Staande in de heilige plaats," schreef Markus: „Staande waar het niet behoort." En wat nog veel opmerkelijker is, Lukas laat heel deze verwijzing naar Daniël uit zijn bericht weg en rept er geen woord van. Nu is dit wel te verklaren. Lukas schreef niet voor de Christenen uit de Joden, die Daniëls profetie kenden, maar voor de Christenen in Rome en de omliggende plaatsen. Hieraan zal 't nu wel toe te schrijven zijn, dat Lukas heel deze verwijzing naar Daniël wegliet. Men was toch in de Romeinsche kringen veel minder van de aloude profetie op de hoogte. Doch al verklaart zich hierdoor het sterk sprekend verschil, het valt daarom toch niet te ontkennen, dat van *letterlijke* gelijkvormigheid en overeenkomst op dit punt tusschen Lukas en de beide andere Evangelisten geen sprake is.

Op een ander punt in den eersten aanloop geeft Lukas weer omgekeerd een invoeging, die bij de beide andere Evangelisten ontbreekt. In Matth. 24 : 4 en 5 zegt de Christus: „Ziet toe, dat u niemand verleide, want velen zullen komen onder mijnen naam, zeggende: Ik ben de Christus, en zij zullen velen verleiden." Legt men nu Markus 13 : 5—6 hier naast, dan vindt men hier letterlijk hetzelfde. Bij Lukas daarentegen vindt men wel in hoofdzaak een geheel eender bericht, maar toch met een niet onbelangrijke afwijking. In Lukas 21 : 8 toch lezen we dit: „Ziet, dat gij niet verleid wordt, want velen zullen er komen onder mijnen naam, zeggende: Ik ben de Christus, *en de tijd is nabij gekomen; gaat dan hen niet na.*" Het schuin gedrukte is hier alzoo aan het bericht van de beide eerste Evangelisten toegevoegd. Nu kan niet beweerd, dat hieruit tegenspraak zou zijn af te leiden, maar verschil geeft 't toch wel, en van tweeën één blijkt dan immers: óf dat Jezus deze woorden, die Lukas meer geeft, niet heeft gebezigd, zoodat Lukas ze er bijvoegde, óftewel, dat Jezus ze wel gebezigd heeft,

doch dat de beide eerste Evangelisten ze weglieten. Nu raakt dit verschil hier zeker geen gewichtig punt, doch het toont toch, dat van een precies gelijken tekst geen sprake is, en dat er groote onzekerheid zou opkomen, indien men niet mét ons aannam, dat God de Heere de totstandbrenging van den tekst, gelijk wij dan in onderscheiden vorm voor ons hebben, door Zijn geestelijke overheersching alzoo heeft geleid, dat de tekst zeer aanmerkelijke variaties oplevert, maar dat het geheel in zijn samenhang juist geeft, wat de kerk behoeven zou. Het meest treffend is nog de overeenstemming in het bericht omtrent de bittere vervolging die de jonge gemeente overvallen zou op het eigen oogenblik, dat de Romeinen hun vernietigenden aanval op Jerusalem ondernamen. Verwonderen kan ons dit niet, daar deze gebeurtenis tijdrekenkundig vaststond. Het geldt hier de zoo bekende zinsnede: „Dat alsdan die van Judea zijn, vlieden op de bergen; die op het dak is kome niet af, om iets uit zijn huis weg te nemen, en die op den akker is, keere niet weder, om zijn kleederen weg te nemen. Maar wee de bevruchte en de zogende vrouwen in die dagen. Doch bidt dat uwe vlucht niet geschiede des winters *of op eenen Sabbath.*" Zoo luidt namelijk de tekst bij Mattheus. Legt ge hier nu den tekst van Markus naast, dan is er geen sprake van groot verschil. In Markus 13 : 14 v.v. toch heet het: „Die van Judea zijn, dat ze vlieden op de bergen, en die op het dak is kome niet af *in het huis,* en *ga niet in,* om iets uit zijn huis weg te nemen; en die op den akker is, keere niet weder terug om zijn kleed te nemen. Maar wee de bevruchte en de zogende vrouwen in die dagen. Doch bidt dat uw vlucht niet geschiede des winters". Ook hier wijzen de schuin gedrukte woorden de kleine verschillen in den tekst aan. Verschillen die, al spreken ze duidelijk, toch van geen gewicht zijn. Doch ook hier staat het met het bericht, dat we bij Lukas vinden, zoo geheel anders. Daar toch lezen we in Lukas 21 : 20 v.v. „Maar wanneer ge zien zult dat Jerusalem *van heirlegers omsingeld wordt,* zoo weet alsdan dat hare verwoesting *nabij is gekomen.* Alsdan die in Judea zijn, dat zij vlieden naar de bergen, en *die in het midden van haar zijn, dat zij daar uit trekken,* en *die op de velden zijn, dat ze niet in haar komen, want deze zijn de dagen der wrake, opdat alles vervuld worde wat geschreven is.* Doch wee den bevruchten en den zogenden vrouwen in die dagen, *want er zal groote nood zijn in het land en toorn over dit volk, en zij zullen vallen door de scherpte des zwaards,* en *gevankelijk weggevoerd worden onder alle volken,* en *Jerusalem zal van de heidenen vertreden worden, totdat de tijden der heidenen vervuld zijn*". Hier moesten we bijna den geheelen tekst cursiveeren, daar hier, op

twee korte zinsneden na, de tekst geheel afwijkt van den tekst dien de beide eerste Evangelisten ons bieden. Blijkbaar heeft Lukas dus wel bij geruchte vernomen wat voorzegd was, doch heeft hij den tekst van Mattheüs nog niet in schrift voor zich gehad; anders toch zou er geen enkele reden geweest zijn, die hem had kunnen bewegen op zóó breede schaal en op zoo in 't oog loopende wijze van den meest gebruikten tekst, dien ons later de beide eerste Evangelisten boden, af te wijken. Het spreekt zoo sterk, dat de uit zich zelf zoo aangrijpende profetie over de bevruchte en zogende vrouwen, die wie ze gehoord had, wel letterlijk moest vasthouden, bij de drie Evangelisten zoo goed als letterlijk eender tot ons is gekomen, en dat ook de niet minder aangrijpende voorzegging over het vluchten van het dak en van de akkers, zoo goed als woordelijk bij alle drie de Evangelisten wordt teruggevonden. Al het overige daarentegen, dat als profetie deze scherpgeteekende uitspraken van Jezus verzelde, liep straks al spoedig uiteen; en al kan niet betwist dat hetgeen Lukas daarover zegt, tenslotte op hetzelfde neerkomt, het is toch zoo geheel anders opgevat en uitgedrukt, dat men hier op zichzelf ternauwernood eenheid van bron onderstellen zou.

V. **De eschatologische reden van Christus.** *(Vervolg.)*

> Want het eene volk zal tegen het andere volk opstaan, en het eene koninkrijk tegen het andere koninkrijk; en er zullen zijn hongersnooden, en pestilentiën en aardbevingen in verscheidene plaatsen.
>
> MATTH. 24 : 7.

HET deels slechts in den vorm, deels echter ook zakelijk uiteenloopende in de mededeeling zelve der drie eerste Evangelisten over de parousie-reden van den Christus, had slechts in zooverre belang, als er ons uit bleek, hoe het aan de latere kerk werd overgelaten, uit deze veelszins uiteenloopende berichten zich een samenhangende voorstelling te vormen omtrent hetgeen te komen stond. De ongelijkheid der ons bereikende voorzeggingen moest vanzelf het geloof der kerken, en in haar gevolg de theologie, wakker roepen, om zich in elk komend tijdsgewricht af te vragen, in hoeverre er reeds van vervulling der aangekondigde dingen sprake kon zijn, en welke dingen daarentegen eerst in de verdere

toekomst haar vervulling zouden tegen gaan. De niet letterlijke aard van Jezus' voorzeggingen en het onzekere van haar tijdrekenkundige intreding, gaf vanzelf een onvastheid, en het was de leiding des Geestes in Christus' kerk, die met het oog op dit onzekere de publieke opinie in Christus' kerk had voor te lichten. Heel de aanleg en de opzet van Jezus' voorzeggingen omtrent hetgeen na Zijn Hemelvaart tot aan en in de Voleinding te komen stond, bracht deze onzekerheid vanzelf met zich. De kerk was hierbij aan de leiding des Geestes en aan den loop der gebeurtenissen overgegeven, en alleen op die wijze kon ze gaandeweg in den zin, in de beteekenis en in de bedoeling van Jezus' voorzeggingen inleven, en er zoo ten slotte levenskracht uit putten. Het ongelijke dat we in de voorzeggingen van de vier Evangelisten aantoonden; voorts de heel andere opzet van wat Johannes' Evangelie ons omtrent de laatste uren van Jezus' verkeer met Zijn jongeren mededeelde; en dan ten slotte de latere openbaringen op Patmos en in Paulus' 2en brief aan de Thessalonicensen strekten, evenals Petrus' aanduidingen in zijn eersten zendbrief, om ons van alle zijden te doen gevoelen, dat de kerk, naar het verloop der tijden, steeds meer in de toekomst had in te leven, en dat eerst bij en door dit inleven in de toekomst, het juiste licht over de parousie-reden, en over de parousie zelve zou opgaan.

In verband hiermede nu is het van aanbelang, in wat te komen stond vierderlei niet te verwarren. In wat te komen stond, zou velerlei zijn, waarbij van een abnormalen toestand ganschelijk geen sprake zou wezen. Dit in de eerste plaats. Zoo b.v. het zoo kras op den voorgrond geschoven feit, dat er pseudo-Messiassen zouden optreden, was op zich zelf niets wonderbaars. Geheel de wijze waarop de Messias-verwachting onder den invloed van de Makkabeesche dwaling zich had ingekleed, leidde er als van zelf toe, dat herhaaldelijk een dweper of zeloot zou opstaan, die beweerde als Messias door God in de wereld gezonden te zijn. Dit was alzoo de eerste uiting van het Joodsch idealisme, die in de toekomst te wachten stond. Vandaar dan ook dat Jezus dit eerste zich straks aandienend verschijnsel op den voorgrond plaatst, en terstond in vs 5 van Matth. 24, in vs 6 van Markus 13, en in vs 8 van Lukas 21, er naar verwijst: „Velen zullen komen onder mijnen naam, zeggende: ik ben de Christus." Dit stond alzoo op den voorgrond. Het gaat in de rede van Jezus zelfs aan de voorzegging over Jerusalems val vooraf. In tijdsorde stond Jerusalems bezwijken voor Titus op den voorgrond, maar in geestelijke orde zou het optreden van de valsche Messiassen den Christus persoonlijk in Zijn hooge beteekenis aangrijpen, en daarom kon 't niet

anders, of eerst moest Jezus in Zijn toespraak de valsche Messiassen ter zijde zetten. Vóór alle dingen moest Jezus als de ware en eenige Messias gehandhaafd blijven. Doch bij dit eerste verschijnsel zouden zich dan voorts in den loop der eeuwen drie geheel andere verschijnselen aansluiten, die elk op zich zelf zeer wel te onderscheiden waren. Voorop zou hierbij gaan het intreden van schuddingen in de natuur en in de samenleving. Daarop zou als derde verschijnsel volgen een geheel ongewone inwerking uit de hoogere sferen. En tenslotte zou als vierde of laatste verschijnsel zich de ontzettende indreuning van het supranatureele bij de Wederkomst van den Christus tot deze aarde voordoen. Alzoo vier wel te onderscheiden verschijnselen: 1° de valsche nawerking van de nationale inbeeldingen der Makkabeën omtrent den komenden Messias; 2° de ernstige aangrijping van natuur en saamleving door geweldige gebeurtenissen van ongewoon karakter; 3° de intreding van machtige, heel de levensorde aantastende, gebeurtenissen uit den Hooge; en ten 4° de verschijnselen die aan de eigenlijke Wederkomst van den Christus vooraf zouden gaan, en haar zouden begeleiden.

Wat nu het eerste verschijnsel betreft, het zich aandienen van pseudo-Messiassen, zoo zie men niet voorbij, dat Jezus hierop wees niet als op een verschijnsel, dat zich allicht nog een enkele maal zou voordoen, maar dat Jezus met nadruk uitspreekt, hoe er *velen* komen onder Zijn naam, die elk op hun beurt van zichzelf zouden beweren, dat zij de Messias waren. (Zie Matth. 24 : 5.) Iets waarbij het opmerkelijk is, dat èn Markus in Hfdst. 13 : 6, èn Lukas in Hfdst. 21 : 8, beide deze bijvoeging van *velen* in hun tekst hebben opgenomen. Men moet dus wel aannemen, dat Jezus metterdaad deze uitdrukking gebezigd heeft en alzoo er Zijn discipelen op heeft willen voorbereiden, dat er vóór Zijn Wederkomst nog lange tijden verloopen zouden, want dat met name zulk een optreden van valsche Messiassen nog *herhaaldelijk*, nog keer na keer te wachten stond. De zin van dit stellige zeggen van Jezus is min of meer verdonkerd, doordien er gesproken wordt van personen, alsof zij zich voor *Jezus Christus* zouden uitgeven; iets wat natuurlijk niet bedoeld wordt. *Christus* is hier de Grieksche naam van *Messias*, en bedoeld wordt niet anders, dan dat zich achtereenvolgens nog meermalen, evenals dit vroeger gebeurd was, personen zouden voordoen, die staande hielden, dat in hen de ware Messias verschenen was. Vooral dit stellige zeggen van Jezus, dat niet nog slechts een enkele maal, doch *herhaaldelijk* zulke personen zich zouden voordoen, toont op overtuigende wijze, hoe de Heiland van meetaf, en

als in het eerste woord dat Hij tot de discipelen sprak, hun aanstonds alle denkbeeld heeft willen ontnemen, alsof heel Zijn toekomst in enkele jaren ten einde zou loopen. Uit de periode die op Jezus' Hemelvaart volgde, is, blijkens de historie, niet bekend, dat toen juist in snelle opeenvolging zulk een reeks van pseudo-Messiassen zich zou hebben voorgedaan. Ware dit het geval geweest, zoo zou vanzelf de historie hierop met nadruk gewezen, en de namen van deze zeloten ons één voor één gemeld hebben. Hiervan echter is niets voorgekomen, en althans kan niet gezegd, dat, bij menschenleven, na Jezus' Hemelvaart zulk een geheele *reeks* van *vele* pseudo-Messiassen zich zou hebben aangediend. Barchoba kwam veel later. Bij dit eerste verschijnsel valt alzoo alle verwarring weg, mits maar scherp in het oog wordt gehouden, dat het woord *Christus* hier niet op Jezus doelt, maar op den Makkabeeschen Messias.

Anders daarentegen staat het met 't tweede verschijnsel, dat hier in aanmerking komt, en dat we hebben aangeduid als de ongewone schuddingen in de natuur en in de menschelijke saâmleving. Hiervan toch wordt aanstonds, en zelfs met nadruk, melding gemaakt èn bij Jezus' sterven, én niet minder bij wat in 't jaar 70 Jerusalem wedervoer. We vinden desaangaande opgeteekend, dat Jezus voorzegd heeft, hoe er zouden komen „hongersnooden, pestilentiën en aardbevingen, en zulks wel in onderscheidene plaatsen." Zie 't in Matth. 24 : 7. Bij Markus lezen we het in hoofdstuk 13 : 8 eenigszins anders, dat er zijn zouden: „hongersnooden en beroerten, met aardbevingen." En in Luk. 21 : 11 staat 't weer eenigszins anders: „En er zullen groote aardbevingen wezen in onderscheidene plaatsen, en hongersnooden en pestilentiën. Er zullen ook schrikkelijke dingen en groote teekenen van den hemel geschieden." Hoezeer echter deze aankondigingen in den vorm min of meer van elkander afwijken, ze komen toch alle drie hierop neder, dat er op eene in 't oog loopende wijze, niet een enkele maal, doch keer op keer maatschappelijke jammertooneelen en voorts hongersnooden en pestilentiën zouden intreden, en dat deze verzeld zouden gaan van indrukwekkende aardbevingen en schuddingen in de heele natuur. Dit alles nu wijst op voorvallen en gebeurtenissen, die wel van buitengewoon ernstigen aard zouden zijn, maar die toch ook in het gewone leven herhaaldelijk zich voordoen. Er behoeft toch nauwelijks op gewezen te worden, hoe ook in onze dagen een reeks van aardbevingen zich nu reeds jaar op jaar van 1913 tot 1917 herhaald heeft, een hoe ook nu hongersnooden dreigen, gelijk we die in geen halve eeuw en meer gekend hadden. Doch hiermede is nog niet genoeg gezegd. Er wordt toch

bij alle drie de Evangelisten bij deze tweede aanwijzing van wat te komen stond, volstrekt niet alleen op aardbevingen, hongersnooden en pestilentiën gewezen, maar voorop gaat zelfs de profetie van Jezus, dat Zijn geloovigen „zouden hooren van oorlogen en geruchten van oorlogen, dat het ééne volk tegen het andere zou opstaan en het ééne Koninkrijk tegen het andere Koninkrijk"; en dat het juist die van allen kant uitbrekende oorlogen zouden zijn, die deze geweldige schuddingen in de natuur en in de menschelijke samenleving in het leven zouden roepen. Kon men nu zeggen, dat in de periode die op Jezus' Hemelvaart volgde, zulk een algemeene toestand van oorlog na oorlog tusschen volk en volk was uitgebroken, zoo zou men nog kunnen meenen, dat deze voorzegging van Jezus enkel hierop sloeg, of althans met de verwoesting van Jerusalems tempel samenhing. Juist dit echter is niet het geval geweest. Nu nog spreekt men van de eeuw van het Romeinsche Keizerrijk als van den wondergelukkigen en roemvollen tijd, waarin men te Rome spreken kon van de *pax aeterna*, d. i. van den eeuwigen, den ongestoorden vrede. Het is daarom niet wel mogelijk de vervulling van de profetie, die Matth. 24 : 7 aangeeft, nog in de eerste eeuw van Jezus' geboorte te stellen. Het schijnt alles op veel later te wijzen, althans zoo men het neemt in dien omvang en in die veelzijdigheid, waarin 't hier wordt aangeduid. Zeker is de verwoesting van Jerusalems tempel door Titus ontzettend geweest, en het is de vraag of er ooit bitterder, niets ontziende wreedheid uitberstte, maar aan wat hier in vs. 7 van Matth. 24 ons geteekend wordt, beantwoordde het toch niet. Deze profetie in Matth. 24 : 7 v.v. moet slaan op iets van veel wijdere en verdere strekking. Vers na vers toch wijst op de duidelijkste en meest stellige wijze uit, dat gedoeld wordt, niet op één enkele, op zich zelf staande gebeurtenis, gelijk de val van Jerusalem onder Titus noodzakelijk was, doch dat hier, heel anders, sprake is van geheel een reeks van voorvallen en gebeurtenissen, die zich over langere tijden zouden uitstrekken, en in allerlei onderscheiden vorm herhalen zouden. Twijfel is hier niet wel mogelijk.

En zoo komen we dan nu tot het derde verschijnsel. Het eerste was het geestelijk zelotisme van de valsche Messiassen, het tweede bestond in den aangrijpenden jammer in het leven der natuur en in het sociale leven; doch het derde verschijnsel, waaraan we nu toe zijn, zal zich in heel iets anders openbaren, t. w. in ontzettende beroeringen niet uit den aardbodem, maar uit den Hooge, die geheel het gewone bestand des levens uit zijn verband zouden rukken. Bij Mattheus vinden we ons hieromtrent in 24 : 29 dit navolgende

medegedeeld: „En terstond na de verdrukking dier dagen zal de zon verduisterd worden, en de maan zal haar schijnsel niet geven, en de sterren zullen van den hemel vallen, en de krachten der hemelen zullen bewogen worden." Bij Markus vinden we in hoofdstuk 13 : 24 en 25 een bijna gelijkluidende voorzegging. Alleen Lukas heeft ook hier een meer eigen wijze van voorstelling. Bij hem toch lezen we in hoofdstuk 21 : 25: „En er zullen teekenen zijn in de zon en maan en sterren, en op de aarde benauwdheid der volkeren, met twijfelmoedigheid." Doch dit verschil in den vorm van uitdrukking daargelaten, is dan toch bij alle drie de Evangelisten de hoofdzaak in dit derde verschijnsel, dat er alsdan aan het vaste bestand van hemel en aarde een einde zal komen; dat hetgeen onvermurwbaar vast en niet uit elkaar te rukken scheen, geheel losraakt, en dat hetgeen in de Schepping als een samenhangend geheel te voorschijn trad, en na den Zondvloed de belofte ontving, van in zijn samenhang te zullen stand houden; een belofte door den Regenboog als 't ware nader bezegeld; alsnu aan zijn einde zal zijn toegekomen, en een algeheele uiteenrukking en innerlijke omzetting zal te gemoet gaan. De aarde heeft haar vast bestand als planeet in het zonnestelsel, en de maan wentelt zich om de aarde als haar satelliet. Doch juist dit samenstel van hemel en aarde, zal dan hebben uitgediend. Het zal al uit zijn verband worden gerukt, en straks met de Voleinding zal voor de Wederkomst van den Zoon des menschen een geheel andere, veel hooger staande orde van zaken intreden. Natuurlijk is dit niet te verstaan door den astronoom, die van meening blijft dat onze aardbol, en al wat tot deze onze planeet behoort, op zich zelf zoo nietig en nauwelijks meetellend is, zoo men het vergelijkt met de myriaden van zonnen en starren die geheel het astronomische ruim vervullen. Wie niet uitgaat van de overtuiging, dat door het optreden van den mensch in deze aardsche Schepping en door het nederdalen tot deze aarde van den Zone Gods, de beteekenis van deze aarde geheel eenig bleek te zijn, en dat al het overige rijk der hemelen, hierbij vergeleken, slechts van secundaire beteekenis is, valt onmiddellijk van zijn geloof uit. Doch dan ook omgekeerd, wie de beteekenis van den mensch en van den Middelaar als Zoon des menschen handhaaft, kan wat onze aarde betreft, niet anders dan als hoofdzaak van het Heelal nemen. De hoogere orde van zaken komt eerst op uit de herschepping.

Petrus in zijn tweeden zendbrief, 3 : 10 v.v., licht hetgeen hij desaangaande van den Christus beluisterd had, nader toe in deze woorden: „Maar de dag des Heeren zal komen als een dief in den nacht, in welken de hemelen met een gedruisch zullen voorbijgaan,

en de elementen branden en vergaan, en de aarde en de werken, die daarin zijn, zullen verbranden." En nogmaals in vs. 12: „Verwachtende en haastende tot de toekomst van den dag Gods, in welke de hemelen, door vuur ontstoken zijnde, zullen vergaan, en de elementen brandende zullen versmelten"; en dan verwachten wij, naar de belofte ons in Jesaja gegeven, „nieuwe hemelen en eene nieuwe aarde, waarin gerechtigheid woont." Aldus toch luidde de belofte die in Jesaja 65 : 17 was gegeven: „Want zie, Ik schep nieuwe hemelen en een nieuwe aarde; en de vorige dingen zullen niet meer gedacht worden, en zullen in 't hart niet meer opkomen." Van zelf is dit eindproces in de ééne verklaring verder voortgeschreden genomen, dan in de andere. In de verklaring bij de Evangelisten begon het pas en zette het eerst gedeeltelijk in, terwijl Petrus in zijn brief het als voleind doorschouwt, en zulks met verwijzing naar Jesaia; maar terug gaande op de reden des Heeren voor Zijn opgaan naar Gethsemané, wordt deze uit zijn verbandraking van hemel en aarde, als pas aanvangende genomen, en alzoo als een op zich zelf staande gebeurtenis. Hoelang die waggelende toestand van hemel en aarde zal aanhouden, wordt er niet bijgevoegd, maar, ook in verband met de Openbaring van Johannes, blijkt toch duidelijk, dat deze half uit zijn verband geraakte toestand van hemel en aarde, niet plotseling zal invallen, om op 't eigen oogenblik het einde te doen intreden, maar gedurende zekere periode zal aanhouden.

Is nu ook dit derde verschijnsel tot zijn einde gekomen, dan treedt ten slotte het vierde of laatste verschijnsel in, dat bestaan zal in het „teeken van den Zoon des menschen". Daarvan toch lezen we in Matth. 24 : 30 dit: „En alsdan zal in den hemel verschijnen *het teeken van den Zoon des menschen;* en dan zullen al de geslachten der aarde weenen, en zullen den Zoon des menschen zien, komende op de wolken des hemels, met groote kracht en heerlijkheid." Markus en Lukas laten zich ten dezen in gelijken zin uit. Alleen ontbreekt bij Lukas deze hier volgende nadere vermelding die we bij Mattheus en Markus vinden, namelijk: „En de Zoon des menschen zal Zijne engelen uitzenden met een bazuin van groot geluid, en zij zullen Zijne uitverkorenen bijeen vergaderen uit de vier winden, van het ééne uiterste der hemelen tot het andere uiterste daarvan." Hiermede zal dan het vierde of laatste verschijnsel zijn ingetreden en de Voleinding ingaan.

Toch leide men hieruit niet af, als had de Christus hierbij de tusschenincidenten, die zoo breed in de Openbaring van Johannes zich aandienen, uitgesloten of geheel voorbijgegaan. Dit is niet zoo.

Wel is het juist, dat de Christus in de parousiereden tot Zijn jongeren, eer Hij naar Gethsemané uittoog, op die bijkomende incidenten niet breed is ingegaan, maar men kan toch evenmin zeggen, dat de Heere dit alles geheel stilzwijgend is voorbijgegaan. Immers in Matth. 24 : 24 wordt wel ter dege gewezen op de anti-christelijke boosheden, die te komen stonden. Zóó toch lezen we aldaar: „Er zullen vele valsche Messiassen en valsche profeten opstaan, *en zullen groote teekenen en wonderheden doen,* alzoo dat zij, indien het mogelijk ware, ook de uitverkorenen zouden verleiden." Hierin spreekt zich duidelijk het optreden van de antichristelijke machten uit. Deze aanwijzing is ongetwijfeld kort, maar ze is volkomen afdoende. Er wordt toch rechtstreeks in deze opmerking verwezen naar het begin van de satanische overmacht, als de demonische trawanten een macht zullen openbaren, die hun normale actie te boven gaat, en als in wondermacht naar buiten treedt.

Op geheel hetzelfde verschijnsel nu wijst niet alleen de Evangelist Mattheus, en straks na hem Johannes in zijn Openbaring, maar vestigt evenzoo Paulus de aandacht. Al had Paulus toch in zijn eerste schrijven aan de kerk van Saloniki, gelijk deze plaats thans heet, nog uiting gegeven aan zijn stille hope, dat hij zelf misschien de Voleinding nog zou beleven, in zijn tweede schrijven aan diezelfde kerk bleek hem klaarder inzicht te beurt te zijn gevallen, en voelde ook hij behoefte, om de geloovigen met nadruk te wijzen op de satanische aanvallen op het Koninkrijk van Christus, die nog te komen stonden. Dit toch is het helsche karakter, dat in al deze tusschen-incidenten zich uitspreekt. Van de ontmoeting met Jezus in de woestijn af, was de satan in alles teruggeslagen en uit zijn positie gewrikt. In Johannes 14 : 30 staat het zoo kernachtig juist uitgedrukt, als Jezus tot Zijn jongeren zegt: „Ik zal niet veel meer met u spreken, *want de overste dezer wereld komt en heeft aan mij niets".* Geheel Jezus' optreden, en evenzoo Jezus' vrijwillig zich in den dood begeven, was voor den duivel één doorgaande tegenvaller en teleurstelling geweest. Het bleek uit alles, dat Jezus in elk opzicht triomfeerde, en dat satans geheele macht verbroken en uiteengeslagen was. En dit nu juist was het, wat tenslotte de demonische macht tot een laatste daad van wanhoop deed uitbreken. In die uiting van wanhoop greep satan tenslotte zelfs naar de wondermacht. En deze uiting der wanhoop werd hem toegelaten en niet belet, naar luid van de profetie, omdat 't zelfs den schijn niet mocht hebben, alsof de Christus niet geheel vrijmachtig hem in zijn sterkst denkbare machtsuiting overmeesterde en bedwong. Verlies dit nimmer uit het oog. Indien satan en zijn demonisch rijk zich als zwak en licht te overwinnen had aangediend, zou de

zegepraal van den Zoon Gods over satan niet dat wegsleepend hooge karakter hebben gedragen, wat die triomf thans bezit. Niet een zwakke engelengroep was van God afgevallen. Veeleer was het een groep van de rijkste instrumenteering, en de goddelooze engel die aan haar hoofd dorst treden, stond onder alle engelen met slechts zeer enkele anderen in de hoogste orde. En dit nu zou de glorie van den Christus zijn, dat Hij zoo overmachtige groep onder zoo eenige machtige aanvoering terneer wierp.

Van het verder optreden van deze antichristelijke macht zal nader te handelen zijn, indien we aan de toekomstige gebeurtenissen toe zullen zijn, die aan Johannes op Patmos werden aangezegd, als aan de Wederkomst des Heeren zullende voorafgaan. Het is daarom dat we ook op Paulus' uitlatingen over den antichrist hier nog niet nader ingaan. Slechts vergisse men zich ten deze niet. Toen Jezus vóór Zijn gang naar Gethsemané Zijn jongeren toesprak in Zijn parousie-getuigenis, beoogde hij in het minst niet, hun een volledige en alomvattende uiteenzetting te geven van wat tot aan de Voleinding toe voor deze wereld te wachten stond. Hiervan was geen sprake. Natuurlijk wist Jezus toen reeds vooruit, hoe Hij eerst later den discipel, „dien Hij lief had", in de geheimenissen der toekomst zou inleiden, en ze door Hem aan de kerk aller eeuwen openbaren zou. Wat Jezus daarentegen in Zijn gesprekken van Matth. 24, Markus 13 en Lukas 21 op het oog had, was, Zijn jongeren, zoo mogelijk, *eer Hij stierf,* af te brengen van hun waanvoorstellingen. Al die drie jaren, dat ze Jezus volgden, hadden de discipelen steeds weer opnieuw laten uitkomen, hoe ze er toch eigenlijk geen voorstelling van hadden, dat Jezus den dood te gemoet ging, en dat Hij na Zijn sterven wel zou opstaan, maar dan ook ten hemel varen, en zoo Zijn jongeren ten slotte aan zich zelf zou moeten overlaten. Hun voorstelling ging tot het einde toe vlak tegen de realiteit in, die hun stond geopenbaard te worden. Vandaar dat Jezus in Zijn parousie-rede er zich toe bepaalde, om Zijn discipelen aan te zeggen, wat ze, om straks hun levenstaak te kunnen aanvaarden, nu reeds weten moesten, en dit nu juist bestond in de vier dingen, waarop Jezus Zijn jongeren in Zijn parousie-rede achtereenvolgens, en in onderling verband, zoo met nadruk gewezen heeft. Allereerst moesten ze gewaarschuwd tegen alle verdere pogingen van Joodsche nationale zeloten, om straks toch weer ingang te geven aan de Makkabeesche dwaalvoorstelling, alsof er plotseling een andere Messias zou opstaan, die als in één oogwenk het Joodsch-nationale leven tot heerschappij over heel het aardrijk zou verheffen. Daartoe strekte zijn dringende

waarschuwing tegen die velen die zouden opstaan, zeggende: Ik ben de Messias, Jezus was het niet! Daarna moest het in de tweede plaats klaar voor hun apostolisch oog staan, hoe natuur en maatschappij beide in wondere gebeurtenissen zouden doen uitkomen, hoe geheel nieuwe toestanden komende waren. In de derde plaats moest het wijzen op de uitelkanderwrikking van het verband van hemel en aarde, den aanvang aanduiden van het groote proces, dat zou aanvangen om een nieuwen hemel en een nieuwe aarde te doen tot stand komen. En ten slotte moest het in de vierde plaats de verschijning van den Christus op de wolken zijn, die dien nieuwen toestand zou doen intreden. Nu is het voorzeker juist, dat deze viervoudige onderscheiding gemakkelijker zou zijn ingezien, indien de val van Jerusalem en tempel in de eerste plaats en door Jezus geprofeteerd was geworden, zoo daarop eerst de aankondiging van de valsche Messiassen ware gevolgd. Ons doet het trouwens bij het lezen eenigszins vreemd aan, dat vooropgaat wat eerst later zou intreden, en dat hetgeen aanstonds voor de deur stond, pas in de tweede plaats geprofeteerd wordt. Doch gelijk we reeds opmerkten, dit kon en mocht niet anders, omdat de tegenstelling tusschen het echte en het valsche Messiasschap het uitgangspunt der geheele actie vormde. De eere van den Christus moest vóór al 't overige gehandhaafd.

VI. De eschatologische reden van Christus. *(Vervolg.)*

> En leert van den vijgeboom deze gelijkenis: wanneer zijn tak nu teer wordt, en de bladeren uitspruiten, zoo weet gij, dat de zomer nabij is. MATTH. 24 : 32.

OP de aankondiging van hetgeen te komen stond, heeft Jezus een wijzen op den vijgeboom laten volgen. Jezus gevoelde zelf, dat Zijn aanzegging van wat tot in de Voleinding te gebeuren stond, nadrukkelijkerwijs den geest der jongeren moest heendringen naar de vraag, *wanneer* die wondere toekomst zou ingaan. De jongeren stonden, welbezien, zoo ongeloovig tegenover Jezus. Noch Zijn sterven aan het kruis, noch Zijn opstanding en Hemelvaart pasten toch eigenlijk in de voorstelling, die zij van kindsbeen af in zich hadden opgenomen, en Jezus merkte het zoo aan alles, dat Zijn discipelen zich eigenlijk in den loop dien

't alles nemen zou, nog niet konden indenken. Jezus gevoelde, hoe ze toch feitelijk, met het oog op wat te gebeuren stond, ongeloovig tegenover Hem stonden. Dit moest hen natuurlijk telkens op nieuw doen vragen, wanneer dan toch dit alles te gebeuren stond. Het liep alles voor hen uit op een tegenvraag. Met het oog hierop nu sprak Jezus hun daarom, na Zijn rede, op eenmaal van den vijgeboom. Een vijgeboom is een organisch stuk uit de Schepping, en in Israel onder de Joden was er geen boom, waarmede ze zooveel op hadden, en zoo op allerlei manier in aanraking kwamen, als juist die vijgeboom. De vijgeboom was de sierplant bij aller woning, de plant waarop ze schier verliefd waren, en waar ze zich altijd mee bezighielden. Ze wisten dan ook van dien vijgeboom altijd tot op korte poos te zeggen, wanneer zijn vrucht gerijpt zou zijn. Naar dien vijgeboom nu verwijst Jezus dan ook Zijn jongeren. „Leert van den vijgeboom, zegt Jezus, deze gelijkenis. Wanneer zijn tak teeder wordt, en zijn bladeren uitspruiten, dan weet gij, dat de zomer nabij is. Alzoo ook gijlieden, wanneer gij deze dingen zult zien, zoo weet gij dat het nabij is, voor de deur." Let er nu wel op, dat wij thans met het oog op het seizoen over allerlei hulpmiddelen beschikken, die de Joden in dien tijd geheel misten. Wij hebben almanakken, barometers en thermometers en weten zoo vrijwel op de hoogte van het seizoen te blijven. Destijds daarentegen was dit zoo niet. Vandaar dat de vijgeboom, als we zoo mogen zeggen, het seizoen-orakel voor hen was. Er lag alzoo niets vreemds in, dat Jezus hen op den vijgeboom wees. De vijgeboom was een organische plant, en bij vergelijking met het organische leven in die plant zegt Jezus hun nu aan, dat ook de ontwikkeling der gebeurtenissen, die zich naar de Voleinding toebewogen, op organische wijze zoude toegaan. Ze zouden dus op den gang van het leven nauwkeurig hebben te letten, en dan zou hun uit dit leven zelf wel blijken, hoever het met den gang der dingen stond.

Op preciese kennis van dag en uur daarentegen moesten ze geen oogenblik pogen in te gaan. Vast en zeker zou 't komen, zoo als Jezus het had aangekondigd. Daaromtrent kon geen twijfel rijzen. De zekerheid van wat Jezus hun voorzegd had, stond zoo onherroepelijk vast, dat ze 't zich wel moesten inprenten wat in vs 35 staat: „Hemel en aarde zullen voorbijgaan, maar mijn woorden zullen geenszins voorbijgaan". Doch, zoo voegde Jezus er uitdrukkelijk bij, *van dag en uur* moet ge daarbij niet gewagen, want van dien dag en van dat uur weet niemand, wisten zelfs de engelen niet, ook Jezus zelf niet; kortom, volstrekt niemand kende die ure dan de Vader alleen. Ja, om Zijn jongeren nog te meer af te trekken van elke chronologische gissing, die ze zich mochten inbeelden,

verwijst Jezus hen in vs 37 v.v. naar het tot op zekere hoogte gelijksoortige geval uit Noachs dagen. „Gelijk de dagen van Noach waren, zoo ook zou de toekomst van den Zoon des menschen zijn." Hoe toch was het toen? In Noachs dagen was de komst van den Zondvloed aangezegd, maar al het volk bleef in weerwil hiervan gewoon doorleven. „Ze waren etende en drinkende, ze trouwden en gaven ten huwelijk", en dat alles ging door tot op den dag dat Noach in de arke ging. De massa van het volk bleef onaandoenlijk voortdrentelen, en „ze bekenden het niet, totdat de Zondvloed kwam en hen allen verdierf", en alzoo nu, zoo besluit Jezus, zal ook de toekomst van den Zoon des menschen zijn: Het zal al plotseling geschieden. Er zullen, als de Voleinding ingaat, twee mannen saam op den akker aan eenzelfde stuk land bezig zijn, of twee vrouwen zullen in huis aan hetzelfde werk doende wezen, b.v. aan het malen van den molen, gelijk toen ieder zijn eigen molen in zijn huis had; en dan staat het te gebeuren, dat als de Voleinding invalt, de één van die twee mannen en de ééne van die twee vrouwen door Jezus zal worden aangenomen, terwijl de tweede voor eeuwig verloren gaat. Vandaar de heilige drang om steeds op zijn hoede te wezen. „Waakt dan, roept Jezus daarom aan Zijn jongeren toe, want gij weet niet, in welke ure uw Heere komen zal." Gelijk men ziet, juist de doorgaande toon van Johannes' Openbaringen. Lang is de reeks van de gebeurtenissen, die nog te komen staat, maar laat 't in uw hart steeds één heilig waken zijn en steeds 't roepen: „Kom, Heere Jezus, ja kom haastelijk".

Ja, om 't in het zoo uiterst eenvoudige bewustzijn van Zijn jongeren nog dieper te laten indringen, wijst de Heere ten slotte Zijn jongeren op den dienstknecht, die, als zijn meester uitging, 's avonds wachten moet op diens thuiskomst. Hij vergelijkt daarin Zijn jongeren met een meesterknecht, dien Hij over Zijn dienstbaren gesteld heeft, om in hun nooddruft te voorzien. Maakt nu zulk een meesterknecht misbruik van het tijdelijk weggaan van zijn meester, en zorgt hij slecht voor zijn personeel, zoodat hij hen ten slotte kwalijk behandelt, en zelf voor eigen genot gaat leven, om te eten en te drinken met de dronkaards, zoo zal zijn heer en meester hem overvallen door zijn thuiskomst, op een tijd en uur, waarvan hij niets afwist, en dan zal zijn lot beslist zijn, want dan zal zijn heer hem zijn dienst opzeggen, en zijn deel zetten met de geveinsden. En dan zal aan dezulken weer het ontzettende lot des verderfs ten deel vallen, wat Jezus ook hier wederom uitdrukt, door hen er mede te bedreigen, dat hun lot alsdan zijn zal „weening en knersing der tanden".

Doch zelfs hierbij laat Jezus de waarschuwing niet. Onmiddellijk hierop toch laat Jezus de gelijkenis volgen van de tien maagden. De tien maagden stellen vanzelf wel de massa voor van hen, die tot de geloovigen gerekend worden. Jezus wil toch doen uitkomen, dat men op den schijn en op het uitwendig vertoon niet zal kunnen afgaan. Alle die tien maagden toch wachtten op het thuiskomen van haar heer en meester. Die heer en meester is uitgegaan, heeft zich dus tijdelijk van haar verwijderd, en zij hebben nu te wachten op zijn thuiskomst. Dit is dus 't beeld van de schare der geloovigen, die, als Jezus straks ten hemel opvaart, achter zal blijven, en de vraag is nu maar, hoe de schare, die zich als geloovig aanmeldt, bij de Wederkomst van den Heiland Hem zal verwachten en ontvangen. De Heere nu deelt de breede schare half om half in. Vijf van de tien zijn helder inziende wat haar te wachten en dus te doen staat, en heeten daarom *wijze* maagden, de andere vijf zijn *dwaas*. Saâm nu wachten ze de thuiskomst van den bruidegom in, doch met dit verschil, dat de wijze maagden olie in haar lampen hebben meegenomen, om, als de bruidegom thuiskomt, die lampen te ontsteken, en hem met hel-brandend, glanzig licht in te halen. De andere vijf daarentegen, die Jezus de dwazen noemt, zijn ook wel present, en wachten evenzoo aan den ingang van de poort, en ze hebben ook wel hun lampen meegenomen, maar in hun lampen ontbreekt de olie. Ze hadden zich ingebeeld, dat de Bruidegom daar wel voor zorgen zou, of dat de andere maagden haar wel mede zouden deelen van haar overvloed. Toen dan ook de Bruidegom kwam aanrijden, vroegen ze om olie aan de anderen, doch dezen konden niet afgeven. Ze hadden al de olie, die de kleine lamp bevatten kon, zelve noodig. De uitkomst van dit verzuim was dan ook geen minder, dan dat ze geheel ter zijde werden geworpen. En toen de poortdeur gesloten was, en ze in den donker bleven staan, riepen ze wel: „Heere, doe ons open!" maar ze ontvingen geen ander antwoord, dan dat ze tot het heilig gezelschap van den Bruidegom niet eens hoorden. Antwoordende toch zeide Hij tot hen: „Ik ken u niet!" Ge ziet het. Somber en aangrijpend is het beeld, dat Christus hier van Zijn kerk geeft. Half om half van echt allooi en van geveinsde nabootsing. Nu moet men ook hier natuurlijk rekenen met wat toen usantie was. Heel de aanleg van zulk een groote heerenplaats was in het Oosten, vooral destijds, heel anders dan bij ons. De noodigingen op de festijnen droegen een veel omvangrijker karakter, het dienstpersoneel was van veel grooter omvang, de opwachtingen van zulk een groot heer aan de huisdeur waren op veel grooter schaal ingericht. Doch dit alles terzijde gelaten, spreekt Jezus hier toch maar al te duidelijk

uit, dat al spoedig slechts de helft van Zijn volgelingen betrouwbaar zou zijn. Reeds toen voorzag de Heiland, hoe spoedig de helft van wie Hem *in naam* beleden, met hun hart van Hem vervreemd zou zijn.

Gemeenlijk wordt er niet genoeg acht op geslagen, dat hetgeen bij Mattheus in het 25e kapittel op de eigenlijke parousie-rede volgt, noch bij Markus, noch bij Lukas tot zijn recht komt. Wat bij Mattheus in hoofdstuk 25 niet minder dan 30 verzen beslaat, loopt bij Markus in drie verzen af, en Lukas nam er niets van op. Dit nu is vermoedelijk de oorzaak van het gebruik in de kerk; een gebruik dat sinds eeuwen insloop; om noch de gelijkenis van de tien maagden, noch die van de dienstknechten in strengeren zin als tot de parousie-reden behoorende op te vatten. Er wordt, men mag wel zeggen, in alle land, waar Christus' kerk gevestigd is, veel zelfs over de beide gelijkenissen van de tien maagden en van de dienstknechten gepredikt, omdat ze zich zoo rechtstreeks voor practische toepassing leenen, maar het is bijna uitzondering dat ze worden opgevat als een hoofddeel van wat Jezus tot Zijn jongeren over de Voleinding sprak. Men vindt deze beide gelijkenissen zoo uitnemend geschikt, om de gemeente tot getrouwen dienst van haar Heiland op te wekken en brengt dit dan voorzeker óók in verband met het sterven en met wat na den dood te wachten staat, maar er wordt in den regel toch geenszins aan gedacht, althans geen nadruk op gelegd, dat Jezus deze beide gelijkenissen in Zijn parousie-rede invlocht als een onmisbaar en daartoe hoorend deel. Toch is dit laatste onbetwistbaar. De geheele rede die Jezus tot Zijn jongeren over de Voleinding hield, beslaat bij Mattheus de twee geheele hoofdstukken, die aan het verhaal van Zijn lijden voorafgaan. Volstrekt niet alleen het 24e, maar evenzoo het 25e kapittel, en het verhaal eindigt met de allesbeheerschende tegenstelling: „Deze zullen gaan in de eeuwige pijn, maar de rechtvaardigen in het eeuwige leven."

Duidelijk komt het bij overlezing van deze beide kapittelen dan ook uit, hoe het geheel van wat Jezus Zijn jongeren, eer Hij den lijdensweg naar het Kruis betrad, voorhield, in drie deelen uiteenvalt. Het eerste deel geeft de aankondiging van wat de historische gang van het leven Zijner kerk, als over heel de wereld gespreid gedacht, te aanschouwen zal geven. Het laatste of derde deel geeft aankondiging van het laatste gericht, als Jezus Zijn jongeren voorhoudt, hoe eens al de volkeren voor Hem als den Rechter van alle menschelijk saamleven zullen vergaderd worden, en hoe Hij hun lot, ja het lot van allen mensch, alsdan voor eeuwig zal uit-

wijzen. Maar tusschen deze beide hoofddeelen van het geheel ligt nog *een ander stuk* als verbindingslid tusschen in, en dit tweede deel nu bestaat in hoofdzaak uit de beide gelijkenissen, zoo van de tien maagden als van de dienstknechten; en zulks te meer, daar Jezus deze beide gelijkenissen niet slechts even aanstipte, doch ze veeleer zelf breed uitwerkte.

De gelijkenis van de tien maagden beslaat niet minder dan dertien verzen van hoofdstuk 25, en de gelijkenis van de dienstknechten loopt zelfs nog breeder van vs. 14 tot vs. 30. Ook laat de wijze waarop Jezus beide gelijkenissen voordroeg, geen twijfel over, of Jezus laschte ze beide, als een onmisbaar bestanddeel uit Zijn breed opgezette parousierede, in. De gelijkenis van de tien maagden toch begint met het woord *alsdan*. „Alsdan, zoo toch staat er, zal het Koninkrijk der hemelen gelijk zijn aan tien maagden." Dat *alsdan* slaat uiteraard terug op hetgeen vlak vooraf gaat, en dit voorafgaande nu spreekt van de „weening en knersing der tanden", die in de ure der Voleinding der verworpenen deel zal zijn. Wie hierop let, ziet dan ook terstond in, hoe onjuist het is, indien een prediker deze beide gelijkenissen op het gewone leven toepast. Daar slaan ze niet op. Ze zijn door Jezus zelf, en dan natuurlijk opzettelijk, als middenstuk tusschen de twee groote deelen van Zijn parousie-rede ingelascht.

Nu springt dit bij de gelijkenis van de tien maagden meer vanzelf in het oog, en het inleidend woord *alsdan*, gelijk we aantoonden, sluit hier elken twijfel uit. Doch evenzoo is het gelegen met de gelijkenis van de *dienstknechten*. Deze gelijkenis toch volgt op de woorden in vs. 13: „Zoo waakt dan, want gij weet den dag noch de ure, in dewelke de Zoon des menschen komen zal", en op deze klare, duidelijke verwijzing naar de Voleinding volgt dan de gelijkenis van de dienstknechten met het woordeke *want*. Ge weet niet, op wat dag of in wat ure de Zoon des menschen komen zal, „*want* het is gelijk een mensch die op reis zullende gaan, zijn dienstknechten riep, en hun zijn goederen over gaf". Er is derhalve geen sprake van, dat Jezus in deze gelijkenis in algemeenen zin onze trouw in 's Heeren dienst zou ter sprake brengen. Zoo duidelijk mogelijk toch blijkt, dat het op reis gaan van den heer hier rechtstreeks verwijst naar Jezus' sterven en Hemelvaart, waardoor Hij zich van Zijn geloovigen, d. i. van Zijn dienstknechten, voor een tijd ging afscheiden, om eerst later, en wel in de ure der Voleinding, weder tot hen te komen, en hun rekenschap af te vragen omtrent hetgeen zij met Zijn kerk, met hun ambt en met hun positie als Christenen in deze wereld gedaan hadden. Er is alzoo

niets van aan, dat deze gelijkenis in gewonen en in algemeenen zin op het menschelijk leven zou doelen. Het is een gelijkenis, die evenals die van de tien maagden een onmisbaar bestanddeel van de parousie-rede vormt, daartoe rechtstreeks behoort, en ten eenenmale verkeerd verstaan en begrepen wordt, zoo men ze van dit alles losmaakt, en op het gewone leven toepast. Opmerkelijk is het dan ook, hoe ook dit tweede deel van Jezus' allesbeheerschende en op de Voleinding doelende rede, evenals het eerste deel, eindigt met te verwijzen naar „de weening en knersing der tanden". In het laatste vers van het eerste deel heette het: „Ik zal hem afscheiden en zijn deel zetten met de geveinsden; daar zal weening zijn en knersing der tanden". En juist zoo heet het ook hier, aan het slot van het tweede deel: „Werpt den onnutten dienstknecht uit in de buitenste duisternis; daar zal weening zijn en knersing der tanden". En eigenlijk eindigt evenzoo het derde of laatste deel, waarin het heet: „Deze zullen gaan in de eeuwige pijn."

Dit verband beheerscht dan ook de beteekenis van de gelijkenis der dienstknechten geheel, en deze gelijkenis wordt verkeerd uitgelegd, zoo men ze in het algemeen verklaart van de gaven die ieder mensch van God ontvangen, en verkeerd gebruikt heeft, of te wel geheel ongebruikt heeft gelaten. Heel het verband toch eischt, dat deze gelijkenis rakende de dienstknechten en 't gebruik van hun talenten, verstaan worde van de jongeren en van wie na hen als hun opvolgers in de kerk van Christus met de geestelijke verzorging der Gemeente zullen belast worden. Er is sprake van goederen die iemand bezit, en die hij, alsnu op reis gaande, aan zijn ondergeschikten in handen geeft en toevertrouwt, en zulks wel op zulk een conditie, dat hij als heer en meester op een tijd, dien hij zelf bepalen zal, van zijn reis terug zal keeren, om alsdan zijn dienstknechten ter verantwoording op te roepen. Dit nu geeft ons een geheel juiste voorstelling van Jezus' Hemelvaart en van Zijn terugkeer in de ure der Voleinding. Hij is de Heer en Meester. Heel Zijn kerk behoort Hem toe. Al wie ten geloove komt, of zich als lid in die kerk laat opnemen, wordt daardoor een dienstknecht van dien Heere, en in het bijzonder geldt dit van hen die in Zijn kerk het ambt zullen aanvaarden. Deze vooral zullen *dienstknechten* des Heeren zijn. Heengaande met Zijn Hemelvaart geeft nu de Christus heel Zijn kerk, met al wat daartoe behoort, over aan deze ambtsdragers en geloovigen. Zoolang Hij vertoeft en wegblijft, zijn deze ambtsdragers en geloovigen alzoo de verantwoordelijke personen, die voor wat huns Heeren is, hebben te waken, te zorgen en in te staan.

Nu volgt hierop in vs 19 de opmerkelijke invoeging, dat de heer van deze dienstknechten ten leste tot hen terugkeerde, maar, staat er bij, niet dan *na langen tijd.* Ook hier is alzoo geen sprake van slechts een korte wijle, die tusschen Jezus' Hemelvaart en Zijn Wederkomst verloopen zou. Veeleer was er ook hierop zettelijk de vermelding ingelascht, dat er *een lange duur* zou intreden. Neemt men van de gelijkenis zelve nu met eenige nauwkeurigheid kennis, dan springt het aanstonds in het oog, dat Jezus hier de onderscheiden groepen van Zijn dienstknechten met zulk een teekenend verschil laat optreden, dat drie soorten dienaren onderscheiden worden. Eerst komen de rijkstbegaafden aan de orde, die voor worden gesteld als hebbende niet minder dan vijf talenten ontvangen. Waren hiermede gouden talenten bedoeld, dan zou dit een bedrag beduiden van ruim *f* 400.000. De man met twee talenten zou dan *f* 160.000 hebben ontvangen. En de man met het ééne talent een goede *f* 80.000. Gold het gezegde van zilveren talenten, zoo daalden deze bedragen uiteraard ten zeerste, maar niets verhindert ons om, waar sprake was van zoo hooge en ernstige verantwoordelijkheid, aan hooger bedragen van dien aard te denken. De voorstelling leidt er derhalve toe, om aan te nemen, dat in het vooruitzicht, hetwelk ons hier wordt voorgespiegeld, zij die met de hoogste ambten en waardigheden werden bekleed, in den regel trouw zich van hun hoogen dienst kweten, en dat daarentegen de verwaarloozing van den dienst des Heeren meer gevonden werd onder hen, die in de lagere functies dienden of enkel als leden meetelden. Zonder hierop nu dieper dan de gelijkenis zelve zulks doet, in te gaan, is het toch duidelijk, dat ons ook hier de droeve profetie wordt geboden, hoe zelfs in de heilige bediening van Christus' kerk velerlei ontrouw zou insluipen. Maar omgekeerd is het aangrijpend, zooals de Christus hier Zijn getrouwe dienaren vooraf toejuicht en hen aanmoedigt. Zij die vijf bij de vijf, of twee bij de twee talenten hadden gewonnen, ontvangen toch dezen bezielenden lofprijs en dit verrukkende loon, dat tot hen gezegd kon worden: „Wel gij goede en getrouwe dienstknecht, over weinig zijt gij getrouw geweest, over veel zal Ik u zetten, ga in, in de vreugde uws Heeren."

Hieruit blijkt dat Jezus in deze beide gelijkenissen, die hij in Zijn parousie-rede invlocht, beide malen in de eerste plaats op hen het oog richt, die, na Zijn Hemelvaart, en tot in de ure der Voleinding in Zijn dienst en als Zijn dienstknechten en dienstmaagden Zijn gemeente op aarde zouden te verzorgen hebben en voor de eere van hun Heer en Meester zouden hebben te waken. Zoo is het bij de tien maagden, en zoo is het bij de drie dienstknechten,

maar het droeve is, dat zoowel bij de dienstmaagden als bij de dienstknechten, duidelijk in Jezus' profetie wordt aangekondigd, hoe teleurstellend de uitkomst zou zijn. Ontrouw zou insluipen, misbruik zou tot zelfs het ambt ontheiligen, en de afval zou door verloochening uitloopen op de bitterste ellende, hier *door de weening en de knersing der tanden* gekenteekend. In verband hiermee blijft het een open vraag, waar de harde waarschuwing thuis hoort, die we alleen bij Lukas aantreffen, en die vooral als tot de jongeren gesproken, zoo hard klinkt. In Lukas 21 : 34 toch heet het: „En wacht uzelven, dat uwe harten niet te eeniger tijd bezwaard worden met brasserij en dronkenschap en zorgvuldigheden des levens." We kennen de apostelen niet hoofd voor hoofd in heel hun levensloop, maar voor zoover ze voor het voetlicht traden, mag dan toch dankbaar getuigd, dat van uitglijding op een pad, als hier bedoeld wordt, bij geen der apostelen sprake is geweest. Dit nu laat geen andere opvatting toe, dan dat dit spreken van Jezus niet eeniglijk en uitsluitend op de apostelen zelven sloeg, maar doelde op geheel de kerk van Christus, gelijk deze zich welhaast als vrucht van de apostolische prediking in vele deelen der wereld zou vertoonen. Jezus spreekt in deze eschatologische rede niet dan bij uitzondering de apostelen persoonlijk toe. Regel is daarentegen, dat Hij zich, in Zijn woord tot de discipelen, tot de kerk aller eeuwen richt, en 't beeld dat Jezus ons van de kerk aller eeuwen hier teekent, is niet schoon-getint en ideaal opgezet, maar veeleer genomen uit de vaak rauwe werkelijkheid, die Zijn kerk straks toonen zou en waarvan wel de apostelen nog niet 't minste gisten, maar waarvan Jezus toen reeds de droeve trekken klaar voorzag. Natuurlijk mag ons dit nimmer verleiden, om in de kerk, waarin we zelven leven, het immoreele over het hoofd te zien, maar wel levert het als uit Jezus' eigen mond het bewijs, dat zulke droeve tafereelen als Paulus met name te Corinthe, zelf beleefd heeft, nog niet aanstonds het wezen zelf der kerk te niet deden. Alleen stelden ze den stelligen eisch, dat de Presbyters, die in Jezus' naam als ambtsdragers zouden optreden, zonder ontzien of sparen, tegen deze ontheiliging van de kerken zouden optreden, en dat zonder onderlaten rusteloos de strijd uit het hart der kerk altoos weer tegen deze giftige krankheden zoude uitgaan. De kerk, gelijk ze straks zich zou voordoen, zou niet in den hemel worden opgetrokken, maar hier op aarde haar bestaan moeten aanvangen en doorzetten tot de Voleinding eens intrad. Iets wat niet anders dan tot tweeërlei uitkomst kan leiden, in de eerste plaats tot gedurige inzinking van het geestelijk karakter der kerken, maar dan ook tot telkens nieuwe reformatie, die van den drang van den Heiligen Geest zou uitgaan.

Doch let er nu op, dat Jezus hier Zijn waarschuwing laat uitgaan, volstrekt niet alleen tegen brasserij en dronkenschap, maar ook tegen de „zorgvuldigheden des levens", en immers juist deze zijn 't maar al te vaak die anders brave kerkleden toch van hun Heiland vervreemden.

VII. **De eschatologische reden van Christus.** *(Vervolg.)*

> En voor Hem zullen alle de volkeren vergaderd worden, en Hij zal ze van malkanderen scheiden, gelijk de herder de schapen van de bokken scheidt.
> MATTH. 25 : 32.

HET slot van Christus' rede over de Voleinding, in haar derde deel, doet onwillekeurig denken aan de Bergrede. Beider einde toch grijpt op zoo doordringende wijs aan door de geheel eenige pracht van Oostersche taal, die u, al laast ge ze slechts een enkele maal, zoo onvergetelijk bijblijft. Het zou dan ook het slot van deze aangrijpende rede kwetsen, zoo we haar nader poogden te ontleden. Dit bezielende woord kunnen we alleen weergeven gelijk het in de Schrift voor ons ligt. Vreemd doet het ons alleen aan, dat van de vier Evangelisten alleen Mattheus dit roerend schoone stuk ons heeft medegedeeld. We spreken nu niet van Johannes, die blijkbaar geheel deze rede wegliet, om, waar ze reeds door de overige Evangelisten was weergegeven, de kerk te verrijken met de kennis van de niet minder roerende gesprekken, die Jezus vermoedelijk op den weg naar Gethsemané voor Zijn elven gehouden heeft. Die gesprekken geven ons geen der drie overige Evangelisten, en daarom kunnen we Johannes niet dankbaar genoeg zijn, dat hij ze voor ons bewaard heeft, en zelfs het gebed van Jezus, naar aanleiding van het naderend einde tot Zijn Vader opgezonden, in het 17e kapittel van zijn Evangelie voor ons bewaarde.

Ook de slotperiode uit de Voleindingsrede grijpt u aan door dit eenig schoone, dat in Jezus' taal steeds schitterde, waar het te behandelen onderwerp Hem innerlijk roerde. Kenteeken van dit eigenaardig schoone is de herhaling van dezelfde gedachte in het *voor* en *tegen*. Ge vindt dit zoo sterk in het slot van de Bergrede, als Jezus eerst u het beeld teekent van den man „die deze zijne

woorden hooren zou en ze doen". Dien toch zou Jezus vergelijken bij een voorzichtig man, die zijn huis *op een steenrots* gebouwd had, en daaraan straks bij den slagregen en den opkomenden storm het behoud van zijn huis te danken had. En daartegenover plaatst Jezus dan het beeld van den man eens anderen geestes, die óók Jezus' woorden gehoord had, maar ze *niet* doet, en als „de dwaze man" zijn huis op den zandgrond gebouwd had. Gevolg hiervan toch was, dat, toen ook bij zijn woning de slagregen nederkwam en de waterstroomen op kwamen zetten, zijn op het zand gebouwde huis gevallen is, en de val van dit huis zeer groot was.

Geheel van gelijken opzet hiermede is nu ook het slot van de rede der Voleinding. Ook hier toch neemt Jezus twee personen, die beiden in gelijk geval verkeeren en voor dezelfde beslissing komen te staan, maar die tot zoo geheel ongelijk einde komen, en zulks wel even scherp aan elkander worden tegenovergesteld, als de man die zijn huis op *de steenrots* en de ander die het op *den zandgrond* had gebouwd. We kunnen hier niet anders doen, dan dit prachtige slot letterlijk overnemen.

De Zoon des menschen, zoo heet het dan, zal komen in Zijn heerlijkheid, en al de heilige engelen met Hem, en Hij zal zitten op den troon Zijner heerlijkheid. Het zal dan het eindgericht zijn, en voor Hem zullen al de volken der gansche wereld vergaderd worden. Er is geen sprake meer van een beperking tot het geslacht der Joden of tot de nakomelingen van Abraham. Neen, heel de wereld komt nu in het gericht, en aanstonds scheidt de Christus die onafzienbare menschenmassa van *heel* de wereld en van *alle* eeuwen her in twee groepen. De Middelaar scheidt heel die menschenmenigte en splitst ze in tweeën, gelijk een herder de schapen en de bokken van-een scheidt. Onderscheiden wordt nu beider plaats aangewezen. De schapen komen aan Jezus' rechterhand te staan, de bokken aan Zijn linkerhand, en Jezus treedt nu op als Koning. Zoo toch staat er: „Alsdan zal de Koning zeggen tot hen die aan Zijn rechterhand staan: Komt, gij, gezegenden mijns Vaders, beërft dat Koninkrijk dat u bereid is van de grondlegging der wereld". En nu volgt de roerende verklaring, waarom de Koning dit zeggen zal. En wat volgt dan? In het minst geen vermelding van groote heldendaden, die ze hebben verricht, noch van groote geleerdheid waartoe ze zijn ingegaan, noch van machtige kunstwerken die ze voleind hebben. Van alle hoogere eigenschappen die naar menschelijke opvatting den mensch groot maken, wordt hier veeleer in den meest volstrekten zin gezwegen, en het eenige waarop de Koning, van Zijn troon sprekende, neerkomt, is wat de geredde en ter zaligheid ingaande geloovigen *hun Heiland*

hebben gedaan. Doch op dit punt aangekomen, trekt de Koning, als ware het, zichzelf op eens geheel terug, en stelt Hij voor zichzelf in plaats, de hongerigen, de behoeftigen, de in nood verkeerenden, die Zijn geloovigen onder den drang van Jezus' woord, en om Jezus' wille, zich aangetrokken en verzorgd hebben.

Zoo toch spreekt 't ons uit vs 35—36 toe: „Ik ben hongerig geweest en gij hebt mij te eten gegeven, Ik ben dorstig geweest, en gij hebt mij te drinken gegeven, Ik was naakt en gij hebt mij gekleed, Ik ben krank geweest en gij hebt mij bezocht, Ik was in de gevangenis en gij zijt tot mij gekomen." En als de rechtvaardigen hier dan vreemd van opzien, en aan Jezus antwoorden: „Heere, wanneer hebben wij u hongerig gezien en gespijzigd? of dorstig en te drinken gegeven? of naakt en u gekleed? En wanneer hebben wij u krank gezien of in de gevangenis en zijn tot u gekomen?" dan zal van Jezus' lippen dit hartveroverende woord der liefde uitgaan: „Voorwaar zeg Ik u, voorzooveel gij dit aan een van mijn minste broederen gedaan hebt, zoo hebt gij dit mij gedaan!" En hierop volgt nu, evenals in de Bergrede, de alles omzettende tegenstelling. „Dan toch, zoo staat er, zal Hij zeggen tot degenen die aan Zijn linkerhand zijn: Gaat weg van mij, gij vervloekten, in het eeuwige vuur, hetwelk den duivel en zijne engelen bereid is". Doch hier blijft het niet bij; want evenals in de Bergrede, wordt nu tot de rampzaligen met omgekeerde strekking herhaald wat eerst tot de gezaligden gezegd was. „Want, zoo heet het ook nu, Ik ben hongerig geweest, en gij hebt mij *niet* te eten gegeven; ik ben dorstig geweest, en gij hebt mij *niet* te drinken gegeven; naakt en gij hebt mij niet gekleed; krank en in de gevangenis en gij hebt mij niet bezocht." En als dan ook zij zullen antwoorden: „Heere, wanneer hebben wij u hongerig gezien, of dorstig, of naakt, of krank, of in de gevangenis, en hebben u niet gediend", zoo zal de Christus hun antwoorden en zeggen: „Voorwaar, Ik zeg u, voor zooveel gij dit aan een van deze minsten niet gedaan hebt, zoo hebt ge dit mij niet gedaan". Hiermede is dan het vonnis voleind, en gaat de poorte des levens voor den één en de poorte des verderfs voor den ander open. Eeuwig verderf of eeuwige zaligheid!

Het roerende hiervan is natuurlijk het doortrekken van den band, die ons aan Jezus bindt, of de vloek die ons van Hem afscheidt tot op den bodem van alle menschelijk leven. Er is hier sprake van het eindoordeel en van de eindbeslissing, die voor nu en voor eeuwig aller lot uitwijzen en aller toekomst bepalen zal. Die eindbeslissing nu wordt niet vastgehecht aan grootsche dingen of

machtige verrichtingen, waardoor de één boven den ander heeft uitgeblonken. Veeleer wordt aller eeuwig lot afhankelijk gemaakt van de verhouding, waarin elk hunner gestaan heeft, en nog in het eind staat, tot den persoon van den Christus. Het is de Zoon des menschen, tot wien elk zijn persoonlijke betrekking en zijn beslissende verhouding moet kennen. Christus is van God gesteld als onzer aller Middelaar. Wie nu blijkt in Christus als vastgesnoerd te zijn aan de genade, die kan niet anders inwachten dan de zaligheid voor eeuwig. Maar ook wie in 't einde blijken zal niet in Christus als opgenomen en aan Hem vastgesnoerd te zijn, die kan geen middenpositie innemen. Hij kan niet zeggen: Ik ben niet door stil geloof aan Jezus verbonden, maar ik sta daarom evenmin tegen Jezus over. Ik sta op mij zelf. Alleen met Jezus heb ik niet te doen. Dit toch juist kan en zal niet. Dat dit niet zal en niet kan, is dan ook het allesbeslissende, dat Jezus hier zoo scherp en zoo beslist mogelijk uitspreekt. Een middenpositie, een neutrale verhouding met opzicht tot Jezus is een volstrekte ondenkbaarheid. Wie niet *voor* Jezus is en aan Jezus kleeft, die is *tegen* Hem en staat in bitterheid op de scherpste wijze tegen Hem over. Wie niet voor Jezus koos, op dien rust de vloek en dien wacht de eeuwige verdoemenis. Van de zachtheid en teederheid, waarmede Hij bij Zijn eerste komst op aarde het verloren lammeke zocht, is, als het gericht daagt, geen sprake meer. Hier zijn het de schapen en bokken die diametraal tegenover elkander staan, en voor de laatsten heeft Jezus niet anders dan Zijn vernietigenden vloek. Geen woord, hoe gering ook, meer van barmhartigheid. En dit hangt dan aan den hongerige, dien ge niet hebt gespijsd en aan den naakte, dien ge niet hebt gekleed.

De Evangeliën geven ons geen stellige aanwijzing, waar ter plaatse Jezus deze drie deelen van Zijn Voleindings-rede heeft uitgesproken. We weten, dat Jezus begon ze aan te roeren op Sion, toen Hij met Zijn jongeren voor den tempel stond, en de pracht van den tempel de jongeren blijkbaar overmeesterde. Toen toch heeft Jezus, met de Zijnen vlak voor den tempel staande, de straks komende verwoesting van den tempel hun aangezegd. Voorts lezen we er niets van, dat Jezus met Zijn jongeren van Sion in de stad was afgedaald, en Zich met hen in een zaal had teruggetrokken. En als in Matth. 25 : 46 de drie deelen van de parousie-reden voleind zijn, lezen we er evenmin iets van dat Jezus uit een zaal uitging of zich naar Bethanië terugtrok. Het aannemelijkst is het daarom aan te nemen, dat de drie Voleindingsreden op Sion gehouden zijn. Voor wie, gelijk schrijver dezes, op Sion vertoeven

mocht, heeft dit niets vreemds. Waar in Jezus' dagen de tempel stond, is nu de Mohammedaansche moskee gebouwd, en breed ontplooit zich terzijde van die moskee het groote plein van Sion. Mag men nu aannemen, dat dit breede plein oudtijds met boomgewas beplant was, dan belet niets om aan te nemen, dat Jezus zich met de Zijnen in een boschachtig deel van dit terrein heeft teruggetrokken, daar is gaan nederzitten, en dat Hij, onderwijl Zijn jongeren om Hem stonden, Zijn geheele profetie omtrent hetgeen te komen stond, heeft voleind. Natuurlijk kan óók ondersteld, dat Jezus zich, na Zijn eerste profetie omtrent de verwoesting van den tempel, met Zijn jongeren in een der vele zalen van den tempel terugtrok, en daar tot hen sprak, doch het eerste lijkt verreweg meer aannemelijk. In het boschachtig gedeelte van de vlakte op Sion was de Christus met Zijn jongeren geheel vrij. Vooral zoo men wel bedenkt, dat in het Oosten, wie zulk een rede hield, niet stond, maar nederzat, zoodat de kring van jongeren daar omheen moet gestaan of gehurkt hebben.

Eerst zoo verstaat men dan ook, dat de afscheidsgesprekken, die we niet bij de drie eerste Evangelisten, maar bij Johannes vinden, op een geheel ander oogenblik en met een geheel ander doel moeten uitgesproken zijn. De drie reden over de Voleinding hield Jezus eer het Pascha inging, en eer Hij met de Zijnen in de opperzaal was gegaan, om het Pascha te vieren. Bij de viering van dit Pascha heeft Jezus toen het H. Avondmaal ingesteld, en nogmaals ten behoeve van Zijn jongeren een blik geslagen in de toekomst, maar nu zoo heel anders dan bij de Voleindingsreden. Bij die groote profetieën was het er Jezus om te doen, Zijn jongeren, en door Zijn jongeren heel Zijn kerk, voor te bereiden op wat in den loop der eeuwen tot in de Voleinding over heel de wereld en onder alle volken te gebeuren stond, vanaf Zijn Hemelvaart tot in het laatste oordeel. Heel anders daarentegen was hetgeen waarover de Christus de Zijnen daags daarna in de opperzaal onderhield, na de instelling van het H. Avondmaal. Toen toch heeft de Christus, eveneens in uitvoerige toespraken, en die met 't heerlijke gebed in Johannes 17 besloten werden, Zijn jongeren niet onderhouden over de groote wereldgebeurtenissen, die aan de Voleinding zouden voorafgaan, maar heel anders over hetgeen te komen stond met den Pinksterdag. Wie dit sterk sprekende verschil niet vast in het oog houdt, kan het onderling verband niet inzien eenerzijds tusschen de reden over de Voleinding en anderzijds de voorzegging van wat met Jezus' verrijzenis, en op den Pinksterdag te gebeuren stond. Men houde daarom scherp in het oog, dat het alles beheerschend onderscheid tusschen de parousie-reden, die

Mattheus, Markus en Lukas, en de geheel andersoortige gesprekken, die Johannes ons vermeldt, hierin is gelegen, dat de Voleindingsreden de profetie gaven van wat in den loop der eeuwen in heel de wereld en onder alle volken te gebeuren stond, terwijl hetgeen Johannes ons in hoofdstuk 14—17 mededeelt, uitsluitend betrekking heeft op hetgeen terstond na Jezus' kruisdood bij de Opstanding en de Hemelvaart en met het groote Pinksteren voor hen te wachten was.

Uit Johannes 14 : 31 blijkt, dat Jezus deze toespraken tot Zijn discipelen nog begonnen is in de opperzaal, waar Hij het Pascha gevierd had. In bedoeld vers toch staat, dat Jezus tot Zijn jongeren zeide: „Staat op, laat ons van hier gaan!" Van de vier hoofdstukken, die het hier geldt, is er alzoo slechts één in de opperzaal uitgesproken, en de drie overige moeten ons vermelden, wat Jezus tot Zijn jongeren zeide op den weg van de opperzaal naar de beek Kedron, en van daar naar den opgang van den Olijfberg en den ingang in Gethsemané. Ook dat terrein was dicht beplant, en zoo laat het zich uitnemend goed begrijpen, dat Jezus op dien vrij langen weg van de opperzaal naar Gethsemané, nu en dan stilstaande, achtereenvolgens deze toespraken tot Zijn jongeren, in hun kleinen kring gehouden heeft, en kort vóór Hij Gethsemané naderde, en Judas met de wacht kwam, met Zijn jongeren gebeden heeft. Ook dit gebed verliest zijn hooge beteekenis, zoo men met deze bijkomende omstandigheden niet genoegzaam rekening houdt. Veel hooger toch dan men gemeenlijk onderstelt, klimt het heilig karakter van dat roerende gebed, zoo men Jezus met Zijn jongeren vlak voor Gethsemané voor het doen van dit gebed ziet neerknielen, of stilhouden, als de laatste acte van gemeenschap met Zijn jongeren, eer ze van Hem vloden, dan wanneer men dit gebed zich denkt als nog uitgesproken in de opperzaal, iets wat met Joh. 14 : 31 in lijnrechten strijd zou zijn.

Juist in verband hiermede nu begrijpt men dan ook het doel van deze toespraken van Jezus en verstaat men, waarom ze zulk een inhoud erlangden, ja, ten deele zelfs waarom de drie andere Evangelisten er geen melding van maken; iets, waaraan toe mag gevoegd, dat ook de godgeleerden toch eigenlijk geheel over deze bij Johannes alleen vermelde gesprekken en over het gebed dat deze gesprekken besloot, zijn heengegleden. Het was de drie andere Evangelisten er alleen om te doen, wel te zorgen, dat de kerk van Christus een klaar inzicht zou erlangen in hetgeen onder alle volken en in heel de wereld met het zich overal heen uitbreidende Evangelie te gebeuren stond. Wat zij gaven was wereldhistorie.

Denk altoos maar weer aan de zoo aangrijpende profetie van Jezus, dat het einde niet kon komen, indien niet vooraf het Evangelie in *heel de wereld* zou zijn uitgedragen, en aan alle volken der aarde zou gepredikt zijn.

Natuurlijk was dit veel gewichtiger met het oog op de verre toekomst, dan hetgeen door het Pinksterwonder reeds binnen enkele dagen te gebeuren stond, en dan tegelijk zou afloopen. Er ligt dan ook niets wonders in, dat de Voleindingsreden ons door drie Evangelisten in alle uitvoerigheid worden medegedeeld, en dat van hetgeen Jezus in de opperzaal, bij de Kedron, en bij Gethsemané met Zijn jongeren, doelende op het komende Pinksteren, sprak, door hen zelfs niets wordt vermeld. Historisch en met het oog op het wereldgebeuren was het eerste veel, veel belangrijker. Natuurlijk behoefde Johannes nu niet te herhalen, wat reeds in drieërlei vorm ter kennisse van de kerk was gebracht. Hij zweeg er daarom van, maar juist zijn aard en karakter, gelijk dit zoo rijk is uitgedrukt in zijn eerenaam, dat hij de discipel was „dien Jezus liefhad", bracht schier vanzelf mede, dat Johannes meer dan de anderen hechtte aan die veel intiemer gesprekken van Jezus met Zijn jongeren over wat hun persoonlijk aanging en straks reeds met het komend Pinksteren te gebeuren stond. Zijn aard bracht mee dat die teedere, roerende, zielaangrijpende afscheidsgesprekken, die voor een deel nog in de opperzaal, maar voorts in het plantsoen op den weg naar den Olijfberg gesproken zijn, *hem* vooral zoo innig diep hadden aangegrepen. Ongetwijfeld had hij van die gesprekken en het gebed dat ze besloot, driemaal zooveel in zich opgenomen, als de overigen.

Vraagt men nu wat de inhoud van deze gesprekken was, dan blijkt uit alles, dat het hoofddoel ervan was, de jongeren te doen gevoelen, dat ze, zooals ze nu er voor stonden, voor hun groote taak nog zeer onvoorbereid waren. Eeniglijk zou het toch straks opkomen uit de gemeenschap, die ze nog misten, en die ze toch zoo van noode hadden, t.w. *de gemeenschap met den Heiligen Geest.* Daarop is het dan ook, dat Jezus Zijn jongeren herhaaldelijk en met geheel eenigen nadruk wijst. Reeds in hoofdstuk 14 : 16 v.v., waar het heet: „Ik zal den Vader bidden, en Hij zal u een anderen Trooster zenden, opdat Hij bij u blijve tot in der eeuwigheid, namelijk de Geest der waarheid, welken de wereld niet kan ontvangen, want zij ziet Hem niet en kent Hem niet, maar gij kent Hem, want Hij blijft bij ulieden en zal in u zijn." En zoo nogmaals in hoofdstuk 15 : 26: „Maar wanneer de Trooster zal gekomen zijn, dien Ik u zenden zal van den Vader, namelijk de Geest der Waar-

heid, die van den Vader uitgaat, die zal van mij getuigen". Dan in hoofdstuk 16 : 7: „Doch Ik zeg u de waarheid, het is u nut dat Ik wegga, want indien Ik niet wegga, zoo zal de Trooster tot u niet komen, maar indien Ik heenga, zoo zal Ik Hem tot u zenden." Voorts in vers 13: „Maar wanneer die zal gekomen zijn, namelijk de Geest der waarheid, Hij zal u in alle waarheid leiden." Dit is alzoo de hoofdzaak waarop het telkens weder in deze eindgesprekken neerkomt. Er wordt in deze gesprekken niet gehandeld van de parousie of van de Voleinding. Er wordt hier niet gesproken over wat in den loop der eeuwen te gebeuren staat. Het is niet het groote wereldgebeuren der eeuwen, waarvan hier het bestek wordt uitgezet. Met dit alles hebben deze bij Johannes voor ons bewaarde zoo heerlijke, zoo teedere en zoo roerende gesprekken van Jezus niets uitstaande. Ze hebben een geheel anderen inhoud en strekten voor een geheel ander doel. Al wat in de eerste groote rede van Jezus doelde op het verschiet in verre eeuwen droeg vanzelf een blijvend karakter, en zou blijven getuigen totdat eens de Middelaar nederdaalde en het eindgericht inging. Hier daarentegen is eeniglijk sprake van wat de discipelen ten goede geschieden zou in Jezus' Opstanding, in Zijn Hemelvaart en in de uitstorting van den Heiligen Geest. Niet natuurlijk, alsof ook dit alles niet heel de kerk zou aangaan, doch alleen immers *door de discipelen* en door wat hun gegeven werd, en door wat hen geestelijk kwam verrijken.

Zoo kon het niet anders, of de gesprekken van Jezus, die Johannes, en hij alleen, vermeldt, hadden een veel intiemer en veel meer persoonlijk karakter, dan hetgeen we in Mattheus 24 en 25 vinden, en dit was oorzaak, dat vooral Johannes, de man met zoo warme inborst en zoo diep gevoelig karakter, ze in zich opnam, en ze in zoo breede trekken straks voor de kerk aller eeuwen te boek stelde. Johannes alleen was er de man voor, om er den warmen, vollen indruk in zijn ziel van op te nemen. Het kwam hier alles aan op de innigheid van den persoonlijken band tusschen den Christus en Zijn jongeren, die tevens type zou zijn van den innigen band, die in den loop der eeuwen Jezus persoonlijk aan elk van Zijn waarachtig geloovigen verbinden zou. Mag nu aangenomen, dat Johannes onder de discipelen niet alleen, maar ook onder alle Christenen die na hem gekomen waren, de van God verkoren man was, die inniger en dieper dan iemand anders den zielsband aan den Christus aangelegd, gevoeld en genoten heeft, dan verstaat ge het, wat rijke schat aan ons, en met ons aan geheel de Christenheid, in deze vier roerend schoone kapittelen geboden is. Het is de Heilige Geest die hier 't Woord met bezielende warmte deed tintelen. Het Pinksteren werd er als in voorgevoeld. Het is de

Heilige Geest die hier als vooruit de jongeren met Zijn zachten gloed begon te bestralen.

Toch is het te verstaan, dat de geloovigen in de tweede en in de derde eeuw zich veel meer met Matth. 24—25, dan met Johannes 14—17 bezig hielden. Al spoedig braken de vervolgingen uit, en ze namen gaandeweg in heftigheid toe. Juist die vervolgingen nu plaatsten de opkomende Christenheid steeds strakker tegenover de wereld. De verhouding tusschen kerk en wereld begon op aller denken beslag te leggen, en zulks vooral toen de Joden almeer op den achtergrond geraakten, en het de heidenen, en met name de Keizers van Rome waren, die den principieelen strijd tegen de kerk van Christus aanbonden. Bij die felle worsteling nu lag het in den aard der zaak, dat het de reden van Jezus over de Voleinding waren, die voorspiegelden wat te komen stond. Wel bleven de gesprekken uit Johannes 14—17 *persoonlijk* steeds de geloovigen boeien, gelijk ze dit nog doen, maar het historisch verloop, dat aldra in zou treden, vond men steeds bij Mattheus. Ook Johannes heeft ons wel het beeld der Voleinding geteekend, doch dit deed hij, niet in zijn Evangelie, maar in het sluitboek van de Heilige Schrift, in zijn *Openbaring*.

ZEVENDE REEKS

DE OPENBARING AAN JOHANNES

I. De Openbaring ziet op het einde.

Die deze dingen getuigt, zegt: Ja, Ik kom haastelijk.
Amen, ja kom, Heere Jezus! OPENB. 22 : 20.

OP het gebied der Heilige Schriftuur is de uitlegging van de Voleinding niet te bereiken, indien niet vooraf óók gerekend is met het laatste geinspireerde boek, dat in de Openbaring van Johannes voor ons ligt. Eerst op Patmos vindt de Goddelijke openbaring, die aan Christus' kerk ten beste is gegeven, haar besluit.

Eerst moest, wat de toekomst betreft, het Oude Testament door ons geraadpleegd, door heel de historie en de profetie heen, tot het ons in Daniëls geschrift zijn rijkste en meest volledige openbaring schonk; een openbaring die dagteekent uit de 5e eeuw vóór Christus. Niet zoolang daarna is toen die Oud-Testamentische openbaring voor goed door Maleachi besloten. Wat in de ruim vier eeuwen, die daarna nog aan Bethlehem voorafgingen, onder de Joden gepeinsd en overlegd werd, was niets dan Joodsche Schriftgeleerdheid, en valt als zoodanig buiten de Goddelijke openbaring. Deze leefde eerst weder op door wat de Christus, tijdens Zijn aardsche leven, ons ten beste gaf, en door wat na Zijn Hemelvaart enkele Zijner apostelen, met name Paulus en Petrus ons ten beste gaven. Doch ook hiermede was hetgeen de Voleinding moest toelichten nog allerminst voltooid, en toen de eeuw die met Bethlehem inzette, allengs haar einde naderde, is aan den apostel Johannes, die op het eiland Patmos, gelegen aan de kust van Klein-Azië, in ballingschap gebannen was, geheel ongedacht en op de meest verrassende wijze, nog een zeer uitvoerige openbaring ten deel gevallen, die ook ons bereikt heeft, en een hoogst belangrijke uiteenzetting biedt van wat, zoo het einde der wereld doorbreekt, te gebeuren staat. De studie onzerzijds aan de Voleinding gewijd,

zou uit dien hoofde in hooge mate onvolledig blijven, indien we voor onze uiteenzetting de Openbaring van Johannes een gesloten boek lieten. Al is 't dan ook, dat we er niet aan denken kunnen, om heel de Apocalypse, gelijk we het laatste bijbelboek van nu af noemen zullen, in volle breedvoerigheid toe te lichten, toch mag er niet aan gedacht worden, oppervlakkig over zijn rijken inhoud heen te glijden. Zulks mogen zich veroorloven, wie de Apocalypse als een verzonnen boek terzijde werpen, maar is uiteraard volstrekt ongeoorloofd voor wie met ons dankbaar ook dit laatste boek der Heilige Schriftuur als van God ons geschonken aanvaardt.

Toch is dit laatste deel van onze taak, waartoe we hiermede genaderd zijn, verre van eenvoudig. De Apocalyps toch doet zich in elk opzicht uiterst raadselachtig voor. Meer dan eenig ander geschrift van den Bijbel spreekt ze ons in beelden toe, en geen geschrift van den Bijbel heeft dan ook tot zoo geheel uiteenloopende uitlegging aanleiding gegeven. Niet in de eerste eeuwen van het optreden van Christus' kerk. Eer kan gezegd, dat de Apocalyps eerst heel de kerk in hooge mate aantrok, en schier geen enkele bedenking deed opkomen. Dit nu was alleszins natuurlijk. Het kon niet anders of in de eerste drie, vier eeuwen, die op Christus' Hemelvaart volgden, leefde de kerk van Christus in gestadige verwachting, dat de parousie, d. i. de Wederkomst van Christus, zeer na op handen was. Een inzicht in wat later werkelijkheid bleek, dat er straks nog althans twintig eeuwen na Jezus' Hemelvaart verloopen zouden, eer de nadering van het einde zich met zekerheid aankondigde, was in de eerste eeuwen iets, waar men zich niet in kon denken. Eerst na Constantijns bekeering in den aanvang der 4e eeuw, en na Augustinus' geheel afwijkende eschatologische denkbeelden, die in de 5e eeuw thuis hooren, heeft de toekomst zich als uitgerekt, en is men in toenemende mate met al grooter reeks van eeuwen gaan rekenen. In de dagen daarentegen toen Johannes op Patmos zijn vergezichten ontving, rekende heel de kerk, als we ons zoo mogen uitdrukken, nog op uiterst korten termijn. Niet meer op zóó korten termijn als de allereerste Christenen, die veeltijds hoopten zelven nog persoonlijk het einde te zullen beleven, maar dan toch zóó, dat men niet licht over de drie, vier eeuwen in zijn voorstelling heen ging.

Op geheel ditzelfde standpunt plaatst zich nu de Apocalypse van Johannes, en alleen wie zich hiervan helder rekenschap geeft, kan hetgeen dit geheimzinnig geschrift ons voorlegt, genoegzaam helder doorzien en verstaan. De geheele inhoud van de Apocalypse van Johannes behandelt uitsluitend hetgeen te gebeuren staat, als

de gewone loop der dingen zal worden afgebroken, en de slotperiode van dit aardsche leven ingaat, en zulks wel beide én voor wat het leven der kerk én voor wat het leven der wereld betreft. De zaak ligt zoo, dat na Jezus' Hemelvaart eerst een normale periode zou intreden, waarin alle dingen hun gewonen loop vervolgen zouden. Zoo is het dan ook deze bijna twintig eeuwen toegegaan. Zeer zeker heeft het optreden van Christus' kerk in de wereld, tusschen haar en die wereld geheel nieuwe, vroeger ongekende verhoudingen in het leven geroepen, maar na het opvaren ten hemel van Jezus en het straks wegvallen van de apostelen, werd het aardsche leven op nieuw *normaal.* Dit wil zeggen, dat de loop van het natuurlijke leven, van de verhouding tusschen hemel en aarde, en zoo ook van de Goddelijke inwerkingen hierop, voorshands bleef wat het, na den val, van nature steeds geweest was. Het aardsche leven ging gewoon zijn gang, de inwerkingen van uit den hemel op dit aardsche leven vertoonden haar normaal karakter; en van een wondere, gewelddadige, alles omkeerende, ingrijping in het bestaande, viel niets te bespeuren. Als de parousie nabij kwam, zou het alles anders worden; doch voorshands werd het *niet* anders, doch bleef het al zooals het steeds geweest was. Niet geestelijk. Geestelijk bracht de kerk, waar ze optrad, in het leven der volken een alleszins belangrijken ommekeer te weeg, doch dit alles greep niet in het uitwendige leven in. Wel was er ook in dit uitwendige leven een alleszins merkbare vooruitgang. Tal van uitvindingen brachten veelszins een anderen levenstoestand teweeg, en de mensch werd almeer meester over de natuur. Doch wat *de gemeene levensorde* betreft, bleef het eeuw na eeuw bij wat het steeds geweest was, en van een naderen van de Wederkomst des Heeren bespeurde men schier niets.

De groote vraag was nu maar: Zal dit steeds zoo blijven, en geheel op denzelfden voet duurzaam alzoo voortgaan, totdat Jezus wederkomt? Of met andere woorden: Zal Jezus geheel onverhoeds te midden van ons gewone, normale leven wederkomen, en zoo op eens voor de kerk op aarde staan, dan wel zal er aan Jezus' Wederkomst een gewijzigde, een anders ingekleede periode voorafgaan? Zal Jezus te midden van het gewone leven, als we ons zoo mogen uitdrukken, op stel en sprong, plotseling, in Europa, in Azië of waar dan ook, op deze aarde verschijnen, en zal het de telegraaf zijn, die dan naar alle zijden de volkeren zal verwittigen, dat de Christus tot het houden van Zijn gericht zich alsnu weder, even als vóór Zijn Hemelvaart, op deze aarde bevindt. Op deze vraag nu geven steeds nog velen het stellige antwoord, dat er vooraf niets bijzonders gebeuren zal, dat alles tot op het oogenblik

van Jezus' wederverschijning blijven zal gelijk het steeds was, en dat er van zekere voorbereiding van Jezus' parousie of Wederkomst nimmer sprake zal kunnen wezen. Denk slechts aan de teleurgestelden in het Kaapland, die uit Amerika en Europa zich daarheen hadden begeven, en zulks in de stellige verwachting, dat binnen zeer enkele maanden de Christus hun daar verschijnen zou. Bij allen die zich in deze richting bewogen, was er derhalve geen sprake van *overgangstoestanden,* die de kerk op de Wederkomst van den Christus zouden voorbereiden. Zooals het leven nu was, juist zóó zou het blijven tot aan het einde, en dan zou plotseling en geheel onverhoeds de Christus, door neder te dalen, aan het thans bestaande leven een einde maken en alsdan de Voleinding doen intreden.

Hiertegen echter gaat nu de Openbaring, die op Patmos aan Johannes ten deel viel, rechtstreeks in. In die Apocalypse toch wordt ons vlak het tegendeel ter kennisse gebracht. Er wordt ons hier, op zeer uitgewerkte wijze zelfs, voor zeker en stellig geopenbaard, dat er aan de Wederkomst des Heeren zeer in het oog springende en uiterst gewichtige gebeurtenissen schier onmiddellijk zullen voorafgaan. Wat in de te ontbinden *Zegels,* en de daarna komende *Bazuinen,* en dan ten slotte in de *Phiolen,* met de daarbij behoorende weeën en engelverschijningen te gebeuren staat, 't zou alles *tweeërlei* kenmerk dragen. Eenerzijds zou dit alles den gewonen, normalen loop van het leven der wereld afbreken, en anderzijds zou het de komst van den Christus, als ware het van schrede tot schrede, ons nader brengen. Deze geheele voorstelling, die ons in de Apocalypse geboden wordt, weerspreekt alzoo ten volle en geheel de onjuiste verwachting van die personen en secten, die in den waan verkeerden of nog verkeeren, dat de parousie, d. i. de Wederkomst des Heeren, zóó plotseling en zóó onverhoeds zal invallen, dat er niets ongewoons en niets bijzonders aan vooraf zal gaan. Wat toch in de Apocalypse van Johannes ons voor wordt gehouden, leert het zoo geheel anders, en voorzegt ons eer vlak het tegendeel. Niet met een enkele, korte aanduiding toch, maar in breed uitgemeten vorm, en stijl zelfs, voorspelt de Apocalypse ons breedvoerig een geheele reeks van omvangrijke gebeurtenissen, die, als het einde naderende zal zijn, toch altoos nog aan dit einde zullen voorafgaan, en het zullen inleiden.

De tweeërlei voorstelling staat hier alzoo lijnrecht tegenover elkander. Van den éénen kant kan men het zich niet anders denken, of het einde, met al wat hiertoe behoort, zal plotseling, geheel onverwachts, en zonder eenige voorafgaande waarschuwing,

intreden, ja, eer men er op verdacht is, zal de Christus het eindgericht op aarde hebben aangevangen. Doch geheel deze voorstelling moet vallen en prijs worden gegeven voor de vlak tegenovergestelde teekening van wat daarna komt, en wat de Apocalypse van Johannes ons in beeld brengt. Hier toch is van zulk een onvoorbereid, plotseling gebeuren ganschelijk geen sprake. Er wordt veeleer, breed opgezet zelfs, gewezen op heel een reeks van belangrijke gebeurtenissen, die den gewonen gang van het leven zullen afbreken, en in vooraf bepaalde volgorde aan de Wederkomst van den Christus zullen voorafgaan, en wel zullen voorafgaan in een vaste orde, die vooraf bepaald is, en die ons door de openbaring op Patmos tot in de kleinste bijzonderheden ter kennisse is gebracht. Het is dan ook ten volle begrijpelijk, hoe 't gekomen is, dat de Apocalypse in de eerste drie, vier eeuwen heel de kerk toesprak en geliefd werd, maar dat ze daarentegen later, als we ons zoo mogen uitdrukken, in zeker discrediet geraakte. Men weet hoe zelfs Luther oogenblikken gekend heeft, waarin hij aan de echtheid van de Apocalypse zeer ernstig twijfelde. Het feit ligt er nu eenmaal toe, dat de overgroote meerderheid der Christenen, in alle kerken, zich sinds Augustinus er aan gewend heeft, welbezien, zoo goed als ganschelijk niet meer met de Wederkomst des Heeren te rekenen. Niet dat men ze loochende. Veeleer bleef men toegeven, dat vroeg of laat, een einde aan den tegenwoordigen toestand komen moest en zou, maar men rekende er *voor zichzelf* zoo goed als ganschelijk niet meer mede. Men bereidde zich algemeen en in alle kringen op niet anders voor dan op zijn sterven, en in 't minst niet op een nog zelf beleven van de parousie.

Door het sterven heen hoopt men in het Vaderhuis te komen. En in dat Vaderhuis zou 't immers zoo eenig heerlijk zijn, dat er voor wie daar eenmaal binnen werd geleid, in letterlijken zin, niets meer te wenschen overbleef. De zekerheid des geloofs van terstond na zijn sterven in het Vaderhuis te zullen ingaan, maakte voor alle verder gebeuren den stervende, in letterlijken zin, geheel onverschillig. Al dat andere wat dan nog komen kon, zou allicht zoo vreeselijk en ontzettend wezen, dat men er liever zelfs niet aan dacht. Dit nu was niet zoo in de eerste drie à vier eeuwen, toen over alles nog de bangste onzekerheid hing, maar die zielstoestand is in de 4e eeuw ingetreden, heeft allengs dieper wortel gevat, en is ten slotte oorzaak geworden, dat sinds, en ook nu nog, de overgroote massa der geloovigen zoo goed als nimmer aan de parousie denkt, en dat de kleine secten en de enkele personen, die er zich nog mede bezig hielden, zich altoos weer vergaapten aan verwachtingen van een *plotseling* intreden van Christus' komst.

Tegen deze tweezijdige dwaalleer gaat nu de Apocalypse van Johannes lijnrecht in. In de *eerste* plaats daardoor, dat ze het gewone sterven en het normale ingaan in het Vaderhuis tot een *tijdelijk* gebeuren verklaart, en al wat dusver plaats greep en nog voorvalt, doet uitloopen op de ééne, machtige gebeurtenis, die ten slotte de oplossing van alle wereld- en geloofsproblemen zal brengen door de parousie. Maar dan ook in de *tweede* plaats door omstandiglijk en breedvoerig mede te deelen, op wat wijs de overgang uit den gewonen toestand van het tegenwoordige leven in de toenadering van het einde en van de parousie des Heeren vormelijk zal plaats grijpen. Dit alles echter voegde zich, gelijk van zelf sprak, in het kader en in het schema van den toenmaligen tijd, waarin Johannes op Patmos verkeerde, en uitte zich in de denkbeelden en overleggingen, die toentertijd de geesten beheerschten. Dit nu moest er destijds wel toe leiden, dat men de geheele profetie van de Apocalypse verstond van wat men zelf beleefde, en het alzoo toepaste op den tijd, waarin men zelf verkeerde. Johannes gaf in zijn Apocalypse een breede uiteenzetting van wat aan de parousie zou voorafgaan. Wie zich nu inbeeldde, gelijk toentertijd de massa der geloovigen zulks deed, dat die parousie, zooal niet vlak nabij, maar dan toch binnen korten tijd naderende was, werd hierdoor vanzelf verleid om de profetieën van de Apocalypse liefst geheel *op zijn eigen levenstijd* toe te passen. Iets wat te lichter zich begrijpen liet zoo men denkt aan de harde vervolgingen, die destijds keer op keer tegen de Christenen uitbraken. In die harde vervolgingen zag men dan reeds het begin en den aanvang van de groote dingen, die in het einde te gebeuren stonden. En zoo kwam men er van zelf toe, om den jammer die voorspeld werd, als zullende aan Jezus' Wederkomst voorafgaan, reeds te zien gebeuren in wat men zelf beleefde.

Er was zoodoende slechts één ding, wat in dezen blik op het geprofeteerde wijziging kon brengen, en dat ééne ding was het tijdsverloop, en de daarmee gepaard gaande wijziging in de toestanden. Toen de vervolging ophield, en eeuw en eeuw verliep, zonder dat er ook maar iets van eenig voorteeken omtrent Jezus' Wederkomst te bespeuren viel, moest wel allengs het inzicht rijpen, dat de profetieën van de Apocalypse niet doelden op de historie, die de parousie van de Hemelvaart scheiden zou, doch eeniglijk zich ging richten *op het einde dat vlak aan de parousie zou voorafgaan.* Zoo eerst kwam men dan ook metterdaad tot het recht verstand van de Apocalypse. De vroegere voorstelling, alsof in de reeks van de Zegels, van de Bazuinen, van de Phiolen, met wat daarbij hoorde, werd weergegeven wat aanstonds, nog bij menschen-

leven te gebeuren stond, viel nu van zelf weg, en het werd steeds helderder ingezien, dat de profetieën in de Apocalyps eeniglijk en uitsluitend doelden op wat te gebeuren stond, als de parousie naderende zou zijn. De historie van wat aan de parousie zou voorafgaan, lag daar dan geheel buiten. Dit toch was een lange historie die haar normaal verloop zou hebben. En eerst als dit normale verloop van de historie zijn einde naderde, en als nu de voorteekenen van de parousie intraden, eerst dan zou te wachten staan, wat aan Johannes voorzegd werd. De eenig juiste conclusie is dan ook, dat tot op heden nog niets van dat alles is ingetreden, dat we thans nog altoos de normale periode bleven doorloopen, en dat het einde ons toekomt, en wel zoo, dat dan achtereenvolgens, maar ook dan eerst, het alles te gebeuren staat, wat in de Apocalyps geopenbaard en voorzegd werd.

Intusschen, hoe vast het ook sta, dat de Apocalyps ons niets van de historie geeft, maar ons eeniglijk de wondere gebeurtenissen uiteenzet, die de parousie zullen inleiden, er vlak aan zullen voorafgaan, en ze zal teweegbrengen, toch is de kerk er niet in geslaagd, om dit eenig juiste inzicht in de Apocalyptische profetie aanstonds ingang te doen vinden. Veeleer hield schier allerwegen, en zoo ook onder de Gereformeerden, nog altoos de voorstelling stand, alsof hetgeen in de Zegels, in de Bazuinen en in de Phiolen voorspeld werd, sloeg op de gewone historische gebeurtenissen en voorvallen. Men kon het zich schier niet anders voorstellen, en, blijkens hun Kantteekeningen, wisten ook onze Statenoverzetters niet aan deze ingewortelde en toch geheel onhoudbare voorstelling te ontkomen. Men ziet dan ook in hun breeden commentaar, hoe zij gedurig er op uit zijn, om al wat omtrent de Zegels, de Bazuinen, de Phiolen en de engelen met hun weeën voorspeld werd, toe te passen op de Turken, op de Papisten, en op alle gebeurtenissen, die in den loop van straks zestien eeuwen de Christenheid verontrust hadden. Vooral te midden van het persoonlijk lijden en het martelaarschap, dat de Reformatie over een groot deel der Christenheid bracht, vond men er heul en troost in, zijn jammer en zijn lijden reeds op Patmos voorspeld en voorgespiegeld te zien. Toch heeft de Gemeente hieraan te recht bijna nimmer waarde gehecht, en steeds meer heeft de latere uitlegging zich dan ook van deze averechtsche opvatting losgemaakt.

Eerst hierdoor is men sinds anderhalve eeuw allengs op betere paden gekomen. Men scheidt thans steeds meer, en zulks welbewust, de historie op 't gebied van wereld en kerk, voor de twintig eeuwen die straks achter ons zullen liggen, geheel af van wat in

de Apocalyps geprofeteerd werd. Men ziet in, dat hetgeen hier geprofeteerd werd, zijn vervulling eerst vinden kan en zal als het einde nabij is, en de eerste teekenen van dit einde zich aankondigen. Dit alles toch slaat niet op wat achter ons ligt, en kan eerst later, als de parousie nadert, in vervulling gaan. De Apocalyps geeft niet de historie van de twintig eeuwen, die nu bijna doorworsteld zijn, maar *eeniglijk wat nog te komen staat en te wachten is, als het einde ingaat.* Hoelang dit nog van ons af is, weten we niet, en evenmin weten we, hoevele jaren de vervulling van wat de Zegels en Bazuinen en de Phiolen ons aankondigen, nemen zal. Niets belet immers, dat dit alles zeer snel 't één op 't ander volgen zal. Zelfs is niet uit te maken, of 't alles op meer dan één enkel jaar beslag zal leggen. Slechts aan dit ééne moet worden vastgehouden, en wel hieraan, dat al 't geen in de Apocalypse vanaf hoofdstuk zeven ons wordt aangekondigd, er nog niet was, noch is, doch alsnog komen moet, en alzoo wacht op de vervulling. Alleen zóó kan de Apocalypse verstaan worden, en alleen zoo beantwoordt deze voorstelling omtrent hetgeen te komen staat, aan de vergezichten die voor ons worden ontrold.

II. Ze is gegeven aan heel de kerk.

> Schrijf hetgene gij gezien hebt, en hetgene is, en hetgene geschieden zal na dezen.
>
> OPENBARING 1 : 19.

STAAT alzoo vast, dat ook de Apocalypse van Johannes een profetie inhoudt, en wel een profetie omtrent hetgeen te komen staat als de Voleinding nadert, dan ligt het toch in den aard der zaak, dat zich dit anders hooren liet in de dagen die Johannes op Patmos doorbracht, dan nu nadat sinds bijna twintig eeuwen verliepen. Toen Johannes op Patmos deze profetie ontving, en in de drie, vier eeuwen dat de vervolging der Christenen door de heidensche Staatsmacht aanhield, heerschte er onder de Christenen, als we ons zoo mogen uitdrukken, een hunkeren naar het einde, een zielsinnig verlangen naar het komen van de parousie. Dit nu bracht te weeg, dat men aanvankelijk geen onderscheid, geen verschil zag tusschen de historie van staat en kerk, en het komen der parousie. Het scheen alles nabij. Aan een breede, lange tusschenperiode van

eeuwen dacht men niet. In Openb. 1 : 3 staat het dan ook zoo duidelijk: „Zalig is hij, die leest de woorden dezer profetie, *want de tijd is nabij*". Het stond in die eerste eeuwen, en vooral toen Johannes op Patmos zijn ballingschap doorworstelde, alsof de parousie zóó zou ingaan. Hoe verder intusschen de loop der eeuwen voortging, verkreeg 't alles een andere gedaante. Er schoven zich, om 't zoo uit te drukken, steeds meer eeuwen tusschen den tijd waarin men leefde, en de komende parousie in. Dit was van weinig invloed op de beschouwing zoolang de harde vervolging aanhield. In die periode toch kende men slechts één verlangen, het verlangen naar het einde. Doch toen de vervolging ophield, en niet alleen ophield, maar met Constantijn omsloeg in steeds veldwinnende heerschappij der kerk, bekoelde het verlangen naar het einde en kwam veeleer zekere begeerte op, om het einde te verschuiven, en voorshands de macht der Christenheid over het volksleven al verder uit te breiden, beide extensief en intensief. Iets waarbij men bovenal gedragen werd door de verklaring van den Christus, dat het einde niet zou komen, tenzij vooraf het Evangelie onder alle volken der geheele wereld zou gepredikt zijn. Waar alzoo in de eerste drie, vier eeuwen het verlangen naar het einde de Christenen bezielde, sloeg dit met Constantijn geheel om, en kwam veeleer de overtuiging op, dat nog van verre aan geen einde te denken viel, en dat, eer het einde naderde, veeleer nog een periode van eeuwen zou moeten vooraf gaan. Een tijd lang bepaalde zich dit toen tot de 6000 jaren van de Schepping af zouden vervuld zijn. Maar deze gedachte sloeg toch slechts bij een deel der Christenheid in, en als geheel genomen leefde men van eeuw tot eeuw voort, alsof er van het komen van het einde nog in lange eeuwen geen sprake zou zijn.

Dit heeft toen in de overdenking de scheiding teweeggebracht tusschen de lange historie van de vele eeuwen, die nog normaal verloopen zouden, eer het aan de parousie toekwam, en tusschen die korte tijden vol wonderheden, die pas beginnen zouden als het einde aanbrak en de parousie te komen stond. Zoo kwam van zelf het scherpgeteekende onderscheid op tusschen drie perioden. De eerste van die drie liep tot 325, en omvatte de vervolgingen, die de Christenheid eerst van de Joden en daarna van den heidenschen staat te verduren had. De tweede van die drie perioden zou loopen van Constantijn tot aan het ingaan van de Voleinding, nu reeds zestien eeuwen lang. En dan eerst zou de laatste of derde periode aanvangen, die zich uitsluitend bepalen zou tot de buitengewone gebeurtenissen die de parousie zouden doen ingaan en de Voleinding zouden volmaken. Nu loopt de profetie van Johannes in

hoofdzaak over die korte, over die laatste periode. Wonderbaar ineengevoegd, geeft ze ons tegelijk het beeld van de eerste periode der harde vervolgingen, maar in hoofdzaak heeft wat in de reeks van de zeven Zegelen, de zeven Bazuinen, en de zeven Phiolen, geprofeteerd wordt, geen betrekking op de historie der zestien eeuwen, maar slaat het eeniglijk op de naderende parousie. Tusschen datgene wat de harde vervolgingen van de drie, vier eerste eeuwen kenteekent, en het ingaan van het einde, ligt een lange reeks eeuwen van in elkaar gewrongen historie, maar met die eeuwen rekent de Apocalyps van Johannes niet. Wat zij als nieuwe openbaring ons brengt, heeft uitsluitend betrekking op het einde, en handelt eeniglijk van hetgeen te gebeuren staat, als de historie van het normale leven zich afsluit, en de parousie van den Christus ingaat.

De eigenlijke Apocalypse van Johannes begint niet bij hoofdstuk 1 : 1, maar eerst bij hoofdstuk 4, en nader bij hoofdstuk 6. Het is in hoofdstuk 6 : 1 dat de Christus, de zeven Zegelen voor zich hebbende, begint met deze zeven Zegelen te openen. In de twaalf eerste verzen worden dan zes van de zeven Zegelen afgehandeld, het ééne na het andere, en daarmede bevinden we ons reeds in zoo wonderen toestand, dat „de zon zwart is als een zak", dat „de maan is als bloed", en dat er „sterren uit den hemel op de aarde vallen". Men mag het alzoo niet voorstellen, alsof eerst met de Bazuinen, de Phiolen, de weeën en de andere engelen-inwerkingen het wondere en abnormale ware ingetreden. Wat we in hoofdstuk 6 : 12—17 lezen, weerspreekt dit ten eenenmale. Reeds in deze zes laatste verzen toch van het zesde hoofdstuk is een geheel abnormale toestand ingetreden, die elke overeenkomst met onze gewone historie ten eenenmale buitensluit. Niet pas later, maar reeds in het zesde hoofdstuk, waarin de profetieën pas beginnen, grijpen ze zoo rechtstreeks in den wereldtoestand in, dat er van gewone historie geen sprake meer is. Het is daarom noodzakelijk deze zes verzen hier letterlijk over te nemen, opdat men zich niet langer door den schijn late misleiden. Zie hier dan den toestand, die naar luid hoofdstuk 6 aanstonds in zal treden. Gelijk we reeds zagen, zal er niet enkel een groote aardbeving komen, maar de zon zal zwart worden als een zak en de maan als bloed. Voorts zullen de sterren van den hemel op de aarde vallen, gelijk een vijgeboom zijn onrijpe vruchten afwerpt. Meer nog. De hemel zal zijn weggeweken als een boek dat opgerold is. Alle bergen en eilanden zullen voorts bewogen worden uit hun plaats. Ja, de toestand zal reeds aanstonds zóó ontzettend zijn, dat de koningen der aarde, en de grooten en

de rijken, en zoo ook alle dienstknechten en vrijen zullen wegvluchten om zich te verbergen in de spelonken en in de steenrotsen der bergen, al roepende: „Valt op ons en verbergt ons van het aangezicht van het Lam, want de groote dag Zijns toorns is gekomen, en wie zal dan bestaan?"

Er is derhalve geen quaestie van, dat de ontzettende beroering, die met de Voleinding komende is, eerst bij de Bazuinen of bij de Phiolen zou te komen staan. Die geweldige beroering zal veeleer aanstonds reeds met de eerste wondere teekenen, d.i. met de Zegelen, intreden, en niet eerst later en verderop, maar reeds in het 6e hoofdstuk, d.w.z. in het eerste dat van de komende gebeurtenissen handelt, wordt geprofeteerd niet van normale dingen der historie, maar van gansch abnormale gebeurtenissen die eerst, als de normale historie haar einde bereikt heeft, den grooten ommekeer, en hiermede het einde aller dingen, zullen doen intreden. De inleiding die het eerste hoofdstuk op heel het boek van de Apocalypse geeft, bereidt hierop dan ook voor. In hoofdstuk 1 : 3 wordt toch aanstonds betuigd, dat hetgeen Johannes aan de wereld en in die wereld aan de kerk zal hebben mede te deelen, niet slaat op wat geschied is, maar een beslist profetisch karakter draagt. Er staat toch, dat wat hij zal te schrijven hebben, in eigenlijken zin *profetieën* zijn; en in vs 7 wordt die *profetie* terstond en rechtstreeks in verband gebracht met de Wederkomst van den Christus op de wolken. Zoo toch lezen we in vs 7: „Ziet, Hij komt met de wolken en alle oog zal Hem zien, ook degenen die Hem doorstoken hebben, en *alle geslachten der aarde* zullen over Hem rouw bedrijven. Ja, Amen." De aanloop op de parousie, of wilt ge, op de Voleinding, is alzoo een rechtstreeksche.

Vraagt ge nu, of er van de periode van zoovele eeuwen, die sinds historisch verliep, ganschelijk in de Apocalypse gezwegen wordt, zoo zegt u reeds het eerste hoofdstuk, dat ge u vergissen zoudt, met het u aldus voor te stellen. Reeds in het 4e vers toch staat uitdrukkelijk, dat Johannes dit zijn boek schrijft aan de zeven gemeenten *in Azië*. En in vs 11 van het eerste hoofdstuk worden die zeven gemeenten zelfs met name genoemd, en aangediend als de kerken van Efeze, Smyrna, Pergamus, Thyatira, Sardis, Philadelphia en Laodicea. Reeds hier echter moet nu opgemerkt, dat we hier op het *zevental* hebben te letten. Het „zevental" is heel de Schrift door het heilige getal, en men loopt gevaar zich te vergissen, zoo men dit getal van zeven letterlijk verstaat. Denk toch wel in, wat het letterlijk opvatten van dit cijfer hier in zou hebben. Elk ernstig lezer geeft uiteraard aanstonds toe, dat de

wondere profetie, die Johannes ontving, niet bedoeld was als een profetie, die uitsluitend bestemd zou zijn voor zeven kerken in Klein-Azië. Ieder ernstig lezer erkent, dat de profetieën die ons straks in de Zegelen, de Bazuinen, de Phiolen en enkele engelengezichten ter kennisse worden gebracht, ook óns aangaan, ook tot óns zich richten, en in het gemeen voor heel de Christenheid, ja voor alle volken in heel de wereld, bedoeld zijn. Toch neemt dit niet weg, dat Johannes zich, blijkens vs 4 en 11, uitsluitend richt tot deze zeven kerken in Klein-Azië, waarvan er hoogstens nog één enkele meetelt. Nu zou dit nog minder deren, indien alleen Johannes zich in dezer voege had uitgelaten. Doch ook dit is niet zoo. In vs 11 is het toch niet Johannes, maar de Christus zelf die spreekt, en die uitdrukkelijk last geeft: „Schrijf dit in een boek en zend dit aan de zeven kerken die in Azië zijn."

Wie de Handelingen raadpleegt, voelt aanstonds, dat deze keuze der zeven kerken volstrekt onbegrijpelijk zou zijn. Denk slechts aan Iconium, waar nu nog de kerk bestaat, die er door Paulus gesticht is, en die zevenmaal in het Nieuwe Testament met name genoemd wordt, en die toch onder de zeven gemeenten die de Apocalypse opsomt, niet voorkomt. Wel daarentegen Thyatira, dat in de Handelingen slechts eenmaal genoemd werd, en waarvan Hand. 16 : 14 niet anders vermeldt, dan dat Lydia, de purperverkoopster, daar woonachtig was. Evenzoo staat 't met Efeze. Ook daar is toch van de eens zoo bloeiende kerk geen spoor meer over. In *Om de Oude Wereldzee* besprak ik wat ik te Efeze vond, wat ongeveer op 't volgende neerkwam: „Hier in Efeze spreekt enkel historie. Geheel de stad is één prachtige ruïne, en van het bouwen van een nieuwe stad is geen sprake. Dit kan niet, omdat de haven niet alleen geheel verzand, maar aangeslibd is, zoodat er alle toegang uit zee volstrekt is afgesneden. Het meeste belangstelling boezemt natuurlijk de tempel van de groote Diana in, maar juist van dit vermaarde heiligdom ziet men zoo goed als niets meer. Eerst na de uitgravingen van Wood heeft men in 1876 eindelijk de fondamenten weer kunnen blootleggen, maar dit zijn niet de fondamenten van den Diana-tempel in de dagen zijner glorie. De laatste prachtige tempel was gebouwd door Demokrates, nadat Herostratus in 356 v. Christus den toen bestaanden tempel van Paionios in brand had gestoken, doch ook deze tempel is in 262 door de Goten geheel verwoest. Thans echter is men er in geslaagd de fondamenten van de vele na elkaar gebouwde tempels te vinden, waarvan de oudste op Cresus teruggaat. Meer dan enkele zeer in de diepte blootgelegde grondslagen ziet men echter niet. Al wat verder gevonden werd, is in de musea opgeborgen, zoo te Weenen

als te Londen en te Constantinopel. Schitterend daarentegen is de indruk, dien de overblijfselen van den ouden schouwburg maken, die, tegen den berg Pion aangebouwd, op de helling van dien berg zitplaatsen aanbood voor een 50.000 toeschouwers. Het voor en tegenover dit halfrond gelegen tooneel, met de daarbij behoorende vertrekken, staat nog hoog overeind, en toont heerlijk architectonisch schoon. Minder goed bewaard, maar toch nog in de oude lijnen zuiver uitgevoerd, is het *Odeion*, dat ten deele in den berg Pion is ingegraven, en waarin men de zitplaatsen en het tooneel met zijn drie deuren nog voor zich ziet. Niet ver daar van af ligt de zoogenaamde „gevangenis van Paulus" en daarachter zijn de overblijfselen van den ouden stadsmuur. Alles prachtig als ruïne, maar de gemeente van Christus verdween. Wie hetgeen ons door Johannes in de Apocalypse wordt medegedeeld, als *letterlijk* zoo bedoeld opvat, geraakt dan ook in een moeilijkheid, waarvoor geen oplossing te vinden is. Reeds vroeger spraken we het uit, dat we geen bezwaar hebben aan te nemen, dat Johannes metterdaad aan de zeven kerken die hoofdstuk 1 : 11 noemt, afschrift van zijn Apocalypse gezonden heeft. We zien geen reden, waarom hij dit niet zou hebben gedaan. Doch hiermede is nog in het minst niet uitgemaakt, dat deze zeven gemeenten in Klein-Azië hier geen symbolische beteekenis zouden hebben. De profetieën die aan Johannes op Patmos ten deel vielen, hadden een gansch algemeene beteekenis *voor de geheele Christenheid,* en volstrekt niet uitsluitend voor een kleine groep Christenen in een enkelen uithoek der wereld. In Openb. 7 : 9 lezen we zelfs dit: „Na deze zag ik een groote schare die niemand tellen kon, *uit alle natiën, en geslachten, en volken en talen,* staande voor den troon van het Lam". Dit bewijst op volstrekt afdoende wijze, dat de profetie van Johannes zich tot de Christenheid *over de gansche wereld* richt, en hoe zou 't hiermede nu bestaanbaar zijn, dat in letterlijken zin aan Johannes de opdracht werd gegeven, om zijn heerlijke profetieën uitsluitend te richten tot zeven kerken in Klein-Azië, die thans, nog eer de Voleinding intrad, op ééne na, alle van het Christendom vervreemd zijn, terwijl andere kerken in Klein-Azië, waar de kerk nog voortleeft, er niet onder begrepen worden.

Dit nu kan tot geen andere slotsom leiden, dan dat deze profetische openbaring wel metterdaad, letterlijk genomen, alzoo aan Johannes te beurt viel, doch tevens, dat ze niet als in dien letterlijken zin bindend, kon bedoeld zijn. Het zevental blijkt ook hier, evenals zoo vaak elders, als mystiek getal gekozen te zijn, en het richten van de profetie tot Klein-Azië kan niet anders zijn

opgekomen dan uit het feit, dat Patmos vlak bij Klein-Azië lag, en dat Johannes allicht in de latere jaren van zijn apostolaat zich meer uitsluitend met de kerken in Klein-Azië had bezig gehouden. Welhaast zou in de toekomst blijken, dat niet deze kerken in Klein-Azië, maar veeleer de door Paulus in Europa gestichte kerken draagsters van de toekomst der Christenheid zouden zijn. Doch reeds destijds was dit zeer wel te doorzien, en het denkbeeld alsof deze zeven kerken in Klein-Azië, en daaronder met name Thyatira, het eigenlijke terrein zouden zijn, waarop de kerk van Christus zich duurzaam zou vestigen, kan zelfs bij Johannes tegen het einde der eerste eeuw reeds niet meer zijn opgekomen. En waar dit reeds aan geen twijfel onderhevig is, kan evenmin worden aangenomen, dat de Christus in zoo gewichtige profetieën als de Apocalypse ons brengt, aan zulk een voorstelling ingang zou hebben geschonken. Reeds het noemen van slechts *zeven* kerken, waar er destijds zeer stellig reeds een honderdtal bekend waren, bewijst, dat hetgeen hier te berde komt, niet anders dan in symbolischen zin te verstaan is. In geheel haar verder verloop richt zich de Apocalypse tot heel de Christenheid, en wel tot de Christenheid van alle eeuwen. Van een wezenlijk bedoelde inperking van de Christenheid tot zeven kerken in ééne landstreek kan alzoo geen sprake zijn; en wat reeds het altoos mystieke zevental aanwees, wordt derhalve door geheel het verder verloop van de Apocalypse bevestigd. Deze zeven kerken van Klein-Azië zijn eeniglijk als voorbeeld van indeeling genomen, en wat er werkelijk door wordt afgebeeld, is heel Christus' kerk op de geheele aarde.

Nog veel sterker komt deze symbolische luiding in de Apocalypse uit, zoo men nader let op de twee hoofdstukken 2 en 3, die ons in meer specialen zin over deze zeven kerken inlichten. Aan Johannes toch wordt last gegeven, om aan deze zeven kerken te schrijven, doch ook hier sloop misvatting in. Vrij algemeen toch heeft men deze zeven brieven van Johannes verstaan, alsof ze voor ons, welbezien, zoo goed als alle waarde zouden verloren hebben. Men verkeerde toch in den waan, dat deze zeven brieven eeniglijk waarde en beteekenis hadden, toen die zeven kerken van Klein-Azië nog bestonden, en wel met name alleen in die periode, waarin zich destijds allerlei misbruik in deze kerken had voorgedaan. Moet men toch aannemen, dat reeds eer Johannes stierf, deze brieven zoo gewenschte uitwerking op deze zeven gemeenten gehad hadden, dat hetgeen hier als verwijt of waarschuwing gezegd werd, niet meer voorkwam, — dan hadden ze reeds binnen drie, vier jaren doel getroffen, en alzoo opgehouden hun beteekenis

te hebben. Al wat er dan van overbleef, was, dat ook later andere Christelijke gemeenten, waar soortgelijk misbruik insloop, er zich als gewaarschuwd door konden beschouwen. Dit was dan echter steeds zeer zijdelings het geval, daar hetgeen hier aan deze zeven gemeenten verweten wordt, niet dan bij uitzondering zich juist in dien vorm zal inkleeden. Geheel anders daarentegen komt ook hier de verhouding te staan, indien men het denkbeeld varen laat, alsof deze brieven van den Christus uitsluitend op de zeven genoemde Aziatische gemeenten in dien tijd doelden, en veeleer ook hier uitgaat van de geheel gewijzigde opvatting, dat de zeven met name genoemde kerken slechts dienst doen, om op zinnebeeldige wijze het eigenaardig karakter toe te lichten, waarin de onderscheiden kerken over heel het aardrijk gevaar liepen vergiftigd en verpest te worden. Niet alsof hierbij wilkeur in het spel zou geweest zijn. Veeleer moet zeer zeker aangenomen, dat hetgeen hier in deze zeven kerken geloofd of gewraakt werd, zich toendertijd in die met name genoemde kerken op min of meer in het oogloopende wijze voordeed. Maar dit belet in het minst niet, dat deze met name genoemde kerken opzettelijk in dezen samenhang en in dit verband saamgenomen zijn, om de karakterzonden, die alle eeuwen door zeer onderscheidenlijk in de kerken aan het licht zouden treden, scherp te doen uitkomen, en door alle eeuwen aan heel de Christenheid als waarschuwing voor te houden.

Wij zijn gewoon in zulk een verband van *typen* te spreken, en zoo komt men ook hier als vanzelf tot de meest juiste beschouwing, indien men het aldus opvat, dat Jezus in deze zeven kerken de zeven *typen* heeft aangegeven, die straks in den loop der eeuwen onderscheidenlijk in zijn kerken op aarde zouden uitkomen. De namen van Epheze, Thyatira, Sardis enz. zijn hier dan ook bijzaak. Het zou evengoed mogelijk zijn geweest zeven zulke typen van kerken in Griekenland of in Italië te vinden. Niet om de namen, doch alleen om de zeven *typen* was het hier te doen. Vanzelf moet hierbij worden aangenomen, dat deze typen zich toentertijd in deze zeven gemeenten zeer sterk, en althans vrij duidelijk, ontwikkeld hadden, ook al neemt men hierbij aan, dat lang niet een ieder die deze zeven gemeenten persoonlijk kende, er aanstonds al de trekken van dit type even duidelijk zou ontwaard hebben. De zaak is veeleer deze, dat, waar ook de Christenheid zich vestigt, de onderscheiden kerken allicht een gewijzigden vorm aannemen, iets wat dan veelal beheerscht wordt door het klimaat, door den levenstrant, door de nationale geaardheid en door het menschensoort. Deze vele geaardheden en gesteldheden leiden nu tot een onderscheiden

bestaan, en hierbij is dan dit het eigenaardige, dat dit soort typen zich tot een vast geheel vormt en zich, zoo men al deze variatiën saam neemt, steeds weer terug laat vinden.

Nu is dit hier het opmerkelijke en interessante, dat de Christus, die deze variatiën en deze typen kende en doorzag, juist zulk een reeks gemeenten heeft saamgenomen, die saam de grondvariatiën te aanschouwen gaven. Jezus koos de zeven gemeenten in Klein-Azië niet willekeurig uit, maar nam ze zóó, dat ze saam de hoofdtypen weergaven, waarin het Christelijk leven zich ontwikkelen kon, zoo wat zijn prijslijken als wat zijn laakbaren kant betreft. Voor ons is het daarom ook geheel onverschillig, of zulk een gemeente den naam draagt van Efeze of van Thyatira. Wat ons te doen staat is eeniglijk, te onderzoeken en ons af te vragen, welk type blijkbaar het sterkst uitkomt in de gemeente, waartoe we zelven behooren, om op die wijs ons de waarschuwing aan te trekken, die zich in 't bijzonder tot onze eigen gemeente richt. Doch hierbij blijven mag het niet. Uit wat de Christus ons in deze zeven typen voorhoudt, volgt toch in anderen vorm, dat we nimmer den eisch mogen stellen, dat alle kerken op aarde in type, in aard en karakter aan onze kerken gelijk zullen zijn. Vooral de missies in landen van geheel ander type verleiden zoo licht om die fout te begaan, en doen juist daardoor zoo licht onze missie mislukken. Een missie in Spanje en in Portugal die naar niet anders streeft, dan om aan deze geheel andersoortige landen niet anders dan een copie of nabootsing van onze Nederlandsche Gereformeerde Kerken te geven, moet alzoo teleurstellen, wijl zulk een poging geen rekening houdt met de eigenaardigheid van elk volk en met de variatie van het nationale type. Juist daarom nu zijn de brieven van Jezus aan de gemeenten van Klein-Azië zoo leerrijk. Ze bevatten toch een rechtstreeksche vingerwijzing voor de Zending, en elke Zending faalt, die nalaat hiermede te rekenen.

III. De mystiek der getallen.

> De Openbaring van Jezus Christus, die God Hem gegeven heeft om Zijnen dienstknechten te toonen de dingen die haast geschieden moeten; en die Hij door Zijnen engel gezonden en Zijnen dienstknecht Johannes te kennen gegeven heeft. OPENB. 1 : 1.

VAN af het vierde, of nader van af het zesde hoofdstuk der Openbaringen van Johannes, treedt het begin der Voleinding in, en wat alsdan geprofeteerd wordt, slaat, gelijk ons bleek, niet op den loop der historie, noch van het wereldrijk, noch van Christus' kerk, maar geeft uitsluitend het profetische vergezicht omtrent hetgeen, als de Voleinding staat in te treden, in verband daarmede geschieden zal. Toch wil dit niet zeggen, dat de Apocalypse zich ganschelijk niet met het voorafgaand historisch verloop inlaat. Zij doet dit wel ter dege, doch uitsluitend in het 2e en 3e hoofdstuk, waarin ons de zeven brieven van Jezus aan de zeven gemeenten in Klein-Azië, ten volle uit, worden medegedeeld. Die zeven brieven doelen niet op de Voleinding, maar op de historie van de kerk van Christus, die aan het naderen der Voleinding zal voorafgaan. Ons bleek nu reeds, dat zich hierover een periode van allicht twintig eeuwen zal uitstrekken. Johannes daarentegen en zijn tijdgenooten wisten van die twintig eeuwen niet af, en de Christus heeft zich geheel er van onthouden, om Johannes en zijn tijdgenooten omtrent den zoo langen duur van het historische tijdperk in te lichten. Eer omgekeerd moet gezegd, dat de geheele aanleg van de Apocalypse er zeer duidelijk op berekend is, om veeleer een haastig en spoedig intreden van wat het einde zou brengen, voor te bereiden. Dit zou niet alzoo gekund hebben, indien de geheele opzet van de Apocalyptische profetie een cijferbegrip tot grondslag had gehad, en aan de hand van deze cijfers geheel den gang van wat te komen stond, had willen uitstippelen. Doch dit was dan ook in het minst niet het geval. In de Apocalypse bewegen we ons op profetisch terrein, en de geheele profetie van het Oude Verbond had er steeds op voorbereid, om de cijferberekening der jaren geheel ter zijde te schuiven, en slechts te werken met het *zakelijk* verband. Hierop komt, gelijk we reeds vroeger opmerkten, een enkele uitzondering voor. Zoo als b.v. Jesaja Cyrus' komst voorzegt, en zoo als Micha op Bethlehem als de geboorteplaats van Jezus wijst. Maar voor het overige schakelt heel de

profetie zich in elkaar door het zakelijk, niet door het tijdsverband. Eerst bij Daniël, als den laatste der profeten, kwam hierin keer. Van oudsher verloor elke profetie zich in het onbepaalde. Er werd een greep in de toekomst zonder meer gedaan. En niet dan bij hooge uitzondering schoof de profeet er nu of dan een eenigszins nadere bepaling tusschen in. Ten slotte kon dit natuurlijk niet worden volgehouden. Vandaar dat geheel deze wijze van doen bij Daniël een keer neemt.

Dat nu bij Johannes in de Apocalypse dit tijdsverband van eeuwen, jaren en maanden zoo goed als geheel ter zijde wordt gesteld, bespeurt men reeds in het eerste vers van heel het Boek. Daar toch lezen we, dat in de Apocalypse ons een „openbaring van Jezus Christus geboden wordt, die strekt om aan de dienstknechten van Jezus te toonen de dingen die *haast* geschieden moeten". Dit *haast* wordt dan in het 3e vers nog verscherpt door de bijvoeging: *Want de tijd is nabij.* Zoo nu zouden wij, hadden wij thans de Apocalypse op te stellen, niet geschreven hebben. Door ons zou er veeleer op gewezen zijn, dat er eerst een lange historie van omstreeks twintig eeuwen zou komen, en dat eerst daarna de voorteekenen zouden intreden, die het naderen van het einde zouden doen inwachten. Over dit verschil nu tusschen wat wij verwacht zouden hebben, dat er staan moest, en tusschen wat er staat, mag niet worden heengeloopen, en het moet ons klaar en duidelijk worden, waarom we het niet vinden, zooals wij, rekenende met het historische verloop der eeuwen, het zouden verwacht hebben, maar derwijs geheel anders, dat we, zonder nadere toelichting, wanen zouden voor een onoplosbaar raadsel te staan; gelijk dan ook maar al te velen reeds om dit ééne tegenstrijdige de echtheid van de Apocalypse driestweg geloochend hebben. We mogen daarom over dit geschilpunt niet heenglijden. Het moet ons duidelijk worden, waarom en in wat zin van dingen die eerst na twintig eeuwen te gebeuren stonden, met zulk een nadruk kon gezegd worden, dat ze *haast* geschieden zouden en „dat de tijd nabij was". Ook bij het eenvoudig doorlezen van de Apocalypse gevoelt men zeer wel, dat al 't hier geprofeteerde er niet op was aangelegd, om in een korte spanne tijds voleind te worden. De inhoud van de Openbaring is daarvoor veel te rijk, veel te gevarieerd, en in te veel perioden verdeeld. Van meet af moet daarom wel verstaan, dat 't geen op haast en op onmiddellijke voleinding wijst, hier geen temporeele maar een *geestelijke* beduidenis mag hebben.

Ten einde dit nu in te zien, kan er niet ernstig genoeg op gewezen worden, dat heel de Apocalypse niet op de gewone tijd-

rekenkundige leest geschoeid is. Er komt in de Heilige Schrift gedurig een getallen-mystiek voor, en zoo is het ook hier. Die getallen-mystiek komt vooral uit door het gebruik van het *zevental.* Het getal *zeven* is ontstaan uit de bijeenvoeging van drie en vier, en in die bijeenvoeging is dan de *drie* het mystieke getal dat op de Drievuldigheid Gods, en alzoo op God, wijst, terwijl het getal *vier*, denk slechts aan de vier windstreken, de Schepping aangeeft, die de Drieëenige God in het leven riep. *Drie*, in verband met de *vier*, wijst alzoo op het bestel Gods dat over de Schepping uitgaat. Vandaar de saamvoeging van de zeven dagen in de week, die naar de Schepping rekent, en vandaar evenzoo het gedurig terugkomen van de Schrift op het zevental, indien moet aangeduid, dat ge te letten hebt, niet op de eeuwen, jaren, maanden en dagen, gelijk onze kalender die uitwijst, maar op het verband tusschen het Goddelijk beschikken over het geschapene, en de teekenen die hiervan in het geschapene uitkomen. Vooral wij, bewoners van het Westen, hebben hiervan goede notitie te nemen, daar zulk een mystieke voorstelling, die in het Oosten algemeen doorging, in onze Westersche streken niet bekend is, en ternauwernood kan gevoeld worden. Juist daarom nu is het hier vooral zoo noodig er op te wijzen, hoe in de Openbaringen van Johannes het getal *zeven* een vast gegeven is, dat heel de voorstelling beheerscht. Om dit duidelijk te maken, moet hierop iets uitvoeriger worden ingegaan, en vóór alle dingen is het noodzakelijk te doen uitkomen, wat opmerkelijke rol het getal *zeven* in heel de Apocalypse vervult.

Om hiervan den juisten indruk te geven, zij er al aanstonds op gewezen, dat dit mystieke *zeven*tal niet minder dan ongeveer *vijftigmalen* in de Apocalypse voorkomt. Ziehier de plaatsen. In hoofdstuk 1 in vs 4 tweemalen, en voorts in vs 11, 12, 13, 16, en dan nog zesmaal in vs 20. Ge vindt het niet in hoofdstuk 2 en 3. Doch dan weer in hoofdstuk 4 in vs 5, in hoofdstuk 5 in vs 1, 5, en driemalen in vs 6. Dan weer niet in hoofdstuk 6 en 7, doch in hoofdstuk 8 in vs 1, tweemaal in vs 2, en tweemaal in vs 6. Het ontbreekt in hoofdstuk 9, doch in hoofdstuk 10 vindt ge het in vs 3, tweemaal in vs 4, en eens nog in vs 7. Hoofdstuk 11 heeft het weer niet, in hoofdstuk 12 daarentegen vindt ge het tweemalen in het 3e vers. Hoofdstuk 13 heeft het slechts eenmaal in vs 1. In hoofdstuk 14 komt 't niet voor, doch in hoofdstuk 15 niet minder dan acht malen in vs 1, 6, 7 en 8. Hoofdstuk 16 heeft het driemalen in vs 1 en 17. Hoofdstuk 17 geeft het u weer acht malen te lezen, en zulks wel in vs 1, 3, 7, 9, 10 en 11. Dan kunnen we overspringen naar hoofdstuk 21, waar we het driemaal in vs 9, en eenmaal in vs 20 vinden. En hiermede is het cijfer dan ook volgemaakt en zoo

ziet men, dat in dit ééne boek van 22 kapittels het zevental tot bijna vijftigmaal meespreekt. Vanzelf mag hierover niet heengeloopen. Het toont ons toch, dat de verhoudingen die in dit laatste geschrift der Heilige Schrifture aan de orde komen, beheerscht zijn door mystieke, van boven tot ons komende gegevens, en dat alzoo niet de aardsche tijdrekenkunde, maar de mystieke regeling der verhoudingen, die van God uitgaat, in dit geschrift het verband en den samenhang der dingen geheel beheerscht.

Het kon niet anders, of er moesten getallen genoemd worden, daar het voor ons, menschen, zonder dat onmogelijk is, om ons zekeren duur en zekere verhoudingen voor te stellen. Maar ge zoudt heel de H. Schrift, en zoo met name ook de Apocalypse, geheel verkeerd verstaan, zoo ge hierbij gelijke opvatting koesterdet van deze cijfers, als wij in het gewone leven hebben. Dit wil natuurlijk niet zeggen, dat er niet ook tal van preciese cijfers in de Schrift voorkomen, maar toch mag nooit vergeten dat al zulke cijfers niet met preciesiteit op het eeuwige kunnen slaan, en daarom alsdan met nauwkeurigheid bezien moeten worden. Reeds in Genesis 1, bij de Scheppingsdagen, doet zich gelijk verschijnsel voor. Vandaar dat over den duur van deze dagen, tusschen hun avond en hun morgen, zooveel verschil van meening oprees. In ons spraakgebruik hebben we iets dergelijks met de cijfers drie en tien. „Ge moest dit eens *een, twee, drie* doen", beteekent voor ons, niet dat het juist in *drieën* geschieden moet, maar dat het als in een ommezien klaar moet zijn. En evenzoo spreken we van: „Hij kan nog geen tien tellen", niet om juist precies op de tien uit te komen, maar om een klein cijfer aan te geven. Bij ons echter spreekt dit gebruik zeer zwak mee, en als exceptie. In de Oostersche talen daarentegen, en zoo ook in de Heilige Schriftuur, en zeer bepaald in de Openbaring van Johannes, is het gebruik van dit *zevental* zoo overgroot, als we ons zoo uitdrukken mogen, dat er beteekenis aan is te hechten. En die beteekenis nu kan geen andere zijn, dan dat heel de opzet van dit profetisch boek zich niet regelt naar onze zegswijzen, spreekmanieren en voorstellingen, maar beheerscht wordt door wat in de altoos mystieke Goddelijke voorstelling een heel andere dan een tijdrekenkundige beteekenis heeft.

Is dit nu eenmaal recht verstaan en gevat, dan valt ook vanzelf al het vreemde weg, dat ons anders bij het voortdurend rechtstreeks wijzen op het komende einde zoo vreemd aandoet. Zoo toch verstaan we ten volle, dat er tweeërlei wijze van beschouwing der dingen en van hun onderling verband is, de ééne gelijk die thuis hoort in ónze manier van voorstelling, de andere gelijk die

vanzelf eigen is aan de *Goddelijke* voorstelling der dingen. Wij, naar onze manier van voorstelling, zouden het niet zoo hebben kunnen zeggen, als 't nu in de Apocalypse staat. Ziet men deswege van onze wijze van voorstelling af, en gaat men daarentegen over in de Goddelijke wijze van bezien der dingen, dan vervalt niet alleen elke bedenking en alle moeilijkheid, maar ge voelt vanzelf, omgekeerd, dat het ons zoo en niet anders moest worden voorgelegd. Reeds toen we de reden des Heeren uit Mattheus 24—26 bespraken, wezen we op hetzelfde verschil, doch ongetwijfeld komt dit principieele onderscheid tusschen de gewone menschelijke wijze van spreken, en de hier gegeven Goddelijke beschouwing, in de Apocalypse nog sterker uit. Hier springt ze u als in het oog. Hier stuit, wie zich eenmaal de moeite gaf, om het verschil, ja de tegenstelling tusschen de menschelijke wijze van voorstelling en de Goddelijke beschouwing, zich helder voor oogen te stellen, op geen enkele moeilijkheid meer. Hij gevoelt veeleer, dat 't zoo *moest,* en niet anders *kon* voorgesteld worden.

Waarin toch komt hier het onderscheid, ja de tegenstelling van beide, de menschelijke en de Goddelijke voorstelling uit? En op die vraag ligt immers het antwoord voor de hand. Wij, menschen, kunnen niet anders doen, dan den tijdrekenkundigen loop der dingen op een bepaald daarvoor aangewezen punt opvatten, van dat punt af heel de lijn der historie vervolgen, en eerst ten slotte, als het einde van de lijn in 't zicht komt, en dus het eindpunt van verre als begluurd kan worden, spreken van de Voleinding die nadert. Zulk een verloop nam dan ook heel onze beschouwing, en we zouden niet verstaan zijn, indien we een andere methode gevolgd waren. We *moesten* die methode volgen, we *konden* niet anders. Als we in het bezit zijn van de zaadkorrel van een schoone, ons onbekende plant, die men ons uit een verafgelegen streek toezond, bezien we eerst die korrel, leggen ze dan in de aarde, besproeien die aarde, en laten er de zon op schijnen; en als dan die korrel uit gaat loopen, slaan we gade wat er uit den grond komt, hoe zich allengs een stengel ontwikkelt, en hoe tenslotte aan dien stengel zich een knop zet. En is dan tenslotte die knop ontloken, en prijkt de ontloken prachtbloem voor ons oog, dan zijn we toe aan de Voleinding. Het gaat dan van schrede tot schrede al verder, en als de knop zich gezet heeft, profeteeren we de Voleinding. Doch zoo is het uiteraard van Gods zijde niet, en kan het niet zijn. Immers God heeft zulk een zaadkorrel van de prachtbloem niet ergens gevonden, zoodat Hij daarna beproefde er een bloem aan te ontlokken, maar voor Gods aldoorzienden blik was er eerst de prachtbloem die komen moest, en was daaruit afgeleid hoe de

zaadkorrel moest zijn, waaruit zulk een bloem zou kunnen opkomen. Bij ons gaat 't van het begin naar het einde, bij God is er eerst de uitkomst die Hij bedoelt, en daaruit wordt afgeleid, hoe 't begin moet wezen. Juist alzoo de omgekeerde orde. En zoo nu is het ook hier. Wij rekenen van de Hemelvaart van den Christus naar de Voleinding over een loop van vele eeuwen, en aan de hand eener lange historie, bij God daarentegen is er eerst de einduitkomst, en eerst nadat die vaststond en bepaald was en begon in te zetten, volgde wat noodig was om dit doeleinde te bereiken. Lette men hier toch stiptelijk op. Bij ons komt de uitkomst uit de voorafgaande gegevens. Bij God daarentegen staat eerst het einde vast, en komen eerst daarna de gegevens op, die tot het verkrijgen van deze uitkomst moeten leiden. Hier werkt geheel 't zelfde, dat op kunstgebied zich ook bij ons voordoet. Wie zich scheppende in de gedachtenwereld beweegt, wordt, als ware het onmiddellijk door een rijke gedachte of kunstvorm aangegrepen, en ziet eerst daarna op de gegevens die tot het verkrijgen dezer uitkomst kunnen leiden.

Het valt niet tegen te spreken, dat met name de Gereformeerden weinig met de ontwikkeling der kunst hebben meegeleefd, en wie ook nu nog de kunstwereld van nabij in al haar schakeeringen gadeslaat, kan tot geen andere slotsom komen, dan dat de Calvinisten, door zich aldus van het kunstterrein terug te trekken, zich voor veel dat 't hooger leven schaden kon, hebben bewaard. Toch zou het een geheel ongeoorloofde kleinschatting van een der heerlijkste Openbaringen in Gods Schepping zijn, indien we moedwillig het oog sloten voor wat God ons in de kunst schonk. Er is in de kunst een innerlijke drijving, die een schier Goddelijk karakter draagt. Iets wat men vooral daaraan bespeurt, dat in de kunst de vanzelfsheid een zoo machtige rol speelt. In ons denken volgt gedachte op gedachte, en in 't leven feit op feit, maar in de kunst zit al wat straks uit zal komen, vooraf reeds als in een wortel van ons innerlijk leven besloten. De geniale, de echte kunstenaar voelt wat hij straks voort zal brengen als een ongeziene en onbegrepene, maar toch overweldigende macht over zich komen. Hij teekent het zich niet uit, hij berekent het niet, en brengt 't niet stuksgewijze bijeen, maar het is er en staat er, eer hij er aan toekomt, als één saamhangend geheel dat hem overmeestert, en hem uitkiest tot den bewerker, die het aan de wereld toonen, en daarom voor de wereld uitbrengen zal. In die kunstwereld nu hoorde ook de profetie, ook de Apocalypse thuis, hoorde thuis de heilige eeredienst en de rijkdom van de mystiek. En het is daarom dat we hier op de kunstidee moesten teruggaan, om ook de machtige aantrekkelijkheid

van de Apocalypse te doen gevoelen. En eenigermate reeds grijpt dit ons aan, als we de tweeërlei strooming van de Apocalypse tegenover elkander laten ruischen.

In de Goddelijke beschouwing vormt het geheele wereldproces, dat met Jezus' Hemelvaart aanving, en eerst met het laatste oordeel eindigen zal, niet anders dan één samenhangend geheel. God heeft niet eerst afgewacht, hoe 't met de gewone wereldhistorie in deze twintig eeuwen loopen zou, om eerst daarna, op 't eind, tusschen beide te treden, in te grijpen, en nu de Voleinding te doen naderen. Neen, dit alles saam vormt voor God, als we zoo zeggen mogen, één groot, samenhangend geheel, zij 't al in drie, vier bedrijven ingedeeld. Hieruit nu volgt, dat God de groote tragedie niet eerst voelt bij het eindtafereel, maar dat van het eerste oogenblik af, waarin de heilige tragedie begint, de zaak voor Hem in gang is. Een tragedie kan een proloog hebben, en die proloog was ook hier. Aan Jezus' Hemelvaart toch ging Zijn lijden, Zijn sterven en Zijn Opstanding vooraf. Doch met dit al begon de rechtstreeksche inwerking op de menschheid en op ons menschelijk leven toch eerst met den Pinksterdag, met de roeping van Pinksteren, en met het gebeurde op Patmos. Van dat punt af nu zijn alle bedrijven van de heilige tragedie, het ééne na het andere, op elkander gevolgd, zich voortbewegende naar het einde. Doch dan volgde hieruit dan ook vanzelf en noodzakelijkerwijze, dat de gang van dit heilig treurspel volstrekt niet pas begon bij het slotbedrijf, maar van het eerste bedrijf af, zelfs vanaf den inleidenden proloog. Men kon bij het opvoeren van zulk een tragedie niet zeggen: „Nu, laat nu maar doorspelen, doch luid de schel als het slotbedrijf komt. Al het andere raakt mij niet". Integendeel, wie het slotbedrijf verstaan wil, moet er van meetaf bij zijn, en al begint het bedrijf pas, toch moet men aanstonds dringen en waarschuwen, en zeggen: Maak dat ge er bij zijt, en zoek een plaats, van waar uit ge het alles goed overzien kunt. De tragedie begint, en de heilige vertooning gaat in. Verzuim daarom uw kans niet. Het Goddelijk drama vangt aan.

En zoo nu is het ook hier.

Voor de beschouwing Gods vormt 't alles saam één geheel, en dat geheel sluit niet alleen het begin en het einde in, maar is van meetaf op het einde aangelegd. Er is geen tot niets leidende overhaasting, maar een geregeld proces. Dat proces zet in met den eersten keer, dien God in de bestaande toestanden aanbrengt, en die eerste aanwijzing wordt aldus aangebracht, dat al het verdere er nu als vanzelf uit voortvloeit. Het is geen tragedie die eerst onder het spelen uit- en doorgevoerd wordt. Eer de proloog inzet, is heel

de tragedie gereed, en de eerste actie die uitgaat, beslist over alles wat daarna, in de onderscheiden bedrijven, zal te zien zijn. De eerste inzet en het einde hangen onverbrekelijk saam. Als de eerste toon gehoord is, staat al wat volgen zal vast. Het is als met een alphabet. Waar A gezegd is, loopt 't vanzelf door tot Z. Zoo is dus ook hier het intreden van het begin tevens de aanwijzing van het oogenblik, waarop het slottafereel zal worden toegejuicht. Er wordt later niets meer aangehaakt. Eer komt vanzelf steeds het ééne uit het andere voort. Het is één heilige tragedie, waarin de onderscheiden bedrijven achter elkaar afloopen, en vanzelf 't ééne in het andere overgaat.

Bedenk nu wel dat er voor ons *tijd* bestaat, maar voor God niet. Duizend jaren zijn voor Hem als één dag. Natuurlijk is er ook voor God wel overgang van het ééne in het andere, maar wat voor ons bij zulke overgangen de tijdrekenkunde is, bestaat voor God niet. God is eeuwig, en het kenmerk van het eeuwige is juist, dat het begin en het einde als het ware ineenvloeien. Het is er mede als met onze uitverkiezing en onze zaligmaking. Voor ons gaan ook deze twee door de vele jaren onzes levens uit elkander, maar voor God ligt 't één reeds in het ander besloten. Voorzoover wij nu niet anders kunnen doen, dan deze twee door tijdverschil van elkander afscheiden, zijn er in het groot bestel van heel 't verloop onzer wereld, twee gegevens, die ge niet verwarren moogt. Er is eenerzijds de normale gang in de historie dezer wereld, die met het Paradijs aanving en door het laatste oordeel zal besloten worden, en er is anderzijds het geheel abnormale van God uitgaande, die 't al gewrocht heeft, om uit de verloren wereld een nieuwe menschheid te redden. Dit begon met de belofte in het Paradijs, en het zette zich vast in Abrahams roeping, met het daaruit gevolgde opkomen van het Israel Gods. Dat Israel nu lag eerst in één volk besloten, maar spreidde zich thans onder alle natiën en volkeren. Het is thans het uit geheel de menschheid door God verkoren en apart gezette deel van Adams nakomelingschap. Dat deel der menschheid verkeert thans in zijn voorlaatste bedrijf, en straks zal voor dat deel der menschheid met het slotbedrijf de voleinding ingaan. Dit afgezonderde deel der menschheid beweegt zich nu van Jezus' Hemelvaart en van den Pinksterdag af naar de Voleinding, en het waarmerk hiervoor trad in toen aan Johannes op Patmos geheel de gang werd blootgelegd, dien God in dit heilig proces nemen zou. De wereld die verloren zou gaan, stond daar buiten, maar 't *volk Gods* dat nu reeds zijn behoudenis begon te genieten, was hierin besloten. Voor dat deel, dat behouden zou worden, ontsloot zich nu een tweezijdig bestaan tot het wegstierf. Eenerzijds zou 't met de wereld meeleven, en

anderzijds geheel buiten die wereld, op eigen terrein, staan, en op dat eigen terrein een eigen bestaan doorleven.

Dat eigen bestaan nu was in Gods hand. Dat begon bij de Hemelvaart, en nader bij de rijke openbaringen die op Patmos aan Johannes ten deel vielen. Heel deze existentie van Gods volk doelde eeniglijk op 't einde, op de parousie en op het jongste oordeel. Wat hierbij het uitgangspunt van het eindpunt scheidde, was het eeuwige, en hierbij kan geen tijd meer mede tellen. Wie alzoo in Jezus met volle zielsgemeenschap mag staan, die denkt niet om wat nog aan de Voleinding vooraf zal gaan, maar leeft reeds hier op aarde derwijs over dit alles heen, dat 't hem te moede is, of elke nacht dat hij inslaapt, de parousie van den Christus hem aan zijn sponde zal opwachten. Het is voor wie goed er voor staat, nu reeds hier op aarde een elken morgen en elken avond inwachten van de verschijning van zijn Heiland. En zoo nu verklaart het zich, dat in de Apocalypse alle tijd schier ter zijde wordt gesteld. Vandaar de betuiging in Openbaringen 10 : 6: „dat er geen tijd meer zal zijn". Daarom nu kon het niet anders, of van meet af moest het van uit Patmos aan heel de Christenheid aangezegd, dat thans reeds de Voleinding, met al wat haar moest voorbereiden, intrad. Naar dat ons leven in de eerste of in een der volgende eeuwen viel, kon dit feitelijk verschillen; maar voor ons allen saam, wie vroeger of wie later leefde, moest 't elken morgen en elken avond zijn en blijven: „Hij komt niet slechts, maar Hij komt zelfs *haastig*". En daarom wacht Hem ook mijn ziel gestadig in met een „Kom Heere Jezus, ja kom haastelijk"!

IV. De zeven gemeenten.

> De verborgenheid der zeven sterren, die gij gezien hebt in mijne rechterhand, en de zeven gouden kandelaren. De zeven sterren zijn de engelen der zeven gemeenten; en de zeven kandelaren, die gij gezien hebt, zijn de zeven gemeenten. OPENB. 1 : 20.

Zij 't dan wel verstaan, dat de geheele Apocalypse in vier zeer ongelijk groote deelen uiteenvalt. Het eerste deel geeft ons het eerste hoofdstuk als inleiding. Op deze inleiding in het eerste hoofdstuk volgt het tweede deel in de zeven brieven aan

de zeven gemeenten van Klein-Azië, die kapittel twee en drie ons voorleggen. Eerst daarna volgt dan het derde, verreweg het grootste deel, waarin de nadering van het einde ons wordt voorgeteekend, en dat loopt van hoofdstuk 4 tot hoofdstuk 22 : 7. En ten slotte wordt hieraan dan nog het zeer korte slotstuk toegevoegd, dat we vinden in vs 8—21 van het laatste hoofdstuk. In 't kort kan alzoo gezegd, dat er vier deelen zijn, 1° de inleiding; 2° het historisch deel; 3° het apocalyptisch stuk; en 4° het korte slot. Of naar de hoofdstukken gerekend, volgt het een het ander in deze volgorde op: 1° hoofdstuk één; 2° hoofdstuk twee en drie; 3° hoofdstuk vier tot twee-en-twintig vs 7; en 4° hoofdstuk twee-en-twintig vs 8 tot 21. Wat nu eerst dient besproken, is alzoo het historisch stuk in de zeven brieven aan de zeven gemeenten in Klein-Azië. Van meet af moet hierbij nu wel vaststaan, dat ons hier in 't minst geen overzicht gegeven wordt van de Christelijke kerk in Azië. De zeven gemeenten, waarvan gerept wordt, lagen vlak bij elkander in een zeer klein stuk van Klein-Azië Er is geen sprake van, dat, met weglating van Europa en Afrika, hier enkel de kerk in Azië ten tooneele werd gevoerd. Er staat niet eens Klein-Azië, maar Azië, zoodat ook Palestina en Syrië er onder begrepen waren. Doch met niets van dit alles wordt hier gerekend. Er is uitsluitend en eeniglijk sprake van een zeer kleine groep kerken, die vlak bij elkaar lagen, en waarmede Johannes, vooral in het laatst van zijn werkzaamheid, het meest in aanraking was geweest. De zeven gemeenten vormden saam een kleine groep, als we zoo zeggen mogen, van Johanneische kerken, die geen van al ver van Patmos aflagen. En het opmerkelijke erbij is dan ook, dat, blijkens de inleiding in 1 : 4 en 11, een letterlijke opvatting de geheele voorstelling hierop zou doen neerkomen, alsof de openbaringen die op Patmos zoo wonderbaar aan Johannes ten deel vielen, welbezien eeniglijk voor die kleine groep van zeven weinig bekende kerken bestemd waren geweest.

Men zou het dan voorzeker aldus kunnen opvatten, alsof deze zeven gemeenten aan de kerken aller eeuwen deels als uitlokkend, deels als waarschuwend voorbeeld waren gesteld, iets waardoor ze dan ten deele toch als type zouden voorkomen; doch dan hadden deze zeven gemeenten meer van toenmalige beteekenis moeten zijn. Wat Paulus ons omtrent zijn verblijf in de kerk van Efeze meedeelt, trekt aan en doet ons de toenmalige kerk te Efeze tot in bijzonderheden kennen. Reeds alleen het afscheid dat Paulus van de ouderlingen van Efeze op het strand nam, eer hij zich inscheepte, spreekt ook ons nog op roerende wijze toe. Van de zeven gemeenten, wier gesteldheid op Patmos aan de orde kwam, hooren

we daarentegen niets, waardoor Johannes' werkzaamheid in deze zeven kerken ook maar eenigerwijze uitkomt. Ze worden als uit de hoogte door den Christus bezien en beoordeeld, geloofd of gewraakt, maar het blijft, wat de prediking van Johannes in haar midden betreft, alles bij algemeenheden. Vreemd genoeg zijn het zelfs alleen de groote zondaren en zondaressen in deze kerken, die ons met name genoemd worden. Van het heilig karakter dat zich in vele dezer gemeenten openbaarde, hooren we niets naders, niets persoonlijks van Johannes, niets dan algemeenheden. Het zijn niets dan zeer algemeene overwegingen, maar waaraan, wat het heilige van deze kerken aanging, alle concrete vorm, en alle persoonlijk gegeven ten eenenmale ontbreekt. Het is dan ook zeer goed te verstaan, dat dit aan de bestrijders van de echtheid van het boek niet zelden aanleiding heeft gegeven, om hierin een wapen te vinden, dat ter bestrijding van de echtheid dienst kon doen. Deze bedenking tegen de echtheid verliest daarentegen alle beteekenis, indien men de concrete en persoonlijke opvatting hier ten eenenmale varen laat, en het zóó verstaat, dat de Christus in deze zeven kerken, wier toestand niet alleen aan Johannes, maar ook in de omgeving ten volle bekend was, *de zeven soorten ziet* van kerkelijke gemeentetoestanden, gelijk ze niet enkel daar, maar allerwegen, en niet uitsluitend destijds, maar alle eeuwen door, zich wel vertoonen moesten, en dat zoodanige gesteldheden als hier geteekend worden, het natuurlijk gevolg zijn van het in aanraking komen van het kerkelijk leven met de maatschappelijke en nationale gegevens, die zich allerwegen in bijzondere streken voordoen.

Te meer gevoelt men, dat dit de eenig juiste opvatting is, zoo men deze zeven kerken met name nagaat. Dan immers blijkt aanstonds, dat van deze zeven gemeenten slechts van een tweetal nog elders in de Schrift melding wordt gemaakt, t. w. van Efeze en van Laodicea. Van de vijf overige gemeenten daarentegen verneemt men in de Handelingen of in de brieven niets. Sardis, Smyrna, Filadelfia en Pergamus worden elders in de Schrift ganschelijk niet genoemd. En wel is dit met Thyatire het geval, doch gelijk we reeds opmerkten, slechts in dier voege, dat er elders in de Handelingen met geen woord ook maar gerept wordt van een *gemeente* aldaar, doch alleen gemeld wordt, dat Lydia de purperverkoopster vandaar herkomstig was. Resultaat van het onderzoek is en blijft derhalve, dat alleen Laodicea en Efeze ook elders voorkomen. Nu weet men dat dit, wat Laodicea betreft, bijna niets te beduiden heeft. Zeer zeker was daar reeds vroegtijdig een gemeente gevormd, maar Paulus is er nooit geweest, en van geen verder contact met de Laodicenzen geschiedt vermelding. Alleen de gemeente van Efeze

sprak destijds onder de Christelijke kerken sterk mede. De kerk van Efeze was een der talrijkste die zich destijds reeds gevormd hadden, en niet alleen Johannes, maar ook Paulus verkoor ze tot een zetel voor zijn werkzaamheid. Juist in verband hiermede worde er nu echter op gelet, dat reeds sinds eeuwen Efeze schier geheel verwoest is. Gelijk we reeds vroeger opmerkten, bleek ons uit eigen aanschouwing, hoe in Efeze geen spoor meer van een Christelijke gemeente te ontdekken valt. Van den beroemden tempel van Diana is er niets meer te zien, dan de vlakke plattegrond. Het eenige prachtgebouw dat te Efeze nog geheel geïsoleerd staat, is de aloude bibliotheek, die, in kostbaren stijl, geheel uit wit gepolijst marmer is opgetrokken. En voorts is er nog de heuvel waar oudtijds het tooneel zich op bevond, het rechthuis en andere publieke gebouwen, en zoo ook de plek waar de toenmalige Christenen hun leed geleden hebben.

Begaat men derhalve de hier vooral niet te vergeven fout, om de Apocalypse te beschouwen als een gewoon apostolisch geschrift, dat uitsluitend bestemd was voor de toenmalige leden van de zeven kerken, die met name genoemd worden, dan zou 't een geschrift zijn, dat zijn reden van bestaan reeds lang verloren had, en zulks wel omdat de gemeenten waarover het eeniglijk handelde, reeds sinds eeuwen spoorloos zouden verdwenen zijn. Niet natuurlijk, alsof brieven als oudtijds aan de kerk van Rome, Corinthe enz. uitgingen, niet ook toch voor ons belangrijk konden zijn, maar omdat hier sprake is van een geschrift, dat uitsluitend tot de toenmalige zeven kerken zou gericht zijn geweest, en wel als gevende de profetieën die met name en eeniglijk deze zeven kerken aangingen, terwijl toch de vervulling van deze profetieën nog altijd toeft, en er van deze gemeenten zoo goed als geen spoor meer te ontdekken valt. Krasser ontnuchtering zou niet denkbaar zijn, en aan geheel de Apocalypse zou zoodoende als proeve van geheel mislukte profetie, alle wezenlijke waarde ontnomen zijn. Het is hierom nu, dat er met nadruk op moest gewezen worden, dat deze geheele voorstelling, als gold de Apocalypse in letterlijken zin uitsluitend deze zeven toenmalige gemeenten, als volstrekt onhoudbaar moet worden terzijde gesteld. Vandaar de noodzakelijkheid om de mystieke beduidenis van het *zevental* hier met volle kracht te laten meespreken, en zoowel te doen uitkomen, dat de zeven brieven, waarom het hier gaat, niet zijn op te vatten, als golden ze locaal en uitsluitend voor het jaar 90 die bepaalde, met name genoemde kerken, maar als doelende op *de typen* van de kerken uit heel de wereld en uit alle eeuwen, die in deze zeven kerken haar prototype hadden bezeten. En al moge het nu voor ons Europeanen

en Westerlingen moeilijk vallen, om in zulk een mystieke spreiding van een aangegeven gedachte in te leven, voor den Aziaat van Semietische herkomst, en in het algemeen voor den Oosterling, gaat dit vanzelf.

Te meer geldt dit, omdat hier sprake is van zeven brieven, die niet uit de pen van Johannes, of van eenig leeraar van dien tijd zijn gevloeid, maar die in hun letterlijken vorm herkomstig waren van Christus zelf. De aanhef in kapittel 2 luidt toch, dat aan Johannes dit bevel wordt gegeven: „Schrijf aan den engel der gemeente van Efeze: Dit zegt Hij, die de zeven sterren in Zijn rechterhand houdt, en die in het midden der zeven gouden kandelaren wandelt". Reeds de hier gekozen taalvorm klinkt alzoo geheel hemelsch-mystiek. Het is niet de apostel die spreekt, maar de stem komt uit den hemel, waar de Christus aan de rechterhand Gods gezeten is, en nu leeft om voor ons te bidden. Alles ontvangt daardoor reeds overdrachtelijke hemelsche namen. De leeraars heetten hemelsche sterren, en de gemeenten, waarin ze optraden, worden voorgesteld als gouden kandelaren. Nu had Johannes in het heilig visioen die zeven sterren en die zeven gouden kandelaren reeds waargenomen. Er staat toch: „De zeven sterren zijn de zeven engelen, en de zeven kandelaren, die gij gezien hebt, zijn de zeven gemeenten"; en daarop volgde nu de verklaring van den Christus, die aan Gods rechterhand zit, dat Hij zelf de zeven sterren in Zijn rechterhand houdt, en dat Hij wandelt in het midden der zeven gouden kandelaren. Tracht ge nu, in weerwil van uw westersche onbeholpenheid, u hierin te denken, dan *moet* ge aanstonds gevoelen, dat hetgeen hier volgt onmogelijk uitsluitend op deze kleine groep van zeven kerken in dezen hoek van Klein-Azië kan slaan. De Christus die aan Gods rechterhand gezeten is, kan toch niet alleen de sterren van deze kleine groep kerken in Zijn hand houden, en evenmin eeniglijk onder deze zeven kleine kerken in dezen éénen hoek van Klein-Azië verkeerd hebben. De Christus is uiteraard het hoofd van al Zijn kerken in Europa, in Azië, in Afrika, of waar ze zich ook bevinden. Voor Hem zijn de leeraren in alle deze kerken als sterren, en evenzoo zijn alle deze kerken, heel de wereld door, voor Hem de gouden kandelaren, in wier midden Hij wandelt. Al wat hier wordt uitgesproken slaat dus zeer zeker óók op de kerk van Pergamus, Sardis enz., maar wat niet kan, en wat onmogelijk zou zijn, is dat dit alles *eeniglijk* op deze zeven kerken zou slaan, en niet zou gelden voor de meer dan honderd kerken, die toen elders reeds tot formatie gekomen waren. En zulks te minder, daar het hier juist zeven kerken gelden zou, die, op één enkele na, reeds voor meer dan tien eeuwen spoorloos van de aarde verdwenen zijn.

Geheel de voorstelling is derhalve aldus op te vatten, dat ten eerste de Christus, hetgeen voor *al Zijn kerken,* over heel de aarde gespreid, gelden zou, hier bepaaldelijk toepast op zeven met name genoemde kerken. Ten tweede, dat als type deze zeven gemeenten genomen worden, en geen andere, omdat Johannes met deze zeven kerken zeer van nabij bekend was, en alzoo zou kunnen verstaan, wat voor elk van deze zeven gemeenten stond opgemerkt te worden. En ten derde, omdat het geval wilde, dat in den onderscheiden aard van deze zeven kerken juist de verschillende geaardheid, of wil men, de onderscheiden typen uitkomen, die alle eeuwen door zich in de onderscheiden soort van kerken zouden afteekenen. Zóó opgevat, deed het er natuurlijk niets toe, waar deze gemeenten nu juist gelegen waren. De Christus had evengoed zeven gemeenten uit een andere streek kunnen nemen, mits ze maar in haar onderling verband en in haar eigenaardigheid even goed de zeven grondtypen aangaven. Het was den Heiland hier uitsluitend te doen om een groep van gemeenten bij wijze van voorbeeld te nemen, en zoo als het in het door hem gekozen voorbeeld was, zoo zou het in 't gemeen gelden. Nu op Johannes na alle overige apostelen reeds hun martelaarsdood hadden gevonden, sprak het schier vanzelf, dat de Christus nu zijn voorbeeld of type koos in den kring, die met Johannes in bijzonder verband stond, en waarin hij, vooral de laatste tijden, gewerkt had.

Gaat men nu achtereenvolgens deze zeven gemeenten na, dan spreekt het reeds vanzelf, dat het zevental correspondeert met de wijze van het Goddelijke doen. Het had God beliefd, hier in dezen hoek van Klein-Azië, speciaal deze bijeenhoorende groep kerken te stichten en tot ontwikkeling te brengen, en gelijk zoo vaak, had Hij ook hierbij het Hem heilige getal van zeven tot aanwending gebracht. Dit was geen toeval, maar uitvloeisel van het feit, dat God zelf deze groep gemeenten alzoo bijeen had gevoegd, en aan de zorge van Johannes had toevertrouwd. Nu is het opmerkelijk, dat bij elk van deze zeven gemeenten een beeld voor ons treedt, dat verre van boeiend-bekoorlijk is. De eerste gemeente, die hier voorkomt, is die van Efeze, en zeker ontvangt deze gemeente veelszins lof en prijs. De Christus toch zegt: „Ik weet uw arbeid en uwe lijdzaamheid, en dat gij de kwaden niet kunt dragen, en dat gij beproefd hebt die zich op leugenachtige wijze voor apostelen uitgaven en zijn het niet". Meer zelfs nog, want de Heere voegt er bij: „Gij hebt verdragen en hebt geduld, en zijt niet moede geworden om mijns naams wille te arbeiden". Een streelend getuigenis alzoo. Maar toch was er krankheid ingetreden. Eerst was het in Efeze alles heerlijk geweest, maar reeds spoedig zonk

't alles ten deele in en had de gemeente haar eerste liefde verloochend. Ze was uitgevallen van haar eersten bloei. Ze moest zich daarom opnieuw bekeeren. En indien het niet spoedig in Efeze tot bekeering kwam, zou de Christus haar kandelaar uitblusschen. Gelukkiger stond het met de gemeente te Smyrna. Haar stond lijden en vervolging te wachten, en eenige van hen zouden in de gevangenis geworpen worden. Zelfs stond hun een verdrukking van *tien* dagen (natuurlijk weer een mystiek getal) te wachten. Maar van een grief tegen Smyrna is geen sprake. Ze was getrouw, en bleef ze getrouw, dan zou ze de kroon des levens verwerven. Merk hierbij nu op, dat de kerk van Smyrna de eenige is, die nog altoos stand hield. Alle andere zes gingen onder, zij alleen bleef. En zij is de eenige, tegen welke hier geen enkele grief werd ingebracht.

Heel anders stond het met de gemeente van Pergamus. In Pergamus, zoo wordt 't hier stellig uitgesproken, was de troon van den satan. En nu was het juist daarom een teeken van geestelijke kracht, dat de gemeente in Pergamus tegen dit satanisch drijven zoo krachtigen geloofsweerstand had geboden. Alleen maar, het zedelijk leven had er schade geleden. Er waren er in Pergamus, die Balaäm navolgden, en weer anderen, die het met de Nicolaieten hielden. Wij zouden zeggen, de orthodoxie had er stand gehouden, en zelfs het martelaarschap had er geschitterd, maar de geestelijke reinheid had schade geleden en de moreele kracht was gebroken. In Thyatire was eveneens krachtig geloofsleven openbaar geworden. Er heerschte liefde en geloof en lijdzaamheid, en wat vooral hier indruk maakt, de laatste liefde blonk sterker uit dan de eerste. Er viel geen achteruitgang, maar eer vooruitgang te constateeren. Doch helaas, de doorwerking van het geloof bleef uit. Jezabel, de lasterlijke vrouw van slechte zeden, had zich in deze gemeente invloed weten te verschaffen. Vooral de brutaalste hoererij werd door deze schandelijke vrouw openlijk bepleit, en hoe ook de Heere haar tot staan had pogen te brengen, ze had zich niet bekeerd. De gemeente van Thyatire was hierdoor feitelijk in tweeën gesplitst. Het ééne deel ervan verviel in zonde van kwaad tot erger. De vervolging moest daarom intreden. Maar het kleine geloovige deel zou de Heere in stand houden. Zij die de diepten des satans niet gekend hadden, zouden zelfs macht over de heidenen ontvangen. Over hen zou de morgenster opgaan.

Veel banger nog stond het in de kerk van Sardis, die den naam had dat ze leefde, maar zie, ze was dood. In Sardis moest de kerk daarom tot bekeering geraken, en zoo niet, dan zou de Christus vernietigend over haar komen. Geroemd kon alleen, dat er nog

enkele getrouwen ook in Sardis waren overgebleven. Geloovigen, die hun kleederen niet bevlekt hadden, en die straks in witte kleederen zouden wandelen voor den Troon. Heerlijk stond daartegenover de gemeente van Filadelfia, die met de gemeente van Smyrna de meest heiliglijk levende was. De gemeente was er niet groot. „Ze had kleine kracht", doch ze had het woord der lijdzaamheid bewaard, en om haar trouw zou de Heiland „haar bewaren uit de ure der verzoeking die over de geheele aarde komen zou, om te verzoeken allen die op aarde wonen." En dan komt ten slotte nog de gemeente der Laodicenzen, van wie betuigd moest, dat ze ja niet in satanische wegen waren afgedoold, maar helaas, dan toch van de andere zijde het geloof hadden laten verdorren. Alle actie ontbrak hier. Men kon niet zeggen, dat deze kerk in 't schandelijke was vervallen, maar er kwam geen leven in haar uit. En daarom gold 't ook hier, dat de Laodicenzen zich krachtdadig te bekeeren hadden. Of zoo niet, hun ondergang was zeker. Toch stootte de Heere ze daarom nog niet van zich af. Hij stond nog aan de deur en klopte. En als men nu maar naar dat kloppen luisteren wilde en de deur opendeed, zoo zou de Christus tot de wakkergewordenen inkomen, en avondmaal met hen houden. Het staat in Laodicea niet hopeloos, maar er moest leven in de dorheid komen. Alles saamgenomen, waren er alzoo gemeenten, die heerlijk in 't geloof bloeiden; er waren er drie die reeds op uiterst gevaarlijk standpunt stonden; en bij de twee overigen faalde het schier eeniglijk aan leven en actie. Naar dit sterk sprekende onderscheid in gesteldheid, gaat nu telkens het heilige wachtwoord van den Christus uit in het: „Wie ooren heeft, die hoore wat de Geest tot de gemeenten zegt", en zulks wel met „gemeen*ten*" steeds in het meervoud, waaruit op zich zelf reeds duidelijk blijkt, dat het hier volstrekt niet uitsluitend om deze zeven kerken in dien éénen hoek van Klein-Azië ging, maar dat de Heere in deze zeven gemeenten handelde met heel Zijn kerk, in het verloop aller eeuwen op aarde.

Hiermede nu is het historisch deel van de Apocalypse ten einde gebracht. Er is ons in dit historische deel te aanschouwen gegeven, hoe de Christenheid in haar onderscheidene kerken volstrekt niet het tafereel zal bieden van een allerwegen heerschend heilig geloofsleven. Er zal geen eenheid van levensexistentie, veeleer zal er veelzijdige verscheidenheid in de historie van Christus' kerken openbaar worden. Die verscheidenheid was reeds bij het leven van Johannes aangevangen, en in den niet te grooten kring van gemeenten, die hij ten leste onder zijn bijzondere hoede had mogen nemen, waren reeds allerlei ellendigheden van ontrouw, afval en

demoraliseering uitgebroken. De Christus zelf had dit alles aan Johannes in klare woorden betuigd. Er waren er onder die zeven gemeenten van joodsche, er waren er van heidensche herkomst. Er waren er onder van Oostersch-Aziatisch, en van Europeesch-Germaansch type. Ze waren volstrekt niet eenvormig. Veeleer traden in dit zevental gemeenten de hoofdtypen in 't licht die, alle eeuwen door zich in Christus' kerk over alle streken en onder alle natiën openbaren zouden. Zooals het hier in deze zeven gemeenten geteekend lag, zoo zou, eeuw na eeuw, totdat de Voleinding naderbij kwam, het beeld van het gemeenteleven zijn. En dit is nu het eigenaardige, dat de Christus deze zeer onderscheiden gemeentetypen niet stelselmatig beschrijft, maar ze in het voorbeeld van bestaande gemeenten als in het leven zelf aanwijst. Doch hieruit juist volgt dan ook, dat men de beduidenis en beteekenis van het hier geopenbaarde geheel miskent, indien men in hoofdstuk 2 en 3 niet anders waant te lezen dan iets wat toentertijd alleen van deze zeven plaatselijke gemeenten gold. Wat ons hier geboden wordt, is de historie der eeuwen van het ordinaire kerkelijke leven, dat aan de Voleinding voorafgaat.

Die historie *begon* toen, en zou voort*loopen* tot het einde naderde, en het is die historie der eeuwen die ons hier in zeven typen als voorgeschilderd werd. Die historie zou natuurlijk evenals alle historie haar duur en haar tijdsverloop hebben. Alleen maar, voor de groote levensontplooiïng van het Godsrijk telde die historie niet mede. Die historie lag geheel ter zijde, als iets afzonderlijks, en hetgeen haastig, hetgeen als in vliegende ure, schier als zonder met tijd te rekenen, op eenmaal, en als met een sprong der eeuwen, zich van Patmos naar de parousie toe bewoog, dat zou zich uit het tijdelijke in het eeuwige opheffen, en niet aardsch, maar hemelsch voleind worden. Daarvan was en is het einde steeds nabij. We laten daarom van nu af dit historisch verloop der eeuwen varen, en gaan nu aanstonds over tot de profetie van wat eens het einde zal brengen. Met het vierde hoofdstuk zet dit aanstonds in.

V. De overgang naar het profetische deel.

> Na dezen zag ik, en zie, eene deur was geopend in den hemel; en de eerste stemme, die ik gehoord had, als van een bazuin, met mij sprekende, zeide: Kom hier op, en ik zal u toonen hetgene na dezen geschieden moet. OPENB. 4 : 1.

BIJ den aanvang van het 4e hoofdstuk is het historisch overzicht voor Johannes afgedaan, en hierop wordt nader niet meer door hem teruggekomen. Dit historisch overzicht is niet verstrekt door een opsomming van wat er eeuw na eeuw te gebeuren stond; het werd gegeven in een toonbeeld, gelijk dit in het Oosten veelszins geliefd is. Er werd zeer zeker gedoeld op heel Christus' kerk in alle eeuwen en alle landstreken der wereld. Gelijk we reeds aanwezen, blijkt dit uit Openb. 7 : 9, waar staat: „Na dezen zag ik eene groote schaar, die niemand tellen kon, *uit alle natiën,* en *geslachten*, en *volken* en *talen*, staande voor den Troon en voor het Lam." Er kan derhalve geen twijfel rijzen, of de Christus doelde in Zijn openbaring, ook in de historie, en zoo dus ook in de zeven brieven, op *heel* Zijn kerk, gelijk die over *heel de aarde* zou gespreid zijn. Maar om nu van die wereldkerk als in een bruikbaar toonbeeld te handelen, koos de Heere ééne enkele groep van zeven kerken uit, en wel een groep die geheel paste bij Johannes, omdat 't Johannes was die juist in dien voorhoek van Klein-Azië, na het verdwijnen van de overige apostelen, de eere van het apostolaat nog hoog hield. Doch al bepaalde nu de Christus zich tot het met name noemen van deze zeven Johanneïsche gemeenten, zoo werd hiermede toch op heel de wereldkerk gedoeld, waarin allerwegen gelijksoortige typen van kerken opgetreden waren en nog steeds optreden, als zich hier in den omtrek van Efeze en Pergamus aanboden. Doch hiermede is dan nu ook alles wat over de historie der kerk in den loop der eeuwen te zeggen zou zijn, ten einde. Meer wordt ons over de historie der kerk niet geboden. Het is één zeer gevarieerd toonbeeld, waarin straks de kerk aller eeuwen zich zal terugvinden. Een lange reeks van verhalen betreffende hetgeen in de kerk van heel de wereld, alle eeuwen door te wachten stond, kon hier niet ingelascht. En het is daarom dat de Christus hier slechts één greep uit het geheel doet, en in dien eenen greep, die uiteraard niet anders dan locaal en uit den toenmaligen tijd kon zijn, ons als in één levend beeld

heel het verloop der tijden en het verspreid-zijn over heel de wereld voorhoudt.

Doch met het slot van het derde hoofdstuk, d. i. met den brief gericht aan de gemeente der Laodicenzen, heeft dit historische deel der Openbaring dan ook haar einde bereikt, en elke voorstelling alsof nu in het 4e hoofdstuk dit historisch overzicht door zou gaan en vervolgd zou worden, is met den inhoud van wat nu volgt ten eenenmale in onverzoenlijken strijd. Bij den overgang uit het 3e in het 4e hoofdstuk wordt het historisch overzicht geheel losgelaten, en worden we op eenmaal overgeplaatst in wat te gebeuren staat, niet in de tweede of derde of vierde eeuw, doch naar hetgeen de Almachtige God zal doen intreden, als de historie schier geheel ten einde zal zijn gebracht, zoodat alsdan de Voleinding zich als nabij zal aankondigen. Er geschiedt hier een reuzensprong. Historisch stond wat ons bericht wordt nog in de eerste eeuw, eer Johannes nog gestorven was, en vlak daarop gaat het 4e hoofdstuk, onverhoeds en plotseling, over naar wat wij thans weten, dat in geen geval vroeger dan na 20 eeuwen zou plaats hebben. Zoo zijn derhalve wat voorafging en wat met het 4e hoofdstuk intreedt, twee deelen der Openbaring, die niets met elkander gemeen hebben. Het historisch deel in hoofdstuk 2 en 3 gaf het zevenvoudig type voor heel de historie die komen zou in alle land en onder alle natie, maar met het 4e hoofdstuk worden we thans overgeplaatst in de korte eindperiode, die staat te komen, als heel de wereld zal worden omgezet in dien geheel nieuwen toestand, die met de parousie zal intreden. Zelfs in den vorm van het verhaal scheidt Johannes, wat nu komt, dan ook van wat voorafging geheel af. Er staat toch, zonder zweem van aansluiting: „*Na dezen* zag ik, en zie, een deur werd geopend." Wat voorafging en wat nu volgt is alzoo tweeërlei geheel onderscheiden stof, waarvan het één niet met het andere samenhangt, doch elk deel op zich zelf staat. Hierop niet te hebben gelet is de groote feil, die helaas al te lang aan het recht verstand van de Apocalypse in den weg heeft gestaan. We dringen er daarom op aan, dat de lezer het dusver verhandelde thans geheel loslate, aan geen voortzetting van het historisch verloop meer denke, en met volle bewustheid op éénmaal den grooten overgang make van hetgeen Johannes zelf beleefde, of na hem geschied is, of ook ons alsnog bezig houdt, doch op eenmaal en zulks zonder overgang van Johannes' verblijf op Patmos overspringe, als we ons zoo mogen uitdrukken, naar den vooravond van de Voleinding, die beheerscht zal worden door de verschijning van den Christus op de wolken.

Deze sterksprekende overgang wordt nu geheel beheerscht door het apostolaat. Reeds in zijn brief aan de kerk te Epheze had de Christus er op gewezen, dat er een valsch apostolaat komende was. Er staat toch: „Ik weet, dat gij beproefd hebt degenen die uitgeven, dat zij apostelen zijn, en ze zijn het niet, en gij hebt ze leugenaars bevonden." In wat hier vermeld wordt, lag niets dat bevreemden kon. Het optreden van de kerk van Christus, in drie werelddeelen tegelijk en met zulk een heel den toestand wijzigende kracht, moest in onze zondige wereld wel aanstonds aanleiding geven tot een schier eindelooze verwarring. Juist met het oog hierop nu, en om dit dreigend gevaar althans ten deele af te wenden, had nu de Christus, eer Hij ten hemel voer, *het apostolaat* ingesteld. Dit apostolaat was volstrekt niet een gewoon leeraarschap. Reeds lang vooruit had de Christus Zijn twaalftal uitverkoren, en bij de eerste uitzending onder Israël begaafd met geheel bijzondere talenten en gaven, gelijk ge dit in Mattheus 10 nog duidelijk zien kunt. Steeds heeft de Christus zich met deze twaalven bezig gehouden, ten slotte waren ze ambtelijk in afzonderlijken dienst ingesteld, en toen Jezus opvoer ten hemel, waren het de twaalf apostelen, die achterbleven met last en opdracht, om de kerk in haar opkomen te leiden en in haar gewenschten levensvorm vast te zetten.

Hiermede nu hing saâm, dat aan dat apostolaat door den Christus tweeërlei werd gegeven. In de eerste plaats een geheel op zichzelf staande ingeving van den Heiligen Geest, om de opkomende kerk in de onmisbare waarheid in te leiden en vast te zetten, en zelfs was in den man van Tarsen nog een geheel bijzondere en rijke versterking aan dit apostolaat toegevoegd. De periode van het apostolaat is voor de kerk van Christus dan ook volstrekt onmisbaar geweest, en dit volstrekt niet enkel met het oog op den toenmaligen tijd, maar schier sterker nog met het oog op de kerk van alle volgende eeuwen. Bij de ver uiteenloopende meeningen en inzichten, die onder alle natiën en volken voor de waarheid zouden opkomen, was het voor de kerk van Christus volstrekt onmisbaar, dat er zekere vastigheid in de te prediken leer zou opkomen en dat men in de zoo uiteenloopende typen van kerken weten zou, waaraan men zich tenslotte saâm te houden had. Hiervoor kon het Oude Testament de onmisbare geestelijke leiding niet bieden. En ook wat de Evangeliën ons boden, was te algemeen van aard, om voldoende licht te spreiden over de vele moeilijkheden, die straks zich in het kerkelijk leven zouden voordoen. Het apostolaat had uit dien hoofde volstrekt niet eeniglijk ten doel, om de kerk aanstonds in tal van plaatsen te doen opkomen, en naar zekeren vorm te doen leven, neen, het apostolaat had niet minder

het hooge doel, om aan de opkomende kerken, in haar onderscheiding van de synagoge, een eigen gedaante, een eigenaardigen bestuursvorm te leenen, en in verband hiermede in de brieven een litteratuur te doen opkomen, die alle eeuwen door de existentie en den bestaansvorm der kerken beheerschen zou. Gelijk na het optreden der patriarchen Mozes verschijnen moest, om het leven van het Israel Gods in vast kader te zetten, zoo moest ook na den Christus het apostolaat zijn eigenaardige roeping vervullen, om de kerk van Christus haar zelfstandigheid te doen erlangen.

Eerst zoo verstaat men het hooge belang van het apostolaat in geheel Jezus' voorbereiding van wat na Zijn Hemelvaart, Hem ten deele zou moeten vervangen en op alle manier Zijn Verlossingswerk zou moeten voortzetten. Denk u voor een oogenblik de apostelen weg, en ge gevoelt aanstonds hoe de kerk van Christus in eindelooze afdwaling al spoedig geheel zou verloopen zijn. Alle eenheid zou zoek zijn geraakt, elke groep geloovigen zou op zich zelve zijn blijven staan. Verwarring zonder einde zou allen samenhang en eenheid al spoedig geheel hebben doen te niet gaan. Zelfs nu het apostolaat optrad, en hiertegen zijn schild ophief, is de verwarring nog zoo nameloos groot geworden. Doch denk u nu in, wat er van zou zijn terecht gekomen, indien er geen apostolaat ware opgetreden, om eerst door het persoonlijk woord, en daarna door de epistolaire litteratuur, tegen dit euvel althans eenig verzet te doen opkomen. De christelijke religie was nu eenmaal geroepen, om de Verlossing aan te brengen in een diep zondige, afgedoolde menschheid. Het kon daarom niet anders, of schier alles zou tegenwerken en tegen de waarheid ingaan. En daarom was het volstrekt onmisbaar, dat er althans eenige waarborg voor de instandhouding en voortplanting van de waarachtige openbaring zou geboden worden. Het groote middel hiertoe nu is de instelling en het optreden van het apostolaat geweest, en van daar blijkt dan ook op alle manier uit de Evangeliën, dat dit apostolaat niet door menschen uitgedacht, of door menschen ingezet is, maar dat het veeleer, geheel los van alle menschelijk bedoelen, door Jezus zelf uitgedacht en ingesteld is, en dat juist deswege aan de apostelen volstrekt niet alleen de juiste leer der waarheid was toebetrouwd, maar ook een sterk sprekende wondermacht was verleend, en niet minder, dat aan de apostelen in geheel bijzonderen zin een bedeeling des Heiligen Geestes, d. i. een heilige inspiratie, was geschonken.

Juist hiermede staat nu geheel het ontstaan en de gifte aan de kerk van de apocalypse in rechtstreeksch verband. Ook al is het uiterst

moeilijk de precieze jaren vast te stellen, waarin de apostelen, de één voor, de ander na, door den dood, en veelal door den marteldood werden weggenomen, zooveel geeft toch ieder toe, dat ten slotte Johannes de eenig overgeblevene van alle apostelen was. Toen derhalve aan Johannes op Patmos, tegen het einde van zijn leven, de zoo rijke en wondere openbaring van de apocalypse ten deel viel, lag hierin niets minder dan een afsluiting van het geheele apostolaat. De overige apostelen hadden bij hun sterven nog altoos aan Johannes kunnen denken als steeds overblijvende vertegenwoordiger van het apostolaat, maar Johannes zelf wist, hoe vóór hem alle overige apostelen ten grave waren uitgedragen, hoe hij nog slechts *geheel alleen* was overgebleven, en hoe, bij het reeds zoo hoog klimmen van zijn jaren, ook zijn heengaan niet lang meer toeven kon. Op Patmos in zijn ballingschap omdolende, moet Johannes gevoeld hebben, hoe straks met hem geheel het apostolaat stond weg te sterven. Na zijn verscheiden zou er niet één apostel meer overblijven. Hij was reeds zeer bejaard. De vervolging waaraan hij bloot stond, moet hem het naderen van zijn einde nog te sterker hebben doen gevoelen. En zoo sprak 't van zelf, dat Johannes gedurig voor de vraag stond: Als ook ik straks ten grave word uitgedragen, en met mij het geheele apostolaat verdwijnt, wat zal dan 't lot van Christus' kerk worden? Eerst had Christus zelf Zijn kerk in het leven geroepen. Na Christus' Hemelvaart had het apostolaat zijn geheel eigenaardige taak vervuld. En wonderbaar was reeds in de halve eeuw na Christus' Hemelvaart Zijn kerk in drie werelddeelen opgekomen.

Dit was met name gevolg en vrucht van het optreden van het apostolaat geweest. Maar hoe nu verder? Als ook hij straks deze aarde verlaten zou, dan zou, na Christus, ook het apostolaat zijn einde bereikt hebben. Vrage, wat zou er dan nu verder uit het Christelijk geheel worden? Zou 't uiteen spatten en zich zelf oplossen en te niet gaan? Oftewel zou er een vaste toekomst voor Christus' kerk verordend zijn, die straks door de parousie de zoo rijke belofte der profetie in vervulling zou doen gaan?

Zoo eerst vat en verstaat men de onmisbaarheid en noodzakelijkheid van wat ons in het laatste Bijbelboek geschonken is. De verdwijning van het apostolaat vereischte een nadere aanvulling, om den overgang te vormen tusschen wat in het apostolaat geboden was en in de parousie te wachten stond. Het zou niet plotseling met het apostolaat alles eindigen. Wel was door de profeten, door Christus' optreden en door het apostolaat alles voorbereid, waardoor de omzetting van heel de existentie van het wereldleven zou

intreden, en was daarom van nu af het einde nabij en als straks komende in te wachten. Maar toch ontbrak er nog een schakel tusschen het apostolaat en de parousie, en 't is die anders ontbrekende schakel, die thans in de geheel bijzondere openbaring op Patmos aan Johannes, en door hem aan heel de kerk van Christus, geboden werd. Men wist, dat nu in het eind alles op de parousie zou uitloopen. Geen twijfel kon, waar ook, postvatten, of de Christus zou wederkomen. Blijven bij wat het was, kon het niet. Met de nieuwe orde van dingen, die was ingetreden, was nu wel het einde nabij, maar gelijk aan Bethlehems kribbe de bezieling in de aankondiging der profeten was voorafgegaan, zoo bestond er ook thans behoefte, dat aan het eind van den horizont de morgenster zou opgaan, en de toekomst van Christus' eindverschijning als van verre de kerk zou tegenschitteren. De moeder die haar kleine baren zal, weet zeer wel wat smarten haar te wachten staan, maar geniet toch in het zien op de gereed gezette wieg, waaruit straks haar kindeke haar zal tegenlachen. En zoo nu was het ook hier. Toen het apostolaat ten einde liep, om straks geheel weg te vallen, zou er een leegte in de voorstelling van Christus' kerk ontstaan. Ze wist dat het einde ontzettend zijn zou, en dat toch eeniglijk door dit smartelijk einde de Voleinding zou kunnen ingaan. En juist daarom werd nu de donkerheid in het vergezicht voor haar opgeklaard, en kwam na het apostolaat de morgenster van verre gloren. Het is dan ook opmerkelijk, hoe een der zeven zendbrieven in hoofdstuk 2 en 3 eindigt met de toezegging in 2 : 28: „En Ik zal hem *de morgenster* geven."

Het was deswege een bewijs van zeer groote genade aan Zijn kerk, dat de Christus, eer straks, met Johannes' sterven, het apostolaat geheel verdween, aan den laatsten apostel, in zijn ballingschap, dit heerlijke vergezicht opende. Ware aan de kerk, na het verdwijnen van het apostolaat, niet anders gegeven dan een vooruitloopend overzicht van de kerkhistorie aller eeuwen, zoo zou haar niet anders zijn toegekomen dan een droef verhaal van o, zooveel kerkelijke ellende. Doch nu wordt, als ware het, heel dit verloop der eeuwen toegedekt. Daarvan wordt de aandacht afgetrokken, en het is of de Heere tot Zijn volk zegt: „Tuur u niet blind op dat zoo veelszins bedroevend tafereel, dat heel de historie van mijn kerk zal bieden, maar zie hooger, zie verder op, gluur tot in het einde van het vergezicht, dat zich daar ginds voor u ontsluit, en laat de diepe ernst, maar dan toch ook de heerlijke uitkomst van dit vergezicht, u boeien en bekoren." En te dien einde nu doet de Christus niet door enkele aanduiding, maar breedvoerig en in intensief uitgewerkte vergezichten de naderende parousie als op-

glanzen voor het oog van zijn laatst overgebleven apostel en geeft Hij dezen last, dit schitterend vergezicht als af te beelden en in schrift te brengen, en het alzoo voor heel Zijn kerk van alle eeuwen, in haar worstelend bestaan hier op aarde, ten zegen en ter vertroosting te doen zijn.

Zoo gaat over heel de apocalypse het klare licht op. Het kon niet zijn, dat Christus, zonder meer, het apostolaat ongemerkt liet wegsterven, zonder ons ten slotte een helderen, verrassenden blik op den geheelen afloop der dingen te gunnen. Reeds nu wist een ieder, en wist ook Johannes hoeveel droefs het kerkelijk leven vlak na het eerste opkomen ervan te aanschouwen gaf. We zagen het in de zeven brieven, hoe er slechts twee gemeenten bij de zeven waren, die nog een vrij zuiver Christelijk karakter vertoonden, en hoe in al de vijf overige, nog eer er 50 á 60 jaren na Golgotha verloopen waren, allerlei achteruitgang, inmenging van het onheilige en schaamtelooze verloochening te betreuren viel. Dit bleef natuurlijk niet verborgen, en de ééne gemeente hoorde het van de andere. Lees maar wat Paulus naar Corinthe schrijven moest. O, het was zoo angstig dat reeds eer er zeventig jaren na Jezus' Hemelvaart verloopen waren, de geestelijke ontmoediging zoo hand over hand toenam, en dat zoo dichte nevelen den horizont verdonkerden. En daarom nu was het, dat de Christus in de Apocalypse op eenmaal een lichtglans in de verte over de toekomst van Zijn kerk deed opgaan, die èn toen èn alle eeuwen door, nieuwe bezieling in de gemoederen der geloovigen zou kunnen wekken, en telkens weer den moed verlevendigen kon. Het is zoo, aan dit doel heeft de Apocalypse slechts ten deele beantwoord. In de eerste eeuw van het Christelijk kerkelijk leven, toen de vervolging steeds harder neep, heeft de Apocalypse wonderen verricht, en heeft Christus' kerk er volle bekers van heiligen levensmoed als met volle teugen uit ingedronken. Men las toen de Apocalypse, men verdiepte er zich in, men was er rijk mee, men dronk er geestelijke genieting uit in. Twijfel van wat aard ook aan de innerlijke waarde van de Apocalypse kwam dan ook niet op. Het laatste Bijbelboek was het Bijbelboek, dat aller voorkeur had, en waaruit men zich tintelend leven voelde toevloeien.

Zoo echter is het niet gebleven, en vooral sinds Augustinus' dagen is de Apocalypse achteraf gezet, weinig meer gelezen, zelden in haar dreigende strekking meer verstaan, en juist daardoor niet meer genoten. Men zag er geen morgenster meer uit tegenglinsteren. Men dacht er niet meer aan, dat men misschien de Wederkomst des Heeren nog zou kunnen beleven. Aller uitzicht richtte zich

eeniglijk op het Vaderhuis, en wie zou dan nog bekoord zijn geworden door een voorstelling, die de geloovigen weer uit het Vaderhuis terug riep naar deze aarde en in het gericht van hun Koning deed roepen, het kon bijna niet anders dan met diepe zelfbeschaming.

Toch is dit een te betreuren verdonkering van ons Christelijk leven. Wat ons hier op aarde ook nog overkome, het einde wijst toch altoos weer op de parousie, en wie zich Christen noemt, staat er niet goed voor, zoo de Wederkomst van zijn Heiland hem niet steeds van verre tegengloort en wel als de eindvervulling van alle heilige begeerten, die door Godzelf in zijn hart verwekt zijn. Het moet daarom als een geestelijk verlies, en als een blijk van geestelijken achteruitgang, betreurd worden, dat de morgenster zoo velen uit de Apocalypse niet meer tegengloort, en winste zal 't voor het Christelijk leven zijn, indien ook de ernst van de oorlogstoestanden, die we thans hebben doorworsteld, krachtiger dan in de jaren die achter ons liggen, het inwachten van geestelijke bemoediging uit wat de Christus ons in de Apocalypse schonk, bij ons vernieuwt.

VI. De ouderlingen.

> En gij hebt ons onzen God gemaakt tot koningen en priesteren; en wij zullen als koningen heerschen op de aarde.
>
> En ik zag, en ik hoorde eene stemme veler engelen rondom den troon, en de dieren, en de ouderlingen; en hun getal was tien duizend maal tien duizenden, en duizendmaal duizenden. OPENB. 5 : 10 en 11.

WE komen thans tot het groote hoofddeel van de Apocalypse, dat met kapittel 4 begint, en doorloopt tot vs 8 van het laatste hoofdstuk, d. i. tot het eigenlijke geschrift van Johannes, waarbij al het overige geen anderen dienst doet dan van inleiding en besluit. Nu ligt het in den aard der zaak, dat de zeer uiteenloopende uitleggers van de Openbaring van Johannes vooral bij de uitlegging van dit vierde hoofdstuk hemelsbreed van elkander verschillen. Wil men toch, gelijk de meeste uitleggers, met dit hoofdstuk het historisch overzicht laten doorloopen, zoodat hier de aanloop zou gegeven zijn van de twintig eeuwen historie die nu reeds bijna achter ons liggen, dan moet dat vierde hoofdstuk

rechtstreeks slaan op de gebeurtenissen, gelijk die aanstonds na Jezus' Hemelvaart, of wil men na het Pinksterfeest, intraden. Juist hiervan echter is hier geen spoor te ontdekken. Het vierde hoofdstuk verplaatst ons wel van het aardsche in het hemelsche, maar ook in het hemelsche is hemelsbreed verschil, of ge dit neemt, gelijk het zich voordeed en aandiende terstond nadat Jezus in den hemel was ingegaan, oftewel gelijk het zal komen te staan, als voor den Christus het oogenblik nadert, om den hemel weer te verlaten, en terug te keeren tot deze aarde, teneinde hier de volledige schifting tusschen het geloof en ongeloof door te zetten. De zeer ernstige tegenstelling tusschen de twee dusver altoos nog geldende opvattingen, stelle men zich daarom helder voor den geest. Gaat men mede met de nog in den breedsten kring heerschende voorstelling, dan sluit hetgeen hoofdstuk 5 ons biedt, zich rechtstreeks aan bij de intrede van den Christus na Zijn Hemelvaart in het hemelsche heiligdom, doch volgt men de jongere opvatting, dan breekt met het derde hoofdstuk op eenmaal geheel het historisch verhaal af, en gaat de openbaring die Johannes ontving, met den aanhef van het 4e kapittel plotseling naar de naderende parousie over, en leidt de op handen zijnde Voleinding in. De vraag is nu maar, welke van deze twee voorstellingen door hetgeen we te lezen krijgen, niet slechts aanbevolen, maar als de eenig juiste gerechtvaardigd wordt.

En dan valt allereerst de nadruk op het feit, dat reeds zoo ernstig onze aandacht trok, dat namelijk het apostolaat dusver geheel den toestand beheerschte, maar dat met de revelatie van Patmos dit apostolaat juist geheel wegvalt, en zóó wegvalt, dat hetgeen voorts aan Johannes geopenbaard wordt, zich *niet* aansluit bij den Pinksterdag, toen toch eigenlijk dit apostolaat eerst in werking trad, maar integendeel uitgaat *van het einde* van het apostolaat. Johannes was de eenige apostel die nog was overgebleven. Johannes als de eenig overgeblevene was aan het einde zijner dagen toegekomen. En deze laatste, vergrijsde apostel was door zijn ballingschap tot werkloosheid gedoemd. Men kan derhalve zeggen, ten eerste dat na Jezus' Hemelvaart en na Pinksteren het apostolaat optrad, om de stichting van Jezus' kerk te doen doorbreken en tot het einde der eeuwen den staat van Christus' kerk te beheerschen, maar dat ten tweede, in de ure waarin de Openbaring aan Johannes werd gegeven, dit apostolaat zijn einde bereikt had, en dat hiermede een geheel nieuwe toestand intrad. En voelt een ieder dat deze teekening van den toestand niet voor tegenspraak vatbaar is, dan staat men hiermede aanstonds voor de vanzelf hieruit voortvloeiende vraag, of er na de verdwijning van het apostolaat, op nieuw een allesbeheerschende

openbaring uit den hemel is doorgebroken, dan wel of na de wegvalling van het apostolaat, de loop van gansch het kerkelijke leven geheel in zijn ordinairen gang overging, en dat nieuwe gebeurtenissen, die het hemelsche weer in het aardsche zullen mengen, eerst te verwachten zijn bij het ingaan en dus ook bij de voorbereiding van de parousie. Wie nu in het verdere verloop van de apocalypse, ondanks alles wat er lijnrecht tegen ingaat, toch de eerste voorstelling wil staande houden, moet voor hemelsche inwerkingen doen doorgaan, wat niet anders waren dan ordinaire, normale gebeurtenissen. Maar al wie voelt, dat dit niet klopt en niet kan opgaan, moet wel met ons de tweede opvatting aanvaarden, t.w. dat met het wegvallen van het apostolaat, het ordinaire en normale kerkelijke leven intrad, en dat dit, zonder dat een nieuwe openbaring zulks afbreekt, doorloopen zal tot op de Wederkomst des Heeren ten gerichte. Doch is dit de eenig juiste en eenig denkbare opvatting, dan volgt hieruit ook rechtstreeks, dat hetgeen met hoofdstuk vier wordt ingeleid, met het ordinaire verloop van de kerkhistorie niets te maken heeft, en eerst inzet met hetgeen eens het einde zal brengen d. i. met de nadering van de parousie.

Vooral ééne mededeeling in hoofdstuk vier spreekt ons hierbij toe. We bedoelen hetgeen de drie laatste verzen van dit hoofdstuk ons ten beste geven. In die drie laatste verzen toch vinden we de mededeeling, dat in het koor des hemels ook aan *de ouderlingen* een hoofdrol toekwam. Ja, meer nog. Dit optreden van de vier en twintig ouderlingen in het hemelsche koor wordt ons als van zooveel gewicht voorgesteld, dat het geheele inleidende vierde hoofdstuk juist in het optreden van deze ouderlingen zijn hoofdstrekking vindt. Al het overige wat ons in dit vierde hoofdstuk omtrent den glans van het Goddelijke hemelsche leven wordt voorgehouden, was niet verrassend. Immers reeds bij Ezechiël was velerlei geopenbaard, dat hiervan een denkbeeld gaf. Maar wat ons in het visioen van Jesaja 6 of in Ezechiël was voorgehouden, en wat er ook in hun teekening van het hemelsche voorkwam, er werd met geen woord in gerept van de „ouderlingen". Nu merke men aanstonds hierbij op, dat „ouderlingen" hier niet doelde op verkoren Gemeenteleden, die naast de leeraars, en als in tweeden rang, optreden, maar dat „ouderlingen" in het Nieuwe Testament zelfs allereerst op de leeraars wijst, en op hen in hoofdzaak de aandacht vestigt.

Van deze „ouderlingen", in dien zin begrepen, wordt hier nu in vs 9, 10 en 11 dit navolgende bericht: „En wanneer de vier dieren heerlijkheid en eer en dankzegging gaven Hem, die op den troon

zat en in alle eeuwigheid leeft, zoo vielen de vier en twintig ouderlingen voor Hem, die op den troon zat, en aanbaden Hem, die leeft in alle eeuwigheid, en wierpen hunne kronen voor den troon, zeggende: Gij, Heere, zijt waardig te ontvangen de heerlijkheid, en de eer, en de kracht, want Gij hebt alle dingen geschapen, en door uwen wil zijn zij, en zijn zij geschapen." Merk nu op, dat het deze drie verzen zijn, waarop, welbezien, heel het kapittel neerkomt. Wat in de acht eerste verzen te berde komt, was reeds uit het Oude Testament in hoofdzaak bekend. Het moge hier eenigszins vollediger zijn weergegeven, maar het was niet nieuw. Wie rekent met Jesaja, Ezechiël en Daniël, voelde zich in geheel deze voorstelling, wat de grondtrekken betreft, reeds als thuis. Dit laatste daarentegen van de „vier en twintig ouderlingen" is iets geheel nieuws, dat er, zonder precedent, hier voor het eerst bijkomt. Ook trekt het de aandacht, dat al het andere slechts als inleiding en aanloop voorafgaat, en dat de mededeeling omtrent de „vier en twintig ouderlingen" hier eerst aan het slot volgt en hierdoor geheel den indruk maakt van de *hoofdzaak* te zijn, waarop het hier aankomt. Ook trekt het de aandacht, dat deze laatste mededeeling omtrent de „vier en twintig ouderlingen" zoo breed is uitgedijd, alsmede dat ze niet slechts vermeld worden, als in den hemel aanwezig zijnde, maar dat van hen de rijkste en hoogste eerebieding aan den Almachtige uitgaat. Ook de vier dieren geven wel lof aan Gods heiligheid, maar ieder voelt toch bij het lezen, dat hetgeen van de 24 ouderlingen vermeld wordt, nog verre boven den lofzang van de vier dieren uitgaat. Een oogenblik zelfs maakt het den indruk, alsof heel het vierde kapittel, en alzoo heel dit inzicht, dat ons in het hemelsche leven wordt gegund, in hoofdzaak er op doelt, om het allesbeheerschende feit van den lofzang dezer tweemaal twaalf „ouderlingen" zoo bezield als 't slechts kon, te doen uitkomen, en het daarom naar voren te schuiven.

Is er nu, waar bij Jesaja, Ezechiël of Daniël eenigszins verwante inzichten in het hemelsche Goddelijk leven voorkwamen, ooit van zulk een rol sprake niet alleen, maar van zulk een hoofdrol der *Presbyteri,* gelijk we van nu af deze „ouderlingen" met hun Griekschen naam meest noemen zullen, daar het begrip van „ouderling" in onze taal te sterke wijziging onderging? Wel wordt in het Nieuwe Testament herhaaldelijk van „ouderlingen" ook der Joden gesproken, maar meest toch van „ouderlingen" der Christelijke gemeenten, en dan worden er bijna nooit mede bedoeld „ouderlingen" die *naast* de „leeraars" als hulpen optreden, maar dan geldt deze naam beiden saam. Als we in Tit. 1 : 5 lezen, dat Titus

van stad en stad moest rondgaan om „ouderlingen" aan te stellen, bedoelt dit niet, dat het „ouderlingen" zijn moesten in de beteekenis, die wij thans aan dit woord hechten, maar dat er een kerkeraad zou optreden, en dat leeraars aan het hoofd der gemeente zouden staan. In het Oude Testament komt de naam van „ouderling" zelfs ganschelijk niet voor. Er was in het Oude Testament uitsluitend sprake van wat onze Overzetters weergaven door de uitdrukking „oudsten" en meer bepaald door „de oudsten Israëls". Doch vraagt men nu, of deze „oudsten", in rang en beteekenis gelijk stonden met onze Presbyters of ouderlingen, dan blijkt reeds bij de instelling van deze oudsten onder Mozes van het tegendeel. De toenmalige „oudsten" waren toch voor Mozes „hulpen" om hem ter zijde te staan bij de burgerlijke bestuursdaden, en bij de rechterlijke functiën. Mozes kon dit alles niet langer alleen af, en daarom werden hem deze „oudsten" als raadsheeren en rechters van den tweeden rang toegevoegd. Ze hoorden niet bij Aäron en bij de geestelijke bediening van Israël, maar zeer beslist in de burgerlijke en politieke huishouding. Hoe ter wereld zou dan in de troonzaal van den Almachtige juist aan deze burgerlijke adjuncten de heilige functie kunnen zijn opgedragen, om in de hemelsche sferen de eerste en de hoogste rol te vervullen bij de aanbidding van den heiligen God. Ieder voelt dat hiervan geen sprake kan zijn.

Heel anders komt daarentegen de zaak te staan, zoo men in deze Presbyteri de vertegenwoordigers ziet van de gezamenlijke Gemeenten van Christus op aarde. Zulk een kerk bestond er onder het Oude Testament nog niet, en daarom is het alleszins begrijpelijk, dat we bij Jesaja, Ezechiël of Daniël, niets van het optreden van zulke Presbyteri in de troonzaal des Almachtigen ontwaren. Met den overgang van het Oude in het Nieuwe Testament was dit alles echter heel anders komen te staan. De Joden als volk en natie hadden nu hun heerlijke positie van voorheen geheel verloren. Daargelaten wat er later uit hen worden mocht, bij den ondergang van het apostolaat, d. i. tegen het einde der eerste eeuw, zijn de Joden van het heilige tafereel afgetreden, en is hun plaats ingenomen door het volk des Heeren, dat voor den Christus Gods koos, en nu reeds in drie werelddeelen met kracht doordrong, om de kerk van Christus haar rang en stand te midden van het sociale en politieke leven van heel de menschheid te doen innemen. Zoo was dan deze kerk een geheel nieuw element in het heilige, dat vooraf zelfs op den voorgrond trad en in de verheerlijking Gods en in de aanbidding een eerste rol had te vervullen. Zoo werd het allengs op aarde, maar zoo was het ook in de troonzaal Gods. De Christenen toch legden met hun sterven hun speciaal Christelijk

karakter niet af, maar genoten veeleer het hooge voorrecht, dat ze, den dood doorgegaan, eerst in het Vaderhuis hun hoog Christelijk, en hiermee geestelijk, karakter aanvaarden konden.

Zoo nu treedt 't alles in zijn natuurlijke orde. Eerst met Christus' Hemelvaart en de groote gebeurtenis van Pinksteren treedt het apostolaat, en straks door het apostolaat de Christelijke kerk, als een geheel zelfstandige verschijning in het leven der wereld op. Die Christelijke kerk wordt de openbaring van het Koninkrijk der hemelen. Wie er toe behoort, wordt in engeren zin met Christus één, en na gestorven te zijn, gaan de geloovigen in het Vaderhuis, en bekleeden in de troonzaal de eerste plaats om Gode en Zijn Christus den lof, de eere en de aanbidding toe te brengen. Bij het ter sprake brengen van het heerlijke leven daarboven, kan uit dien hoofde niet meer worden volstaan met te wijzen op den troon Gods en Zijn majesteit, noch ook met te verwijzen naar de vier dieren, maar moest zelfs, als zijnde de hoofdzaak, alsnu gewezen worden op de gezaligden in het Vaderhuis. Het waren de alsnu tot volmaakt geloof overgegane discipelen en discipelinnen van den Christus, die thans in de gewesten der gelukzaligheid daarboven geheel vooraan kwamen te staan, en het sprak als vanzelf, dat, waar ook al het overige in den hemel God verheerlijkte, toch onder al wat God Drieëenig groot maakte, de Middelaar met Zijn gezaligden geheel op den voorgrond trad, zoodat het niet anders kon, of in de schildering die kapittel vier van Gods troonzaal geeft, moest 't alles ten slotte op de representanten van Christus' kerk uitloopen, en moesten het de Presbyteri zijn, die als de hoogstgeroepenen, Gode eere, lofzang en aanbidding toebrachten.

Wanneer heeft nu deze Christenschaar in het Vaderhuis deze luisterrijke plaats der eere in de troonzaal Gods, in haar volle beteekenis kunnen innemen? Natuurlijk aanvankelijk slechts zeer ten deele, en eerst wanneer het einde nadert, zal de rol der gezaligde Christenheid in den Hooge haar volle beteekenis erlangen.

Vandaar dat hier, waar het naderen van het einde zoo krachtig op den voorgrond wordt geplaatst, en althans de voorbereiding van het einde reeds op alle manier zich aankondigt, de gezaligde Christenheid in den hemel niet ongenoemd kon blijven; dat ze niet bij de vier dieren achter kon staan; maar dat ze als van zelf in de aanbidding Gods zich een eerste plaats der eere moest zien toegewezen. Niet, dat ook in de laatste dagen de martelaren niet nog zouden vermenigvuldigd worden, en de schare der geloovigen in den hemel niet nog zekere uitbreiding zou ondergaan, maar toch wijst de Openbaring van Johannes er telkens op, dat de Christen-

heid op aarde in de laatste dagen eer af zal nemen, dan zich merkbaar uitzetten. Neemt men dus aan, dat hetgeen hier van nu af aan den laatsten apostel geopenbaard wordt, doelt op hetgeen vlak aan Jezus' Wederkomst zal voorafgaan, dan is de orde die we krijgen, volkomen. Dan toch was de gezaligde Christenheid, die op de nieuwe aarde straks het nieuwe volk Gods zou vormen, reeds zoo goed als bijna geheel in de hoogere sferen der zaligheid opgenomen, en wachtte het alles slechts op wat ten slotte te komen stond. In dit verband nu sprak het vanzelf, dat onder alle creaturen in de troonzaal Gods de gezaligde geloovigen geheel op den voorgrond traden. Zij toch waren het lichaam, dat straks de nieuwe menschheid vormen zoude op die nieuwe aarde, die aan Christus' parousie haar opkomst zou danken.

Zoo ziet men, hoe ongerijmd in elk opzicht het was, toen meer dan één uitlegger zich de vier en twintig Presbyteri poogde te verklaren, door dezen voor de helft uit de „oudsten" van Israël te willen nemen, en voor de wederhelft uit de voorgangers in Christus' kerk. Men kreeg dan tweemaal twaalf Presbyters, en voelde niet hoe ondoenlijk het was, om de sociale en politieke „oudsten" uit Mozes' huishouding met de geestelijke representanten van de in Christus geloovigen op één lijn te willen stellen, en tot een geestelijke eenheid te willen verbinden. De „oudsten" uit Mozes' huishouding, en de „ouderlingen" in Christus' kerk zijn in niets gelijksoortig, zoodat ge ze dooreen zoudt kunnen mengen. Ze zijn tweesoortig en dragen een geheel onderscheiden karakter. Met de „vier en twintig ouderlingen" of Presbyteri die in de troonzaal Gods, eer het einde er is, de hoogste plaats der eere en den hoogsten rang innemen, kunnen daarom niet anders dan gezaligde Christgeloovigen, en wel nader de corypheeën onder de geestelijke voorgangers der Christenheid, bedoeld zijn. De vier en twintig zijn niet een vermenging van Oud-Testamentische „oudsten" met Nieuw-Testamentische leeraars, maar eeniglijk Christgeloovigen uit de periode van het Nieuwe Testament. De gezaligde Christenen zijn de nieuwe menschheid, die straks de nieuwe aarde zal bevolken; en wel zijn na den Pinksterdag bij dezen ook de gezaligden van het Oude Testament gevoegd, maar deze gezaligden van het Oude Testament zijn nooit en nimmer begrepen geweest onder wat sinds Mozes' dagen „de oudsten" heetten. De gezaligden van het Oude Testament, neem slechts Mozes en Aäron, behoorden volstrekt niet tot deze „oudsten", en niemand zal er toch wel aan twijfelen, of deze beiden behooren tot de gezaligden onder wat aan Bethlehem voorafging. Ja, neem sterker nog Abraham, den vader van alle geloovigen zelf, wie zou ooit op de gedachte zijn gekomen,

om hem onder de „oudsten" die Mozes instelde, te rekenen. Zoo ziet men, hoe geheel deze voorstelling, om de vier en twintig Presbyteri in twaalf Oud-Testamentische „oudsten", en twaalf Nieuw Testamentische leeraars in te deelen, geheel falikant uitkomt, en op geen manier, hoe ook, te rechtvaardigen is.

Zelfs nog iets anders moet hieraan toegevoegd. Wie deze verklaring van de vier en twintig ouderlingen, als saamgesteld uit twaalf „oudsten" en twaalf Christelijke leeraars, aanbeveelt, verliest geheel uit het oog, hoe in de Openbaring van Johannes, tot zelfs in het voorlaatste kapittel, al wat Christelijk is, zich kleedt in Joodsch-nationalen vorm. Zelfs het nieuw-Jerusalem wordt opgebouwd uit muren en poorten die den naam van Israëls stamvaders dragen. Geheel de Openbaring van Johannes is Israelietisch ingekleed, ten einde wel te doen uitkomen, dat het één hemel, één genade en één glorie is, die aan alle gezaligden van Adam af tot nu toe aan Gods uitverkorenen toekomt. Of de verdubbeling van het twaalftal in de vier en twintig te verklaren is uit de saamvoeging van de gezaligden van het Paradijs af tot aan de parousie, zal nooit met zekerheid zijn uit te maken, doch gesteld, dat vermoeden ware juist, dan slaat 't toch nimmer bepaaldelijk op de Joden terug, maar op de twee perioden, waarvan de ééne loopt van 't Paradijs tot Bethlehem, en de tweede van Bethlehem tot den antichrist.

VII. De vier dieren.

> En voor den troon was eene glazen zee, kristal gelijk. En in het midden des troons, en rondom den troon, vier dieren, zijnde vol oogen van voren en van achteren. OPENB. 4 : 6.

VOOR wat de Presbyteri of dusgenaamde „ouderlingen" betreft, moet, behalve, gelijk we deden, op het zoo treffende slot van het vierde kapittel, nog met nadruk gewezen op het 4e vers, dat terstond volgt op de vermelding van den troon Gods, en eer er nog van de vier dieren sprake was geweest. Terstond toch na de afbeelding van Gods eigen troon heet het in vs 4: „En rondom dezen troon van God waren er vier en twintig tronen, en op die tronen zag ik vier en twintig ouderlingen zitten, die bekleed waren met witte kleederen, en ze hadden op hun hoofden

gouden kronen." Zij gaan alzoo in de beschrijving van de heerlijkheid die in de hemelen gevonden wordt, voorop. Op hen wordt het eerst gewezen, en eerst daarna wordt twee verzen later ook van de vier dieren melding gemaakt. Ook uit hetgeen in het vijfde kapittel volgt, blijkt de hooge rang en de beheerschende beteekenis, die aan deze Presbyteri wordt toegekend. Daar toch lezen we dat toen het boek met de zeven zegelen van uit Gods rechterhand zichtbaar werd, het eerst een der Presbyteri zich hiermede inliet. Toen toch Johannes weende, omdat bleek hoe „niemand in den hemel noch op de aarde, noch onder de aarde, het boek openen kon", niet een engel, of ander wezen, maar één der Presbyteri Johannes troostend aansprak, en tot hem zeide: „Ween niet, zie, de Leeuw, die uit den stam van Juda is, de wortel Davids, heeft overwonnen, om het boek te openen en zijn zeven zegelen open te breken". En eerst daarna volgt dan ook hier de verwijzing naar de vier dieren. Er wordt dan ook in het verdere verloop van de Apocalypse gedurig naar een of meer van deze Presbyteri verwezen, en bij elke verwijzing blijkt telkens opnieuw wat hoogen rang ze in het heiligdom daarboven innamen. Zelfs in Openbaringen 19 : 4, bij het uitkomen van het eindoordeel, en waar het Halleluja alle sferen doordringt, lezen we opnieuw: „En de vier en twintig ouderlingen en de vier dieren vielen neder en aanbaden God, die op den troon zat, zeggende: Amen, Hallelujah!" En let er nu op, hoe ook hier weer de vier en twintig Presbyteri eerst genoemd worden, en hoe eerst daarna van de vier dieren melding geschiedt.

Ook de *kroon* die deze 24 Presbyteri dragen, blijve niet onopgemerkt. Bij de vier dieren is ook hier geen sprake van. De kroon die deze Presbyteri dragen, heeft te meer beteekenis, daar met de kroon een eigen *troon* gepaard gaat. Er staat toch in vs 4: „En rondom den troon Gods waren vier en twintig tronen," en op die tronen die Gods troon omringden, zetelden de vier en twintig Presbyteri. Deze komen hier dus op alle manier voor als in de troonzaal Gods de eerste plaats innemende en als bekleed met de hoogste eer, die voor het creatuur denkbaar is. Om Gods troon heen zitten ook deze Presbyteri op zetels. Ze zetelen daar als bekleed met heerschappij, en als overwinnaars, die zegevierend uit den strijd op aarde, de hemelen zijn ingegaan, en daarboven nu de alles te boven gaande eere genieten, die aan een schepsel kon worden toegekend. Nu versta men hierbij wel, dat in geheel de voorstelling van de Apocalypse alle getallen en cijfers symbolisch zijn. Ook hier vatte men het derhalve niet zóó op, alsof het getal van deze Presbyteri zich juist tot 24 bepaalde. Het getal 24 is ook hier niet anders dan een mystiek cijfer, dat wijst op twee categorieën

elk van twaalf, terwijl dit getal van twaalf dan weder doelt op een verbinding van het Goddelijke in de 3 met het aardsche in de 4. Hoofdzaak is slechts, duidelijk te doen uitkomen, dat er twee categorieën van gekroonde en geheiligde voorgangers daarboven de plaats der eere zullen bekleeden. Vandaar ons verwijzen naar de twee categorieën van zegevierende geloovigen, de ééne van Adam en Abel af tot de roeping van Israel in Abraham, als de stamvader van het geslacht waaruit in Bethlehem de Christus geboren werd, en de tweede als daarna opkomend, en ten slotte in de Christelijke kerk zich over geheel het aardrijk verspreidend, Er blijft dan niets vreemds en niets raadselachtigs in dit cijfer 24 over, en uit alles blijkt, hoe hun eerewacht om den troon Gods metterdaad uit alle natiën en volken is saamgesteld, zoowel in de eerste categorie van vóór Abrahams roeping van Babel af tot den patriarch, als in de tweede die in gezuiverden vorm als Israel optreedt, gelijk ook Paulus dit in Gal. 6 : 16 doet uitkomen.

Intusschen dient nu, eer we verder gaan, de beteekenis toegelicht van de vier *dieren*, waarop hier telkens en niet zonder nadruk gewezen werd. Uit hetgeen we omtrent de Presbyteri lieten uitkomen, is thans reeds overduidelijk gebleken, dat deze „vier dieren" in rang-orde en beteekenis verre beneden de Presbyteri staan, en gelijk ons thans uit een nader onderzoek over de „dieren" zelven blijken zal, gaat dit lagere van hun rang-orde nog verder dan men oppervlakkig vermoeden zou. Al aanstonds zij hierbij opgemerkt, dat het woord *dier*, waarmede onze Statenvertaling deze wezens aanduidt, niet dan op zeer gebrekkige wijze het Hebreeuwsche en Grieksche woord vertaalt, waarmede ze in het oorspronkelijke en in de Septuagint genoemd worden. In het Hebreeuwsch heeten ze in Ezechiël 1 : 20, en elders, *Chaiôth,* en de Septuagint vertaalde dit woord door *Zoo'a.* Deze beide woorden nu, zoowel het Hebreeuwsche als het Grieksche, beteekenden feitelijk niet anders dan „levende wereld". Nu leeft een plant ook wel, maar een plant is door haar wortel aan een plaats gebonden, en in tegenstelling hiermede of althans in onderscheiding hiervan, zijn menschen en dieren zich vrij bewegende wezens, en het is die vrije beweging, als teeken van een eigen leven, die hiermeê van menschen en dieren wordt uitgedrukt. Zulks geschiedt in vier soorten. Er worden toch als vrij zich bewegende wezens genoemd: 1° de mensch; 2°. het roofdier; 3° het tamme dier; en 4° het dier in de lucht. Ge krijgt alzoo te hooren van den mensch, van den leeuw, van den stier en van den arend.

Gelijk men nu weet, heeft men oudtijds met deze vier vrij zich

bewegende wezens geen weg geweten. Vooral die bijeenvoeging van den mensch met de wilde dieren, 't rundvee en de vogelenwereld deed te vreemd aan. Zooals bekend is, heeft Augustinus er toen een figuurlijke voorstelling van gemaakt, en, bij wijze van raden, uitgemaakt, dat er de vier Evangelisten mede bedoeld zouden zijn, zooals dit thans zelfs nog, vooral op de catechisatie, vaak onderwezen wordt. Mattheus heet dan de leeuw te zijn, Marcus heet op den mensch te duiden. De stier op Lukas. En de arend op Johannes. Anderen zagen in deze vier dieren de vier hoofddeugden aangewezen, weer anderen de vier hoofdmomenten van den geloofsinhoud, t.w. de vleeschwording, het lijden, de verrijzenis en de Hemelvaart van den Christus. Dit alles berustte op louter gissing, en toont van achteren, dat men ten eenenmale tegen de bedoeling der Schrift in, voor louter figuurlijk heeft aangezien, wat, recht verstaan, een wezenlijke en zeer belangrijke beteekenis heeft. Van meet af stond aan het recht verstand van het wezen en de beteekenis van deze „Zoo'a" het feit in den weg, dat hier de *mensch* in één adem en in één verband met de dieren genoemd werd, en zelfs onder deze vier wezens niet de eerste, maar de tweede plaats innam. Had er nog gestaan: de mensch, de leeuw, de stier en de arend, het had er nog meê doorgekund, maar dat de mensch eerst na den leeuw genoemd werd, deed de verwarring en het misverstand slechts toenemen. In onze dagen, nu na Linnaeus ook de mensch veelal onder de dieren gerekend wordt, zij 't dan als 't hoogst ontwikkeld dier, zou deze voorstelling bij velen allicht beter ingang gevonden hebben. In de vele eeuwen daarentegen die achter ons liggen, en waarin naar een rechte uitlegging van deze vier „dieren" gezocht werd, had deze rangschikking van den mensch onder de dieren nog geen ingang gevonden, en zoo moest men wel heil zoeken in een bloot figuurlijke uitlegging.

Deze figuurlijke uitlegging kon echter bij degelijk Schriftonderzoek niet voldoen. Immers juist in de Apocalypse komen deze vier *Zoo'a* volstrekt niet als figuren voor, maar wel ter dege als levende wezens, en wel als wezens die God verheerlijken en tot de glorie van Zijn majesteit hebben bij te dragen. Gelijk duidelijk is aangetoond, staan ze in rang beneden de 24 Presbyteri, en gaat het zelfs niet aan, hen met dezen in één adem te noemen, maar zooveel blijkt dan toch, dat ze als een lager staande, maar dan toch meêtellende categorie van levende wezens optraden, die in de grootmaking van Gods naam een eigen roeping hebben. Hier mag niet over heen gegleden. Men mag dit alles niet in 't figuurlijke omzetten. Daarvoor is de rangorde die in de Openbaring

van Johannes hun wordt toegekend, te constant en te hoog. Uit alles toch wat in de Apocalypse van hen vermeld wordt, blijkt dan toch ten duidelijkste, dat er uit wat Gods majesteit moet verheerlijken, een onmisbaar element wordt weggenomen, indien men deze 4 *Zoo'a* op zij zet, of in het figuurlijke, gelijk Augustinus deed, ten eenenmale onherkenbaar maakt. Elke poging om wat hier van deze 4 dieren: als *Zoo'a* gemeld wordt, of in overdrachtelijken zin te verstaan, of in 't figuurlijke om te zetten, moet daarom onvoorwaardelijk afgewezen. Men heeft aanvankelijk, dit blijkt duidelijk, wat in de Apocalypse hiervan staat, niet begrepen, men heeft er geen weg mêe geweten, en heeft toen, om zich uit de verlegenheid te redden, zich beholpen met een uitvlucht, die kant noch wal raakte. Men moet daarom eens voorgoed met alle deze overdrachtelijke uitleggingen breken. Men moet inzien, dat de orde, rang en plaats, die deze *Zoo'a* in de Apocalypse innemen, voor al zulk uit de wereld helpen van het bestaan dezer wezens volstrekt onvatbaar is, en men mag niet rusten, eer de bedoeling van Johannes, of liever nog de bedoeling van wat Johannes in naam en op gezag van den Christus neerschreef, zich op geenerlei wijze door zulk een droguitlegging laat wegcijferen.

De juistere uitlegging is dan ook volstrekt zoo onvindbaar niet, mits men maar duidelijk inzie, dat er meer nog dan voor ons, in de voorstelling Gods een principieel onderscheid moet gelden tusschen hetgeen gewrocht der Schepping was, uit die Schepping door den val van satan en Adam geworden is, en na dien val in genade hersteld werd in en door den Christus. Nu zeggen we in het minst niet, dat het Middelaarswerk van den Christus niet anders doet, dan hetgeen vroeger bestond, herstellen. Ware dit het geval, dan zou na de herstelling, die het Middelaarswerk bracht, aanstonds weer een afval van een der engelen, en weer, als gevolg hiervan, een val van ons menschelijk geslacht kunnen intreden. Wie iets ook maar van het groote Middelaarswerk verstaat, doorziet dan ook aanstonds, dat de wederoprichting van ons menschelijk geslacht door den Christus ten slotte tot het bestaan en den bloei van een nieuwe menschheid op een nieuwe aarde moet leiden, en dat bij de nieuwe menschheid alle terugvallen in den staat van zonde en ellende zal zijn uitgesloten. Heel de Apocalypse strekt dan ook, om juist dit machtige feit voor de toekomst vast te stellen. Het Middelaarswerk zal ten slotte blijken een volkomen geslaagd werk te zijn. Een herhaling van wat in de engelen-wereld door satans val, en als gevolg hiervan op aarde als uitwerking van satanischen invloed te aanschouwen viel, komt er niet. Wat in het Paradijs den jammer bereidde, kan slechts éénmaal voorkomen. Al wie onder den invloed en de nawerking van dien val bleef, moet ten slotte in het satanische opgaan en

tegelijk met al het satanische, eenmaal in de weening en knersing der tanden zijn oordeel en zijn ondergang vinden.

Dit echter nam niet weg, dat er in de oorspronkelijke natuur, gelijk God die in het Paradijs schiep, een Goddelijke majesteit geglansd had, die in de heerlijkheid der heilig gebleven engelen, ongestoord en onafgebroken heeft doorgewerkt. Zoo dikwijls we dan ook, tot zelfs in het *Onze Vader,* op de engelen als het ons gestelde voorbeeld gewezen worden, ligt hierin altijd opnieuw een verwijzing naar de onzondige reinheid, waarin God ons geslacht in het Paradijs schiep, en tegelijk in dat Paradijs omgaf en omringde met wat ons bestaan verrijken kon. Komt nu in de Apocalypse telkens en telkens de onderscheiding en tegenstelling voor van de vier dieren en van de vier en twintig Presbyteri of ouderlingen, dan ligt in hetgeen ons hierin wordt voorgehouden, niets anders aangegeven dan de tegenstelling die in den toestand van het oorspronkelijke Paradijs en onzen tegenwoordigen toestand zich uitspreekt. Er is nu *tweeërlei* in ons leven. Ten eerste datgene, hetwelk uit onze Schepping ons toekwam, en sedert door den val ontheiligd werd, en in de tweede plaats het herstel van dat oorspronkelijk leven, dat sinds door de zonde ontredderd, ontsierd en in jammer verzonken was. Nu staat van zelf dit herstelde leven veel hooger dan 't leven dat ons eerst was toebedeeld. We wezen het boven reeds aan. Het leven van toen, dat ons uit de Schepping eigen was geworden, kon verontreinigd en ontheiligd worden, en geheel vallen en wegzinken, terwijl het door het Middelaarschap van den Christus herstelde leven niet alleen zulk een terugval uitsloot, maar zelfs niet anders kon eindigen dan in volkomen glorie. Plaatst ge nu de vier „dieren" of *Zoo'a,* en de vier en twintig ouderlingen of Presbyteri, gelijk in dit vierde hoofdstuk geschiedt, naast elkander, dan is het volkomen duidelijk, wat het onderscheid is tusschen hetgeen deze vier „dieren" en deze vier en twintig „ouderlingen" bedoelen. De eerste vier toch wijzen eenvoudig op de Schepping terug en geven u aan, hoe, vóór den val, de heerlijkheid van Gods majesteit in het Paradijs schitterde. Schitterde als rijk in het natuurlijke, maar als blootgesteld aan verval in het zondige en onheilige. En daartegenover was nu, na de vrucht van het Middelaarswerk, een tweede menschheid komen te staan, maar als van veel hooger qualiteit.

Nu toch diende zich in de geloovige Christenheid een menschelijke menigte aan, een massa menschelijke wezens, uit alle volken en natiën, die niet meer vallen kon, die straks in het sterven geheel en totaal met alle zonde breken zou, en van alle ellende voor

eeuwig zou verlost worden, en alzoo in hoogheid en geestelijken adel, al wat het Paradijs had geboden zeer verre overtrof. Die herboren, die herstelde, die verzoende en straks voor eeuwig verheerlijkte menschheid vond nu haar toonbeeld in de vier en twintig Presbyteri of ouderlingen, namen alzoo den hoogsten rang in en triomfeerden in de troonzaal Gods. En daartegenover stond nu de oorspronkelijke menschheid van vóór den val, gelijk die in het Paradijs bestaan had, maar zich tegen den onheiligen invloed van satan niet had weten te verweren, en het is deze oorspronkelijke menschheid, die hier nu zich afteekent in de vier *Zoo'a* of dieren. Dit nu kon en mocht hier niet uitblijven. Al is het toch dat de genade aan den mensch een volkomen wedergeboorte brengt, hij is en blijft ook in dien genadestaat toch *een mensch,* en als mensch bezit hij een natuurlijk leven, dat niet eerst in de wedergeboorte hem toekwam, doch dat hem overgeërfd is van Adam, en alzoo uit de oorspronkelijke natuurlijke Schepping. Daarom kon de wedergeboren mensch nooit en nimmer eeniglijk uit de wedergeboorte verklaard worden. Zijn oorspronkelijk bestaan als mensch komt hem altoos uit Adam, en uit de eerste Schepping toe. Het is dit bestaan als mensch, dat de geloovige gemeen heeft met den ongeloovige en steeds den grond van zijn wezen blijft uitmaken. Beide, èn wie den hemel ingaat, èn wie in de hel wegzinkt, zijn en blijven beide *menschen,* en hetgeen hen beide *menschen* doet zijn, is de oorspronkelijke Schepping van onze menschelijke natuur in Adam. Met het oog daarop nu is het, dat God in de Apocalypse de twee elementen onderscheidenlijk op den voorgrond laat treden, ten eerste onze menschelijke natuur, gelijk die in het Paradijs opkwam, en in de tweede plaats de herboren en geheiligde mensch gelijk hij het product is van de wedergeboorte. Die oorspronkelijke mensch nu wordt hier afgebeeld in de vier Zoo'a, en daarentegen die vernieuwde, die wedergeboren, die geheiligde mensch in de vier en twintig Presbyteri.

Hieruit volgt nu vanzelf, dat die oorspronkelijke Paradijs-mensch hier voorkomt als de mindere, als de minder hoogstaande, als de mensch van lagere orde, en dat daarna tegenover hem, en van hem onderscheiden, de wedergeborene, de geloovige, de in Christus gezaligde mensch komt te staan. Immers de tweede staat veel hooger en is product van een genade, gelijk die eerst in het Middelaarswerk uitblonk, en voorts tot veel hooger uitkomst geleid heeft. De oorspronkelijke mensch is vergeleken bij den wedergeboren mensch zoo arm. De wedergeboorte toch is een derwijs aangrijpende vernieuwing van den gevallen mensch, dat het soms den

indruk maakt, alsof hij de oude mensch niet meer is, en alsof in hem een geheel ander persoon is opgetreden. Dit nu is natuurlijk niet zoo. De in verdoemenis verzonken en straks in glorie wedergeboren mensch is en blijft één en dezelfde persoon. Hij is vernieuwd, maar in den grond van zijn wezen het kind van Adam gebleven. Hij moest na zijn val het Paradijs uit, doch eenmaal wedergeboren, wacht hem straks een vernieuwd Paradijs, dat het oorspronkelijke in elk opzicht zoo verre te boven gaat, dat 't er bijna niet mee vergelijkbaar is.

Om dit onderscheid en deze tegenstelling nu in volstrekten zin te doen uitkomen wordt hier op de geheel natuurlijke verhouding van het oorspronkelijk Paradijs teruggegaan. In het verhaal van de Schepping, vergeet dit hier niet, is er geen onderscheid tusschen den dag waarop het geslacht der dieren, en den dag waarop de mensch geschapen werd. Alleen de dieren die in het water thuishooren, maken hier een onderscheid. Die werden op den vijfden dag tot aanzijn geroepen, van de walvisschen af tot de kleine vischkens toe, en met hen de vliegende dieren. Zie 't Gen. 1 : 22. Doch daarna eerst komt de zesde dag, en van dien dag nu vernemen we tweeërlei. Ten eerste, dat de aarde voortbracht levende zielen naar hun aard, vee, en kruipend gedierte en wild gedierte der aarde, naar zijn aard. Doch toen op den zesden dag deze Schepping van het gedierte der aarde ten einde was gebracht, werd hiermede toch de zesde dag nog niet besloten. Eerst maakte God, zoo staat er in vs 25, het wild gedierte der aarde naar zijnen aard, en daarna het vee naar zijn aard, en ten slotte al het kruipend gedierte naar zijn aard. Maar wel verre van hiermede den zesden dag te besluiten, kwam nu eerst op dien zesden dag het hoofdproduct der gansche Schepping uit, en lezen we dat God zeide: „Laat ons nu menschen maken", en zulks wel, „naar ons beeld en naar onze gelijkenis." Met terugslag hierop nu is het, dat we in Openb. 4 : 7 lezen, dat er ten eerste waren drie diersoorten, t.w. een leeuw, een stier en een arend, en dat onder deze gelijke categorie en als in verband ermee ook gewezen werd op de schepping *van den mensch.* Geheel gelijk is de volgorde niet, en ook de vogels had Gen. 1 : 21 afgezonderd, maar het is dan toch ten volle begrijpelijk, dat bij de *Zoo'a*, die op de Schepping in het Paradijs teruggingen, ook de mensch in één adem met de overige levende wezens genoemd werd. Saam waren ze, mensch en dier, de Scheppingsproductie van den zesden dag. De zesde dag was de groote Scheppingsdag der levende wezens, en onder deze gingen de dieren voorop en volgde de mensch eerst daarna. Vandaar geheel de voorstelling in de Apocalypse.

VIII. De zeven zegelen.

> En ik zag, toen het Lam één van de zegelen geopend had, en ik hoorde één uit de vier dieren zeggen, als eene stem van eenen donderslag: Kom en zie!
> OPENBARING 6 : 1.

IS hiermede de beteekenis der ouderlingen en dieren verklaard, dan kan het thans weinig inspanning kosten, duidelijk te doen uitkomen, dat hetgeen in het 5e hoofdstuk begint verhaald te worden, rechtstreeks op het einde ziet, en volstrekt niet het verhaal opent van hetgeen aan de kerk van Christus in den loop der eeuwen wedervaren zou. Alles zet hier toch in met het verwijzen naar een boek, dat in de hand Gods is. Het is niet een boek, dat van elders wordt aangedragen, maar dat in de hand Gods rust. Niet dus als een boek, dat nu pas geschreven is, maar dat in de hand Gods steeds geweest is, als bevattende den inhoud van Zijn eeuwig raadsbesluit. Het boek is daarbij niets dan een beeldspraak. Vanzelf was er geen boek, maar wordt hetgeen er was, ons in boekvorm voorgesteld, omdat het onder ons menschen zóó toegaat, dat we hetgeen voor ons vaststaat, en toch ook anderen raakt, in een boek plegen op te schrijven. Het Testament is hiervan het steeds meest in het oog springend voorbeeld, en van daar dat de twee groote openbaringen die ons van God zijn ten deel gevallen, ons in den regel onder den naam van Oud- en Nieuw-*Testament* worden aangediend. Doch in het overige van ons leven plegen we, wat in goede orde en in vasten vorm van ons uit moet gaan, op schrift te brengen. Geldelijk doen we alzoo met ons kasboek en biologisch met onze eigen levensbeschrijving. Wat orders door ons gegeven, aangaat, met aangeplakte verordeningen. Kortom, onder ons menschen kan het niet anders, of wat op meerderen betrekking heeft, en den vasten gang in het leven, en zelfs na onzen dood verzegelen zal, stellen we op schrift, en laten het thans zelfs in druk vastleggen en ter algemeene kennis komen. Vandaar hier het geheel natuurlijk verschijnsel, dat de vaststaande besluiten Gods, die de einduitkomst zullen beheerschen, hier voor ons treden in den vorm van een *boek,* en wel, om er de voorloopige geheimhouding van te verzekeren, van een *verzegeld* boek.

Dit boek is niet pas saamgesteld, overmits de besluiten Gods niet eerst later opkwamen, maar een eeuwig karakter dragen. Alleen, het zijn besluiten, die niet aan de menschen geopenbaard

waren. Het waren besluiten, die God voor zich zelf had vastgesteld, doch waarvan de openbaring eerst later volgen kon. Tusschen die twee moet derhalve scherp onderscheiden worden. Het zijn besluiten die voor God reeds voorlang vast stonden, doch voor ons menschen een geheim vormden. Daarom waren de schrifturen die dit besluit, en de deelen van dit besluit, inhielden, verzegeld; iets wat natuurlijk zeggen wil, dat ze voor ons volstrekt geheim waren, en dat ze voor ons geheim bleven tot op het oogenblik, dat God zelf deze schrifturen zou ontzegelen en laten publiceeren. Dat er nu sprake is van zeven zulke schrifturen, die in één bundel zijn saamgebonden, en alzoo een soort boek vormden, is uiteraard niet letterlijk op te vatten. Ook hier komt het getal zeven, evenals overal elders, in symbolischen zin voor. Het is niet één besluit, er zijn meerdere besluiten, en wijl deze besluiten uit het heiligdom tot ons komen, zijn ze saamgevat in het heilige getal van zeven. Doch afgezien hiervan trekt het hier de aandacht, dat een bundel van zeven rollen beschreven papier, die dusver verzegeld, en dus onbekend en gesloten waren, thans zal worden geopend. De oproeping hiertoe gaat uit, niet van eenig mensch, maar uit de engelenwereld. Die engelenwereld wordt ons steeds door de Heilige Schrift voorgesteld, als in hooge mate belangstellend in wat den geloovigen op aarde wedervaart. Zij zijn afgescheiden van de gevallen engelen, die onder satan tegen God saamspanden. De goede engelen staan diametraal tegen de demonische engelen over. En daar nu de breuke die in de engelenwereld tusschen de demonische en de goede engelen uitbrak, ook in de menschenwereld was overgedragen, sprak het vanzelf, dat de goede engelen de hoogste belangstelling toonden in wat de menschenwereld, als reflex van de hoogere wereld, te aanschouwen zou geven.

Nu hadden die goede engelen, evenmin als wij menschen, van de besluiten Gods voor de toekomst kennis erlangd, ja, zij kenden evenmin als wij het *bestaan* van die besluiten. Thans echter wordt het bestaan van de besluiten op eenmaal voor hen kenbaar. Het heet dan, dat God deze Zijn besluiten in een boek verzegeld had, en zoo bleven ze onbekend. Nu echter laat God dien bundel heilige rollen, waarin Zijn eindbesluiten vervat zijn, ruchtbaar worden. De engelen zien dien bundel. Ze nemen voor het eerst dat boek waar. Van zelf maakt nu de uiterste nieuwsgierigheid zich in heiligen zin van hen meester. Ze kunnen het niet dragen, dat daar die rol, die bundel, dat boek voor hun oogen is uitgekomen, maar dat het totaal verzegeld zou blijven, zoodat ze nu wel weten, dat het er is, en daar voor hen ligt, maar niemand heeft er iets aan, want

het is pertinent gesloten, en niemand kan te weten komen, wat die bundel behelst. Daarop treedt nu een bijzonder machtige engel naar voren. Hij wordt in vs 2 een *„sterke* engel" genoemd, en roept luide uit, en wel „met een groote stem", die door heel den hemel dreunt: „Wie is waardig het boek te openen, en zijn zegelen open te breken?" Merk nu, om wel te verstaan wat dit beteekende, op hetgeen vs 11 u omtrent het heirleger der engelen meldt. Daar toch lezen we dat het getal der engelen was „tienduizend maal tienduizenden en duizend maal duizenden", een cijfer dat duidt op verscheidene honderd millioenen, en er dan nog vele millioenen, bijna in het onbegrensde, aan toevoegt. Onder geheel die onafzienbare menigte van engelen kwam nu op eenmaal ontroering en beweging op. Men zag nu, dat het besluit omtrent de eind-uitkomst daar voor aller oogen lag. Alleen maar, het was zevenvoudig verzegeld. Wie nu zou 't openen? Immers het verlangen van de geheele engelenwereld, om nu het einde te leeren kennen, was zoo goed als onweerstaanbaar. Maar niets hielp, en niets bracht ontspanning. Immers zoo zegt vs 3: „En niemand in den hemel, noch op de aarde, noch onder de aarde kon het boek openen noch het inzien". Iets wat Johannes zoo machtig aangreep, dat hij begon te *weenen*, ja, *zeer* te weenen, nu niemand waardig geacht werd om het boek te openen en het te lezen, ja, zelfs niet om het in te zien.

Doch juist op dit weenen volgde dan nu ook aanstonds de ontspanning. Een van de 24 Presbyteri toch nam nu het woord op, en hij zeide tot Johannes den apostel: „Ween niet, want zie de Leeuw, die uit den stam van Juda is, de wortel Davids, die is het die overwonnen heeft, om het boek te openen en zijn zeven zegelen open te breken." En op dit zeggen treedt nu op eenmaal de Christus naar voren, en Johannes ziet Hem daar te voorschijn komen uit den heiligen kring, die Gods troon omringt, midden uit de 4 Zoo'im en uit de 24 Presbyteri, en wel in de gestalte van het Lam. Hij was, zoo staat er uitdrukkelijk in vs 5, de *Leeuw*, maar hier treedt Hij op in de symbolische gedaante van een *Lam*, en „wel als een Lam met zeven hoornen en zeven oogen, die saâm de zeven Geesten Gods moesten afbeelden, en die uit waren gezonden in alle landen". In niets toch wordt hier de actie tot de Joden, of tot de geloovigen uit de Joden, beperkt. Veeleer geldt het hier een actie die de geheele wereldkerk aangaat. Zie 't maar in den lofzang van vs 9. Daar toch staat het: „Gij hebt ons Gode gekocht, en wel gekocht met uw bloed, *uit alle geslacht, en taal en volk en natie.*"

Dit alles nu zou ten eenenmale onverstaanbaar zijn, indien het slaan kon, of mocht, op het eerste opkomen van Christus' kerk. Vlak het tegendeel blijkt veeleer. Heel de ons hier gegeven voorstelling laat geen andere uitlegging toe, dan dat hier gehandeld wordt van hetgeen vlak voor het einde der dingen, aan het komen van den antichrist en aan de Wederkomst des Heeren voorafgaat. Reeds het eerst verborgen zijn van het Boek of Testament wijst hierop. Wie zulk een schriftelijke aanwijzing van wat er gebeuren moet, in gereedheid gebracht, en verzegeld en als in 't geheim verborgen heeft, brengt die niet voor den dag, of het einde moet op til zijn. Dan eerst, als het einde aanstonds op handen is, valt de reden weg, die tot dusver de geheimhouding noodzakelijk maakte. Zulk een schriftelijke beschikking is met het oog op het einde in gereedheid gebracht. Ze is zoolang het einde er nog niet was, weggehouden en onzichtbaar gebleven, en nu eerst, nu 't al volbracht is, en het einde zóó zal intreden, nu is er oorzaak om deze verborgen schriftuur voor den dag te halen en er bekendheid aan te geven. De wil hiertoe gaat vanzelf alleen van God uit. Niet nu eerst bereidde God dit boek, zooals wij menschen vaak dan eerst aan ons Testament gaan denken, als ons leven ten einde loopt en ons leven bedreigd schijnt. Bij God wordt niets nieuw, en komt niets met den tijd nieuw op. Gods raadsbesluit, en zoo ook Zijn besluit omtrent het einde der dingen, is uiteraard een van eeuwigheid af vaststaand besluit, doch dat voor ons, menschen verborgen bleef, en nu als het einde op ons toetreedt, voor ons ontsluierd wordt.

Dit boek, deze verzegelde bundel, deze zevenvoudige rol is niet één met de gewone Openbaring, doch staat er lijnrecht tegenover. De gewone Openbaring Gods is zelfs in het Paradijs reeds begonnen, ze heeft de geloovigen alle eeuwen door verzeld, ze is steeds meerder en rijker geworden, en heeft in den loop der eeuwen de geloovigen nimmer verlaten. Die Openbaring is dan ook niet verzegeld, maar geheel open. Ze spreekt een ieder van meet af toe, en gaat in heel ons leven met ons mede. Wat hier en daar er tegen ingaat, was niet openbaar, doch verborgen in het stiptst geheim. Opzettelijk verborgen gehouden, deels doordien het niet uitkwam, en ten andere doordat het zoo sterk omfloerst, omsluierd, ingebonden, ingewikkeld, toegesloten en verzegeld was. Bij de Openbaring is 't alles drang, dat een ieder ze zal kennen, bij dezen mystieken bundel daarentegen dat niemand er een oog insla, eer de ure van het einde gekomen is. Met alle beslistheid moet daarom de volstrekt onhoudbare voorstelling worden bestreden, alsof hetgeen in dezen zevenvoudigen bundel beschreven stond, ontzegeld en publiek gemaakt zou worden, toen de loop van Christus' kerk pas begon. Die loop

van Christus' kerk moest veeleer voleind zijn. Zooals er duidelijk bij staat, het Evangelie van Christus moest eerst „onder alle geslacht en taal en volk en natie zijn uitgedragen, eer dit boek ontzegeld kon worden". Juist zooals er in Openb. 7 : 9 staat: „Ik zag een groote schare, die niemand tellen kon, uit alle natie, en geslachten, en volken en talen, staande voor het Lam". Het is de Voleinding die hier naderende is, en geheel de Apocalypse blijft onverstaanbaar, zoo dit niet, van meet af, scherp in het oog wordt gehouden.

We zijn met wat de Apocalypse ons openbaart, aan het einde der dingen toe. De wereldkerk zal dan op alle manier gereed zijn gekomen. Doch nu nadert met het einde de ondergang der wereld. Immers de anti-christ komt. En dat is het wat de Apocalypse ons komt voorhouden.

Nu houde men wel in het oog, dat de zeven zegelen het geheel omvatten. Al is het toch, dat op de zegelen de bazuinen, en straks de phiolen, volgen, toch is al dit verdere niets anders dan de nadere uitwerking van het zevende of laatste zegel. Uit het zevende zegel komen de zeven bazuinen voort, onderwijl de weeën zich daar onder door mengen, maar tenslotte blijft altoos het boek met de zeven zegelen het geheime stuk, waarin het alles vooruit geprofeteerd werd. Nu zou het reeds op zichzelf de dwaasheid zelve zijn, het zich voor te stellen, alsof na de opening van het eerste of tweede zegel, het boek ter zijde ware gelegd, om 't eerst na één, twee eeuwen weer ter hand te nemen. Wie wel in 't oog houdt, met welk een weemoed Johannes, zelf weenend, om de opening van het boek met de zegelen riep, moet wel toegeven dat de opening van de zeven zegelen achter elkander, op eenmaal is doorgegaan en afgeloopen. Het ware een volstrekt onzinnige voorstelling, zich in te beelden, dat er tusschen het ontsluiten van deze zegelen telkens een zoo groote tijdsruimte zou verloopen zijn. Opmerkelijk is het dan ook, dat in Openb. 8 : 1 staat: „Toen het zevende zegel geopend werd, werd er een stilzwijgen in den hemel *van een half uur*." Nu wachte men zich ook hier voor overdrijving en leide hieruit niet af, dat hier juist sprake is van precies 30 minuten. Al dergelijke opgaven waren reeds oudtijds in de profetie, en zijn evenzoo in de Apocalypse als meer algemeene aanduiding op te vatten. Maar hier althans mag toch niet uit het oog worden verloren, dat er sprake is van een zeer korte, zeer snel voorbijgaande tijdsbepaling, en wel van zoodanige tijdsbepaling, als zich bij het opslaan en nagaan van een oud archiefstuk metterdaad denken laat. Er is toch niets ongehoords in, dat een archivaris, die zeven

zulke stukken heeft na te zien, voor een half uur rust neemt, eer hij verder gaat. Daarentegen zou het de onzinnigheid zelve zijn, dat hij de zes eerste stukken afwerkte, en daarna het zevende stuk, dat juist de meest interessantste aanwijzingen moest bevatten, levenslang terzijde legde, en niet meer inzag.

Hier komt bij, dat blijkbaar de zeven stukken, die verzegeld in dezen bundel waren saamgevat, niet van grooten omvang waren. Indien uit het hier verhaalde bleek, dat elk dezer stukken, die in deze rol of bundel verzegeld waren, een 50 bladzijden groot ware geweest, dan liet het zich verstaan, dat de lezing van deze 7 × 50 bladzijden, allicht in klein schrift, zulk een inspanning hadde gevorderd, dat de ontcijfering en lezing ervan meerdere weken gevorderd had. Maar zoo was de stand van zaken volstrekt niet. Zelfs ontvangen we den indruk, dat deze bundel eer afbeeldingen en platen inhield, dan breede schrifturen, althans wat de vier eerste stukken betreft. Let er toch op, dat de vier eerste stukken in acht verzen van het 6e hoofdstuk afloopen, en dat er kortweg niet anders van wordt vermeld, dan dat er op de vier eerste stukken, waarvan de zegels werden opengebroken, eigenlijk niet anders gezien werd dan op elk stuk *een paard*. Die vier paarden waren dan verschillend in kleur en in beteekenis, en ze worden kortelijk op onderscheidene wijze nader toegelicht, maar de hoofdindruk, die achterblijft, is dan toch, dat in die vier onderscheidene en verschillend getinte paarden de hoofdaanwijzing school van wat de profetie melden wilde. Er staat dan niet bij, over hoeveel tijd deze profetieën in vervulling zullen gaan. Voor de eeuwen die straks zullen ingaan en doorgaan eer het einde komt, wordt alle ruimte gelaten, maar de stukken zelve, die uit den bundel te voorschijn komen, wijzen toch niets anders aan, dan wat, als het einde ingaat, gebeuren zal. Van wat aan het einde vooraf zal gaan, geschiedt geen melding. Men voelt alzoo bij de lezing terstond, dat hier gehandeld wordt van het oogenblik, waarop het einde ingaat, en het bericht desaangaande is, wat de vier eerste stukken uit den bundel betreft, zelfs zeer kort saâmgevat.

Nu is het tevens zeer opmerkelijk, dat de vier dieren of *Zoo'a* uit het Paradijs hierbij zulk een in 't oog springende rol vervullen. Juist hier, waar het einde wordt ingezet, wordt keer na keer op de Schepping en het Paradijs teruggegaan. Op alle wijs moet gevoeld worden, dat hier niet van een tusschenperiode, maar van de conclusie der gansche Schepping gehandeld wordt. Vandaar dat er aanstonds in vs 1 van het 6e hoofdstuk staat: „Ik zag hoe het Lam een van de zegelen geopend had en ik hoorde *één uit de vier*

dieren zeggen, en wel met een stem als een donderslag: „Kom en zie!" Zelfs blijft het hier niet bij. Ook als het toekomt aan het tweede zegel, staat er toch nogmaals: „En toen het tweede zegel geopend werd, hoorde ik *het tweede dier* zeggen: „Kom en zie!" En evenzoo gaat het door bij het derde en bij het vierde zegel in vs 5 en 7. Het is bij deze vier eerste zegels telkens een van de vier *Zoo'a* die het initiatief neemt, en die Johannes toespreekt, en hem uitnoodigt om te letten op wat er te zien komt. Bij de drie latere zegels herhaalt zich dit niet, maar bij de vier eerste zegels is het telkens een stem die als uit het Paradijs opkomt, en van daar verwijst naar de conclusie van heel het wereldleven, en zoo het oog van Johannes richt op de eindgebeurtenis, die, wat in het Paradijs begon en zich verdierf, thans in zijn glorierijk herstel eindigen laat. Van eenige tijdsruimte die verloopen zou tusschen hetgeen het eerste, tweede, derde en vierde zegel zien laat, is dan ook geen sprake. De openbreking van de vier zegels volgt zonder tusschenpoos, de ééne na de andere, en men kan volstrekt niet zeggen, dat ze eeniglijk doelden op gebeurtenissen uit het gewone historische leven. Lees maar wat er vermeld staat in vers 12 en 13. De eerste aanloop schijnt ons nog in het gewone leven te verplaatsen. Er moest dan ook wel aansluiting van het nieuwe dat kwam, aan dat gewone voorafgaande leven zijn, maar in vs 12 en 13 lezen we reeds, „dat de zon zwart werd als een haren zak, en de maan als bloed, dat de sterren des hemels op aarde vielen, dat de hemel is weggeweken, als een boek dat toegerold wordt, en dat alle bergen en eilanden bewogen zijn uit hun plaatsen." Hier zijn we derhalve reeds geheel uit het gewone leven uitgetreden, en in de groote omwenteling die beide in de natuur en in het menschelijk leven zal voorkomen, ingegaan.

In verband hiermede zijn de gewichtige dingen, die met de vier eerste zegels zichtbaar werden, slechts inleidend. Voorop gaat de verschijning van den Christus. De geheele ontroering die komende is, en de ontreddering van al het bestaande wordt ingeleid door het zich in de verte vertoonen van den Christus. Aan de positie, die de Christus innam aan Gods rechterhand, om voor de Zijnen te bidden, ja, die volgens Hebr. 7 : 25 „*leefde* om voor ons te bidden", is nu een einde gekomen. De ure breekt nu aan, waarin de Christus als overwinnaar en als van God gezalfde en gekroonde Koning, het einde zal doen intreden. Van daar ziet Johannes den Christus naderen gezeten op een *wit* paard; de gewone tint die voor een overwinnaar bij het paard, dat hij berijden zal, als de triumftocht ingaat, gekozen wordt. De Christus is hier ook niet meer *het Lam*,

doch draagt veeleer *de kroon*, en zoo gaat Hij uit overwinnende, en opdat Hij overwinne, d.w.z. Zijn eindtriomf voleindige. Tegenover dezen triomfeerenden Christus staat nu in de eerste plaats het „paard dat *rood* was", en wel rood als teeken, dat er op de aarde een oorlog, nog banger dan ooit te voren, zou uitbreken. Van hem toch wordt gezegd, dat hij „den vrede nemen zal van de aarde". Zijn signaal is daarom een *groot zwaard*. Gevolg hiervan is uiteraard een jammerlijke ellende onder de kinderen der menschen op aarde, en het is die jammer die aangeduid wordt in het derde, en wel *zwarte* paard. Nu breekt op aarde hongersnood uit. Er ontbreekt nu het noodige graan voor het dagelijksch brood, en de olie verliest zich in schaarschte, en de wijn gaat ontbreken, om het leven op te beuren.

Doch dit is nog slechts de aanloop. En nu komt, als het vierde stuk van den bundel ontrold wordt, het *vale* paard opdagen, en die op dat paard reed, was de *Dood*, en de hel volgde hem na. Dood en hel vallen nu op het menschelijk saamleven aan, om de groote verwoesting te laten beginnen; en de eerste openbaring hiervan is, dat een algemeene verwoesting intreedt, zoodat een vierde deel van de bewoners der aarde vernietigd wordt, en wel vernietigd ten deele door het zwaard, ten deele door den honger, ten deele door doodelijke krankheid en ten deele door de reeds besproken wilde dieren. Een ontzettende ellende die inzet, en die op het verlies, naar thans gerekend, van bij de 400 millioen menschenlevens zal te staan komen. Het is dan ook begrijpelijk, dat in dagen van jammer als we thans doorworstelen, op dit „zwarte paard" reeds gewezen is. Al is het toch, dat het deel der menschheid, dat aan allen levensernst gespeend is, zelfs nu nog niets beters weet te doen, dan zich te vergasten aan vaak onzedelijke tooneelvertooningen, er is dan toch onder de ernstig gestemden in alle land almeer een gevoel opgerezen, dat vragen doet, of het einde niet aan het toenaderen zou zijn en of we niet nu reeds aan het vierde zegel toe konden wezen.

IX. **De zeven zegelen.** *(Vervolg.)*

> En zij riepen met groote stemme, zeggende: Hoe lang, o heilige en waarachtige Heerscher, oordeelt en wreekt gij ons bloed niet van degenen die op de aarde wonen? OPENB. 6 : 10.

BOVENAL beslissend voor de juiste opvatting van de zegelen, is wat het vijfde zegel ons te lezen geeft. In dit vijfde zegel toch wordt ons niets geopenbaard wat op deze aarde, in den loop der historie, zal plaats grijpen, maar worden we verwezen naar iets, dat, hoog boven ons, in de hemelen, plaats grijpt. Niet dat er nu van de engelen zou gehandeld worden. Van hen is geen sprake. Er is eeniglijk sprake van *de martelaren,* en wel niet van martelaren uit een bepaalde periode, maar van „de zielen van diegenen, die gedood waren om het Woord Gods en om de getuigenis, die zij hadden", of korter gezegd, van allen, die in den loop der eeuwen, van Abel af, als martelaren den dood hadden gevonden. Deze „martelaren", die tot dusverre in heilige ruste in het Vaderhuis verkeerd hadden, saâm met de geloovigen, die den gewonen dood gestorven waren, blijken nu op eenmaal uit hun heilige ruste als op te schrikken, en saâm één bangen kreet aan te heffen. Die kreet was deze: „Hoe lang, o heilige en waarachtige Heerscher! oordeelt Gij, en wreekt Gij ons bloed niet van degenen, die op de aarde wonen?" Hierbij nu houde men wel in het oog, dat niet weinige, ja, verreweg de meeste dier martelaren reeds vóór tien en twintig en meer eeuwen den marteldood ondergaan hadden. Indien nu deze martelaren dusver in stille, heilige ruste den afloop van de groote worsteling tusschen God en satan hebben ingewacht, zonder dat ze om wrake tot God schreiden, en zij het nu op eens allen saâm, als uit één mond, en op zoo dringende wijze doen, dan moet toch iets hiervan de oorzaak en de beweegreden zijn geweest. Vanzelf staan we derhalve voor de prikkelende vraag, wat de gezamenlijke martelaren, die ter oorzake van hun geloof den dood des gewelds ondergaan hadden, thans op éénmaal bewoog, aldus tot God te roepen. Te meer dringt die vraag, daar in hun luid geroep iets is, dat ons vreemd aandoet. Deze martelaren verkeeren in een staat van onbesmette heiligheid. Ze waren aan alle zonde afgestorven, en leefden heiliglijk in de hemelen bij hun God en hun Middelaar. Vanwaar dan nu op eenmaal uit heel dit

koor van heilige martelaren een zoo luide kreet, die, oppervlakkig althans, geen zeer heiligen indruk maakt.

Waarom toch roepen deze martelaren? Om vergiffenis voor hen, die hun vijanden waren en hen ter dood brachten? Sprak in wat ze riepen iets van wat Jezus ons op het hart had gedrukt: „Zegent ze die u vervloeken, en bidt voor degenen die u geweld aandoen"? Maar immers, wat ze roepen houdt juist het tegendeel in. Ze roepen *om niets dan wrake*, en dat wel zoo, dat ze het niet dulden kunnen, dat deze wrake die ze inwachten, nog toeft. Het duurt hun te lang. Ze rekenen op de wrake Gods die komen moet, en die aan de wreede vervolgers zal moeten voltrokken worden. En wat ze nauwelijks dulden en niet uitstaan kunnen is, dat die wrake nog niet komt, maar nog altoos uitblijft. Dit nu bewijst, dat zij het oogenblik gekomen achtten, waarop de geheele levensverhouding zou worden omgezet, het einde zou ingaan, en in dit einde het oordeel Gods aan de vijanden van Zijn heilige zaak zou voltrokken worden. Heel de Schrift toont duidelijk aan, dat er eenmaal aan de periode der dulding en verdraagzaamheid een einde zal komen, en dat, is dit einde naderend, ook de Christus zelf een geheel tegenovergestelde gestalte zal vertoonen dan toen Hij als het Lam Gods op aarde verkeerde en leed en voor ons stierf. Nadert het einde, dan is het oogenblik komende, dat de Christus zal overgaan tot het uitbrengen van het laatste oordeel, dan zal er geen sprake meer zijn van vergiffenis of zoen, maar zal de Middelaar het oordeel voltrekken, en dit zoowel aan de demonische engelenwereld, als aan de verlorenen onder de kinderen der menschen. Dit nu is uit den aard der zaak voor veel geloovigen op aarde iets, waar ze zich nog niet in kunnen denken, maar de gezaligden die in het Vaderhuis het einde inwachten, zijn hiervan natuurlijk volkomen op de hoogte. Voor hen is het volkomen klaar en duidelijk, dat de Middelaar, als het einde ingaat, de demonische macht van satan zal verdoen, en voor de ongeloovig gestorvenen onder de kinderen der menschen een toekomst zal doen intreden, die Hij telkens teekent door te verwijzen naar „de weening en knersing der tanden", of wilt ge, naar den staat van eeuwige verdoemenis.

Naar het aanbreken van dit oogenblik der eindbeslissing is nu vanzelf ook onder de gezaligden in den hemel het inwachten. En is dit reeds zoo met alle gezaligden, dan geldt dit natuurlijk nog veel sterker voor de martelaren. In hun persoon is, toen ze als getuigen van den Christus optraden, en deswege met geweld gedood werden, niet slechts hun persoon, maar ook de zaak van Christus

aangerand. Het kan daarom niet anders, of gaat straks het oordeel in, dan zal de eere van Christus, die in hun dood met voeten getreden is, hersteld moeten worden. Naar dit oogenblik hebben ze dan ook steeds uitgezien, want ze wisten dat dit oogenblik niet komen kon, tenzij de eindbeslissing aanbrak. Lettende nu op wat op aarde voorviel, ontwaarden deze gezaligde martelaren, dat het einde zóó zou ingaan. En met het oog dáárop nu is het, dat ze zich niet verklaren kunnen, waarom niet thans reeds de wrake van den Middelaar over het geweld aan Zijn martelaren aangedaan, ingaat. Zoo is 't alles duidelijk, klaar en helder, doch dan ligt hierin ook vanzelf opgesloten, dat ze *het einde* komen zagen, dat er tusschen het heden en het einde voor hen nauwelijks een spanne tijds overbleef, ja op zoo spannende wijze, dat ze zich niet konden voorstellen, waarom ze de wrake van den Middelaar niet reeds zagen ingaan. Ze zien als voor oogen het einde ingaan, en juist daarom missen ze iets, dat bij het ingaan van dat einde zich als vanzelf moest voordoen. Dit deed zich echter *niet* voor. Dit nu ontrust hen, en vandaar op eens hun gezamenlijk roepen, om toch de wrake te doen ingaan, die door de eere van den Middelaar, die in hen gehoond was, geëischt werd. Zoo loopt alles geheel natuurlijk, maar dan is hiermede ook uitgemaakt, dat dit vijfde zegel doelt niet op wat eeuwen van te voren geschied was, maar op 't geen eerst op het laatste oogenblik, als het einde inzette, komen zou.

Hierop slaat dan ook in volkomen juistheid het antwoord, dat ze op hun geroep ontvangen. Dat antwoord toch luidde: „dat ze nog een kleinen tijd wachten zouden totdat ook hun medednienstknechten en hun broederen zouden vervuld zijn, die gedood zouden worden gelijk als zij." In verband met wat straks in de verdere kapittels volgt, is het nu uitgemaakt, dat dit zeggen slaat op hetgeen te geschieden stond onder de geweldenarij van den antichrist, en na het optreden van de groote Getuigen. Daar nu heel de Apocalypse geen andere uitlegging toelaat, dan dat dit alles komen zou op het laatste oogenblik vlak vóór het ingaan van de parousie, zoo lijdt het geen twijfel, of ook dit geroep om wrake, dat van de vroeger gedoode martelaren opgaat, zou niet eerst eenige eeuwen na het vierde of derde zegel te wachten zijn, maar onmiddellijk aan het laatste zegel voorafgaan. Dit inzicht wordt nog versterkt door wat er inzake de „witte kleederen" aan deze martelaren ten goede wordt gedaan. Er staat toch in vs 11: „aan een iegelijk van hen werden lange witte kleederen gegeven." Dit is uiteraard geestelijk bedoeld. Deze martelaren toch waren nog niet opgestaan, en hadden nog niet hun verheerlijkt lichaam ontvangen. Ze waren nog *geesten.* Nu is het „witte kleed" het kleed van den overwinnaar,

het gewaad van wie zegepraalt. Daarom staat er uitdrukkelijk bij, dat „het *lange* witte kleederen" waren. Dit kan alzoo niet anders dan zinbeeldig bedoeld zijn, en het kan niet anders bedoelen, dan dat zij in dit gewaad van den overwinnaar de zekerheid ontvangen, dat hun een volkomen triomph wachtte. Juist in dat gewaad van den triomphator konden zij dan te eer en te gemakkelijker nog dien *kleinen tijd* de komende wrake van hun Heiland over satan, waarin ook zij deelen zouden, inwachten.

Doch hiermede is dan ook elke voorstelling of uitlegging, die de zegels slaan laat op wat in den loop der eeuwen aan de wereld en aan Christus' kerk te wachten stond, ten eenenmale veroordeeld. Slaat het vijfde zegel op wat vlak aan de parousie, en zulks wel niet „een kleinen tijd" vroeger, zou voorafgaan, dan is het hiermede uitgemaakt, dat ook hetgeen de vier voorafgaande zegelen melden, op denzelfden tijd, d. i. op het naderen van de parousie, moet duiden. Het vijfde zegel van de martelaren staat toch midden tusschen de zeven zegelen in, en is er niet het besluit van. Het eigenaardige van het vijfde zegel is maar, dat het ons aankondigt niet wat op aarde, maar wat in den hemel bij het naderen van het einde te gebeuren staat, en daar nu dit vijfde zegel midden tusschen de vier voorafgaande en de twee daarna komende insloot, zoo ziet men hieruit, dat al wat hier geprofeteerd wordt bijeenhoort, één geheel vormt en in gelijke tijdsorde saâm verbonden ligt. Het naderende einde zou niet alleen op deze aarde, maar ook in den hemel een bange ontroering te weeg brengen, en hieruit nu verklaart het zich, dat èn wat op aarde staat te gebeuren èn wat in den hemel zal plaats grijpen, hier zoo duidelijk en omstandig tot één geheel wordt samengevoegd. Is het nu niet voor tegenspraak vatbaar, dat hetgeen van de martelaren gemeld wordt, alleen vlak voor het einde aldus zal kunnen intreden, dan volgt hieruit rechtstreeks, dat geheel de ontsluiting van de zeven zegelen niet anders kan doelen dan op datgene wat bij de nadering van de parousie en van het Oordeel te wachten staat. Eerst komt dan op het witte paard de triomfeerende Christus, niet met het zwaard, maar met den boog, omdat het eindoordeel en de voltrekking daarvan nog een kleinen tijd toeven zal. Na den Christus, en onder Zijn macht, en dus als Zijn instrumenten, volgt dan het roode paard, en wel zoo, dat degene die op dit paard rijdt, het groote zwaard voert, „om den vrede van de aarde te nemen". Het derde paard, dat zwart is, brengt dan den hongersnood en den jammer op aarde. En met het vierde paard, dat vaal is, komen dood en hel. Altegader instrumenten van den Christus, die nu de eindbeslissing brengen

zal. Maar juist dat vlak ophanden zijn van de eindbeslissing brengt nu ook beroering onder de gezaligde martelaren, die nu niet anders kunnen denken, of de ure der wrake is gekomen. En het eenig bescheid op hun weegeroep is, dat ze „nog een weinig tijds wachten zouden"; iets dat nader wordt toegelicht door Openb. 8 : 1, waar het bij 't zevende zegel heet, dat ze zich stil zouden houden *omtrent een half uur.*

Voegt ge nu hieraan het zesde zegel toe, dan ontwaart ge hoe dit voorlaatste zegel u weer uit den hemel naar de aarde verplaatst, maar dan ook aanstonds de geheele ontroering en uitelkaarwrikking van het creatuurlijke leven doet ingaan. Al wat voorafging was nog slechts voorbereiding voor wat te gebeuren stond. Er was wel reeds oorlog uitgebroken, hongersnood ingevallen, en ontroering onder de volkeren opgekomen, doch dit alles liet zich ook in ordinairen tijd denken. Het geheel extra-ordinaire was eerst te merken geweest aan wat de martelaren in den hemel riepen. Doch ook dit bleef bij een roepen en een uitgillen. Hier daarentegen, nu het zesde zegel ontrold wordt, ontvangt men op eenmaal den indruk, dat aan den ordinairen stand van zaken een einde is gekomen, en dat de wereld, met al het creatuurlijke, als we ons zoo mogen uitdrukken, uit haar voegen wordt gerukt. Zooals men bij een aardbeving een machtig gebouw voor zijn oogen waggelen ziet, en het elk oogenblik dreigt, alsof 't geheel zal instorten en omslaan, zoo ook is het hier. Het is niets dan zelfmisleiding, indien men, wat bij de ontrolling van het zesde zegel te lezen komt, gelijk stelt met hetgeen te zien komt bij een gewone aardschudding. Zeker, ook bij zulk een geweldige aardschudding, denk slechts aan Messina, zijn geheele steden als ontredderd, doch wat hier geprofeteerd wordt, gaat veel verder. „De sterren des hemels zullen op de aarde vallen, de hemel zal wegwijken als een boek dat toegerold wordt, en alle bergen en eilanden zullen van hun plaats wijken." Dit nu zijn al te gader verschijnselen, die in 't ordinaire niet kunnen voorkomen. En dit alles teekent ons toestanden, die eerst als het einde intreedt, en alles uiteen wordt gewrikt, zich denken laten.

Hiermede hangt dan ook rechtstreeks samen, dat aan den mensch alle zelfbeheersching en alle moed en durf ontzinkt. Niets blijft in de orde der menschelijke saâmleving op zijn plaats. De koningen der aarde verlaten op eenmaal hun paleis en vluchten in de spelonken. En zij niet alleen geven het op, maar de grooten, en de rijken, en de oversten over duizend of veldheeren, en de machtigen der aarde, en evenzoo de slaven als de vrijen, alles vlucht uit

paleis en huis, uit stad en dorp, en wat ze opzoeken zijn holen en spelonken in de bergen. En daar, met hun vluchten, aangekomen, weten ze altoos nog niets van een wachten in stille ruste, maar roepen ze al te gader als uit één mond: „Valt op ons, o bergen, en gij, steenrotsen, verbergt ons van het aangezichte Gods en van het Lam, want de groote dag Zijns toorns is gekomen, en wie kan bestaan?" (Zie vs 16 en 17). Wie kan nu zeggen, dat dit ons 't beeld teekent van een gewoon, normaal doorgaan van het menschelijk leven, of dat er althans hoogstens van gewone natuurverschijnselen sprake zou zijn. Het beeld dat hier voor ons ontrold wordt, wijst op een algeheele ontreddering, een zich losrukken van alle verband, zoo in de natuur als in de menschelijke saâmleving van een zwichten van wat anders het geheel in verband houdt. Wat hier voor ons treedt, is een begin van de afbreking der Schepping, gelijk er in vers 12 en 13 dan ook staat, dat de zon zwart werd en de maan rood als bloed, en dat 't was of heel het aardrijk door een machtigen stormwind geschud werd.

Het bleef hier dan ook niet bij. Onverhoeds toch wordt nu het oog gericht op een afbeelding in het zevende zegel, waarin vier engelen optreden, die elk een der vier stormwinden in hun hand houden, en die deze vier alles vernielende stormwinden vooralsnog met macht omklemd houden, opdat de ontreddering van de creatuurlijke wereld niet te plotseling in zou treden. En opdat deze stuiting van de algemeene ontreddering te zekerder zou zijn, treedt er in het gezicht op de rol aanstonds nog een vijfde engel naar voren, en wel een engel die het zegel des levenden Gods in zijn hand hield, en deze riep met een groote stem tot de vier eerstbedoelde engelen, welke de vier stormwinden omklemd hielden, dat ze vooralsnog niet tot de vernietiging van de aarde, noch van de zee, noch van de boomen zouden overgaan. Zoo kwam er voor een oogenblik een stuiting van de algemeene vernieling van het creatuurlijke leven, en zulks wel ter wille van de geloovigen, die nog op aarde verkeerden. De engel met het zegel Gods riep dan tot de andere vier, die de allesbedreigende stormwinden omklemd hielden: „Beschadigt de Schepping nog niet, totdat we eerst de dienstknechten onzes Gods zullen hebben verzegeld aan hun voorhoofden." En nu treedt op eenmaal het beeld naar voren van de geloovigen, die op de aarde nog verkeerden. In twee groepen treden dezen op. Eerst komen de 144.000 van uit de kinderen Israels (waarover nader), en na dezen ziet Johannes „een groote schare, die niemand tellen kon, uit alle natiën en geslachten en volken en talen", die reeds ter zaligheid waren ingegaan, en voor den troon stonden in lange witte kleederen en met de palmtakken der

overwinning in hun handen. Zoo liep 't alles uit op een hemelschen lofzang én op een alles versmeltende aanbidding, waarbij de Presbyteri voorgingen, en die eindigt in de zalige betuiging: „Het Lam dat in het midden des troons is, zal ze weiden en zal hun een Leidsman zijn tot levende fonteinen der wateren, en God zal alle tranen van hunne oogen afwisschen" (vs 17).

Hiermede is de heilige apocalypse genaderd tot het *zevende* zegel, en nu versta men wel, dat de voorafgaande zes zegelen zich in kleinheid van omvang ten eenenmale verloren, vergeleken bij den breeden omvang van het *zevende* zegel. Het is toch volstrekt niet zoo, alsof hetgeen het zevende zegel biedt, kortweg afgebroken wordt met hoofdstuk 8 : 7, zoodat, waar de eerste engel optreedt om te bazuinen, al wat op de zeven zegelen betrekking heeft zou zijn afgedaan. Wie 't zoo opvat, verstaat den samenhang van heel het boek der Openbaring niet. Het ligt heel anders. Het zevende zegel begint met hoofdstuk 8 : 1, doch loopt door tot Openbaringen 22 : 8. Er was niet anders dan *het ééne boek* (zie 5 : 1). Dat ééne boek bevatte alles wat geopenbaard zou worden, maar in zeven ongelijke deelen. De zes eerste stukken van dit verzegelde boek waren betrekkelijk klein van omvang, en liepen daarom in de ontsluiting spoedig ten einde. Maar heel anders werd het, toen het nu toekwam aan het zevende of laatste zegel. Toen toch kwam, na de ontsluiting van het zegel, een zeer dikke bundel te voorschijn, en deze laatste bundel schrifts of rol bevatte de volledige teekening en mededeeling tot den einde toe, van wat er destijds aan Johannes, en door Johannes, voor alle komende tijden, aan de Christenheid en zoo ook aan ons stond geopenbaard te worden.

Het eerste zegel toonde de verschijning van den Christus als Rechter voor het eindoordeel. Twee, drie, vier, geven het beeld van de instrumenten waarover Hij bij het uitoefenen van Zijn oordeel beschikken zou, t.w. den oorlog, den hongersnood en den dood met de hel. Zegel vijf gaf aan wat tegelijkertijd in den hemel daarboven, bij het naderend einde, zou uitgaan van de martelaren. En ten slotte trad met het zesde zegel de algemeene ontreddering en loswrikking van het creatuurlijke leven in. En nu met het zevende zegel ontsluit zich heel de verdere toekomst, die van het begin tot het einde nog aan de Voleinding zou voorafgaan. Alles echter wat nu daarna komt, en zich hecht aan de zeven bazuinen, en aan de zeven phiolen, komt niet bij het zevende zegel bij, maar vloeit er uit voort, en lag er in besloten. In het ééne Boek stond alles. Dat boek had niet meer dan zeven rollen, die verzegeld en

bij elkaar in één bundel waren gevoegd. Maar nooit kon er sprake van zijn, dat er daarna nog iets aan zou worden toegevoegd wat niet in het Boek stond, of niet tot een der zeven zegels hoorde. De aanhef van het achtste kapittel toont dit dan ook zoo duidelijk, dat alle twijfel hier vanzelf is buitengesloten. Zoodra toch, naar luid van kapittel acht vers één, het zevende zegel geopend wordt, staat er duidelijk, dat er een pauze van een half uur intrad, eer Johannes in deze zoo dikke rol het juiste inzicht kreeg. Doch zoodra hij dit inzicht erlangd had, is ook het eerste wat hij in die zevende rol of zegel waarneemt dit: „En ik zag de zeven engelen die voor God stonden, en hun werden zeven bazuinen gegeven." En daarop heet het nu aanstonds in vs 6: „En de zeven engelen die de zeven bazuinen hadden, bereidden zich, om te bazuinen, en de eerste engel heeft gebazuind."

X. De zeven bazuinen.

> En ik zag de zeven engelen, die voor God stonden; en hun werden zeven bazuinen gegeven.
>
> OPENB. 8 : 2.

ZONDER voorshands dieper op het mysterie der Openbaring van Johannes in te gaan, zal het geraden zijn, thans de drie reeksen af te doen, die in de zeven *zegelen*, in de zeven *bazuinen*, en in de zeven *phiolen* saâm zijn gevoegd. Van deze drie reeksen moet eerst een samenhangend overzicht voor ons liggen, eer we nader kunnen ingaan op het rijke tapijtbeeld, dat daarna in deze drie reeksen is ingeweven. Eerst komen we derhalve thans aan de *bazuinen* toe. Ook deze zijn zeven in aantal. Ze passen daardoor geheel in het mystieke kader, dat ons wordt voorgehouden. Op zich zelf ware er geen enkele afdoende reden denkbaar, waarom op de zeven zegelen en als uitvloeisel daarvan niet zes of acht bazuinen volgen konden, en na deze zes of acht bazuinen nogmaals tien of twaalf phiolen; maar de inhoud der nu volgende kapittels toont ons toch overduidelijk, dat het niet zoo zijn mocht. Niet alleen toch dat er én bij de bazuinen én bij de phiolen in den meest letterlijken zin op een zevental gewezen wordt, maar ook in de opsomming komt beide malen uit, dat het zevental niet slechts nominaal, maar zakelijk was. Er worden toch beide malen met

name *zeven* bazuinen en *zeven* phiolen onderscheidenlijk genoemd, en dit wel zoo, dat de zeven bazuinen als uitvloeien uit het laatste of zevende zegel, en dat evenzoo de zeven phiolen straks een uitvloeisel zijn van de laatste bazuin. Het zijn en blijven driemaal zeven verschijnselen, die in elkaar geschoven zijn, en saâm één geheel vormen. Bleef het hier nu bij, zoo zou èn het verloop èn de inhoud der Openbaring geleidelijk zich voor ons ontwikkelen. Het zou geen de minste moeite opleveren, om zich eerst de zeven zegelen, daarna uit het laatste zegel de zeven bazuinen, en tenslotte uit de laatste bazuin de reeks der phiolen als ware het te doen voortvloeien. Zonder overdrijving mag dan ook gezegd, dat de acht eerste hoofdstukken over de apocalypse in hun volgorde en samenhang schier geen moeilijkheid, 't zij voor het begrip, het zij voor het geheugen opleveren. De moeilijkheid voor het geheugen, en het saâmgewrongene voor het overzicht doet zich eerst voor met Openb. 8 : 13, waar we verrast worden door het geroep van *wee, wee, wee*, een uitroep die reeds in het 9e kapittel blijkt te doelen op drie tusschenintredende gebeurtenissen, die den geregelden afloop van de zeven bazuinen voor ons besef komen verstoren, tusschen de zeven bazuinen indringen, en geheel op zich zelf staande gebeurtenissen inleiden. Zoo geregeld als de loop der gebeurtenissen in de acht eerste kapittels verliep, zoo afwijkend van dien vasten regel is wat na het gebazuin van den vierden engel wordt aangekondigd, en terstond na het gebazuin van den vijfden engel intreedt.

Nu zou dit ons inzicht in den samenhang van heel de apocalypse nog minder belemmeren, indien deze afwijking van de vaste reeks zich bepaalde tot het tusschen in schuiven van los en op zich zelf staande gebeurtenissen, gelijk zulks het geval is met de drie weeën. Doch dit is niet zoo. De drie weeën zou men zich desnoods nog een oogenblik kunnen wegdenken, zonder dat het geheel der voorstelling uit elkaar viel. Maar ditzelfde geldt niet van „het boeksken" in hoofdstuk 10, noch van het optreden van de twee Getuigen in het elfde kapittel. Voor de duidelijkheid en de doorzichtigheid van het geheel is het daarom het meest raadzaam, eer we verder op den lateren inhoud van de apocalypse ingaan, vooraf de drie vaste reeksen geregeld achter elkander af te handelen, en eerst daarna het nadere lichaam der apocalypse, gelijk het zich tenslotte aan ons voordoet, in beeld te brengen. We gaan daarom thans aanstonds van de zeven zegelen op de zeven bazuinen over, om te zien wat deze ons kond doen. We doen dit te eer, daar de zeven bazuinen bijna op gelijke manier als de zeven zegelen zich aan ons voorstellen, d. w. z. dat ze aanvankelijk snel op elkander volgen

en in kort overzicht afloopen, en dat eerst bij de laatste bazuinen gelijk bij de laatste zegelen zich eigenaardige ontwikkelingen van den gang der zaken voordoen.

Het zevende zegel, let daarop, heeft geen eigen inhoud. Van de overige zes wordt ons telkens de inhoud duidelijk en in juiste volgorde beschreven, maar van het zevende zegel wordt ons met geen woord een eigen inhoud of bijzonder vergezicht gemeld. Zonder eenigen overgang wordt ons in hoofdstuk 8:1,2 aanstonds voorgehouden, hoe het zevende zegel opengaat, en hoe er nu aanstonds zeven engelen zich aandienen, en hoe aan deze zeven engelen elk een bazuin wordt uitgereikt. Zoo ontvangt men den indruk, alsof nu de zeven zegelen aan hun einde zijn gekomen, en alsof we nu tot een geheel ander deel van de apocalypse overgaan. Alles brengt u de voorstelling alsof ge van de zegelen in hoofdzaak afscheid neemt, en alsof ge nu tot een geheel nieuwe reeks overgaat, en wel tot een nieuwe reeks die hierin bestaat, dat er zeven engelen voor u treden, dat er aan elk van deze zeven engelen een hemelsche bazuin wordt uitgereikt en alsof deze zeven engelen nu, in geregelde volgorde, de één na den ander, een oordeel Gods beginnen aan te kondigen. Eer nu die engelen met hun gebazuin aanvangen, wordt er, als ter voorbereiding, nog een tafereel vooraf vermeld, dat later breeder ter sprake komt, maar hier toch even vermeld dient te worden. Het is dit. Eer die zeven daartoe geordineerde engelen hun gebazuin aanvangen en inzetten, ziet Johannes nog een achtsten engel verschijnen, niet op aarde, maar in het heiligdom van de troonzaal Gods en deze engel nam plaats bij het altaar in het hemelsche heiligdom. Deze engel had in zijn hand een gouden wierookvat, gelijk het veeltijds in de H. Schrift als drager des gebeds voorkomt. En zoo nu is het ook hier. In dit wierookvat toch wordt hem veel reukwerks gegeven, en nu ontvangt hij den last om in dit wierookvat „de gebeden der heiligen" op te nemen, en het alzoo in de troonzaal Gods te leggen op het gouden altaar, dat in de troonzaal voor Gods aangezicht staat. De uitwerking hiervan is, dat de „rook van het reukwerk" (vs 4) met de daarbij gevoegde „gebeden der heiligen" van de hand van den engel „opgaat voor God." Doch hierbij blijft het niet. De tijd der genade is voorbij. Al wat nu aan actie van de troonzaal Gods uitgaat, is een aanvang van de wrake der gerechtigheid die over de zondige wereld en de zondige engelengroep zal komen. En zoo lezen we dan ook in vs 5: „En de engel nam het wierookvat, en vulde dat met het vuur des altaars, en zoo wierp hij den inhoud ervan op de aarde." En zoo als dit heilige wierookvat zich ont-

ledigde, werden er op de aarde gehoord „stemmen, en donderslagen, en bliksemen en aardbevingen".

Geheel deze voorstelling strekt derhalve zeer duidelijk om te doen uitkomen, hoe de groote actie, die nu aanstaande is, niet van menschen, maar van God uitgaat. De ure van de wrake Gods is nu ingegaan. Zijn genade is niet door de wereld aanvaard. Veeleer is het heilige in Zijn genade getart en gehoond. Het is of heel de wereld er tegeningaat. Nu heeft de lijdzaamheid Gods zeer lange geduurd. Van een overhaast afsnijden van de genade is geen sprake. Zelfs zal straks in de twee Getuigen (Openb. 11 : 3) nog een laatste uitroeping van genade volgen. Maar voor het overige is de tijd nu voleind. Het einde treedt in en wordt nu zelfs met haaste voorbereid. De nieuwe aarde en de nieuwe hemel zijn komende. Maar aan het intreden van dezen finalen gelukstaat der gezaligden moet eerst nog het oordeel en het uitbreken van de wrake van Gods gerechtigheid voorafgaan. En daartoe worden nu deze zeven engelen, en met hen die ééne engel van het gouden wierookvat, uitgezonden. Steeds bedenke men daarbij, dat bij de stichting van den tabernakel in de woestijn van meetaf gewezen werd op den tabernakel die in de hemelen bij God was. Mozes mocht zijn tabernakel niet naar eigen inzicht bouwen. Wat in den tabernakel in de woestijn de plaats der aanbidding zou worden, moest het afbeeldsel zijn van den tabernakel die in de troonzaal Gods in den hemel schitterde. Van meet af was alzoo de indruk gegeven, dat er in de troonzaal Gods in de hemelen niet een ledige ruimte was, doch dat integendeel in die troonzaal het oorspronkelijke van het heiligdom schitterde. Vandaar dat ook hier een altaar, dat ook hier een wierookvat was, en dat uit dit wierookvat geduchte elementen neergeslingerd werden naar deze aarde, zoodra God 't beval. Herlees het maar in Exod. 25 : 9. Het staat daar zoo duidelijk: „Naar al wat Ik u tot een voorbeeld dezes tabernakels en een voorbeeld van al deszelfs gereedschap wijzen zal, evenzoo zult gij dat maken", en in vs 40 nogmaals: „Zie dan toe, dat gij het maakt naar het voorbeeld, dat u op den berg getoond is".

Reeds in Matth. 24 : 31 was door Jezus voorzegd, dat bij het naderen van het einde de engelen met bazuinen zouden uitgaan. Men leest daar toch: „En Hij zal Zijne engelen uitzenden met een bazuin van groot geluid, en zij zullen Zijne uitverkorenen bijeen vergaderen uit de vier winden, van het ééne uiterste der hemelen tot het andere." Ook de apostel Paulus wijst op het bazuingeschal in verband met het einde, als hij in 1 Cor. 15 : 52 schrijft: „In één punt des tijds, in één oogenblik, met de laatste bazuin;

want de bazuin zal slaan en de dooden zullen onverderfelijk opgewekt worden." Niet anders is het in 1 Thess. 4 : 16 waar staat: „Want de Christus zelf zal met een geroep, met de stem des Archangels, en met de bazuine Gods nederdalen van den hemel, en die in Christus gestorven zijn, zullen eerst opstaan." Reeds bij Hozea (zie 8:1) gold de bazuin als het muziek-instrument, dat weerklinken zou, als de Majesteit des Heeren in het einde door zou breken; het heet daar toch: „De bazuin aan den mond! Hij komt als een arend tegen het huis des Heeren!" Voor twee doeleinden werd de bazuin onder Israel gebezigd. De bazuin was eenerzijds het instrument, dat geblazen werd, als het volk in den krijg tot den aanval overging, maar 't was evenzoo een instrument, dat dienst deed, om bij heilige feesten de geestdrift onder het volk op te wekken. Hiermede nu is het in volkomen harmonie, dat juist hier op de bazuinen gewezen wordt. In de eerste plaats toch is hier sprake van een diepe ontroering die uit het heiligdom daarboven uitgaat, maar bovendien is het de vergeldende wrake van de gerechtigheid Gods, die hier opvlamt. Hiermede strookt het dan ook, dat de onmiddellijke uitwerking van het geklank dezer bazuinen zoo ontroerend op het leven hier beneden inwerkt. Al wat er uit deze bazuinen door hun geschal op aarde te weeg wordt gebracht, is angst-aanjagend.

Het eerst geschiedt van de bazuin, in verband met het Heilige, melding in Exod. 19 : 16. Bij het naderen toch van de wetgeving op den Sinaï heet het: „En het geschiedde op den derden dag, toen het morgen was, dat er op den berg donderen waren en bliksemen, en het geluid eener sterke bazuin, zoodat al het volk verschrikte." En vs 19 voegde er aan toe: „Toen het geluid der bazuin gaande was, en zeer sterk werd, sprak Mozes, en God antwoordde hem met een stem." Zelfs meldt het volgende hoofdstuk in vs 18, dat ook het volk dat van verre stond, „de donderen en bliksemen niet alleen, maar ook uit den hemel het geluid der bazuin hoorde, en aanstonds verre terugweek uit schrik." Zoo werd derhalve de bazuin van meet af met hetgeen in de hemelen voorviel in verband gebracht, juist zooals hier in de apocalypse, en niet minder opmerkelijk is het, dat de eerste toepassing in priesterlijk gebruik hier niet voorkomt bij 't feestgeschal, maar bij den Grooten Verzoendag, als er evenzoo sprake is van de wrake zoekende gerechtigheid des Heeren. In Leviticus 25 : 9 wordt toch voor den Verzoendag deze last verstrekt: „Daarna zult gij in de zevende maand op den tienden der maand de bazuin des geklanks doen doorgaan. Op den Verzoendag zult gij het geklank der bazuin doen doorgaan in het gansche land". Op het verdere gebruik der bazuin behoeft

hier niet te worden ingegaan. Het is met het oog op het voorkomen van de bazuinen in de apocalypse geheel voldoende, indien uit het Oude Testament tweeërlei is toegelicht. In de eerste plaats, dat de bazuin niet alleen op aarde in den tabernakel of tempel, maar ook in de troonzaal Gods daarboven haar geklank deed hooren. En ten andere, dat dit bazuingeklank vooral daar zich hooren liet, waar de toorn Gods wrake zocht.

Zóó opgevat, verstaat men het dan ook aanstonds, dat in de apocalypse, als de tweede reeks teekenen inzet, de bazuinen, waarom het nu gaat, niet door krijgers of door priesters, maar door engelen daarboven geblazen worden. Het is het oordeel dat nadert, het is het eindgericht dat ingaat. De genade is dor gebloeid. Het is nu de wrake Gods, die zich merkbaar maakt, en hierbij juist hoort het, dat nu de bazuinen worden uitgedragen, en dat ze niet op aarde, maar voor Gods heilig oor in de troonzaal des hemels weerklinken. Die bazuinen geven haar signalen voor verderf bedoelenden krijg, die, van dit oogenblik af, van den heiligen God tegen de verzondigende en zich niet bekeerende menschenwereld uitgaat. In Zijn toorn, en onder het dringen en drijven van Zijn heilige wrake, laat God door Zijn engelen den nu uitgaanden krijg tegen Zijn menschenwereld uitroepen. En opdat wel uitkome, hoe dit uitbreken van Gods toorn door niets meer te stuiten of tegen te houden is, blijft het niet een enkel bazuingeschal, maar volgen er zeven bazuinen op elkander, en wordt aan het geschal over elk der zeven bazuinen een nadere verklaring toegevoegd, opdat Johannes zelf zou weten, wat dit geschal profeteerde, en opdat het door Johannes' apocalypse, zoo 't moest, eeuw na eeuw, onder de kinderen der menschen zou worden uitgeroepen.

Hieruit volgt tevens, dat we dit zevenvoudig bazuingeschal ons niet mogen denken, als eeuwen ver uiteen liggend, maar veeleer de zeven klanken die uitgaan, hebben op te vatten, als zeer snel op elkanker volgend, en als zich aaneensluitend tot ééne machtige actie, die van uit den hemel neerkomt, en onder de kinderen der menschen uitgaat. Tevens komt het hierbij duidelijk uit, dat de vier eerste bazuinen oordeelen aankondigen, die in nauw verband met elkander staan, terwijl de drie laatste meer een eigen beteekenis erlangen, en met name de zevende bazuin een geheel eigen stuk van het oordeel Gods inluidt, om dan tenslotte in de *phiolen* van Gods toorn over te gaan. Dat er in deze indeeling iets ligt, dat op kunstmatige splitsing wijst, valt niet te ontkennen. Toch berust op volkomen zelfbedrog elke voorstelling, die 't ons diets wil maken, alsof Johannes deze indeeling zelf had uitgedacht, om 't geheel

meer in kunstmatige orde te laten uitkomen. Immers reeds uit de Schepping zagen we, hoe steeds in het doen Gods een Goddelijke orde heerscht, die vanzelf in vormen die met het heilig zevental saamhangen, in verband staan. De mensch kan zonder orde te werk gaan. God, de Almachtige, doet zoo nimmer, en in alles wat van Hem uit gaat, is de praecieze volgorde steeds van zelf aanwezig. Zoo was het met de zegelen, en zoo nu is 't ook hier met de bazuinen, evenals straks met de phiolen. Het is juist het Goddelijk doen, waaruit deze strengheid juist in den vorm voortvloeit. Zie 't maar aan den Regenboog, ja zie 't aan heel Gods Schepping. Zoo en niet anders werkt de Almachtige. Zelfs in wat Pythagoras met zijn cijferphilosophie uitspon, lag een waar element.

Gaan we nu het opvolgend geklank der zeven bazuinen in heur werking na, dan meldt ons vs 7 van hoofdstuk 8, dat er, toen de eerste van de zeven engelen gebazuind had, op eenmaal geworden is „hagel en vuur, gemengd met bloed, en ze zijn op de aarde geworpen." Gevolg daarvan was, dat er een groote verwoesting in de natuur werd aangericht, „zoodat het derde deel der boomen verbrand werd en al het groene gras is verdord." Dat deze eerste verwoesting, die met de eerste bazuin komt, aan het gebeurde in Egypte, in Mozes' dagen, herinnert, springt in het oog. Zelfs ontvangt men voor een deel den indruk, alsof zich hier slechts herhaalde, wat in Pharao's rijk geschied was. Toch blijkt bij nader bezien van den tekst, dat hier wel analogie spreekt, maar in 't minst geen gelijkheid. Hier toch mengt zich in de plage een geheel op zichzelf staand element, dat bij de plage van Egypte geheel ontbrak. Bij de plagen die Egypte troffen, is het opmerkelijke, dat de toovenaars wel in staat bleken, om de eerste plagen na te bootsen, maar bij de verdere plagen bleek hun volstrekte onmacht om Mozes en Aäron na te doen. In den eersten aanloop waren de toovenaars in staat, om het ongewone en vreemde na te bootsen, maar toen het wondere proces steeds verder voortging, legden ze het ten eenenmale af, en kwamen hier openlijk voor uit. Hier in het eerste bazuin-visioen echter spreekt dit nog veel sterker. Hier toch mengt zich in wat Johannes ziet, dat te komen staat, van het eerste oogenblik af, en reeds bij de eerste bazuin, een element, dat een geheel onverklaarbaar karakter van het wondere droeg, t. w. in *het bloed*, dat zich mengde met het vuur en den hagel. Stond er nu, dat beiden, na op de aarde te zijn nedergevallen, met bloed vermengd werden, zoo kon men nog onderstellen, dat het vuur van den bliksem en de hagel eerst op het land waarop ze vielen, bloedplassen vormden, en zoodoende met

dit menschenbloed vermengd werden. Doch zoo staat het er juist niet. Er staat in vs 7, dat de hagel en het vuur eerst met bloed vermengd werden, en eerst daarna, alzoo met het bloed er in, op de aarde zijn geworpen. Men miskent alzoo de bedoeling van wat er staat, zoo men zich het bloed denkt als een plas bloed die op 't land lag en waar nu de hagel en het vuur en de bliksem in nedervielen. Neen, het bloed, waarvan hier sprake is, was bloed dat God zelf uit Zijn hemel op deze aarde liet afdalen om Zijn oordeel over het menschelijk leven scherp te doen uitkomen. Gelijk men een kwaadwilligen jongen, die een teedere duif de veeren heeft uitgeplukt, eer hij zijn straf ontvangt, ten verwijt de zoo schandelijk uitgeplukte prachtveeren voorhoudt, zoo ook mengt hier de Heere, op wondere wijze bloed in wat hij den mensch voor oogen houdt, om hem door het wijzen op dit bloed zijn niets sparende wreedheid en ongerechtigheid voor oogen te houden. En voorts is reeds dit eerste losbreken van bliksem en donder zoo ontzettend, dat de natuur om den mensch heen, nog wel niet geheel, maar dan toch reeds voor een derde deel geheel door het bliksemvuur vernield en verteerd wordt. Alle plantsoen en alle weide gaat reeds aanstonds bij het eerste bazuingeschal in het vuur van den bliksem op, en wordt geheel verteerd. Toch is dit nog pas het begin, en gelijk ons blijken zal, doet reeds de tweede bazuin nog veel erger aan de aarde overkomen. „Iets, zoo staat er in vs 8, iets als een groote berg, geheel van vuur brandende, werd nu in den Oceaan geworpen, en terstond zag heel de zee er uit als één massa bloed."

XI. **De zeven bazuinen.** *(Vervolg.)*

> En hij zeide tot mij: Gij moet wederom profeteeren voor vele volken, en natiën, en talen, en koningen.
> OPENB. 10 : 11.

GELIJK we reeds opmerkten, is ook wat bij de tweede bazuin plaats grijpt, een jammer die intreedt op het terrein der natuur. Wel schaadt het de scheepvaart en den handel, maar als gevolg, zonder dat de plage zich hierop rechtstreeks richt. Ook hier schijnt gelijksoortigheid te bestaan met de plaag, die Egypte trof, maar het was een plaag op veel breeder schaal, en ook hier

doet zich het opmerkelijke verschijnsel voor, dat 't geen komt te gebeuren, duidelijk den indruk maakt van gewerkt te worden van uit den hemel Gods. Van zelf leidt hetgeen bij de tweede bazuin voorvalt, tot een teruggaan op het zesde zegel. Hetgeen bij dit zesde zegel voorviel was, gelijk we gezien hebben, een zeer geweldige aangrijping van den gewonen stand der dingen. Zoo geweldig, dat alle vorsten en staatslieden en wijsgeeren in allerijl met de hunnen de vlucht namen en poogden zich in de holen en spelonken der steenrotsen te verbergen, en dat in klare wanhoop de lieden uitriepen: „O, bergen valt op ons, en o, steenrotsen bedekt ons van voor het aangezicht van Hem die op den troon zit." De indruk was algemeen, dat nu het gericht inging, en daarom was het een roepen van alle zijden: „De groote dag Zijns toorns is gekomen, en wie kan bestaan!" Hierop terugziende, heeft men nu de vraag opgeworpen, of hetgeen teweeg werd gebracht door het zesde zegel, niet metterdaad veel ontzettender was, dan hetgeen na het weerklinken van de eerste en tweede bazuin plaats greep, en deze vraag is geheel natuurlijk, indien men enkel let op wat van de zijde der onthutste menschheid gedaan werd en werd uitgegild. Dan echter begaat men de fout, om de vier eerste bazuin-jammeren, indien wij die plagen zoo noemen mogen, elk op zichzelf te beschouwen. Ook hier echter moet er evenals bij de eerste zegelen nadruk op gelegd dat het gansch verkeerd is, zich tusschen de vier eerste bazuinen telkens een afstand als van eeuwen te denken. Veeleer volgt wat in die vier eerste bazuinen wordt aangekondigd en er uit voortvloeit, snel het één op het andere, en eerst met de vijfde bazuin, waarbij nogmaals de mensch handelend optreedt, beginnen ook de bazuinen breeder terrein te beslaan. Bij de vier eerste bazuinen gaat 't al toe naar analogie van de plagen in Egypte, en daar hier bij de bazuinen alle menschelijke tusschenkomst uitvalt, en er geen man als Mozes bij optreedt, moet de opvolging zelfs nog veel sneller worden gedacht. Het is een bazuinen van vier engelen vlak achter elkander, en dit te eer en te meer, omdat uiteraard in de apocalypse niet het feit wordt medegedeeld, dat dit alles geschied is of plaats grijpt, maar alleen de profetie zich hooren laat, dat 't eenmaal, als het einde ingaat, *zal* geschieden.

Ook bij hetgeen volgt op de tweede bazuin is het kenmerkende, dat hetgeen plaats grijpt, niet uit de aarde opkomt, maar van uit den hemel door Gods Almacht wordt gewrocht. Zoo toch lezen we: „En de tweede engel heeft gebazuind, en er werd iets als een groote berg, van vuur brandende, in de zee geworpen, en het derde deel der zee is bloed geworden, en het derde deel der schepselen in de zee die leven hebben, is gestorven, en het derde deel der

schepen is vergaan." Evenals bij de eerste bazuin is het alzoo ook hier een geweldige actie uit den hemel, die de verstoring in het leven der natuur en in het maatschappelijk leven der menschheid veroorzaakt. Altoos zóó echter, dat hetgeen de natuur raakt, ook hier op den voorgrond treedt, en datgene wat stoornis in het menschelijk leven veroorzaakt, slechts een gevolg en een uitvloeisel is van de verstoring in het leven der natuur. Steeds staat bij deze vier eerste bazuinen de natuur op den voorgrond, en het is in het leven der natuur zelf, dat de Almacht Gods de groote verwarring aanricht. Niet alsof ook hetgeen bij de bazuinen plaats grijpt, niet van meetaf doelde op den mensch, en dan ook op de uiteenscheuring van ons menschelijk leven uitloopt, maar het begint er niet mede. Geheel het bestaan der wereld is begonnen met de schepping der aarde, om eerst daarna op die aarde den mensch te laten optreden. En zoo nu gaat 't ook hier bij de ontreddering van het aardsche aanzijn toe. Ook hier begint het telkens met de aarde en met wat uit de natuur op deze aarde gewerkt wordt, en eerst daarna vernemen we wat aan ons menschelijk geslacht is wedervaren.

Dat nu ook hier van „het derde deel" gewag wordt gemaakt, is uiteraard weer niet in letterlijken zin bedoeld. Het wijst er alleen op, dat het nog niet tot algeheele onderstbovenkeering van het bestaande overging; dat veeleer het grooter deel van het natuurleven nog bestaan bleef, maar dat toch ook van de andere zijde de aangrijping der natuur zoo geweldig en ontzettend was, dat 't weinig scheelde, of de helft was vergaan. Nu is ook hier bij deze tweede bazuin, hetgeen het meest de aandacht trekt, het geheel wonderbare, dat zich van uit den hemel in deze plage mengt. Dit wonderbare bestaat bij deze tweede bazuin hierin, dat er van boven iets geweldigs in den Oceaan wordt geworpen. Er staat bij, dat dit iets had dat op *een berg* geleek, wat natuurlijk alleen strekt, om er de grootte en de geweldige zwaarte van aan te duiden. Het was geen berg, die hier of daar uit een bergketen genomen was, doch iets dat de Almacht Gods rechtstreeks tot aanzijn riep en uit het hooge uitspansel deed neerploffen in het midden van den Oceaan. Wederom vertoonde zich hierbij de bloed-tint. Er staat toch bij: „en het derde der zee is bloed geworden". Weer dus een verschijnsel van gelijken aard als bij het eerste bazuingeschal. Toen, zoo lazen we, „was de hagel en het bliksemvuur met bloed vermengd"; hier is het nog veel sterker, want hier is een derde deel van de schier onmetelijke massa waters, die de Oceaan in zich besluit, in bloedtint veranderd. Een verandering die zóó radicaal was, dat geen visch er het leven bij kon behouden, en dat al wat in den Oceaan

leven had, er van stierf. En zelfs hierbij bleef het niet. Er ging toen met dat veranderen van het zeewater zulk een storm gepaard, dat een derde deel der schepen, die er in voeren, schipbreuk leden, en alzoo ook de bemanning dier schepen den dood vond.

Nu is het zeer opmerkelijk, hoe in de tweede en in de derde bazuin door Gods toorn meer op het water dan op het land wordt gemunt. Bij de uitwerking van de eerste bazuin richtte zich het verderf op plant en gras. Het waren toen de bosschen en de vlakten, waarop de kudden weidden, die geheel ontdaan werden. Hier daarentegen richt zich het verderf op de onmetelijke zeevlakte, en daarmee op het instrument van de menschelijke levensgemeenschap. Nu kon dit ook geschied zijn door wat uit de aarde zelve kon opkomen. Niet genoeg toch kan er op gelet, hoe onze aarde ook in gewone tijden in de aardbeving een verwoesting kent, die soms zeer ver kan gaan, en dan den vollen indruk geeft hoe ten leste deze aardbeving zulke afmetingen zou kunnen aannemen, dat de aarde geheel uit haar verband werd gerukt. Zoo kan ook gezegd, dat in het ordinaire leven de bliksem tot zeer aanmerkelijke verwoesting kan leiden. En zelfs kan er bijgevoegd, dat de meteoren reeds nu een enkele maal afmetingen kunnen aannemen, die met verwoesting bedreigen. Wie in bergstreken de meteoren van veel oudere dagteekening wel heeft zien liggen, verstaat dan ook zeer wel hoe 't zich zeer goed denken laat, dat èn de aardbeving, èn de bliksemschicht, èn de meteoor zoo geweldige proportie zouden kunnen aannemen, dat een algemeene verwoesting er het gevolg van zou moeten zijn. Voor zoover ten slotte de groote ommekeer, die eens te wachten is, zich alzoo bepaalt tot wat uit de natuur opkomt, zal 't alles wel een veel machtiger vorm aannemen dan thans, maar toch in het soort blijven, waarvan we nu reeds de verschijnselen waarnemen.

Hier daarentegen zien we ook in hetgeen na het tweede bazuingeschal plaats had, iets ingrijpen, dat niet uit de natuur te verklaren is, maar van Boven tot deze aarde nederkomt. En het opmerkelijke is nu, èn dat het derde deel van alle zeeoppervlakte geheel ontredderd wordt, èn dat ook deze ontreddering gepaard gaat met een geheel wondere inwerking uit den hemel, èn dat ook hier het bloed, al is het slechts in tint, heenwijst naar de dooddreigende uitgieting van den toorn Gods.

Met de derde bazuin komt opnieuw een verderfelijke aantasting van de wateren dezer aarde, doch nu niet van de wateren der zeevlakte, maar van de wateren die in 't land zelf gevonden worden. Al wordt hierbij nu uitsluitend van rivieren gesproken, zoo spreekt het wel van zelf, dat hier te denken is aan alle binnenlandsche

wateren, niet alleen aan machtige rivieren, maar evenzoo aan beken, meren en vaarten. Er is geen reden om eenig zoet water uit te sluiten. Doel toch van deze derde plage was, de verzondigde menschheid te noodzaken van de bedorven wateren te drinken, en zich hierdoor allerlei ellende en ten slotte zelfs den dood op den hals te halen. Vraagt men nu in het algemeen, welk water het meest door menschen gedronken wordt, dan staat wel vast, dat het drinken uit de groote rivieren allerminst vaststaande regel is, zoodat, werden al de groote rivieren verpest, doch bleef alle overige zoet regen- en grondwater ongedeerd, deze derde plage volstrekt niet zoo ontzettend karakter zou hebben aangenomen. Al is het dan ook, dat in oude tijden het gebruik van rivierwater algemeener was dan thans, zoo mag het hier toch niet anders verstaan dan in zulk een zin, dat alle zoet water werd aangetast, en de mensch òf van dorst verging, òf door het drinken van bedorven water den dood vond. Er staat dan ook bij, dat de jammer van Boven niet enkel de rivieren trof, doch ook „de fonteinen der wateren", iets waaraan dan nu het zoete water dat in meren en vaarten gevonden werd, wel mag toegevoegd.

Het wondere bij deze derde bazuin is, dat hetgeen nu te weeg wordt gebracht, verklaard wordt als de uitwerking van een ster die uit den hemel op de aarde is gevallen. Dit bewijst opnieuw, hoe ook hier de plage geacht wordt in 't minst niet uit de aarde op te komen, maar van Boven uit den hemel op de aarde neder te dalen. Al zij dan ook erkend, dat ook hier zekere analogie met de Egyptische plagen aanwezig is, zoo klaar mogelijk wordt er toch opzettelijk op gewezen, dat de plage, die het hier gold, een geheel anderen oorsprong had en een geheel ander karakter droeg. Ook hier toch wordt met nadruk op den voorgrond gesteld, dat de plagen niet van Beneden, maar van Boven kwamen. De plagen werden veroorzaakt door een massale hoegrootheid die uit den hemel op aarde nederviel. Nu hechte men hier niet te zeer aan die „groote ster". Ook elders bespeurt men in de Schrift gedurig, hoe veel zwakker dan thans destijds nog de onderscheiding tusschen de namen was, waarmede men de natuurverschijnseien noemde. Niets is ons gewoner dan te spreken van de *Bergrede*. In Matth. 5 : 1 staat dan ook duidelijk, dat Jezus, de schare ziende, nogal „*geklommen* is op een berg". Toch valt er niet aan te twijfelen, of wat hier *berg* genoemd wordt, was niet anders dan een heuvel, en zelfs geen andere heuvel dan van geringe hoogte. Het is toch duidelijk, dat anders van een verstaan van de Bergrede door de schare, geen sprake zou geweest zijn. Van uit dit oogpunt bezien was het dan ook geheel natuurlijk, dat men een meteoor

gewoonweg een *ster* noemde, en daar meteoren in den regel klein zijn, doch soms, gelijk we reeds opmerkten, een zeer grooten vorm bezaten, zooals men ze nog in Tirol en elders vinden kan, zoo lag er niets onwaarschijnlijks in dat ditmaal gedoeld werd op zoo wonderbare en eenig groote meteoor, zoodat in dit spreken van „een groote ster" niets overdrevens lag. Het wondere ligt hier dan ook in heel iets anders. Niet zoozeer in het neervallen van een ster die heel de aarde in grootte overtrof, maar in het feit, dat de meteoren brandende waren als fakkels, en dat voor een derde deel het aardrijk door deze uit den hemel neer komende gesternten overdekt en verwoest werd.

Nu wordt er bijgevoegd, dat deze ster, die uit den hemel viel, den naam kreeg van Alsem. Deze naamgeving wordt dan daaraan toegeschreven, dat de wateren die door deze meteoren werden aangeraakt, geheel ondrinkbaar werden. Ook dit vertoont zeer zeker analogie met hetgeen door Mozes' tooverstaf in Egypte, onder de Pharao's, gezien is, maar toch, meer dan analogie is ook dit niet. Immers bij Mozes gold het enkel het ondrinkbaar maken van een stuk van ééne enkele rivier, t. w. van de Nijl, hier daarentegen is sprake van iets, dat alle zoete wateren van het derde deel der aarde aantastte. Stel u nu voor het zoete water al te gader uit heel Europa, dan hebt ge reeds te doen met een massaliteit, waarbij de enkele Nijl in 't niet verzinkt, en zelfs dan hebt ge, zoo ge Azië, Amerika en Afrika u bij Europa denkt, nog van verre geen derde van het geheel. Men kan daarom veilig alle verwijzing naar wat Mozes teweegbracht, achterwege laten. Ook bij wat in Egypte plaats greep, werkten zeer zeker Goddelijke krachten, maar dan toch altoos zoo, dat ze zich bonden aan het menschelijke doen, en hierin vanzelf haar beperking vonden. Hier daarentegen zijn het werkingen, die niet door eenig mensch worden tot stand gebracht, doch rechtstreeks van God uitgaan. En dit nu bracht van zelf teweeg, dat hier gerekend kon worden met afmetingen, die alles wat we van Mozes lezen, verre achter zich laten.

Aan dat ontzettende stel meteoren werd nu de naam gegeven van *alsem*. Men denke zich dit nu wel in. Ware het een ster geweest, die het derde deel van het vasteland had getroffen, zoo zou òf Azië òf Amerika moeten bedoeld zijn, maar dan zou ook het neervallen van zulk een massaal gevaarte onmiddellijk den dood tengevolge hebben gehad van geheel de menschenmassa, die leefde op het aardvlak waarop deze ster neerkwam. Men kon dan aannemen, dat een der manen van een der planeten of van een andere ster, of dat een komeet tegen onze aarde ware aangedreund;

doch dan sprak het ook vanzelf, dat alle bewoners van dat deel der aarde, waartegen die aandreuning plaats had, terstond het slachtoffer van deze geweldige aandreuning zouden geworden zijn. Daar nu de apocalypse ons meldt, dat de menschen die het deel der aarde bewoonden, waartegen de ster aankwam, leven bleven, en eerst later door het bittere water werden aangetast, en zoo eerst ten deele den dood vonden, zoo blijkt hieruit op de meest overtuigende wijze, dat er geen sprake kan zijn van één enkelen meteoor of maan of komeet, doch dat het gemelde doelen moet op een complex. Ook de bolvormige gedaante van onze aarde eischt die opvatting. Het is toch volstrekt onmogelijk, dat een bolvormige gestalte als onze aarde bezit, over een derde gedeelte van haar oppervlakte door een ander bolvormig hemellichaam zou overdekt worden. Ook hier komt alzoo weer uit, dat in de apocalypse ons een taal en een wijze van voorstelling gegeven wordt, die niet in letterlijken zin mag worden opgevat.

Naar wat ons bericht wordt, komt ook hier het kwaad van Boven; wat komt staat en in zet vuurgloed; het maakt de landstreek niet onbewoonbaar, maar verpest alle drinkwater; en het gevolg hiervan is, dat „vele menschen gestorven zijn van de wateren, omdat die wateren ondrinkbaar waren geworden."

Thans komt het vierde bazuingeschal, en daarmede een gansch wondere werking in den sterrenhemel. Er is alzoo volgorde in de vier teekenen. Eerst wordt het beplante en bezaaide aardrijk aangetast. Daarop is het de oceaan die geheel ontzet wordt. Na den oceaan zagen wij in het derde teeken alle rivieren, fonteinen en meren van zoetwater den mensch ontvallen. En bij dit alles gold het toch nog geenszins een vernielende werking die over heel de aarde doorging. Het was altoos nog slechts één derde van het geheel, waarop het oordeel Gods werd toegepast. Nu echter, met het vierde teeken, gaat het verderf van het aardrijk, van den oceaan en van de rivieren over op de hemellichten, en zoo eerst strekt het verderf zich uit tot al de kringen van ons natuurleven. We wonen op den aardbodem, we hebben onze groote levensgemeenschap van land tot land over den oceaan, we drinken en stillen onzen dorst uit de rivieren en uit de bronnen van het zoete water, en we leven ten slotte bij den regen die op ons neerdaalt en bij het licht dat ons van den hemel beschijnt. Verder zelfs nog strekt zich ons leven bij den dampkring en bij den sterrenhemel uit. Van dien dampkring en van dien hemel boven ons komt onze indeeling van dag en nacht, komt de indeeling van onze jaargetijden, en evenzoo is het vanuit die lucht en uit wat boven onze aarde zich golft, dat

allerlei krachten en ziekten ons toekomen. Bij den éénen hemelstand vroolijkt het leven op, en is vreugde en welstand ons deel, dan weer treden temperaturen en weersgesteldheden en seizoenen in, die ons drukken en benauwen. Geheel de voorstelling blijft alzoo incompleet, zoolang wel gewezen is op den groei van het aardrijk, op het bevaren van de zee, op het drinken uit rivieren en fonteinen en meren, maar nog niet gerekend is met de lucht, met den dampkring en met den hemel boven ons.

Van dit vierde teeken nu meldt ons de apocalypse, dat „het derde deel van de zon werd geslagen, en het derde deel der maan, en het derde deel der sterren, opdat het derde deel van al deze hemellichamen zou verduisterd worden, en dat het derde deel van den dag niet zou lichten, en van den nacht desgelijks". Dit sloeg niet slechts op een derde deel van het jaar, doch op heel het jaar, en de toestand die zal intreden, zal alsdan deze zijn, dat telken dage een derde deel van den dag zonsverduistering zal plaats hebben, en dit wel zóó beslist, dat er nachtelijk donker op den vollen dag zal heerschen gedurende tenminste een drietal uren, en dat evenzoo bij nacht de maan noch de sterren gedurende tenminste een drietal uren geen straal van licht tot de menschelijke samenleving zullen doen doordringen. Bangheid alzoo telken dage, en bangheid in elken nacht, met al de bange beklemming die u overvalt als ge zonder eenig licht ettelijke uren in een stikdonker hol moet omdolen. Bij ons deert daarom een zons- of maansverduistering zoo luttel, omdat ze een enkele maal op een heel jaar voorkomt, en meestal zeer snel voorbij gaat; doch denkt men zich een zons- of maansverduistering, ja, een volstrekte verdonkering van alle hemellicht telken dage en in elken nacht terugkeerend, en urenlang aanhoudend, dan geeft reeds de enkele voorstelling u den indruk van een gemoedsbeklemming, die u angstig stemt. En aldus zal 't dan zonder ophouden zijn. En dat 't ook hierbij niet blijven zal, verraadt terstond daarop het sterke roepen van een engel die door het midden des hemels vliegt, en het *Wee, wee, wee!* uitgalmt, dat doelt op wat eerst *na* deze vier bazuingalmen komen zal.

XII. De zeven bazuinen. *(Vervolg.)*

> En in die dagen zullen de menschen den dood zoeken, en zullen dien niet vinden; en zij zullen begeeren te sterven, en de dood zal van hen vlieden.
>
> OPENB. 9 : 6.

MET de vier eerste bazuinen is nu het oordeel Gods, dat de natuur aantastte, ten einde gebracht. Er is aangekondigd, hoe door Gods Almacht, zoodra het einde ingaat, een geweldige aantasting zal plaats hebben, eerst van land en bodem, dan van het gebied der zee, daarna van alle stroomgebied, en ten slotte van lucht en hemelvlak. Nu daarentegen komt aan de orde, wat de verwoesting zijn zal, die in het menschelijk leven staat door te breken, en zulks eerst onder de vijfde, dan onder de zesde bazuin, terwijl tenslotte de zevende of laatste bazuin den overgang zal geven naar de laatste plagenreeks, d.i. naar de phiolen of schalen, die het eindverderf over heel het aardrijk zullen uitgieten, en de Voleinding zullen doen ingaan. Wat nu de vijfde bazuin brengt, beweegt zich in hoofdzaak om de *sprinkhanen*, en in verband hiermede ten deele om de *schorpioenen*. Dit doet ons bij het lezen vreemd aan, daar in onze opvatting geen van deze beide dieren een klare overdrachtelijke beteekenis heeft. Beide komen bij ons niet dan zeldzaam en in kleinen getale voor, en hebben ons daarom niets te zeggen. Vandaar dat ze onder ons bijna nooit in beeldspraak of overdrachtelijk gebezigd worden. Men moet zich daarom, zal men deze vijfde bazuin verstaan, geheel overplaatsen in de Oostersche levenswijs van het oude Palestina. Men moet zich afvragen, wat dáár de sprinkhanen in den volksmond overdrachtelijk te beduiden hadden, en zoo in den zin van deze vijfde bazuin indringen. Ongetwijfeld komt ook bij ons het overdrachtelijk gebruik van dierennamen in het gemeene leven en in de letterkunde voor. Dit is zoo bij alle volken. Niet alleen uit de dierenwereld, maar evenzoo uit de plantenwereld gelden allerwegen enkele producten ervan evenzoo voor de zinnebeeldige taal. Zoo is het met de roos, met de viool, met den sneeuwbal, en juist evenzoo is het nu met typen uit de dierenwereld, die in het gemeene spraakgebruik gedurig in overdrachtelijken zin gebezigd worden.

Hoe vreemd het ook klinke, de poes is een geliefkoosd dierenbeeld om 't op een geliefkoosd kind over te brengen. Zelfs onder volwassenen komt het in figuurlijken zin voor. „Wees niet zoo

hanerig" wordt gebezigd, om het al te pikante af te weren. In gelijken zin spreken we van sluw als een kat, om een minder eerlijke overrompeling aan te duiden. De slang is ons evenzoo het beeld voor een listig misbruik van kracht. We maken iemand uit voor een rat, omdat de rat als zeeterm, door het insluipen van ratten in het scheepshol, gangbaar was. We maken iemand uit voor een uil, zoo hij den indruk maakt van dom en onnoozel te zijn. We spreken van een mol, als we doelen op iemand die door weet te kruipen. Kortom, allerlei namen van dieren, die in onze samenleving veel voorkomen, en een bepaalden indruk achterlaten, plegen ook bij ons in de beeldspraak dienst te doen om op indrukmakende wijze te kennen te geven, wat we omtrent het karakter of de handelwijze van een vriend of vijand begeeren aan te geven. Trouw als een hond! is onder alle standen ten onzent een bekende overdrachtelijke zegswijze, maar tevens begrijpt men, waarom hiervan in de Heilige Schrift nooit sprake kon zijn, daar immers de hond, om zijn onreinheid, bij Israel verboden was. Dit gebruik nu van 't wijzen op diersoorten, om daardoor ons oordeel over een persoon of over een menigte van personen uit te drukken, bestond ook in het Oosten, en met name ook in Israel. Eigenlijk moest dan ook op de catechisatie en op de lagere school de leerling hierop attent worden gemaakt. Het zou zooveel helpen om ons Westersch publiek in de Schrift thuis te zetten. Veelal echter wordt dit verzuimd, of is wie de kinderen voorgaat, hier zelf niet van op de hoogte, en zoo komt 't dan dat de lezing van de Oud-Testamentische profetieën, en zoo ook van de apocalypse, velen zoo moeilijk valt, ja ongenietelijk is. Vooral bij de apocalypse is dit oorzaak van veel wanbegrip, omdat ook de apocalypse een profetisch karakter draagt, en zeer sterk naar beeldspraak grijpt. Iets wat moeilijk anders kon, daar in de apocalypse de slotperiode van het leven op deze aarde ons voor wordt geteekend, die moeilijk anders dan een zeer geheimzinnig karakter kon dragen.

Met name nu geldt deze moeilijkheid hier bij het gezicht van de vijfde bazuin, omdat hier de beeldspraak hoofdzakelijk ontleend is aan twee diersoorten, die in Palestina een ware plaag waren, t. w. de sprinkhaan en de schorpioen. De sprinkhanen vielen toch soms in zulk een alles vernielende massa op het land neder, en maakten in enkele dagen alles zoo kaal en dor, dat het moeilijk anders kon, of om een onverhoedschen, overmachtigen en alles vernielenden inval van den vijand of een overval van vijandelijke ruiterij voor te stellen, kwam van zelf het beeld van de sprinkhanen in den geest van den schrijver op. Een heir van sprinkhanen beteekent een

machtige militaire massa. Ten overvloede worden hier de sprinkhanen zelfs met de schorpioenen samengevoegd, omdat de sprinkhanen wel het land, maar niet den mensch deren, terwijl de schorpioen ook den mensch, en dat zelfs giftig, steekt. Vandaar dat Johannes, om het gevaarlijk karakter van de militaire macht, die hij door de sprinkhanen afbeeldt, duidelijk voor den lezer te doen uitkomen, er in vs 3 uitdrukkelijk bijvoegt: „Aan de sprinkhanen werd macht gegeven, gelijk de schorpioenen der aarde macht hebben." Zoo wordt het giftig en gevaarlijk karakter der schorpioenen op de sprinkhanen overgedragen. Er moest toch gewezen worden op een kolossaal talrijke militaire macht. Schorpioenen nu zijn nimmer zoo talrijk. De sprinkhanen daarentegen kwamen, zoo er een plage was, bij millioenen tegelijk opzetten, en zoo vond hetgeen te komen stond zijn volledige uitdrukking in het dubbele beeld, waarin werd aangeduid, dat de militaire macht die stond in te vallen, massaal en talrijk zou zijn als de sprinkhanen, en gevaarlijk als de schorpioenen. Zoo eerst werd de teekening van het beeld volledig, en werd aan de lezers te verstaan gegeven, welk een ontzettende militaire macht, als de antichrist ten slotte optrad, zich de heerschappij over heel het aardrijk zou aanmatigen.

Reeds onder het Oude Testament placht in dien zin van sprinkhanen gesproken te worden. Herlees Joël 2 : 1 v.v. en ge hebt ook daar te doen met de aankondiging van een verwoestende sprinkhanenplaag, en geheel de teekening er van zegt, hoe allesvernietigend zulk een plaag in die streken zijn kan. „De aarde, zoo heet het, wordt er door beroerd, de hemel beeft; de zon en maan worden er zwart door en de sterren *trekken* haar glans in, en de Heere verheft Zijn stem voor Zijn heir henen, want Zijn leger, d. i. het heirleger van Zijn sprinkhanen, is zeer groot." Uitwerking nu van die ontzettende plaag was reeds van ouds, dat alle tak kaal werd gevreten, dat alle blad en alle bloem verdween, en dat er haast van heel het plantsoen des aardrijks niet meer dan de verdorde takken en stelen overbleven. In gelijken zin leest ge in Jeremia 46 : 23: „Ze zijn meerder dan de sprinkhanen, zoodat men hen, t. w. den vijand, niet tellen kon." Evenzoo zegt Nahum in 3 : 17: „Uwe gekroonden zijn als de sprinkhanen en uwe krijgsoversten als de groote kevers." En nog zinrijker heet het bij Amos in 7 : 1 v. v.: „De Heere HEERE deed mij aldus zien, en ziet, Hij formeerde sprinkhanen in het begin des opkomens van het nagras; en het geschiedde als zij het kruid des lands geheel zouden hebben afgegeten, dat ik zeide: Heere HEERE, vergeef toch! Wie zou er van Jacob blijven bestaan?" Voor wie in het Oosten leefde en in Palestina thuis was, baarde het alzoo niet de minste ver-

legenheid, om wat de apocalypse ons in hoofdstuk 9 als beeld van de militaire macht voorhoudt, aanstonds en duidelijk te verstaan. De lezer wist aanstonds, dat gedoeld werd op het straks zich aandienen van een ontzettend talrijke en hoogst gevaarlijke militaire macht.

Hoe wordt nu het opkomen van dit reusachtige leger ingeleid? Er was, zoo deelt Johannes mede, een ster gevallen uit den hemel, en haar werd gegeven de sleutel van den put des afgronds, en zij heeft den put des afgronds geopend, en er is rook opgegaan uit den put, als rook eens grooten ovens, en de zon en de lucht is verduisterd geworden, en uit dien rook kwamen sprinkhanen op. Nu spreekt 't wel van zelf, dat een ster, in eigenlijken zin genomen, geen sleutel hanteeren kan. Met die ster kan uit dien hoofde niet anders hier bedoeld zijn, dan dat er van boven uit den hemel een geest op aarde neder daalde, en dat deze geest macht bezat om in contact te treden met de demonische onderwereld van satan. Dat een geest des menschen in een ster wordt afgebeeld, kan niet vreemd aandoen. Hoe toch is de siering van legervorsten met ordeteekens niet van oudsher in zwang geweest, en hoe worden deze ordeteekens niet bijna altoos genomen in den vorm van een ster. Voorts is het nu het opmerkelijke, dat hier op drieërlei boven elkaar liggend terrein wordt gewezen: 1°. op den hemel, waarin God zetelt van wien alle actie uitgaat, 2°. deze onze aarde, waarop het menschelijk leven zich roert, en 3° de afgrond waarin de demonische macht van satan huist. Dat is dan *de put.* Nu ontving die machtige geest, die hier in het beeld van *de ster* voorkomt, den sleutel, d. i. het middel, het instrument, om den toegang tot de demonische wereld te ontsluiten, of gelijk ook dit beeldspreukig wordt uitgedrukt, „om den put des afgronds te openen."

Zoodra dit nu geschied is, stijgt er uit dien demonischen afgrond rook naar boven naar den aardbodem, waar de menschheid woont; iets wat natuurlijk zeggen wil, dat de demonische macht uit de diepte zich naar hooger beweegt, om nu op den bodem des aardrijks, d. w. z. in de groote menschelijke saamleving, de satanische macht tot heerschappij te brengen; wat dan vanzelf doelt op het komen van den antichrist. En hiervan nu is het onmiddellijk gevolg, dat „uit den rook des puts" d. i. onder de onheilige beademing van den antichrist, een geheel heirleger van militaire macht zich verzamelt, om het leven op deze aarde te beheerschen, en dat heirleger zou dan zijn *de sprinkhanen*, beeldspraak voor de reusachtige militaire macht die zich vormt. Deze sprinkhanen nu hebben de roeping niet, om zich op de natuur van het aardrijk te werpen. Hun wordt integendeel uitdrukkelijk last gegeven, dat ze zich werpen zouden op de menschheid, en wel op dat deel van

de menschheid „die het zegel Gods *niet* op hun voorhoofden hadden." Scherp wordt hier alzoo de tegenstelling aangegeven. Er is, dat blijkt uit dit zeggen, onder de menschheid, ook voor zooverre ze gekerstend was, een bijna algemeene afval van het geloof waarneembaar. Het heet nog wel de kerk, het draagt nog wel den naam van Christelijk, maar het is het niet meer. Slechts een betrekkelijk klein deel der menschheid is nog aan Christus trouw gebleven. Zelfs is, opdat geen verwarring zou intreden, van Godswege een teekening van de geloovigen uitgegaan. Het heeft God beliefd zijn uitverkorenen en waarachtig geloovigen met een zegelteeken op hun voorhoofd als gezaligden te merken. Nu zou men verwachten, dat deze demonische heirmacht juist op deze geloovigen en door God gemerkteekenden zou worden afgezonden. Doch dit is hier juist niet het geval; en dit moet wel verstaan, anders loopt men gevaar, deze geheele bazuin verkeerd op te vatten. Er staat toch uitdrukkelijk, dat deze sprinkhanen, dat is deze onheilige militaire macht, zich te werpen heeft op de afgevallenen, die God verzaken, en deswege het merkteeken der zaligheid geheel missen.

Hierbij nu is het tevens opmerkelijk, dat deze militaire macht zich op deze afvalligen zal werpen, niet om hen te dooden, maar om ze te pijnigen en „te beschadigen" gelijk er staat. De zin hiervan is, dat de demonische anti-christelijke macht, die zich door militaire formatie over heel het aardrijk zal pogen vast te zetten, beginnen moet met al wat van Christus afviel, in militairen zin aan zich te onderwerpen. De nu opkomende demonische macht heeft vóór alle dingen behoefte aan een reusachtige, haar geheel onderworpen macht. Op streng militaire wijze moet heel de van God afvallende wereld onder haar oppermacht saamverbonden en geordend worden, en zulks moet zóó toegaan, dat niet de van God afvalligen door schoone voorspiegelingen verlokt worden, maar geheel omgekeerd, moet 't alles militairement toegaan, zoodat elk dienstplichtige in het aan te werven leger, door dwang, door harde bejegening, en door schrikaanjaging, zich ten slotte voegt. Dit militaire schrikbewind nu zal zoo demonisch worden doorgezet en doorgedreven, dat de slachtoffers, gelijk vs 6 zegt, om er aan te ontkomen „den dood zullen zoeken, en zullen begeeren te sterven", doch zonder dat het hun gelukt zich op die wijs aan het schrikbewind te onttrekken. Hun leven zal ondragelijk zijn, want onder deze militaire tyrannie zullen ze als door schorpioenen gestoken worden (vs 5); maar niets zal baten. Ze zullen door de oppermachtige militaire gebieders zoolang gepijnigd worden, tot ze ten leste geheel bruikbare instrumenten van het bruut en boos geweld

zijn geworden. Het zal over het geheele aardrijk één alomvattende geweldenarij worden. Niet meer de ongeloovige menschheid zal op deze aarde de heerschappij in handen houden, maar de demonische macht uit de diepte, of gelijk het hier heet, uit „den put des afgronds" zal op deze aarde de macht in handen krijgen.

Daarop volgt dan in vs 7 tot 10 een breedvoerige teekening van die militaire macht, die hier onder het beeld van de sprinkhanen optreedt. Hun gedaante, zoo staat er, zal zijn als van paarden. Reeds dit toont dat het beeld van de sprinkhanen uitsluitend dienst doet, om het massale aantal aan te geven, en te doen verstaan, dat er tegen deze demonisch-militaire macht evenmin aan verweer valt te denken, als het voor den landman doenlijk of denkbaar is, om zijn boomgaard, zijn bloementuin, of zijn weiland tegen een inval van sprinkhanen in bescherming te nemen. En nadat nu alzoo door het beeld van de sprinkhanen de reusachtige talrijkheid en de onmacht daartegenover van wie ze verdrijven wilde, is te kennen gegeven, volgt nu de teekening van het geweldige karakter, dat deze militaire macht, zoodra haar oefening voleind is, vertoonen zal. Die militaire macht, die zich alsdan zal aandienen, zal meer op paarden dan op menschen gelijken, zoo sterk en zoo geweldig zullen zij zich voordoen. Ze zullen zijn, gelijk er staat, als paarden die tot den oorlog bereid zijn (vs 7). Meer nog, ze zullen niet als huursoldaten er uit zien, die sjofel in hun kleeding en wapening optreden, maar ze zullen op hun hoofden prachtige helmen dragen, met kronen er op, zoo glinsterend, dat ze als van goud zullen lijken, en onder die gekroonde helmen zal hun forsch menschelijk gelaat duidelijk uitkomen. „Hunne aangezichten, zegt vs 7, zullen zijn „aangezichten van menschen". Slechts één ding zal aan hun forsch optreden afbreuk doen; ze zullen, gelijk het in een ruw militair leger gewoonlijk voorkomt, zich aan de vrouwen overgeven, en hierdoor zal er in hun eigen karakter iets van het Sybarietische zich mengen; iets wat Johannes aanduidt, door te zeggen, dat ze hun haar zullen dragen alsof ze vrouwen waren. Iets wat daardoor te scherper zal afsteken, omdat ze, als de mond opengaat, tanden „als van leeuwen" zullen doen uitkomen. Ook hun wapentuig zal schrik inboezemen. Het zal al van ijzer schijnen te zijn, in 't pantser en in het schild, waarmede ze zich dekken zullen. En hun aanloopen in het gelid zal derwijs geweldig zijn, dat men denken zal wagens te hooren aankomen. (Zie vs 9.)

De laatste trek van het beeld, dat Johannes ons van deze reusachtige militaire macht voorhoudt, is, dat ze staarten hadden den schorpioenen gelijk, met angels in die staarten, zoodat ze macht

bezaten de menschen te beschadigen op alle manier. Dit is natuurlijk een teekening die, voor wat 't beeld aangaat, weder aan de dieren ontleend is, maar in de werkelijkheid uit dit dierenbeeld moet worden uitgelicht, om aan te geven, hoe ontzettend de verwoesting en beschadiging was, die, waar ze de menschen aanvielen, door die aangevallenen te lijden was. Dat bij dit alles niet aan eigenlijke sprinkhanen, maar aan militaire corpsen te denken valt, blijkt ten overvloede nogmaals uit vs 11. Gelijk toch in Spreuken 30 : 27 zeer juist wordt opgemerkt, zijn de sprinkhanen niet als de bijen, die een koninklijk hoofd over zich hebben. De sprinkhanen, zoo staat er, hebben geen koning. Deze trek uit het beeld kon hier echter niet worden volgehouden. Het sprak toch vanzelf, dat zulk een reusachtige militaire macht zich niet zonder legeraanvoerder denken liet, en in de dagen, waarin de apocalypse te boek werd gesteld, kon uiteraard niet van den aanvoerder voor zoo reusachtig leger sprake zijn, of het moest een koning en vorst zijn. Al is het dan ook, dat de sprinkhanen, naar hun aard, geen koning hebben, hier kon toch de koning niet worden weggelaten, en zoo lezen we dan ook in het 11de vers: „Ze hadden over zich tot eenen koning den engel des afgronds, die in het Hebreeuwsch genoemd werd *Abaddon* en in het Grieksch *Apollyon* heet."

Of hier de vertaling van *Angelos* door engel juist is, valt te betwijfelen. Zeer zeker was satan oorspronkelijk een *engel*, en zijn alle de heirscharen der demonen, die met satan van God afvielen, evenzoo oorspronkelijk engelen geweest. Toch is het in de Heilige Schrift geen gewoonte, deze demonen, naar hun oorspronkelijken aard, nog als *engelen* aan te duiden. We gaan daarom geheel met Kliefoth mede, die acht dat het woord *Angelos* dat hier staat, in zijn oorspronkelijke beteekenis van *bode* is te nemen. Zoo was het dan een bode uit de hel die oprees, en is het die demonische lasthebber, die te verstaan is onder wat onze vertaling noemt: „de engel des afgronds". Ook over zijn naam valt niet te twisten. „Zijn naam, zoo staat er in vs 11, was: *verderver*." Die zin en bedoeling toch wordt zoowel door het Hebreeuwsche woord: *Abaddon*, als door het Grieksche woord: *Appollyon*, ons weergegeven. Strekking van deze bijvoeging is alzoo eeniglijk om nogmaals klaar en duidelijk uit te spreken, dat de reusachtige macht, die zich tegen het eind der dagen op zal maken, om geheel de wereld te beheerschen, wel uit menschen bestaan zal, maar uit menschen die bezield zullen zijn door een geest, die niet uit de menschheid, maar uit de onderwereld opkomt, en alzoo uit zal gaan van satan. Het zal er nog niet aan toe komen, dat de demonen zullen uitgaan op de vernietiging van al het bestaande, maar de demonen zullen onder

den antichrist beslag op de menschelijke bevolking van het aardrijk leggen. De menschen zullen doen en uitrichten wat er te gebeuren staat, maar ze zullen het doen, beheerscht en geleid niet door een geest des menschen, maar door een geest uit de diepte, die door den antichrist met macht bekleed is.

XIII. **De zeven bazuinen.** *(Vervolg.)*

Het eene wee is weggegaan; zie er komen nog twee weeën na dezen. OPENB. 9 : 12.

IN Openb. 9 : 12 wordt ons gezegd, dat van de drie weeën, die in hoofdstuk 8 : 13 waren aangekondigd, het eerste nu voorbij is, en daarin bestaan moest, dat de antichrist zijn militaire macht verzamelt en ordent, en door die militaire overmacht zijn heerschappij op deze aarde weet te vestigen. Uit de satanische diepte, of uit den put des afgronds, zal deze militaire macht haar initiatief ontvangen, maar toch zal 't een macht zijn, die zich op de oppervlakte des aardrijks, onder menschen, door menschen, en tegen menschen ontwikkelt. Onder Abaddon zou deze macht gereed staan, en van dezen antichristelijken koning zou de kwelling uitgaan. Het bericht hiervan eindigt nu in hoofdstuk 9 : 11, en daarop volgt de mededeeling, dat van de drie weeën die komen zullen, thans het eerste wee voleind is, en dat er nu nog twee te komen staan. Het tweede begint nu met het gebazuin van den zesden engel, juist zooals het eerste uitging van het gebazuin van den vijfde, terwijl het derde wee uit moet vloeien uit het gebazuin van den zevenden engel. De aankondiging van wat het tweede wee brengen zal, vinden we nu opgeteekend in Openb. 9 : 13 tot in Openb. 11 : 14, Daar toch lezen we: „Het tweede wee is voorbijgegaan. Ziet het derde wee komt haast" terwijl daarop dan terstond in vs 14 volgt: „En de zevende engel heeft gebazuind." De aankondiging van den zevenden engel verloopt dan in de phiolen, gelijk we in Openb. 15 : 1 lezen: „En ik zag een ander groot en wonderlijk teeken in den hemel, namelijk zeven engelen, hebbende de zeven laatste plagen, want in deze is de toorn Gods voleind". Hetgeen samenhangt met het gebazuin van den zevenden engel zullen we daarom bij de phiolen behandelen, en thans ons bepalen tot hetgeen uitging van den zesden engel.

We hebben dan eerst de vier bazuinen, die ons zeggen wat er op de aarde, in den oceaan, in de rivieren en in de lucht te gebeuren staat. Daarop volgen dan de twee bazuinen die toonen, wat er in de menschenwereld, in verband met de demonische macht uit de diepte, te verwachten is. En ten slotte komt dan de zevende bazuin, die de phiolen, en daarmede de zeven laatste plagen inleidt, die ten slotte op de Voleinding uitloopen.

Wat nu uit het gebazuin van den zesden engel opkomt, draagt geheel hetzelfde karakter als de werking der vijf voorafgaande bazuinen. Er is toch ook hier geen sprake van een actie die van de kinderen der menschen, of ook van de onderwereld uitgaat, maar ook hier gaat alles uit van Gods Almachtige beschikking. God alleen is ook hier actief, en het creatuur blijft ook hier geheel passief. Opmerkelijk hierbij is de mededeeling in 9 : 15, waar we lezen: „Vier engelen zijn ontbonden geworden, welke bereid waren tegen de ure, en dag, en maand, en jaar." Nauwkeuriger kon het niet worden aangegeven. Ook hierin nu ligt niet anders uitgedrukt, dan dat in dit alles de actie noch van menschen, noch van den antichrist uitgaat, maar dat aan God in alles het initiatief verblijft. Van Hem komt hier alle actie. En dit nu sluit vanzelf in zich, dat geheel de loop van zaken, die op de Voleinding uitloopt, in alle opzicht Gods doen is. Het is God, die, nu het oordeel straks zal ingaan, in den bestaanden toestand met hemelsche krachten ingrijpt, en dit dan ook natuurlijk doet op het door Hem daarvoor bepaalde oogenblik. Er hangt in dit aangaan op de Voleinding niets voor den mensch, en in niets staat de keus of de beslissing aan satan. Het is hier in alle ding God de Heere, die als Souvereine Beschikker het alles aanlegt, voorbereidt en op Zijn einddoel richt, en juist dit nu wordt zoo sterk voelbaar gemaakt door dat wijzen op jaar, maand, dag en uur. Niets is aan het toeval of aan het vrije spel van het creatuur overgelaten. Het is nu van Boven dat elke beschikking komt, en zij 't al dat in het eeuwige onze menschelijke tijdsbepaling zich vanzelf verliest, toch neemt dit niet weg, dat het indringen van den eeuwigen wil in ons tijdelijk aanzijn, voor ons ook op 't uurwerk waarneembaar moet zijn. Het staat er mede als met ons sterven. Ook ons sterven is een uitgaan uit den tijd en een ingaan in het tijdeloos eeuwige, doch dit belet daarom niet, dat wie achterblijven, met stipte nauwkeurigheid op het uurwerk constateeren kunnen, dat de overledene in dit jaar, in die maand, op dien dag en in dat uur, den adem uitblies.

Hoezeer het hier alles steeds meer een optreden van den Almachtige wordt, blijkt uit niets zoo sterk als uit het van allen

kant zich voordoen van handelende engelen. Onder de voorafgaande engelen was dit uitzondering, maar hier in het zesde bazuingeschal gaat schier alles van engelen uit. Wij kunnen ons daar geen voorstelling van maken, doch de massa der engelen is zoo onberekenbaar groot, dat hetgeen van boven uitgaat, bijna zonder uitzondering alleen door middel van engelen tot stand komt. Wie nadenkt, gevoelt toch zelf dat de engelen er niet enkel zijn om lof te zingen en te aanbidden. De engelen zijn „dienende geesten", d. w. z., gelijk er in Hebr. 1 : 14 staat, „geesten die tot dienst uitgezonden worden." Men gaat zeker niet te ver, zoo men staande houdt, dat, welbezien, alle inwerking van God op 't creatuur door den dienst der engelen gaat. Vandaar nu, dat onder dit zesde gebazuin, nu almeer het Goddelijk doen van Boven af zich ontsluiert, steeds meer melding geschiedt van engelen, die Gods wil volbrengen. Zoo blijkt nu uit 9 : 13, dat zoodra het gebazuin voor de zesde maal te hooren komt, er een stem uitgaat uit de troonzaal Gods, en wel nader bepaald. een stem die voortkomt uit het altaar, dat in de troonzaal Gods prijkt; een altaar geheel van goud. En deze uit Gods troonzaal van het gouden altaar uitgaande stem gelast den zesden bazuinengel, om los te maken vier andere engelen, die gebonden waren bij de groote rivier de Eufraat. Rangorde in het corps der engelen zullen we hieruit niet afleiden, maar er blijkt dan toch uit, dat, al naar hun dienst de ééne engel van den anderen engel af kon hangen. Immers de eene engel die de bazuin ontving om die te blazen, ontving tegelijk zeggenschap over vier andere engelen, en die vier andere engelen hadden reeds vooruit den post bezet, die hun bij de Eufraat was toevertrouwd. De Eufraat doet natuurlijk aan Babylon denken, en Babylon blijft, gelijk in heel de profetie des Ouden Verbonds, tot den einde toe, de symbolische naam voor de aardsche macht, die zich onder menschen geordend en tegen God gekant heeft.

Uit niets volgt, dat deze vier engelen boozer van aard waren dan de overige engelen. Wel toch hadden ze den ontzettenden last ontvangen, om het derde deel der menschen op deze aarde te dooden, maar ze deden zulks niet uit eigen lust of aandrift, doch eeniglijk ter uitvoering van den last dien ze ontvangen hadden. Welk een last nu een engel ook volvoert, in niets kan in een goeden engel, na de splitsing, de minste zweem van zonde ook maar opkomen. Al wat er onheiligs in engelen kon uitbreken, was onder satan demonisch geworden, en alle overige engelen waren van meet af, en bleven tot den einde toe, volstrekt heilig. Er kan van eenige zonde, welke ook, in hen geen sprake zijn. Is het derhalve dat een engel last ontvangt, om een heirleger te vernietigen

of een booze krankheid te doen uitkomen, of het bangste lijden te doen intreden, dan volvoert hij hiermede nooit iets anders dan Gods wil, en is hij in het volbrengen van dien last in heiligheid aan zijn God gebonden. Zoo nu was het ook hier. De zeven engelen, die de bazuinen hadden te doen weergalmen, waren allen gelast, om een bang lijden onder de kinderen der menschen te doen opkomen, en juist zooals het met den bazuin-engel was, zoo was het ook hier met deze vier engelen. Zij hadden evenzoo last om te plagen, te beschadigen en te verderven, en meer in het bijzonder bestond de last, die hun was verstrekt, hierin dat het thans bij pijniging of beschadiging niet blijven kon, maar dat thans het wrekend oordeel Gods een schrede verder ging, en den dood liet intreden. En zulks wel een dood, als waarvan wij ons nauwelijks een voorstelling kunnen vormen. Naar het heden gerekend, zou een derde deel van de kinderen der menschen ver over de 500 millioen bedragen, en dit ontzaglijke cijfer zou aanwijzen hoevelen uit ons menschelijk geslacht, in één oogenblik, van het leven moesten beroofd worden. Al is toch ook hier het *derde* deel niet precies te nemen, ongeveer wijst het toch de massa aan, en geeft te kennen hoe ontzettend de slachting zijn zou.

Had men nu allicht verwacht, dat de engelen deze reusachtige menigte van kinderen der menschen dooden zouden door pestilentiën en andere giftige krankheden, die zij zelven onder de volken deden uitgaan, zoo blijkt daarentegen uit wat volgt, dat integendeel gedoeld wordt op harden oorlog. In vs 16 toch wordt gewezen op de heirlegers die dezen moord onder de volken volbrengen zouden. Deze heirlegers die over geheel het aardrijk zouden uitgaan, om hun verwoesting onder de volkeren aan te richten, worden ons voorgehouden als zeer talrijk. Er is toch sprake van „tweemaal tienduizenden der tienduizenden". In vroeger dagen hield men deze cijferopgave voor denkbeeldig. Tienduizend maal tienduizend maakt 100 millioen, en dit tweemaal genomen zou uitkomen op een cijfer van tweehonderd millioen. Voegt ge nu alle legers saam die reeds op dit oogenblik in oorlogstoestand verkeeren, niet alleen in Europa, maar evenzoo in heel Azië, China en Japan er onder gerekend, en voorts in Amerika en Afrika, dan zult ge allicht dit volle cijfer nog niet halen, maar heel ver er van af zult ge reeds niet meer zijn. Reeds in ons land is een vierde der bevolking onder de wapenen. In de oorlogvoerende landen klom dit cijfer saam reeds op één zevende, en deelt ge de bijna 1600 millioen inwoners der aarde door zeven, dan zijn de tweehonderd millioen reeds overschreden. Iets waarop we zoo tot in het cijfer wijzen,

omdat men anders zoo licht geneigd is, al zulke opgaven in de Openbaringen voor louter verzinsel aan te zien, terwijl toch omgekeerd de gedachte niet zoo verre ligt, dat we steeds meer naar het einde der dingen op weg zijn, en dat dan voorzeker blijken zal, hoe al zulke opgaven uit de Openbaringen zeer vasten grond onder zich hebben.

Over de teekening die in vs 17—19 van deze moordende heirlegers gegeven wordt, is vooralsnog weinig te zeggen. De schildering van het tooneel dat deze onnoemelijke heirlegers zullen opleveren, is weer oostersche mystiek en spreekt ons daarom slechts in zeer algemeene trekken toe, die we niet verbijzonderen kunnen. Al wat we vernemen duidt op de forschheid en geweldige vernielingskracht van deze heirlegers, en het opmerkelijkst is wel, dat hun doodelijke macht schier eeniglijk gezocht wordt in „vuur en rook en sulfer". Oudtijds kon het wel niet anders of men las hierin louter overdrachtelijke beeldspraak. Wie daarentegen thans de oorlogsberichten tot in hun bijzonderheden nagaat, zal moeilijk kunnen ontkennen, dat steeds meer in de ontzettende worsteling die nog steeds voortduurt, het vuur, de rook en het sulfer de hoofdrol spelen. Er is in vroeger jaren zelfs nimmer aan gedacht, dat dit in zulk een mate, als men thans voor oogen ziet, ooit zou kunnen plaatsgrijpen. Feitelijk ziet men, hoe in alle oorlogsberichten de sabelslag en het gewoon geweerschot nauwelijks meer meetellen, en dat daarentegen van beide zijden steeds meer alles er op wordt toegelegd, om door vuur, rook en sulfer den wederpartijder te overvleugelen en hem ter neer te slaan. Men vatte dit ernstig op. De profetieën toch, in de apocalypse ons gegeven, zullen de ééne voor, de andere na, eens in strikte vervulling overgaan, en steeds is daarbij te bedenken, dat de profetie ten deze klare en duidelijke voorstelling had van wat eerst in later eeuwen te komen stond, en het ons daarom dit alles op hoogst verrassende wijze juist in zulk een vorm kon aankondigen, als wij thans zien dat 't uitkomt. Dit nu geldt, gelijk we aangaven, zoowel voor de ontelbare millioenen soldaten die thans in 't uniform staan, als van de oorlogsinstrumenten, waarover thans die millioenen beschikken, met name van het vuur, den rook en het sulfer.

Zonder nu op de verdere beeldspraak, waarin ons het voorkomen en de wapening van deze heirlegers wordt voorgesteld, nader in te gaan, zij er toch op gewezen hoe zelfs deze geduchte moord op de slagvelden, de gespaarden niet tot inkeer heeft kunnen brengen. We lezen toch in vs 20: „En de overige, d. w z. de gespaarde menschenkinderen, zij die niet gedood zijn door deze

plagen, hebben zich niet bekeerd van de werken hunner handen, dat zij niet zouden aanbidden de duivelen, en de gouden en zilveren afgoden, ja de koperen en steenen en houten afgoden, die noch zien kunnen, noch hooren, noch wandelen, en hebben zich dan ook niet bekeerd van hunne doodslagen, noch van hun venijngevingen, noch van hunne hoererij, noch van hunne dieverijen." Ook dit brenge men nu in verband met den geheelen ommekeer, die door den nog altijd voortwoedenden oorlog in geheel het wezen der wereld gekomen is. Vroeger was men allicht geneigd, om ook deze profetie voor weinig ons toelachend te verklaren, daar immers de hoofdworsteling in de wereld bijna uitsluitend om Europa ging, en er in Europa van zulk een dienen der afgoden geen sprake meer was. Ook hierin echter is nu reeds een geheele ommekeer tot stand gekomen. Men ziet thans dagelijks in de couranten berichten voor oogen, hoe de groote wereldactie zich volstrekt niet meer eeniglijk tot Europa bepaalt, maar hoe integendeel steeds meer ook met de heidensche volkeren in de overige werelddeelen te rekenen valt. Zelfs op het Europeesche slagveld ziet men thans heidensche soldaten en veldheeren uit Japan en uit Indië verschijnen. Zelfs uit Afrika kwamen benden van donkere tint opdagen. Er is dan ook geen sprake meer van, dat de groote wereldoorlog uitsluitend tusschen de gedoopten zou worden uitgestreden. Vooral nu ook China en Voor-Indië mede deel nemen aan deze wereldworsteling, gaat steeds meer ook wat het slot van het 9e kapittel voorzegt, in schier letterlijken zin door. Het heidendom treedt steeds meer naar voren, en op een vroeger geheel ongekende wijze mengen zich thans ook de verslaafden aan de afgoderij nogmaals in de beslissing van het groote wereldprobleem.

Voor wie aan de echtheid van de apocalypse gelooft, heeft dit inmiddels zoo ernstige beteekenis, omdat men zelfs nog in de vorige eeuw over dit alles heen las en er niet aan dacht, dat dit alles ooit in vervulling zou kunnen gaan; en gelijk wel van zelf spreekt, denkt de ongeloovige massa er zelfs nu nog van verre niet aan, om in dit alles een klare vervulling te zien van de zoo interessante profetie, die de apocalypse ons brengt. Doch wie ook ten aanzien van de apocalypse tot waarachtig geloovig aanvaarden van de profetie geneigd is kan en mag zich niet verhelen, dat in de laatste tien jaren een geheele reeks van verschijnselen zich heeft voorgedaan, die precieselijk kloppen op wat in de apocalypse ons wordt voorgesteld, en vooral na het uitbreken van den huidigen oorlog is het de laatste drie jaren op hoogst opmerkelijke wijze in het licht getreden, hoe tal van stellige aanwijzingen die in de apocalypse voorkomen, en aan wier heusche vervulling men zoo goed

als nimmer gedacht had, thans op geheel verrassende wijze op zoo bijna letterlijke manier verwezenlijkt worden, dat reeds van meer dan één kant gevraagd is, of niet steeds duidelijker het naderen van de Voleinding ons op 't hart wordt gebonden. Voor wat het Paganisme betreft, spreekt dit zelfs volstrekt niet alleen uit het optreden in dezen oorlog van heidensche legerbenden, maar moet men zich zelfs met nadruk afvragen, of de heidensche sympathieën, aan Plato, Aristoteles en Buddha ontleend, die thans op de hooger ontwikkelde klasse ook in het Christenland steeds meer beslag leggen, niet duidelijk aantoonen, hoe het slot van het 9e hoofdstuk der apocalypse op droeve, maar dan toch ook treffende wijze bevestigd wordt door wat het reëele leven ons al meer te zien en te hooren geeft.

Op hetgeen in het tiende hoofdstuk vermeld wordt over het boeksken, dat, evenals aan Ezechiël, zoo ook aan Johannes uitgereikt werd, gaan we althans in het verband van de onderhavige artikelen niet in, al kan het zijn dat we er later toch nog even op moeten terugkomen. Tot aan het ingaan van het derde wee met 11 : 14, is daarentegen van hoog belang het optreden van de twee getuigen, dat nog tot de zesde bazuin behoort. Vs 3 van het elfde hoofdstuk toch openbaart ons, dat er onder het zesde bazuingeschal op gansch wonderbare wijze twee machtige getuigen zullen verschijnen, die duizend twee honderd en zestig dagen, d. i. een kleine vier jaar, een geheel bijzondere prediking onder de kinderen der menschen zullen doen uitgaan. Het optreden van deze twee getuigen is daarom zoo belangrijk, omdat van hun verschijning een laatste genaderoeping in de wereld uitgaat. Niet dat deze getuigen als gewone Evangelisten zouden optreden, eeniglijk met het doel, om door hun lokkend en bezielend woord de nog niet absoluut verworpenen ten leven te nooden. Zulk een indruk geeft hun optreden in het minst niet. Veeleer zijn deze beide getuigen ontzettende figuren, die niet anders dan schrik en ontzetting onder de nog gevoelige schare konden veroorzaken. „Vuur zou uit hun mond gaan, en zou hun vijanden, zoo staat er in vs 5, verslinden, en zoo iemand hun te lijf ging om hen te beschadigen, die moest op staanden voet gedood worden." In stee van lokkende Evangelieboden hebben we alzoo in deze getuigen met indrukwekkende bestraffers te doen. „Dezen, zoo staat er in vs 6, hebben macht den hemel te sluiten, opdat geen regen regene in hun dagen; en zij hebben macht over de wateren, om die in bloed te verkeeren, en de aarde te slaan met allerlei plagen, zoo menigmaal als zij zullen willen."

Veeleer aan Mozes in Egypte, dan aan Jezus bij Zijn Bergrede doen deze getuigen dan ook denken. Slechts dit mag niet voorbijgezien, dat ze toch evenals Mozes ook wie nog vatbaar er voor was, tot bekeering konden leiden, en in dien zin moet beleden dat in deze twee getuigen de laatste genaderoep zich voleind heeft. Alleen maar, het baatte niet meer. De antichristelijke actie was reeds te ver voortgeschreden, en niet lang meer, of de wreede representant van den antichrist, optredend in het eerste beest, ging deze getuigen te lijf, en heeft ze kortweg gedood. In stee nu van deernis, wekte dit onder de volkeren en natiën niet anders dan helsche vreugde. Hun lijken mochten niet eens begraven worden. Tot een spot en ergernis moesten ze op de straten blijven liggen. „Die op de aarde wonen, zoo zegt vs 10, die zullen verblijd zijn over hun dood en ze zullen vreugde over hen bedrijven, en zullen elkander geschenken zenden." Toch duurde dit slechts $3^1/_2$ dag. Toen immers voer er in hun lijken opnieuw leven. Ze stonden op, en groot was de ontzetting. Alleen maar, ze bleven toen niet meer op aarde. Aanstonds toch hoorden ze een stem, en wel „een groote stem uit den hemel" (vs 12) tot zich roepen: „Komt herwaarts op!" En zij voeren op naar den hemel. Dit nu maakte indruk. We lezen dan ook, dat in diezelfde ure een groote aardbeving geschiedde, en dat er door die aardbeving niet minder dan zevenduizend dooden vielen, maar dat toen dan ook bij tal van anderen vreeze Gods in de ziel voer. Zoo toch staat er in vs 13: Toen hebben deze „den God des hemels heerlijkheid gegeven", en hiermede was het tweede wee voorbij.

XIV. Het hemelsche visioen. (Openbaring 14.)

> En ik zag eenen anderen engel, vliegende in het midden des hemels, en hij had het eeuwig Evangelie, om te verkondigen dengenen die op de aarde wonen, en aan alle natie, en geslacht, en taal, en volk.
>
> OPENB. 14 : 6.

TERWIJL de uitwerking der laatste bazuinen tot in Openb. 13 nader geteekend wordt, en er eerst in Openb. 15 sprake komt van de engelen met de phiolen, staat toch tusschen beide het veertiende kapittel in, dat herhaaldelijk aanleiding tot

misverstand gaf. Zelfs Kliefoth toch doet 't voorkomen, alsof hetgeen in het veertiende hoofdstuk wordt medegedeeld, een op zich zelf staande verschijning bedoelde, die met de zeven zegelen, de zeven bazuinen, en straks met de zeven phiolen op één lijn zou staan en derhalve als een vierde in de reeks tusschen de bazuinen en de phiolen zou zijn in te schuiven. Men zou dan niet een reeks van *drie*, maar een reeks van *vier* machtige openbaringen krijgen, en de actie die ons van den Christus en van zes engelen in het 14e kapittel wordt medegedeeld, zou van dezelfde soort zijn, als hetgeen ons van de zegelen, de bazuinen en de phiolen geopenbaard is. Zelfs gaat men hierin nóg verder. Ook na de uitgieting der phiolen toch volgt er nog een slotactie, die geheel de apocalypse besluit, en daar ook in deze slotactie nogmaals engelen optreden, en deze engelen ook hier tot een zevental zijn saam te voegen, gaf men almeer ingang aan de voorstelling, alsof we feitelijk niet met *drie*, en zelfs niet enkel met *vier*, maar welbezien met *vijf* reeksen van openbaringen te doen hadden. Met name Kliefoth geeft dan ook feitelijk *vijf* verschijningen van hooger orde aan: 1° de zeven zegelen, 2° de zeven bazuinen, 3° de zeven losse engelen, 4° de zeven phiolen, en 5° ten slotte de zeven engelen die 't al voleinden. Er dient daarom op het 14e hoofdstuk nader te worden ingegaan, om vast te stellen, wat dit hoofdstuk ons metterdaad aankondigt. Het moet duidelijk voor ons zijn, of ook de engelen waarvan in dat 14e hoofdstuk sprake is, een op zich zelf staand geheel vormen, dat eensoortig is met de zegelen, de bazuinen en de phiolen, dan wel of de engelen waarvan in dit hoofdstuk gewag wordt gemaakt, buiten deze reeksen vallen, en op niets anders doelen dan op de gewone, normale werkingen, die de Heere onze God in dit aardsche leven zoo vaak van Zijn engelenheir deed uitgaan. Men gevoelt, welk een verschil dit maakt. De inwerking Gods op Zijn wereld door engelen was een gansch gewoon en algemeen verschijnsel. Daarentegen vormt wat in de zegelen, in de bazuinen, en in de phiolen tot ons komt, één saamhangende profetie. De vraag waarop 't hier aankomt, is derhalve, of de engelen-actie, waarvan hoofdstuk 14, en straks het slot der apocalypse, ons melding doet, hetzelfde bijzonder karakter dragen, dat de zegelen, de bazuinen en de phiolen kenmerkt, dan wel, of ze hier buiten vallen, en te rekenen zijn tot de gewone, geheel normale inwerking, die het Gode beliefd heeft zoo vaak door Zijn engelen te laten volbrengen.

Niet weinigen, en zoo ook Kliefoth, hebben zich ten deze door het getal van zeven laten misleiden. Er wordt gehandeld van zeven zegelen, van zeven bazuinen en van zeven phiolen, en overmits er nu zoo vóór als na de phiolen ook sprake is van zeven

tusschenintredende en nakomende verschijnselen, heeft men toegegeven aan het denkbeeld, dat alzoo ook deze beide reeksen vormden, die met de zegelen, de bazuinen en de phiolen op één lijn stonden en van gelijke beduidenis waren. Reeds aanstonds echter zij opgemerkt, dat dit beweren niet opgaat. Gaat men toch den rijken inhoud van het 14e hoofdstuk met onpartijdige nauwkeurigheid en zonder vooringenomenheid na, dan blijkt het al aanstonds, dat er van een saamhoorend zevental engelen hier geen sprake is. Wat hoofdstuk veertien ons biedt, is in de eerste plaats een verschijning van den Christus, en dan volgen hierop niet *zeven*, maar slechts *zes* acties die van engelen uitgaan. Om deze moeilijkheid te ontwijken, heeft men dan opgemerkt, dat ook de Zone Gods een enkele maal in engelengestalte verscheen, b.v. aan Abraham. Reeds is deze opmerking niet volkomen juist, want aan Abraham verscheen de Zone Gods in menschelijke gedaante. Nu kan men wel zeggen, dat dit ook met engelen vaak het geval was, gelijk we gaarne toegeven, maar dan volgt hieruit toch in 't minst niet, dat de Zone Gods zich eerst een engelengestalte aannam, en toen als engel wederom in menschelijke gedaante vertoonde. Aan deze opmerking is dan ook weinig beteekenis te hechten. Waar in het 14e hoofdstuk van den Christus gehandeld wordt, is van een verschijning van den Christus als engel met geen woord sprake. Zelfs is er in wat we lezen, voor die opvatting geen plaats.

Lees en herlees slechts wat er in de vijf eerste verzen van het 14e hoofdstuk omtrent deze verschijning van den Christus gemeld wordt. Er staat toch: „En ik zag, en zie, zoo meldt de apostel, het Lam stond op den berg Sion en met Hem honderd vier-en-veertig duizend, hebbende den naam Zijns Vaders geschreven aan hun voorhoofden." Dat hier van het Sion in den hemel en niet van den tempel te Jerusalem gehandeld wordt, behoeft geen nader betoog. Geheel de ons hier gegeven voorstelling verplaatst ons in den hemel, te midden van de heerlijkheid der gezaligden. Reeds bij den bouw van den tabernakel zegt ons de Schrift, dat ze gebouwd werd naar het model, dat er in den hemel van was. De vormen die tabernakel en tempel op aarde aannamen, zijn tijdelijk en gaan voorbij, wat blijft en dus een altijd duurzaam karakter draagt, is het Sion daarboven, het heiligdom dat bij Gods troon is. Staat er nu, dat het Lam Gods op den berg Sion stond, dan beteekent dit derhalve, dat in den hemel daarboven het Lam Gods zich triomfeerend verhief. Vandaar dan ook, dat het Lam hier omringd is van de honderd-vier-en-veertig duizend gezaligden, die den naam Gods aan hun voorhoofden dragen. Uitdrukkelijk

voegt Johannes er in vs 2 dan ook aan toe, dat hij een stem *uit den hemel* hoorde. Een stem „als van citherspelers", maar zoo hemelsch geweldig en machtig, dat het hem was als een „stem van vele wateren, en als de stem van een grooten donderslag". Wat was deze zang nu? Zie 't in vs 3. Die hemelsche heirscharen, ze zongen niet op aarde, maar „in den hemel voor Gods troon"; iets wat dan nader daardoor bevestigd werd, dat ze gezegd worden te zingen voor „de vier dieren en de Presbyters", die uiteraard niet anders dan in den hemel, voor Gods troon, te denken zijn. En nu volgt er ten slotte, dat niemand dien zang kende, dan „de 144.000 die van de aarde gekocht waren" (zie vs 3).

In geen geval is hier alzoo sprake van wat het lot der kerk *op aarde* beslissen zal. Er wordt ons hier een blik in het bovenaardsche, in het hemelsche leven gegund, en van de 144.000 die hier lofzingen, wordt niet anders gesproken dan als van Christenen, die hun aardsch bestaan voleind hadden, stand hielden te midden der harde vervolging, en als martelaren de eeuwigheid waren ingegaan. „Dezen, zoo staat er in vs 4, zijn gekocht tot eerstelingen Gode en het Lam, en in hun mond is geen bedrog gevonden, want ze zijn onberispelijk voor den troon van God." Aan geen twijfel kan hier alzoo worden gedacht. Er wordt ons hier niet gezegd of geprofeteerd wat er *op aarde* in de groote worsteling tusschen geloof en ongeloof straks *komen zal*, maar er wordt gesproken als van een voleinde zaak. De groote worsteling tusschen het heidenland en Christus' kerk is in gang. Bij duizenden en tienduizenden zijn de geloovigen ingegaan in de eeuwige glorie, en terwijl heel het gezicht, dat ons hier gegund wordt, ons verplaatst naar den hemel daarboven, hooren we nu van het Lam Gods, dat hulde en dank ontvangt, en die hulde en dank wordt aan het Lam toegezongen, niet hier op aarde, doch daarboven en in heilige harmonie gaat hier de lof en prijs voor het Lam op in het lied der vier dieren, der vier-en-twintig Presbyters en der 144.000 reeds nu gezaligden. Van engelen is hier alzoo geen sprake, en evenmin van een profetie van wat op deze aarde nog te komen staat. Al wat we hier te lezen ontvangen, geeft ons een blik in het leven der gezaligden daarboven. Het zijn hemelsche gelukzaligheden en heilige hemelsche tafereelen die ons worden voorgehouden. Het is de glorie van het Lam en de jubel der gezaligden, die ons van voor Gods troon tegenklinkt. Wie dit recht indenkt, voelt dan ook aanstonds hoe ten eenemale onjuist het is, geheel deze vijf verzen als een engelenverschijning te willen duiden. Het heeft er niets gemeen mede, en staat geheel op zich zelf. Alle poging, reeds van oudsher aangewend, om geheel dezen inzet van het 14e hoofdstuk in een engelenverschijning

om te tooveren, moet dan ook als valsch en mislukt worden beschouwd, en met het oog hierop is het zeer te betreuren, dat zelfs een man als Kliefoth aan deze onjuiste gedachte toegaf, en het aandorst om tusschen de bazuinen en de phiolen, dit 14e hoofdstuk als een gelijksoortige reeks van profetieën in te schuiven.

Toch lijdt 't geen twijfel, dat geheel deze voorstelling moet worden prijsgegeven. Wat vs 1—5 geeft, handelt niet van een engel, maar van den Zone Gods, en handelt niet van wat te gebeuren staat, maar van wat in den hemel reeds verwerkelijkt is. Men moet daarom geheel de voorstelling, alsof hier zeven engelen opkomen, varen laten. Er is slechts sprake van zes engelen, en aan wat van deze zes engelen gezegd wordt, gaat iets heel anders vooraf, dat niet op de engelen slaat, maar op den Christus, en niet handelt van wat op aarde te gebeuren staat, maar van wat in den hemel bij den troon Gods reeds tot voleinding kwam. Dat hier na elkander zes engelen optreden, is dan ook niets ongewoons of abnormaals. De engelen zijn, van meet af tot den einde toe, de tusschenschakels, als we zoo zeggen mogen, die den samenhang tusschen ons leven hier op aarde en het Albestuur van onzen God tot stand doen komen. Nu treedt dit volstrekt niet altijd in 't licht, noch wordt 't er altijd bijgevoegd, doch hier *moest* dit, omdat de bazuinen alsnu haar werking voleind hebben en met de phiolen het laatste einde ingaat. Nu toch ging alle actie van God uit. Van Boven kwam alle aandrift en werking. En dit is 't, wat steeds in de Schrift en zooals hier wordt aangeduid, door te wijzen op de tusschenintredende werking van het engelenheir.

Dit wil niet zeggen, dat deze inwerking van het engelenheir anders uitblijft. Veeleer mag verondersteld, dat de werkzaamheid der engelen rusteloos doorgaat; doch hierin bestaat het onderscheid, dat deze inwerking der engelen gemeenlijk niet aan het oog des menschen ontdekt wordt, en dat ze daarentegen in bijzondere gevallen aan 't licht treedt, en door de menschen kan worden waargenomen. Het getal der engelen namelijk is zoo reusachtig groot, dat het geen zin zou hebben, aan te nemen, dat ze slechts in die enkele gevallen handelend optraden, waarvan ook in de Schrift met name melding wordt gemaakt. We mogen het ons dan ook niet anders voorstellen, of die werking der engelen is altijd doorgaande, edoch met dit onderscheid, dat ze in den regel zich aan ons oog onttrekt, en slechts in bijzondere gevallen van de zijde des menschen is waargenomen. Let slechts op wat ons van satan zoo omstandig gemeld wordt. Satan was ook een engel, en nu zal er wel geen strijd over kunnen opkomen, of satans in-

werking op de wereld ging, van de ure van den val af, rusteloos door. Zelfs aan ons eigen hart ontdekken we het nog gedurig, hoe de verleidende zuiging die van satan uitgaat, ons kwelt en vervolgt schier elken dag. Hoe anders toch zou Jezus ons in het *Onze Vader* als dagelijksche bede de smeeking op de lippen hebben gelegd: „Leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van den Booze". Niemand zal toch onderstellen, dat Jezus in dit gebed, dat Hij ons voor elken dag op de lippen legde, met zulk een nadruk een bede zou hebben ingelascht, die slechts een zeer enkele maal, en bij hooge uitzondering, te pas kwam. Zoo b.v. is er in het Onze Vader geen bede voor krankheid en ziekte. Onze conclusie hier kan daarom geen andere zijn, dan dat de bedreiging van de gevallen engelen tot onze dagelijksche gevaren behoort, en dat we daarom dagelijks de bescherming van onzen God tegen dit gevaar behoeven. En ziet men hieruit, hoe de gevallen engelen elken dag contact met ons zoeken, zoo volgt hieruit dan toch van zelf, dat met name de heilige engelen die voor ons waken en ons beschermen, *elken dag,* ja als ware 't *ieder oogenblik*, over ons waken en ons beschermen.

Het verband tusschen de engelenwereld en onze levenswereld op aarde staat bij Jezus steeds op den voorgrond. Denk slechts aan de bede: „Uw wil geschiede, gelijk in den hemel, alzoo ook op aarde". In het Onze Vader spiegelt zich ons *dagelijksch* leven af, niet hetgeen slechts bij uitzondering in ons leven voorkomt. We bidden om ons *dagelijksch* brood, en zoo ook om voorziening in allen nood, die elken dag in ons leven op aarde voorkomt. Het mag daarom niet anders verstaan, of ook ons contact met de wereld der engelen, zoo booze als goede, is iets wat tot ons *dagelijksch* leven behoort. Vanzelf echter is hierbij ingesloten, dat dit contact met de hoogere wereld verschilt en uiteenloopt, naarmate het een ordinair of een bijzonder karakter aanneemt. Al is er elken dag verzoeking van den boozen engel, die aan de deur van ons hart aanklopt, zoo behoeft het toch geen nadere aanwijzing, dat we den éénen dag ternauwernood iets van de demonische verzoeking bespeuren, terwijl er een dag kan komen, dat de verzoeking waaraan we bloot staan, een bijzonder fel karakter zal aannemen. En juist zooals het nu is met den invloed die van de demonische, d. w. z. van de gevallen engelen op ons uitgaat, juist zoo staat het ook met den beschermenden invloed, dien we van de *heilige* engelen ondervinden. Ook die bescherming kan den éénen dag sterk sprekend, en den anderen dag nauwelijks merkbaar zijn. En zoo nu komt 't, dat we den eenen dag van die bescherming der goede engelen bijna niets ontwaren, en dat ze daarentegen een volgenden dag

ons zoo machtig aangrijpt. 't Best zien we dit aan Jezus zelf, hoe de aanval van satan op Jezus, en zoo ook de engelenwacht in Gethsémané, een exceptioneel karakter droeg, al naar gelang de aanval van satan forscher was.

Is dit nu zoo, dan behoeft 't wel geen betoog, dat het gevaar van demonische extravagantiën al sterker zal worden, hoe meer de Voleinding nadert, en het tusschen God en satan op een laatste worsteling gaat. Het is daarom volkomen natuurlijk, dat het ons in Openb. 14 zóó wordt voorgesteld, dat bij den overgang van de bazuinen op de phiolen, de actie der kwade engelen eenerzijds, maar dan ook de actie der goede engelen daartegenover, klaarder en volledíger uitkomt. Het zou onnatuurlijk zijn geweest, indien de *heilige* engelen zich in die ure van het hoogste gevaar, niet met dubbelen nadruk hadden opgemaakt, om de macht van het Booze af te weren. Er kan daarom niets vreemds in liggen, dat de *heilige* engelen ons hier worden voorgesteld als rusteloos wakende voor de eere Gods en voor de behoudenis der uitverkorenen. En is dit zoo, dan is het even vanzelf sprekend, dat deze *heilige* engelen hier meer dan anders op den voorgrond treden, en als met den vinger worden aangewezen. Ze zijn er nu niet maar, en het is niet genoeg te laten uitkomen, dat ze ter behoudenis werkten, doch het moest ook aan het licht treden, dat hun gestadige werking uitging, om de volvoering van Gods plan door te zetten en hierbij de geloovigen te beschermen, en dan ook omgekeerd om Gods toorn tegen het onheilige zichtbaarder te doen uitbreken. Er kan alzoo niets bevreemdends in liggen, dat hier, niet terloops, maar als een noodzakelijk en indrukwekkend gebeuren, de actie der engelen naar voren treedt, om Gods Raad te laten doorwerken. Engelen hebben dit eigenaardige, dat ze geheel onzichtbaar en onmerkbaar hun heilige functie in het volbrengen van hun Goddelijken last kunnen waarnemen, doch dat ze ook anderzijds, wanneer de toestand dit eischt, zich waarneembaar kunnen maken, gelijk dit b.v. bij den engelenzang in Efratha's velden, en later bij de Verzoeking van den Christus in de woestijn, en nog later in Gethsémané plaats greep. In dat verband nu was het volkomen natuurlijk, dat de actie der engelen sterk naar buiten drong en alzoo in de realiteit zich te openbaren had, toen na de bazuinen de phiolen zouden optreden. Hiermede toch schreed het groote proces der Voleinding een aanmerkelijke schrede verder door, en kon het schier niet anders, of hier moest zich op breeder schaal herhalen, wat bij de Verzoeking in de woestijn en zooveel meer, zich had voorgedaan, d. w. z. de engelen moesten in hun heilige functie uit het onzichtbare in de zichtbaarheid uittreden.

Dit alles nu, en daarop komt 't hier aan, heeft met de opeenvolging van de zegelen, de bazuinen en de phiolen niets uitstaande. Deze intreding van de actie der engelen is het gansch gewone; alleen met dit onderscheid, dat wij in den regel van deze actie der engelen niets gewaar worden, en dat deze actie slechts in bijzondere gevallen zich aan onze menschelijke waarneming aandient. Wat daarentegen als profetie in de drie reeksen der zegelen, bazuinen en phiolen zich aankondigt, draagt een geheel op zich zelf staand profetisch karakter. Hierbij lette men er vooral op, dat hetgeen men apocalypse noemt, op zichzelf niet anders beteekent dan *profetie.* Apocalypse is het afnemen van het deksel der verborgenheid van wat voor ons nog verborgen was, en wil derhalve niets anders geven dan profetie, maar profetie van een bepaald karakter, en wel van zulk een karakter, dat ze ons de laatste dagen der Voleinding in duidelijke trekken voorhoudt. Met de gewone inwerking van de engelen op ons leven heeft dit alzoo niets uitstaande. Zulk een profetie of apocalypse gunt ons een dieperen blik in de naderende toekomst, en geeft de vaste volgorde aan, waarin de komende gebeurtenissen op elkander volgen zullen. Vandaar de vaste loop der naderende dingen, die begint met de *zegelen*, waarin Gods Raad zich ontvouwt. Die zegelen worden dan opgevolgd door de *bazuinen*, die den machtigen strijd aankondigen, welke door Gods oordeel tegen de zondige wereld wordt opgezet. En als het dan kentert en kantelt, en de bestaande orde van zaken door de phiolen ondergaat en overgaat in de vernietiging van wat zich tegen God had aangekant, dan is hierin het proces ook ten einde gebracht, en kan er niet anders meer komen, dan de ondergang van het bestaande en het triumfantelijk zich vertoonen van de *nieuwe aarde* onder den *nieuwen hemel.* Onderwijl echter gaat de actie der engelen, evenals die der demonen, gestadiglijk voort, en het is nu die steeds doorgaande actie van het engelenheir, die ons in Openb. 14 met machtigen aandrang geteekend wordt.

Het proces hier op aarde volgt zijn verordenden gang. Eerst ontsluit zich het Raadsbesluit Gods in de zeven zegelen. Daarna breekt de strijd uit tusschen de macht Gods en de macht der demonen, en deze strijd wordt ons geprofeteerd in het verloop der zeven bazuinen. Immers de bazuinen zijn hier wat voor ons de geblazen hoorns en de geroffelde trommels zijn. Onder Israel blies men, als 't op de heftige worsteling aanging, geen hoorns en sloeg geen trommels, maar blies steeds bazuingeschal. In dien zin nu genomen zijn ook hier de zeven bazuinen de zeven trompetgeschallen, waarmee telkens de strijd op leven en dood zich opent. Zijn nu die zeven bazuinen volledig uitgeblazen, dan is de worsteling tusschen

de twee alles beheerschende geestelijke machten tot haar einde gekomen. De heirschare Gods heeft getriomfeerd, en de heirschare van den Booze is bezweken. Vandaar nu, dat onmiddellijk op de zeven bazuinen de zeven phiolen volgen, die 't laatste eindtafereel te aanschouwen geven, waarin voor eeuwig de onheilige machten ondergaan en God als de Almachtige triumfeert.

Hoofdzaak blijft derhalve, wél te verstaan, dat hetgeen in het 14e hoofdstuk ons wordt voorgehouden, niet op aarde, maar daarboven, in den hemel, plaats grijpt. Eerst vernemen we wat het Lam Gods doet, en als meeleeft met wat op deze aarde staat te gebeuren. Maar hiertoe bepaalt zich dit meeleven van de heirschare daarboven niet. Ook in de koren der engelen is warme actie. Ook zij leven met hetgeen op aarde te gebeuren staat, mede. Die machtige actie die op onze aarde staat te komen, zal toch van Boven uitgaan, en de engelen Gods die hierbij zullen optreden, leven vooruit reeds in bij wat te gebeuren staat. Ze kennen de rol, die hierin door hen zal mogen vervuld worden, en zoo leeft nu reeds in hunne voorstelling, al wat straks mede van hen zal uitgaan. Ze leven in dit alles reeds vooruit in. Ze behoeven niet te wachten, totdat ze als met oogen zullen zien wat staat plaats te grijpen, maar ze zien en voelen reeds nu als vooruit, wat te komen staat. En zoo wordt dan achtereenvolgens, in een geheele reeks gezichten, voor hen levendig, wat eenmaal de historische afloop van het leven hier beneden zal zijn. Het eerste is, dat het Evangelie niet beperkt zal blijven tot den kleinen kring, die in Johannes' dagen de Blijde Boodschap ontvangen had, maar dat straks het Evangelie uitgaat naar allen die op aarde wonen, naar alle geslacht en natie. Een heerlijke profetie, die gepaard gaat in vs 7 met het vermaan, om van de ijdelheid af te laten, en God van alles eere te geven. Tegenover dit vreugdegeroep komt dan in de tweede plaats (zie vs 8) het nederzien op het gevallen Babylon, waarmede niet juist het aloude Babel, maar de geheele onheilige wereldmacht wordt bedoeld. De engel die daarna komt, doet zien, hoe de beslissing van wat door het eeuwig Evangelie gered, en met Babels ondergang ten verderve gaat, aan het beest hangt, dat in den antichrist op zal treden. Hiervan zal de beslissing zich aankondigen. Al wat voor het beest van den antichrist kiest, gaat voor eeuwig ten onder. En daartegenover spreekt vs 12 dan van de lijdzaamheid der heiligen, die de geboden Gods bewaren en het geloof van Jezus. Vandaar de last dien Johannes ontving, om het nu reeds neer te schrijven: „Zalig zijn de dooden, die in den Heere sterven van nu aan. Ja, zegt de Geest, opdat zij rusten

mogen van hun arbeid, en hun werken volgen met hen" (vs 13).

Hierna verschijnt nu in dit visioen de Christus ten tweeden male. Een wolk beweegt zich door de hemelen, en op die wolk was de Zoon des menschen gezeten, nu niet als het Lam dat lijdt, maar als de gekroonde Koning die triomfeert, en daarom de sikkel in de hand houdt, die wat niet blijven mag, zal te niet doen en verderven „want de ure om te maaien was gekomen, dewijl de oogst der aarde rijp was geworden" (vs 15). Straks grijpen ook de engelen de sikkel, en maaien gelijk de Christus maaide. Zoo worden de druiven van den wijngaard der aarde in den grooten wijnpersbak van Gods toorn geworpen, en het eindtafereel is, dat er menschenbloed tot aan de toomen der paarden uit den wijnpersbak uitstroomt, en zulks zestienhonderd stadiën ver. Ontzettend beeld van wat eens de ondergang der afvallige en voor bekeering onvatbare wereld zijn zal. Dit alles nu wordt daarboven in het engelenheir reeds bij voorbaat aanschouwd, als de voorafspiegeling van wat het eens in de ure der Voleinding zijn zal. Het is er nog niet. Het toeft nog. Maar in de sfeer der zegelen wordt het reeds vooruit gezien, en dit werd aan Johannes nu in beeld getoond.

XV. Het hemelsche visioen. (Openbaring 14.) *(Vervolg.)*

> **En de zevende engel goot zijne phiool uit in de lucht; en er kwam eene groote stemme uit den tempel des Hemels, van den troon, zeggende: Het is geschied.**
> **Openb. 16 : 17.**

WE komen thans aan *de zeven phiolen* toe, en het is in de uitgieting van deze phiolen dat het einde van het historisch verloop bereikt wordt. Wel toch volgt er op deze phiolen nog een veelzijdig gebeuren, doch dit vormt geen deel meer van de aardsche historie. Als de zevende engel de laatste phiolen heeft uitgegoten, zoo lezen we in vs 17, kwam er een groote stem uit den tempel, die in den hemel is, en alzoo van den troon van Gods majesteit, en die hemelsche stem riep uit: *Het is geschied;* iets wat natuurlijk zeggen wil, dat het historische verloop zijn eindpaal bereikt heeft, en dat als nu het einde en daarmede de Voleinding ingaat. Het woord *phiool* doet hier veelal vreemd aan, omdat 't op den klank af aan een *viool* doet denken,

en in de beteekenis van drinkschaal slechts aan weinigen bekend is. De apothekers kennen het meer van nabij, omdat een phiool bij hen een soort drinkschaal is. Het woord is bij ons uit het Fransch gekomen. In de Fransche Bijbelvertaling van Osterwald is er *coupe* voor in de plaats gesteld, maar in het Engelsch staat er nog *viol*, een woord dat van gelijken oorsprong is als phiool. Dit woord toch is uit het Grieksch herkomstig, en schijnt daar met *pinein* dat drinken beteekent, etymologisch in verband te staan. Zoo althans oordeelt Rabe in het tweede deel van zijn bekend woordenboek. Daar nu het Engelsche *viol* en het Fransche *viole* of *fiole* van gelijken oorsprong is, blijkt dat 't woord bij ons uit het Fransch is overgekomen, en dat deswege niet de vorm phiaal, maar phiool bij ons ingang vond. De Duitschers, en zoo ook Kliefoth, spreken liefst van *schaal*, terwijl in het Latijn de uitdrukking *phiala* doorging. Er is dan ook geen noodzakelijkheid, om 't woord *phiool* in onze Nederlandsche overzetting in *schaal* te veranderen. Dit zou nog geraden kunnen zijn, indien er hier sprake van was, dat uit deze *phiolen* zou gedronken worden. Doch dit is juist niet het geval. Deze zeven phiolen zijn schalen die gevuld worden met den toorn Gods, en die nu door de zeven engelen worden *uitgegoten*. Het is uit dien hoofde, dat de uitdrukking *drinkschaal* hier niet op haar plaats zou zijn. Al moet dan ook toegegeven, dat de zegswijze phiool den meesten lezers eenigszins vreemd aandoet, toch gaat men 't veiligst met zich aan deze uitdrukking te houden. Het is dan een eenigszins meer wijde dan diepe schaal, waarin de toorn Gods was opgenomen, en het is uit deze phiool of schaal, dat, tot zeven malen toe, de toorn Gods te voorschijn kwam, doordat de zeven engelen achter elkaar er den inhoud van uitgoten op de aarde, op de zee, op de fonteinen en in de lucht.

Nu lette men er op, hoe deze phiolen, evenals de zegelen en de bazuinen, weer in 't volle getal voorkomen. Bij alle drie toch is het zevental maatgevend, en op het volle zevental wordt niets afgedongen. Hierop moet nadruk gelegd, omdat zulks met de engelen in het 14e hoofdstuk, en in 't slot van de Openbaringen, niet zóó het geval bleek te zijn. In die beide hemelsche gezichten blijft het getal op zes staan, en voegt zich bij dit zestal als zevende eenheid de Christus zelf. Wijl deze gezichten in den hemel zich toonen, treedt de Christus, de eene maal als 't Lam, en de andere maal als der koningen Koning, zelf op den voorgrond, en is Hij van Zijn engelen omringd en door Zijn engelen gedient. Bij de phiolen daarentegen treden de engelen als een eigen groep zelfstandig op, en wordt hun zevental ongeschonden gelaten, juist ter aanduiding dat zij in het historisch verloop, dat ons hier geteekend wordt, een

geheel eigen positie innemen. Wel moet erkend, dat de gezichten in hoofdstuk 14, die ons den Christus vertoonen met een zestal engelen, in verband staan met wat de engelen der phiolen ons vertoonen, maar toch beschikken beiden over eigen zelfstandigheid. Eerst wordt ons in hoofdstuk 14, als we zoo mogen zeggen, het hemelsch voorspel te aanschouwen gegeven, en eerst nadat dit voleind is, wordt wat hier slechts voorspel was, werkelijkheid. In het hemelsch voorspel ging 't al voor den blik der engelen voorbij, wat straks in de realiteit komende was, maar van de realiteit zelve, gelijk deze zich op aarde aan het firmament zou openbaren, komt de naarbuitentreding eerst in het 16e hoofdstuk, en aldus openbaarde zich het stuk eindhistorie, dat in de zeven phiolen van God besteld was.

Op de visioenen, die het 14e kapittel ons biedt, behoeft bij het bespreken van de zeven phiolen niet te worden teruggegaan. Die visioenen in hoofdstuk 14 geven toch niets nieuws, maar geheel hetzelfde, wat vlak daarop in hoofdstuk 15 en 16 in geregeld verloop ons wordt voorgehouden. Het verschil is alleen, dat de visioenen in het 14e kapittel de gezichten zijn, gelijk ze in de engelenwereld daarboven vooruit genoten werden. Er bestaat uiteraard een principieel onderscheid tusschen hetgeen de engelen in hun engelenwereld als ware 't vooruitzien, en hetgeen conform hun vooruitzien straks op aarde of in het firmament te gebeuren staat. Nu nemen de engelen daarboven geen kennis van wat op aarde geschiedt, als van iets nieuws, dat hun vooraf geheel vreemd en onbekend was gebleven. In de wereld daarboven waarin de Christus met Zijn engelen verkeert, wordt wat te komen en te gebeuren staat, vooraf niet gegist, maar als in beeld gezien.

Er ligt daarom niets raadselachtigs, noch onverklaarbaars in, dat de Christus met Zijn engelen daarboven reeds in de geheiligde voorstelling dit alles doorleefd heeft, eer het er toe kwam, wat straks in de phiolen zou verwerkelijkt worden. Vandaar dan ook dat eerst in kapittel 14 dit alles ons ter kennisse wordt gebracht als in de voorstelling en de verbeelding der hemelsche geesten reeds aanwezig, wat toch in kapittel 15 en 16 blijkt, eerst daarna op aarde gerealiseerd te zijn. Hieruit vloeit dan vanzelf voort, dat de Christus met Zijn engelen daarboven reeds vooruit als doorleefden, wat toch eerst daarna op aarde zich verwezenlijken zou. De vraag blijft dan ook alleen, waarom juist hier eerst getoond wordt wat daarboven als in heilige verrukking doorleefd werd, om 't vlak daarop in zijn aardsche realiteit te laten uitkomen, terwijl toch geheel hetzelfde ook bij de bazuinen geldt, zonder dat er daarbij melding van werd gemaakt. Stellen we daarom hier voor

alle dingen de vraag, wat de beweegreden was, dat juist hier eerst het verbeeldend leven uit den hemel, en daarna het reëele leven op deze aarde, inzake geheel hetzelfde gebeuren, te onzer kennisse wordt gebracht.

Bij de beantwoording van deze vraag moet voor ons vast staan, dat evenals hier bij de phiolen, zoo ook vroeger bij de zegelen en de bazuinen, in den hemel daarboven werd meegeleefd met wat op aarde zou plaats grijpen. Men verlieze hier vooral de zoo aantrekkelijke verklaring in 1 Cor. 13 : 12 niet uit het oog. Daar toch wordt uitgesproken, dat we, tijdens ons leven op deze aarde, het bestel Gods in alle machtig gebeuren niet reëel, maar als in een spiegel waarnemen, zoodat 't alles op ons een min helderen, veeleer een duisteren indruk maakt. Doch, zoo volgt er dan, in het leven daarboven zal dit niet meer alzoo zijn. Dan toch zullen we zien aangezicht tot aangezicht; hier kennen we nog slechts ten deele, maar aan de overzijde van het graf, in 't eeuwige leven, zullen we klaar en helder 't al doorzien en kennen, gelijk we ook gekend zijn. Geldt dit voor ons, na ons sterven, althans voorzooveel we in waarachtig geloof eens den geest zullen geven, dan geldt dit uiteraard ook voor de engelen, kortom voor heel het hemelsche leven. De donkerheid en duisternis, die hier nog op ons inzicht en onze gewaarwording drukt, valt dan weg, en onze kennis zal alzijdig en helder zijn.

Hierop moet volle nadruk gelegd. Veelal toch verkeert men in den waan, dat 't wel op aarde, onder de kinderen der menschen, een druk en in alles zich roerend leven is, doch dat er aan de andere zijde van 't graf niets anders is dan een plechtige stilte, slechts door den lofzang der engelen afgewisseld. Dit nu is een ten eenenmale onjuiste voorstelling. De Christus, de engelen en de gezaligden uit de kinderen der menschen leiden niet eerst na de Voleinding, maar nu reeds, in het Vaderhuis, een rijk, in alles zich bewegend en met alles meêlevend bestaan. Niet alleen toch dat de Zone Gods Zijn hoogepriesterlijk en koninklijk werk steeds voortzet, maar Hij leeft ook met de engelen en de gezaligden daarboven in gestadige gemeenschap. Natuurlijk is het uiterst moeilijk voor ons, om ons van het samenzijn in het Vaderhuis een klare voorstelling te vormen, maar zooveel staat dan toch wel vast, dat er in het Vaderhuis een verkeer plaats grijpt, dat de Christus met Zijn engelen en Verlosten onderhoudt, en het is hieruit dat het anders zoo onverklaarbare 14e kapittel van de apocalypse moet verklaard worden. Het vreemde in dit kapittel heeft steeds tot uiterst bedenkelijke verklaringen en uitleggingen verleid. Zie het

maar in wat onze Statenoverzetters op het zesde vers aanteekenden. Daar toch vatten zij de woorden in zulk een zin op, dat er wel van engelen gesproken wordt, doch dat geen wezenlijke engelen bedoeld zijn, maar veeleer geloovige personen hier op aarde, die ons dan om hun hooge positie als engelen worden voorgesteld. Zoo toch staat er in de noot op no. 16: „Door deze engelen worden dan verstaan de getrouwe getuigen van Christus en leeraars van het Evangelie, die toen het anti-christendom nu op het hoogste was, begonnen hebben de wereld daartegen openbaarlijk te waarschuwen". De willekeur van deze uitlegging nu springt in 't oog. Tot zes malen toe wordt van het optreden van een engel gewag gemaakt, en wel als van een engel die de geheimenissen der toekomst kent, en ze uitspreekt. En dit wordt nu alles als pure vorm van uitdrukking uitgelegd en verstaan als het optreden van menschelijke getuigen op aarde. Nu is het volkomen waar, dat in Openb. 1 : 20 ook de leeraars der zeven Gemeenten als engelen worden voorgesteld. „De zeven sterren, zoo toch staat er, zijn de engelen der zeven Gemeenten", doch dit vindt zijn verklaring in de tweevoudige beteekenis van het Grieksche woord: *Angelos*. Dit toch beteekent zoowel *engel* als *bode*. Van zulk een opvatting kan hier echter geen oogenblik sprake zijn. Het hier ons voorgestelde toch heeft niet op aarde, maar in den hemel plaats, en het is juist in hun qualiteit van engelen Gods dat hier deze zes geesten optreden.

Tot gereede verklaring van Openb. 14 komt ge daarom dan eerst, als ge 't hier ons voorgehoudene verstaat van het samenzijn van den Christus met Zijn engelen in het Vaderhuis. De Christus, zoowel als de engelen die Hem omringen, verkeeren hier in voortdurende gemeenschap met de kerk op aarde. Zij zijn niet slechts getuigen van wat op aarde geschiedt, maar leiden van uit den hemel het leven van Gods kerk op aarde. Christus zoowel als de engelen zijn dan ook gestadig met het leven van Zijn kerk op aarde bezig. Zij merken er niet alleen op, maar zij werken er op in. Wat eerst in de toekomst op aarde gebeuren zal, leeft nu reeds voor hen op, en zij bevorderen er de komst van. Daarboven in den hemel wordt al wat straks op aarde gebeuren zal, reeds als vooruit bereid, gereed gemaakt en toegerust, en zoowel de Christus als Zijn engelen leven er reeds in, eer het nog op aarde tot stand komt. Bij die opvatting nu wordt geheel dit 14e hoofdstuk ons duidelijk. Het verplaatst ons daarboven, het doet ons als ingaan in het Vaderhuis, en getuigen zijn van de saamleving tusschen Jezus en Zijn engelen en getrouwen. Vandaar dat er niet zeven engelen optreden, maar dat de Christus zelf eerst optreedt en dat nu als

in saamspreking en saamwerking met den Christus, uit de onmiddellijke omgeving de ééne engel voor, en de andere engel na in actie komt, en ons als voorspiegelt wat te gebeuren staat. Het kapittel verplaatst ons in het heilig gezelschap daarboven. In dat gezelschap is de Christus de hoofdpersoon en de leider. Vandaar dat in vs 1—5 eerst op Hem wordt gewezen, op Hem alle aandacht wordt saamgetrokken, en als eeniglijk van Hem wordt gehandeld. Maar daarna komt ook het gezelschap der engelen aan 't woord. Nu deze, dan gene. Achtereenvolgens neemt engel na engel het woord. En aldus komt in dit heilig gezelschap de volle toedracht tot uiting van wat straks op aarde te gebeuren staat. Zooals in een gewoon gezelschap nu eens deze en dan weer gene het woord neemt, en toch allen saam onder de leiding van den allen bezielenden leider saamspreken, zoo is 't ook hier. Eerst treedt het Lam Gods hier op, en wel in Zijn hoogepriesterlijke gestalte, en dit optreden van den Christus geeft als van zelf aan de engelen aanleiding om als vooruit in te leven in wat te gebeuren staat, en hierover hun vergezicht uit te spreken. Zij staan er niet vreemd voor, maar weten en zien wat te komen staat. Hieraan nu geeft de ééne engel na den anderen uiting, en zoo verklaart het zich ten volle, hoe 't hier telkens heet: „Ik zag een anderen engel". „En een andere engel kwam uit den tempel." „En een andere engel kwam van het altaar." Het is het bezige gebeuren in den hemel daarboven, dat ons alzijdig wordt medegedeeld. En de ééne engel voor en de andere engel na treden te voorschijn, om elk op zijn beurt, hetgeen zich in hun heilige verbeelding reeds voor hen afteekent, uit te spreken. Het is er mede als in een plechtige vergadering, waarin een Voorzitter is, die 't alles leidt, en waarin voorts het ééne lid voor en het andere na het woord erlangen. Geheel op gelijke wijze toch gaat 't hier toe. Vandaar dat engel na engel te voorschijn treedt, en dat een ieder op zijn beurt als vooruit toont en afbeeldt wat te gebeuren staat.

Alles komt er alzoo op neder, dat we de onjuiste voorstelling ter zijde zetten, die maar al te velen zich van het leven in het Vaderhuis vormen, in zijn tegenstelling met ons eigen leven hier op aarde. Het mag niet alzoo verstaan worden, alsof wel onder ons, hier op aarde, alles levendig, druk en vol gebeurlijkheden zou zijn, maar dat in tegenstelling hiermede geheel het aanzijn daarboven zich in plechtige stilheid zou verloopen, slechts afgebroken door het Hallelujah der lofzingende engelen. Veeleer het tegendeel is waar. Ons leven hier op aarde is gedrukt en beklemd, en veel rijker en bezielder dan ons gemeene leven hier op deze aarde, is het heilige, heerlijke leven van den Christus met Zijn engelen en

Gezaligden in 't Vaderhuis. In dat rijke, intieme, heilige leven wordt ons hier nu een blik gegund, en het is alleen bij deze opvatting dat het 14e kapittel tot zijn recht komt. Van zelf volgt hieruit, dat dit bezig zijn van den Christus en Zijn engelen met wat te gebeuren staat, volstrekt niet alleen hier plaats greep, maar bestendig alzoo toeging, en het onderscheid bestaat alleen hierin, dat bij de zegelen en bij de bazuinen hiervan aan Johannes geen mededeeling geschiedt. Het was één leven in den hemel, dat rusteloos doorging, maar niet in dit alles werd aan Johannes een blik gegund. Het voorafgaande tijdens de opening der zegelen en het optreden der bazuinen werd niet voor hem in beeld gebracht. Alleen thans geschiedde dit, en juist daarom is het niet moeilijk, om de beweegreden te verstaan, die tot deze elders verzwegen mededeeling bracht. Immers bij de zegelen trad het einde nog niet in. De zegelen werden onmiddellijk opgevolgd door de bazuinen, en op de bazuinen zouden straks de phiolen volgen. De overgang van het ééne op 't andere sprak daarom van zelf, en vereischte geen nadere aanduiding.

Hier daarentegen deed de wederzijdsche verhouding zich op geheel andere wijze voor. Op de zegelen volgden de bazuinen, en de bazuinen werden als door de phiolen opgevangen, doch hier lag het geheel anders. Op de phiolen zou niets meer volgen. Met de phiolen trad het einde in. De laatste klank, die van de phiolen-engelen uitging, zou zijn: *Gegone*, een kort Grieksch woord, dat ten onzent in drie woorden werd overgezet: „Het is geschied." Doch al kon de Hollandsche uitdrukking niet met gelijke kracht het intieme van het Grieksche woord wedergeven, toch ligt ook in de uitdrukking die onze Statenoverzetters kozen, het feit aangeduid, dat alsnu het verloop der gebeurtenissen tot aan de voleinding zou zijn toegekomen, en dat er in dit machtig proces niets meer te volgen stond. Dit nu was niet vooruit te voorzien, en daarom moest dit juist aan Johannes duidelijk en klaar betuigd worden. Er mocht geen verwachting opgewekt, alsof na de phiolen nogmaals een vierde groep feiten te komen stond, en alsof ook na dit vierde nog een vijfde stond te volgen. Er mocht geen indruk gegeven worden, alsof de reeks der machtige historie-gebeurtenissen onafgebroken door zou gaan. Hoe groot het gevaar voor zulk een opvatting was, weten we genoeg uit wat vooral in onze dagen zich telkens als verwachting van de toekomst vernieuwt. Zie maar hoe uiterst weinigen zelfs nu er iets van voorgevoelen dat het einde der dingen zich had ingezet, en alsof de Voleinding naderende was. Verreweg de meesten, die over den grooten gang der gebeurtenissen van hun gevoelen doen blijken,

reppen zelfs niet van wat de Christus, eerst zelf, en later door Zijn apostelen, ons stelliglijk voorzegd heeft. Steeds is 't dat men onder den indruk voortleeft, alsof het aardsche leven telkens wel een nieuwen vorm zou aannemen, maar desniettemin toch bestendig zou doorgaan. Het is juist de Voleinding waar men niet aan wil, en het is het hemelsche, waarvan niet wordt gerept. Van een nieuwen hemel, met onder dien nieuwen hemel een nieuwe aarde, hoort men liefst niet. Men erkent wel dat 't van ouds door de profeten, daarna door den Christus zelf, en in Christus' opdracht door Zijn apostelen alzoo voorspeld is, maar bij die bloote kennisneming laat men het, en gaat er niet op in. Zie maar, hoe in zoo alles onderstboven keerende dagen als we thans doorworstelen, zelfs door christelijke schrijvers van de Voleinding nauwelijks gewag wordt gemaakt. Uit zich zelf wil met name de invloedrijke mensch, die in het publieke leven meeworstelt, de breuke met het heden en het komen van het einde niet aanvaarden. En dit nu dient zich van zelf aan als de beweegreden, waarom en hoe in kapittel 16, op dat einde der dingen zoo geheel bijzonder nadruk wordt gelegd.

In dit ééne woord: *Gegone*, d. w. z. „het is geschied", trekt zich hier alles saam. Met volle klem wordt 't hier aan Christus' kerk op het hart gedrukt, dat 't niet rusteloos door zal gaan. Dat het ten slotte uit zal zijn en afloopt. Dat al wat we thans doorleven en doorworstelen, slechts de voorbereiding van het einde is. En dat, als eens de phiolen in werking treden, het leven hier op aarde gedaan zal zijn. Ten einde dit nu met alle beslistheid te doen uitkomen, ja, op den voorgrond te stellen, wordt hier en hier alleen, eer de derde evolutie, d. i. die van de phiolen, komt, uit het hemelleven de vooruit verbeeldende verwachting medegedeeld die geheel op dat einde gericht was. Het moest klaar en duidelijk zijn, dat er na de phiolen geen vierde verlenging van het leven hier op aarde komen zou. De indruk moest geweerd, en alle verwachting afgesneden, alsof het zich nogmaals rekken zou, en alsof het aardsche leven zich nogmaals in een gewijzigden vorm zou voortzetten. Hoelang van het Paradijs af de jammer ook geduld was, vast moest staan dat 't niet tot in 't eindelooze zou voortduren. De dulding van het onheilige leven kon haar rechtvaardiging eeniglijk daarin vinden, dat de worsteling van het heilige met het zondige ten slotte op een volkomen ondergang van het demonische en op een door niets belemmerden triomf van het heilige zou uitloopen. Zoo was het steeds in Israel aangekondigd, zoo was het door den Christus voor zeker voorzegd, en zoo was het door het apostolaat nader bevestigd. Doch hieromtrent mocht dan ook geen zweem van twijfel rijzen. En daarom nu was het volstrekt noodzakelijk,

dat de komst der phiolen als ingeluid werd door een opzettelijke verzekering en betuiging, dat 't nu uit was, en dat de Voleinding inging.

Men moet daarom niet, gelijk nog Kliefoth deed, dit engelengetuigenis in het 14e kapittel met de zegelen, de bazuinen en de phiolen op één lijn stellen, alsof er metterdaad *vier* openbaringen na elkander gegeven werden. Wat in dit kapittel gegeven wordt, draagt een geheel eigen karakter, beoogt een geheel zelfstandig doel, en strekt eeniglijk om door een blik in het leven daarboven de zekerheid en stelligheid van de komende Voleinding vast te stellen.

XVI. **Het hemelsche visioen. (Openbaring 14.)** *(Vervolg.)*

> En ik zag, en zie, het Lam stond op den berg Sion, en met Hem honderd vier en veertigduizend, hebbende den naam Zijns Vaders geschreven aan hunne voorhoofden. OPENBARING 14 : 1.

GAAN we thans nader op den inhoud van het 14e hoofdstuk in, dan sta op den voorgrond, dat dit kapittel één samenhangend geheel uitmaakt. Wat door meerdere uitleggers beproefd is om het optreden van het Lam in vs 1—5 van het daaropvolgende af te zonderen, gaat niet aan. De aanhef toch van het 6e vs: „En ik zag een anderen engel", wijst op hetgeen voorafgaat terug en kan op zichzelf genomen geen verstaanbaren zin hebben. Als er staat: En ik zag een anderen engel, zoo volgt hieruit, dat in het voorafgaande reeds engelen aanwezig waren en in het visioen voorkwamen. Dit nu spreekt schier vanzelf, wijl Johannes het Lam zag staande op den berg Sion, mits men dit versta van het hemelsche Sion, en niet van 't Sion in Jerusalem. Wordt hier gehandeld van den Christus, als na Zijn Hemelvaart, in het hemelsche Sion verkeerend, dan behoeft het geen nader betoog, dat Hij in dit Sion met engelen als omstuwd was. Nu verliezen we niet uit het oog, dat meerdere uitleggers dit juist betwisten, en pogen vol te houden, dat hier van het aardsche Sion sprake is, doch dit beweren komt ons onverdedigbaar voor. Er is toch sprake van den Christus als *het Lam*, terwijl Hij, gedacht als voor Zijn eindtriomf op deze aarde nedergedaald, niet als het Lam, maar als de triomfeerende Koning verschijnt. Doch er is meer, dat het aardsche Sion hier uitsluit,

en noodzaakt het hier gezegde van het hemelsche Sion te verstaan. Wie den berg Sion te Jerusalem, gelijk schrijver dezes, zelf bezocht heeft, verstaat aanstonds, dat van dien kleinen, lagen berg niet kan gesproken worden, als zouden er 144.000 geloovigen saâm op vereenigd zijn. En dit toch staat hier. In vs 1 leest men immers: „En ik zag, en zie, het Lam stond op den berg Sion en met Hem honderd vier en veertig duizend, hebbende den naams Zijns Vaders geschreven aan hun voorhoofden". Van het hemelsche Sion nu liet zich dit zeggen, doch op den Sionietischen heuvel, die tegenover den Olijfberg ligt, is dit niet toepasselijk. Ook wat vlak daarop volgt wijst op het hemelsche Sion. Johannes hoort toch een stem van lofzang uit de verte dreunen, en hij zegt er uitdrukkelijk bij, dat hij ook deze stem *uit den hemel* hoorde en wel zoo machtig en indrukwekkend, dat 't was als een stem van vele wateren en als een stem van een grooten donderslag, die straks nader komend, zich hooren liet als een stem van citherspelers, spelende op hun cithers. Dit hemelsche gezang nu keerde zich niet naar 't aardsche Sion, doch naar den troon Gods.

Dit blijkt uit hetgeen vs 3 ons meldt, t. w. dat deze zangers hun lied als „een nieuw gezang vóór den troon en vóór de vier dieren en vóór de hemelsche Presbyters zongen", iets wat uit den aard der zaak alleen op het hemelsche Sion doelen kan. Dáár toch en niet te Jerusalem bevonden zich, blijkens Openb. 14, én de vier dieren én de twintig Presbyters of ouderlingen. Tot gelijke uitkomst leidt, wat er uitdrukkelijk bijstaat, dat namelijk niemand dit hemelsche triomflied leeren kon, dan zij „die van de aarde gekocht waren"; iets wat doet onderstellen, dat ze door hun sterven reeds in het hemelsche Sion waren ingegaan. Dit alles nu dient zich als van zelf sprekend aan, zoodra men er aan denkt, en er ook in dit verband op let, dat de aardsche tabernakel en de aardsche tempel slechts zwakke nabootsingen waren van wat het Sion en de tempel daarboven aan heerlijkheid bezitten. Reeds Mozes wees hierop met nadruk, en uit heel de Schrift ontvangt men geen anderen indruk, dan dat 't om Gods troon en in 't Vaderhuis niet een vormelooze leiding der dingen is, maar dat op dit hemelsche Sion een heerlijkheid schittert, waarbij vergeleken al de aardsche weelde van Jerusalems heiligdom als in 't niet verzinkt. Waren nu deze 144.000, d. w. z. de schare der gezaligden, reeds van de aarde gekocht, en meejubelend om Gods troon, dan kan hier van hetgeen nog op aarde geschiedde, geen sprake meer zijn, en kunnen de 144.000 niet anders worden genomen dan als reeds ingegaan in de hemelsche heerlijkheid. Ook wat onmiddellijk hierop volgt bevestigt dit. Er staat toch, dat deze 144.000 niet met vrouwen bevlekt waren,

maar nog als in maagdelijken staat verkeerden, en voorts dat zij het Lam volgden waar het ook henengaat, want dat ze „uit geheel de menschheid gekocht zijn tot eerstelingen voor God en voor het Lam." Dit alles nu zou geen zin hebben, indien deze geloovigen nog in hun gewone leven op aarde verkeerden. Dan toch kon wel worden medegedeeld, dat ze tot nu toe ongehuwd waren gebleven, doch in 't minst niet, dat ze buiten echt zouden blijven. Zin heeft ook deze betuiging dan alleen, zoo we ons deze 144.000 denken als martelaars, die hun laatsten strijd volstreden hebben, en ten slotte triomfeerend de eeuwigheid zijn ingegaan. Ook de slotphrase in vs 5 leent zich niet tot een verschijning op den berg Sion te Jerusalem. Daarin toch lezen we: „En in hun mond is geen bedrog gevonden, want ze zijn onberispelijk voor den troon Gods". Immers dit ook kan nooit gezegd worden van wie nog op aarde leeft, daar een val in zonde schier ongedacht zelfs den vroomste opnieuw ontrusten kan. Dat ze onberispelijk voor den troon Gods staan, bewijst alzoo opnieuw, dat hier eeniglijk van reeds ter zaligheid ingegane geloovigen sprake is. Deze toch staan voor den troon Gods, en zijn als gezaligde kinderen Gods metterdaad „onberispelijk".

Van dit hemelsche tafereel, waarin het Lam Gods, omringd door Zijn verlosten, het einde als inroept, waren nu uiteraard ook de engelen getuigen. Ge kunt u in het hemelsche Sion het Lam niet denken zonder Zijn engelen. Reeds de troon Gods op zich zelf is geen eenzame plaats der eere, die van alle schepsel verlaten is. Zoo dikwijls ons een blik in het hoogere leven gegund wordt, vinden we steeds de Majesteit Gods als omstuwd met serafs, cherubs en andere engelen. Het is niet in ledige eenzaamheid en in stille verlatenheid, dat ons de troon Gods wordt voorgesteld, doch veelszins als omstuwd van alle zijden met elkander verdringende engelengroepen, waar we ons dan steeds de reeds verlosten, die in het Vaderhuis verkeeren, bij hebben te denken. Zoo nu opgevat, ligt er dan ook niets vreemds in, dat hierop in vs 6 onmiddellijk volgt: „En ik zag een anderen engel." In vs 2 toch lezen we, niet dat uitsluitend de gezaligde martelaars een nieuw gezang zongen en op hun cithers speelden, maar dat alleen deze 144.000 dit gezang *leeren konden*. Dit nu duidt aan, dat niet de gezaligde geloovigen, maar dat andere hemelsche wezens dit nieuwe lied op hun cithers speelden en zongen, en dat de 144.000 het van hen leerden en overnamen. En hieruit volgt immers met volkomen zekerheid, dat het de engelen, de serafijnen, de cherubijnen, of de overige engelen waren, die dezen jubelzang aanhieven, en van deze engelen leerden

de gezaligden dit hemelsche lied en namen het over. Men kan derhalve niet zeggen, dat er in vs 1—5 van geen engelen sprake was. Niet met naam en toenaam, dit is juist. Maar al werden ze niet met name genoemd, er werd toch wel terdege ook in vs 1—6 van de engelen gehandeld. We hebben alzoo de aanwezigheid van het engelenheir hier volstrekt niet alleen te onderstellen. Veeleer wordt op de engelenschaar gedoeld en gewezen, als van dit citherspel sprake is. Dat lied der eere zongen toch daarna ook de gezaligden, doch eerst werd het door andere schepselen gezongen, van wie de gezaligden het leerden, en „die anderen" kunnen van zelf alleen de engelen voor Gods troon zijn geweest.

Volgt daarop nu in vs 6: „En ik zag eenen anderen engel, vliegende in het midden des hemels, en hij had het eeuwig Evangelie", dan sluit zich dit zeer nauw zelfs aan het voorafgaande aan. Eerst toch wordt ons gemeld dat er heele koren van engelen waren, die den nieuwen jubelzang zongen, en daarop volgde dan dat er één andere engel zich vertoonde. Eerst werden de engelen in hun massa gedacht, zooals ze voor Gods troon vereenigd zijn, en daar saam hun loflied aanheffen, doch daarna wordt er dan op gewezen, dat er uit het engelenkoor ook afzonderlijke engelen op den voorgrond traden, en dat eerst dezen op den voorgrond tredende engelen hier iets bijzonders hadden uit te richten, en van deze engelen zien we er dan achter elkander zes optreden. We herhalen nogmaals dit cijfer van *zes*, want alleen in vs 6, 8, 9, 15, 17 en 18 wordt van een afzonderlijken engel gewag gemaakt, en elke poging om dit zestal in *zeven* over te gieten, is steeds mislukt. Het zijn er zes en niet meer, en dat een enkele uitlegger van den Christus een engel gemaakt heeft, is een uitlegkundige feil die we reeds weerlegden. Wat daarentegen met te weinig nadruk op den voorgrond werd gesteld, is dat in vs 1—5 zeer zeker niet van één afzonderlijken engel gesproken werd, doch wel zeer zeker van heel het engelenheir, te midden waarvan de vier dieren en de vier en twintig ouderlingen zich bevonden, zonder dat er de minste sprake viel van één afzonderlijke en meer bepaalde opdracht, die aan een enkelen aangewezen engel zou zijn te beurt gevallen. In vs 1—5 is wel van engelen sprake; met nadruk zelfs. Alleen maar, hier wordt op geheel hun heirschare, niet op den afzonderlijken last van enkele op zichzelf staande engelen gedoeld. Juist dit nu is het wat met vs 6 wél intreedt en tot 't slot van 't kapittel doorgaat. Eerst hooren we heel het engelenheir jubelen, maar van vs 6 af treden zeer enkele engelen op den voorgrond, die een bepaalden last hebben uit te voeren, en het zijn deze afzonderlijke zes engelen die in vs 6 worden ingeleid, doordat er sprake is van „een andere engel".

Dat dit alles nu eerst feitelijk zou komen te gebeuren, als ten slotte de Voleinding inging, behoeft geen nader betoog, maar dit nam niet weg, dat dit alles in de hemelsche gewesten reeds als vooruit doorleefd werd. Al wat te komen stond, leefde reeds in de gedachte, in de voorstelling en in de verbeelding van Christus, van Zijn engelen en van Zijn verlosten. Zelfs in ons eigen kinderleven kennen we dit vooruitleven reeds ten deele. Een bezield, levendig kind, dat uit werd gevraagd, en weet dat het, zeg over drie dagen, op een festijn zal verkeeren, leeft reeds de drie dagen van te voren in al de komende vreugd en in den ophanden zijnden jubel in. Later mindert dit vooruitleven in ophanden zijnde vreugde wel, maar toch zelfs bij een zilveren bruiloft is dit vooruit genieten in den komenden jubel nog bij bruid en bruidegom zeer wel merkbaar. Vooral bij jeugdige kinderen echter is dit vooruitgenieten in een vreugde die te komen staat, vaak zoo sterk sprekend, dat de uitkomst niet zelden tegenvalt, en men klagen hoort over het tekort in genot. De verbeelding was dan zoo overprikkeld en de verwachting zoo hoog gespannen, dat de werkelijkheid niet ten volle geven kon, wat men had durven hopen, en vandaar dan ook de teleurstelling. Van zulk een teleurstelling kan daarentegen hier geen sprake zijn. Niet slechts ten deele, maar geheel en ten volle beantwoordt het komende genot der gezaligden en der engelen aan wat ze vooraf reeds voorgevoeld hebben. Vandaar dat ze er vooruit als in leven. En zoo alleen kon ons dan ook naar waarheid het beeld geteekend worden van het heerlijke en zalige, dat de Christus reeds nu met Zijn gekochten en Zijn engelen doorleeft, als in een voorgenieting van wat straks staat te komen.

Sterk spreekt zich hierin de tegenstelling uit tusschen onze gewaarwordingen hier op aarde, en het vooruit in de toekomst inleven, dat daarboven genoten wordt. Ware er geen profetie tot ons gekomen, we zouden van de toekomende dingen slechts een flauw voorvermoeden hebben, d. i. geen vaste wetenschap zou ons deel zijn. Nu is die voorwetenschap ons tot op zekere hoogte wèl verstrekt. Wie in de heilige Schrift metterdaad thuis is, heeft omtrent hetgeen te komen staat stellige vooruitzichten, die hem nu reeds bezielen kunnen. Het is de genade Gods, waaraan we deze voorgenieting danken. Maar toch, al werd deze genade ons deel, toch biedt ze ons slechts een zeer gedeelde realiteit. Niet alleen dat we telkens van deze hooge gedachten weder neergetrokken worden in ons zooveel lager staand aardsche leven, maar ook als we ons indenken in het zalige dat te komen staat en ook ons deel zal zijn, is en blijft veel hiervan ons toch zoo vreemd,

dat het niet zoo gemakkelijk een vasten vorm voor ons aanneemt. Men ziet dan ook, hoe onder de geloovigen over niets gedurig zoo sterk verschil van zienswijze opkomt, als juist over hetgeen na den dood te wachten staat, en eens met de Voleinding zal intreden. De groote massa stelt zich tevreden met zeer algemeene uitzichten, maar zij die er zich in pogen te verdiepen en er gestadig meer in zoeken in te leven, komen zoo uiterst zelden tot eenparig gevoelen. Op geen punt kan men bijna zeggen loopen de voorstellingen zoo sterk uiteen als juist waar de vraag geldt, wat met de Voleinding te komen staat. Dit is 't dan ook, wat onze inzichten in de toekomende dingen vaak zoo onvast maakt, en ons schier terug doet deinzen voor het dieper indenken ervan. In het heilig gezelschap van Christus, Zijn engelen en gezaligden daarboven daarentegen valt al deze onzekerheid van voorstelling weg. In het heiligdom daarboven, of wil men in het Vaderhuis, staat geheel de toekomst in klare doorzichtigheid voor het heilige waarnemingsvermogen. Aan de vooruit sprekende voorstelling faalt 't daarboven nimmer, doch ze doet met volkomen juistheid nu reeds inleven in wat bij de Voleinding te komen staat. Wij zijn slechts nu en dan met de gedachte aan wat komen zal bezig, in de sfeer daarboven daarentegen leeft wat komen zal, onafgebroken en gestadig in de voorstelling. U ook maar een oogenblik te denken, waarin in het leven der heiligen daarboven de Voleinding niet mee zou spreken, kan niet worden toegelaten. Ook al bezitten we geen geheel adequate kennis van wat in het hemelleven den zin en de gedachte bezig houdt, en de innerlijke gewaarwording doordringt, zooveel staat voor ons dan toch vast, dat 't heilige gezelschap daarboven, als we 't zoo mogen uitdrukken, nooit af kan laten van in de Voleinding in te leven.

Dat ons hiervan alleen hier een bezielde indruk wordt gegeven, strekt om er ons op voor te bereiden, dat het proces, dat met de zegelen begon, nu straks met de phiolen ten einde loopt, en het bereidt er ons op voor. Dit mag echter niet zóó verstaan, alsof de profetieën, die straks omtrent de zeven phiolen volgen zullen, nu reeds vooraf onder de engelen worden rondverteld. In de wereld daarboven kan men niet uitsluitend met één enkel deel van het groot geheel, dat in de Voleinding gebeuren zal, zich bezig houden. In de hoogere wereld, waarvan alle actie uitgaat, voelt men zich steeds gespannen door het geheel, dat te komen staat. Vandaar dat de hier optredende engelen ons volstrekt niet alleen onderrichten over wat op het laatste oogenblik is te wachten, maar spreken uit hun eigen bezig leven. Hunner toch is de heilige taak, om hetgeen te komen staat voor te bereiden, in te leiden, en achter-

eenvolgens in al zijn deelen te doen gebeuren. Vandaar dat ons in dit 14e kapittel volstrekt geen letterlijke mededeeling geschiedt van hetgeen straks in hoofdstuk 15—16 met de phiolen volgen zal. Het program, als we 't zoo noemen mogen, dat ons in hoofdstuk 14 door de zes hier optredende engelen geboden wordt, is veeleer van heel anderen aard, dan hetgeen straks in de profetie van de phiolen volgen zal. Wat ons hier wordt vertoond, is het geheele samenstel van al wat uit de hooge wereld zich op aarde openbaren zal, om hetgeen in Gods Voorzienig bestel voor het einde der dingen besloten is, te verwerkelijken. De phiolen geven slechts één derde van het geheel, enkel zoo men wil het slottafereel: in het heilig samenzijn daarboven daarentegen, gaat van den Christus, en Zijn engelen en Zijn gezaligden een nimmer rustende actie uit, om wat in het einde komen moet, gereed te maken en te doen intreden. Bij het nader ontleden van wat de zes engelen in dit kapittel aankondigen, of mededeelen, zal dan ook blijken, hoe zij zoo goed als geheel de eschatologische profetie van den Christus, in Matth. 24—25, weergeven, terwijl natuurlijk in hoofdstuk 15 en 16 uitsluitend het laatste gedeelte hiervan aan de orde komt.

Er is dan ook geen sprake van, dat we hier voor een eenvoudige herhaling zouden staan, alsof in de op elkander volgende visioenen gedurig hetzelfde zou worden medegedeeld, slechts in den vorm min of meer gewijzigd. Wat in hoofdstuk 15 en 16 straks volgt, is een geheel op zich zelf staand stuk van de Voleinding, gelijk zich dit hier op aarde verwezenlijken zal. Even goed op zichzelf staand en in zich zelf compleet, als zulks het geval was met de zegelen en met de bazuinen. Alleen maar, het komt *daarna* en wel als het slottafereel. Het geheele proces zal met de phiolen zijn afgesloten, en alles zal zich ten slotte saamvatten in de korte uitdrukking: „Het is geschied", d. w. z. nu is het afgeloopen, nu is de bewandeling van den geheelen weg voleind. Op dit derde eindtafereel volgt geen vierde of vijfde. Hier daarentegen komt uit de wereld daarboven, d. i. uit de engelenwereld, of wil men uit de zalige wereld, waarvan de Christus het middenpunt is, de zekere en ontwijfelbare aanduiding, dat 't thans alles ten einde gaat, en wat de groote gebeurtenissen zullen zijn, die dit einde inleiden en brengen zullen. De inhoud van hoofdstuk 14 is dan ook geheel anders dan van hoofdstuk 15 en 16. In die beide laatste hoofdstukken vindt ge alleen het speciale van de laatste worsteling, hier daarentegen spreekt zich in de ongeziene wereld om Gods troon uit, wat heel het leven daarboven in gestadige spanning houdt en aller gedachte vervult.

Slechts in zooverre is er verschil, dat ook daarboven, hoe meer het einde nadert, het reeds voorbijgegane op den achtergrond treedt, en hetgeen nu naderbij is gekomen, te meer de geesten vervult. Ware een kapittel als hier voor ons ligt, ook gegeven na het einde der zegelen en eer de bazuinen intraden, dan zou op hetgeen het slottafereel zal zijn, niet, gelijk thans, met zulk een eenzijdig overwicht de aandacht zijn gevestigd. Thans echter lag dit voor de hand. Als men zich van de drie perioden er twee als afgeloopen denkt, zoodat er nog slechts ééne periode te komen staat, dan kan 't niet anders, of op hetgeen in die laatste periode nieuw te komen staat, zal meer bijzonder zich de aandacht saamtrekken. Men onderscheide hier dus wel. Er zijn in het groote proces tweeërlei soort acties. Eenerzijds acties die in alle drie de perioden onafgebroken doorgaan. Zoo b. v. de prediking van het Evangelie onder alle natiën en volken. Doch hiernaast loopen gebeurtenissen, die in de ééne periode een geheel ander karakter aannemen dan in de andere. Zoo b. v. het optreden van den antichrist, als hierbij de grootste felheid tegen den Heilige en Zijn volk zich openbaart. Voor wat de derde of laatste periode van de phiolen aangaat, spreekt 't daarom als vanzelf, dat hetgeen tot de eerste soort actie behoort, ook nu evenals in de beide vorige perioden met alle kracht doorgaat, doch dat daarentegen wat de nieuw opkomende momenten betreft, in de derde of laatste periode niet terugkeert, wat in de tweede en derde periode reeds zijn beslissing gevonden heeft. Dit nu heeft tengevolge, dat in hetgeen hier in de engelenwereld daarboven vlak voor het begin der laatste periode gevoeld en doorleefd wordt, een ander karakter moet dragen dan wat doordacht is in de beide eerste perioden. Vandaar dat in het optreden der zes engelen waarvan hier sprake is, op tweeërlei onderwerp wordt ingegaan. Ten eerste op datgene, wat van meetaf tot het einde toe rusteloos doorgaat, zooals, gelijk we reeds herinnerden, het geval is met de prediking van het Evangelie onder alle volken, maar dan ook ten tweede op hetgeen als gebeurlijkheid nu voor het eerst en nieuw te komen staat. Men ziet dan ook, dat hetgeen in hoofdstuk 14 van vs 6 tot 20 voorkomt, als in twee deelen uiteen valt. Eerst vernemen we wat welbezien op alle perioden van toepassing was, maar daarna komt als tweede deel de uitdrukkelijke verwijzing naar wat thans geheel nieuw zich zal voor doen en ten slotte het geheele proces zal besluiten, Het kon daarom niet anders, of dit tweede deel moest meerdere uitvoerigheid erlangen.

Hiermede hangt 't dan ook saam, dat in dit kapittel de Christus niet slechts in den aanvang, doch ook in het midden optreedt,

doch beide malen in een geheel verschillende gestalte. In vs 1—5 zien we den Christus verschijnen als den Messias, die voor Zijn volk lijdt en door dat lijden Zijn volk verlost en redt. Hij treedt daarom in dit eerste stuk van dit visioen niet op als de Koning en Overwinnaar, maar als het Lam Gods, „Ik zag, en zie, het Lam stond op den berg Sion". Daarentegen is in vs 14 niet het Lam, maar de gekroonde Koning van het Godsrijk de Redder, van wien de kracht ter behoudenis, maar tegelijk ook de kracht ten oordeel uitgaat. In het eerste deel van dit kapittel komt in niets de luister van den Zone Gods uit, maar eeniglijk de reddende kracht die het Lam Gods weet te doen opleven. De hoogst staanden zijn hier de gekochten tot eerstelingen voor God en het Lam, en de vrucht van de redding is, dat ze het Lam volgen overal waar Hij heengaat. In vs 14 daarentegen, waar de glorie en de triomf over Christus' vijanden gevierd wordt, is van het Lam geen sprake meer, valt het Kruis als weg, en is voor deze kenteekenen van den lijdenden Messias de gouden kroon in stede gekomen, die van zelf wijst op de Koninklijke majesteit van den overwinnaar, en met die gouden kroon is het ook de scherpe sikkel die op den voorgrond treedt, en dien de Zone Gods in Zijn hand houdt om nu Zijn wederpartijder ten ondergang te doemen, en den principieelen ommekeer in het bestaan van het gansche heelal tot stand te brengen. Het wordt dan zoo voorgesteld, dat de Christus als de Rechter der gansche aarde op de wolken nederkomt, en tot Hem die op de wolken zat, zoo lezen we dan in vs 15, ging het woord der Majesteit door een engel Gods uit: „Zend nu uw sikkel uit, en maai, want de ure om te maaien is voor u gekomen, dewijl de oogst der aarde rijp is geworden."

Op de onderdeelen van dit gewichtige hoofdstuk zullen we nader nog in bijzonderheden moeten ingaan, maar toch is thans reeds de hier volgende conclusie op te maken. *Ten eerste* bevat dit hoofdstuk een visioen, dat aan Johannes getoond is, en dat door hem aan Christus' kerk moest worden medegedeeld, om klaar en duidelijk te doen uitkomen, dat het einde naderde en dat in de phiolen de laatste apocalypse zich ontsluiten zou. Het zouden een drietal apocalypsen zijn en blijven, 1° van de zegelen, 2° de bazuinen en 3° de phiolen, en met de phiolen die thans aan de orde kwamen, zou het groote proces voleind zijn. *In de tweede plaats* is het terrein waarop ons dit visioen verplaatst, niet het Sion te Jerusalem, maar het Sion daarboven, en wordt ons hier een inzicht gegeven niet op wat het aardsche leven verder zal opleveren, maar op hetgeen in het heiligdom daarboven het beeld is der komende dingen,

gelijk zich dit aan den Christus, aan Zijn engelen en aan Zijn gezaligden voordoet. *In de derde plaats* is opgemerkt, dat een visioen, als hier aan Johannes ten deel viel, ook na de zegelen en na de bazuinen hem kon gegeven zijn, doch dat hiertoe geen aanleiding bestond, wijl toen het einde nog niet kon intreden, doch dat zulk een visioen hier geheel ter plaatse was, omdat nu het laatste stuk van het eschatologisch proces intrad, en zoowel Johannes, als straks door hem ook de Kerk, weten moest, dat met de nu komende actie van de phiolen geheel het historisch verloop zijn einde zou bereikt hebben, en dat daarna onverwijld de nieuwe orde van zaken zou intreden, en door de uitvoering van het oordeel „de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel" zich openbaren zou. Voorts *ten vierde*, dat hetgeen in hoofdstuk XIV ons ter kennisse wordt gebracht, saam bijeenhoort, één geheel vormt, en niet in drie, maar slechts in twee deelen zich splitst. Het is onjuist te beweren, dat hoofdstuk XIV : 1—5 welbezien tot het vorige zou behooren, en hier uit te lichten is, zoodat het hier getoonde visioen eerst bij het 6e vers beginnen zou. Geheel het tegendeel is waar. We hebben hier te doen met een visioen, dat uit *twee* deelen bestaat, en in beide deelen is het de Christus die den gang der gebeurtenissen beheerscht. Ten *vijfde* moet opgemerkt, dat in het eerste der twee deelen de Christus als het Lam Gods optreedt, en alzoo het verlossingswerk nog doorgaat, terwijl in het daarop volgende deel de Christus nogmaals optreedt, maar nu als Koning en Overwinnaar en als de Rechter der gansche aarde. En *ten zesde*, dat deze blik in de verborgen wereld des hemels hier gegeven wordt, niet als aanvulling van de overige visioenen, doch uitsluitend, om èn Johannes èn zijn lezers op het alsnu ingaan van het einde te wijzen, en te doen gevoelen, dat het proces dat gaande was, en in zijn drie deelen zich ontplooien moest, alsnu met de komende phiolen de eschatologische historie voleind zal hebben.

XVII. Het hemelsche visioen (Openbaring 14.) *(Vervolg.)*

Hier is de lijdzaamheid der heiligen; hier zijn zij,
die de geboden Gods bewaren en het geloof van Jezus.
OPENBARING 14 : 12.

KEEREN we thans tot Openbaringen 14 terug, om nu nader te onderzoeken, wat ons in de verklaring der zes engelen geboden wordt.

Van deze zes „andere engelen", die in dit hemelsche visioen optreden, wordt ons nu aangaande den eerstbedoelde gemeld, „dat hij vliegende was in het midden des hemels", en voorts dat hij het eeuwig Evangelie had, om te verkondigen aan degenen die op aarde wonen, en aan alle geslachten en natiën en volken, zeggende met een groote stem: „Vreest God en geeft Hem heerlijkheid, want de ure des oordeels is gekomen, en aanbidt Hem die den hemel en de aarde en de zee en de fonteinen des waters gemaakt heeft." Reeds aan deze ons zonderling aandoende teekening voelt men, hoe de engel die alzoo spreekt, nog in den hemel zich bevindt, en als ware het uit den hemel op de aarde nederziet. Wie van uit de hoogte op den aardbodem schouwt, wordt het sterkst getroffen, niet door het vaste land, maar juist door het water. De landoppervlakte van onze aarde toch is veel, veel geringer dan het vlak der zeeën, en wie van uit de maan of van uit een planeet door een machtigen telescoop op deze aarde neerzag, diens oog zou zeer stellig het eerst en het meest door die onafzienbare watervlakten getroffen worden. Wie op onze aarde, al was het van den hoogsten berg, uit den hoogsten wachttoren en met den verst reikenden telescoop uitzag, zou ook wel in de verte iets van den Oceaan kunnen waarnemen, maar toch nooit een anderen indruk kunnen opvangen, dan dat de aardvlakte hoofdzaak was en het water bijkomstig. Wie daarentegen van uit de hoogte der hemelen op eenmaal heel onze aarde poogt te overzien, wordt het eerst getroffen door de onmetelijke watervlakte, en merkt hoe de bewoonbare aarde slechts als een groot deel van het groote geheel, in die watermassa als geankerd ligt.

Op zichzelf bestond er geen de minste aanleiding, om ten deze juist in de eerste plaats de aandacht te vestigen op den Oceaan. Zeker, daar voeren ook destijds schepen, maar dan toch, vergeleken bij wat thans de zeeën kan bevaren, in zoo uiterst gering aantal, dat het kleine aantal schepelingen, dat zich op die bodems bevond, op

verre na niet in vergelijking kon komen met de ontelbare millioenen, die zich op het land heen en weer bewogen. Toch ontvangt ge uit wat deze eerste engel zegt veeleer den indruk, alsof wat de zeeën bevoer en op de wateren zich bewoog, toch welbezien hoofdzaak was. Zeker, ook van de menschenmassa die op de aarde leeft, wordt even melding gemaakt, doch uiterst kort, en welbezien slechts in één woord. Eerst toch heet het: „Aanbidt Hem die den Hemel en *de aarde* gemaakt heeft." Maar meer ook niet. Er staat niet bij: „de aarde, en de steden, en de dorpen, en landouwen". Er staat niets dan *de aarde*, zonder meer, hoewel toch hetgeen *de aarde* bewoonde hier het eerst in aanmerking kwam. Doch gaat nu de engel over tot de wateren, dan wordt 't op eenmaal breed geteekend, en krijgt men te hooren van de zee niet alleen, maar van alle fonteinen der wateren. Waartoe nu behoefde dit, zoo metterdaad deze spreker op aarde gestaan had, en slechts de bewoners der wereld had doorschouwd. Van uit den hemel gezien moest de aardbodem zich daarentegen geheel voordoen, zooals ze hier geteekend staat, het uitspansel omhoog, dan de landvlakte, maar dan vooral ook de onmetelijke Oceaan, en voorts de wateren die in meren en rivieren de vlakten van de aarde nog breken. Iets wat daarom nog te meer de aandacht trekt, omdat in het voorafgaande vers door den engel eerst gewezen wordt op geheel de menschelijke bevolking die het aardrijk bewoont, gedeeld in natiën en geslachten en volken, en onderscheiden door de talen die ze spraken. De blik op het aardrijk geeft uit den hooge het beeld van het groote watervlak, en terzijde van dit watervlak het land, dat op zijn beurt weer door 't water van rivieren en meren als doorspoeld is, maar de geestelijke kennis die de engelen van de menschenwereld bezitten, wijst hier op heel iets anders, en wel op den organischen samenhang van heel ons menschelijk geslacht, met zijn rijke onderscheiding in natiën, geslachten en volken, niet alleen vleeschelijk door tint en vorm, maar ook geestelijk door verschil in taal gesplitst meer nog dan enkel onderscheiden.

Vraagt men nu, waarmee deze eerste engel als vervuld is, dan luidt het antwoord, dat 't geen bij zijn blik op onze wereld hem vervult en bezighoudt, is *het Evangelie*. Zoo toch lezen we van dezen eersten engel, dat hij als in de hand hield het eeuwig Evangelie, niet om 't voor zichzelven te behouden, maar om 't te *verkondigen aan degenen die op aarde wonen*, en deze menschenmassa wordt nu geenszins genomen als een groep eenlingen en als een massa van opzichzelf levende individuen, maar als een organisch samenhangend geheel, dat van Godswege ingedeeld is in geslachten, in natiën en in volken, en zulks wel zoo, dat in

hun onderscheiden talen zich de rijkdom van hun alzijdig denkend en geestelijk leven uitspreekt.

Ook dit vertoont zich aldus van uit den hemel gezien. Op aarde reikt de blik zoo weinig ver, dat we nimmer meer tegelijk dan een klein deel van één enkel volk kunnen waarnemen. Van geheel de menschheid krijgen we hierdoor zoo uiterst zelden een blijvenden indruk. Wel verzamelen zich nu en dan op Congressen, of ook in oorlogen, groote menschenmassa's dicht bijeen, maar een indruk van de vele volken en naties ontvangt men daardoor toch in 't minst niet. Van uit den hemel gezien, is het daarentegen aan de engelen als van zelf gegund, dat ze, geheel ons menschelijk geslacht als *eenheid* saamvattend, dan ook juist daardoor in staat zijn alsnu waar te nemen, èn de vele variatiën èn de eenheid die deze vele variatiën organisch saambindt. Hoofdzaak is hier dan ook, dat zij de Goddelijke idee van ons menschelijk geslacht voor zich zien opleven. Die Goddelijke idee nu neemt ons menschelijk geslacht niet zooals het thans door de zonde ontaard, verbasterd en uiteengevallen is, maar gelijk het oorspronkelijk door God bedoeld en in de Schepping op de verwezenlijking van dat doel aangelegd was. Het zijn niet gelijksoortige eenheden en enkelingen die ze van uit den Hooge waarnemen, maar de sporen en overblijfselen, die in ons menschelijk geslacht nog over zijn van de oorspronkelijke saamhoorigheid, waarin ze zich ideaal, als we zoo zeggen mogen, in de eerste ure der Schepping bevonden hadden. Er waren toen nog slechts twee menschelijke personen, met Kaïn en Abel meê gerekend, straks vier, doch in deze vier personen waren destijds reeds alle gegevens aanwezig, die later, bij gereede ontwikkeling, daaruit van lieverlede zouden zijn te voorschijn gekomen. Nu heeft zich allengs die saamhoorigheid in de variatiën voor ons menschelijk oog onzichtbaar gemaakt. Doch voor de engelen is 't zoo niet. Deze zien van uit den Hooge de trekken en de sporen en de lijnen nog die van deze oorspronkelijke saamhoorigheid in onze menschenwereld voor het geoefende oog nog te ontdekken waren.

Aan die ideale opvatting van ons menschelijk geslacht houden de engelen nog vast, en daarom stellen ze op den voorgrond de banden, die de menschheid nog organisch saamhouden, en wel in de geslachten, in de natiën, in de volken, gelijk het gevarieerde leven in deze allen uitkomt, en wel gedifferentieerd, onderscheidenlijk opkomt in hun talen. Niet als stond hiermede vast, dat al onze menschelijke talen vanzelf opkwamen uit de oorspronkelijke Scheppingsordinantie. Niet het minst op het gebied der talen heeft de verwarring die uit de zonde voortvloeide, de oorspronkelijke

zuiverheid doen teloor gaan, en alle sprake vervalscht. Maar ook hierin toch dient zich niet pure wilkeur en namelooze verwarring aan. Al de variatiën op taalgebied zijn opgekomen uit een grondvariatie, die bij de Schepping zelve in de taal der menschen gegeven was. Als men zich indenkt in de taal der hemelingen en in wat de taal eenmaal op de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel zijn zal, dan behoeven we ons dit allerminst voor te stellen, alsof alsdan eeniglijk ééne enkele taal aller spraakmiddel zou worden. Variatiën, rijke variatiën zelfs, laten zich zeer goed denken, zonder dat het onderling verstaan van wat gezegd wordt, hiermede wegvalt. En zoo is het te verstaan, hoe de engelen, in hun samenzijn daarboven van onze menschenwereld sprekende, zich de rijke, organische ontwikkeling van ons geslacht waartoe het op de nieuwe aarde en onder den nieuwen hemel eens komen zal, tegelijk als èn organisch één èn toch als rijk gevarieerd voorstellen.

Tevens ligt in het zeggen van den eersten engel uitgedrukt, dat, eer het einde ingaat, de verkondiging van het Evangelie onder alle volken haar beslag zal hebben verkregen. Zoo ligt er dan tevens een gedurig bezig zijn van Christus met Zijn engelen in opgesloten, om de verkondiging van het Evangelie steeds verder te doen uitgaan. In het groote werk der missie treden niet slechts menschelijke krachten op, maar de Christus zelf, met Zijn trawanten, is gestadig in deze missionare beweging inwerkend en meewerkend, om het hooge doel, dat zij zich hier voorstellen, te bereiken. Nu mag het hierbij uiteraard geen oogenblik worden voorgesteld, alsof de groote wereldmissie eigenlijk het resultaat was van de inspanning der kerken. Zekerlijk moeten ook de kerken hieraan medewerken, en gaat welbezien niet één enkel Christen vrij uit, die niet ook zijnerzijds aan dit groote werk der missie deelneemt. Maar toch, wij zijn hierbij nooit anders dan instrument, waarvan de Christus zich bedient, en het groote werk der toebrenging blijft vrucht van de gestadige actie die van den Christus en Zijn engelen, en dan almeer ook door de zendelingen als instrumenten, in alle deelen der wereld uitgaat. Er ligt dan ook niets vreemds, maar zelfs iets volstrekt onmisbaars in besloten, dat dit missiewerk, dat op den organischen samenhang der menschen zijn invloed doet gelden, voorwerp is en blijft van hetgeen daarboven in het Vaderhuis tusschen den Christus en Zijn dienaren verhandeld wordt. Dit nu heet hier, dat een der engelen het Evangelie, en wel het eeuwig Evangelie, had, om 't te verkondigen; iets wat natuurlijk niet beduidt dat hij een geschreven Evangelie in de hand hield, maar eeniglijk, dat de Blijmare die alle volk en natie ten leven moet

roepen, als van den hemel uitging, om naar beneden in te dreunen, en alzoo ten slotte geheel de wereld te kunnen bereiken.

Heeft nu de eerste van de zes engelen in zijn visioen weergegeven, hoe in het hemelsch conciliabuul alles geschiedt wat noodig is, om het Evangelie naar de menschheid in haar organischen samenhang van geslachten, natiën en volken te doen uitgaan, en hoe als gevolg hiervan het oordeel komt en zich uit den hemel naar de aarde toebeweegt, dan is hiermede de roeping van dezen eersten engel ook voleind en komt nu in vs 8 het optreden van den tweeden engel. En van dezen heet 't dan: „En daar is een andere engel gevolgd, zeggende: Zij is gevallen, zij is gevallen, Babylon, die groote stad, omdat zij uit den wijn des toorns harer hoererij alle volken gedrenkt heeft." Men gevoelt de tegenstelling tusschen wat de eerste engel hooren liet, en hetgeen deze tweede engel vernemen doet. De eerste engel liet zich hooren over wat strekken zou om de kerk van Christus tot haar rijkste openbaring te brengen. Hij sprak van het Evangelie, dat van Christuswege onder de volken uitging en van geheel het organisme der menschheid, dat dank zij dit Evangelie, weer in zijn oorspronkelijken samenhang in geslachten, natiën en volken zou opleven. De eerste engel verspreidde dan ook licht over wat de behoudenis van Gods uitverkoren volk zou teweegbrengen. Thans echter met den tweeden engel keert het visioen zich van het uitverkorene en te zaligen volksgeheel af, en doet alsnu visionair doorleven wat in het leven der menschheid zich juist op vlak het tegendeel saâmtrekt, niet meer op 't uitverkoren volk, maar integendeel op de menigte, die in verdoemenis zal ondergaan. Nu toch heet 't niet, dat 't Evangelie komt, maar vlak omgekeerd, dat zij „gevallen is, ja, gevallen, Babylon, de groote stad", en zulks wel hierom, „omdat ze alle volken uit den wijn des toorns harer hoererij gedrenkt heeft."

Wat nu is hier onder dit groote Babylon te verstaan?

Dat niet gedacht kan worden aan de oude stad Babylon die eens geheel de landstreek van Tiger en Euphraat beheerschte, spreekt van zelf. Wat hier toch omtrent Babylon betuigd wordt, vormt een visioen, dat Johannes op Patmos vernam, toen de nieuwe bedeeling reeds was ingegaan, en er van het oude Babylon en van zijn wereldmacht geen sprake meer was. Dat oude Babylon was door de Perzen verwoest, en na de Perzen hebben hier Alexander met de Grieken huisgehouden. De eens aldaar opgekomen grootmacht was geheel uiteengespat en vernietigd. Denk slechts aan Antiochus Epiphanes. Eeuwen later waren de Romeinsche machthebbers hier verschenen, om alle stammen van het Rijk van Alexan-

der den Groote aan zich te onderwerpen. De Romeinen hadden ook het heilige land geheel ingenomen, en het was hun satraap die op Golgotha het Kruis voor Israels Messias had opgericht en in het jaar 70 was het hun veldheer, die Jerusalem innam en schier geheel verwoestte. Waar hier nu tot Johannes, nogmaals een kwart eeuw later, van Babylons val wordt gesproken, zou het uiteraard geen zin hebben, hierbij terug te denken aan de inneming van Babylon van vijf eeuwen vroeger door Cyrus. De letterlijke opvatting kan alzoo geen oogenblik steek houden, en onder Babylon is hier niet te verstaan de eens zoo machtige wereldstad van Mesopotamië, maar moet in overdrachtelijken zin verstaan worden die wereldmacht, die alle eeuwen door, zich tegenover het Godsrijk, tegenover den Christus, en tegenover de kerk des Heeren gesteld heeft. Dat deze Gode-vijandige wereldmacht met den naam van Babylon wordt aangediend, kan niet bevreemden. Het had Gode beliefd de Schepping van ons menschelijk geslacht niet in Europa, noch in Afrika, maar in Azië te volbrengen, en zulks ook niet in het reusachtige China of Voor-Indië, maar in het middenpunt van het groot-Aziatisch werelddeel. Alzoo juist in die streek, waarin later het groote Babylonische Rijk is opgekomen. Ook in andere deelen der wereld moge de afval van ons geslacht van God op jammerlijke en droeve wijze zijn toegegaan, en nóg steeds voortgaan, maar dit alles nam het feit niet weg, dat èn de Schepping van ons menschelijk geslacht, èn de afval van God door de zonde, in dit middenpunt van Azië had plaats gegrepen, en dat als noodzakelijk gevolg hiervan, de eerste formatie van de volken of natiën hier begonnen was. Wat de Schrift ons van Babels torenbouw meldt, stelt de beteekenis hiervan in duidelijk licht. De machthebbers, die er in slaagden in Mesopotamië de eerst geordende staatsinrichting tot stand te brengen, zagen van meet af het gevaar in, dat hun macht bedreigde, zoo de massa hen verliet en naar Oost en West, naar Noord en Zuid de wijde, geheel voor hen openstaande wereld intoog. Deze drang om zich naar alle kanten heen te verspreiden, lag in Gods bestel. De zin en neiging hiertoe moest opkomen, doch dit zou dan ook tengevolge hebben, dat het vooralsnog dicht bevolkte land, om Babylon heen, allengs ledig liep, en dat andere, allicht gevaarlijke volkscentra zich rondom saamtrokken. Zoo zag men dat 't gaan kon. Zoo moest het gaan naar Gods bestel. En zoo is het toegegaan in de historische werkelijkheid.

Juist hiertegen echter heeft toen de Overheidsmacht in Babel zich trachten te verzetten. De steeds aangroeiende massa mocht zich niet verspreiden, en mocht niet naar allen kant uittrekken. Veeleer moest het alles onder de macht van Babylons Overheid blijven,

en de machthebbers in Babel zouden zoodoende allengs geheel de wereld beheerschen. Doch dit hun plan stond lijnrecht tegen het plan des Heeren over. In het plan Gods lag de vrije, rijke ontwikkeling van heel ons menschelijk geslacht over heel het aardrijk, in allerlei volken en natiën, die in geordend verband hun weg door de eeuwen zouden zoeken; in het plan van Babels machthebbers lag 't daarentegen, om die vrije ontwikkeling te keeren en te stuiten. Desnoods door wapengeweld, moest 't al op 't nauwst saamverbonden en één blijven. Den vorst van Babylon moest heel het menschelijk geslacht behooren, en niet Gods plan, maar diens plan zou doorgaan. Dit plan heeft God toen verbroken. De torenbouw van Babel, die aan dit onheilige plan dienstbaar was gesteld, werd te niet gedaan. Uit den hemel kwam de macht, die den torenbouw stuitte. Van dat oogenblik af nam de verspreiding van de natiën en geslachten over heel het aardrijk een aanvang. En zoo toont de Heilige Schrift ons, hoe 't deze verwoesting van Babels toren en deze verspreiding der volken was, die geheel het verdere leven der menschheid heeft beheerscht. Op zichzelf niet geestelijk, doch veeleer uit nationaal politiek, maar toch ook tijdelijk geestelijk, in zooverre dat van God afgedoolde staatsleven een valsche religieuse macht tegenover de ware religie zocht te plaatsen, en zoo alle afgoderij, en de met haar gepaard gaande demoralisatie, een wereld moest doen opkomen, die lijnrecht tegen het heilige over stond.

Dit stellen nu van een alles beheerschend levensbeginsel en van een daarop gebouwd wereldplan, dat vlak tegen den raad Gods inging, was, gelijk niet nader behoeft aangetoond, geen plaatselijke gebeurtenis, die tot een enkel volk bepaald bleef, maar een wereldgebeurtenis, die alle eeuwen door onder alle volken zou nawerken. Nawerken, en zelfs nog verder doorwerken, als in de komende eeuwen Babylon zelf had opgehouden mee te tellen, en zijn machtige rol door geheel andere machthebbers zou zijn overgenomen. Doch welke 't alles omkeerende verhoudingen hierbij ook intraden, toch bleef het alle eeuwen door den ouden Babylonischen karaktertrek dragen, en kan zelfs nu nog even beslist gezegd, dat 't alles in Babels woelen en bedoelen zijn oorsprong vond. Dit nu is de oorzaak van het anders vreemd aandoende gebeuren, dat de Heilige Schrift tot op de laatste ure der Voleinding geheel de tegen God overstaande wereldmacht steeds onder den naam van Babylon of Babel laat optreden; en wel bepaaldelijk als de stad, de groote stad Babylon. Het is Babylon niet meer, want van Babel bezitten we niet anders dan overgebleven bouwvallen, maar 't blijft al Babylon heeten, omdat in Babels woelen

het groote, allesbeheerschende uitgangspunt lag voor de geheele wereldontwikkeling. Hier begon het, van hier uit heeft 't zich naar alle andere Groot-Staten overgeplant. En hoe 't zich ook spreidde en verdeelde, en in den vorm wijzigde, toch bleef het alles zich uit den éénen ouden wortel omhoog heffen, droeg steeds allerwegen gelijke vrucht, en beheerscht feitelijk thans nog even stellig als in Babylons en Rome's dagen geheel den gang van ons menschelijk leven. Van de groote stad Babylon wordt dan ook niet gesproken, alsof de vestingen van die stad alle Goddelijke heerschappij weerstaan zouden. Dat had Cyrus' inneming van Babel wel anders geleerd. Neen, het wijzen op Babel als die *groote stad* heeft een geheel andere beduidenis. Het wijst namelijk op het principieele verschil tusschen den invloed, die op ons menschelijk leven van het platteland en van *de groote steden* uitgaat, en zich veelal juist in de meest bevolkte wereld saamtrekt. New-York beheerscht het leven van Amerika, en in Europa is het buiten kijf, dat Londen, Parijs, Berlijn en Weenen vier groote kapitale steden zijn, waarvan de geest der volken uitgaat. Zoo nu was het ook oudtijds. Van het Keizerlijk Rome ging de beheerschende invloed in Paulus' dagen uit, reden waarom de apostel er zoo op stond juist in Rome met het Evangelie op te treden. En zoo nu kan en moet even stellig erkend, dat in de oude dagen van het eerste opkomen der wereldmacht, de groote invloed op de vorming van het menschelijk leven uitging van Babel. Hier in Babel is het groote kwaad begonnen. De onheilige beginselen, waaruit 't demonische opkwam, zijn van hieruit de wereld ingedragen. En uit dien hoofde is het geheel natuurlijk, en als vanzelf sprekend, dat de naam van Babylon als de groote wereldstad tot den einde toe de historische naam zal blijven, om wat tegen God inwroet in een demonisch wereldleven, in zijn oorsprong, in zijn voortgang en in zijn eigenaardige typeering te doen uitkomen. In het machtige leven der groote wereldsteden lag van meetaf de bron, waaruit de afval van God en de demoralisatie is opgekomen. Waar zich dit nu ook vertoont, zoo is het toch alles in beginsel met wat in Babylon opkwam, één. En zoo blijft de naam Babylon, en met name Babylon als de groote stad, de nooit uitstervende naam, om het demonisch verzet der zondige wereld tegen haar God aan te geven.

Die nawerking van het oude Babylon is thans nog geenszins gestuit. Veeleer mag gezegd, dat 't al den schijn heeft, alsof in de revolutionaire geesteskringen van onzen tegenwoordigen tijd, deze geest van het oude Babylon op vroeger nauwelijks gegiste wijze doorbreekt. Wie de historie van het oude Babylon nagaat, voelt hoe hier nog altoos nog zekere religieuse behoefte nawerkte.

Abraham de patriarch was uit het land van Babel naar Palestina getogen. De wijzen uit het Oosten bij Bethlehems kribbe spraken nogmaals van een godsdienstige behoefte, die zich in Babylon steeds bleef openbaren. Zelfs bij Nebucadnezar en Belzazar kunnen we opmerken hoe steeds in die streken, althans in de oudheid, iets van het Paradijs ten goede nawerkte. Maar juist dit zou niet aanhouden. Dit nog te waardeeren bijmengsel zou steeds in beteekenis afnemen, en allengs zou de tijd naderen, dat de tegenstelling tusschen het hemelsche van den Hoogen God en de bestaande wereldidee der onheilige wereldmacht haar toppunt bereikte. Daarvan nu is 't dat deze tweede engel gewaagt. Het is deze tweede engel die ons inzicht geeft in het besliste weten, dat in den hemel de gedachten vervult, hoe, als 't einde komt, deze ontzettende Babylonische geestesmacht tot volkomen vernietiging zal komen, zoodat de wanhoopskreet van Babylon heel den hemel door zal klinken, en uit den hemel daarboven tot op onze aarde neer zal dreunen. Zoo hooren we dan nu ook, hoe in den hemel daarboven, de Christus en Zijn engelen den glans reeds zien doorbreken van de toekomst, waarin het met Babel en den geest van Babel voor altoos uit zal zijn. Het woord „hoererij" wordt hier bij „den wijn des toorns" gebezigd, om aan te duiden, dat de zondige wereldmacht zich er steeds op heeft toegelegd, om den geest der menschheid als in een staat van dronkenschap te verdwazen; om te doen gevoelen hoe deze staat van onheilige opgewondenheid het heilig karakter van teedere liefde in brooddronken wellust verkeeren deed; en hoe het de toorn Gods is, die zich, eeuw in eeuw uit, tegen deze onheilige demoralisatie van het menschelijk leven gekeerd heeft. Zoo komt ook hier in vs. 8 elk woord tot zijn recht, en heeft elk woord beteekenis, altoos mits men niet poogt dit kapittel op onze aardsche saamleving te doen slaan, maar erkent, dat het hier betuigde verhandeld wordt daarboven, in de saamleving van Christus met Zijn heiligen.

Volgt hierop nu de derde engel, dan hooren we dezen *met een groote stem* uitroepen wat hij te betuigen had. Van dit roepen met *een groote stem* was geen sprake bij den eersten engel bij de verkondiging van het Evangelie, maar eerst bij het intreden van vs. 7, toen „de ure des oordeels" was gekomen. Er ligt alzoo in die bijvoeging van die groote stem die we ook in vs. 15 en vs. 18 vinden, een uitdrukking van *den toorn*, die in het leven daarboven den Christus en Zijn engelen tegenover het zondig leven der wereld vervult. Er werkte van Boven steeds de zoekende liefde, om te redden wat gered kon worden, en die stem was steeds lieflijk en

innemend. Zoodra echter gaat 't niet over tot een indenken van de zonde der wereld en den toorn Gods die zich tegen die zonde ontdekt, of de zachte stem gaat over in de stem die dondert, en ten slotte zelfs in een groot *geroep* (vs. 18). Wij vatten dit dikwijls niet. Ons trekt schier eeniglijk de zachte liefde van het Evangelie aan, en als tolken van den toorn Gods kunnen wij geen dienst doen. Zelfs hindert 't ons vaak, wanneer in de Psalmen zeker roepen van den zanger, of toch de toorn Gods mocht nederdalen, niet bestraft wordt. Denk maar aan Psalm 73. Maar in den hemelraad daarboven is dit zoo geheel anders. Zoo dikwijls de Christus daarboven met Zijn gezaligden en met Zijn engelen als inleeft in wat te komen staat, is er altijd tweeërlei trekken van 't hart, dat volmaakt evenwijdig en even krachtig zich voortbeweegt. Dan toch spreekt er eenerzijds een zachte teederheid, die al ónze liefde verre te boven gaat, maar uit zich hierbij en hiernaast even beslist, en even sterk, *een heilige toorn* tegen alle schepsel, dat aan de eere Gods te kort doet, en hooren we den grondtoon van het: „Gij roeit hen uit die afhoereeren en U den trotschen nek toekeeren".

Wat nu deze derde engel met een groote stem uitroept, keert zich naar den jammer die door satan en het optreden van het groote beest op deze aarde bewerkt was. Hij roept dan ook: „Indien iemand het beest aanbidt en zijn beeld, en ontvangt het merkteeken aan zijn voorhoofd of aan zijn hand, die zal ook drinken uit den wijn van den toorn Gods, die ongemengd ingeschonken wordt uit den drinkbeker Zijns toorns; en hij zal gepijnigd worden met vuur en sulfer voor de heilige engelen en voor het „Lam"." „En voorts: „De rook van hun pijniging gaat op in alle eeuwigheid, en zij hebben geen rust dag en nacht, die het beest aanbidden en zijn beeld, en zoo iemand het merkteeken zijns naams ontvangt." Met dezen derden engel gaan we alzoo van Babylon uit de dagen van het eerste opkomen der wereldmacht over tot het einde. Eerst is eeuw na eeuw ingewacht, wat keer in het zondig leven zou kunnen doorbreken, doch aan het eind is het uitgewezen, dat er geen mindering van het kwaad is in te wachten. Dat veeleer het demonische kwaad dat almeer de wereld gaat beheerschen, steeds toeneemt, zich sterker uit, en voortdurend machtiger wordt, en dat waar eindelijk de antichrist zijn gestalte ontsluiert, de mensch, in stee van in hooger geestelijken zin over te gaan, veeleer zich verdierlijkt, niet God, maar het beest zoekt, nu in dat dierlijke nadoet wat de afgoderij deed, door God na te bootsen, en alsnu van het beest een beeld maakt, zooals Israel bij den Sinaï een beeld van Jehovah in het gouden kalf maakte, en nu vraagt om een merkteeken van aan-

hoorigheid tot het beest en zijn beeld, juist zooals de besnijdenis onder Israel een teeken was van de aanhoorigheid tot de gemeente Gods. Noch het spreken van het beest, noch het gewagen van zijn beeld kan ons hier vreemd aandoen. Waar satan zich in den antichrist in de plaats van God stelt, komt, evenzoo in het afgodsbeeld het beeld van den antichrist, en waar in de afgoderij de mensch zich in Gods plaats stelt, treedt hier in plaats van het beeld van het hoogste, het beeld van het beest in zijn afschuwelijkheid, en de besnijdenis is nu door het teeken op de hand of aan het hoofd vervangen. Zoo laten alle beeldspreukige uitdrukkingen zich hier als vanzelf verstaan. Zoo ook „de wijn van den toorn Gods." Waarom heet die toorn Gods een uiting, die als denken doet aan de uiting van iemand die door den wijn is bevangen? Dronkenschap verleidt tot zonde, en tot boosaardige bejegening van zijn naaste, zoo hij ons hindert. Hoeveel doodslag is niet als gevolg van de verhitting door den wijn in de criminaliteit voorgekomen, en komt er nog gestadig in voor. Matigt nu de mensch zich het recht aan, om wat hem in het leven der wereld hindert, te keer te gaan onder den invloed van den hartstocht dien de wijn in hem opwekt, dan is de uitdrukking volkomen verstaanbaar, indien hier bij wijze van tegenstelling, ook van God betuigd wordt, dat de toorn tegen de afgoderij en tegen den antichrist ook in God de macht van de passie opwekt, en Hem zich zonder sparen keeren doet tegen alle demonische, niets ontziende en niets sparende uiting. Zelfs wordt er bijgevoegd, dat deze wijn van Gods toorn ditmaal *onvermengd* zal worden ingeschonken, om ook hiermee uit te drukken, dat er thans van geen sparen meer sprake kan zijn, en dat tenslotte de eeuwige jammer het deel moet worden van wie zich principieel en zonder bekeering tegen de heilige majesteit des Heeren verzetten zal.

In vs 12 wordt hier nu nog aan toegevoegd: „Hier is de lijdzaamheid der heiligen, hier zijn zij die de geboden Gods bewaren en het geloof in Jezus." Ten slotte komt 't toch hierop neder, dat de alles beheerschende tegenstelling voleind wordt. En die tegenstelling is, eenerzijds de Drieëenige God, en Zijn majesteit daarboven in den hemel, en daartegenover in de diepte des verderfs de antichrist, in wien de satan zijn eindpoging waagt om de heerlijkheid Gods te niet te doen.

Doch tusschen deze lijnrecht tegenover elkander staande, principieel alles beheerschende machten van God en satan staat nu de schare der geloovigen midden in, en het moest in deze schare van geloovigen uitkomen, aan wien de triomf zal blijven, aan God of

aan satan. Die schare wordt daarom aangeduid als de schare van *heiligen*, en wel van heiligen in tweeërlei zin; iets waarop men scherp lette. Eerst toch wordt hier gezegd, dat ze de geboden Gods bewaren, en in de tweede plaats dat ze leven door het geloof in Jezus. Hier ligt als ware het een saamvoeging van het Oude en het Nieuwe Testament. In het Oude Testament alles zich keerend tot de volbrenging van Gods geboden, en in het Nieuwe Testament alles zich saamvattend in het geloof dat zich eeniglijk op Jezus richt. Doch gaf dit oorspronkelijk strijd, zoodat het wettelijke standpunt moest worden te niet gedaan, hier in dezen heiligen kring is die strijd weggevallen, en juist door het geloof in Jezus wordt nu in de volbrenging van Gods geboden het heil gezocht en gevonden.

„Zalig" dan ook worden de dooden hier in vs 13 genoemd, „die in den Heere sterven van nu aan." Dit duidt er op, dat voorheen nog altoos verschil bleef bestaan tusschen het heil dat nu reeds in het Vaderhuis werd genoten, en de volle zaligheid die eerst onder den nieuwen hemel op de nieuwe aarde zou doorleefd worden. Thans echter, nu het einde der Voleinding nabij is, valt ook dit verschil weg. De geloovigen die in de laatste worsteling vlak voor de Voleinding den dood zullen ingaan, zullen de heerlijkheid aanstonds genieten, en ten volle genieten wat de einduitkomst hun toezegt. Zij, die als geloovigen in deze eindperiode gedood of gemarteld worden, en zoo wegsterven, rusten in deze tijden die nog volgen, in het genot van hun geestelijken arbeid, en hun werken volgen met hen.

Hier ziet Johannes in dit rijke visioen het beeld van de einduitkomst, gelijk de Christus met Zijn engelen en gezaligden bezig is die inmiddels voor te bereiden en ons nader te brengen. En zoo zijn het drie uitwerkingen van wat de Christus met Zijn engelen doende is. In de eerste plaats zet de Christus rusteloos de aanbieding van het Evangelie onder alle volken en natiën voort, opdat geen der uitverkorenen onkundig blijve en de roepstem van hooge genade tot op het laatste oogenblik moge doorklinken, en heerscht er in den hemel vreugde over het heerlijke feit, dat er nog altoos, ja tot het laatste toe, zondaars zullen zijn die zich bekeeren. Dan in de tweede plaats betuigt een tweede engel in Babylons val ons, dat de Christus met Zijn heiligen nu reeds inleeft in de heerlijkheid, als eens al wat uit Babel oprees zal zijn te niet gedaan, en niet langer Gods Schepping zal ontheiligen. Maar dan ook in de derde plaats is er een derde engel, die in het hemelsche leven daarboven op de heilige kudde des Heeren het oog richt, de verkorenen steunt in de laatste worsteling, ze tot overwinning leidt, en in het eind hen in de eeuwige zaligheid roept en doet ingaan.

XVIII. Het hemelsche visioen (Openbaring 14). *(Vervolg.)*

> En de wijnpersbak werd buiten de stad getreden, en er is bloed uit den wijnpersbak gekomen, tot aan de toomen der paarden, duizend zeshonderd stadiën ver. OPENBARING 14 : 20.

ZOO komen we thans toe aan de teekening der parousie, die vs 14 in deze woorden geeft: „En ik zag, en zie, een witte wolk, en op die witte wolk was een gezeten, des Menschen Zoon gelijk, hebbende op Zijn hoofd een gouden kroon en in Zijn hand een scherpe sikkel." Ook dit is uiteraard niet als realiteit bedoeld, als daalde de Christus nu reeds ter aarde neder. Ook hier hebben we nog enkel met visioenen te rekenen, doch dan toch in dezen zin, dat de Christus en Zijn engelen, niet eerst eeuwen later met de parousie zullen rekenen, en in die parousie zullen inleven, maar dat het rekenen hiermede terstond na Zijn Hemelvaart beginnen moest. Niets toch van wat te komen stond, behoefde van die ure af eerst aan den Christus geopenbaard of aangezegd te worden. Heel het verder verloop der dingen, de toebrenging der uitverkorenen, de worsteling tusschen de geloovigen en de ongeloovigen, en tenslotte het komen der finale beslissing, stond onverwijld in klaar beeld voor het bewustzijn van den Christus. Zoo zou het komen, zoo zou 't zijn. En zulks niet door een krachtsbetoon dat buiten hem omging, en waarvan hij slechts de uitwerking zou waarnemen, maar veeleer zoo, dat hij zelf het alles verwezenlijken en tot wording brengen zou. En gelijk nu een architect, eer hij den eersten steen legt van het Paleis dat hij bouwen gaat, heel het plan zich gereed maakt en heel den bouw heeft doordacht, zoodat hij wat komen zou, als voor oogen zag, eer nog de eerste steen in den grond werd vastgemetseld, zoo was het uiteraard ook hier. De Christus heeft niet gepeinsd en gedacht om te zien wat er komen zou, maar van meet af geheel het plan der verlossing en het einddoel klaar en helder voor zich gezien, en is steeds werkzaam geweest, om alles wat voor de verwerkelijking van dit plan noodig zou zijn, uit het besluit in de werkelijkheid te doen overgaan. Het is de eenheid in de gedachte van dit grootsche, alomvattende verlossingsplan, die sinds de Hemelvaart, alle eeuwen door, de gedachte en de verbeelding van den Christus en van Zijn engelen vervuld heeft. Het is daarmede dat de Christus alle deze eeuwen,

tot aan de Voleinding, doende zou zijn, en dit alles heeft steeds klaar voor den geest van den Heiland gestaan.

Het is dan ook met dit geheele Goddelijke plan voor zich, dat de Christus in Zijn parousie als vooruitleefde. Juist zooals wie ten festijn zal opgaan, reeds van te voren geniet in wat te gebeuren staat, en dit als voor oogen ziet en waarneemt, zoo ook kon het niet anders, of het besef en de verbeelding van den Christus moest steeds vervuld zijn van wat te komen staat, en zoo was het geheel natuurlijk, dat de Christus van de ure van Zijn Hemelvaart af, steeds in Zijn parousie inleefde, en als vooruit zag, hoe 't daarbij zou toegaan. Hieraan nu moet temeer vastgehouden, omdat de apocalyptische profetieën van den Christus in Matth. 24 en elders steeds geheel gelijken indruk maken. Al wat te komen staat, stond steeds klaar den Christus voor oogen, en hiermede hangt 't dan ook saam, dat in de apocalypse hetgeen te komen staat, schier altijd voor ons treedt, als terstond zullende plaats grijpen. Het „kom Heere Jezus, ja kom haastelijk!" hangt hier onmiddellijk mede saam. Waar nu hier aan Johannes, en aan ons allen ditmaal, een inzicht in dit alles gegund werd, kon het derhalve niet anders, of het moest in dit visioen alles voor hem treden, alsof 't reeds werkelijk plaats greep. Bij ons gaapt tusschen wat te komen staat en hetgeen er voorshands alleen nog maar is, steeds een merkelijk verschil, en wat we waarnemen, geeft slechts zeer ten deele weder, wat zich naar ons toebeweegt. Maar zoo is het uiteraard niet bij den Christus daarboven. Hij toch wist nu reeds al wat te gebeuren staat, en wat Hij zelf tot stand zal doen komen, met zulk een juistheid en praecisiteit, dat Hij al de personen kent en doorgrondt, die daarbij zullen optreden, en het, al ligt 't nog in de toekomst, ja in verre toekomst, toch nu reeds zoo in volle realiteit voor zich ziet, dat die realiteit straks het voor Hem niet kan verhelderen, eer beschaduwen.

Het bleef voor Jezus niet een vraag, hoe 't eigenlijk met Zijn parousie toe zou gaan, alsof Hij zelf dit eerst ten volle ontwaren en waarnemen zou, als het te gebeuren stond. Neen, de Christus heeft Zijn parousie van de eerste ure af gezien alsof ze reeds gebeurde. Al wat daarbij zou plaats grijpen, heeft zich in zuivere trekken en in scherpe lijnen van den beginne af aan Hem vertoond. En hieruit nu is 't te verklaren, dat waar hier aan Johannes een wonderblik in het hemelleven gegund wordt, Hij 't dan ook visionair waarneemt, hoe de Christus en Zijn engelen reeds nu met het klaarst denkbare inzicht inleven in hetgeen bij de parousie te gebeuren staat, en in wat die parousie zelve zal zijn. Reeds nu geniet de Christus in wat die parousie voor Hem zijn zal, en zulks niet doordat Hij er zich een misschien straks minder juist blijkende

voorstelling van maakt, maar doordien Hij 't reeds nu alles doorleeft, gelijk 't straks feitelijk staat te komen. Sterk blijkt dit uit wat hier staat van de wolk. Op zichzelf is die witte wolk hier geheel bijkomstig, en niets zou ons beletten het ons voor te stellen, alsof de Christus voor Zijn wederkomst op aarde een dag zou kiezen met een klaren hemel. Eer zou ons die wolk hinderlijk zijn voor den vollen glans van Zijn nederdaling. Voor den Christus daarentegen is dit alles zoo in bijzonderheden vaststaand, dat Hij weet hoe juist die witte wolk den blik op Zijn komen eerst zal breken. Ook het zitten op die wolk, waarvan hier gesproken wordt, geeft sterk den indruk weer, dien de geloovigen, die alsdan nog op deze aarde zullen zijn, van Zijn komen ontvangen zullen. Toch mocht ook de schetsing van die witte wolk niet worden weggelaten. En tegenover die witte wolk staat nu als teeken van Zijn glorie, dat Hij verschijnen zal met een gouden kroon op 't hoofd, en met in Zijn hand een scherpe sikkel. In deze drie gegevens ontvangen we uiteraard niets dan beeldspraak. Het duidelijkst ontwaren we dit aan de sikkel. De sikkel is een instrument, een gereedschap, dat bij de boomteelt en bij den landbouw te pas komt, niet op 't schavot noch in den krijg, als 't gaat om 't te niet doen van menschelijke levens. Reeds dit enkele woord sikkel toont alzoo aan, dat hier in beeld de gedachte uitkomt. Is dit nu zoo met de sikkel, dan kan 't natuurlijk evenzoo zijn met de witte wolk en met de gouden kroon. Ons is zoo weinig geopenbaard over hetgeen op de nieuwe aarde zelfs 't menschelijke verschijnen met zich zal brengen. Of 't zijn zal de mensch in Paradijsgestalte, of in gewaad en met sieraden gekroond. Vandaar onze geheele onwetendheid omtrent hetgeen de verschijning van den Christus zal kenmerken. Alleen wordt aangegeven, dat 't een verschijning zal zijn die een betooverend heerlijken indruk maakt. Vandaar die witte blankheid van 't gewaad, dat in goud schitteren van de kroon, en dat ijzig scherpe van de sikkel, die opzettelijk als scherp wordt afgebeeld.

Zoo nu zal 't eens gebeuren, zóó werkt de Christus het nu reeds vooruit, door deze uitkomst voor te bereiden, en zoo is het uit het glorieuse bewustzijn dat nu reeds den Christus en Zijn engelen vervult, visionair aan Johannes te zien gegeven. Doch hierbij blijft het niet. In den hemel daarboven staat niet alleen al wat te gebeuren staat den Christus klaarlijk voor den geest, zoodat hij 't al ziet, maar Hij is er steeds in doende en werkende. Hij zelf is 't, door wien 't zich alzoo voleinden zal. Alleen blijft ons ééne vraag over. Niet van den Christus, maar van den Vader gaat het Godsbestel uit. Zal de harmonie tusschen de parousie en den raad Gods

ongestoord blijven, zoo moet dan klaarlijk ook dit speciale uitkomen, dat 't geen de Christus nu met Zijn engelen doen zal, en om 't eerst te kunnen doen, nu reeds voorbereidt, niet alleen met den Raad Gods overeenstemt, maar er zelfs uit voortvloeit. Om dit nu met volle zuiverheid te doen uitkomen, vernemen we in vs 15, dat er uit den tempel die bij God is, alsnu weer een andere engel uitging, en dat deze met een groote stem riep tot Hem die op de wolk zat: „zend uw sikkel en maai, want de ure om te maaien is voor u gekomen, dewijl nu de oogst der aarde is rijp geworden." En eerst daarop treedt het oordeel in, gelijk vs 16 dit aangeeft, waarin we lezen: „die op de wolk zat, zond Zijn sikkel op de aarde, en de aarde werd gemaaid." Een enkele uitlegger heeft dit vreemd gevonden. Hoe toch, zoo vroeg men, kan een engel aan den Christus last geven wat Hij doen zal, of melden wat Hij voornemens is te doen. Dit schijnbaar vreemde verdwijnt daarentegen geheel, zoo men let op het onderscheid tusschen het vaststellen van Gods eeuwigen raad, en de vervulling van dien raad door den Christus. Het is de Zoon die Zijn last, als we ons zoo mogen uitdrukken, ontvangt van den Vader, en dezen last alsdan uitvoert. En zoo nu ook is het hier. Het uitbrengen van het laatste oordeel geschiedt door den Christus, doch deze doet dit niet uit zichzelf. Het is veeleer uitvoering van Gods raad. En daarom is 't nu, dat er een engel tot den Christus komt, die als in den naam Godes Hem 't oogenblik gekomen verklaart, waarop de afsnijding van de verlorenen zal plaats grijpen. Het is hier geheel hetzelfde wat we vinden in het zeggen van den Christus tot Zijn discipelen, eer Hij lijden ging, dat niemand die ure kende, ook niet de Zoon, dan alleen de Vader die in de hemelen was. Dat de engel die deze aankondiging brengt, uit den tempel komt, spreekt dan ook vanzelf. In dien tempel daarboven toch zetelt de Majesteit van den Drieëenigen God, en het is uit dien tempel dat de beslissing uitgaat.

Over het beeld van de sikkel kan geen onduidelijkheid zweven. Het zijn de kinderen der menschen, die hier in 't beeld van het gewas voor ons treden. Of hier slechts op één gewas, en dan op dat van den wijnstok, gedoeld wordt, is niet met zekerheid uit te maken. Wat hier gemeld wordt, kan toch zeer goed op tweeërlei wijzen. Eerst op den gewonen oogst van het tarweveld, en pas daarna op den keuroogst van den wijnstok. De oogst van het tarweveld zou dan wijzen op wat geheel ons menschelijk geslacht trof, en de wijnoogst op de leiders der volken, die de wereld van God vervreemd hadden, en daarom nu met het verloren volk in de eeuwige verdoemenis in gingen. Voor deze opvatting van den oogst in tweeërlei zin pleit het noemen van de sikkel. De sikkel

is niet het instrument waaraan men het eerst denkt, als er sprake van is, om de druiven van den wijnstok te innen. De rijpe druif plukt men af, of ze wordt met het handmes afgesneden, terwijl de sikkel meer doet denken aan wat wordt afgemaaid. In vs 15 staat dan ook niet alleen: „Zend uw sikkel", maar: „Zend uw sikkel, *en maai*", een uitdrukking die van het saamlezen van den oogst van den wijnstok niet gebruikt pleegt te worden. En zulks te minder, omdat er vs 16 op volgt: „en de aarde werd *gemaaid*". Het schijnt daarom voorkeur te verdienen, in vs 15 en 16 te denken aan het algemeene oordeel dat over heel 't menschelijk geslacht gaat.

De voorlaatste of vierde engel, van wien in vs 17 meer gerept, dan gesproken wordt, doet hierbij het groote werk van het oordeel, dat nu een aanvang neemt. Er staat in vs 17 alleen dit van: „En een andere engel kwam uit den tempel, die in den hemel is, hebbende ook zelf een scherpe sikkel". Dit wijst er op, dat het uitbrengen van het laatste oordeel een geestelijke arbeid van onmetelijken omvang was. De uitvoering van dit laatste oordeel bestaat toch geenszins eeniglijk in een zitten van den Christus in den rechterstoel, om, daar eenmaal gezeten, alsnu een rechterlijk vonnis uit te spreken, alsof het daarmede afliep. Eer wordt er ons telkens op gewezen, dat hierbij een oordeel komen zal, niet enkel over de menschheid in het gemeen, maar ook over de volken afzonderlijk, en veel sterker nog, tenslotte afzonderlijk over ieder persoon. Vandaar dat de Schrift meer dan eens spreekt van *boeken*, waarin ieders leven en levensgedrag vermeld staat, er bijvoegende, dat deze *boeken* in den dag des oordeels voor zullen worden gelegd, en dat alsdan uit wat in die *boeken* staat het onderscheiden lot zal worden opgemaakt, dat ieder individu wacht. Van een algemeene toespraak, of van een oordeel in een enkelen, alomvattenden vorm, is alzoo geen sprake. Het oordeel Gods gaat persoonlijk op ieders consciëntie in, en door ieders consciëntie terug op ieders persoonlijk leven. Daarom is 't dan ook, dat de engelen steeds genoemd worden, als stellende het onderzoek in, dat ten slotte over ieders persoonlijk lot zal moeten beslissen. Hiermede nu is 't geheel in overeenstemming, dat niet alleen de Christus een scherpe sikkel in de hand houdt, maar dat aanstonds ook de engelen toetreden, eveneens van zulk een scherpe sikkel voorzien, die alsnu het onderzoek saam met den Christus instellen. Dat hierbij slechts één engel genoemd wordt, doet niets ter zake. Geheel het engelencorps treedt hier als in dien éénen engel saamgevat op. En waar nu de Schrift ons elders spreekt van tienduizendmaal tienduizenden engelen, verkrijgt heel de gang van het laatste oordeel veel scherper

teekening voor ons, indien men hierbij de opvatting deelt, dat de Christus met al Zijn engelen dit persoonlijk onderzoek instelt, en het, juist dank zij die medewerking van Zijn engelen, als ware het in een korte spanne tijds voltooit. Ook de tijd, waarop dit alles plaats grijpt, hangt aan Gods bestel. Het hing er aan, wanneer de oogst der aarde *rijp zou zijn.* Die rijpheid nu doelt niet op de geestelijke rijpheid des geloofs, maar heel anders op de beslissing, die ten slotte uit zal wijzen, wat er uit ons menschelijk geslacht geworden is. Er is eerst een tijd van inwachten van de beslissing. In dien tijd is nog bekeering, en daardoor ommekeer in den toestand denkbaar. Maar zijn eenmaal alle zoekende middelen van genade uitgeput, en is eenmaal alle bekeering en terugkeer tot God afgesneden, dan vervalt alle beweegreden van de genade om nog te toeven, te wachten, en de beslissing uit te stellen. Dan is de menschheid rijp, dat wil zeggen, volkomen rijp, voor het oordeel, dat ze over zich haalde.

Voor den demonischen verleider der verloren menschheid wordt dit oordeel nu nog verscherpt door wat we in vs 18—20 vernemen. Daar toch treedt weer een andere engel naar voren, iets wat ook hier kan opgevat van een groep andere engelen, of van een andere groep van engelen. Dat er slechts één genomen wordt, strekt eeniglijk om 't bijzonder karakter te doen uitkomen van de taak, die deze laatste engelengroep te vervullen had. Hier nu lezen we: „En een andere engel kwam uit van het altaar en die macht had over het vuur." Ook dit altaar wordt hier genomen als het altaar dat als brandaltaar dienst deed in den tempel Gods, die boven in de hemelen is. Van een aardschen tempel of van een altaar uit steen of metaal is alzoo geen de minste sprake. Ook hier wordt in het visioen ons als afgebeeld en voorgeteekend, wat eens geschieden zal als van Boven zich naar ons toebewegende uit de heilige omgeving, die Gods troon daarboven omringen mag. „De macht van het vuur" bedoelt hier, dat 't slachtoffer op 't altaar verbrand werd, en alzoo prooi van het vuur werd, en dit vuur wordt hier nu in geheel algemeenen zin genomen, als 't element dat verbrandt, verwoest, verteert en te niet doet. Het gaat nu op de druiven aan, in onderscheiding van den tarweoogst. Met den tarweoogst was nu afgerekend, zoo althans onze opvatting van de uitdrukking „zend uw sikkel en *maai*" de juiste was. Maar nu komt in elk geval de beurt aan de duiven en den wijnstok, en over deze gaat nu het oordeel uit, dat ze met vuur verbrand moeten worden.

Het beeld van de druiven doet ons hier vreemd aan, omdat de druif eer een edele vrucht is, die op hoogen prijs wordt gesteld.

Zoo echter is het hier niet de bedoeling van het beeld. En evenmin moet hier gedacht aan de dronkenschap, die de wijn bewerken kan. Dat nu van den wijnstok gewag wordt gemaakt is alleen, omdat de druiven voor hoog in soort gelden, en hier gedoeld wordt op diegenen onder de menschen, die uitblonken in macht en in eere, en hierdoor de volken misleid hadden. Er wordt dan ook van dezen wijnstok en van deze druiven niet met ontziende waardeering gesproken, doch veeleer als van een giftig gewas en van een onkruid, dat hoe eer hoe beter moet worden afgesneden om verbrand te worden. Met groot gezag toch, zoo meldt vs 18, wordt tot den laatsten engel gezegd: „Zend uw scherpe sikkel en snijd af de druiventakken van den wijngaard der aarde, want zijn druiven zijn rijp." Nu pleegt men in landen waar wijn van den wijnstok gewonnen wordt, de afgeplukte of afgesneden druiven aanstonds in een wijnpersbak te storten, ten einde in dien bak het wijnvocht uit de druiven uit te persen, en van de schillen en de korrels af te scheiden. In dien zin nu staat ook in vs 19: „En een engel zond zijn sikkel op aarde en sneed de vrucht af van den wijngaard der aarde, en wierp ze in den grooten wijnpersbak van den toorn Gods." Is de druif de in soort hoogst staande vrucht, dan wordt hier in deze beeldspraak gedoeld op hen, die onder de kinderen der menschen voor het hoogst golden, en in 't zeggen, dat wat als hun geest uit hen komt, voor eeuwig in den wijnpersbak van Gods toorn wordt uitgestort, spreekt zich op zoo ontzettende wijze uit, hoe 't edelste op aarde vlak in zijn tegendeel was omgeslagen, hoe het edelste en gemeenste was geworden, en hoe er daarom voor wat in de wereld als het hoogste gold, niet anders overblijft dan om weggeworpen te worden in de diepte der vervloeking en der vernietiging. Men voelt hieraan, hoe 't beeld van de druif, dat eerst zoo vreemd aandeed, ten slotte zoo ten volle uitdrukt, wat plaats zou grijpen. Heel het verleden der wereld had zoo hoog gemikt, om, buiten God om, ja tegen God ingaande, tot de hoogste resultaten van cultuur en wetenschap en practische vindingrijkheid te geraken. Ten slotte was men hierin zoo eenzijdig afgedoold, dat de antichrist er in kon slagen, en er in geslaagd was, om heel het wereldleven te beheerschen. Daarbij uitgekomen, verkeerde men toen metterdaad in den waan, dat men het hoogste bereikt had, en dat nu onder alle plantsoen en bodemvrucht de wijnstok, de edele druif was geworden. Nu echter blijkt ten slotte, op wat waan en zelfverblinding dit alles uitliep. En de uitkomst is, dat 't alles in vlak zijn tegendeel omslaat, en dat het levenssap van dit alles uit wordt gestort in den wijnpersbak van den toorn Gods, om vernietigd en voor eeuwig verdoemd te worden.

Ten slotte komt nu nog het 20e vers: „En die wijnpersbak, namelijk die wijnpersbak van Gods toorn, werd uitgedragen buiten de stad, en toen is er bloed uit dien wijnpersbak uitgevloeid, ja uitgeschud, tot er ten slotte zulk een stroom van menschenbloed op aarde stond, dat die stroom van bloed reikte tot aan de toomen der paarden, en dat niet slechts op een enkel punt, waar het zich opgehoopt had, maar over een vlakte, die niet minder dan zeshonderd stadiën van den bodem dekte." Hier komt er alles op aan, om zich wel duidelijk te maken, wat hier bedoeld wordt met die stad. Blijkbaar is niet die stad zelve hier de hoofdzaak, want er staat dat het bloed uit dien wijnpersbak getreden werd niet in, noch over, maar *buiten die stad.* Reeds dit wijst uit, dat de zoo vaak bepleite opvatting, als ware hieronder dan de stad Rome te verstaan op, simpele vergissing berust. Denkt men hierbij toch aan het oude Rome als Keizersstad, dan laat zich op geenerlei wijs de vraag beantwoorden, waarom niet die stad zelve, maar hetgeen binnen die stad lag hier de beslissing zou brengen. Dit laat zich nog wel verklaren zoo men aan Jerusalem denkt, en vandaar zich verplaatst in het oude Hinnom met zijn afgrijzingen. Doch dan ook kan, gelijk ons blijken zal, toch geenszins aan het *oude* Jerusalem worden gedacht, maar moet Jerusalem hier zinnebeeldig genomen zijn, en wel zoo, dat hetgeen hier betoogd en aangeduid wordt, zich uitstrekt over de gansche aarde en tot alle volken.

Nu is de blik op hetgeen de Voleinding zal doen naderen, uiteraard geheel verschillend, al naar gelang men er kennis van neemt, terwijl men nog op aarde verkeert, en van deze aarde naar den hemel, vanwaar het komt, opziet, dan wel gelijk Christus in den hemel vertoeft, en deswege uit den hemel naar de aarde nederziet. En zoo nu ook is het met hetgeen we in hoofdstuk 14 hooren van den wijnspersbak van Gods toorn, van het bloed tot aan de toomen der paarden, en van de bloedzee van 1600 stadiën in omvang. Van uit de aarde gezien zal het ontzettend eindtafereel blijken te zijn een doodelijke worsteling van den antichrist, die op heel de wereld beslag legt, en die de wereld aan Christus ontrooven wil. Het zal daarom een worsteling zijn, die zich allerminst tot één slagveld, tot één werelddeel of tot één volk bepalen zal, maar 't zal, geheel anders, een doodelijke worsteling zijn, die zich over de geheele wereld verspreidt, tot alle volk en natie zich zal uitstrekken, en geheel ons menschelijk geslacht, van wat stam of taal ook, als in bond tegen den Almachtige zal doen optreden. Het zal een doodelijke slotworsteling zijn die onder den antichrist opkomt, en ten slotte de zoo wonderbaar bewegende actie van Gog en Magog uit het Oosten doet optreden. Van uit de aarde bezien was hier alzoo te

handelen met het beest, het beeld, den antichrist en Gog. Geheel anders daarentegen moest het zich voordoen in het 14e hoofdstuk, waar dit aardsche eindtafereel van het wereldsche leven ons te aanschouwen wordt gegeven, gelijk het zich voordoet aan de engelen daarboven, en dan natuurlijk doet geheel het opstandige menschenleven zich niet in zijn onderscheiden deelen, maar in vast saamgesloten eenheid voor. Het zijn dan niet de volken en natiën die optreden, maar het is ons ééne alomvattende menschelijk geslacht. Vandaar dat geheel de omvang van het menschelijk leven hier als in één wordt saamgetrokken, en dit leidt er dan vanzelf toe, om zich de Majesteit Gods te denken als op aarde gerepresenteerd in de heilige stad, en al 't woelen van satan als tegen die heilige stad zich keerend. Nu diende zich dit onder de bedeeling van het Oud Verbond vanzelf in dien vorm aan, dat Jerusalem het middenpunt was, dat het om die heilige stad ging, en dat dan ook onder de muren van Jerusalem de finale slag geslagen werd. Aan die voormalige toestanden en verhoudingen ontleent daarom ook hier het visioen zijn grondtrekken. Al het hooge geloofsleven, gelijk het zich ten slotte in de martelaars vertoonen zal, wordt ons uitgebeeld in het beeld van het oude Sion. Al wat over heel de wereld zich verdeeld en uiteengespreid voordoet, wordt in dit ééne historische beeld saamgevat, en zoo kan het niet anders of het bleef alom de oude tegenstelling van Jerusalem en Babylon, om in de historische trekken van deze oorspronkelijke tegenstelling de eindtegenstelling te doen uitkomen.

Er dient zich hier derhalve tweeërlei beeldspraak aan. De eerste, waarop we reeds de toelichting gaven, wijst op den wijnstok, en de druiven van den wijnstok, en op den wijnpersbak, waarin uit die druiven de wijn zal worden uitgeperst en uitgewrongen, en deze beeldspraak gaat dan tot het einde toe door. Doch hierbij voegt zich thans de tweede beeldspraak, dat Jerusalem bezet wordt, om uit te drukken wat over heel de wereld als nawerking van het heilige zich aandient, en dat de worsteling onder de muren van Jerusalem geheel gelijkt op de worsteling die zich over heel de wereld ten slotte zal voordoen. Daarvan nu lezen we: „En de wijnpersbak werd buiten de stad getreden, en daar is bloed uit den wijnpersbak gekomen, tot de toomen der paarden, duizend zes honderd stadiën." Het beeld treedt hier alzoo terug en gaat over in de reëel bedoelde zaak. *Wijn* was als symbool genomen, eensdeels om de roode tint die de wijn vaak met het bloed gemeen heeft, en ten andere omdat het de wijn is, die op aarde zoo vaak demoraliseert en het leven vergiftigt. Waar alzoo eerst uitsluitend van den wijn en den wijnpersbak gehandeld werd, valt nu deze

beeldspraak geheel weg, en wordt alsnu overgegaan tot de zaak zelve die door den wijn werd voorgebeeld, d. i. tot het menschelijk bloed. Feitelijk zou 't in de eindworsteling dan ook op een niets ontziend bloedvergieten uitloopen. De antichrist zou niets sparen. In kolossale legermassa's zou hij zijn macht wapenen, en ze als voor niets terug deinzende legermacht tegen de volken der aarde loslaten. Geen legermacht van welk volk ook zou tegen deze antichristelijke legermacht bestand blijken. Vreeselijk zouden de veldslagen zijn, die voor de finale beslissing zouden geleverd worden. Als bij stroomen zou in deze veldslagen 's menschen bloed vergoten worden, en om nu de ontzettendheid van die ten slotte in te wachten bloedvergieting in de machtige trekken van een imponeerend beeld te doen uitkomen, wordt er gesproken van een bloedmassa van een meter en meer hoog, en zich uitstrekkende over een oppervlakte van duizend-zes-honderd stadiën.

Zestienhonderd stadiën is een uitgestrektheid van 34 tot 48 vierkante mijlen. Anderen verstaan het aldus, dat men zich hier een ronde uitgestrektheid moet denken, waarvan de straal 1600 stadiën bedroeg. Doch hoe men dit ook neme, het wijst op een alles overtreffende bloedvergieting, waarbij geen menschenleven ontzien of gespaard werd. Alleen, waar die bloedvergieting zich zal uitstrekken over heel ons aardrijk en over alle werelddeelen, wordt thans dit alles als in één plek saamgetrokken, en alsnu aangeduid, dat hiervoor een plek noodig was van tien uur loopens, 't zij in omtrek, 't zij met een straal van die lengte zich ombuigend. Dit nu is uiteraard het beeld der dingen, niet gelijk het hier op aarde zal worden waargenomen, als het er aan toekomt, maar gelijk het zich op oneindigen afstand van uit den hemel bezien, aan wie in den hemel verkeert, zal voordoen. Hierbij hebben we het ons nu niet voor te stellen, alsof de hemel hier gedacht werd, als slechts tot aan het wolkenheir zich boven de aarde om te buigen. Eer integendeel wordt er op gewezen, dat tweeërlei hier wel te onderscheiden is, t. w. de namelooze afstand, die gaapt tusschen den hemel Gods daarboven en ons firmament, en ten andere de zooveel kleinere afstand die te ramen is tusschen het wolkenheir en onze aarde. Om nu dien onmetelijken afstand tusschen den hemel van Gods troon en onze aarde ook maar eenigszins te doen gevoelen, moest het wel aldus worden voorgesteld, dat hetgeen op aarde zich in de breedte en in de lengte naar alle windstreken uitstrekte, thans als in één punt, in één plek, in één schouwtooneel was saamgevat. Juist, gelijk we reeds opmerkten, wat iemand die op den top van een hoogen berg staat, gewaar wordt, als hij naar omlaag nederziet. Tien, twintig dorpen, die daar beneden met hun woningen en

landouwen ver uiteengespreid liggen, doen zich, als ge er van uit zulk een hoogen bergtop op neerziet, aan u voor als een nietig groepje. En zoo nu ook was het hier. Waar het visioen Johannes verplaatste in het heiligdom daarboven, waar Christus met Zijn engelen troont, moest het breed gespreide veld op aarde, waarop de vele volken zich hun woonstede hadden ingericht, zich wel als een in kleine omtrekken saamgevat menschenleven vertoonen. Vandaar dat hier eeniglijk van dat leven om de heilige stad wordt gerept, en dat heel de wereld ons voor wordt gehouden, als in dat eenige, prachtige terrein saamgetrokken. En om nu wel te doen uitkomen dat dit slechts beeldspraak is, en dat 't wel bij die oneindige verte zich zoo voordeed, maar op de aarde zulke oneindig breedere afmetingen zou aannemen, daarom wordt hier nu gesproken van een bloedmassa, die in een meer of in een zee een meter hoog staat, en die zich zal uitstrekken over een terrein van een 40 mijlen, 't zij in omtrek, 't zij als straal.

Reeds dit spreken van een bloedstroom, die zich een meter omhoog verhief, toont, dat hier aan geen letterlijke opvatting te denken valt. Bij moord, doodslag of oorlogsworsteling stijgt 't bloed dat de slachtoffers verliezen, niet omhoog, maar zinkt in den bodem, of loopt zijwaarts af. Vielen op één punt eenige honderden, die aan hun wonden stierven, dan kan op die ééne plek wel een klein bloedbad zich gevormd hebben, doch dit duurt niet. De wegzinking in den bodem of het wegloopen langs de beken treedt aanstonds in, en zelfs de stoutste verbeelding van den krijgsman kan zich nimmer een bloedzee denken, die een meter hoog zou staan, en zich over een vlakte van een 40 mijlen zou uitstrekken, of zelfs gelijk menigeen wil over een rondevlakte met een 40 mijlen als middellijn. Zulk een voorstelling kan alleen zich vormen, indien hetgeen op deze aarde in werkelijkheid zich over heele landen uitstrekt, nu genomen wordt als uit schier oneindige hoogte begluurd, zoodat alsnu op het nauwst saamgetrokken zich voordoet, wat in werkelijkheid zich druppelsgewijs over zoo breed terrein in den bodem liet wegzinken. Wat hier van de toomen der paarden gesproken wordt, doelt natuurlijk op de wereldmacht, die ten oorlog toegerust, zich in een machtige ruiterij aandient als om ontzetting en schrik te zullen inboezemen, en daardoor zich de zegepraal te verzekeren, terwijl toch feitelijk omgekeerd deze machtige ruiterij het moet afleggen, en alsnu vluchten wil, doch zelfs hierin verhinderd wordt, doordat de bloedstroom zoo ongelooflijk hoog stijgt, dat de paarden, waarop de strijders zich voortbewegen, door den bloedstroom worden tegengehouden, en niet verder kunnen. En zoo blijft dan ten slotte alleen de sym-

bolisch-technische vraag over, wat we ons te denken hebben bij 't spreken van die 1600 stadiën. Letterlijk genomen zijn deze duizend zeshonderd stadiën voor het slagveld als zoodanig niet te veel. Dit heeft men zich voorheen wel ingebeeld, maar wie thans hoort van de onmetelijke slagvelden, die aan het West- en Oosterfront van Europa zich uitstrekken, voelt aanstonds, dat de nu zich daarbij voordoende uitgestrektheden nog veel reusachtiger afmetingen aannamen, en dat wie thans de maat wilde aanleggen met de 1600 stadiën, nog op verre na het einde van de lijn niet halen zou. Toch mag dit ons niet misleiden. Bedoeld kan niet zijn, dat zulk een zee van menschenbloed zich eens tot zoo ongehoorde afmetingen zal uitbreiden. Op die wijs meet men geen slagveld en kan men het niet meten, en de fout van hen die zulks toch bij hun uitlegging aandorsten, school eeniglijk daarin, dat ze niet bedacht waren op het symbolisch karakter dat in de apocalypse schier alle getallen en alle tijden aannamen.

Met name ten opzichte van het getal *zeven* hebben we dit breedvoerig aangetoond, maar tot het getal zeven bepaalt zich dit symbolisch karakter niet. Het staat evenzoo met de cijfers van twaalf, van zeventig, van honderd en van duizend, altoos naar den stelregel, dat duizend jaren bij den Heere zijn als één dag en één dag als duizend jaren; iets waar de Chiliasten nooit in konden komen. Zoo nu staat het ook hier. Ook het cijfer van zeštienhonderd moet daarom hier symbolisch ontleend worden, evenals het cijfer van zeshonderd zes en zestig in het laatste vers van het voorafgaande dertiende hoofdstuk. Alle deze cijfers en getallen hebben steeds tot het bedenkelijkste misverstand aanleiding gegeven, omdat men deze producten van Oostersche verbeelding met de afgepuntheid van ons Westelijk denken heeft willen ontleden. Dit nu kan eenvoudig niet. De Oostersche voorstellingswijs, gelijk we die op allerlei manier bij de Babyloniërs en zoo ook bij Israël aantreffen, is veeleer steeds symbolisch, en zoo ook in de getallen-symboliek gekunsteld, en alleen wie zich daarin thuis weet te zetten, kan in wat ons de apocalypse aan cijfers biedt, met klaarheid inleven. Nu is het volkomen juist, dat dit den tekst vaak onduidelijk maakt, om recht den zin te vatten van wat bedoeld wordt. Het is dan ook geheel natuurlijk, dat de exegeten van het Westen, waartoe ook onze Nederlandsche uitleggers behooren, van meetaf verleid werden, om zich met ondenkbare verklaringen te behelpen. Het is daarom zoo gelukkig, dat er toch een enkele maal ook in het Westen uitleggers optraden, die zich geoefend hebben, om in die Oostersche voorstellingswijs in te leven. Vooral de hoogleeraar Kliefoth heeft in zijn studie *Die Zahlen-Symbolik der Heilige Schrift*

(zie *Theol. Tijdschrift*) 1862 bl. 424 v.v. een gelukkige poging gewaagd, om in de beduidenis van het gebruik der cijfers in het Oosten in te dringen. Ook op het zoo belangrijk werk van Dr K. Chr. W. T. Bähr, *Symbolik des Mosaischen Kultus,* Heidelberg 1839, zij hier vooral de aandacht gericht, en nog gaat het onderzoek voort. Doch in elk geval gaat feil, wie hier verzuimt met de symboliek te rekenen, en daarom is het te waardeeren, dat Prof. Kliefoth ook hier een ontleding van dit symbolisch gebezigde cijfer beproefd heeft. Hij oordeelde toch op blz. 148 van het derde deel van zijn exegese van de apocalypse: „Er blijft ook hier niet anders over dan het cijfer 1600 symbolisch op te vatten". Hierbij doet zich tweeërlei mogelijkheid voor. Hoffmann en Ebrard houden zich er dan aan, dat 1600 de vermenigvuldiging is van 40 × 40. De lengte van dezen bloedstroom zou dan niet anders zijn dan de symbolische aanduiding van de ontzettende straf, die aan de goddeloozen te wachten stond. Gelijk ook de jammer die Israel in de woestijn trof, op 40 jaren was gesteld. Dit strafcijfer van 40 zou, met zichzelf vermenigvuldigd, dan een nog veel strenger straf van wrake beteekenen, die thans de lieden van den antichrist zou treffen. Wel bestaat hiertegen de bedenking, dat in dezen zin wel het cijfer 40 gebezigd werd, maar dat de Schrift geen voorbeeld geeft van een 40 × 40, waardoor uiteraard de intensiteit als ware het in het oneindige zou worden verhoogd. Doch men behoeft daarom nog niet te zeggen, dat dit niet zoo kan. Vooral waar hier op de *eeuwige* straf gedoeld wordt, spreekt er zelfs iets voor.

Toch heeft Kliefoth zelf nog een andere verklaring van dit symbolische cijfer beproefd, en wel door het aldus op te vatten, dat het zou opkomen uit 4 × 4 × 100; een vermenigvuldiging die evenzeer de 1600 tot uitkomst heeft. Naar mag vastgesteld, is de 100 de exponent van de tien, en is 4 × 4 of zestien de exponent van de *vier*. Onder de vier zou dan hier verstaan moeten worden de uitbreiding van de vlakte in de vier hemelstreken. Er is toch eenmaal een Noord en Zuid, een Oost en West, gegeven, en alzoo zijn er vier hemelstreken. En wil men nu de beteekenis van die vier hemelstreken nader aanwijzen, dan komt men op de 4 × 4, gelijk dan bij de bepaling van de winden, niet eeniglijk met Oost en West, Noord en Zuid wordt gerekend, maar ter nadere bepaling niet zelden ook op het Noord-Westen en Zuid-Oosten en Zuid-Westen en Noord-Oosten gewezen wordt. Op zichzelf zou in dat 4 × 4, om de vier hemelstreken scherper aan te duiden, dus niets ongewoons liggen, veeleer iets dat ook in het Westen vaak wordt aangewend. En zou nu op deze wijs het cijfer 16 op de terreinvlakte doelen,

omgekeerd laat het zich evengoed hooren, dat de 100, als 10 x 10 genomen, de exponent geeft van het cijfer, dat op de historie doelt in economischen zin. Bedoeld zou dan zijn om in hoofdzaak hier aan te duiden het eeuwig karakter, dat de eindbeslissing in het oordeel voor hen, die ten einde toe zich tegen God hadden aangekant, brengen zou. Alle hope zou hun voor eeuwig zijn afgesneden. Het zou zijn een jammer en een eeuwige ellende in de toekomst, die zich naar alle zijden en voor alle tijden in verdoemenis voleinden zou.

Juist dit nu was het punt, waarop 't hier in de apocalypse aankwam. Het visioen dat in hoofdst. 14 aan Johannes ten deel viel, gaf hem een inzicht in het hemelsche visioen, waardoor de Christus met Zijn engelen inleefde in wat te komen stond. Hierbij was het nu hoofdzaak wel te doen verstaan, dat wel na de zegelen de bazuinen kwamen, en dat na de bazuinen thans nog de phiolen zouden volgen, doch dat na de phiolen niets meer te wachten stond, zoodat straks onmiddellijk de eindbeslissing zou ingaan, die over ieders lot voor eeuwig beslissen zou, zoo zelfs dat dit niet alleen voor de individuen zou gelden, maar evenzoo voor volken en natiën, ja tenslotte voor de geheele wereld. Deswege kon het niet anders, of het was de potentieering van de tien en de potentieering van de vier en voorts beider verband dat zich hier op 't sterkst uitspreekt. Zoo nu opgevat is er geen sprake van, dat hier in dit 14e kapittel slechts een verzwakte en verkorte aanduiding zich zou hooren laten van wat straks in de volgende kapittelen breeder zou worden toegelicht. Alle pogingen van dien aard hebben dan ook tot niets anders geleid, dan tot wat ook in de aanteekeningen van onze Statenoverzetters te betreuren valt, t.w. tot een gansch averechtsche toepassing van alle deze visioenen op groote historische gebeurtenissen. Deze toepassing van de Schrift kon nu niet anders dan tot puur willekeurige uitleggingen verlokken. En wie nu in de aanteekeningen van onze Statenoverzetters bij dit 14e hoofdstuk nauwkeurig nagaat, aan welke geheel willekeurige toepassing men zich al niet gewaagd heeft, die kan toch thans tot geen andere slotsom komen, dan dat al deze vroegere uitleggingen alle bewijs schuldig bleven voor de juistheid van wat beweerd en voorgegeven werd. Het werd zoo maar gezegd. Men beweerde dat zulk een uitlegging als men gaf, toch tot op zekere hoogte op het historisch gebeurde leek. Vanzelf had schier elke uitlegger dan weer zijn eigen opvatting. Eens was en werd men het nooit. En het jammerlijkste was, dat de heerlijke vertroosting van het einde die in dit hoofdstuk ons toespreekt, zoo men het opvat als den gedachtenrijkdom van den Christus en Zijn engelen na Zijn Hemelvaart

over de dingen die komen zouden, ten eenenmale aan de vroegere geslachten vreemd bleef. Eerst van het oogenblik af, dat men al die toepassingen op het verleden varen liet, en de voorstelling eeniglijk gelden liet van wat bij de Voleinding te komen staat, hielp men ons van al dit misbruik van de Schrift af, en leidde ons tot klare, de ziel verheffende inzichten.

XIX. De zeven phiolen.

> En zij zongen het gezang van Mozes, den dienstknecht Gods, en het gezang des Lams, zeggende: Groot en wonderlijk zijn uwe werken, Heere, Gij almachtige God; rechtvaardig en waarachtig zijn uwe wegen, Gij Koning der heiligen.
>
> OPENB. 15 : 3.

BIJ de plage van de phiolen, anders gezegd phiolen of drinkschalen, sta nu op den voorgrond, dat geheel deze derde actie, na de zegelen en na de bazuinen, nog in sterker mate dan bij de twee eerste, telkens, als we het zoo mogen uitdrukken, in den hemel daarboven speelt, en van daaruit zich naar de aarde toebeweegt. Dit nu is niet te verstaan, indien men zich het hemelsche daarboven geheel vormeloos en enkel als in het geestelijke zich verliezend denkt, iets wat maar al te veel de gewone gedachte is. Het is daarom zoo geraden niet heen te lezen over wat Paulus ons in 2 Cor. 12 : 1 v. v. bericht, waar hij ons mededeelt dat hij „opgetrokken is geweest in den derden hemel, en in het Paradijs, en daar gehoord heeft onuitsprekelijke woorden, die het een mensch niet geoorloofd is te spreken." En bij dit op zich zelf reeds zoo raadselachtige herhaalt de apostel dan tot driemaal toe, dat hij niet uit kan maken, „of het geschied was in het lichaam of buiten het lichaam." Hij kon er zich geen rekenschap van geven, noch het gebeurde verklaren, maar wel wist hij met stellige zekerheid, dat hij een oogenblik had ingeleefd in de wereld daarboven, en dat in die wereld daarboven, volstrekt niet alleen het geestelijke en onwaarneembare zich aan hem ontdekt had, doch dat hij bij dat gezicht ook velerlei had waargenomen dat zich in klank en vorm aan hem voordeed, en zoo bijna de stoffelijke gedaante erlangde. Men staat hier dus voor dit raadselachtige feit, dat daarboven niet-aardsche dingen zijn, en die zich toch in klank en vorm

aandienen. Dit nu komt geheel overeen met wat aan Mozes werd medegedeeld, dat de tabernakel in de woestijn slechts een afdruk was van den wezenlijken tabernakel of tempel die daar boven in de hemelen voor Gods troon te aanschouwen was. En hiermede geheel in overeenstemming wordt ons hier nu medegedeeld, dat deze zeven engelen die de phiolen droegen, niet eerst op aarde afdaalden, daar menschelijke vormen aannamen, en alsnu eerst de phiolen zich zagen toevertrouwd, maar dat geheel omgekeerd de uitzending van de zeven phiolen daar boven in den hemel plaats greep, en dat zij als nu van boven af op de aarde nederzagen en zich naar de aarde toebewogen. Onze droomen kunnen hier een gedeeltelijke opheldering geven. Vaak toch kan in onze droomen een realiteit voor onzen geest opkomen, die zich zoo klaar en zoo duidelijk in al haar vormen aan ons vertoont, dat we, wakker geworden, niet anders meenen, dan dat 't werkelijk zoo toeging, als we het in onze droomen ontwaarden. Soms kan die indruk zelfs zoo sterk zijn, dat we eenige oogenblikken noodig hebben, eer we onzen geest van deze overweldigende impressie weer hebben vrij gemaakt. Hiermede nu hangt uiteraard het andere feit saam, dat blijkens de Schrift de engelen herhaaldelijk zich op deze aarde vertoond hebben in gewone menschelijke vormen, zoodat ze geen anderen indruk maakten, dan alsof ze als menschen met menschen spraken. Nu is 't ons niet gegeven dit raadselachtige op te lossen. We kunnen ons in het wezen en in den geest van een engel te moeilijk verplaatsen, om ons rekenschap te geven van wat in hem omgaat. Maar zooveel blijkt dan toch, dat er eenerzijds in den mensch en anderzijds in den engel een vermogen aanwezig is, om ons over te zetten in het bewustzijn van een redelijk wezen, dat veel met ons gemeen heeft, en toch weer anderzijds geheel van ons verschilt. En gelijk nu onze zichtbare wereld om ons heen, zich als van zelf aanpast aan ons bewustzijn, zoo zal en moet het ook wel met de engelen zijn, doch moet tusschen hun wereld en onze wereld toch zulk een parallelle overeenkomst bestaan, dat waarneming uit de ééne in de andere sfeer doenlijk is. Hier gaat dit zelfs zoover, dat hetgeen daarboven ontwaard wordt, niet een afschijnsel is van wat hier in de realiteit bestaat, maar dat omgekeerd, wat hier zich aan ons aandient en aan ons voordoet, afschijnsel is van wat daarboven zich in werkelijkheid om den troon Gods bevindt. Tusschen deze gezichten nu bestaat onderscheid, niet alleen in vorm, maar ook in graad. Immers het 15e hoofdstuk vangt in vs 1 aan met de opmerking, dat wat nu te komen staat niet enkel als teeken is bedoeld, maar als bij uitzondering een *groot* en *wonderlijk* teeken is, dat uit dien hoofde zeer bijzonder de aandacht trekt, en

waarop met bijzondere opmerkzaamheid moet worden gelet, en ter prikkeling van die opmerkzaamheid weet Johannes ons nu te berichten, ten eerste dat de plagen, waarvan nu sprake komt, de laatste zullen zijn, maar ook ten andere dat de toorn Gods, die zich openbaart, zoo in de zegelen en de bazuinen, als hier in de phiolen, thans zal worden *voleind.* Zoo toch staat er: „En ik zag een ander groot en wonderlijk teeken, niet op aarde, maar in den hemel, namelijk zeven engelen, hebbende de zeven *laatste* plagen, want in deze is de toorn Gods voleindigd". De aldus op wat nu volgt gelegde nadruk treft te meer, omdat reeds twee malen in wat voorafging, op soortgelijke verschijnselen, als nu te komen staan, de aandacht was gericht. Toch, en dit is hier het bijzondere, bestond een zeer aanmerkelijk verschil van graad tusschen wat in de twee vorige evoluties te aanschouwen was gegeven, en 't geen nu komt; zóó zelfs, dat wat tot dusver gebeurd was, slechts voorafschaduwing bleek te zijn van het eigenlijke oordeel, dat nu eerst op doortastende wijze te komen stond. Er is nu verder geen voorbereiding, geen overgang meer. Het einde is nu gekomen, en het is op dien ingang der Voleinding dat thans de volle nadruk wordt gelegd.

Op den klank af doet ons ook hier eenigszins raadselachtig aan, wat nu volgt over de *glazen zee.* Reeds in Openb. 4 : 6 was met een enkel woord van deze „glazen zee" melding gemaakt. We lazen daar toch: „En voor den troon Gods was een glazen zee, kristal gelijk". Hier neemt die „glazen zee" veel breeder plaats in. Vooreerst toch vernemen we nu nader, dat er zich een verschijnsel voordeed *als* een glazen zee. Hieruit volgt dat de „glazen zee" niet eigenlijk, maar overdrachtelijk en beeldspreukig bedoeld is. Het was geen zee van glas, maar van verre gezien leek 't er op. Ook in onze taal kennen we zoo overdrachtelijke spreekwijs. Zeer gewoon toch is onder ons het zeggen, dat er bij een groote gelegenheid *een zee van menschen* bijeen was, en geheel in dienzelfden zin wordt nu ook hier met die „glazen zee" niet anders aangeduid, dan dat voor en om den troon Gods zich een zeer groote schare van menschen bevond. Vs 2 voegt er toch onmiddellijk aan toe, dat die glazen zee gevormd werd door hen die de overwinning hadden van het beest èn van zijn beeld èn van zijn teeken èn van het getal zijns naams, en dat dezen stonden aan de glazen zee, hebbende de cithers Gods, en zingende waren het lied van Mozes en van het Lam. Daar nu geheel deze verschijning niet op aarde aanschouwd wordt, maar in den hemel bij Gods troon zich voordeed, volgt hier vanzelf uit, dat deze geloovigen niet meer op aarde

in de worsteling streden, maar als martelaren bezweken waren, en alsnu in den hemel verkeerden, en daar voor Gods troon stonden, doch nu dan ook saam een tafereel opleverden, dat denken deed aan een zee van kristal of glas. Saam vormden ze de heilige groep der geloovigen, die in den bangen strijd met den antichrist en zijn beeld niet bezweken waren, en nu, als overwinnaars tot de naaste omgeving van Gods troon toegelaten, daar een saamhoorenden kring vormden van heilige overwinnaars. Op dit „overwinnaar" moet hier zelfs nadruk gelegd. Er staat toch uitdrukkelijk bij, dat zij 't waren, die een viervoudige overwinning hadden behaald. Ze hadden bloot gestaan aan een viervoudige verzoeking, en in elk van die vier verzoekingen waren ze overwinnaar gebleven.

De eindoverwinning van deze gezaligden had daarin bestaan, dat ze tot het einde toe geweigerd hadden te knielen voor het beest, d.i. voor den antichrist, en evenzoo voor zijn beeld. Ze hadden den geestelijken moed in zich gevonden, om, hoe bang de klem van den antichrist ook prangde, er toch weerstand tegen te bieden, al wisten ze dat hun leven er mee gemoeid kon zijn. En toen eenmaal dit eerste verzet hun gelukt was, en ze stand hadden gehouden, waren ze daarna even kloek en mannelijk tegen de overige eischen van den antichrist in verzet gekomen. Ze hadden geweigerd zijn merkteeken aan hun hand te laten indrukken en evenzoo er zich volstandig tegen verzet, om het mysterieuse cijfer van zijn getal op zich te laten afstempelen. Men had wel beproefd hen hiertoe eerst te verleiden, en daarna te noodzaken, maar, ze hadden niet toegegeven, ook al werden ze naar het schavot gesleept, en op of bij het schavot hadden ze dan den dood ondergaan. Zoo waren ze als martelaars gestorven, en waren nu, in hun gezaligden toestand, citherspelend voor den troon, en hun God en hun Christus verheerlijkend.

Nu waren ze niet een kleine groep, maar veeleer een zeer groote menigte. Altoos hebben we hierbij weer te denken aan het cijfer van de 144.000, waardoor op mystieke wijze in het $12 \times 12 \times 1000$, een zeer groote schare wordt aangeduid. Stond er dan ook alleen: „een zee van menschen", zoo zou de zegswijs geheel doorzichtig zijn. Het ons vreemd aandoende ligt alleen in de bijvoeging, dat het een zee van *glas* of van *kristal* was. Toch laat ook dit zich uiteraard wel begrijpen. De zee kan, als men er van uit de hoogte op neerziet, tweeërlei indruk geven. Het kan of een donkere, sombere massa water zijn, oftewel een heldere, doorzichtige watermassa. Bij stormweer, en bij het naderen van den donder, is dan alles troebel en somber, terwijl omgekeerd bij klaren dag en bij helderen zonneschijn, met een zeer kalmen wind, de zee een rustig aanzien geeft, en tot op zekere hoogte zelfs doorzichtig is, zoodat

men op niet ondiepe plaatsen soms waant op den bodem te kunnen neerzien. Neemt men dit nu in volkomenheid, zoodat niets de oppervlakte vertroebelt, maar de lichte golfslag schier alles helder door laat schijnen, dan wordt 't beeld van een „zee van menschen" nog hooger opgevoerd. Er wordt dan toch mee uitgedrukt, dat deze zee van menschen bestond uit een heilige schare die als kristal en glas zoo doorzichtig was. En zoo verstaat men dan ten volle wat met deze glazen zee, die om Gods troon golfde, bedoeld werd. Die zee is dan een schier onmetelijke massa menschen, doch nu nader afgebeeld als een zee van menschen, bij wie niets meer te ontwaren is van het getinte, verdonkerde en ondoorzichtige wat op aarde de groote massa's kenmerkt, maar die geheel helder, glad en doorschijnend is, zoodat 't al geleek op glas en kristal. Opmerkelijk is alleen, dat er nog iets aan toe wordt gevoegd, dat er een ander element in doet opnemen. Er staat toch uitdrukkelijk bij, dat deze massa van geloovige martelaren niet alleen een zee van Godsgetuigen vormden, en dat deze massa doorzichtig als glas was, en blonk als kristal, maar er wordt nog tusschen in gevoegd, dat deze zee van menschen „gereinigd was met vuur". Deze zee van menschen was alzoo niet enkel doorzichtig en glanzig, maar er glom tegelijk een gloed in, zoodat er zich vuur in vertoonde. Dit wijst op wat bij het zonlicht zich voordoet. Ook de glans van de zon maakt helder en doorzichtig, evenals hier deze schare van martelaren doorzichtig en helder was. Doch bij die heldere doorzichtigheid brengt de zon tegelijk warmte aan en brengt aldra een gloed te weeg. Die hitte kan dan ook zoo sterk worden, dat ze als brandt en aan vuur doet denken. En zoo nu ook wordt 't ons hier voorgelegd. De schare van martelaren is niet alleen een zee van menschen, in wier optreden een glans als van kristal uitkomt, maar tegelijk gaat ook van dien glans gloed uit, en wat eerst enkel blonk, begint nu ook gloed van zich uit te stralen; en in die schare van martelaren om Gods troon komt zoo een hitte als van vuur op, wat natuurlijk zeggen wil, dat hun zielen tintelen gingen van heiligen toorn tegen al wat op aarde de eere Gods ter neerwierp en den antichrist eere bood.

Deze schare van heilige martelaren, die zich daarboven om Gods troon schaart, zingt, speelt en jubelt nu. Hierin ligt uiteraard de uitdrukking van de heilige vreugde die ze deelachtig zijn geworden. Let er nu op, dat deze schare in den eersten aanloop klacht na klacht uit, dat het eindoordeel nog niét inging. In Openb. 6 : 10 beluisterden we evenzoo de bange klacht: „Hoe lang, o heilige en waarachtige Heerscher!, oordeelt en wreekt Gij ons bloed niet van

degenen die op de aarde wonen!" Hun werd toen gezegd, dat „ze nog een kleinen tijd wachten zouden, totdat ook hun broeders en mededienstknechten zouden vervuld zijn, die gedood zouden worden gelijk zij." Hierin lag uitgesproken, dat het oordeel Gods nog niet aan de Voleinding toe was. Er zou nog een tusschenperiode zijn, en totdat ook deze tusschenperiode voltooid was, hadden de martelaren daarboven te bidden en te wachten. Nu echter, nu de phiolen naderen, is dit alles anders geworden. Nu behoeft er niet meer getoefd of gewacht te worden. Er is nu geen uitstel meer van noode. Wat zoolang verbeid was, gaat nu in. De laatste periode is ingezet. Het einde gaat nu in. En met het oog hierop nu hooren we met geen woord meer van een klacht, maar is 't onder de martelaren daarboven als één loflied van jubel, en ze dragen de cithers voor zich uit, om hun triomfpsalmen aan te heffen. Alleen staat er nu bij, dat ze zingen en spelen en jubelen op *cithers Gods.* Het zijn niet meer aardsche instrumenten, niet meer speeltuigen van menschelijke vinding, waarop ze hun lied spelen en zingen; datgene waar ze nu op jubelen zijn cithers Gods, wat natuurlijk zeggen wil, dat 't nu een door God hun ingegeven jubelzang wordt, waar alle menschelijke vaagheid en vervalsching uit is weggenomen, en waarin niet anders weerklinkt, dan de heiligheid Gods.

Juist dit echter brengt dan ook met zich, dat alsnu in het citherlied niet meer de reddende genade aan 't woord komt, doch dat thans de heiligheid Gods naar haar beide zijden zich uit, eenerzijds om de waarachtig geloovigen hun triomf tegen te voeren, maar ook om den toorn Gods tegen al wat onheilig bleef, te doen losbranden. Het lied dat alsnu wordt ingezet, luidt dan ook als volgt: „Groot en wonderlijk, Heere, zijn uw werken, Heere, Gij almachtige God. Rechtvaardig en waarachtig zijn uw wegen, Gij Koning der heiligen". Alle nadruk valt hier derhalve op Gods heiligheid en almacht, niet meer op Zijn verzoenende genade. Deze heeft haar eindpaal bereikt, en waar God nu, bij het naderen der Voleinding, optreedt, verschijnt Hij als de *„Koning* der heiligen", een saamvoeging die zoo volkomen juist uitdrukt, waar het nu op aankwam. In de periode der lokkende Verzoening was het de liefde van den Vader geweest, die het afgedoolde en verloren kind nog zocht. Die genadebedeeling heeft dan ook haar tijd gehad. Doch nu heeft die periode haar einde bereikt. Het is nu niet meer de Vader, maar *de Koning* die optreedt, en wel de Koning der heiligen, die alzoo met wat verloren gaat zich niet meer bezig houdt. De werking der genade heeft nu uit. En vandaar dat thans in het citherspel daar boven verheerlijkt wordt Gods almacht, Gods rechtvaardigheid en Gods waarachtigheid, opdat Hij in Zijn Koninklijke majesteit uitschittere.

Dit verklaart nu vs 3 als de volkomen saamvoeging van twee schijnbaar tegen elkaar overstaande elementen, het ééne dat ons aan Mozes, het andere dat ons aan Christus doet denken. Zoo toch staat er in vs 3: „En zij, t. w. die martelaren in de kerk, zongen nu het gezang van Mozes, den dienstknecht des Heeren, en daar door heenvloeiend het gezang van het Lam," en dit gemengde lied van Mozes en van het Lam eindigt nu in deze strophe: „Wie zou U niet vreezen, Heere, en Uw naam niet verheerlijken? Want Gij zijt alleen heilig. Immers alle volken zullen komen en voor U aanbidden, want Uw oordeelen zijn openbaar geworden". Men ziet het, van genade, van verzoening is hier geen sprake meer. Het is de Almacht, het is de Heiligheid, het is de Gerechtigheid die hier geheel de positie beheerscht, en zelfs de genade van 't Lam is in die Gerechtigheid Gods opgegaan. Het Lam Gods is niet gekomen, om aan de heiligheid en de gerechtigheid Gods afbreuk te doen, maar juist om in 't eind de Majesteit Gods te heerlijker te doen uitschitteren. De zoekende genade is boeiend en heerlijk geweest, maar ze kon het einde niet zijn. In het einde zou al 't onheilige zich op 't schamperst en beslist tegen het heilige keeren, maar dan ook moest de heiligheid Gods ten slotte in het eindoordeel doorbreken, en te niet en ondergaan al wat in zijn verzet tegen den Heilige volhardde.

Dat hierbij nu van Mozes melding wordt gemaakt, ja dat het gezang van Mozes als den dienstknecht Gods, hier zelfs op den voorgrond treedt, is zoo te verstaan, dat in de Messiaansche bedeeling de wet, d. i. het recht van den Heiligen God, op den voorgrond en tot eerste openbaring kwam. Zoo kon het niet anders of in het einde, als het oordeel ingaat, zou vanzelf weer het Mozaïsche wetsstandpunt het meetsnoer voor het Heilige zijn. Israels bedeeling kon de verwezenlijking van het hoog-heilige niet brengen, en in zooverre liep de geheele Mozaïsche bedeeling op bittere teleurstelling uit. Doch nu de Christus verschenen was, om uit dien diepen val het Israel Gods door volkomen verzoening op te beuren, en nu „Het is volbracht" van het Kruis op Golgotha weerklonken had, nu kwam als achter het Kruis, de heiligheid van Mozes' wetsbedeeling weer naar voren, en zou in het eind blijken, dat al wie den Christus in Zijn genadebedeeling verwierp, onder de gestrengheid der heilige bedeeling die in Mozes gegeven was, zou ondergaan en bezwijken. De martelaren daarboven zagen, toen het einde kwam, daarom deze drie dingen voor zich: Eerst de Mozaïsche wetsbedeeling als uiting van het volmaakt heilige in den Koning der koningen. Daarnaast en daartegenover ten tweede de genade-

bedeeling in het Lam Gods. Maar ook in de derde plaats, toen die genadeperiode voleind was, de slotperiode, die opnieuw het recht van Gods heiligheid naar voren zou doen dringen, doch nu dan ook om het oordeel als in te luiden.

Opmerkelijk is het, dat ook hier, zij 't in soberder vorm, herhaald wordt, wat zoo zeer in Openb. 14 : 6 de aandacht trok, t. w. dat de onderscheiding van de geheele menschheid in de onderscheidenheid der vele natiën en volken niet zal te loor gaan, als het einde ingaat. In Openb. 14 : 6 lazen we van het Evangelie dat ten leste verkondigd zou worden aan alle natie en geslacht en taal en volk, en zoo ook vernemen we hier uit vs 4, dat *„alle volkeren* zullen komen en voor U, o God, aanbidden", want, zoo volgt er, „Uwe oordeelen zijn openbaar geworden". Men ziet hieruit, hoe averechtsch de voorstelling is, alsof het onderscheid van ons menschelijk geslacht in de veelheid van volken, die onderscheiden talen spreken, slechts een droef gevolg der zonde zou zijn, en alsof, als de Voleinding ingaat, geheel dit verschil zou wegvallen, om niet anders dan één menschelijk geslacht zonder variatie over te laten; een geslacht dat dan ook slechts één taal spreken zou. De variaties zouden dan wegvallen, en 't zou alles eentonig en eenstemmig één zijn. Dat geheel deze voorstelling in strijd is met wat ons van Babels torenbouw bericht wordt, behoeft nauwelijks herinnering. Toen beoogde men als één volk allen saam te blijven. Geen variatie mocht opkomen. En men zou, als van één soort, allen saam blijven wonen. Toentertijd is dit verijdeld, en heeft God de varieering van ons menschelijk geslacht straf en beslist doorgezet. Toch heeft dit niet verhinderd, dat men gedurig weer ingang schonk aan de meening, alsof wat in Babylons streven zoo scherp werd afgekeurd, toch in de eeuwigheid eens het ideaal zou worden. Het is nu hier tegen, dat ook de Openbaring van Johannes gedurig ingaat, door er ons telkens op te wijzen, hoe het onderscheid tusschen volk en volk ook in het eeuwige leven zal stand houden, en dat zelfs het taalonderscheid niet zal verdwijnen. Dit bedoelt natuurlijk niet, dat alle talen die thans gesproken worden, ook dan, in gelijk onderscheid, zouden voortduren. Thans lijden we onder taalbederf en is er een spraakverwarring en spraakverbrokkeling en taaldooreenmenging ingetreden, die louter gevolg is van de ontreddering van ons menschelijk leven. Van zelf wordt dus niet bedoeld, dat 't zoo voor eeuwig blijven zal. Wel daarentegen ligt in wat Openb. 14 en 15 aanduiden, opgesloten, dat ook de menschelijke taal, naar haar aanleg in de Schepping, bestemd was om in rijke varieering zich uit te breiden, en dit is 't wat ten zeerste onze opmerkzaamheid verdient.

Toch wordt dit opmerkelijk verschijnsel nu in Openb. 14 en in Openb. 15 op zeer onderscheiden wijze aangegeven. In Openb. 14 wordt ons een blik gegund in de geheele wereld der profetie, gelijk die eens vervuld zal worden, en gelijk ze de gedachtenwereld van den Christus en Zijn gezaligden vervult. Heel iets anders echter is het, als hetgeen in die rijke gedachtenwereld leeft, straks in vervulling overgaat. In die voorafgaande gedachtenwereld ligt 't alles saamgevoegd, gelijk zulks 't geval is bij een dichter in wiens geest een opkomend gedicht opdoemt, of gelijk een architect een plan in zich voelt opkomen, dat later de stof zal leveren voor een prachtgebouw dat hij stichten zal. In dat eerste plan en bij het opkomen van die scheppende gedachte ligt alles nog dooreengemengd; het zijn als lichtwolken die hem hun beeld doen ontwaren. Doch komt het nu aan de uitvoering toe, dan neemt het alles vaste vormen, vastbelijnde gestalten aan, en volgt 't ééne feit geschiedkundig op 't andere, om zoo de historie te voleinden. Het is dus niet zoo, alsof Openb. 14 en Openb. 15 ons tweemaal hetzelfde te aanschouwen gaven. Wat in Openb. 14 voor ons treedt, doemt op uit de rijke gedachtenwereld, die Christus en Zijn engelen en gezaligden vervulde, doch dan in haar algemeenheid, en daarentegen biedt Openb. 15, en wat hierop volgt, ons de tijdrekenkundige totstandkoming, het feitelijk gebeuren, van wat uit de gedachtenwereld van Christus naar de realiteit drong.

XX. De zeven phiolen. *(Vervolg.)*

> En de tempel werd vervuld met rook uit de heerlijkheid Gods, en uit zijne kracht; en niemand kon in den tempel ingaan, totdat de zeven plagen der zeven engelen geëindigd waren. OPENB. 15 : 8.

THANS zet zich het machtige werk Gods in, dat in zijn doorwerking de Voleinding brengen zal. Al wat tot dusver geschied was, bracht wat komen moet nog slechts ten deele, eerst slechts voor één derde deel. De eind-catastrophe had uiteraard ook plotseling en op eenmaal kunnen invallen en als met één donderslag al het bestaande kunnen omwentelen, en zóó doen ondergaan, dat er als vanzelf een nieuwe hemel en een nieuwe aarde uit was opgekomen, doch zoo bestelde Gods majesteit het

niet. Het einde kwam niet plotseling en op eenmaal, doch van lieverlede. Het diende zich trapsgewijze aan, en eerst nadat twee schuddingen in het Heelal vooraf waren gegaan, treedt eerst met de derde en laatste schudding van hemel en aarde de totale openbaring van Gods oordeel in. Toch zou ook die toenadering van het slot of van het einde nog een opeenvolging kennen. Het zou niet komen door de uitgieting van één phiool, maar door phiool-uitgietingen in zeven stadiën, en eerst als van deze zeven het laatste stadium was ingetreden, zou het uit zijn, en een geheel nieuwe orde van zaken, mits dan na het oordeel, intreden. Opmerkelijk is 't nu hierbij, dat deze phiolen aan de zeven daartoe geroepen engelen worden uitgereikt door een actie van de dieren, en wel door slechts één van de vier dieren. Er staat toch in vs 7: „En één van de vier dieren gaf aan de zeven engelen zeven gouden phiolen." Hieraan echter ging iets gewichtigs vooraf, t. w. de tempel of de tabernakel der getuigenis in den hemel werd geopend. Dit verplaatst ons uiteraard naar den troon Gods, en geeft ons een inzicht in wat om dien troon zich bevond, en in de omgeving van dien troon plaats greep. Die troon Gods toch wordt ons voorgesteld niet als in het luchtledig of wil men, in het ongeziene zich verliezend, maar als vertoonend een gansche hemelsche wereld, en in die wereld, als we 't zoo mogen uitdrukken, een gansch Goddelijke huishouding. Wat toch door Johannes gezien wordt, is niet een afschaduwing van iets dat op aarde gevonden werd, maar, eer omgekeerd, het oorspronkelijke, in eigen wezenheid, waarvan op aarde niet anders dan de afschaduwing te bespeuren viel. Het oorspronkelijke, waarover hier gehandeld wordt is daarboven, en wat zich op aarde in den loop der eeuwen openbaren zou, mocht niet anders verstaan worden dan als een *afbeeldsel,* en wel als vergankelijk en wisselend afbeeldsel van wat zijn wezenheid in de hemelen en bij Gods troon bezat.

Nemen we nu eerst de engelen met de phiolen, dan dient er op gelet, op wat manier de zeven engelen, die hier zullen optreden, de phiolen in handen krijgen. Gaan we terug op de zegelen, dan wordt ons daarvan gezegd, dat het boek met de zeven zegelen in de hand was van Hem die op den troon zat, d. i. van God zelf, en daar werd dan bijgevoegd, dat niemand de zeven zegelen ontsluiten kon, tot ten leste aan den Christus hiertoe de macht en bevoegdheid werd verleend. Hier treedt alzoo geen schepsel tusschenbeide. De zegelen zijn gehecht aan het geheel éénig boek, dat in Gods hand is, en straks door den Zone Gods ontsloten wordt. Afwezigheid derhalve van alle menschelijke tusschenkomst. Het is het Lam zelf dat de zeven zegelen opent. Reeds bij de bazuinen daarentegen

gaat het anders toe. In hoofdstuk 8 : 2 lezen we toch, dat Johannes zeven engelen zag, die voor God stonden, en dat aan elk van deze zeven engelen een bazuin werd overhandigd. Hier treedt alzoo creatuurlijke hulp tusschenbeide. Het is niet meer als bij de zegelen Christus zelf die de bazuinen weerklinken doet, maar het is van Godswege dat deze zeven bazuinen ter hand worden gesteld aan de zeven engelen, die voor Gods troon stonden. Hier treedt derhalve het creatuur op als instrument om Gods raad te verwerkelijken. Omdat het zeven bazuinen zullen zijn, worden alsnu ook zeven engelen geroepen, om deze bazuinen te werk te stellen. Doch hier bij de phiolen gaat 't weer anders toe. Hier toch treedt niet alleen het creatuur als instrument Gods op, maar zelfs dit instrument wordt niet rechtstreeks door God gehanteerd. Tusschen God en de engelen met de phiolen zien we toch de vier dieren aan het woord komen. Er staat toch: „En één van de vier dieren gaf aan de zeven engelen zeven gouden phiolen, vol van den toorn Gods, die in alle eeuwigheid leeft". Eerst hebben we alzoo bij de zegelen den Christus zelf die 't doet, en geen creatuur komt te hulp. Bij de bazuinen komt wel het creatuur aan de orde, maar zóó dat de engelen rechtstreeks van God zelf de bazuinen ontvangen. Hier, bij de phiolen echter, gaat de verwijdering nog verder door. Hier zal 't creatuur de drinkschaal niet alleen uitgieten, maar ook ze aan de engelen ter uitgieting overhandigen.

Tenslotte zij er nog op gewezen, dat deze zeven drinkschalen of phiolen van massief goud zijn. Hierin toch spreekt zich het karakter van Gods koninklijke majesteit uit. In een behoeftig gezin gebruikt men schotels en borden van grof aardewerk, en is het metalen goed, dat men in de huishouding gebruikt, van tin of ijzer, of hoogstens van koper. In het vorstelijk paleis daarentegen bezigt men veel fijner tafelservies, en aan den grooten koningsdisch wordt niet anders gezien dan 't fijnste porcelein en voorts gerei van goud en zilver. Ditzelfde onderscheid nu doet zich ook hier voor. De drinkschalen of phiolen, die God almachtig bezigt om Zijn raadslag door te zetten en te voleinden, kunnen en mogen niet van grof en gewoon allooi zijn, maar moeten door fijne en hooge qualiteit waardig zijn, om door Gods almacht gehanteerd en gebruikt te worden. Zoo nu bezien kan het geen de minste bevreemding baren, dat, waar het God zelf is, die deze phiolen in gereedheid brengt, terwijl de zeven engelen ze slechts hanteeren, deze instrumenten het keurmerk moeten dragen van het Goddelijk paleis, waaruit ze worden aangedragen, en dat ze alzoo niet anders dan van 't edelste metaal, d. i. van goud, zijn konden. Op zichzelf zijn drinkschalen

ook van aardewerk of van porcelein denkbaar, maar hier moet 't alles metaal zijn, en dan vanzelf 't edelste metaal. Immers, die phiolen of drinkschalen moeten de dragers zijn van Gods alvernielenden toorn. Daarom staat er in vs 7 dan ook bij: „Phiolen van den toorn Gods, die leeft in alle eeuwigheid".

Geheel hiermede in overeenstemming is dan ook wat ons in vs 6 bericht wordt, t. w. dat de zeven engelen die de zeven phiolen zouden uitgieten, in heilige prachtkleedij verschenen. Ze waren, zoo staat er, „bekleed met rein en blinkend lijnwaad en omgord om de borst met gouden gordels". Het *witte kleed* is in het Oosten als het hoogste uniform in gebruik. Niet zoo in 't Westen. Aan onze hoven is wie een eerecostuum draagt, meest uitgedost in blauw of rood cachemir of laken. In het Oosten daarentegen heeft steeds het witte gewaad de voorkeur. Het is het lijnwaad, als dun en daarom licht in de dracht, dat hier die voorkeur erlangt. Als daarom in de Schrift het hemelsche saamleven aanstonds wordt afgebeeld in het witte, reine lijnwaad, dan doelt dit zeer zeker op de hemelsche heiligheid en reinheid, maar toch ligt hierin tevens uitgedrukt het majestueuse van het hooge hofgewaad, als duidende op de heerlijkheid van het smettelooze in de hemelsche verschijning. De bijvoeging, dat de engelen die met de phiolen zullen uitgaan, bekleed zijn niet alleen met *rein* lijnwaad, maar zelfs met *blinkend* lijnwaad, duidt alzoo niet alleen op hun heilig en zondeloos karakter, maar ook op de hooge waardigheid die de engelen in het hemelsche paleis van den Almachtige bekleeden. De gouden gordel, die het gewaad om de borst saamvat, wijst evenzoo op het prinselijke hofkarakter. Geheel de teekening en afbeelding vertoont alzoo een zuivere harmonie. Niets is hier overbodig en niets is hier raadselachtig. Eer deze engelen toetreden, om van één der vier dieren de gouden drinkschalen in ontvangst te nemen, moesten deze engelen zelven in heilig uniform verschijnen, en wel in het hemelsche paleisuniform, opdat ze alzoo de waardigheid van Gods majesteit tot in het gewaad vertoonen zouden.

En nu de plaats van waaruit ze verschijnen. Vs 5 en 6 zeggen er ons dit van: „En na dezen zag ik en zie, de tempel van den tabernakel der getuigenis in den hemel werd geopend, en de zeven engelen kwamen uit den tempel." Aan een voorhof valt hierbij uiteraard niet te denken. Te Jerusalem mocht het voorhof niet ontbreken, overmits van Jerusalem de lokstem en roepstem ook tot de heiden-wereld uitging, om tot de aanbidding van Jehova toe te treden. Wie hiertoe neigde, zonder nog ten volle zich over te geven, bleef alzoo van verre staan, en zelfs het gemeene volk van Israel bleef daar. Alleen de priesters gingen tot het heilige,

en alleen de hoogepriester tot het heilige der heiligen in. Gelijk echter hier de tempel aan de orde komt, is de ure der beslissing ingetreden, en moet een ieder voor zich zelf weten, waar hij thuis hoort. Wie nu acht zijn plaats nog in den Voorhof te moeten innemen, is hier alzoo buitengesloten. Het is nu geen periode meer van aarzeling of twijfel. Wie den Christus toebehoort, moet zelf als priester kunnen optreden, en bezit daarbij het recht van toegang tot het heilige. Vóór den Christus was het Voorhof de verzamelplaats voor al 't volk en voor de vreemden. Na den Christus was al het geloovige volk priesterlijk ingeleid. Thans, nu de eindbeslissing inging, viel derhalve de Voorhof geheel weg, en was er alleen sprake van tweeërlei groep, eenerzijds wie in 't ongeloof volhardde, en die daarom van alle gemeenschap met den tempel was afgesneden, en anderzijds de gezaligden die alsnu in priesterlijk gewaad in het heilige van den tempel verkeeren konden. Dit nu wordt uitgedrukt door de zegswijze, dat er in den hemel een tempel was, en dat in dien tempel zich de tabernakel bevond. Deze tempel nu kon geopend, maar ook gesloten zijn. En nu hooren we eerst in vs 5, dat de tempel ontsloten en geopend was, zoodat de gezaligden met Gods engelen er in gluren konden. Doch dit blijft niet zoo. Nu 't niet anders kon of ten slotte moest de zoekende en lankmoedige genade uit hebben, zoodat het oordeel van Gods toorn de finale beslissing zou aanbrengen, moest de tempel gesloten worden. Iets wat ons dan aldus wordt voorgesteld, dat de rook van Gods toorn, steeds aanzwellend, ten slotte geheel den tempel vervulde, en geen toegang meer toeliet. Dit nu geeft vs 8 aldus aan: „En de tempel werd vervuld met rook uit de heerlijkheid Gods en uit Zijn kracht, en niemand kon in den tempel ingaan totdat de zeven plagen voleind waren."

Dit hierin mengen van den tempel en den tabernakel heeft zijn eigenaardige beteekenis. Drieërlei in soort zijn de openbaringen die het einde brengen, zegelen, bazuinen en phiolen, maar wat hier van den tempel geprofeteerd wordt, komt niet voor bij de zegelen, noch bij de bazuinen. Ge vindt 't alleen hier, en daarom moet nagegaan en gevraagd, waarom zich niet bij de eerste twee stations, als we ons zoo mogen uitdrukken, maar eerst hier, en dan hier op zoo sterk sprekende wijze, dit Goddelijk gebruik van den tempel die daarboven is, voordoet. Immers die tempel ontstond niet pas, nu de phiolen aan de orde kwamen. Deze tempel was er evenzoo voorheen. Doch terwijl bij de twee eerste evoluties zelfs van den tempel niet gerept werd, treedt hier die tempel schier allesbeheerschend op den voorgrond, en ge merkt het vers voor

vers, hoe hierop in wat Johannes ons mededeelt, de allesbeheerschende nadruk wordt gelegd. Men bespeurt aan alles, dat er thans een geheel andere periode intreedt, en dat deze periode aan het feit dat ze de laatste zijn zal, haar geheel eigenaardig karakter ontleent. Een eigenaardigheid van karakter, die hierin bestaat, dat 't met deze derde evolutie voor goed en voor altoos en in elk opzicht uit zal zijn. Na de zegelen kwamen de bazuinen, na de bazuinen zouden nog de phiolen komen, doch na de phiolen komt niets meer. En dit nu maakt dáárom een zoo alles beheerschend onderscheid, omdat bij de zegelen en de bazuinen nog altoos de genade door bleef werken. Tot den einde toe zullen er altoos nog zielen zijn, die eerst afdoolden, maar in 't laatste oogenblik zich nog tot den Christus keeren; maar bij het uitbreken van de phiolen zal dit gestuit zijn. De genade heeft dan haar loop voleind, en de Christus die als 't Lam Gods de verzoening bewerkte, zal dan ten slotte als Rechter in zijn Majesteit optreden. Er heeft alzoo ook in het rijk des hemels een volstrekte ommekeer plaats. Reeds in het Paradijs was de lokstem der genade uitgegaan. Alle eeuwen door was de genade als reddende kracht opgetreden. Met een onverminderde kracht die niet te weerstaan was, heeft de Barmhartige Zijn ontferming al deze eeuwen lang laten doorwerken, maar die heilsperiode heeft nu haar einde bereikt. Ze is nu afgesloten. Ze heeft afgedaan en is nu uit. En na het algeheel wegvallen van deze heilsperiode, treedt nu weer onverzwakt en ongetemperd de eere van Gods heerlijkheid en gerechtigheid in, om het einde te doen aanbreken.

Met het oog hierop nu treedt in den tempel, of nader genomen in den tabernakel daarboven, een zoo aangrijpende verandering in. Oorspronkelijk diende de tabernakel, en evenzeer de tempel, er toe, om den zondaar zoen en vergiffenis te doen erlangen door het brengen van een offerande voor zijn schuld. Voor den particulieren persoon geschiedde dit in het heilige, en daarentegen in het heilige der heiligen op eenmaal voor heel het volk. Dit nu onderstelde van zelf een volkstoestand, waarin de geloovigen nog vreemd waren aan de volkomen verzoening die eens op Golgotha komen zoude. Thans echter zou die toenmalige bedeeling een einde nemen. De verzoening in Christus was gekomen. Door het geloof kon die volkomen verzoening aanvaard worden. Vandaar dat de oprecht geloovigen nu zelven priesters in het heiligdom waren geworden en de vrucht der genade genoten. Ook dit echter kon niet altoos duren. Eenmaal zou de tijd komen, dat de genade had uitgewerkt, zoodat nu van geen offer meer sprake kon zijn, noch van het offer op het altaar, noch van het plaatsbekleedend offer van

den Christus. De verkorenen zouden dan gezaligd en in het Vaderhuis opgenomen zijn, en wie hier niet toe hoorde, en hiervan niet genoot, zou prooi van de eeuwige verdoemenis worden, voor altoos van zijn God worden afgescheiden, en alle aandeel aan de genade inboeten. De genade, en hierop kwam het aan, werkt slechts voor een tijd. Van na den val in het Paradijs tot op het jongste oordeel, en dat jongste oordeel trad nu in.

In verband hiermede nu trad in den tabernakel, of wil men in den tempel daarboven, een geheele ommekeer in. Het offer kon nu niet meer gelden, de offerande kon geen uitwerking meer hebben, en de Wet der Tien Geboden die in het heilige der heiligen berustte, moest nu haar volle doorwerking hebben. Wie conform den eisch van die wet verzoend en geheiligd was, dronk den eeuwigen vrede in, doch daarentegen de groote schare, die, door den antichrist verleid en meegesleept, zich tegen den Almachtige bleef aankanten, ging dan nu ook voor eeuwig onder, en voor dezulken was noch in den tabernakel noch in den tempel meer plaats. Dit nu wordt uitgedrukt door wat in vs 8 staat: „En de tempel werd gevuld met rook uit de heerlijkheid Gods en uit Zijn kracht, en niemand kon in den tempel ingaan totdat de zeven plagen voleindigd waren." Wat verzoening aanbracht, werd nu uit den tempel weggenomen. De verzoening door de offerande hield van zelf op te werken, toen de laatste uitverkorene was ingegaan, zoodat van de schuldige massa, die den antichrist beleed, niemand meer voor zoen en vergiffenis in aanmerking kon komen. De door niets meer getemperde heiligheid en gerechtigheid trad nu met onverzwakte kracht op. Het was de gerechtigheid Gods die nu ook heel den tempel doorblonk. En vandaar dat niemand in kon gaan, zoo lang de zeven laatste plagen niet voleind waren. Het wachtte nu alles op de zeven plagen, die nog komen moesten. En dan zou *'t alles zijn geschied*, gelijk dit in Openb. 16 : 17 dan ook zoo beslist wordt uitgesproken. Tevens ligt hierin opgesloten, dat alle voorstelling alsof na het sterven, in het leven hiernamaals, nog een reddende genade in zou treden, in volstrekten zin met de hier gegeven verklaring van de Openbaring omtrent het einde onvereenigbaar is.

XXI. **De zeven phiolen.** *(Vervolg.)*

> En ik hoorde een groote stemme uit den tempel, zeggende tot de zeven engelen: Gaat henen en giet de zeven phiolen van den toorn Gods uit op de aarde.
> OPENBARINGEN 16 : 1.

IN de uitgieting der zeven phiolen komen thans de laatste zeven gebeurtenissen die het *historische* proces zullen voleinden. Ook hier dringt weer het zevental op ons aan. Dit bewijst opnieuw, dat er in het historische proces, gelijk God het op aarde doorzet, een heilige rythmus heerscht. Het zijn niet maar zekere reeksen van gebeurtenissen, hetzij van zes of tien, maar ook hier is wat God de Heere in het werk der Voleinding tot stand brengt, aan het heilige zevental gebonden. Het zijn zeven plagen, die door het uitgieten van de zeven phiolen der menschheid overkomen zullen. Het initiatief gaat ook hier van den hemel uit. Zoo toch wordt ons het uitgangspunt geteekend: „En ik hoorde een groote stem uit den tempel, zeggende tot de zeven engelen: Gaat heen en giet de zeven phiolen van den toorn Gods uit op de aarde." Het zijn alzoo niet voorvallen hier op aarde, of worstelingen tusschen de vorsten en de rijken, die komen doen wat nu volgt, maar het is rechtstreeks Gods bestel en ordinantie waardoor eens de gebeurtenissen die 't einde brengen, zullen intreden. De tempel is ook hier gelijk ons bleek, niet de tempel van Jerusalem of eenig ander heiligdom op aarde, maar wel waarlijk de tempel bij Gods troon, waarop reeds Mozes gewezen was. Die tempel in den hemel is nu gesloten. Eer greep in dien tempel een omzetting der dingen plaats. De verzoening is nu voleind en heeft uitgewerkt. Het offer bracht den zoen waarvoor het bestemd was. Doch nu houdt dan ook de werking van de offerande op. De volle, rijke vervulling van Gods heilige wet breekt nu door. Wat aan die heilige wet van den Almachtige niet beantwoordt, wordt nu uitgeworpen en met Gods heiligen toorn overgoten. De periode van afwachting en omzetting der dingen, de periode van vergeving en van zoen, de periode van wederbaring en heiliging heeft een eind. Wie nog niet wedergeboren werd en zich niet bekeerde vervalt alsnu voor eeuwig aan den toorn Gods, en zinkt weg in de verdoemenis. Bij de zeven teekenen der zegelen en der bazuinen was nog toebrenging van wat afdreef, denkbaar. Nu echter viel zelfs de mogelijkheid hiervan ten eenenmale weg. Het is thans de ure der beslissing. Het staat

nu alles voor en tegen. Het komt nu op finale beslissing aan. Wat dusver nog dooreengemengd was, wordt nu voor eeuwig vaneen gescheiden. En het zijn deze laatste zeven historische gebeurtenissen, die deze eindbeslissing doen intreden. Iets wat uiteraard niet zeggen wil, dat ook in deze laatste periode van de zeven phiolen niet nog zielen gered konden worden. De mogelijkheid van wedergeboorte en bekeering blijft tot op het uiterste oogenblik stand houden, en eerst als het in vs 17 ten slotte heet: *Het is geschied*, is voorts elke toebrenging uitgesloten. Alleen maar, deze derde of slotperiode d.i. die van de phiolen, richt zich niet meer ten deele op redding. Voor zooveel ook in deze laatste periode nog redding intreedt, is ze bijkomstig. Merkteeken en hoofddoel is in deze laatste periode, dat de historie ten einde loopt, dat hetgeen was vergaat, en de eindtoestand intreedt. Het is daarom dat er ook zoo stellig in vs 1 bijstaat: de zeven phiolen of drinkschalen zijn eeniglijk gevuld met *den toorn Gods*.

De zeven phiolen zijn hier, evenals de zeven zegelen en de zeven bazuinen, in tweeërlei groep verdeeld, alleen met dit onderscheid, dat hier de indeeling niet is 4 + 3, maar 3 + 4. Voor het overige echter draagt de indeeling hier gelijk karakter als bij de zegelen en de bazuinen. Ook hier toch splitst zich het geheel in twee groepen, waarvan de eerste groep het bijzondere detail der gebeurtenissen uitstalt, en de tweede groep den samenhang met het eeuwige op den voorgrond doet treden. Achtereenvolgens hooren we, zonder schier eenige tusschenvoeging, dat de eerste engel zijn phiool over de aarde uitgiet, zoodat er een ondragelijke epidemie onder de kinderen der menschen uitbreekt. De tweede engel giet zijn phiool uit in de zee, en heel de Oceaan wordt verkeerd in een onmetelijk bloedbad. En de derde engel vergiftigt alle rivieren, meren en fonteinen, die in het vasteland gevonden worden, zoodat ten slotte de menschheid over geheel het aardrijk door een doodelijke epidemie is aangetast, en alle zee en stroom en meer op aarde als in bloed zal zijn omgezet. 't Bloed is hier het teeken van den dood. Als bij verwonding ons levensbloed uit de aderen vloeit, is in dat bloed des levens de dood naderende. Saamgenomen beduiden alzoo deze eerste drie phiolen, dat 't met het geslacht der menschenkinderen ten einde gaat. Een niet te stuiten doodelijke epidemie tast alle menschelijk leven aan, en voorzoover het aardrijk door vloed omringd of door wateren doorsneden is, wordt alle water in 't bloed omgezet, en loopt alle leven te niet. Doch met deze drie plagen is het eerste deel van de werking der phiolen dan ook ten einde gekomen, en alsnu treedt de tweede periode in met de saamvoeging van de vier laatste

phiolen. Men merkt dit aanstonds hieraan, dat de eerste phiolen rechtstreeks, de ééne op de andere volgen, en zulks zonder intermezzo van eenig hemelsch getuigenis, terwijl nu tusschen de drie en de vier phiolen aanstonds de feiten worden onderbroken door toelichting en verklaring.

Dit alsnu komende getuigenis gaat uit, gelijk er in vs. 5 staat, van den engel der wateren, waarmee dan gewezen wordt op den Engel die de wateren der fonteinen en rivieren in bloed had omgezet. Door den „Engel der wateren" hoort nu Johannes uitroepen: „Gij zijt rechtvaardig Heere", en dan wordt er, ter wegneming van allen twijfel, bijgevoegd: „die is en die was en die zijn zal;" en nu bestaat de rechtvaardigheid Gods hierin, dat Hij ten slotte dan toch den zoen op zij schoof, en alsnu tot het vellen van het eindoordeel overging. Zoo toch moet 't verstaan worden als er staat: „Gij zijt rechtvaardig Heere, dat Gij dus geoordeeld hebt." Men gevoelt hier de opheffing van hetgeen van den zoen tegen het recht scheen in te gaan. Op zich zelf genomen toch kon de indruk ontvangen worden, dat de barmhartigheid het recht verkracht had. Onder dien indruk zal wel niet geraken, wie het Kruis verstaat en voelt hoe het recht Gods, zonder een oogenblik opgeheven of ter zijde gesteld te worden, in het *Lama Sabachtani* volkomenlijk vervuld en gehandhaafd is, maar 't behoeft wel nauwelijks opgemerkt, dat men het, vooral van ethische zijde, aangedurfd heeft, om aan het Kruis deze terechtzetting van het Recht te ontnemen. Het zou dan veeleer de barmhartigheid geweest zijn die het recht verslond, en de hooge eere onzes Gods zou dan daarin bestaan hebben, dat de volle eisch van het Recht voor altoos ten onderging, en dat de aanbidding Gods juist daarom werd aangezet, omdat Hij het recht varen liet, en de genade, zonder recht, liet triomfeeren. Juist dit echter vindt hier zijn volledige tegenspraak en weerlegging. Het recht is het vaste bestand der dingen in Gods bestel en wezenheid. Gelijk het op aarde gevonden wordt, dat bij meer dan één volk de rechter of de politie uit goedigheid 't alles geworden laat, zonder straffend in te grijpen, en men het zoo vaak bij den onderwijzer op zijn school, bij den commandant van een leger of bij vader en moeder in 't gezin bespeurt, dat er zwakjes in alles wordt toegegeven, zoodat men 't niet van zich verkrijgen kan, om ernstig door te tasten, en het recht tot zijn recht te laten komen, zoo stelt men 't zich dan ook in God voor. In alles toegeven, 't alles over het hoofd zien, 't alles dulden en verdragen, en geheel deze wijze van gedraging dan achter het schild der liefde verschuilen, zou dan het hoogste doen van God geweest zijn. Gevolg waarvan dan

geweest zou zijn, dat een zwakkelijk alles maar laten glippen, en alles door de vingers zien van zwakke moeders en toegeeflijke vaders, ons 't beeld zou geworden zijn van wat in de genade Gods besloten lag.

Juist deze geheel ongemotiveerde voorstelling wordt hier nu te keer gegaan. Men stond voor het probleem, om twee schijnbaar elkaar uitsluitende daden Gods met elkander in strikte en stipte overeenstemming te brengen. Eenerzijds mocht er geen genade denkbaar zijn, die *boven* de genade onzes Gods uitging. Wat heerschen zou en de beslissing moest geven, was de hoogst denkbare uiting van liefde, genade en barmhartigheid. Doch nu bestond het alles doordringende mysterie juist hierin, hoe de uiting van zulk een barmhartigheid gepaard zou kunnen gaan met de volstrekt heilige maintineering van het recht en de gerechtigheid Gods. Geen zweem of schijnsel mocht er zijn, alsof God de Heere, om ons te sparen en te ontzien, Zijn rechtsgrondslag prijs gaf, en uit zwakke toegeeflijkheid om het recht heenzweefde. Veeleer integendeel moest het op de meest klare wijze aan 't licht komen, hoe deze beide tegenstrijdigheden in harmonisch verband konden treden, dat eenerzijds in niets aan den grondslag van het recht van Godswege werd te kort gedaan, en dat toch van de andere zijde genade en vergiffenis tot zelfs voor de bangste overtreding toepassing kon vinden. Het is dan ook de saamvoeging en ineenschakeling van deze twee, op zichzelf volstrekt elkaar uitsluitende gegevens, die het *Evangelie* vormen. Voor ons menschen is het rijmen van deze twee, d. w. z. van het recht op de genade en van de genade op 't recht, volstrekt ondenkbaar. De rijming van die twee vlak tegenover elkaar staande gegevens gaat al ons denkvermogen te boven. Alleen in het Goddelijk mysterie kon hiervoor een oplossing gevonden worden. En die oplossing is dan ook alleen daardoor mogelijk gebleken, dat in Christus als zelf God, in Zijn verlatenheid van God aan het Kruis, toen het Lama Sabachtani uit Zijn ziel naar de lippen vloeide, de ineensmelting, de rijming en het één maken van de twee elkaar uitsluitende begrippen van recht en genade, mogelijk is geworden. In niets schiet hier de genade te kort, maar ook in niets de gerechtigheid Gods. Beide komen thans tot haar volle ontplooiing. Juist dit echter is ondenkbaar, ja onbestaanbaar, zoo men weigert in het bloed van Christus zijn redding te belijden. Wat ook Christus' voorbeeld, Christus' prediking en Christus' inwerking op onze ziel vermogen, de redding kan niet intreden, zoo niet in het *Lama Sabachtani* het mysterie der redding erkend wordt.

Hieruit echter volgt dan ook, dat de verzoening en de schending van Gods recht door het bloed van Christus nooit anders dan een voorbijgaand en tijdelijk karakter kan dragen, en op een volstrekt gelden van de gerechtigheid Gods, en zulks voor eeuwig, moet uitloopen. De verzoening is er niet vóór den val, de verzoening gaat na den val in, en loopt dan tot het jongste oordeel. Doch na dat oordeel is er dan ook van Verzoening geen sprake meer, en keert alles terug onder de heerschappij van het volle en geestelijke recht, dat uitvloeisel is van Gods gerechtigheid. De verzoening is een tusschen intredende periode. Ze is er eerst niet. Bij het aanvangspunt is er niet dan Gods gerechtigheid, die 't al beheerscht en uitwijst. Daarna komt de val, en treedt met den val de genade en in de genade de verzoening in. Dit nu duurt voort tot aan het jongste oordeel. Doch met dit oordeel neemt de genade en de verzoening dan ook finaal en voor altoos een einde. Van dit oogenblik af is het opnieuw de gerechtigheid Gods, die uit Zijn Wezen voortvloeit, waaruit de alleen-heerschappij voortkomt, en deze uit zich in twee eeuwige dingen, eenerzijds in de eeuwige gelukzaligheid van Gods kinderen, en anderzijds in den eeuwigen toorn Gods voor wie volhardden in hun afval en weerstand. Zoo blijft de vrucht van de genade, zoo blijft de heerlijke uitkomst van de Verzoening, maar de Verzoening zelve heeft haar einde gevonden. Ze verloor haar toepassing voor een nieuw geslacht van menschenkinderen. Ze vormde niet anders dan een tusschenperiode. doch die tusschenperiode heeft dan met het laatste oordeel ook haar einde bereikt. Ze behoort dan tot het verleden, tot een voorbijgegane periode, en alsnu treedt weer in, wat vóór den val de zetregel was, en deze zetregel bestond hierin, dat de toorn Gods zich keerde en zich moest keeren, ja veroordeelend en vernietigend zich moest keeren, tegen alles wat in den mensch tegen Gods gerechtigheid inging of aan Zijn recht te kort deed.

Hierop nu is 't dat volle nadruk wordt gelegd in wat de „Engel der wateren" in vs 5 en 6 uitspreekt, als Hij zingt en jubelt: „Gij zijt rechtvaardig, Heere", wat ook beteekent: „Gij zijt een God van 't recht, en die het recht niet varen laat", en daarom juist staat er bij: „Die is en die was en die komen zal", wat beduidt: die nooit in het verleden, noch nu, noch ooit in de toekomst, uw recht en uw gerechtigheid in de genade zult doen ondergaan. Genade was er, zoolang doorwerken kon wat Christus door Zijn bloed deed, om ons heil met Gods recht saam te doen gaan, maar neemt een einde en houdt op meer subjecten te zaligen van 't oogenblik af, dat het oordeel het al besluit. De genade heeft haar eigen periode van den val af tot aan het laatste oordeel. Doch met dit

oordeel eindigt ze. Dan wordt er van dat oogenblik af niemand meer begenadigd, en keert het recht en de gerechtigheid Gods zich weer voor eeuwig tegen al wat Zijn recht schendt en weerstaat, om ongedeerd en ongeschonden weer het Wezen Gods zich in Zijn vrede over de uitverkorenen en de engelen, maar dan ook in Zijn toorn over de in hun zonde volhardenden, voor eeuwig te doen uitkomen. Dit nu is 't, wat hier de engel der wateren zoo beslist aan Johannes betuigt, waar hij, zoodat Johannes het beluisteren kon, zegevierend uitroept: „Gij laat 't recht niet los, Heere, die is en was en zijn zult, dat Gij dit geoordeeld hebt, dewijl zij het bloed der heiligen en profeten vergoten hebben, zoo hebt Gij hun ook bloed te drinken gegeven, want zij zijn het waardig". Natuurlijk is dit een saamtrekken van de zonde der volken in hun gruwel, voor zoover zij tegen Gods heilige openbaring zijn ingegaan. Die zonde was de climax van alle zonde, omdat ze een spotten met de genade was, en daarom wordt hier deze zonde zoo met klem en kracht op den voorgrond gesteld.

De zonde had heel het leven der volken beheerscht door schending van eigen heilig leven in het persoonlijk gedrag, maar ten slotte had deze zonde der personen zich als saamgetrokken in de zonde der volken, en was deze zonde der volken het bangst en het ontzettendst uitgekomen in het niets ontziend verzet tegen Gods zoekende genade. Die genade was ten slotte het klaarst aan het licht getreden in wat Hij door Zijn profeten aan de volken had doen aankondigen en aanbieden; en waar nu niet alleen de heidensche volken, maar zelfs het volk van Israel zich keer op keer aan die profeten vergrepen had, en in stee van aan die profeten gehoor te geven, zich niet ontzien had om die profeten te weerstaan, te bestrijden, en ten slotte om 't leven te brengen, zoo sprak in dit alles het toppunt der zelfverdwazing en het uiterste der vijandschap die in het hart tegen God leefde. En ook hier komt 't weer op 't bloed aan. Niets is dan ook zoo simpel en onnoozel, als de poging steeds opnieuw tegen het Evangelie beproefd, om wat men dan noemde die onduldbare bloedtheorie, op zij te zetten en er niets dan zedelijken wasdom voor in plaats te schuiven. Het gaat om het leven, en het leven huist niet anders dan in *het bloed*. Het grenst daarom aan het onnoozele, zoo men in zake het Evangelie elk wijzen op 't bloed poogt te onderdrukken. In zake onze zaligheid treedt altoos weer 't bloed op den voorgrond, niet bij wijze van vergelijking, maar in zijn diepste opvatting. In het bloed is het leven; waar het bloed vervloeit, vervloeit het leven zelf; en eerst waar het bloed zijn wezenskracht herkrijgt, treedt

het leven weer op. Heeft nu Christus door Zijn menschwording ons ten leven gered, dan moet ook bij Hem in 't menschelijk bloed de kracht ten leven schuilen. Vandaar dan ook dat Christus zelf, toen Hij Zijn heilig Avondmaal instelde, zoo plechtig en zoo ernstig in 't gebruik van den wijn op Zijn bloed als de levenskiem voor al Zijn volk gewezen heeft. Christus is niet teruggedeinsd voor het harde dat in de bloed-theorie lag. Nu reeds negentien eeuwen houdt Hij aldoor de bloed-theorie van Zijn heilig Avondmaal staande. Niet half bedektelijk, maar zoo klaar en beslist mogelijk heeft de Christus de bloed-theorie niet alleen laten doorschemeren, maar opzettelijk op den voorgrond gesteld, en telkenmale wordt bij het heilig Avondmaal onder alle volken, in alle streken der wereld, nog aldoor opnieuw en zoo duidelijk als 't slechts kon, van Zijn *bloed* gewag gemaakt, in den wijn Zijn *bloed* afgebeeld, en onze heiligste aandoening in het rekenen met dat *bloed* opgewekt. En zoo nu wordt ook hier op het bloed als de essentie en drager van het leven gewezen, als het heet, dat de volken niet alleen, maar ook Israel het bloed der profeten vergoten hebben, en dat 't deswege ook op hen in een oordeel en in een straffe *die in 't bloed uitkwam,* moet neerkomen.

Doch hierbij blijft het niet. Er gaat blijkens vs 7 nog een andere stem in Gods tempel daarboven, en wel van het altaar uit. Zoo toch schrijft Johannes in vs 7: „En ik hoorde een anderen engel van het altaar zeggen: Ja Heere, Gij Almachtige God, uwe oordeelen zijn waarachtig en rechtvaardig". Let er nu op dat dit geroep van het altaar uitgaat. Het altaar strekt om het offer, om de offerande te ontvangen, en deze offerande door het vuur te verteren. De zonde verdween, de zonde ging te niet, en de zonde hield op vernietigend op den zondaar terug te werken, zoodra het offer verteerd was op het altaar. Op het altaar ging de zonde onder en trad het geredde leven te voorschijn. Doch natuurlijk, ook dit greep alleen plaats in de tusschenperiode, die inviel tusschen den val en het jongste oordeel. Vóór den val was van geen offerande sprake, en na 't jongste oordeel kon evenmin van offerande meer sprake komen. In het heilige daarboven wordt dit doorworsteld. Zoolang de genadeperiode nog voortduurt en de finale beslissing in het oordeel nog niet voltrokken zal zijn, volhardt de genade nog in de offerande. Treedt daarentegen ten slotte het heilig oogenblik in, waarin de eindbeslissing zal ingaan, dan vernieuwt zich de offerande niet meer, wordt geen offer meer op het altaar gebracht, en zal het altaar, zonder vernieuwing van de offerande, voor eeuwig het getuigenis blijven van wat God de Heere in de offerande van den Christus gedaan heeft, om Zijn heilig recht te doen triomfeeren.

Er wordt daarom hier met nadruk op Gods *Almogendheid* gewezen. Er staat toch: „Ja Heere, Gij *Almachtige* God, uw oordeelen zijn waarachtig". Voor wie niet aan de vergelding gelooft, doet dit vreemd aan. Wat toch, zoo vraagt men zich dan af, hebben we hier nu juist met de Almacht Gods te doen. Spreke men van de genade Gods en van Zijn barmhartigheid, en desnoods van Zijn heilig recht, maar wat beduidt het, dat hier op Gods *Almachtigheid* gewezen wordt? Toch verklaart zich dit als vanzelf, zoo ge maar terugdenkt aan de tweeërlei soort ouders, waarop we wezen. Eenerzijds de ouders die alles maar door de vingers zien, zwak tegenover hun kinderen staan, en steeds voor hen uit den weg gaan, maar dan ook alle kracht en macht missen om hun kroost zedelijk te sterken en op hooger zedelijk peil te brengen. Die zwakheid nu schrijft ook aan God toe, dat Hij de barmhartigheid laat opkomen uit inschikkelijkheid en toegeeflijkheid, en erkent niet volmondig, hoe de verlossing door het Kruis eeniglijk verstaan wordt, zoo men het Lama Sabachtani tot zijn volle recht laat komen. Vandaar dat het deswege met zulk een nadruk op den voorgrond wordt gesteld, dat de barmhartigheid nooit en nimmer uit zwakheid van God verklaard mag worden, en dat integendeel juist in Zijn genade, mits onlosmakelijk met Zijn recht verbonden, het onkreukbare van Gods allesbeheerschende Almacht uitkomt. In niets mag door de genade God in Zijn macht, in Zijn Almacht, ook op zedelijk terrein, als aangerand en verzwakt worden beschouwd. God zou geen God zijn, indien ook maar in een tittel of jota aan de eere van Zijn wezenheid en aan de volstrekte waarheid van Zijn heilig recht werd te kort gedaan.

Het is daarom ook zoo opmerkelijk, dat de Heere Jezus in het Onze Vader vóór alle overige beden de bede plaatst: *Uw naam worde geheiligd*, een bede die volstrekt niet ziet op een uitwendige, formeele, liturgische heiliging, maar die zeggen wil: Laat uit uw wezen gelijk het in u zelf is, de bepaling voor alle creaturen voortvloeien, zoodat nimmer Gij als God u naar ons schikt, maar dat steeds onveranderlijk Uw wezen, en, conform dat wezen, Uw naam den regel aangeve en onherroepelijk vaststelle, die alle creatuurlijk wezen en leven tenslotte beheerschen zal. Nooit en nimmer plooie, voege en schikke zich Uw wezen naar onze behoefte of onze onmacht, maar steeds en onveranderlijk handhave Uw wezen, en daardoor ook Uw Naam, zich tegenover alle krenking die 't creatuur aan Uw heiligen Naam zou willen toebrengen. Deze bede nu plaatst Jezus in het gebed zelfs op den voorgrond. Al wat verder in het Onze Vader gebeden wordt, moet hieruit voortvloeien en er aan gebonden blijven. En geheel hiermede in overeenstemming

is 't nu, als deze engel ook in de apocalypse bidt: Ja Heere, Gij *Almachtige* God, d.w.z. Gij God die 't alles door Uw wezen beheerscht en in stand houdt, laat oordeelen uitgaan, die eenerzijds waarachtig, maar ook anderzijds rechtvaardig zijn. Iets wat zeggen wil, dat ze voorvloeien uit het wezen Gods, en de eischen van het wezen Gods gestrengelijk en ten volle handhaven. Alzoo steeds weer het protest van het wezen Gods tegen de valsche voorstelling, alsof ooit de genade Gods een zwakkelijk toegeven en verschoonen ware. In niets doet het wezen Gods te kort aan de barmhartigheid, maar ook in niets de barmhartigheid aan den vollen eisch van het wezen Gods. En al is er dan ook een genadeperiode tusschen val en jongste gericht ingetreden, het einde moet er toch altoos weer op nederkomen, dat in 't oordeel, en in de Voleinding, Gods recht triomfeert en de genade haar einde vindt.

XXII. **De zeven phiolen.** *(Vervolg.)*

> En de menschen werden verhit met groote hitte, en lasterden den naam Gods, die macht heeft over deze plagen; en zij bekeerden zich niet, om Hem heerlijkheid te geven. OPENBARING 16 : 9.

MET de vierde plage treedt verandering in ten opzichte van ons zonnestelsel. Nadere verklaring van die verandering wordt niet gegeven. Men ontvangt dan ook den indruk, dat het ten principale een verandering, of wil men verergering, zal zijn van wat ook in het gewone leven reeds ten deele soms voorkomt. De werking van de zon op de aarde kent steeds tweeërlei onderscheid. In de eerste plaats het gewone onderscheid tusschen de koude en vorst in den winter, en de soms drukkende hitte in den zomer; maar dan ook in de tweede plaats het plaatselijke verschil tusschen de koelere en gematigde luchtstreken in het noorden, en de soms verzengende hitte in de meer zuidelijke en oostelijke streken. Reeds nu treedt soms in de Cordilleras de los Andes een zoo brandende hitte in, dat wie in gematigder streken thuis hoort, er dreigt te bezwijken. Soms zijn het in dat Amerikaansche gebergte temperaturen tot over de 125°. Hier nu, bij de vierde plage, wordt ons profetisch aangekondigd, dat deze ondragelijke temperatuur nog aanmerkelijk stijgen zal, en wel stijgen

niet op een enkel punt in het zuiden, maar over het geheele terrein, dat bewoond wordt door de van God afvallige volkeren. Hieruit blijkt, dat alsdan in geheel de atmosfeer een bange wijziging zal intreden, die het karakter zal dragen van een verandering in den wederzijdschen stand van onze aarde met de zon. Aan deze over en weder tusschen onze aarde en de zon bestaande verhouding hangt feitelijk geheel ons aardsche leven. Vermindert de werking van de zon op onze aarde, dan gaat het natuurleven in den natuurdood over. Aan de polen is dit nu reeds zoo. Denkt men zich nu de verhouding tusschen onze aarde en de zon allerwegen herleid tot de verhouding die nu reeds aan de polen bestaat, dan is het een algemeen sterven van de natuur, en een generale natuurdood die allerwege intreedt. Maar dan ook omgekeerd, denkt ge u een verhouding tusschen onze aarde en de zon, gelijk die nu reeds in de Cordilleras de los Andes bestaat, en dan nogmaals verergerd, zoo straalt er een zoodanige hitte op onze aarde dat alle leven als door vuur verzengd wordt en te niet gaat. En doelende op de plage in dezen laatsten zin zegt nu vs. 8 ons: „En de vierde engel goot zijn phiool uit op de zon, en haar is macht gegeven, om de menschen te verhitten door vuur". Hier treedt alzoo een verergering in van wat reeds vroeger soms bang werd, en dit niet alleen, maar het bange wat uit deze verergering zal voortvloeien, zal zich over geheel de wereld en onder alle volken doen gevoelen. De zon, die thans ten zegen is en het menschelijk leven in stand houdt en bloeien doet, zal zoo die laatste ure nabij komt, worden omgezet in een verzengende en ten leste doodende macht.

Men merkt dit aanstonds aan de gevolgen van deze wijziging in de verhouding tusschen zon en aarde. Zoo toch lezen we in vs. 9: „En de menschen werden verhit met groote hitte, en ze lasterden den naam Gods, die macht heeft over deze plagen, en zij bekeerden zich niet, om Hem heerlijkheid te geven". Voorzoover zulk een verhitting in de natuur reeds nu, ook ten onzent, in een heeten zomerdag gevoeld wordt, heeft ze reeds nu een merkbare ontstemming in de saamleving ten gevolge. Treedt een enkel maal een zomerhitte in, die bijna niet uit te houden is, dan is 't één klacht en weegeroep die van allen kant opkomt. De arbeid leidt er onder. Het is of de samenleving zich ontbindt. Ten slotte is 't, of men het niet meer uit *kan* houden. Toch is zulk een hoogere warmte-uitstraling onder ons nog geheel onbeduidend. Reeds in New-York kan deze sterkere verhitting zooveel banger intreden, dat men bijna niet meer voort kan. Nog veel erger is zulks vooral in de hooge bergstreken van Amerika. En denkt men zich nu een verhitting van de zomerwarmte, die nog veel hooger

stijgt, dan gevoelt men, hoe er ten slotte een temperatuur moet intreden, die niet meer is uit te staan, en waar alle normale leven onder bezwijkt. Het wordt dan ten slotte of men door een gloeiend vuur wordt aangetast en overstelpt. Vandaar dat het hier in vs. 8 ons ook zoo wordt afgebeeld, alsof feitelijk het vuur de bewoners der aarde zal aangrijpen en verhitten, tot het wordt alsof zij zich voelen verbranden. Dit, zoo hooren we hier, zal dan op zulk een wijze toegaan, dat de bewoners dezer aarde die deze plage treft, er zich volkomen bewust van zullen worden, dat hiermede het oordeel over hen ingaat, en dat het Gods Almacht is, die hen in hun zondig en demonisch bestaan aangrijpt. De groote hitte waaronder de volken alsdan lijden zullen, en die hen zal verzengen, moet dan van tweeën één uitwerken, òf dat deze volken zich tot God bekeeren, òftewel dat ze in demonische woede tegen den Heilige uitvaren. En nu zegt vs. 9 ons, dat van bekeering onder deze afgedoolde volken geen sprake meer zal zijn, en dat ze veeleer omgekeerd, nu eerst recht in helsche woede tegen den Heilige zich keeren. Vandaar dat er nu volgt, dat de volken God lasteren zullen, en dat ze zich niet zullen bekeeren om den Almachtige de eere en de heerlijkheid te geven. Indien iets nog een kentering in de gesteldheid der gemoederen zou kunnen veroorzaken, zou het deze plage der verhitting moeten wezen, doch ook door deze plage zal geen keer in de harten worden teweeggebracht, en daarom wordt er zoo met nadruk op gewezen, dat ook het laatste, wat nog zou kunnen redden, op verergering en lastering van Gods heiligen Naam zou uitloopen.

De door niet weinigen gevolgde voorstelling, alsof we hier de zeven plagen niet hadden in te deelen in een eerste reeks van drie en daarna een tweede reeks van vier, doch veeleer de vier hadden te laten voorafgaan, om door drie gevolgd te worden, meenen we niet te mogen overnemen. Klaarlijk blijkt toch uit den tekst, dat de drie eerste plagen een ander karakter droegen dan de vier daarop volgende, en dat de vier daarop volgende ook in de voorstelling anders zijn ingekleed. In de drie eerste plagen heeft een uitwendige aangrijping van het natuurlijke leven plaats. Eerst overvalt bange epidemie de volken, zoodat krankheid allen aangrijpt, en wel door een epidemie als te voren nooit gekend was, en die alle epidemische pest, cholera of wat ook verre te boven gaat. De tweede plage openbaart zich in den Oceaan, en doet al wat in den Oceaan leefde te niet gaan. En de derde plage heeft gelijk effect voor de wateren, die in de rivieren, fonteinen en meren op het land gevonden worden. Met de vierde plage daarentegen

begint geheel iets anders. De vierde plage toch brengt te weeg, dat geheel de positie van onze aarde in het zonnestelsel gewijzigd wordt, en dat alzoo de principieele strijd tusschen God en menschen zijn hoogtepunt bereikt. Hier begint dan ook de lastering van Gods naam, waardoor alle uitzicht op genade teloor gaat, en de toorn Gods ongetemperd en 't al vernietigend doet ontbranden. Hiermede nu treden de vier samenhangende en bijeenhoorende plagen in, die als de vierde phiool wordt uitgegoten, een lastering van God door alle volken tengevolge heeft, bij de vijfde phiool zich omzet in een doodelijke worsteling tusschen den heiligen God en den antichrist, door de zesde phiool den grooten worstelstrijd met Gog en Magog doet ingaan, en bij den uitgang van de zevende phiool de finale breuke doet intreden, zoodat 't nu voor altoos uit is, en het geroep van Boven gehoord wordt: „Het is geschied!", wat dan zeggen wil, dat de worsteling ten einde is gekomen, en dat een geheel nieuwe orde van zaken intreedt. Bij de epidemie die de zweren teweegbrengt, en zoo ook bij het sterven van alle leven in de fonteinen en rivieren, blijft het menschelijk, historisch leven op aarde nog zijn loop behouden, maar vanaf de vierde phiool verandert dit. Er komt nu een totale verandering in de temperatuur, de antichrist treedt tegen den Christus op, de strijd tusschen de volken erlangt zijn doodelijk karakter, en tenslotte komt in de zevende phiool het eindbesluit, en gaat de nieuwe orde van zaken in.

Dit geheel gewijzigde karakter der vier laatste plagen komt niet 't minst sterk uit in de vijfde plage. Daarvan toch heet het in vs. 10 en 11, ten eerste dat de vijfde phiool nu wordt uitgeworpen op den antichrist. Er staat toch: „En de vijfde engel goot zijn phiool uit, dat wil dan zeggen, zal zijn phiool uitgieten, op den troon van het beest". Gevolg waarvan zal zijn, dat „'t rijk van het beest verduisterd zal worden". Gevolg waarvan weer zijn zal, dat de ongeloovige menschheid zich in nijd en woede tegen al wat heilig is zal keeren; dat bange weeën en pijnen heel 't volksleven zullen aangrijpen, en dat de volken, door die weeën aangegrepen, hun tongen van pijn zullen kauwen. Wel verre van tot berouw te leiden, zal de bange pijn de volken dan veeleer tot Gods lastering verlokken, en 't zal worden één klare, openlijke, in niets zich meer verschuilende woede, die onder de heerschende volken tegen den Heilige uitbreekt. Hier draagt niet 't minst toe bij, dat de booze epidemie die was uitgebroken ook onder de vijfde phiool voortduurt. Er staat toch uitdrukkelijk bij, dat ze niet allen vanwege hun *pijnen*, maar evenzoo vanwege hun *zweren* God lasterden, en in hun helsche, demonische woede tegen den Almachtige voortvoeren. Blijkbaar had de antichristelijke macht in den waan ver-

keerd, dat zij den strijd reeds gewonnen had. De kring der vromen was uitgebannen en uitgestorven of ter dood gebracht. De wereldmacht scheen op alles finaal beslag te hebben gelegd. Heel het leven op aarde was demonisch geworden, en ten slotte was het niet meer God almachtig, maar de antichrist, die aangebeden en verheerlijkt werd. Nu daarentegen is dit door de vijfde phiool radicaal anders geworden. De wereldmacht zwichtte en de macht Gods triumfeert. De principieele nederlaag is er, en wijl God triumfeert, ziet ge de demonische wereldmacht ineenstorten en vergaan.

Die volstrekte omkeering van den bestaanden toestand wordt nu in de uitgieting van de zesde phiool daardoor aangeduid, dat er een totale ommekeer intreedt bij de groote rivier de Euphraat. Zoo toch staat er in vs. 12: „En de zesde engel goot zijn phiool uit op de groote rivier de Euphraat, en zijn water is uitgedroogd, opdat bereid zou worden den weg der koningen, die van den opgang der zon komen zullen". Dit wijzen op de Euphraat sluit uiteraard niet in zich, dat zulks zal plaats grijpen in het land van het aloude Ninivé en Babylon. Plaatselijk wordt hier het oord, waarin de finale strijd zal plaats hebben, niet aangewezen. Babylon en de Euphraat zijn hier symbolisch-historische namen, geen aanduidingen van bepaalde streken of localiteiten. Wat hier ons toespreekt is alleen het machtige feit, dat de groote worsteling van de wereld tegen God is uitgegaan van wat in Babylon en Ninivé oudtijds tegen Israel inging. Het machtige Babylon met zijn eigen afgoderij stond hoog in macht, in kunstontwikkeling en in eigen ontwikkeling en in eigen religie-opvatting, en tegenover dat machtige Babylon stond toen het kleine, bijna nietige Israel met geen ander schild, waarmede het zich dekken kon, dan zijn eenige roeping op religieus terrein. Bij het machtige Babylon en Ninivé vergeleken, scheen het kleine Israel schier zonder beduidenis, en toch zou eens het einde zijn, gelijk we het nu reeds voor oogen zien, dat Babylon en Ninivé in het niet verzonken, terwijl omgekeerd Israel tweezijdig zou voortleven, ten eerste als het Israels Gods in Christus' kerk, en ten andere in het nog steeds zich voortzettende geslacht der Joden.

Doch al ging nu het oude Babylon en Ninivé te niet, de fataal wereldsche macht die in dat Babylon en Ninivé was opgekomen, heeft zich, al de eeuwen door, in het leven der volken bestendigd. Het is altoos nog dezelfde geest, die eens Babylon bezielde, die onverzwakt in het wereldsche leven der groote mogendheden voortleeft, en ook nu nog den wereldtoestand beheerscht. De namen mogen verwisseld zijn, en andersoortige volken mogen de zondige

begeerten van Babylon hebben overgenomen, maar alle eeuwen door, en onder alle metamorphose, bleef 't streven en bedoelen één. Zelfs een land als Japan doelt op niets anders, dan eens in Babylon en aan den Euphraat den toon aangaf en de gedachten beheerschte. Al hebben we uit dien hoofde bij wat vs 12 meldt, in 't minst niet aan den eigenlijken Euphraat te denken, toch neemt dit niet weg, dat hetgeen er werkt, de machtige volken drijft en beheerscht en eens in de ure der Voleinding beheerschen zal, niet anders is dan dezelfde geest, die eens Nebucadnezar beheerschte, en uit Babylon sinds op geheel andere, maar gelijkgezinde en gelijkgestemde volken is overgegaan, en alsnog overgaan zal, tot eens het einde intreedt. Welke de volken zullen zijn, die in de ure der Voleinding den toon zullen inzetten en den uitslag zullen aangeven is een volstrekt geheim, maar vast staat dat het volken zijn zullen, die door den geest van het oude Babylon zullen geinspireerd zijn, en feitelijk uit het oude Babylon, door de lange reeks van volken, die sinds de wereldhierarchie aan zich trokken, de mondiale neigingen zullen hebben aangekweekt, die ten slotte in het rijk van den antichrist triumfeeren zullen, maar dan ook na diens triomf in *zijn* nederlaag hun *eigen* ondergang zullen vinden. Hieruit verklaart zich dan ook wat daarna volgt in vs 13 en 14. Van drie vorschen is nu sprake. We lezen toch: „En ik zag uit den mond des draaks en uit den mond van het beest, en uit den mond van den valschen profeet, drie onreine geesten gaan, den vorschen gelijk, want het zijn geesten des duivels, en zij doen teekenen welke uitgaan tot de koningen der aarde en der geheele wereld, om die te vergaderen tot den krijg van den grooten dag des Almachtigen Gods". Ook hieruit blijkt te zekerder, dat hier op het oude Babylon en op den Euphraat *niet* in plaatselijken zin wordt teruggegaan, maar dat het noemen van Babylon eeniglijk strekt, om aan te duiden, dat het de van oudsher opgekomen wereldgeest is, die reeds in Babylon zich tegen God stelde, en van Babylon in de opeenvolgende wereldrijken is doorgegaan, ja doorgaan zal tot in het einde, met geen ander motief en met geen andere bedoeling, dan om de wereldmacht als een allesbeheerschende macht tegen God over te stellen en het ten leste te doen neerkomen op een finale worsteling, die uit zou wijzen of aan God en zijn Almachtigheid, dan wel aan satan en zijn demonisch-antichristelijk pogen de eindtriumf verblijven zou.

Draak, beest en valsche profeet wijzen op de drie groote wereldmachten van de wijsbegeerte, de politiek en de pseudo-religie. Op het standpunt van den antichrist gaat alle geest uit van satan,

gaat alle regeermacht uit van den antichrist zelf, en trekt alle aanbidding zich saam in de religie van den valschen profeet. Deze drie hooren dan ook bijeen. De één bestaat niet zonder de andere twee. Het is daarom volkomen begrijpelijk, dat deze drie hier worden saamgevoegd, omdat ze in den grond één zijn. En ook het beeld van de drie vorschen dat op hen wordt toegepast, is in 't minst niet raadselachtig. Vorschen zijn de kleine gedaanten die in het water en deels in de modder omspringen, en kwaken, en saâm steeds een geluid doen hooren, waarvan de ééne klank op den andere past. Het is de doodelijke eentonigheid, die in dat kwaken uitkomt, en nooit tot iets hoogers leidt. En zoo nu is 't ook hier. De drie machten van de wijsbegeerte, de politiek en de pseudo-religie zijn niet van elkaar af te scheiden. Nu zijn deze drie machten van tweeën één, òf heilig òf demonisch. Zijn ze heilig, dan gaat 't alles uit van de actie van den Heiligen Geest, leidt tot christelijke bewindvoering en verheerlijkt zich in den christelijken eeredienst. Doch komt de actie op van demonischen kant, dan is de inspireerende geest de satan, dan is de politieke macht tegen Christus gekeerd, en vervalscht zich de religie in heidensch gekeuvel. Het is de drieheid die steeds bijeenhoort. Geldt nu het Goddelijk trio, dan is er een hoog heilig leven in 't lied der engelen, maar ook, staat 't omgekeerd, zoodat het demonisch trio den toon aangeeft, dan is er niets dan het gekwaak van de vorschen. En het is deze tegenstelling die in 13 en 14 aan het woord komt. In vs 14 vindt dit zijn bevestiging. Hier toch wordt ons aangezegd, ten eerste, dat de heerschende geest zal zijn de geest des duivels, ten tweede dat de politieke macht zal zijn bij de koningen der aarde, die allicht zonder het te bevroeden, satan dienen, en ten derde dat de volken, de menschheid, of gelijk er letterlijk staat „een geheele wereld", zich aaneensluit en saamvergadert, om in krijg, d. i. in finale worsteling, op te treden tegen den almachtigen God. Reeds nu zien we hiervan de voorteekenen. Die toestand is er nog niet, maar hij is komende. En breekt straks „de groote dag des almachtigen Gods" door, dan zal 't feitelijk zich juist zoo vertoonen als het hier wordt geprofeteerd.

In verband hiermede komt nu vlak na deze profetie de aankondiging van den Christus zelf, dat Zijn komst naderende is, en dat Zijn parousie straks intreedt. Zoo toch lezen we in vs 15: „Zie, ik kom als een dief. Zalig is hij die waakt, en zijn kleederen bewaart, opdat hij niet naakt wandele en men zijn schaamte niet zie." Zij nu toegegeven, dat hier niet de Christus Zelf getuigt, doch dat 't Johannes is, die hier herhaalt wat er zelf in Openbaring 3:3 door den Christus betuigd was, de profetie blijft toch één van

inhoud, en dat getuigenis strekt eeniglijk om er opnieuw op te wijzen, hoe verrassend eens de parousie zal intreden. Wat hierbij wordt gevoegd van de kleederen, die men aan zich zal moeten hebben, doelt eveneens op het plotseling intreden van de wederkomst des Heeren. Wie gerust is en geen vreeze meer koestert, legt zich des nachts te slapen en legt eer hij slapen gaat zijn kleederen af. Zelfs was men in oude dagen gewoon, zich geheel ontkleed en volkomen naakt ter ruste te leggen. Juist echter wijl nu van geen rusttijd meer sprake kan komen, maar veeleer elk oogenblik het kloppen aan de deur volgen kan, wordt de wenk gegeven, dat men zich niet ontkleeden zou, maar met de kleederen aan het lijf, als we ons zoo mogen uitdrukken, zou inwachten wat te gebeuren stond. Rusten was van nu af niet meer geoorloofd. Steeds zou men waken. Van uur tot uur moest men de komst des Heeren inwachten, en daarom was alle zich ontkleeden als in die stille nachtruste, geheel ingaande tegen de waarschuwing dat de parousie zóó zóó volgen kon. Ware het toch, dat men zich ter ruste had gelegd, en kwam dan toch plotseling de parousie, zoo zou men ongereed en onnadenkend in zijn ontrouw uitkomen, en juist dit moest op alle manier verhoed.

En nu ten slotte komt de zevende klank van Boven, en doet de zevende phiool het beslissende geluid uitgaan, dat het einde niet meer aankondigt, doch onmiddellijk doet intreden; en dit nu door alles heendringende geluid houdt niet anders in dan dien éénen klank van 't *Het is geschied.* Wij zouden zeggen: Nu volgt er niets meer. Nu is het alles ten einde toe afgeloopen. De historie heeft haar einde bereikt. En de nieuwe orde van zaken, waarop al 't voorafgaande doelde, treedt nu in. Toch blijft het niet bij deze pertinente verklaring, maar het einde zelf wordt ons nu geteekend. Er wordt niet slechts als in een program gezegd, dat het einde er nu is, maar ge ziet voor oogen hoe 't in zal gaan en hoe 't wezen zal. Zóó toch volgt de profetie onverwijld daarop in vs. 18—21, dat er geschieden zullen stemmen en donderslagen en bliksemen, en dat er onder die ontzettende geluiden een schudding van heel het aardrijk zal volgen door een zoo verscheurende aardbeving als er nog nimmer geweest was. Zoo met nadruk zelfs wordt dit aangekondigd, dat er staat: het zal een aardbeving zijn „hoedanig er niet geweest is van dat er menschen op de aarde geweest zijn", en dan staat er nog bij: „Namelijk een zoodanige aardbeving en zoo groot", een uitdrukking waarin wordt aangeduid, dat deze finale aardbeving een geheel ander karakter zal dragen dan de gewone aardbevingen, waaraan men steeds gewend was. Die gewone

aardbevingen toch waren slechts verschuivingen van de bestanddeelen waaruit onze aardbol is samengesteld. Nu daarentegen zou heel iets anders intreden. De wereld had nu haar einde van bestaan bereikt, en zou geheel uit elkaar worden gerukt, opdat een geheel nieuwe toestand zou kunnen intreden. Eerst wordt dat nu op het politieke wereldrijk toegepast. „De groote stad, zoo staat er toch in vs 19, zal in drie deelen worden gescheurd." Dit zeggen „in drie deelen" is ook hier uiteraard niet in letterlijken zin op te vatten, maar beduidt, dat 't geheel uit zijn verband zal worden gerukt, en die groote stad wijst evenmin op Rome of op Parijs, op Berlijn of op New-York, maar kondigt aan, dat ook in dat laatste oogenblik, gelijk steeds, het centrum van de wereldmacht aan een bepaalde plek zal gebonden zijn, waar een vorst heerscht en troont, die alsdan de heerschappij over geheel het aardrijk in zijn hand zal houden. Waar dit zijn zal, kan eerst blijken als de laatste ure gekomen is. Doch waar die wereldmacht van den antichrist zich dan ook moge geconcentreerd hebben, die macht zal op eenmaal kraken, uiteen geslagen en vernietigd worden. En hierop volgt dan de zinnebeeldige beschrijving, dat die plek op aarde, waar alsdan de antichrist zetelen zal, geheel te niet en ten onder gaan zal, doordien ze zal moeten drinken en tot op den laatsten druppel ledigen „den drinkbeker van den wijn des toorns Gods" (vs 19). En nu komt de ontzettende onderstbovenkeering. Op eens verdwijnt alle eiland en zinkt alle berg in de diepte weg, en ten slotte daalt over heel het aardrijk een vernielende macht van Boven neder, hier afgebeeld in een neerslaanden hagel van zoo angstig en alles neerploffend karakter, dat die hagel uit den hemel nederslaat, en wel een hagel van zoo ontzettende steenen, dat ze elk een talent zwaar waren; wat zeggen wil, dat zoo ook maar één hagelsteen u trof, de dood onmiddellijk volgde. En nu ten slotte komt de jammerlijke eindconclusie, en deze bestaat hierin, dat zelfs in dat ontzettende oogenblik niemand meer tot bekeering komt, maar dat zelfs in die ure der eindbeslissing de menschen nogmaals in lastering van Gods Naam uitbreken, en alsdan Godlasterend in het niet verzinken en ter helle nederdalen. [1])

---

[1]) Op het 16e vers zijn we niet ingegaan. Het luidt: „En zij hebben ze vergaderd in de plaats welke in het Hebreeuwsch genaamd wordt *Armageddon.*" Ar beteekent stad en Mageddon schijnt terug te slaan op Megiddon. De beste uitleggers zijn 't er over eens dat hier niet gedoeld wordt op een bepaalde streek of stad, doch dat hetgeen hier staat, terugslaat op hetgeen gelezen wordt in Richteren 5 : 19. Voor de Voleinding is deze vermelding van Ar-Mageddon of Ir-Megiddo van geen belang.

XXIII. „Het is geschied."

> En de zevende engel goot zijne phiool uit in de lucht; en er kwam eene groote stemme uit den tempel des hemels, van den troon, zeggende: Het is geschied. OPENB. 16 : 17.

VAN het zestiende hoofdstuk, waarin de laatste phiool werd uitgegoten, gaan we thans aanstonds over op de laatste kapittels, om wat daar tusschen in ligt, tenslotte als eindtafereel ter sprake te brengen. Niet alsof ook hetgeen in hoofdstuk 17—19 ter sprake komt niet in hooge mate belangrijk zou zijn, maar het draagt een ander karakter. Als de zevende engel zijn phiool heeft uitgegoten, komt er op eenmaal een groote stem uit den tempel des hemels voor den troon, en die stem riep uit: *Het is geschied*, iets wat in het Grieksch slechts één enkel woord vormt, en dan luidt, gelijk we reeds opmerkten: *Gegone.* Dit nu duidde aan, dat de loop der gebeurtenissen zijn einde zou bereikt hebben, en dat er daarna niets meer gebeuren of geschieden zou dan het einde zelf in zijn voleinding. En het opmerkelijke hierbij is nu, dat in hoofdstuk 21 : 6 geheel dezelfde betuiging den loop der dingen afsloot. Daar toch lazen we: „En Hij sprak tot mij: Het is geschied", alzoo nogmaals dat *Gegone,* en dan volgt er onmiddellijk op: „Ik ben de Alpha en de Omega, het begin en het einde. Ik zal den dorstigen geven uit de fontein van het water des levens om niet." Doch al is het, dat hier beide malen geheel dezelfde uitdrukking van *Gegone* ofte *Het is geschied* gebezigd wordt, toch ligt tusschen deze herhaling van geheel het indentieke en gelijke woord, welbezien niet minder dan de geheel onderstbovenkeering van het wereldbestaan in. Waar in Openb. 16:17 de roepstem uitging van *Het is geschied,* daar stond de oude wereld nog met al haar wee en jammer. Die wereld is nu wel aan haar einde toegekomen. Dat einde treedt in. Het is er. Maar toch altoos zoo, dat geheel het wereldbestand er nog steeds in zijn oorspronkelijken vorm was, en dat de algeheele ommekeer, die nu te komen stond, pas intrad, nu eerst inging en zich nog te voleinden had. En hier staat dan tegenover, dat als in Openb. 21:6 voor de tweede maal die roepstem van „Het is geschied" weerklinkt, het einde er niet alleen is, maar alsnu in vollen zin voleind is. Tusschen die beide roepstemmen „Het is volbracht" in hoofdstuk 16 : 17 en in hoofdstuk 21 : 6 ligt alzoo het groote werk der Voleinding in. In Open-

baring 16 : 17 begint de uitwerking der Voleinding, en in Openbaring 21 : 6 is de Voleinding voltooid, voleind en geschied.

Zoo loopt dan *de historie*, zoo we op dit woord vollen nadruk mogen leggen, tot de uitgieting van de laatste phiool, d. i. tot en met hoofdstuk zestien, regelmatig door, en als de laatste phiool is uitgegoten, treden de eindgebeurtenissen en eindtoestanden in. Het keerpunt ligt hier in wat ons door hoofdstuk 16:17 wordt bericht in de alomvattende verklaring, dat het nu geschied is; een uitdrukking, die duidelijk te kennen geeft, dat het normale verloop van de menschelijke historie, gelijk die in het Paradijs begon, nu haar einde bereikt heeft. Het is nu uit, het is geschied, en in hoofdstuk 21:1 is er een geheel nieuwe toestand opgekomen. Het staat er zoo duidelijk: „En ik zag een nieuwen hemel en een nieuwe aarde, want de eerste hemel en de eerste aarde was voorbij gegaan en de zee was niet meer." En nu volgt wel in hoofdstuk 21 : 6 de herhaling van deze pertinente verklaring, zoodat we nogmaals lezen (vs 5 en 6): „En die op den troon zat, zeide: Ziet, Ik maak alle dingen nieuw. En Hij zeide tot mij: Schrijf, want deze woorden zijn waarachtig en getrouw, en Hij sprak tot mij: Het is geschied", maar hetgeen tusschen die *beide* uitdrukkingen van: „Het is geschied" inligt, draagt een geheel ongewoon, een geheel vreemd, een geheel exceptioneel karakter. Wat tusschen die beide betuigingen van „Het is geschied" in ligt, behoort niet meer tot de historie van onze wereld, en behoort nog niet tot den nieuwen toestand, die op de herschapen wereld intreedt, maar draagt het geheel eigenaardig karakter van overgang. Bij het eerste „Het is geschied" gaat de wereld onder, en bij het tweede: „Het is geschied", is de onder- en overgang van de oude in de nieuwe wereld voleind. Er ligt natuurlijk tusschen die beide een uitzonderingstoestand in, een gebeuren dat geheel op zich zelf staat, een aangrijping van hemel en aarde, die niet meer tot de oude historie van onze tegenwoordige wereld behoort, en die evenzoo nog niet te rekenen is bij den nieuwen toestand van de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel die gaat intreden, maar een geheel exceptioneel karakter draagt. Na lang smeulen is eindelijk dan toch de alles vernielende vlam uitgeslagen. Krakend is 't alles ineengestort. En als straks de vuurgloed voleind is, ligt de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel gereed.

Tusschen die beide nu, d.w.z. tusschen het laatste moment der historie van onze tegenwoordige wereld, en het eerste moment van den geheel nieuwen toestand die uit den ondergang der oude wereld zal opkomen, ligt een ontzettende gebeurtenis in. Er slaat

eenerzijds een alles in zich verslindende brand uit, die een einde maakt aan al wat bestond en gebeurde, en anderzijds komt, dank zij Gods almogende kracht, uit die ruïne, ongedacht en onverwacht, een geheel nieuwe orde van zaken voort, die de gelukzaligheid van het herboren Paradijs doet ingaan. Doch tusschen die beide, tusschen dien ondergang van wat bestond, en die herbaring van een nieuwe wereld, die straks volgt, ligt een tusschenperiode, ligt een overgangsgebeuren in, dat niet meer tot de wereldhistorie behoort, en nog niet gerekend kan worden tot de nieuwe aarde en den nieuwen hemel te behooren, maar eeniglijk als *overgangstoestand* zich kenmerkt. Het gaat dan gelijk het bij een grooten brand toegaat. Eerst staat er het oude huis in zijn breede afmetingen, en ieder die voorbijgaat, ziet den forschen gevel nog in de pracht van zijn afmetingen voor zich. Dan beginnen zich de eerste teekenen van den brand binnenshuis te vertoonen. Al meer begint de vuurgloed van dien brand op tal van punten merkbaar te worden. Niet lang meer of het oogenblik komt, dat heel het huis in brand staat, en de vlammen uitslaan. Ook die toestand houdt dan nog korten tijd aan. Maar eindelijk komt het oogenblik, dat niets meer de ineenstorting van heel den bouw tegenhoudt. De vormen van het huis verliezen zich dan in den alomvattenden vuurgloed. Op eens begint 't alles te kraken en te zwichten. En nu komt 't oogenblik van de ineenstorting. Alles zinkt ineen, ploft neer en stort neer. Er is geen huis meer. Men ziet niet anders meer dan de gloedverheffingen. En bij een gewoon huis en een gewonen brand is 't dan straks alles uit, en blijft niets dan een puinhoop. Nauwelijks aan enkele stukken muur kan men nog zien, dat er een huis gestaan heeft.

Doch zoo is het hier niet. Hier toch werken twee krachten. Eenerzijds de alles vernielende macht van den verterenden vuurgloed, maar ook anderzijds de herscheppende en nieuwscheppende almacht Gods; en als de vlam die 't al verteerde, ten leste gebluscht is, vindt ge geen puinhoop, doch heel anders, een geheel nieuwe schepping, die wordt aangeduid als een nieuwe hemel en een nieuwe aarde, die heerlijk verrijst en het oog boeit op de plek, waar de oude wereld onderging. Niet alsof hiermede geheel het verleden in glans en glorie ware omgezet. Uitdrukkelijk toch heeft de profetie van ouds, en hebben straks de Christus en Zijn apostelen, op het niet weg te cijferen feit gewezen, dat er, na den ondergang van de oude wereld, en naast de nieuw opgekomen wereld, zich nog 't ontzettend aangrijpend tafereel zou vertoonen van den jammertoestand, waarin 't al te gader zijn zou „weening en knersing der tanden". Doch laten we dit afgrijselijk deel der

eeuwige toekomst voor een oogenblik aan zich zelf over, dan komt de geheele voorstelling, die de apocalypse ons geeft, toch altoos weer op deze twee klare en duidelijke gegevens neder: ten eerste dat er aan de historie van ons gewone wereldleven een einde komt, en ten tweede dat er een geheel nieuwe hemel en nieuwe aarde zal te voorschijn treden. Dan echter onderstelt dit van zelf een *overgang*, waardoor hetgeen er was, ophoudt te wezen, en het nieuwe geboren wordt uit Gods wondermacht. Er komt dan een oogenblik dat het oude, dat er was, neerploft, ineenstort en straks weg is, en op ditzelfde oogenblik bewerkt God het zoo, dat de nieuwe aarde en de nieuwe hemel het aanzijn erlangen, en onverwacht zich aan het oog vertoonen. Toch ligt altoos tusschen die twee, tusschen dien ondergang van wat bestond, en dit nieuw opkomen van wat thans de herschapen toestand zal zijn, zekere overgang in, en het is die overgang, die beide elementen in zich bevat, eenerzijds het kraken en ineenstorten van wat er was, en anderzijds het ongemerkt opeens als een herschepping zich vertoonen van de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel.

Eerst geeft alzoo de openbaring u de korter of langer durende periode te aanschouwen van het Goddelijk gedoogen, het Goddelijk dulden, het Goddelijk verdragen, haast zoudt ge zeggen, van het Goddelijk begaan laten der demonische menschelijke ongerechtigheid. Met opzet voegen we hier het demonische en menschelijke saam. Vergeet toch nooit, dat, naar luid van de Schrift, de zonde niet hier op aarde en niet uit den mensch is opgekomen. Steeds toch leert de Schrift u, dat er drie sferen zijn, waarmee te rekenen valt. Ten eerste de heilige sfeer van 't leven Gods en Zijn engelen. In de tweede plaats de demonische sfeer van den duivel en zijn satellieten. En ten derde des menschen zondige atmosfeer, waarin de gevallen mensch wel invloed aan den satan gunt, maar toch door Gods genade in Christus nog niet wordt losgelaten. Dit nu is oorzaak, dat het einde der wereld niet kan komen, tenzij vooraf de verhouding tusschen onze menschenwereld en de wereld der demonen tot beslissing zij gebracht. Uit alles blijkt dan ook, hoe in de laatste hoofdstukken van Johannes' apocalypse het zich ten slotte alles in de eindworsteling tusschen God en satan op het terrein van het menschelijk leven saamtrekt. De eindworsteling is niet enkel tweezijdig tusschen God en mensch. De verhouding is, evenals in 't Paradijs, zoo ook in de eindsfeer, als 't alles tot beslissing zal komen, *driezijdig*. De macht die tegen God ingaat, komt niet 't eerst in den mensch, maar komt in de engelenwereld op, en het is satan, die tegen God ingaande, den mensch in dien

afval meetrekt. Daarom nu kon het niet anders, of ook in het eindtafereel moest 't nogmaals de worsteling van die drie machten zijn, God eenerzijds, maar tegenover God volstrekt niet enkel de zondige mensch, doch achter den zondigen mensch steeds weer satan opkomend. Ook in de apocalypse ontwaart ge het dan ook, met name in de laatste hoofdstukken, hoe ten slotte 's menschen redding niet kan voltooid worden, alvorens die demonische tegenworsteling gebroken zij. Die wordt dan ook ten slotte neergeworpen. En zoo niet is die demonische macht geknakt, gebroken en te niet gedaan, of de nieuwe toestand der herschepping treedt in.

Juist dit echter geeft aan het eind van de alles beslissende worsteling een nog ongewoner en in nog sterker zin, geheel exceptioneel karakter, en het is hierop vooral dat de aandacht steeds in vollen ernst moet gevestigd blijven. Indien in de eindcatastrophe eeniglijk met den heiligen God en den in zonde vervallen mensch ware te rekenen geweest, zou het einde der dingen in veel eenvoudiger vorm voor ons zijn getreden. Maar zoo was het niet, en zoo kon het zijn. De zonde is niet uit den mensch zelf opgekomen. De zonde, en wel de zonde in den meest volstrekten zin, werkte reeds in het Heelal, lang eer er ooit in eenigen mensch zonde was bespeurd. De engelenwereld was er reeds, en in die engelenwereld was het machtige ethisch probleem van meet af gesteld. Ook al ware er nimmer eenig mensch geschapen, zoo zou toch die engelenwereld het groote ethische probleem tot beslissing hebben gebracht. Het brak dan ook aanstonds in die hooge wereld uit. De engel was een redelijk wezen, en zulks in nog beslissender vorm dan waarin het straks de mensch zou zijn. De engel was niet een blind werktuig, hij was geen gedachtelooze machine. Er was en werkte in hem een zedelijke wereldorde. En het eigenaardige in de natuur van den engel was, dat hij, opzettelijk tegen God kiezende, door zijn keuze, van het eerste oogenblik af voor eeuwig en voor altoos de zaak beslechtte. Een gevallen engel was niet meer voor bekeering en dus ook niet meer voor redding vatbaar. Op zedelijk gebied was de keuze die een engel deed, volstrekt en absoluut. Wat prachtwezen de opperste engel vóór zijn val geweest zij, kunnen we ons dan ook nauwelijks inbeelden. „Een broeder van Christus" noemde Luther hem, en die naam gaf niet te veel. Satan is een pijnlijke naam, die ons met afgrijzen vervult, maar juist in dien naam van satan of van hoofd der demonen ligt dan toch juist de uitnemendheid van zijn persoon uitgesproken. Doch hieruit volgt dan ook, dat, bij de eindconclusie, de worsteling niet gaan kon enkel en eeniglijk met den mensch, doch dat in den eindbrand, waarop 't al uit zou loopen, vanzelf

drie factoren zich in het geding zouden mengen, eenerzijds de heiligheid van God, maar daarentegen anderzijds niet alleen de verloren mensch, doch ook de eindbedeeling in de wereld der demonen. En hieruit verklaart het zich dan ook, dat in de laatste hoofdstukken van Johannes' Openbaring, de onderscheiden elementen zich zoo sterk dooreenmengen, dat ge gedurig met drie elementen te rekenen hebt, met God, met satan en met den mensch.

Dit nu zoo zijnde, kon 't niet anders, of het slot der Voleinding moest tot zulk een complex van gebeurtenissen leiden, dat de voorstelling er van allicht tot verwarring kon voeren. Juist daarom nu was het van het hoogste aanbelang, de drie beslissende oogenblikken scherp van elkaar af te scheiden. Het moest in de apocalypse, die de toekomst aangaf, klaar en duidelijk worden aangegeven, waar en op welk oogenblik en door welke gebeurtenis het gewoon historisch verloop van het leven in onze tegenwoordige wereld zijn eindpunt bereikte, alzoo ophield en dan nu ook op duidelijk merkbare wijs werd afgebroken. Er moest daarom in de tweede plaats volgen een overgangsmoment, waarin duidelijk bleek, dat het zich geheel afscheidde van de voorbijgaande historie, en waarin toch de nieuwe toestand nog niet gekomen was. En daarop eerst kon en moest dan volgen het derde moment, waarop datgene zou intreden, waarvoor de nieuwe toestand zich aandiende, die de eindbeslissing in zich droeg en nu voor eeuwig blijven zou. Om de apocalypse te kunnen volgen in zijn verloop, moet daarom onderscheidenlijk op deze *drie* momenten zeer bijzonderlijk en zeer nauwkeurig de aandacht gevestigd worden. Wat zich uit de wereld der demonen hierbij mengt, is wel niet onverschillig, maar beheerscht toch de ineenschakeling van het geheel niet. Gelijk 't niet anders kon, blijft tot den einde toe wat aan de menschheid wedervaart op den voorgrond staan. Zonder in 't minst te willen beweren, dat hetgeen in de engelenwereld voorviel, slechts bijkomstig was, mag toch nooit verheeld, dat in de apocalypse de mensch, en het lot dat den mensch wacht, op den voorgrond blijft staan; iets wat als van zelf zoo moest en niet anders kon, omdat in Christus de Zoon des menschen ons menschen in den eersten rang had gebracht.

Doch hiermee hing het afbreken van de historische periode, het daarna intreden van den wereldbrand en het eerst daarop volgen van de nieuwe toekomst dan ook onlosmakelijk saâm. Zij 't al dat God in Zijn Almacht aan geen tijd gebonden was, weg te cijferen is toch niet, dat 't Gode beliefd heeft, zich in de Schepping aan een tijdsorde, die wij in ons op konden nemen, te binden. De

zevendaagsche week is evenals de wisseling van dag en nacht een in de Schepping zelve gegeven orde, die niet door ons verzonnen, maar door God alzoo bestierd is. Het kon daarom ook niet anders, of ook in heel de profetie zou het onderscheid tusschen het verleden, het heden en de toekomst zich voelbaar maken. En zoo is het dan ook geschied. Heel de historie zou als in een vastliggend rooster afloopen, met dagen en nachten, met maanden en jaren, en zoolang de gewone normale levenshistorie doorging, zou ons menschelijk leven zich in de golving van den tijd voortbewegen. Maar dan volgde hieruit ook, dat er een principieele wijziging moest en zou intreden, zoodra het oogenblik kwam, waarop deze geregelde voortgang van het historisch leven der menschheid ophield. Dit nu moest hier het geval zijn. Het kon niet anders. De ineenstorting van het geheele gebouw der Schepping, gelijk zulks, eer het einde intrad en doorging, moest plaats grijpen, zou het uurwerk, als we ons zoo mogen uitdrukken, doen stilstaan, het uurwerk zelf vernietigen, en een geheel andere orde doen intreden, die zeer zeker ook wel aan zekere orde van voortgang zou gebonden zijn, maar op geheel nieuwe wijze. Hoe ook bezien, kreeg men alzoo toch altijd de drie momenten. Er moest een einde intreden voor het werken van het uurwerk waarvan we dusver den gang van den tijd aflazen. Er zou en moest daarop een tusschenperiode volgen, waarin deze tijdsorde niet meer waarneembaar was. En ten slotte zou uit die algeheele verwarring een nieuwe toestand opkomen, die een geheel andere orde van bestaan tot aanzijn zou roepen. Men zou alzoo hebben 1e. ons tegenwoordig leven, 2e. de ineenstorting van het huis der tegenwoordige schepping, en 3e. het opkomen van een geheel nieuwe orde van zaken. Juist zooals 't ons in hoofdstuk 21 : 1 bericht wordt.

Met het oog hierop nu moest ons worden medegedeeld, wat er van de demonen zou worden, en wat er in de geestenwereld der historie zou voorvallen, maar ook wat geschieden zou in de wereld der Christenheid, voor zoover vele Christenen, krachtens eeuwige verkiezing, Gode toebehoorden, en nog niet tot de eeuwigheid waren ingegaan. Op dit laatste vooral moet scherp worden gelet. Er waren ook uitverkorenen van het Paradijs af; ge denkt maar aan Abel. Er waren ook verkorenen uit alle eeuwen daarna, en zulks niet alleen onder de mannen en vrouwen, van wier geloof 't heilige gerucht ons bereikt heeft, maar ook van hen, die, van de wereld vergeten, Gode waren toegewijd. Nooit mag men hierbij uit het oog verliezen, dat tot deze schare ook moeten gerekend worden de vele jongeren, van zeer jonge jaren, die reeds zeer

vroeg de eeuwigheid ingingen. Natuurlijk niet een groep van enkelen, maar een schare die niemand tellen kan. Was 't zoo vóór Bethlehem, natuurlijk ging dit na de Kribbe op gelijke wijze door, ja breidde zich straks op wondere wijze uit, toen zelfs heele volken en natiën door den doop aan Hem waren toegewijd. Het cijfer van 144.000, dat hierbij optreedt, doet dan ook uitsluitend dienst om de zeer sterke hoegrootheid van het aantal verkorenen duidelijk te doen uitkomen. Ontvangen wij op aarde in onze kleine omgeving allicht den indruk, alsof niet dan zeer weinigen zijn toegebracht, zoo zelfs dat Jezus betuigt: Velen zijn geroepen maar weinigen uitverkoren, toch begrijpt ieder kenner van de Schrift, dat wie de historie van alle eeuwen en van alle landen en volken saamvat, niet anders dan tot een reusachtig aantal komen kan, zoodra hij in alle levensjaren en onder alle volken de verkorenen des Heeren saamvoegt.

Doch even opmerkelijk is het, hoe de Schrift van deze ongekende menigte steeds scherp uitzondert en als apart zet hen, die in de jaren der vervolging om Christus' wil 't lijden op aarde geleden, het kruis getorst en den martelaarsdood gesmaakt hebben. Deze martelaren, die reeds de eeuwigheid zijn ingegaan, vervullen dan ook zelfs tot in het Vaderhuis daarboven een geheel eigen rol. Ze worden gestadig van de overige dooden onderscheiden. Hunner was een ander lot. Ze traden dan ook in eigenaardige verstandhouding tot den Christus, en die eigenaardige verstandhouding, die ze aan hun martelaarschap dankten, werkte dan ook aan de overzijde van het graf. Doch nu is er, en dat is 't waar het hier in Openb. 20 't scherpst op aan komt, nu is er nog een laatste soort martelaren, die een geheel eigenaardige plaats innemen. Dat zijn martelaren, die niet tot het verleden behoorden, die niet reeds hun lot geleden hadden, maar die in de laatste periode die aan de Voleinding voorafgaat, nog hier op aarde gevonden werden, nog hier op aarde den strijd voor de zake van Christus volhielden, en die ten slotte in de groote catastrophe, die het einde bracht, hun eenig schitterende Christelijke positie getoond en gehandhaafd hebben. Reeds vooruit kon men vermoeden, dat deze groep van laatst- en langstlevenden op aarde, die tot den einde toe in hun geloof aan den Christus volharden zouden, ten slotte in een oppositie zouden overgaan, die een geheel eigenaardig karakter zou dragen, en die, als het einde ten slotte inging, persoonlijk in dit einde, als we ons zoo mogen uitdrukken, zouden verwikkeld worden; zóó zelfs dat zij, van alle overige menschen afgezonderd, een positie zouden te doorworstelen, maar dan ook te genieten hebben, die geheel eenig was, en nauwelijks met het lot

van anderen te vergelijken. En deze geheel eenige positie nu is 't, die in Openb. 20 ons wordt voorgehouden. Het zijn deze verkorenen, waardoor de Chiliasten zijn misleid.

XXIV. Eén dag en duizend jaar.

> Daarom zullen hare plagen op éénen dag komen, namelijk dood, en rouwe, en honger, en zij zal met vuur verbrand worden; want sterk is de Heere God, die haar oordeelt. OPENBARING 18 : 8.

TUSSCHEN die twee stellige uitspraken, luidende: „Het is geschied" ligt nu tweeërlei wereld van gebeuren in. In Openb. 16 : 17 lezen we, dat de historie nu uit is, dat de geregelde voortgang van het menschelijke saamleven een einde heeft genomen, en dat nu een algemeene ontreddering invalt die aan het leven onder de Gemeene Gratie een einde maakt. Het einde gaat nu in, en met een overrompelende snelheid treedt nu het einde in van de tegenwoordige wereldorde. Toch is hiermede hetgeen gebeuren moet, nog niet voleind. Na het afbreken van den geregelden historischen gang der eeuwen, gelijk die door de Gemeene Gratie gedragen werd, treedt nu nog geenszins aanstonds de nieuwe orde van zaken in. Daarvan hooren we eerst in Openb. 21 : 6. Daar toch wordt ten tweeden male het groote keerpunt aangegeven, en lezen we nogmaals: „Het is geschied". Doch al zijn de uitdrukkingen beide malen gelijk, wat er mede bedoeld wordt, is hier toch allerminst hetzelfde als in h. 16 : 17. Drie elkaar opvolgende toestanden worden ons geteekend. De eerste is de toestand waarin onze menschelijke wereld verkeerde, toen haar historie uit was, en het einde zich aankondigde. Toen was geschied al wat tot de gewone wereldhistorie behoorde, en brak het verderf door, om ons menschelijk saamleven een eind te doen nemen. Daarop volgde in de tweede plaats de korte periode der onderstbovenkeering en verplettering van al wat bestond. Ook dit legde beslag op een vaste periode. Die onderstbovenkeering had tweeërlei bedoelen, ten eerste om te doen ondergaan wat bestond, en ten tweede om de nieuwe aarde en den nieuwen hemel te doen opkomen. Ook dit legde beslag op een eigen periode, deels van vernieling van wat er was, en deels van tot standbrenging van wat alsnu *eeuwiglijk* bestaan en zijn zou. Van-

daar dat we ook hier mededeeling ontvangen van een eigen periode die begon, doorliep en voleind werd, en zoo heet 't dan ook ten slotte eerst in vs 1 van hoofdstuk 21, dat Johannes een nieuwen hemel zag en een nieuwe aarde, want dat de eerste hemel en de eerste aarde waren voorbijgegaan, zoodat er zelfs geen zee meer was. En als in deze bewoordingen de voleinding geteekend is, en de nieuwe toestand is verwezenlijkt, en al het oude is te niet gegaan en de nieuwe wereldorde is ingetreden, dan volgt er nogmaals in vs 6 de betuiging, *„dat het nu geschied is"*, en wordt hiermee aangeduid dat nu verwezenlijkt en verwerkelijkt is, wat bestemd was om eeuwigen duur te ontvangen. Achtereenvolgens beeldt de Heilige Schrift ons alzoo uit: 1°. hoe de Schepping er kwam, 2°. hoe door satan die Schepping werd verdorven, zoodat zonde en vloek intrad; 3°. hoe de Gemeene Gratie ons toekwam, om tijdelijk een tusschentoestand mogelijk te maken; 4°. hoe ten slotte aan dien tusschentoestand een einde zal komen, om de herschepping mogelijk te maken, 5°. hoe daarop een korte periode zal volgen van machtsopenbaring van den satan, en onderstbovenkeering van al wat bestaat; en 6°. hoe uit deze onderstbovenkeering van alle ding de nieuwe wereld zal te voorschijn komen, en hoe dan 't alles zal geschied zijn, om de nieuwe existentie te doen opkomen op de nieuwe aarde en onder den nieuwen hemel.

Hierbij echter doet zich nu een hoogst opmerkelijke tegenstelling voor. Bij die laatste onderstbovenkeering toch van al 't bestaande als de Gemeene Gratie ophoudt, 't alles ineenstort, en de nieuwe toestand een aanvang zal nemen, worden in elkaar geschoven twee machtige gebeurtenissen, die bij elkander hooren, maar die hierin lijnrecht tegenover elkander staan, dat bij het ééne, gelijk we in ons voorlaatste opstel zagen, op een bestaansperiode van duizend jaar wordt gewezen, terwijl omgekeerd geheel dezelfde periode, voor wat de ondergaande wereld betreft, in het kortst denkbare tijdsverloop wordt saamgetrokken. Naast elkander en gelijktijdig loopen eenerzijds de gelukperioden der gezaligden, die ten eeuwigen leven ingaan, en anderzijds de uit-elkaar-wringing en verbrokkeling van al wat buiten de genade ligt, alsnu ineenstort, en ondergaat. Het loopt tenslotte op finale scheiding uit. Eerst bleef zich steeds aan allen het heil aanbieden, en tot aan 't sterven toe stond de poorte die ingang tot het rijk der genade gaf, voor ieder menschenkind open. Hieraan is thans echter een einde gekomen, de periode der genade gaat over in het allesbeheerschend moment der beslissing. In twee deelen scheidt 't zich van nu af alles, en van die twee deelen sluit 't ééne in al wat ten onder gaat en vervalt aan de weening en de knersing der tanden, en behoort tot het andere

deel alleen datgene wat geheiligd en gezaligd wordt. Van dat tweede deel dat gezaligd wordt, vinden we nu de aankondiging in Openb. 20, terwijl hetgeen ten onder gaat in hoofdstuk 17, 18 en 19 ons te aanschouwen wordt gegeven. Onderwijl treedt nu voor wat ondergaat de geheele vernieuwing van hemel en aarde in steê, gelijk we hiervan het bericht lezen in hoofdstuk 21. En als nu beide voleind zijn, zoowel eenerzijds de ondergang en de tenietdoening van wat onder den vloek wegzinkt, als de verjonging en vernieuwing van wat bestemd is om de plaats van het oude in te nemen en eeuwig te duren, volgt hierop ten tweeden male de verklaring *dat het nu is geschied,* d. w. z. dat het nu voleind is, en dat de laatste en daarmee de *eeuwige* periode is ingetreden.

Hierbij nu trekt het in bijzondere mate de aandacht voor wie het verband en den samenhang van de dingen die het einde bewerken, poogt na te speuren, dat hier omtrent dezelfde periode, wat den duur betreft, tweeërlei berichten, die vlak tegenover elkander schijnen te staan, ons worden aangekondigd. Eenerzijds toch wordt, wat de gezaligden betreft, in deze overgangsperiode gewezen op het getal van duizend jaren, en anderzijds wordt deze periode bij ons ingeleid, alsof ze tot een enkelen dag, ja tot een enkel uur, zou worden saamgetrokken. Het staat er, het één zoowel als het ander, zoo klaar en overduidelijk. Van de gezaligden wordt ons, voor wat deze overgangsperiode aangaat, woordelijk bericht, dat de draak, de oude slang, welke is de duivel en satanas, gebonden zou worden voor duizend jaren, en dat hij de volken niet meer zou kunnen verleiden, totdat de duizend jaren zouden voleind zijn. Daarna zou hij, t. w. satan, nog voor een kleinen tijd ontbonden worden. Maar naast en tegenover deze breede uiteenloopende voorstelling staat nu in hoofdstuk 18 : 19 vlak het tegenovergestelde, zoodat we hier een indruk ontvangen, alsof al 't ontzettende gebeuren, dat aan het einde te komen staat, in den kortst mogelijken tijd zijn einde zou vinden.

Men vindt de beide uitspraken waarop hier gedoeld wordt, in hoofdstuk 18, de ééne in vs 8, en de andere in vs 10. In beide verzen is sprake van Babylon, en wel van Babylon in 't oogenblik van haar finalen ondergang, en dienaangaande lezen we nu in vs 8 dit: „Daarna zullen haar plagen *op éénen dag* komen, namelijk dood en rauw en honger, en zij zal met vuur verbrand worden, want sterk is de Heere God, die haar oordeelt". Eeuw na eeuw heeft het Babylon, dat zich tegen God keerde, nu onder dezen, dan onder dien vorm bestaan, en wist het zich onder de volken tot de opperheerschappij te verheffen. Zoo zal 't ook op het einde zijn.

Waar dit Babylon dan te zoeken zal wezen, wordt niet gemeld. Stelliglijk daarentegen wordt ons bericht, dat alsdan voor 't laatst de macht van een rijk als Babel eens was, zich groot zal maken, maar ook, dat alsdan plotseling deze Babylonische macht voor goed onder zal gaan, en dat haar plagen komen zullen *op één dag*. Juist dus het tegenovergestelde van wat voor ons treedt in het duizendjarig rijk. Naar luid van Openbaringen 20 heeft dit laatste rijk der gezaligden een duur van tien eeuwen, en hier daarentegen vinden we de teekening van een beeld, dat als in één enkelen dag zich voleindt. Wel toch zou men kunnen zeggen, dat slechts *het begin* van de eindplage op één dag gesteld werd, en dat omtrent den duur van die ellende ons niets gemeld is, zoodat ook hier de duur zich over jaren en eeuwen kon uitstrekken, maar zulk een verklaring laat de tekst niet toe. Het sprak toch van zelf, dat, hoe ook genomen, het begin en de aanvang van een wereldgebeuren altoos op, bij en van één enkelen dag beginnen moet. Dit geldt daarom ook hier, en het zou de ongerijmdheid zelve zijn, hier afzonderlijk te vermelden, dat de plagen die het laatste Babylon ten onder zullen brengen, niet in een eeuw, niet in een jaar, doch op één bepaalden dag, zouden beginnen. Evengoed als elk kind des menschen op één bepaalden dag zijn leven begint, op een bepaalden dag geboren wordt, en zijn existentie van een bepaalden dag afrekent, zoo is het ook met het groote wereldgebeuren. Dat het begin ook hier op een bepaalden dag zou intreden, sprak dan ook zoo vanzelf, dat het niet anders kon. Doch juist daarom zou het geen zin hebben gehad, dit hier uitdrukkelijk in dezen bepaalden vorm te vermelden. Nu er eenmaal letterlijk staat, dat de plagen in het einde op één bepaalden dag niet zullen eindigen, maar komen, ligt hier noodzakelijk in uitgesproken, dat het einde der Gemeene Gratie plotseling en onverwacht zal intreden, en dat alsdan schier plotseling het einde zal invallen. Wil men nu aannemen, dat de uitdrukking *„op één dag"* daarom nog geenszins op 24 uren doelt, maar alleen strekt om de overhaasting waarin het al gebeuren zou, aan te dienen, zoo bestaat hiertegen niet de minste bedenking, mits men maar inziet en toegeeft, dat de uitdrukking zelve doelt op een met overhaasting intredend einde.

Dit nu vindt zijn nadere en zekere bevestiging in wat kort daarop in vs 10 volgt. In dat 10e vers toch is sprake van geheel dezelfde gebeurtenis, waarop in vs 8 gewezen werd, en het verschil is alleen, dat, waar in vs 8 nog van *een dag* werd gerept, hier, in vs 10, zelfs de *dag* wegsmelt en inkrimpt op een enkel *uur*. Hier toch in vs 10 lezen we, dat de vorsten der aarde, het einde van

de groote wereldstad ziende intreden, haar beklagen en haar ondergang bejammeren, en zulks wel in dezen uitroep: „Wee, wee de groote stad Babylon, de sterke stad, *want uw oordeel is in ééne ure gekomen*". Ook hier is natuurlijk onder Babylon niet het oude Babel in het gebied van Tigris en Eufraat te verstaan, maar die heel andere groote, machtige stad, die eenmaal bij de Voleinding de groote wereldstad zal wezen, en als het Babel in de eindperiode te niet zal worden gedaan. En dit nu zoo zijnde wordt er nadruk, bijzondere nadruk zelfs op gelegd, dat de ondergang van die laatste groote wereldstad haar plotseling overvallen zal, ja, zóó plotseling, dat er zelfs niet meer gesproken wordt van een *dag,* die de dag van haar bezwijking zal zijn, maar dat hier zelfs de dag op *één enkel uur* wordt saamgetrokken. Er staat toch niet, dat ten slotte het uur van haar ondergang gekomen is. In dien zin toch zou men bij alles ook van een uur kunnen spreken waarin het voorviel. Doch zoo staat het er niet. Er staat heel anders en veel scherper afgeteekend, dat het oordeel over dit laatste Babel gekomen is *in één ure.* Er blijft hier alzoo niets zwevends of onzekers over. Integendeel wordt op dat ééne uur gewezen als op het kortst denkbare tijdperk waarin het oordeel Gods aan 't laatste Babel zou voltrokken worden.

Deze zoo volstrekt stellige uitspraak nu in vs 10 bevestigt van zelf nader, dat ook het spreken in vs 8 *van één dag* niet anders dan in letterlijken zin verstaan mag worden. Maar hieruit blijkt dan ook zonneklaar, dat de Schrift er nadruk op legt, en reeds vooruit zoo scherp mogelijk doet uitkomen, dat het einde door ontreddering en verwoesting de zondige menschheid overvallen zal. Steeds, zoolang de historie der groote wereldsteden voor ons treedt, leert die historie, dat het met name in deze reusachtige wereldsteden is, dat de schande en de zonde zich als heeft opgehoopt. Zelfs valt moeilijk te ontkennen, dat hoe verder de historie voortschreed, het zondig en demonisch karakter van deze wereldsteden zich eer verergeren zou, dan dat 't getemperd zou worden. Gaat dit nu door tot het einde der wereld, en is zoo ten slotte de eindverschijning van de groote wereldstad, of wil men, het zondige Babel, tot ontwikkeling en Voleinding gekomen, zoo is niet anders te verwachten, dan dat in deze laatste wereldstad, d. w. z. in deze eindverschijning van Babylon, de geestelijke ontaarding en de openbaring van het demonische haar hoogste toppunt zal bereikt hebben. En juist hiermêe stemt 't dan ook overeen, dat op het laatste moment der historie de inzinking, de val en ondergang van deze laatste groote wereldstad een zoo verbijsterend karakter zal aannemen, en zulk een plotselingen ommekeer in het bestaande

menschelijke leven zal te weeg brengen. Er ligt derhalve in geheel deze aangrijpende voorstelling niets, dat onverklaarbaar mag heeten. Babel bezweek bij den Eufraat, maar de idee van Babel, als zondige en schuldige machtsopenbaring van het menschelijk leven, is inmiddels alle eeuwen doorgegaan, en in geen stad is toch de demonische ontaarding van het menschelijk leven tot haar doodelijke openbaring gekomen. Vandaar dat hetgeen ons hier bericht wordt, zich geheel aan den loop der historie aansluit. Babel gaat, dan in deze, dan in gene stad door en voort van eeuw tot eeuw. Als ten slotte eenmaal het einde komt, zal er ook alsdan een wereldstad zijn, waarin het type van het zondige Babylon zijn realiseering en beslissing zoekt. Op die groote wereldstad zal dan de macht der vernietiging zich werpen. En nu wordt er ons bij aangekondigd dat die macht der vernietiging dit laatste Babel-type onverhoeds en plotseling overrompelen zal, en dat alsdan het einde zal intreden.

Door hetgeen ons in het 20e kapittel van de Openbaringen omtrent het duizendjarig rijk wordt medegedeeld, en hier in het 18e hoofdstuk omtrent den ondergang van Babel wordt in uitzicht gesteld, staan we nu, gelijk ieder als voor oogen ziet, voor een sterk sprekende tegenstelling. Van de ééne zijde wordt ons omtrent het laatste rijk van het „Israel Gods" een voorstelling gegeven, dat 't van langen duur zal zijn, zoodat zelfs de periode van duizend jaren gebezigd wordt, en deze aanduiding van het duizendjarige tot zevenmalen zelfs herhaald wordt, (zie 't in hoofdstuk 20, vs 2, vs 3, vs 4, vs 5, vs 6 en vs 7); en van de andere zijde hiertegenover, dat de vernietiging van de wereldmacht, en met name van de wereldstad, vlak omgekeerd op het denkbaarst kort wordt saamgetrokken. Eerst op een enkelen dag, en dan ten slotte zelfs op een enkel uur. Reeds dit nu wijst duidelijk uit, dat de tijdsbepalingen hier niet naar den tel genomen zijn, maar strekken om zinbeeldig den duur van wat te komen staat, uit te drukken. Hoe snel en met wat spoed het einde der dagen ook moge intreden, toch doorziet een ieder wel, dat in het eind der dagen de allesbeheerschende wereldstad niet in zestig minuten zal ingenomen en teniet gedaan zijn. Dit zou nog denkbaar zijn, indien er alleen sprake van was, om de inneming en overrompeling van zulk een stad aan te duiden. Men kan zich toch voorstellen, dat de groote wereldstad van het einde, dat het laatste Babel niet door vestinggordel of forten versterkt was, en geheel open lag. Bij zulk een geheel openliggende stad ware het op zich zelf allerminst ondenkbaar, dat ze door een machtig vijandig leger overvallen werd, en dat het den aanvaller gelukte in één enkele ure tijds tot op haar

marktplein door te dringen. Doch zóó opgevat, zou er dan ook van een verwoesting of tenietdoening van zulk een laatste Babel geen sprake zijn. Om een groote wereldstad als Londen, Parijs of Berlijn binnen te trekken en zóó aan te tasten, dat ze ophoudt wereldstad te zijn, zou onder normale omstandigheden voor 't minst een tweetal dagen noodig zijn, en van het aanrichten van zulk een verwoesting in één enkel uur kan eenvoudig geen sprake wezen.

Natuurlijk kan het vernuft hier spelen. Men kan zich zulk een stad voorstellen als op eenmaal te overrompelen, als door geen leger of fortificatie gedekt, en ten slotte de beslissing laten neerkomen op de bezetting van een allesbeheerschende plek in het midden van of boven zulk een stad. Maar al zulke voorstelling is hier buitengesloten. Het oude Babylon is plotseling in één nacht overrompeld door het droogleggen van den Eufraat en door het binnentrekken van het vijandig leger, maar men vergete niet, dat hier sprake is van het groote finale Babel, d. w. z. van de meest reusachtige wereldstad, waarvan ooit sprake was. Ware toch gedoeld op een mindersoortige, min beduidende wereldstad, zoo zou er niet aan te denken zijn geweest, om in een stad van zooveel mindere beduidenis het beeld te zoeken van de rijkste en meest reusachtige ontwikkeling waardoor het eind-Babylon, dat is de wereldstad in haar niet meer te overtreffen ontwikkeling, ten slotte zich zou geopenbaard hebben. Geheel de voorstelling heeft geen zin meer, indien ge het laatste Babel in uw verbeelding verkleint of onbeduidend maakt. Er is hier sprake van de realiseering van een zondig denkbeeld, dat 't eerst in het oude Babel een zichtbaren vorm en tastbare gedaante zocht aan te nemen, sinds in den loop der eeuwen al verder voortschreed, van eeuw tot eeuw geduchter verhoudingen aannam, en ten slotte die hoogste realiseering bereikte, die niet voor nadere overtreffing vatbaar was. Wie den omvang van het oude Babylon, later van Rome en Byzantium, en nu ten slotte die van New-York, Londen, Berlijn of Tokio, onderling vergelijkt, ziet als voor oogen, hoe de idee van de wereldstad zich zelve niet gelijk blijft, maar rusteloos, de eeuwen doorgaande, al machtiger verhoudingen aanneemt, en voelt aanstonds dat het geen zin zou hebben, indien hier in de apocalypse voor het eind der dagen gedoeld werd op wat thans een onbeduidende hoofdstad zou zijn, gelijk we die zelf in Amsterdam bezitten. Er moet hier gedoeld worden op een wereldstad in haar denkbaarst groote afmetingen. Een wereldstad, een Babel, treedt hier voor u, die alles te boven gaat en overtreft, wat ooit in een groote wereldstad verbijsterde en uitblonk. En als nu van zulk een reusachtige wereldstad betuigd wordt, dat ze in één dag, ja in één ure te niet

ging, dan is 't voor een ieder duidelijk, dat dit geen aanduiding van praecisiteit is, doch dat deze sterke uitdrukkingen alleen gebezigd worden, om aan te duiden met wat spoed, en wat ijling, ja schier met wat overhaasting het in 't einde toe zal gaan. Van twee kanten hebt ge dan eenzelfde woord en beeldgebruik. Van de laatste periode in de historie der geloovigen ziet ge dan het beeld terug van een duizendjarig rijk, doch daarentegen van den ondergang van de onheilige wereld het beeld van wat zich tot één dag, ja tot één uur zou kunnen beperken, en reeds hierdoor gevoelt ge aanstonds, dat beide malen beeldspraak tot u komt, de ééne om u duidelijk te doen inzien, dat het verderf en de ondergang van de zondige wereld een zoo nameloos ontzettend karakter zal aannemen, en de andere om u te doen inzien, hoe rijk en kostelijk de laatste bevinding en ervaring van de geloovigen zal zijn.

Met opzet gingen we daarom in ons vorig hoofdstuk op het vraagstuk van het duizendjarig rijk nog niet dieper in, dan om scherp te doen uitkomen, hoe geheel het 20e hoofdstuk ons een beeld teekent dat zich niet uit de historie van ons wereldleven, onder de leiding der Gemeene Gratie, verklaren liet. In wat het 20e hoofdstuk ons in beeld brengt, spreekt iets dat niet uit de wereld is, maar als de wereld zich afzondert, en het slot van het leven der geloovigen in een half-hemelsche voorstelling voor ons brengt, gelijk we dit nader uiteen zullen zetten. Voorshands kwam 't er alleen op aan, wel te doen uitkomen, dat we hier twee werelden tegenover elkander te aanschouwen kregen, wier bestaan geen van beiden met ons gewone wereldleven overeen kwam. Het gewone wereldleven, zoo wordt ons gemeld, was ontzet en ontredderd doordien de demonische macht van satan op een wijze, zooals vroeger nooit, in dit ons aardsche leven was ingedaald en tot duivelsche openbaring gekomen. Dit sta alzoo steeds bij de verklaring van het slot van de apocalypse op den voorgrond. Gelijk nader in bijzonderheden zal zijn uiteen te zetten, zal het karakter van ons aardsche leven metterdaad gewijzigd zijn. Ook nu wordt heel ons aardsche leven doortrild door satanische werkingen, maar de macht van satan is, naar luid van Jezus' uitdrukkelijk betuigen, thans nog gebonden, en eerst op 't eind zal die demonische macht ontbonden, los gelaten en in al haar onheiligheden op ons geworpen worden. Van die ontzettende periode kunnen wij ons schier geen voorstelling vormen. Ze zal alles verpletterend wezen. Maar juist door het intreden van die verbijsterende periode zal dan ook het einde ingaan. Van de Gemeene Gratie zal geen sprake meer wezen. Satan zal niet meer, gelijk nu, door booze

instralingen van allerlei aard persoonlijk op ons inwerken, maar ten slotte op aarde nederdalen, en zich de heerschappij over ons aardsche leven pogen toe te eigenen. Al wat we van den draak en van het beest lezen, doelt daarop. Alleen uit dit geheel gewijzigd karakter van den eindtoestand zal dan ook de loop der eindgebeurtenissen te verklaren zijn. Wat nu nog saamgesmeed en dooreengegroeid was, moet en zal dan geheel van elkander afschuiven, en tweeërlei geheel van elkander vervreemde existentiën doen opkomen.

Voorzoover thans ons leven, na den val, zich uit het Paradijs door Israël, door Bethlehem, over Golgotha, en over de Pinksterglorie uitstrekte, bleef toch altoos het leven der verlorenen en het leven der gezaligden saâm één menschelijk leven vormen, en in dit menschelijk leven bleef het te behouden en het niet meer te redden element op alle manier met elkander verbonden. Jezus wees er telkens op, hoe eens zelfs tusschen ouders en kinderen, tusschen man en vrouw de finale scheiding zou komen. Voorshands echter is die finale scheiding er nog niet. Ook naast de Christelijke religie loopt de Gemeene Gratie nog altoos door. Doch eenmaal komt hier een einde aan. Dan komt de indaling van satan in ons aardsche leven. Dan zullen er machten opkomen, die ons in het beest en in den draak geteekend worden. En dan zal 't vanzelf niet anders kunnen, of de slotontwikkeling van het onheilige zal een eigen weg volgen, die met de slotervaring van de gezaligden geen verband meer zal kunnen houden. Beiden scheiden zich zich dan en gaan uiteen. En dit nu juist zal teweeg brengen, dat de eindhistorie der geloovigen in wat men het duizendjarig rijk noemt, een geheel eigenaardig karakter zal aannemen, van het leven der wereld geheel zal worden afgescheiden, en zich wel zal moeten voordoen alsof het tegenover de demonische eindontwikkeling der wereld, een hemelsche en van boven bezielde zielsgewaarwording overstelt. Zoo kon het dan ook niet anders of in de apocalypse moest hoofdstuk 20 zich geheel losmaken van wat voorafging en wat volgde, om geheel geïsoleerd in zijn eigen karakter op te treden. En juist dit is het, wat reeds eeuw na eeuw tot de verwarring in de opvatting van dit deel der apocalypse aanleiding gaf.

XXV. Het oordeel over Babylon.

> En één uit de zeven engelen, die de zeven phiolen hadden, kwam en sprak met mij, en zeide tot mij: Kom herwaarts, ik zal u toonen het oordeel der groote hoer, die daar zit op vele wateren. OPENB. 17 : 1.

MET het 17e hoofdstuk vangt geen nieuwe reeks openbaringen aan. Met de phiolen neemt de aanduiding en profetie van wat te gebeuren staat een einde. De historie is met de phiolen uit. „De groote stad, zoo lezen we in 16 : 19, de groote stad is in drie deelen gescheurd en de steden der heidenen zijn gevallen en het groote Babylon is gedacht geworden voor God, om haar te geven den drinkbeker van den wijn des toorns zijner gramschap." Duidelijk wordt hiermede aangegeven, dat het normale historisch verloop nu zijn einde heeft bereikt, en dat alsnu de ineenstorting van het geheel en de rechtstreeksche ondergang volgt. Gelijk bij het uiteinde van elk man van beduidenis er ten slotte een oogenblik komt, waarin zijn leven een einde neemt, en de dood zich van hem meester maakt, om, stierf hij in zijn Heiland, straks zijn opstanding te doen volgen, zoo ook is het hier. Het normale levensverloop van deze wereld is nu uit, de afbrokkeling, ineenzinking en ineenstorting volgt. En het is dit einde, waarvan nu verder gehandeld wordt. Hiervan spreekt de Voleinding ons toe. Alles gaat nu onderstboven en dooreen, en de uitkomst is ten slotte, dat de waarlijk geloovigen geïsoleerd worden, en op zichzelf komen te staan, terwijl het geheele bestand der wereld ineenstort, en een nieuw samenstel van dingen voor den dag komt in de nieuwe aarde en den nieuwen hemel die al 't oude en te loor gegane vervangen. Tusschen dit slot der historie in hoofdstuk 16 : 21 en deze afzondering van de geloovigen in hoofdstuk 20 liggen nu echter nog drie belangrijke hoofdstukken in, en wel met name hoofdstuk 17, 18 en 19, en het is op deze drie hoofdstukken, dat nu allereerst onze aandacht moet worden saamgetrokken. Van zelf rijst toch de vraag voor ons, wat deze drie hoofdstukken ons hier zeggen komen. Ze kunnen niet een voortzetting geven van het historisch verloop der wereldgeschiedenis, want deze is nu uit, en evenmin geven ze een voorafschaduwing van den vernieuwden toestand, die straks in heerlijkheid volgen zal, want die wereldvernieuwing treedt eerst in het 21e hoofdstuk voor ons. Het komt er alzoo allereerst op aan, hier helder in te zien, wat de

inhoud van deze drie hier ingeschoven hoofdstukken ons brengen komt. Ze geven ons geen voortzetting der historie, want die heeft het einde bij de laatste phiool bereikt, en evenmin geven ze ons een voorafschaduwing van het nieuwe dat komt. Dit toch zet eerst met het 21e hoofdstuk in. Het komt er hier alzoo allereerst op aan, wél in te zien, wat deze drie belangrijke kapittelen ons in samenhang te zeggen hebben.

Dat hier een vierde reeks van engelengerichten zou volgen, kan niet toegegeven. Er is toch geen vierde reeks van historische gebeurtenissen geweest. De phiolen brachten het einde. En evenmin geven deze drie kapittels ons inzicht in wat daarna nieuw en voor eeuwig komen zou, want heel de stof, die ze toelichten, behoort nog tot de oude wereldverschijning. De moeilijkheid waarvoor we hier staan, schuilt hoofdzakelijk hierin, dat 't hier alles in beeldspraak voor ons treedt. Al aanstonds is in hoofdzaak sprake van een vrouw, en toch blijkt al spoedig dat deze verschijning zinnebeeldig is. Van een heusche vrouw wordt zelfs niet gerept. Die vrouw is de naam, die gegeven wordt aan wat in de groote wereldstad tenslotte zich openbaren zou. En ten andere worden we zoo licht misleid door wat ons van die vrouw en in verband met haar over het schrikkelijke dier en den demon betuigd wordt. Zoo licht toch geraakt men onder den indruk, alsof hetgeen hier volgt geheel en eeniglijk slaat op wat in 't eind te komen staat en zal voorvallen. Juist dit is echter niet zoo. Het zondig proces, dat tenslotte op zelfvernieling uitloopt, begint volstrekt niet eerst als de historie haar einde heeft bereikt, maar nam aanvang in het Paradijs, loopt heel de historie door, en vindt in de Voleinding slechts zijn conclusie. Dit nu maakt, dat in de hier volgende uiteenzetting telkens op het verleden wordt teruggegaan, om ons te toonen, hoe de lijn des verderfs vanuit het Paradijs heel het wereldleven door gaat, en nu eerst haar eindpaal bereikt. Dit zou uiteraard zoo niet kunnen, indien er over bepaalde personen, in historisch verloop, gehandeld werd, maar hiervan is dan ook geen sprake. Het is het verloop en de doorwerking der onheilige beginselen, die hier het geheel in beeldvorm voor ons doen treden, en het is op deze verborgen beweging, die den gang van het leven beheerscht, waarop derhalve hier alle aandacht moet worden saamgetrokken. De geest die een land, de geest die een volk, de geest die een stad en soms zelfs een dorp van eeuw tot eeuw beheerscht, en, hoe de geslachten elkander ook opvolgen beheerschen blijft, is niet iets dat zich in een enkel persoon saamtrekt, en in alle persoonlijk leven zich verraadt. En het is van dien alle land en volk beheerschenden geest, dat alsnu in deze drie hoofdstukken breedvoerig gehandeld wordt.

Dat hier geen vierde, nieuwe reeks van historische opeenvolgingen voor ons treedt, blijkt reeds uit den aanhef van het kapittel. Daar toch lezen we: „En een uit de zeven engelen, die de zeven phiolen hadden, kwam en sprak tot mij en zeide: Kom herwaarts en ik zal u toonen het oordeel der groote hoer, die daar zit op vele wateren". Het is derhalve niet zóó, dat er zeven nieuwe engelen aan het woord komen. Immers de eerste engel van wien hier gewag wordt gemaakt, behoort tot de engelenreeks van de phiolen. Van een nieuwe reeks is alzoo geen sprake. Wat we hier vernemen is voortzetting van het phiolengericht, niet alsof er een nieuwe phiool loskomt, maar op zulk een wijs, dat de gevolgen van de phiolenreeks ons hier nader worden toegelicht. Wat hier nu komt is het besluit des oordeels, dat het einde brengt, en dit oordeel wordt hier toegepast op het centrum van het wereldleven dat zich tenslotte saamtrekt in een bepaalde stad, en die stad wordt dan in 't beeld van een vrouw voorgesteld. Die stad, die ten verderve gaat, heeft uiteraard in den loop der eeuwen, naar veler opvatting, haar verschijning gevonden nu eens in deze, dan in gene wereldstad, al naar gelang van de jaren, waarin de schrijver leefde, en in eenige bepaalde stad de zedelijke ruïne te aanschouwen viel. Het helderst ziet ge dit in Da Costa's profetie over Parijs. De wereldramp die uit Parijs heel Europa overkomen was, had Da Costa zoo overweldigend aangegrepen, dat hij 't zich tenslotte niet anders kon voorstellen, of in Parijs was de stad te zoeken, waaraan het oordeel zou voltrokken worden. Zoo was 't vroeger toegegaan met Rome, eerst met het Rome der keizers en later met het Rome van het Vaticaan. Telkens weer nam men waar, hoe er onder de groote steden gedurig eene was, die zich naar voren drong en geheel de positie en onderlinge betrekking der volken beheerschte, en hoe juist uit die stad invloeden de wereld ingingen, die het leven bedierven. Al naar gelang 't dan liep, vatte men dit de eene maal sociaal en politiek, de andere maal louter kerkelijk op. Toen in de keizersdagen het oude Rome op velen den indruk maakte, als openbaarde zich in haar de algemeene menschonteering, ging 't om de politieke macht der Cæsars; doch even natuurlijk was het, dat later, toen de strijd om de Christelijke kerk ging, de algemeene ontreddering niet op het politieke, maar op het kerkelijke leven werd toegepast, en dat vanuit dit gezichtspunt met name het Vaticaan gedurig de aandacht op zich vestigde, omdat van het Vaticaan, door de inquisitie, de doodelijke vervolging tegen de nieuwe belijders uitging.

Doch hoe afwisselend dit de opvatting van deze drie hoofdstukken ook deed uitkomen, in hoofdzaak bleef 't toch altoos neerkomen, niet op wat een enkel persoon, of een kleine bond van personen,

verricht en tot stand gebracht had, maar op den algemeenen geest, die over zeker uitgebreid tijdperk heel de levensbeschouwing beheerscht en in een bepaalde richting geleid had. Voor de kentering van dien geest ligt nu in het gedurig gebruik van het woord *hoer,* ten duidelijkste uitgesproken, dat er sprake was van een *onzedelijken* keer in de levensrichting. Het booze woord *hoer* is hier niet beeldspreukig genomen, maar in eigenlijken zin. Er wordt zonder aarzeling mee uitgesproken, dat het samenleven van zoo groote menschenmassa, in één enkele toonaangevende stad, aanstonds ten gevolge had, dat het zedelijke leven er spoorslags achteruit ging, en dat tenslotte in zulk een groote, toonaangevende wereldstad het zedelijk leven derwijs inzonk, dat over heel 't land en heel 't volk een zeer ernstig zedelijk bederf uitging. Dat nu in hoofdstuk 17 : 1, waar deze zienswijze aan 't woord komt, niet enkel van de hoer, maar zelfs van „de groote hoer" gesproken wordt, duidt op 't scherpst aan, dat tenslotte, als de voleinding nadert, het zedelijk bederf hand over hand zal zijn toegenomen, en een gedemoraliseerden toestand in het leven zal hebben geroepen, die rechtstreeks om 't eindoordeel riep, en op geen redding of uitrukking meer hope liet.

Dit „hoereeren" geldt, gelijk vanzelf spreekt, in dubbelen zin, eigenlijk en overdrachtelijk. Zoo volgt er dan ook in vs 2, dat deze zedelijk diep gevallen vrouw een zondige vrouw is, met wie de koningen der aarde gehoereerd hebben, en die hierdoor een stadsleven en een volksleven deden opkomen, waarin de stad- en landgenooten dronken zijn geworden van den wijn harer hoererij. Nu is het huwelijk in de Schrift altoos het allesbeheerschende beeld. De saamhoorigheid van den Christus met Zijn geloovigen treedt in Paulus' brief aan de Efeziërs voor ons in 't heilig beeld van de Bruid en den Bruidegom, en omgekeerd wordt de schending van het huwelijk steeds als 't beeld gebezigd om ons de onheilige gezindheid van wie ten verderve gaat, in 't sterkste beeld voor oogen te stellen. Het is alzoo geheel in den zin der Schrift, dat ook hier op het huwelijk wordt teruggegaan, en dat de schending van het huwelijk het scherpst uitkomt in de ontuchtige vrouw die alle huwelijk opzij dringt, en op niets anders uitgaat dan op het zondig bedoelen om door haar wellust de wereld der mannen aan zich te verbinden. Daar nu dit indringen en zich uitzetten van het hoerenleven geheel den zedelijken toestand vergiftigt en bederft, en zulk een bedorven zedelijk leven tegelijk de geheele gezindheid en geheel den geest van zulk een wereldstad aansteekt en in valschen gloed zet, voegen zich steeds beide bijeen, dat eenerzijds de hoererij het lichamelijk leven aantast en vergiftigt, maar dat

ook anderzijds de sociale en religieuse saamleving van allen kant door bederf wordt aangetast, zoodat in het eind lichamelijk en geestelijk beide de gesteldheid van zulk een wereldstad steeds toenemende schade lijdt. Iets waarbij dan vooral in het oog worde gehouden, dat dit een quæstie niet van enkele jaren of leeftijden, maar veelal een alles beheerschend vraagstuk van meerdere eeuwen is, die als vanzelf en ongemerkt de zedelijke en sociale gesteldheid steeds achteruit doen gaan.

Vooral aan het opkomen van Berlijn heeft men dit op zoo bedenkelijke wijze kunnen bespeuren. Zoodra de bevolking van Berlijn zich op aanmerkelijke wijze uitzette, zoodat ze al spoedig in de millioenen liep, begon zich ook in deze vroeger zoo ernstige stad gelijksoortig verschijnsel voor te doen als zoo lang reeds Parijs, Londen en New-York ontsierd had. Reeds de cijfers van de besmettelijke ziekten die op geslachtsterrein het leven vergiftigen, toonen op hoogst bedenkelijke wijze aan, hoe snel de achteruitgang zelfs in de hooge kringen door kon werken. Reeds alleen door de studenten was het aantal van syphilistisch vergiftigden zoo jammerlijk toenemend, dat ieder ernstig man er zich over bedroefde. Zelfs drong steeds meer de gewoonte door, om een goed deel van den dag op de legerstede te slapen, en daarentegen nacht na nacht urenlang zich aan het leven van zondige weelde te wijden. Men behoeft dan ook waarlijk niet terug te gaan op Rome of Alexandrië, om zich den jammer van een ontzedelijkt leven voor oogen te stellen. Wat de apocalypse ons hier in zoo donkere trekken als den jammer van het einde teekent, moge straks nog in graad toenemen, maar in soort en wezen is het van ouds bekend als het natuurlijk gevolg van het zich saampakken van een veel te machtige bevolking binnen de muren van één enkele stad. Een wereldstad die zich hieraan spenen kon, is er nog nimmer geweest. Het is daarom volkomen natuurlijk, dat de engel hier het diep zondig karakter van het leven van zulk een wereldstad aanstonds zonder sparen in de hartader aantast, en ons duidelijk aantoont, dat, al mogen nu later zulke wereldsteden Christelijke steden genoemd worden, toch het booze verderf op zedelijk gebied steeds zal doorgaan, en als de Voleinding nadert, zelfs zulk een ver om zich grijpend en tot alles doordringend karakter zal hebben aangenomen, dat de toon van het leven ten slotte een volkomen demonischen indruk zal maken.

Het algemeen karakter van dit verschijnsel geeft de engel daardoor te kennen, dat hij „de groote hoer" kenteekent als „zittende op vele wateren". Die „wateren" duiden hier aan de vele natiën en volken, die onder deze zonden bezweken zijn. Nu is het op-

merkelijk, dat dezelfde vrouw hier in tweeërlei gestalte optreedt. In vs 1 wordt ze aangeduid als zittende op „de vele wateren", een aanwijzing die ontleend is aan het oude Babylon met Ninive, die gemeenlijk aan den Tigris en Eufraat werd aangewezen, en straks met Tyrus en Sodom in verband traden. Eufraat en Tigris wijzen dan op de groote wateren die het land van Azië doorploegden, en Tyrus en Sidon herinnerden dan aan de wateren van den Oceaan, die oudtijds vooral aan deze beide steden hun glorie dankten. Maar al kon dit te eer ons zoo geteekend worden, omdat het scheepsleven gemeenlijk de onzedelijkheid bevordert, toch mocht, bij het naderen der Voleinding, de voorstelling niet volgehouden, alsof de eindcatastrophe zich bepalen zou tot de aan zee gelegen steden en volken. Veeleer moest duidelijk uitkomen, dat de eindcatastrophe heel ons geslacht zou aangrijpen, en dat er ten slotte wel scheiding zou komen tusschen de loochenaars van den Christus en de geloovigen, maar dat voor het overige onder alle volken en natiën het verderf zou doorbreken, zoodat het eindoordeel niet over een bepaalde streek ging, maar metterdaad een wereldoordeel werd. Hieruit verklaart het zich dan ook, dat de vrouw des verderfs, die aanvankelijk aan de wateren van den Oceaan en aan de groote rivieren gebonden was, nu optreedt in het heel andere beeld van een vrouw die door een beest gedragen wordt, en aan dat beest haar leiding ontleent. Zoo toch staat er in vs 3: „En hij bracht mij weg in een woestijn, in den geest, en ik zag een vrouw, zittende op een scharlakenrood beest, dat vol was van namen der godslastering, en het had zeven hoofden en tien hoornen". Natuurlijk is hier sprake van geheel dezelfde vrouw, die eerst als de groote hoer werd aangeduid, en ons werd afgebeeld als zittende op de vele wateren. Alleen ontvangt ze hier andere beduidenis. Ze was eerst weinig anders dan een verleidster, hier daarentegen treedt ze op den voorgrond als de giftige vrouw wier doel bereikt is, en die nu metterdaad als heerscheresse zich kon aandienen.

Wat omtrent deze giftige vrouw in deze haar tweede gestalte hier gezegd wordt, wijst eerst op haar weelde en pracht. Ze is nu niet meer de hoer, die op de hoeken der straten rondsluipt, om den man te lokken, en hem door haar zonde zijn geld af te zetten, doch ze treedt hier op als de van weelde berstende, die in elk opzicht door haar pronk en weelde de geesten verbijstert. Ze was toch een vrouw, zoo zegt ons het 4e vers, „bekleed met purper en scharlaken, en versierd met goud en kostelijke gesteenten en paarlen, en ze had in haar hand een gouden drinkbeker". Doch hierbij blijft het niet. Het is niet enkel deze overdadige, uit zonde saamgegaarde weelde, die haar kenmerkt, maar deze weeldestaat hangt

even beslist anderzijds saam met de wreedheid, die ze zich ten goede liet komen tegenover wie van Christus waren, en voorts in haar onzedelijk leven tot voorwerp van genieting maakte. Beiden worden zelfs omstandig in haar beeld afgeteekend. Ze reed op 't scharlakenroode beest in haar weelderige kleedij, maar ook de drinkbeker van massief goud dien ze in de hand hield, was niet ledig, maar veeleer ten boorde toe gevuld met de gruwelen en de onzedelijkheden harer hoererij. Ze blijft alzoo haar oorspronkelijk wellustig karakter behouden, alleen is ook deze zijde van het leven nu met veel rijker weelde gesierd. Doch hierbij bleef het niet. Ze treedt toch nu tevens op, om aan de machtige antithese tusschen hetgeen uit satan opwoelde en uit God nederdaalde, volle uiting te geven. Ze had toch, zoo meldt vs 5, op haar voorhoofd een duidelijk leesbaren naam geschreven, en deze naam was mysterie of verborgenheid, en die verborgenheid doelde daarop, dat ze beelddraagster was van het groote Babylon, en wel om dat Babylon schitterend te doen uitkomen als de moeder der hoererijen en van de gruwelen der aarde. Dit was de ééne kant van haar verschijning, die haar rechtstreeks in verband zette met het booze kwaad dat in Ninive en Babylon eens zijn oorsprong had gevonden. Alleen maar, hierbij bleef het niet. De zucht, de neiging, de gezindheid die uit het demonische in den mensch voer, had niet slechts een positieve, maar ook eene negatieve zijde. Zoo trok het alles naar Babylon, of naar wat in den loop der eeuwen een andere groote wereldstad als de rol van Babylon zou overnemen, maar was deze vrouw tevens bezield met den bittersten haat tegen het Heilige, en zeer bijzonder tegen den Christus. Er volgt daarom: „En ik zag dat de vrouw dronken was van het bloed der heiligen, en van het bloed der getuigen van Jezus." Het is altoos de roode bloedkleur die haar in den scharlaken mantel deed schitteren, doch zoo dat ze in deze purperen tint haar woede tegen het bloed der heiligen deed uitkomen. Het was de antithese, die nu op 't scherpst zich aanduidde. En daarom volgt er de betuiging van Johannes op: „En ik verwonderde mij met groote verwondering."

Hiermede is niet bedoeld, dat Johannes vreemd werd aangedaan door de booze stelling, die de vrouw tegen de kerk van Christus aannam. Hiervan toch had met name het apostolaat de bittere uitwerking reeds leeren kennen, daar, op Johannes zelf na, alle apostelen toentertijd reeds in den martelaarsdood waren ondergegaan, zoodat ook Johannes zelf moeilijk anders verwachten kon, of ook zijn ballingschap op Patmos zou tenslotte in dien martelaarsdood eindigen.

Neen, de verwondering van Johannes had geheel andere oorzaak. Johannes leefde in de verwachting, dat juist dank zij den martelaarsdood der apostelen en der eerste geloovigen, de kerk van Christus allengs zulk een positie zoude erlangen, dat zij vrij en ongedeerd haar bestaan kon voortzetten. Een terugkeer van het martelaarschap der eerste jaren had hij niet vermoed. En wat hij bovenal nooit had ingedacht, was wat nu zich aan hem aankondigde, dat namelijk het martelaarschap der eerste jaren niet alleen zou terugkeeren, doch ten slotte nog veel ernstiger, nog veel wreeder en nog veel verschrikkelijker karakter zou aannemen dan in den aanvang.

Daar nu de engel hem opzettelijk had doen gevoelen, dat de vervolging der geloovigen bij het naderen der Voleinding een nog veel ontzettender vorm zou erlangen, en een martelaarschap zou worden, dat al 't vroegere vergeten deed, deinsde Johannes voor het in zich opnemen van deze bange gedachte terug, en was het aan hem te zien, dat hij hier niet op in kon gaan en de gedachte zelve eraan van zich wierp. Dit toch werd uitgedrukt door wat er staat, dat hij zich verwonderde met een groote verwondering. Verwonderen heeft hier de beteekenis van 't niet te kunnen begrijpen, er niet recht met zijn gedachten in kunnen dringen, en het niet wel kunnen rijmen met zijn vorige voorstelling van wat 't eenmaal in 't einde worden zou. Daarop nu juist vat de engel den apostel en verwijt 't hem bijna, dat hij den loop der zaken tot aan de Voleinding anders bleek te hebben ingezien. Zoo toch geeft de engel hem bescheid: „Waarom verwondert ge u? Ik zal u zeggen de verborgenheid der vrouw en van het beest", en zoo eerst zal 't klare inzicht in wat te komen staat, aan den apostel geschonken worden.

XXVI. **Het oordeel over Babylon.** *(Vervolg.)*

> Want God heeft hun in hunne harten gegeven, dat zij zijne meening doen, en dat zij eenerlei meening doen, en dat zij hun koninkrijk aan het beest geven, totdat de woorden Gods voleindigd zullen zijn. OPENB. 17:17.

DE opvatting, alsof het 17e, 18e en 19e kapittel één samenhangend geheel vormden, moet alzoo worden losgelaten. Het 17e hoofdstuk staat op zichzelf, en, terwijl de beide daarop volgende hoofdstukken de ineenstorting van de bestaande

wereld berichten, houdt het 17e hoofdstuk zich uitsluitend bezig met hetgeen in den organischen samenhang van het wereldleven ons toespreekt. Het lag voor de hand, dat men het groote wereldgebeuren van periode tot periode eeniglijk binden zou aan wat de enkele op den voorgrond tredende personen in den loop der historie verricht hadden, en juist deze voorstelling moest als onvoldoende aangevuld. Ze moest niet geloochend, noch als onwaar worden voorgesteld, want ongetwijfeld is er, heel de historie door, ook een trekking en bezieling die van de enkele op den voorgrond tredende personen uitgaat. Alleen maar, het inzicht in den loop der dingen en in de gegeven toestanden werd vervalscht, indien men in dit optreden van de groote persoonlijkheden het eenig motief der wereldbeweging zag. Dit was niet zoo. Er is van meet af in den gang van het wereldleven tweeërlei, scherp onderscheiden, beweegkracht geweest, en van deze twee was het eerste hetgeen persoonlijk aan het individueele hing, maar ook anderzijds het organisch bindende, dat geheele geslachten en geheele volken in der eeuwen loop beheerschte. Op dit laatste nu, op die macht van het organisch geheel het wereldleven verbindende, wordt nu uitsluitend en opzettelijk in dat 17e hoofdstuk gewezen, en daarom moest dit afzonderlijk bezien en toegelicht. In het 18e en 19e hoofdstuk gaat de apocalypse dan voort en verder in het mededeelen van wat bij de eind-catastrophe voorviel, en hoe tenslotte heel de bestaande wereld uiteen werd gewrongen, barstte, en tenslotte in een geheel andere bestaansorde overging, gelijk ons dit in vs 1 van het 21e hoofdstuk gemeld wordt. Hieraan echter gaat vooraf de geweldige uiteenbarsting en verbrokkeling van wat dusver bestaan had. Dit was de wereldruïne, die volgde toen het eind der historie was ingetreden, en daaruit zal, door Gods almachtig ingrijpen, de nieuwe staat en orde van zaken geboren worden, die eeuwiglijk duren zal op de nieuwe aarde en onder den nieuwen hemel.

Nu kan het niet anders of juist bij deze uiteenscheuring en uiteenwringing van de bestaande wereld, om de nieuwe wereldorde te doen geboren worden, moest juist hetgeen met de organische schikking in verband stond, overwegende beteekenis hebben. Hieruit verklaart het zich dan ook, dat in het 17e hoofdstuk die organische samenhang geheel op den voorgrond treedt en alle aandacht van het persoonlijke voor een oogenblik aftrekt. Ge merkt in wat hier bericht wordt zoo goed als eeniglijk en uitsluitend wat uit het onderling verband der dingen voortvloeit, en van een machtig optreden van de enkele persoon verneemt ge niets. Alleen was het uitnemend te verstaan, dat, waar verreweg de meeste historieschrijvers voor dit organisch verband der dingen zoo goed als

nimmer een helder oog hadden, geen poging onbeproefd is gebleven, om ook dit hoofdstuk 17, evenals de beide volgende, historisch te verklaren, en er niets anders dan een reeks op elkander volgende gebeurtenissen in te zien. Dit is zelfs zóó sterk doorgedreven, dat tenslotte niet alleen de eenig juiste verklaring van wat ons hier wordt voorgehouden, wegviel, maar tenslotte zelfs de echtheid van heel het apocalyptisch geschrift in hooge mate onzeker werd gemaakt. Men weet hoe 't almeer met de apocalypse gegaan is. Toen ze door Johannes pas te boek gesteld was, vond ze aanvankelijk onvoorwaardelijk geloof, en heeft ze, vooral in de eerste eeuwen der bange geloofsvervolging, het volk des Heeren geleid en staande gehouden. Maar dit bleef niet zoo, en het duurde niet. Tot eenmaal de Christelijke kerk vaste formatie had erlangd en mede door een Staatsmacht gesteund werd, kon 't niet wel anders of een geheel andere opvolging en verklaring vond allengs ingang, en zoo kon het niet anders of zelfs de echtheid van heel de apocalypse moest in twijfel geraken, en van dat oogenblik af werd schier alles wat in hoofdstuk 17, na de voleinding van de phiolen, ons ten beste werd gegeven toegepast op hetgeen onder de keizers van Rome aan de eerste Christenheid werd aangedaan. Zoo werd ook het 17e hoofdstuk al spoedig geheel misverstaan. De organische samenhang van het einde der dagen met den grondtrek die na den val van het Paradijs af, het menschelijk leven gekenmerkt had, werd ten eenenmale uit het oog verloren, en zoo reeds aanstonds werden de zeven bergen, waarvan in Openb. 17 : 9 sprake is, geheel verkeerd verstaan en opgevat, als doelden deze op de zeven heuvelen die saâm het terrein van het oude Rome vormden, en zocht men de zeven hoofden, waarvan in hetzelfde vers gewag wordt gemaakt, van de zeven keizers te verstaan, die te Rome het gezag uitoefenden.

Al wat nu verder hiermede in verband bericht werd, kon derhalve niet op het einde slaan, maar kon en moest alleen doelen op hetgeen reeds voor eeuwen had plaats gehad. Er lag in die mededeeling dan ook niets meer dat ons bezielen kon. Dat alles was een afgeloopen stuk der historie. Er werd ons alleen in medegedeeld, wat toentertijd de Christenheid bedreigd, gedrukt en bijna ten onder geholpen had, en het eenige wat men, tot eigen troost, er uit vernemen kon, was, dat zelfs uit zulke benarde omstandigheden toch nog uitredding denkbaar was. Met de Voleinding daarentegen had dit alles niets meer uitstaande. Het was alles afgeloopen en lag achter ons. Een apocalyptische aankondiging lag er in het minst niet in. In verband hiermede wezen we

nu op de *zeven bergen.* Het 9e vers is in zijn geheel van dezen inhoud: „Hier is het verstand, dat wijsheid heeft, de zeven hoofden zijn zeven bergen, op welke de vrouw zit." Het beeld van een *berg* was reeds in het Oude Testament herhaaldelijk gebezigd voor een politieke verhevenheid, d.i. voor een machtig wereldrijk. Hoe bekend is niet uit Psalm 68 het voorstellen van Basan „als een bultige berg". En dan volgt er in vs 17: „Waarom springt gij op, gij bultige berg? Dezen berg heeft God begeerd tot Zijne woning; ook zal er de Heere wonen in eeuwigheid." Hierbij aan Rome te denken, is iets wat niemand wagen zou. Alleen wordt het *berg* hier gebezigd van wat zich verheft boven het gewone. En daar nu zulk een tot macht gekomen rijk zich verheft boven de omliggende rijken, was het geheel natuurlijk en als vanzelf sprekend, om hier het woord *berg* te bezigen als aanduiding van wat zich aldus tot een hooge positie had opgewerkt. In gelijken zin wijst de aanhef van Psalm 125 ook op den berg van Jerusalem en op de bergen die Jerusalem omringen. Zoo toch lezen we in Psalm 125 : 1, 2: „Die op den Heere vertrouwen zijn als de berg Zion, die niet wankelt, maar blijft in eeuwigheid. Rondom Jerusalem zijn bergen, alzoo is de Heere rondom Zijn volk, van nu aan tot in der eeuwigheid."

In gelijken zin leest ge in Psalm 76 : 5 van *de roofbergen.* Het is toch van Gods almachtigheid en koninklijke heerschappij dat hier gezegd wordt: „In Salem is zijne hut en zijn woning in Sion. Gij zijt doorluchtiger en machtiger dan de roofbergen. De stouthartigen zijn beroofd geworden; zij hebben hunnen slaap gesluimerd; en geene van de dappere mannen hebben hun handen gevonden." In gelijken zin lezen we in Jeremia 51 : 25 van Babel: „Ziet, ik wil aan u, gij, *verdervende berg,* spreekt de Heere, gij die de gansche aarde verderft, en Ik zal mijn hand tegen u uitstrekken en u van de steenrots afwentelen, en zal u stellen tot een *berg* des brands." Niet anders heet het in Jesaja 2:12: „Want de dag des Heeren zal zijn tegen alle hoovaardigen, en tegen allen hoogen berg en tegen alle eiken van Basan." In Psalm 46:3 lezen we: „Daarom zullen wij niet vreezen, al veranderde de aarde hare plaats en al werden de bergen verzet in 't hart van de zee." Niet anders spreekt Ezechiël (hoofdst. 35 : 2, 3) van het gebergte Seïr: „Menschenkind, zet uw aangezicht tegen het gebergte Seïr en profeteer tegen hetzelve, en zeg tot haar: Alzoo zegt de Heere HEERE: Zie Ik wil aan u, o gebergte Seïr, en Ik zal mijne hand tegen u uitstrekken, en zal u stellen tot een verwoesting en tot een schrik." En in Zacharia 4 : 7 heet evenzoo de wereldmacht een *berg,* als er staat: „Wie zijt gij, o groote *Berg?* Voor het aangezicht van Zerubabel zult gij worden tot een vlak veld."

Blijkt hieruit nu ten duidelijkste, wat de beteekenis is, die in het Oosten, en met name in den Hebreeuwschen gedachtengang, aan het begrip van een *berg* gehecht wordt, dan zal men tevens moeten erkennen, dat het begrip, het woord van *Berg* zich veel beter tot dezen zin leent, dan tot het begrip dat men te Rome aan de zeven heuvelen hechtte, die het territoir van deze wereldstad uitmaakten. Zonder toch al te sterk nadruk op het onderscheid tusschen berg en heuvel te willen leggen, daar beide zich ook soms onderling verwisselen, zoo is toch op zich zelf reeds niet te loochenen, dat de uitdrukking *Berg* uit haar aard, en op de meest natuurlijke wijze, duidt op iets dat hoog en indrukwekkend is, en sterke macht vertegenwoordigt. Daar nu Johannes uit Israël was, en in hoofdzaak voor bekeerden uit Israel schreef, heeft men geen recht, bij de uitlegging, zonder bepaalde aanwijzing, de uitdrukking *zeven bergen* in hoofdstuk 17 : 9 anders dan van iets machtigs, indrukwekkends en overweldigends te verstaan. Stond er nog: „*de* zeven hoofden,' zoo ware nog te zeggen, dat er op zeer bekende en bij elkaar hoorende machten gedoeld werd. Doch ook dit is niet zoo. Er staat, zonder lidwoord: „De zeven hoofden zijn zeven bergen, op welke de vrouw zit." Geheel de voorstelling, alsof hiermede op de zeven heuvelen van Rome gewezen werd, moet daarom als volstrekt onhoudbaar worden terzijde gezet. Waar Johannes in zijn apocalypse als man van Joodsche herkomst schrijft, en hier dus ook aan de eigenaardigheid van het Joodsche spraakgebruik moet worden vastgehouden, kan de uitdrukking: *zeven bergen*, niet op het zevenheuvelig Rome slaan, maar moet ze doelen op zeven op zich zelf staande *machten,* die hier onder één begrip vereenigd worden.

Op de verdere bijzonderheden van wat in verband met vs. 9 hier volgt, zullen we niet ingaan. Daartoe leent zich een summiere bespreking, als het onderwerp van de Voleinding met zich brengt, ook hier niet. We zagen daarvan af bij Ezechiël, en evenzoo bij Daniël, en zullen het daarom ook hier niet doen. Hoofdzaak toch is en blijft 't thans, dat duidelijk verstaan en doorzien worde, hoe hier in dit 17e hoofdstuk de organische wereldbeschouwing aan het woord is, en hoe we geheel den samenhang van het hier verhandelde uit dit oogpunt hebben te beschouwen. Altoos toch komt 't weer hierop neder, dat er eenerzijds een historisch gebeuren door bepaalde personen is, maar dan ook anderzijds, dat geheel het verloop der historie beheerscht wordt door organische geestesrichtingen, die, onafhankelijk van de enkele personen, telkens opnieuw blijken den gang der geschiedenis te beheerschen. In beide

spreekt natuurlijk Gods bestel. Hij als de Almachtige beheerscht en leidt het optreden der enkele personen, en Hij is 't die deze enkele personen bekleedt met de macht en de kracht die ze behoeven, om hun taak naar Zijn bestel te volvoeren. Maar evenzoo komt van Gods zijde de saâmvatting van het in zich zelf verdeelde en onderscheidene tot één machtig, groot organisch geheel, en vooral hierbij gevoelt ge, hoe 't niet de mensch is, die 't geheel in beweging zet en leidt, maar hoe 't God is die het ééne groote geheel in Zijn macht en in Zijn hand houdt, en over de uitkomst der eeuwen beschikt. Wij rekenen alleen met personen, en hebben eeniglijk met die enkele personen in onze beschikkingen en handelingen te doen; iets wat ten deele zelfs van de vorsten en staatshoofden geldt. De Heere daarentegen houdt beide in Zijn hand, zoowel de op zich zelf staande personen in hun eigenaardig karakter, en met de hun eigen talenten, als de volken in hun samenhang als geheel, en deze laatste inwerking van Gods zijde nu hangt niet aan enkele jaren of aan een enkelen dag, maar gemeenlijk aan het verloop van vele eeuwen. Hier geldt het duurzame en het standhoudende.

Vandaar dat hier de geheimzinnige vrouw optreedt, die gezeten op het ondier, haar invloed op het leven der geheele wereld doet uitgaan, en geheel het wereldleven beheerscht. Doch hiermede hangt dan ook van zelf saam, dat deze heerschappij van 't op het dier zittende vrouwelijk machtswezen van zelf tot een overwicht in heel den loop der historie leidt. Men kan niet zeggen, dat de inwerking van deze vrouw waar dan ook in de historie begint. Toen eenmaal de val er toe lag, en het leven der menschheid zijn valsche plooi gekregen had, is de vervalsching ook van dezen invloed der vrouw van stonde aan ingetreden. De invloed en de inwerking van deze alles vergiftigende en bedervende vrouw treedt niet eerst in als de Voleinding ingaat, noch ook is ze pas aangevangen toen de Christus geboren was en Zijn kerk de wereld intoog. Veeleer is de ontzielende en tegen God zich stellende invloed van de vrouw van meet af daar geweest, om het leven der wereld te ontadelen, te ontzielen en te vervalschen. Zoo kan er dan ook hier van zeven hoofden en zeven bergen sprake wezen, om te duiden op de opeenvolging van richtingen en stroomingen die zich, onder dezen onheiligen invloed, in het wereldleven openbaren zouden. Toch zou het geen zichzelf gelijk blijvende repetitie wezen. Er zou ook in dit ontadelen en vergiftigen van het wereldleven een proces, een ontwikkeling, een groei in macht zich openbaren, en al naar gelang dit proces voortschreed en verder kwam, zou de onheilige invloed van deze vrouw bedenkelijker karakter aannemen.

Dit nu is in de eeuwen der historie van schrede tot schrede voort en verder gegaan, en zoo brak dan ten slotte het oogenblik aan, waarop deze onheilige macht haar hoogtepunt bereikt had. Eenerzijds zou er op 't einde een verergering van de zonde der enkele personen intreden. De hoer zou „een groote hoer" worden, die in de smadelijkste zelfverwerping en in de scherpste antithese tegen God Almachtig, haar eigen macht zou pogen te spannen tot op het alleruiterste. En gelijktijdig hiermede zou het persoonlijk leven steeds meer verslechteren en gaandeweg steeds meer in zijn antichristelijk karakter uitkomen. Doch dit alles was gaande en in werking geweest van de oudheid af. In Egypte, in Babylon had zich dit knersen van het onheilige tegen God Almachtig doen hooren. Wie deze ontzettende antithese verstaan en doorgronden wilde, moest derhalve in heel de historie teruggaan, om van den aanvang af deze ontaarding van het nobele in den mensch en zijn vervreemding van het leven Gods na te speuren. Van zelf zouden dan de onderscheiden perioden zich aandienen. Men zou als voor oogen zien, hoe van periode tot periode de worsteling tusschen God en satan zich doorzette. En nu kenteekent zich het naderen van het einde juist daardoor, dat nu, als 't op de Voleinding gaat, de openbaring van satan in het beest en in den draak een zooveel ontzettender karakter aannam. Het wordt nu een ingaan van de satanisch getinte wereld tegen God, zooals dat voorheen nimmer zich in zulk een heftigheid geopenbaard had. Satan is nu zelf aan zijn eindworsteling met den Heere toegekomen. Hij zal nog een laatste geweld beproeven, doch dan ook zijn macht voor eeuwig zien ondergaan. En dit is 't proces dat in de zeven bergen onder de zeven hoofden wordt voleind.

XXVII. **Het oordeel over Babylon.** *(Vervolg.)*

> En de vrouw, die gij gezien hebt, is de groote stad,
> die het koninkrijk heeft over de koningen der aarde.
> OPENB. 17 : 18.

IN verband met wat voorafging, levert het tweede deel van Openbaringen 17, hoe ingewikkeld en beeldsprakig zijn inhoud dan ook zijn moge, toch geen onoverkomelijke moeilijkheid voor de uitlegging op. Allereerst komt 't er maar op aan, dat men het

karakter van deze profetie niet ontreddere, door het voor te stellen, alsof hier een nieuwe Godsspraak intrad, die een nieuwe reeks aan de reeks van de phiolen toevoegde. Reeds wezen we er op, hoe dit afgesneden werd door de betuiging, dat het één uit de phiolen-herauten is, die hier aan 't woord komt. Het eerste vers betuigt het zoo uitdrukkelijk, dat hier voor twijfel geen plaats blijft. Zóó toch staat er niet terloops, maar als ter inleiding van het geheele apocalyptisch gezicht: „Een uit de zeven engelen, die de zeven phiolen hadden", naderde en sprak tot mij: „Kom herwaarts en ik zal u toonen het oordeel der groote hoer die daar zit op de vele wateren". Hier blijft dus niets onduidelijks over. We zijn nog onder de bekoring van het phiolen-visioen, en het is de werking van dit visioen die ons nader getoond wordt. Ook de beduidenis van de vrouw laat hier niets raadselachtigs over. De groote wateren, waarvan hier gewag wordt gemaakt, zijn de heidenwereld, het is de verzameling der vele volken en natiën, die nog tot het einde hun voortbestaan zullen rekken; die juist met het einde dat nadert, hun macht zullen zien toenemen, en alsnu tegen God Almachtig zullen ingaan. Er komt nu de groote scheiding. De geloovigen trekken zich op eigen terrein terug, en worden door de overige bevolking der aarde, als men zoo wil, in den hoek gedrongen. Zij zelven daarentegen maken zich meester van al wat deze wereld aan brutale uitwendige macht vertegenwoordigt. Van daar eerst een hooge spanning. Die spanning slaat in principieele vervreemding over, en al spoedig is het resultaat, dat de wereldsche macht op geheel het aardrijk beslag legt, de oprecht geloovigen terugdringt en tot afzondering noodzaakt. Er is niet maar nog schifting, maar allengs volstrekte scheiding. De ontferming Gods trekt zich terug. De eindbeslissing doet het oordeel naderen. En zoo is de uitkomst tweeërlei, ten eerste dat de geloovigen een geheel geïsoleerde positie gaan innemen, en voorts, dat in de wereldsche macht de macht van het beest, gelijk het heet, weer opleeft. In dit alles ligt alzoo niets onduidelijks, mits men nu bij het beest maar niet denkt aan een ondier, maar aan een geest des menschen, die afgelegd heeft al wat het menschenkind veredelt en geestelijk verheft, en ten slotte niets meer in zich heeft dan wat den mensch met het dier op één lijn stelt.

Hierbij komt dan in de tweede plaats, dat de verhouding tusschen het heilige en het booze in het leven op aarde een radicale wijziging heeft ondergaan. Men kan dit uit meer dan één oogpunt toelichten. Het sterkst echter springt de radicale ommekeer in het oog, zoo men uitgaat van de volstrekte omkeering die intrad in de verhouding tusschen den satan en deze wereld. Rekent men van

het groote Pinksterwonder af, dan was aan satan door het Kruis van Golgotha zijn beheerschende macht over dit aardrijk, nog wel niet geheel ontnomen, maar toch zoo er door ingeperkt, dat de kerk van Christus straks kon doordringen, zich kon uitzetten, en zelfs onder de volkeren tot zekere heerschappij kon komen, om de demonische invloeden wel niet op de enkele personen, maar dan toch op het geheele samenstel der volkeren te breken. Het is de Gemeene Gratie vooral, die hierin voor lange eeuwen een zoo heerlijke uitkomst gaf. Niet alleen toch, dat hierdoor het overwicht van het demonische voor lange eeuwen gebroken werd, maar onder de heidensche volken vertoonde zich almeer een historische voortgang, die aan dit Heidensche leven zijn ergerlijkheid althans ten deele ontnam, en een dragelijken toestand deed intreden. De uitwendige macht over de wereld was nu overgegaan op de Christenvolken. Deze Christenvolken hadden zich rijk in beschaving en in edeler zin kunnen ontwikkelen, en wat vooral meêtelde, ze geraakten als van zelf in onderling verband. De Christenheid was de eerenaam, die nu niet meer enkel voor de kerken, maar ook voor het uitwendig leven der volken gold. Vooral de afval van de Mohammedanen en de daaruit geboren Kruistochten hadden aan de Christenvolken ook op politiek gebied een groote saamhoorigheid gegeven, die de oorlogsheerschappij zooal niet weerde, dan toch inkromp en verzachtte. En het was hierdoor dat een toestand was geboren, die de heidensche volken allengs zoo meer inbond, hen de heerschappij der Christenvolken erkennen deed, en de gemeenschap van deze gekerstende volken ten leste deed uitkomen als de wezenlijke en eigenlijke menschenwereld, met wie zoo goed als eeniglijk voor het wereldgeheel te rekenen viel. Het overige duurde wel nog voort, en bleef in stand, doch 't was min beduidend en mindersoortig geworden, en satan kon er zich niet meer van bedienen, om de demonische macht opnieuw te doen opleven.

Nu wordt er in de apocalypse met nadruk op gewezen, dat de demonische macht die voorheen de heidenwereld in staat stelde, om over de geloovigen in Israel te heerschen, thans haar overmacht kwijt was, doch ze vroeger bezeten had, en dat ze nog wel op kleine schaal voortduurde, doch zonder veel beteekenis. Hieruit mocht echter niet worden afgeleid dat deze macht voor goed geknakt en ten onder gebracht was. Integendeel, de engel met de phiolen wees er met nadruk op, dat dit beest, zoo toch noemt hij deze satanische macht, wel na eerst een tijd geheerscht te hebben, verzwakt en bijna teniet gedaan was geweest, maar dat dit beest toch nimmer had opgehouden te bestaan, alleen maar meer op den

achtergrond. Zoo zou 't echter niet blijven. Eer integendeel zou dit beest straks niet alleen zijn aloude macht terug erlangen, maar zelfs, bij vroeger vergeleken, zijn macht nog zien vergrooten, om alsdan geheel den stand van het wereldsch leven in zijn tegendeel om te zetten.

Dit is de zin en beduidenis van de op zich zelf zoo zonderlinge aankondiging, die we in het 8e vers vinden. Daar toch lezen we: „Het beest dat gij gezien hebt, was en is niet, en het zal opkomen uit den afgrond en ten verderve gaan, en die op de aarde wonen zullen verwonderd staan, *ziende het beest dat was, en niet is, hoewel het is.*" De nadere toelichting over dit beest geeft ons vs. 11, waar ons gezegd wordt: „Het beest dat was en niet is, die is ook de achtste koning, en is uit de zeven, en gaat ten verderve". Stelliger kon niet uitgesproken worden, dat dit beest een mensch zou zijn. Hij heet hier toch *een koning*. Staat er nu, dat „deze koning was uit de zeven en ten verderve gaat", dan slaat dit terug op vs. 10, waarin het heette: „Het zijn ook zeven koningen; de vijf zijn gevallen, en de een is, en de ander is nog niet gekomen, en wanneer hij zal gekomen zijn, moet hij ook een weinig tijds blijven." Dit nu is veelal zóó opgevat, alsof hiermede personen bedoeld waren, die de kroon droegen, en zoo heeft men gepoogd, dit zoo uit te leggen, dat de Romeinsche keizers in hun opvolging hier worden aangewezen. Geheel deze opvatting moet intusschen als onjuist ter zijde geschoven. Wie 't zoo poogt uit te leggen, geraakt geheel op doolpaden en moet wel ten slotte tot de conclusie komen, dat 't geen hier dan staan zou van Johannes' dagen, nog een ongekende historie was, zoodat de apostel Johannes de Openbaring niet kon geschreven hebben. Geheel anders daarentegen komt de zaak te staan, zoo ge die zeven hoofden en die zeven bergen opvat, gelijk we aangaven. Staat er dan in vs. 10: „Het zijn ook zeven koningen, de vijf zijn gevallen, en de een is, en de ander is nog niet gekomen", dan slaat dit niet op persoonlijke vorsten, koningen of keizers, maar op stukken, deelen, perioden, in de groote wereldgeschiedenis. In Egypte, in Assur, in Babylon, in Perzië, in Griekenland, is dit dan begonnen, in Rome openbaarde het zich toen Johannes leefde; dit was alzoo de zesde periode, en ten slotte zou hier nu nog het rijk van den antichrist aan worden toegevoegd. Steeds komt 't alzoo neder op de verhouding tusschen de Goddelijke heerschappij en hetgeen uit 't creatuurlijke leven in den loop der geschiedenis opkomt. Dit wisselt af, het blijft niet steeds eender. Veeleer neemt 't steeds een andere gestalte aan. Het onderscheid tusschen deze op elkaar volgende gestalten is duidelijk herkenbaar. Met Rome is men in de zesde periode, en in

Rome's gestalte blijft het voortdurend tot op het einde voortgaan, en dan komt er niet anders meer en kan er niet anders meer komen, dan de antichristelijke verschijning, die zich aandient, nog wel in een mensch, maar in een zoo diep gezonken mensch, dat hem de naam van het beest moet worden toegevoegd. Als er staat: „Het zijn ook zeven koningen", moet dit alzoo verstaan niet van koninklijke personen, maar van koningen, alsof er geschreven stond: „Er zijn zeven rijken, die op elkander volgen zullen", en hieraan wordt dan nader toegevoegd dat van deze zeven rijken toentertijd vijf reeds geheel onder waren gegaan, terwijl het zesde nog stond, en waaronder dan het Romeinsche rijk is te verstaan; doch aan deze zes zal dan in het einde nog een laatste rijk van heel anderen oorsprong worden toegevoegd, en dit zevende of laatste rijk zal dan het rijk zijn van den antichrist. Daarom staat er dan ook bij, dat dit zevende rijk er nog niet is, en voorts dat, als het zal komen, het niet van langen duur zal zijn, doch slechts een weinig tijds zal blijven.

Er doet zich alzoo de uitzondering voor, dat het getal zeven dat in vs 9 en 10 voorkomt, geen globale beteekenis heeft, maar in de eigen beduidenis van het cijfer moet worden genomen. Metterdaad zijn zeven rijken bedoeld, die achtereenvolgens heerschappij over het aardrijk hebben uitgeoefend of uitoefenen zullen. En is 't nu tenslotte aan dit zevende rijk, d. i. aan het rijk van den antichrist, toegekomen, dan zal de geschiedenis van ons menschelijk geslacht op deze aarde geheel zijn afgeloopen, en de algeheele ommekeer van 't aardrijk intreden, zoodat alsnu hetgeen in hoofdstuk 21 : 1 geprofeteerd wordt, moet plaats grijpen en de nieuwe hemel en de nieuwe aarde in haar eeuwige heerlijkheid schitteren zullen. Daarop volgt dan de aankondiging van de tien koninkrijken die op zullen komen. Wel wordt de antichristelijke koning nog vooraf als eigenlijk een achtste heerscher aangeduid, doch dit doelt niet op een voltooiing van het cijfer acht. Zoo toch staat er: „Het dier, het beest, dat was en niet is, is uit de zeven, doch is ook de achtste en gaat ten verderve"; doch hierdoor wordt eeniglijk aangegeven, dat er een overgang zal plaats hebben, derwijs in het oogloopend, dat het den indruk zal achterlaten, alsof de vorst die dezen overgang maakt, tweemaal optrad, eerst in zijn oorspronkelijke gestalte, en daarna voor de tweede maal in de nieuwe gestalte, die gevolg van den overgang was. De laatste Napoleon trad eerst op als president van de republiek, en werd daarna keizer. Nu was dit alzoo beide malen geheel dezelfde persoon. Toch neemt dit niet weg, dat men optellende de personen, die in Frankrijk het regiment voerden, als van-

zelf Napoleon III, hoewel hij slechts één persoon was, tweemaal achter elkaar noemen kon; en dan immers krijgt men hetzelfde wat hier in vs 11 staat, t.w. dat deze antichrist uit de zeven was, maar toch ook in zekeren zin als de achtste optrad, en dat hij daarna ten verderve ging. Ook dit 11e vs is volstrekt onbegrijpelijk, zoo men vs 9 en 10 van op elkaar volgende Romeinsche keizers verstaat, maar verklaart zich als vanzelf, indien men geheel deze zinsnede opvat van de zeven perioden, die in de wereldheerschappij op elkaar gevolgd zijn, en die tenslotte moesten uitloopen op de antichristelijke periode, welke vanzelf den ondergang van de wereld in haar tegenwoordige gesteldheid, zou doen gelijken op het beest dat was, en niet is, hoewel het is.

In hoofdzaak echter komt dit alles hierop neder, dat het Romeinsche rijk in het normale historische verloop, het laatste is. Wat daarna als 't zevende of achtste te komen staat, is van geheel anderen aard, draagt een geheel ander karakter, en behoort niet tot de historie van het bestaan dezer wereld, maar kenteekent haar verwildering, inzinking en ondergang. Met het oog hierop nu vestige men er scherp de aandacht op, dat de tien koninkrijken, waarvan voor het eerst in vs 12 melding wordt gemaakt, niet tien nieuwe rijken zijn die op het rijk van Rome's keizer zullen volgen, maar de deelen zijn, waarin dat Romeinsche rijk zich straks zal splitsen, of wil men, uitbreiden. Zoo is het dan ook in de twintig eeuwen na keizer Augustus, onder wiens bewind de Christus geboren is, steeds verstaan. Op zichzelf deed het er niets toe, onder wat keizer Maria haar eenig Kindeke ter wereld bracht. Maar toch wordt in Lukas 2 het verhaal van Jezus' geboorte ingeleid met de aangifte, dat 't geschiedde in de dagen van keizer Augustus, en zelfs wordt de stadhouder van den keizer genoemd, die het keizerlijk gezag over Syrië en alzoo ook over Palestina en Jerusalem uitoefende. Van meetaf wordt alzoo aangegeven, dat alwat in Bethlehem plaats greep, en daaruit voortvloeide, plaats greep in het Romeinsche keizerrijk en onder de hoogheid van 's keizers landvoogd. Ja, sterker nog wordt er in Lukas 2 bijgevoegd, dat de order voor de beschrijving niet enkel voor Palestina, maar voor heel de wereld gold. Er staat toch uitdrukkelijk bij: „Er ging een gebod uit dat *de geheele wereld* zou beschreven worden". Van deze opvatting nu is daarna nimmer afgeweken, en al mag niet voorbijgezien, dat de Germanen een poging waagden om de Romeinsche rechtsbedeeling door het Germaansche recht te vervangen, en dat de leiders der Fransche revolutie er zich op toelegden, om de bestaande rechtsbedeeling door een geheel andere te vervangen, gelijk ook nu weder de Maximalisten en Bolsjewiki in Rusland er zich op toeleggen, om nòg radicaler in

te grijpen, en al wat dusver als recht gold, onderstboven te keeren, — toch kan dit alles het vaststaand feit niet te niet doen, dat het Romeinsche recht al deze eeuwen door het fundament voor alle rechtsbedeeling in ons werelddeel gebleven is.

Soms scheen 't zelfs alsof hierbij overdrijving heerschte, zooals men er lange eeuwen zich op toelegde om nog steeds van den „Römischen Kaiser", nu eens meer in Oostenrijk, dan meer in Duitschland, te blijven gewagen. „Römischer Kaiser" was niet slechts een eeretitel, maar een historisch geijkte zegswijze, die steeds bedoelde, duidelijk te doen uitkomen, dat de Romeinsche heerschappij wel een radicale herschepping en verandering had ondergaan, maar in 't minst niet ondergegaan was. Zoo diep is, niet slechts de saamhoorigheid, maar de identiteit van Rome's rechtsbedeeling met de rechtsbedeeling van de Christenstaten eeuw na eeuw gevoeld, dat in de uitgave van het Romeinsche recht na Constantijn den Groote, tot zelfs op den titel de hoogheid Gods als bron van dat recht werd, en nog wordt aangegeven. Dat hierin overdrijving heerschte, mag niet geheel ontkend, maar eeuw na eeuw bleef toch de overtuiging de geesten beheerschen, hoe in het oude Rome niet alleen het private, maar ook het publieke recht zijn historische ontwikkeling gevonden had. Iets wat te gereeder ingang vond, daar niet ontkend mag worden, dat het oude Rome van Godswege de roeping, en voor die roeping de gaven, ontving, om het recht klaarder dan eenig ander volk te doorzien. Wat Griekenland in zijn kunstgave ontving, bleef aan Rome onthouden, maar ook omgekeerd ontving Rome wat Griekenland missen moest, en die aan Rome verleende gave schitterde in de zeldzaam diep uitgewerkte rechtsbedeeling.

Hierbij komt nu in de tweede plaats, dat het Romeinsche rijk het laatste in de reeks der groote wereldmonarchieën was. De wereldrijken, die aan Rome voorafgingen, brokkelden na verloop van enkele eeuwen, of zelfs na zeer korten tijd, weer af, maar het Romeinsche rijk had geen opvolger; het was het machtigste, maar ook het laatste in de reeks van de zes, en zal ten slotte alleen nog maar door het rijk van den antichrist vervangen worden. Vandaar dan ook, dat de latere machthebbers er steeds prijs op stelden, zich als de erfgenamen, de opvolgers en de vervangers van het Romeinsche keizersbewind aan te dienen. Hierop nu doelt de Openbaring van Johannes, waar gewag wordt gemaakt van de tien hoornen. In vs 12 toch lezen we: „En de tien hoornen, die gij gezien hebt, zijn tien koningen, die het koninkrijk nog niet hebben ontvangen, maar als koningen macht ontvangen op één uur met

het beest. Deze hebben eenerlei meening en zullen hun kracht en macht aan het beest overgeven." Het behoeft wel nauwelijks opgemerkt, dat het getal van tien hier geen cijfer is, maar de geheele groep aanduidt. Bedoeld is alzoo, er op te wijzen, dat het Romeinsche keizerrijk, hoe lang het zich ook nog moge handhaven, toch ten slotte zijn heerschappij aan andere volken zal moeten overgeven; mits wel verstaan zij, dat hiermede niet een geheel nieuwe macht zal opkomen, maar veeleer de superioriteit van het Romeinsche rijk, onder de blijvende rechtsbedeeling, zal worden verschoven en verplaatst. Dit nu duurt nog steeds, zelfs op zeer eenzijdige wijze, alzoo voort. Ook al denkt men toch niet aan de regeerende vorsten die in hun titels nog oud-Romeinsche inlasschingen opnamen, en al ziet men eeniglijk op de rechtsbedeeling, dan moet toch nog steeds erkend, dat het Romeinsche recht bij alle rechtsstudie op den voorgrond treedt, en dat gelijk de oud-Grieksche kunst nog steeds de kunst beheerscht, zoo ook het oud-Romeinsche recht nog steeds een nimmer losgelaten historische kracht bezit, die uit het oude Rome tot ons is gekomen.

Die tien hoornen in vs. 12 duiden er alzoo op, dat het groote Romeinsche keizerrijk niet in zijn machtige eenheid zal blijven voortbestaan. Veeleer moest toch reeds profetisch worden aangekondigd, dat zijn machtige eenheid zou te loorgaan, doch al brak Rome als eenheid, toch zou 't in gewijzigden vorm zijn voortbestaan vinden in zekere groepen van naast elkander optredende machtsstaten, en deze machtsstaten zijn het die hier als de tien hoornen worden aangeduid. Als er toch staat: „Deze tien hoornen zijn tien koningen" beteekent de hoorn niets anders, dan het machtsmiddel waarover de stier en de bok beschikken om zich te doen gelden. Niet persoonlijke koningen, maar koninkrijken zijn er mee aangeduid. En de profetie houdt in, dat, komt eens het Romeinsche keizerrijk te vallen en uiteen te spatten, er, met name in Europa, achtereenvolgens en naast elkander zeker aantal keizerrijken of koninkrijken zal gevormd worden, die, dingende naar de wereldmacht, er niet in slagen zullen deze te verwerven, maar toch achter elkaar en naast elkaar van genoegzame macht en beteekenis zullen zijn, om het beeld en type van het oude Romeinsche keizerrijk opnieuw te vertoonen. Natuurlijk hing dit met de Gemeene Gratie saam. Het is God Almachtig, die de gaven welke het menschelijk leven beheerschen, van oudsher onder de volksrassen heeft verdeeld. Deze van God aan de volken gegeven aanleg en natuur besliste voor wat uit zulk een volk worden zou. Toen derhalve met de groote volksverhuizing een geheel andere

verdeeling van Europa onder de volken tot stand kwam, kon het niet anders, of met gestadige afwisseling zou volk na volk zich naar voren dringen, om zich als de plaatsvervanger van het oude Rome te doen gelden. Dit nu wòrdt hier aangeduid door de tien, d.i. door een zeker aantal koninkrijken, die als hoornen op zouden komen, door geweld zich de heerschappij zouden verzekeren, en eenmaal in de beschikking over deze heerschappij geslaagd, zich op onderscheiden manier als de van God bestelde beheerschers over het leven zouden aandienen.

Er is alzoo geen quaestie van, dat met deze tien hoornen, of koningen, of dynastieën, een zevende wereldrijk aan het aloude Romeinsche rijk zou worden toegevoegd. Onder het te verrijzen machtsbetoon van deze tien hoornen of koninkrijken, zou de historie niet anders zien optreden, dan een nabloeien in gewijzigden vorm van wat in Rome, of wil men in Byzantium, onderging. Van zelf was al wat hieromtrent aan Johannes geopenbaard werd, zuivere apocalypse. Er viel in de gebeurtenissen van die dagen nog niets van dit alles te bespeuren. De keizer van Rome was, toen Johannes op Patmos zijn openbaring ontving, nog de volstrekte heerscher in geheel de bekende wereld, en nog geen macht was tegen hem opgestaan, om hem de wereldheerschappij te betwisten. Juist daarom echter is deze apocalypse zoo rijk en zoo ver-strekkend. Vandaar dat Johannes begon met zich over dit beeld van de toekomst ten zeerste te verwonderen, doch vandaar dan ook, dat de engel hem toeriep: „Waarom verwondert ge u? Ik zal u zeggen de verborgenheid der vrouw en van het beest dat haar draagt, hetwelk de zeven hoofden heeft en de tien hoornen." Immers juist in die *zeven hoofden* die doelden op de monarchale perioden, welke op elkander volgden, en ten slotte in het rijk van den antichrist onder zouden gaan, en in die tien hoornen die straks het leven der volken zouden aanduiden, lagen de hier vooruit aangegeven historische gebeurtenissen, die tot aan de komst van den antichrist den loop van het leven der volken beheerschen zouden. Voor den engel was dit klaar en doorzichtig, Johannes daarentegen kende dit gebeuren niet, en verwonderde er zich over. En het is deze klare, heldere profetie die hem nu de toekomst tot op den antichrist doet voorzien.

XXVIII. **Het oordeel over Babylon.** *(Vervolg.)*

> Want God heeft hun in hunne harten gegeven, dat zij zijne meening doen, en dat zij eenerlei meening doen, en dat zij hun koninkrijk aan het beest geven, totdat de woorden Gods voleindigd zullen zijn.
>
> OPENB. 17 : 17.

MET het rijk der Romeinen is alzoo de reeks der elkaar opvolgende machtige wereldrijken aan haar einde toegekomen. Wel zijn na den val van de wereldstad Rome, achtereenvolgens, eerst in Byzantium, en daarna in de groote Staten van Midden- en Noord-Europa, nog nieuwe machtige rijken opgekomen, doch die alle waren niet anders dan uitspruitsels van de macht, die eens in het keizerlijk Rome zich geworteld had en ontloken was. Niet dat dit van achteren slechts geconstateerd wordt, maar heel het verloop van het Byzantijnsche rijk toont dit, en in het groote Duitsche, en later Oostenrijksche, keizerrijk heeft zich dit op alle manier, tot zelfs in den naam dien men voor het rijk koos, bevestigd. De reeks der machtige rijken, die bij Egypte begon, en over Babylon, Assur, Perzië en Griekenland zich naar Rome toe bewoog, is een zichzelf afsluitende reeks, waaraan geen nieuwe opkomende macht wordt toegevoegd. Wat er na den val van Rome nog volgde, was niet een nieuwe macht, maar een machtsontwikkeling die uit het oude keizerlijk Rome opsproot. Het is niet Assur en Perzië, en niet Alexanders macht geweest, die rechtstreeks met den Christus in botsing kwamen, doch eeniglijk de macht van Rome, in Augustus, en door Pontius Pilatus. Op Gabbatha en Golgotha brak het allesbeheerschende wereldconflict rechtstreeks uit. Het kon niet meer concreet noch beslister uitbreken. Dit hing eensdeels aan het feit dat de Christus te Bethlehem geboren is, toen de Romeinsche landvoogd, gesteund door zijn Romeinsche legermacht, er heer en meester was. Van de andere zijde werd deze allesbeheerschende saamvoeging bevestigd door het feit, dat Pontius Pilatus ten slotte het vonnis over Jezus velde, en Hem aan het Kruis den dood deed vinden, en voorts dat ten slotte de Romeinsche macht onder Titus Jerusalem belegerde en innam, en zoo feitelijk aan Israels politiek bestaan een einde maakte, en Jerusalem in zich zelf bezwijken deed. Thans zijn dit nog slechts de uitwendige feiten, en de heerschende gedachte die achter dit alles school, ging nog veel dieper.

Het gold ook bij Jezus toch ten slotte een quaestie van *Recht;*

iets wat daarin vooral zoo sterk uitkomt dat Pontius Pilatus, toen het oordeel over Jezus tot een beslissing zou komen, zelf worstelde met het rechtsbesef, dat hem drong en noopte om Jezus vrij te laten. De strijd dien Pilatus hierover met het Sanhedrin voerde, was een gebeurtenis van zeer diep ingrijpende beteekenis. Rome was van Godswege in zijn heidensch bestaan geroepen tot een hooge, eervolle taak. Rome immers zou het *recht* het diepst grijpen en het rijkst ontwikkelen. Ook de roeping der overige wereldvolken had hooge beduidenis gehad. Egypte had de macht der natuur in de Nijl mogen bezweren. Babylon had de sterrewichelarij mogen beproeven op het hooge firmament daarboven en voorts de Tigris en Eufraat tot hun hooge eere gebracht. De Grieksche wereld had het heerlijke van de kunst doen schitteren. Maar boven dit alles ging in hoogheid en beteekenis de macht van het recht uit, en het was deze macht waarvan de doorgronding en uitwerking van Godswege aan het Romeinsche rijk was toevertrouwd. Dit nu was de rijkste en hoogste ontwikkeling die zich onder de volken der aarde denken liet. De religie was aan Israel toevertrouwd, en lag hier dus buiten, maar zetten we dit eenig privilege van Israel voor een oogenblik ter zijde, zoodat we ten slotte niet anders overhouden, dan de kunst die zich in Griekenland, en het recht dat zich in Rome tot zijn hoogste en rijkste ontplooiing bracht, dan behoeft 't wel geen betoog, dat het pand aan Rome toevertrouwd, veel hooger stond dan wat Griekenland ontving, en dat het op deze wereld onder de volken door geen hooger kon overtroffen worden. Dat nu Rome dit pand ontving, lag niet daaraan, dat het Romeinsche volk zooveel hooger stond, dan de andere, en dat het daarom deze hooge roeping ontving; eer omgekeerd moet beleden, dat het Romeinsche volk in zijn oorsprong van Godswege de edelste gaven ontvangen had, juist opdat het een zoo geheel eenige roeping zou kunnen vervullen. Wel behoeft niet herinnerd, dat, helaas, maar al te velen de kunstontwikkeling van Griekenland ook nu nog veel hooger stellen dan hetgeen Rome ontving, maar toch behoeft 't ter nauwernood herinnering, dat het leven der volken en natiën, hoeveel rijke versiering we ook aan de kunst dankten, toch op geheel eenige wijze door het recht veredeld en tot hooger standpunt is opgevoerd. Het groote vraagstuk van de tegenstelling tusschen den Christus en de wereld die hij redden kwam, liep niet over kunstproductie. Veeleer moet erkend en beleden, dat de kunst met haar verborgen schatten, in Jezus' leven nauwelijks tot eenige ontplooiing komt. Het ging bij den strijd tusschen den Christus en deze wereld niet om schoonheid of sieradiën, maar eeniglijk om twee dingen: eenerzijds *om de religie* en anderzijds *om het recht.* De religie nu was

het groote geding, dat door den Christus tegenover Israel is uitgestreden, en het tweede, dat tusschen Jezus en de wereld tot beslissing moest komen, was het recht. En dit tweede groote geding nu is tusschen den Messias en Rome's landvoogd uitgestreden. Cajaphas en Pilatus zijn de twee dragers van de groote problemen, waarover de principieele strijd ging. Tusschen Christus en Cajaphas over de waarachtigheid Gods, en tusschen Pilatus en den Christus over het recht.

De tegenwerping, dat bij de religie en het recht toch nog de zedelijkheid, als derde geestelijke macht, tusschen treedt, kan niet aanvaard worden. De zedelijkheid wortelt eenerzijds in de religie en anderzijds in het recht, en het is uit deze twee dat de moraliteit opwast, en wel als een spruit van beide, en volstrekt niet als een zelfstandige, op zich zelf staande macht, die beiden beheerschen kan. Een zedelijkheid die den godsdienstigen grondslag mist, is een verflauwde rechtsopenbaring, en de zedelijkheid die met 't recht niet rekent, en zich niet door het recht beheerschen laat, werpt haar adel weg. Ge ziet dan ook in geheel het Evangelie, hoe de autonome zedelijkheid hier op geen manier tot consolidatie komt. Religie en recht zijn in geheel het optreden van Jezus de twee alles beheerschende en bezielende factoren. Juist in de verhouding waarin de Christus zich tot *de Wet* plaatste, komt dit vanzelf uit. De wet volkomenlijk volbracht, zou de voldoening van het striktste recht hebben gegeven, en 't onloochenbaar feit, dat Israel wel onder de wet geplaatst was, maar in de volbrenging van die taak op alle manier tekort schiet, liet de zedelijkheid verflauwen in de religie, en zoo is 't niet de Wet, en niet de zedelijkheid, maar de hoogste ontwikkeling der religie, en de hoogste voldoening van het recht op Golgotha, die tenslotte de verzoening en voldoening aanbieden. Er kan daarom niet streng genoeg aan worden vastgehouden, dat er voor ons menschelijk leven geen rijker en hooger ontwikkeling denkbaar is, dan die van het recht, en dat de Romeinen, door voor die rechtsontwikkeling de gave te hebben ontvangen, en in de doorvoering van de rechtsgedachte het best geslaagd te zijn, de hoogste trap van menschelijke ontwikkeling bereikt hebben, die zich denken liet. Na wat in de Romeinsche levenswereld tot ontplooiing was gekomen, kon geen hooger sfeer verwezenlijkt worden. Israel voor de religie en Rome voor het recht, dat waren de twee groote momenten, die ons menschelijk leven beheerschten. Religieus kan er niets boven Israel uitgaan, en voor het recht kon destijds geen dieper indringende opvatting worden ingeprent, dan toen aan Rome geschonken was. Het hing bij Rome

niet aan zekere rechtsvormen, die zeer zeker in menig opzicht nog verre beneden het ideaal bleven, maar in Rome was de zin voor het recht. De hooge beteekenis van het recht werd in den Romeinschen staat zoo als nergens elders gevoeld. Men had in Rome de gave ontvangen, om 't recht te grijpen, te voelen en te waardeeren. Nergens ter wereld ging de waardeering van het recht den eerbied te boven, waarmee men te Rome tegen het recht opzag. Niet dat ook niet elders over het recht gepeinsd en het recht in helderder vorm werd gebracht, maar elders was het een inleven, zooveel men kon, in een vormenstelsel, waar men toch welbezien buiten stond. En wat Rome boven alle andere volken vooruit had, bestond hierin, dat in den Romein een rechtsbesef gistte en werkte, dat uit hem zelf de innerlijk wezensgestalte van het recht deed opkomen. Zie 't, hoe Cajaphas en met hem de hooge priesters zich als met een enkelen stoot ten koste van Jezus over het recht heen schuiven. De vuistslag wordt aan Jezus op Zijn aangezicht toegebracht, zoodra de priesters zich inbeelden, dat Jezus' bewering niet strookt met hun eigen religieus inzicht. En vergelijk daarbij nu de worsteling die bij Pilatus opkomt, als hij voelt dat er in Jezus geen rechtschuld is, en hij toch van de Joden niet kan gedaan krijgen dat ze deze onschuld van Jezus eeren. Zelfs is de vrouw van Pilatus in haar natuurlijken droom gestoord, zooals de hooge eisch van het recht zich er ook bij haar tegen verzette, om Jezus ten prooi aan den religiehaat van het Sanhedrin op te offeren. Hieruit nu vloeide vanzelf voort, dat na het hooge standpunt door de Romeinen ingenomen, geen nòg hooger positie door welk volk ook zou kunnen bereikt worden. Daarom was de reeks der volken met het optreden, het zich ontwikkelen en zich voleinden van den Romeinschen burgerstaat afgeloopen. De reeks was ten einde, en kon niet vermeerderd worden. Geen volk kon een hooger roeping ontvangen, dan aan Rome ten deel viel, Israel natuurlijk met zijn religieus bovennatuurlijke bedeeling ter zijde gelaten. Boven het recht gaat niets in de aardsche bedeeling, en dat recht was in zijn diepste opvatting aan Rome en aan geen ander volk dan Rome toebetrouwd. Geheel de geheimzinnige uiteenzetting in Openb. 17 van vs 7 tot en met 12 is hiervan de doorzichtige en veel beteekenende verklaring.

Juist in deze klare en hoogstaande rechtsbedeeling was het hoogste stuk der Gemeene Gratie van Godswege aan heidensche volken toevertrouwd. Hiermede is niet gezegd, dat niet ook in Egypte, in Babylonië, in Perzië en in Griekenland schatten van kennis, van heerschappij over de natuur en van karakter-ontwik-

keling waren toevertrouwd, maar zooveel kwam toch telkens uit, dat onder alle beschavingsvormen de rijkere rechtsontwikkeling het hoogste stond. Juist door het bezit van dit rijkere en hoogere recht kwam het in Rome tot de rijkste opvatting van het menschelijk leven, en het is daarom dat de Gemeene Gratie zich nooit gelukkiger dan in den Romeinschen staat en onder het Romeinsche volk ontplooid heeft. Doch hieruit vloeide dan ook vanzelf voort, dat, toen het einde aanbrak, en de rechtsconstructie van het leven der volkeren tenslotte wegsmolt en haar bindende kracht verloor, de Gemeene Gratie onderging, het recht smolt en wegzonk, en dat er niets kon overblijven dan een algemeene ontreddering, verbrokkeling en ondergang van die constructie van het menschelijk leven, die eens onze eere was geweest en het hooge levensgenot schonk. Met deze laatste phiool ging tenslotte alles ten onder, en wat nu het opmerkelijkst is, het begin van dezen ondergang was welbezien reeds ingetreden, toen het tiengroepenleven, naar luid van vs 12, Europa beheerschen ging, en Europa wel in zijn brokstukken uiteenwierp, maar toch nog in zijn oud-Romeinsch verband samensnoerde; iets wat voort zou duren tot tenslotte het beest en de draak het slottafereel deden aanbreken, en zoo de eindoplossing van het geheele drama intrad.

Reeds in hoofdstuk 10 : 6 was bij de laatste bazuin op zoo indrukwekkende wijze van Gods zijde de verklaring uitgegaan, dat het normale tijdsverloop werd afgebroken, en wel in de verklaring „dat er geen tijd meer zijn zou"; een feit dat werd aangekondigd met deze hoogst plechtige verzekering: „En hij zwoer bij Dien, die leeft in alle eeuwigheid, die den hemel geschapen heeft en hetgeen daarin is, en de aarde en hetgeen daarin is, en de zee en hetgeen daarin is, dat er geen tijd meer zijn zou." Dit is te plechtig aangekondigd, dan dat er niet een gebeurtenis van hoog gewicht en een belangrijke wijziging in den gang van zaken mee zou zijn aangegeven. Deze betuiging nu, dat er geen tijd meer zijn zou, geeft nog niet hetzelfde wat straks van den kant der phiolen komen zal „dat het geschied, en dus nu uit is." De zin is hier een geheel andere, en wat hier wordt uitgesproken geeft eeniglijk te kennen, dat de Gemeene Gratie nu ten einde is gekomen, en dat de ontreddering van het Heelal alsnu ingaat. Dit is 't dan ook wat van hoofdstuk 10 tot hoofdstuk 17 alzoo voortging. Het einde trad schrede voor schrede al nader. De behoudende ordinantiën van de Gemeene Gratie vielen weg. 't Raakte al los en uit zijn verband. De behoudende hand Gods werd nu teruggetrokken, en aan zichzelve overgelaten werd de geheele Schepping, daarboven en hier beneden, aan zelfverwoesting en tenslotte aan

zelfvernietiging prijsgegeven. Nu toch ligt reeds achter ons, niet enkel dat er geen normale tijdsontwikkeling meer zijn zal, maar ook „dat het geschied is" (zie C. 16 : 17), en dat alsnu de algemeene ontreddering en oplossing van het groot geheel der Schepping intrad. Natuurlijk trad hierbij een bewegende oorzaak in, en deze nu was daarin gelegen, dat er een wereldschuddende gebeurtenis had plaats gegrepen voor wat de demonische wereld aanging. De beide kenteringen die dit nieuw geordende der dingen in 't leven riepen, stonden in onderling verband. Eenerzijds dat de demonische wereld een zoo alles beheerschende verandering onderging, en anderzijds dat het wereldleven zijn zedelijke zelfverwerping voleindde.

Het beest, de draak en de profeet geven aan deze nieuw intredende gestalte der dingen het eigenaardig karakter. Bij het indenken hiervan moet ge tot op het Paradijs teruggaan. Het was aan satan toen gelukt, den mensch, kort na zijn optreden in deze wereld, ten val te brengen. Toch slechts gedeeltelijk. Het was zulk een val in 't Paradijs, dat de genade nog in kon treden, om ons geslacht te behouden, en het plan Gods met de menschheid te doen doorgaan. Eensdeels de Algemeene genade en anderzijds de Bijzondere genade maakte dit mogelijk. Toen de geheele toekomst voor ons menschelijk geslacht scheen afgesneden, heeft 't Gode beliefd de macht van satan aan den band te leggen, en een rijk zich ontwikkelend menschelijk leven, zij 't dan al geknakt in zijn wortel, mogelijk te maken. Wat die macht van satan nog beteekende, kwam pas weder uit bij de verzoeking van Jezus in de woestijn. Doch ook daar werd de satan overwonnen, en met het oog op 't naderend Kruis, sprak Jezus (zie Joh. 14 : 30) tot Zijn discipelen: „Ik zal niet veel meer met u spreken, want de overste der wereld komt, en heeft niets aan mij." Van een uitoefenen door satan van zijn volstrekte demonische macht, is dan na Jezus' verrijzenis ook geen sprake meer geweest. De bede: „Verlos ons van den booze", kon dag aan dag uit alle streken en kringen tot den Vader worden opgezonden, en die bede vond verhooring. Toch zou 't zoo niet voortduren. Was eenmaal de tijd der Algemeene genade of Gemeene Gratie voleind, en trad het einde in, dan zou de demonische macht van satan tenslotte vrij worden gelaten. Vreeselijk zou dan het doorbreken van zijn onheilige woede zijn. Dan zou 't beest zijn verschijning maken, dan zou de draak naar de heerschappij grijpen. Het normale dat van af het Paradijs (na den val) geheerscht had, zou uit zijn. Het volstrekt abnormale zou intreden. Dit zou tot de eindworsteling leiden. Bij die eindworsteling zou 't er op

uit loopen, dat ten slotte de onheilige elementen onder de volken geheel van God afzwierven en zich rechtdraads tegenover den Heilige zouden stellen. Dit zou op een vervolging van de geloovigen neerkomen. En dit zou er ten leste toe leiden, dat de geloovigen en de ongeloovigen, in het midden van het machtige wereldleven, geheel uit elkander zouden vallen, zich in volstrekten zin van elkander afscheiden en zich tegenover elkaar stellen zouden. En was eenmaal de zeis of sikkel der scheiding zoo niets sparend uitgebroken, dan zou de Christus de scheiding voleinden. Wat tegen God inging zou onder vloek en doem vervallen, en alles wat tot in het uiterste, ja tot in den dood, Gode trouw bleef, zou op wonderbare wijze in het hemelsche worden opgenomen.

Een nadere toelichting van wat eens in die ure de breuke zou slaan, heeft Johannes van den engel niet ontvangen. Hoe vele eeuwen er nog verloopen zouden, eer het geheel der menschelijke saamleving los en uit elkaar zou raken, is hem niet geopenbaard. Men mag dan ook wel aannemen, dat Johannes er geen flauwe voorstelling van gehad heeft, dat er twintig eeuwen verloopen zouden onderwijl de geregelde orde van zaken nog steeds doorging. Wat hem alleen voor zeker is aangezegd en als getoond, is dat op een dag en uur dat zelfs aan den Christus niet bekend was, en dat alleen voor den Vader vast stond, de gewone gang van het normale leven zou worden afgebroken, en de ontzettende eindperiode zou ingaan. En zulks wel een eindperiode, die al wat dusver normaal was, een einde zou doen nemen, al wat bestond uit zijn verband zou rukken, en in korten tijd zulk een algeheelen ommekeer tot stand zou brengen, dat weg viel al wat den toestand beheerschte, dat het heilige en onheilige zich in volstrekten zin vaneen scheidde, de demonische overmacht voor een wijle doorbrak, en zoo de finale splitsing deed intreden, die al wat aan satan verviel, zou doen ondergaan. Het beest zou dan gegrepen worden, en met het beest de valsche profeet. Deze twee zouden toch levend geworpen worden in den poel des vuurs.

Waar alsdan „de groote stad" zal te vinden zijn, waarop hoofdst. 17 : 18 wijst, wordt niet aangegeven; alleen sta wel vast, dat hierbij noch aan Babylon noch aan Rome te denken zal zijn. De „groote stad" zal uiteraard een reuzenstad moeten zijn, van verbluffende afmetingen niet alleen, maar tevens een stad, waarin zich een zeer hoog wijsgeerig en artistiek leven zal ontwikkeld hebben, zoodat er metterdaad van haar toonaangevende elementen een intellectueele, moreele en artistieke overmacht zal uitgaan, die ten slotte geheel het wereldleven zal beheerschen. Het eigenaardige

zal dan wezen, dat in deze „groote stad" een sterk getint menschelijk leven zal opbloeien, maar dat ook de materieele en militaire macht van deze stad en van wat onder haar behoort, allengs een kracht in zich vertegenwoordigen zal, en een militair-politieke wereldmacht van zich zal doen uitgaan, die alle overige macht ter neder slaat, en allengs heel de wereld aan zich weet te onderwerpen. Deze macht treedt nu op in 't beeld van een vrouw. Zoo toch staat er in vs 18: „En de vrouw, die gij gezien hebt, is de groote stad, die het koninkrijk heeft over de koningen de aarde". Hier zal derhalve verwerkelijkt worden, wat ook in onze dagen soms de geesten bezig hield. Het zou dan niet meer zijn het ééne vrije land naast het andere, doch veeleer zouden alle landen en volken der aarde in één bond saâm worden gesmolten, en federatief zou over alles sâam één bewind worden aangesteld, dat door een reusachtige politiemacht alle volken in bedwang zou houden. Het beest, door den draak gesteund, zou deze alomvattende politiek-militaire wereldmacht tot aanzijn roepen, en aan deze politiek-militaire macht zou als sociale gestalte beantwoorden, wat hier in de vrouw wordt aangediend. Van Gog en Magog zwijgen we nu hierbij. Steeds toch geeft de profetie u de voorstelling, dat ge de kolossale massa der menschheid in twee groepen uiteen moet houden, en wel zoo dat ge eenerzijds de meelevende en toonaangevende volken neemt, die tot in 't eind der tijden de historie maken zullen, en daarnaast een ander, niet minder groot deel der menschheid, dat meer eenzaam en afgezonderd leeft, en onder den naam van Gog en Magog u een volkenreeks voorhoudt, die geen toon aangeven, en die nimmer den stroomafgang van het menschelijk leven beheerschen, maar die op zichzelf voortstuwen, zooals dat met name het geval bleek te zijn met de negers in Afrika.

Gevolg van die loslating van satans macht, door het opschorten der Gemeene Gratie, en van den drang naar het einde, die zoo in de natuur als in het menschelijk leven alsdan zou opkomen, zal dan natuurlijk zijn, dat er van een voortzetting van het geschiedkundig leven der volken, in hun onderling verband, geen sprake meer zal wezen, en zelfs zal dit dringen naar het einde, ook onder de onheilige volken, van God onder hen uitgaan. Er staat toch in vs 17: „Want God heeft hun in hun harten gegeven, dat zij Zijne meening doen, en dat zij eenerlei meening doen, en dat zij hun koninkrijk aan het beest geven totdat de woorden Gods voleindigd zullen zijn." Hierbij nu zij ten slotte nog opgemerkt, dat volgens vs 14 de aldus zich opmakende volken ten leste zich vereenigen zullen in een strijd tegen den Christus. Er staat toch: „Deze zullen tegen het Lam krijgen, doch het Lam zal hen overwinnen," want

dat Lam „is nu de Heere der heeren en de Koning der koningen, en aan Zijn zegevierende overwinning zullen deelnemen, niet enkel de engelen, maar ook de geroepenen, de uitverkorenen en de geloovigen." Daarop zal derhalve de eindstrijd uitgaan. Van den éénen kant zal er een menschenmassa zijn, die haar toekomst aan het beest en den valschen profeet overgeeft. Dat zijn de verlorenen, en zij zijn het, wien straks niet anders zal te beurt vallen dan de weening en de knersing der tanden. Maar tegenover dit beest met zijn onheilige macht zal dan optreden de Christus met Zijn heilige schare van geloovigen. Deze strijd zal de eindworsteling te voorschijn roepen. In die eindworsteling zal de triomf aan den Christus blijven. En de einduitkomst zal zijn, dat aan God en Zijn Christus de volkomen triomf blijft, terwijl omgekeerd het beest, satan en de valsche profeet, aan het einde van hun existentie toegekomen, onder het vonnis, dat over hen uitgaat, zullen bezwijken.

Tot het feitelijke gaat 't nu over in 18 : 1 door de nederdaling uit den hemel van een geheel anderen engel, die met groot en sterk geroep in Gods naam aanzegt, wat niet eerst later, doch nu aanstonds te gebeuren staat. Er staat van dien engel, dat hij „groote macht" had, en dat overal waar hij verscheen, en de aarde naderde, het aardrijk glansde van zijn heerlijkheid. Uit die aanteekening, dat deze engel „groote macht" bezat, spreekt 't zich klaarlijk uit, dat deze bode Gods niet slechts den val en den ondergang van 't groote Babylon heeft aangekondigd, maar dat hij zelf dien val van de „groote stad" die heel de wereld beheerschte, hielp bewerken. Waartoe anders zou zijn „groote macht" gestrekt hebben? Van een engel die eeniglijk verschijnt om iets aan te kondigen, behoeft op zich zelf niets bijzonders gemeld te worden. Van tal van engelen die geen andere roeping hebben, is in de Openbaring sprake, maar deze volstaan er dan ook mede dat ze hun aankondiging volbrengen, en na dit gedaan te hebben, trekken ze zich in den Hooge terug en verdwijnen. Heel anders daarentegen komt het te staan, als een engel nederdaalt en verschijnt om een gewichtige zending te volbrengen, en om uit te richten wat hem te doen bevolen is. En zoo is het hier. Wat in vs 1 van hoofdstuk 18 van den daar verschijnenden engel wordt gezegd, doet hem nederdalen in een machtsgestalte. Een engel die alleen als bode een boodschap overbrengt, behoeft in geen bijzondere glorie of macht op te treden. Blijkt nu dat hier een engel nederdaalt, van wien aanstonds tweeërlei betuigd wordt, dat niet op zijn te brengen boodschap, maar op een door hem te verrichten daad doelde, dan volgt hieruit rechtstreeks, dat er hier iets gewichtigers te wachten staat, en dat er iets waaruit

machtsbetoon blijkt, te geschieden staat. Het is hier een engel, die niet slechts verschijnt, maar die „afkomt uit den hemel"; die in de tweede plaats terstond over „groote macht" blijkt te beschikken; en die in de derde plaats zulk een glans van zich doet uitstralen, dat Johannes de aarde, voor zoover hij die kon waarnemen, verlicht ziet worden door een glans van hooge heerlijkheid.

Aanstonds volgt hierop dan ook een uiterst gewichtige gebeurtenis. Wederom op machtig imponeerende wijze is hij nu 't instrument of de dienaar in Gods hand, die den val van het destijds beroemde en schitterende groote Babylon teweegbrengt. Let er op, hoe ook hier het „groot" nadruk ontvangt. Niet alleen van 't destijds bestaande en heerschende Babylon wordt nu 't eindlot uitgeroepen, maar er wordt, om den nadruk te verhoogen, uitdrukkelijk bijgevoegd, dat de ontzettende vernieling die hier uitgaat, het „*groote*" Babylon trof. Zoo is het een engel „met groote macht" die hier optreedt, en alzoo een engel die in staat was dit reusachtige werk te volbrengen; en om te doen gevoelen, dat met niet minder volstaan kon worden, volgt er nu met nadruk, dat 't aankwam niet op de vernietiging van een gewone woonstede des menschen, en ook niet op een ordinaire stad, Pergamus of Athene, maar dat het den algeheelen ondergang en de vernietiging gold van een wereldstad, die daarom hier als „het *groote* Babylon" wordt aangediend. Het gold hier de grootste onder alle wereldsteden, die er alsdan zullen bestaan. Die machtigste, alles te bovengaande stad zou plotseling op bange wijze worden aangegrepen, en zooals van het oude Babylon bij Tigris en Eufraat ten slotte niet anders was overgebleven dan puinhoop en wild gedierte, zoo was 't ook hier. De als met weelde overgoten, heel de wereld door haar diplomatie en legermacht beheerschende wereldstad, bezweek, zonk in, viel weg, en nu wordt er ook hier bijgevoegd, dat ze geworden is een woonstede der demonen, een bewaarplaats der onreine geesten en een schuilplaats voor onrein en hatelijk gevogelte. Het is met dit machtige Babylon nu gedaan. De groote wereldstad, waarin de anti-christelijke macht zich genesteld en veilig gewaand had, breekt uiteen, gaat als stof en ontuig te niet, en nu wordt het beeld voor de ruïne ontleend aan wat eens bij den Eufraat als verschrikking te zien was geweest.

Doch hierbij blijft het niet. Er wordt aan die laatste, groote wereldstad niet alleen een straffe voltrokken, maar er wordt ook een oordeel, een vonnis over haar uitgesproken. Zoo betuigt de apostel, dat hij op eenmaal nog een andere stem uit den hemel hoorde. Er staat niet bij dat dit een stem was, die van een engel uitging. Er staat alleen: „Ik hoorde een andere stem uit den hemel"

en deze stem richtte zich niet alleen tegen het bezwijkende Babylon, maar ging tevens waarschuwend tot de geloovigen uit, die toentertijd nog verblijf hielden in het groote wereldrijk. Het is volstrekt niet zeker, dat deze geloovigen woonden in de ondergegane wereldstad. Het wereld*rijk* toch was met de wereld*stad* één. En al ware het, dat deze Christenen, die als laatste geloovigen nog op aarde verkeerden, in dorpen rondom de wereldstad of zelfs in meer afgelegen gedeelten van het wereldrijk woonden, toch was ook voor deze geloovigen thans de ure der beslissing aangebroken. De geloovigen moesten daarom zich terugtrekken. Ze moesten zich afscheiden. De verleiding kon te bang en te zwaar worden, zoodat ze aan de zonde der wereldstad deel erlangden, en derhalve ook in haar gericht zouden moeten deelen. In 18 : 3 wordt er daarom alle nadruk op gelegd, dat deze wereldstad heel de wereld vergiftigd heeft. Alle volken zijn door haar betooverd. Ze hebben allen gedronken uit den wijn des toorns harer hoererij. En, hier vooral lette men op, de koningen der aarde en de machtige kooplieden der wereld waren in weelde rijk geworden door wat de groote stad had weten te tooveren. Er was daarom geen uitstel van de breuke denkbaar. Immers de zonden van de wereldstad, of wil men van het demonische Babylon, waren de eene op de andere gestapeld. Ze waren als hemelhoog voor God opgestegen. En God was harer ongerechtigheden gedachtig geworden. Zoo is dan de breuke onherstelbaar geworden. Tusschen zulk een demonisch-geworden wereld en den kring der geloovigen die nog achter was gebleven, was geen zoen meer denkbaar. Op een scheiden en scheuren ging 't toe. Het einde toefde niet meer, maar 't was er.

XXIX. **Het oordeel over Babylon.** *(Vervolg.)*

> En ik hoorde eene andere stemme uit den hemel, zeggende: Gaat uit van haar, mijn volk, opdat gij aan hare zonden geene gemeenschap hebt, en opdat gij van hare plagen niet ontvangt. OPENB. 18 : 4.

DE indeeling van het 18e hoofdstuk laat, vooral in de eerste tien verzen, aan duidelijkheid niets te wenschen over. In de eerste drie verzen is het een machtige engel die uit den hemel aan de aarde den val van Babylon aankondigt, en wel zóó

aankondigt, dat ze niet nog vallen moet, maar gevallen is. Niet natuurlijk in historischen zin, alsof het groote en machtige feit reeds geschied en voleind was, maar op die wijze, dat de aankondiging profetisch zien doet, hoe 't eenmaal, als het aan de Voleinding toekomt, metterdaad zal plaats hebben. Hierop werd uiteraard geen acht geslagen, toen men onder Babylon nog het wezenlijke oude Babylon verstond, vóór zijn ondergang. Toen toch werd terug gedacht aan oude tijden, en moest men het zich zelfs voorstellen alsof dit alles aan Jezus' komst vooraf was gegaan. En althans voor wat te gebeuren stond, als het einde der wereld op til was om te komen, had geheel deze voorstelling zin noch beteekenis. Al spoedig echter toen een ieder die dit kapittel las, aanstonds inzag en verstond, dat Babylon hier overdrachtelijke beteekenis had, zoodat er niet de oude stad van Nebucadnezar, maar integendeel de stad die op 't allerlaatst tot de groote wereldstad zou uitdijen, onder te verstaan was, bleek 't aanstonds duidelijk, dat de naam van Babylon een naam der oudheid was, die afbeeldend op de laatst overgebleven machtige wereldstad werd overgedragen. Hieruit volgde van zelf, dat Babylon hier niets anders was, en niets anders kon zijn, dan een overdrachtelijk gebezigde beeldnaam, waardoor werd aangeduid, dat het hier een stad gold, die op 't allerlaatste oogenblik *de* groote wereldstad zou zijn, en voor dien allerlaatsten termijn in 't wereldleven gelijke beduidenis zou hebben als het oude Babylon in de jaren van Daniël had. In Nebucadnezars en Daniëls dagen was het oude Babylon de goddelooze wereldstad geweest, die lijnrecht tegen Israel en het Godsrijk overstond, en die het op den ondergang van het Godsrijk had toegelegd. Zonder mis te tasten kan men alzoo zeggen, dat Babylon hier beduidt de tegen God en Zijn volk gekeerde alles beheerschende wereldstad, die thans, hetzij in Europa of in Amerika of in Azië gelegen, de goddeloosheid, de zedeloosheid, ja de anti-christelijke boosheid ten top zou voeren en, na alles verdorven te hebben, tenslotte ook zelve ten onder ging en vernietigd stond te worden.

Van die Gode vijandige, heel 't aardrijk beheerschende wereldstad, en daarmede tegelijk van al het demonische dat zich op deze aarde tegen God en Zijn Christus als macht over had gesteld, is nu het einde ingaande, en deze alles beheerschende gebeurtenis wordt nu ingeleid en doorgezet door een der grootste en machtigste engelen Gods die uit den hemel nederkwam, om Gods raad en bestel niet slechts te verkondigen, maar uit te voeren. Deze engel roept dan ook niet: „Babylon *zal* vallen", maar heel anders: „Ze is gevallen, zij is gevallen het groote Babylon, en is geworden een woonstede des duivels".

Doch nu volgt er aanstonds daarop in vs 4 tot 10 een rechtstreeks daarmede samenhangende verschijning van gansch ander karakter, en zulks wel niet doordien diezelfde of een andere engel door een uitroep de wereld verschrikt, maar heel anders, doordien de Zone Gods, de Christus zelf van uit den hemel een alles aangrijpende ordinantie laat hooren. Dat 't hier niet een engel is, die roept, maar de Christus zelf, blijkt volkomen klaar en duidelijk uit wat hier staat: „Gaat van haar uit, *mijn volk*". Geen engel toch zou ooit hebben kunnen spreken van „mijn volk", alsof 't zij Israel, 't zij de gezamenlijke schare der geloovigen als *zijn* volk te beschouwen ware. Doelde wat hier volgt eeniglijk op Israel, dan zou men het nog kunnen opvatten, als wilde de getuige zeggen: Israel is het volk van den Messias, en als zoodanig het volk van de getuigen Gods, en alzoo ook der engelen. Doch hiervan kan in deze betuiging uiteraard geen sprake zijn. Het geldt hier het einde der wereld, en alzoo de allerlaatste periode, die aan het oordeel voorafgaat. Straks zal alzoo uitkomen wie van Jezus zijn, en Hem volgen, en wie voor 't overige op aarde voor den antichrist kozen. Zoo is 't dan duidelijk, dat de getuige die hier spreekt, door te getuigen van „mijn volk" niemand anders zijn kan dan de Christus zelf. En dit spreken als Christus zelf is hier volkomen natuurlijk, daar de strijd tegen den antichrist gaat, en het in den aard der zaak lag, dat de Christus zelf, en niemand anders, den antichrist den laatsten slag, die den ondergang van het satanische tengevolge zou hebben, toebracht. Een engel zou hier niet op zijn plaats geweest zijn. De doodelijke worsteling ging hier tusschen den Christus en den antichrist en daarom laat noch het verband noch de getuigende zegswijze een andere uitlegging toe, dan die in vs 4 den Christus zelf doet optreden. Zoo past en sluit 't dan alles op elkander. De apocalypse is hier aan den val van Babel, d.i. aan de veroordeeling en vernietiging van de antichristelijke macht, toe, en dit eindfeit kan van niemand anders uitgaan dan van den Christus zelf. De woorden, die we beluisteren: „Gaat van haar, d.i. van de demonische wereldstad, uit, *o, mijn volk*", kan dan ook op niets anders heenwijzen en doelen, dan op 't laatste moment, dat de Voleinding doet ingaan, en het is de Christus zelf, die hier het eindvonnis aan de demonische, antichristelijke wereld voltrekt.

Het is het optreden van den Christus, dat aan het hier intredend keerpunt zijn bijzondere beteekenis verleent. In wat vs 4 tot vs 10 hier door den Christus betuigd wordt, herkent men den Zaligmaker niet meer. Geen toon weerklinkt hier van genade. Ge herkent den goeden Herder niet. Het is nu alles tot beslissing gekomen. Het

Lam Gods, dat de zonde der wereld wegneemt en verzoent, is als verdwenen, en in de plaats van den Verzoener, Redder en Trooster treedt nu de Messias op die het onherroepelijk oordeel brengt. Niet zoo, alsof niet zelfs in deze jongste ure, wie zich bekeert niet nog behouden wordt, maar het is niet meer de toon der zoekende en verzoenende liefde die hier uitgaat. Al wat de Christus in deze zeven verzen vernemen laat, wijst op het jongste, op het allesbeslissende oordeel. Het gaat hier op *voor* of *tegen,* en al wat niet met volle overtuiging en afdoende beslistheid voor den Christus kiest, gaat schier onmiddellijk zijn eindoordeel tegemoet. Het gaat nu op finale scheiding. „Ga uit mijn volk!" is de roepstem die vernomen wordt, en zulks wel om aan alle gemeenschap met de wereldstad en hierdoor aan alle gemeenschap met het wereldoordeel te ontkomen. Tijd van beraad is er niet meer. Er moet op staanden voet doorgetast en met den antichrist en al wat zijns is, worden gebroken.

Sterker nog. Met alle toegeeflijkheid, met alle verdraagzaamheid, met alle dragende erbarming is het nu uit. De waarachtige geloovigen moeten nu ook van ter zijde zóó voor den Christus kiezen, dat ze formeel breken met de wereld, met haar ongerechtigheden en met haar aan God vijandig bedoelen. Op niets ontziende vergelding zelfs dringt de Christus aan. Zie 't in vs 6: „Vergeldt haar, gelijk als zij ulieden vergolden heeft, en verdubbelt haar dubbel naar haar werken. Zoo veel als zij zich zelve verheerlijkt heeft, zoo groote pijniging en zoo groote rouwe doet haar aan. Hare plagen zullen alle op één dag komen, namelijk dood en rouw en honger". En het eind zal zijn, „dat die ondergaande wereld met vuur verbrand worde". Ook zullen alle koningen der aarde deelen in haar jammer en in de wrake die over de verloren wereld uitgaat. Zoo toch staat er van de koningen: En „de koningen der aarde, die met de wereldstad gehoereerd hebben en weelde hebben gehad, zullen haar ondergang beweenen en rouw over haar bedrijven, wanneer zij den rook haars brands zullen zien, van verre staande uit vreeze van hare pijniging, zeggende: „Wee, wee, de groote stad Babylon, de sterke stad! Want uw oordeel is in ééne ure gekomen". Geen toon of tint is alzoo meer merkbaar van wat eens den Zaligmaker en den Redder van zondaren kenmerkte. Van 't „Komt tot Mij, gij allen, die vermoeid en beladen zijt", valt zelfs de zwakste nagalm niet meer te beluisteren. Ge herkent den Christus uit de gelijkenis van den verloren Zoon niet meer. Een gansch andere Christus treedt hier voor u. De genade heeft uit. De eindbeslissing is ingetreden. De Christus zelf keert zich in heiligen toorn tegen al wat, op inspiratie van den antichrist, zich tegen God keert, en in zoo alles beslissenden zin is nu de finale splitsing van ons mensche-

lijk geslacht in wie gelooft, en dus gered wordt, en anderzijds in wie tegen God Almachtig zich keert, ingetreden, dat de Christus al wie voor God kiest oproept om uit de genade en de barmhartigheid in den toorn en den toon der vergelding over te gaan. En wat hier alles afdoet, die eindbeslissing treedt geheel plotseling in. Er staat toch met zoo klemmende kracht in 't eind van wat Jezus uitspreekt: *Uw oordeel is in ééne ure gekomen.* Het is, als we ons zoo mogen uitdrukken, de laatste druppel uit de laatste drinkschaal of laatste phiool die, ingevolge vs 1—3, hier als wordt uitgegoten. En dit moest wel, want de laatste phiool, en daarmede de laatste uitgieting van den voleinden jammer, kon niet anders dan door den Christus zelf voleind worden. Eerst nadat de Christus is opgetreden, en zelf van den engel de bange, ontzettende rol heeft overgenomen, en nu den finalen ondergang heeft aangekondigd niet alleen, maar ook ingeleid, nu is het geheele wereldproces aan den finalen stoot in 't eeuwig verderf toegekomen, en nu kan gezegd worden: „Uw oordeel is niet maar in één dag, maar uw oordeel is *in ééne ure* gekomen." Van tijdduur of tijdsverloop is geen sprake meer. De ééne ontzettendheid achterhaalt de andere, en het is de Christus zelf, die nu elke nawerking van den verloren zoon heeft afgelegd, en in rouw en bitterheid zijn eindtaak volbrengt.

Hieraan beantwoordt dan ook geheel wat thans in het tweede deel van dit hoofdstuk volgt, over het schrikkelijk lot dat de bezige en in zich zelf jubelende wereld wacht. In de negen eerstvolgende verzen komt de geesteservaring der volken hierbij tot uiting. Hoog staat de wereld, die hierbij aan 't woord komt, niet. Geen toon uit een tempel, geen naklank uit een huis des gebeds, geen geestesuiting van hooger orde uit een school der wijsgeeren. Integendeel, al wat in deze negen verzen aan 't woord komt, is de koopmanswereld. Het is de scheepvaart en de handel, die in den kring, wiens klacht we thans te beluisteren krijgen, aan 't woord komt. In vs 11 wordt hierop dan ook onverbloemd gewezen. „De kooplieden, zoo staat er toch, de kooplieden der aarde zullen weenen en rouw bedrijven over den intredenden jammer, doch uit geen diepergaande oorzaak, dan dat de verkoop afneemt en tenslotte stilstaat. Ze zullen rouw maken en weenen, omdat niemand hun waren meer koopt. De koophandel leeft van de rijke en grootsch zich ontwikkelende steden. Was nu hier de groote wereldstad tenslotte *de* stad geworden, waar alle schat zich had opgezameld, dan sprak het ook vanzelf, dat de scheepvaart en de koophandel voornamelijk aan den bloei van deze wondere stad hun bloei te danken hadden. Zooals 't voorheen met Tyrus en Sidon was geweest, waar eenmaal alle scheepvaart en koophandel zich had saamgetrokken,

en waar de bitterste ondergang gevolgd was, toen de weelde van Alexandrië en Rome inzonk, zoo zou 't ook hier zijn. De koophandel en de scheepvaart stonden hoog en bloeiden ongemeen. Doch nauwelijks kwam in de groote wereldsteden het moreel, en, in verband hiermede, straks het materieel verval aan de orde, of de handel verliep, de scheepvaart kromp in, en de eens zoo bloeiende steden gingen steeds harder achteruit. En zoo nu zou 't ook hier zijn. Alleen met dit alles beheerschende onderscheid, dat 't verval, dat eertijds van lieverlede intrad, thans plotseling de rijkste wereldstad overvallen zou. Als in één uur zou de inzinking intreden en voleind zijn.

Om nu wel te doen uitkomen, dat 't in de groote wereldstad tenslotte alles op stoffelijke weelde uitliep, en er van een geestelijk hooger leven geen de minste sprake was, somt de spreker thans op, wat de weelde van handel en verkoop almeer geworden was. Niet gewone handel in gewone voedingsmiddelen en gewone kleederen, maar al te gader van rijke weelde. „Waren, zoo zegt hij, van goud en zilver, en van kostelijk gesteente en van porcelein, en van fijn lijnwaad en van purper en van zijde en van scharlaken. Voorts allerlei welriekend hout, en ivoren vaatwerk, en allerlei vaten van 't kostelijkste hout, en van koper en ijzer en van marmersteen. En dan nog allerlei waren van kaneel en reukwerk en welriekende zalf en wierook en wijn en olie, en meelbloem en tarwe van het beste, allerlei dieren en lichamen en zielen van menschen. En nu is door wat de groote, rijke, allesbeheerschende wereldstad trof, op eenmaal en plotseling al deze overdaad van weelde in 't niet verzonken. Er is geen vraag meer naar en 't kan niet meer ter markt gebracht worden.

Eén bittere klacht en één bang weegeroep zal onder de scheepvaarders en handelaars en kunstenaars te beluisteren zijn. De kooplieden, zoo zegt vs 15, die rijk geworden waren, zullen nu met ledige hand van verre staan uit vreeze van de pijniging die hen wacht. Zoo zullen deze dan eenzaam en verlaten staan, weenende en rouw bedrijvende en zeggende: „Wee, wee de groote stad, die bekleed was met lijnwaad en purper en scharlaken, met diamanten en porcelein. Ze waren zoo overrijk, en nu is „in ééne ure haar zoo groote rijkdom verwoest". En nu gaat de bange klachte op. Niet van de vorsten en stedenbedwingers, maar van de manufacturiers, magazijnhouders en schatbewaarders. Het zijn de kapiteins en stuurlieden en matrozen op de schepen, de bootsgezellen en allen die ter zee handelen, die, op eenmaal voor deze ontzettende catastrophe geplaatst, in angst en vreeze als wegzinken. Ze treden niet meer, gelijk voorheen, op den voorgrond, maar wijken achter-

waarts, en geven alle hoop op, en nu ze de plotselinge inzinking en den alles overstelpenden val van de machtige wereldstad aanschouwen, blijven ze van verre staan, en roepen ze, ziende wat er geschiedt en ziende den rook en den brand der vernieling: „Wat stad was deze groote stad gelijk?" Ja, hierbij bleef het niet. Ze wierpen stof op hun hoofden, en weenende en rouw bedrijvende, gilden ze het als uit: „Wee, wee de groote stad, in dewelke allen die schepen hadden, van hare kostelijkheid rijk geworden zijn, want zij is in ééne ure verwoest geworden".

En hierop nu volgt in het slot van dit hoofdstuk in vs 20 tot 24 de volstrekte ommekeer van erbarming en mededoogen in toorn en straffe verwoesting, omdat nu de martelaren om wrake roepen. Dit bespeurt ge de eerste maal in vs 20 en de tweede maal in vs 24. Waar dusver eeniglijk gehandeld werd van goud en edelgesteente, en al wat tot de weelde van 't leven dient, gewaagt vs 20 op eenmaal van wat geestelijk geleden is door wie voor God en Zijn Christus kozen. Het heet daar toch: „Bedrijft vreugde over haar, gij hemel, en gij heilige apostelen en gij profeten, want God heeft *uw* oordeel aan haar geoordeeld". Snijdender kon de tegenstelling niet genomen worden. Tweeërlei geestdrift heeft de kinderen der menschen bezield en gedreven. Het ééne deel van de kinderen der menschen heeft zich vermeid in paarlen en diamanten, en het andere, veel kleinere deel, heel anders in wat uit den hemel aan Gods gezaligden geboden werd. De schat der groote massa school in het aardrijk, de overrijke schat der gezaligden school eeniglijk in wat ze uit den Hooge door den Heiligen Geest, als Christus toebehoorende, in de ziel hadden ontvangen. De eerste breede groep hoorde bij de vorsten en overrijke schatbezitters der wereld, de tweede kleine groep had haar machtig aangrijpingspunt niet op aarde, maar in den hemel daar boven. Niet de vorsten en machthebbers, maar de apostelen en de profeten waren hun heilige geestverwanten. Bij de vorsten en grooten der aarde trok 't alles naar beneden en werd God vergeten, hier daarentegen was God 't één en al, en trok heel 't geestesleven naar den troon des Heeren daarboven. Die tegenstelling vindt dan ook haar volle uitdrukking in wat vs 20 zegt: „Bedrijft vreugde over haar, gij hemel en gij heilige apostelen en gij profeten, want God heeft uw oordeel, d. w. z. het oordeel over wat aan u misdaan is, aan die wereldstad geoordeeld".

Doch hiermede treedt dan ook de eindstoot in. De spanning is nu doorgestaan. De tegenstelling is nu op 't alleruiterste ingetreden. Er kan nu niet langer getoefd, en de slag die 't einde brengt, moet nu onmiddellijk volgen. Vandaar dat 't reeds in vs 21 heet: „En

een sterke engel hief een steen op, als een groote molensteen, en wierp dien in de zee, zeggende: Aldus zal de groote stad Babylon met geweld geworpen worden, en zal niet meer worden gevonden." Schijnbaar is hier tegenspraak met vs 2. Daar toch stond reeds klaar en duidelijk: „Zij is gevallen", zoo zelfs dat 't ten tweeden male herhaald werd: „Zij is gevallen". Hier daarentegen meldt zich diezelfde wereldstad aan als nog niet gevallen, als nog overeindstaande, en alsnu eerst van een anderen engel den vernietigenden stoot ontvangende, die haar bezwijken doet en doet te niet gaan. Sterker nog. In vs 21 komt 't nog niet eenmaal tot de afdoende mededeeling, dat de groote wereldstad gevallen *is*. We hooren van een symbolische vergelijking. Er is sprake van een weergaloos grooten molensteen, die door een sterken engel in de hoogte wordt getild, over de zee wordt gehouden, en nu in die zee wordt nedergestort, zoo dat hij er spoorloos in verdwijnt. Doch na dit symbool staat er niet: „Zoo *is* nu Babylon neergeworpen", maar veeleer in den toekomenden tijd: Zoo *zal* de wereldstad geworpen worden", en ze *zal* niet meer worden gevonden. Toch heerscht hier geenszins verwarring. Slechts worde niet uit 't oog verloren, dat in de apocalypse niet wordt aangekondigd wat geschied is, maar steeds alleen wat gebeuren *zal*. Johannes wist in 't minst niet precies, wat hij van dit alles nog beleven zou, of wat eerst na zijn naderend sterven zou intreden. En juist dit is oorzaak, dat Johannes telkens weer meedeelingen te doen heeft, alsof wat hij mededeelt reeds geschied is, en dan toch weer zijn getuigenis moet uitstrekken tot in verre eeuwen. Altoos weer die worsteling tusschen de twee leidende gedachten: „Ja, kom haastelijk, Heere!" en anderzijds het verloop der eeuwen dat nog tusschen in kon treden.

En nu komt ten slotte opnieuw de aangrijpende tegenstelling. Eenerzijds wordt nogmaals de groote, machtige wereldstad als voor oor en oog getooverd met de weelde van haar paleizen, en de stem der citherspelers, maar dan ook anderzijds als wegzinkende en te niet gaande onder den stroom van het verderf, dat haar wegsleept. Vs. 22 gewaagt daarom van de stemmen der citherspelers en zangers en de fluiters en de bazuiners, en spreekt uit dat dit spel der klanken en der tonen nu zijn einde gevonden heeft. Al dit prachtgeluid, zoo staat er, „zal niet meer in u gehoord worden." Geen kunstenaar van eigen kunst zal meer in u gevonden worden, en ook, om 't huiselijk te nemen, „geen geluid der molens zal meer in u gehoord worden." Zelfs, en dit gaat nog verder, als zon noch maan 't leven bestralen kunnen, en men poogt door kaarslicht de duisternis te bannen, dan zal zelfs 't licht der kaars niet meer in deze wereldstad helder schijnen kunnen.

Ook de saamleving van het gezin zal gestuit zijn. Geen stem van bruid of bruidegom zal meer te beluisteren zijn. Alles gaat ten onder. De kooplieden hebben 't met hun weelde alles verdorven, en zij zijn 't die met hun tooverij heel het leven der aarde vergiftigd hebben. En wat nu 't bangst en het ontzettendst zal zijn? In diezelfde steden, die nu door haar weelde den socialen dood sterven, zal tevens de ontzettende antithese tusschen de weelde der wereld en het bloed der martelaren op 't scherpst uitkomen. Zoo toch staat er in het slotvers: „En in die stad en steden is gevonden het bloed der profeten en der heiligen en van alle diegenen die gedood zijn op de aarde."

XXX. Christus' komst als Rechter.

> **En ik zag den hemel geopend; en zie, een wit paard, en die daar op zat, was genaamd Getrouw en Waarachtig, en hij oordeelt en voert krijg in gerechtigheid.** OPENB. 19 : 11.

ER zijn, als het aan de Voleinding toekomt, twee kanten. Van de ééne zijde is er de booze, de onheilige macht, die 't ten slotte niet kan volhouden, en die, hoe ook verscherpt en toegespitst, toch ten slotte het aflegt en ondergaat. En tegenover deze ten ondergaande onheilige macht, verschijnt dan en openbaart zich de Koninklijke majesteit van den Christus, die over al 't onheilige triomfeert, en door de majesteit van God Almachtig zich doet verheerlijken. In vs. 11 ligt hier het keerpunt, gelijk dit in het vorige hoofdstuk lag in vs. 21. Toen gold het de bestaansmacht van het onheilige, die zich van meet af in Babylon had vastgezet, en die in den loop der eeuwen in telkens anderen vorm als tegen God gekeerd, zich geopenbaard had. Dit Babylon veranderde zich steeds in plaats en gestalte, en eerst de toekomst kan openbaren en uitwijzen, in wat wereldstad en in welk rijk die onheilige macht haar triomf zal pogen te verzekeren. Doch dan juist, als de macht van die wereldstad, en in die wereldstad van het wereldrijk, zich op 't hoogst verheffen en op 't schitterendst openbaren zal, staat het einde te komen.

Vooraf zal dan de allesbeheerschende verandering intreden, waardoor die onheilige wereldmacht zal overgaan in het demonische.

Dit was reeds vroeger aangeduid door het indalen in den aardschen toestand van het beest en den draak, en ten slotte van den antichrist. De Gemeene Gratie was daarmede uit. De stuiting van het demonische had reeds een eind genomen. Het demonische, het diabolische, en ten slotte het antichristelijke was reeds ingebroken, en zóó ingebroken, dat alle aardsche macht er in opging. Toch was de worsteling tusschen dit tenietgaande aardsche en in zijn wezen demonische reeds derwijs doorgegaan, dat de antichrist alle andere macht terugsloeg, en ten slotte zelfs over alle natuurmacht triomfeerde. Doch ook dit had ten slotte zijn einde erlangd en in vs. 21 van hoofdstuk 18 was de eindbeslissing in het beeld geteekend van den grooten molensteen, die door een engel in den Oceaan zou worden geworpen, en wel onder de luide aankondiging: „Aldus zal de groote stad Babylon, d. w. z. de groote wereldstad waar ten slotte zich de wereldmacht zal geconcentreerd hebben, met geweld in 't niet geworpen worden, en wel zoo, „dat ze niet meer zal worden gevonden." Dit is alzoo de eindbeslissing van de ééne zijde. De macht die zich tegen God gekeerd en ontwikkeld had, heeft nu haar loop voleind, is uit de Gemeene Gratie in het demonische overgegaan, en ten slotte in haar anti-christetelijken vorm aangegrepen en te niet gedaan. Sterker nu kon dit niet worden uitgedrukt, dan door wat er staat, dat deze macht „niet meer zal worden gevonden". Ze is te niet gedaan en heeft opgehouden te kunnen werken. De triomf van het heilige over dit onheilige is volkomen.

Hiermede hangt nu rechtstreeks saâm wat in het volgende hoofdstuk, en wel in vs. 11, ons wordt aangekondigd, t. w. dat nu de onheilige wereldstad en daarmee de macht van den antichrist is neergeploft, als vanzelf het daarop volgende komt, en de triomf van hetgeen in den Christus optreedt, doorbreekt en volkomen wordt. De Christus verschijnt nu wederom, doch niet in Zijn lijdende en erbarmende gestalte van het Lam Gods, maar als de Heere der Heirscharen, als de drager van de heerlijkheid Gods, en als de geroepene om de zegepraal van het Rijk Gods te doen ingaan. De Christus verschijnt hier toch, niet als een Lam, maar als de ruiter, die gezeten is op het witte paard, en onder den eerenaam van „den Getrouwe en Waarachtige". De roeping waartoe hij nu verschijnt, is niet meer om te redden en te verzoenen, maar heel anders om te oordeelen en den vernietigenden krijg tegen al het onheilig aardsche aan te binden. Er staat toch letterlijk: „En ik zag den hemel geopend, en zie, een wit paard, en die daarop zat was genaamd de Getrouwe en de Waarachtige, en hij oordeelt en voert krijg in gerechtigheid", welke laatste uitdrukking dan

zeggen wil, dat alle deernis, alle barmhartigheid, alle verzoening nu is uitgesloten, zoodat 't van dit oogenblik af eeniglijk en uitsluitend naar den gestrengen en den onverbiddelijken eisch van 't Goddelijk recht gaat. In deze twee eindcatastrophen ligt alzoo de finale. Eenerzijds de finale en de ondergang die aan alle aardsche macht overkomt, en die zóó geteekend wordt, dat er van deze aloude, tegenstrevende, en ten slotte demonische wereldmacht *niets meer wordt gevonden.* Iets wat niet zeggen wil, dat de onheilige engelen en menschen, die er vroeger bewerkers van zijn geweest, niet meer bestaan. Dit alles toch is verwezen naar de plaatse des verderfs, waar het weening zal zijn en knersing der tanden. Alleen maar, ze zullen dan niet meer bestaan als macht. Ze zullen geen macht, welke ook, meer bezitten. Er zal geen kracht meer op eenige manier van hen kunnen uitgaan. Niets dan eeuwige jammer zal hun deel blijven. Niets dan hun jammer zal zich bestendigen, en in dien jammer der onheiligen zal zich de gerechtigheid Gods in heerlijkheid openbaren.

Nu staat er echter tusschen deze twee, d. i. tusschen den volkomen ondergang van 't onheilige wereldsche leven, en het daartegenover staan en als overwinnaar optreden van den Christus, een jubelzang in, dien men eenerzijds bij hoofdstuk 18, d. i. bij den ondergang van de zondige wereldmacht, heeft willen voegen, en anderzijds als inleiding op den triomf van den Christus heeft doen gelden. Ons dunkt, dat noch het één noch het ander behoeft, en dat 't veel natuurlijker is, dezen heerlijken zang als 't middenstuk te nemen, dat tusschen beide alles beslissende gebeurtenissen in staat en uit de ééne in de andere overleidt. Ware er noodzaak, om deze tien verzen bij 't ééne of bij 't andere te voegen, zoo zou ongetwijfeld veeleer aan de saamhoorigheid van deze tien verzen met het voorafgaande hoofdstuk te denken zijn, gelijk Kliefoth het dan ook opvat. De jubelzang dien we hier te beluisteren krijgen, deelt zich zichtbaar in twee deelen in. Eerst krijgen we de zes eerste verzen in hoofdstuk 19, die eeniglijk over den behaalden triomf handelen, en daarna volgen de vier verzen 7, 8, 9 en 10, die een andere wending nemen. De zes eerste verzen behelzen dan van zelf de hoofdzaak. Nu zij er al aanstonds op gewezen, dat de lofzang die hier wordt aangeheven, niet uit de verloste kringen opgaat, die nog op aarde vertoeven, maar dat het een jubelzang is die van uit den hemel zich naar de aarde toekeert. Aldus toch lezen we in vs 1: „En na deze hoorde ik een *groote* stem van een *groote* schare *in den hemel,* zeggende: Hallelujah, de zaligheid en heerlijkheid, en de eer en kracht, zij den Heere onzen God"! Er

staat niet: „Ze zijn des Heeren", maar „ze *zij* den Heere". In zooverre wijzen deze woorden alzoo niet terug op wat voorafgaat, maar eer op wat volgt. Toch slaat deze aanhef anderzijds weer terug op wat voorafgaat. Vs 2 zegt ons toch: „Want Zijn oordeelen zijn waarachtig en rechtvaardig". Ook hier echter raakt 't loflied zoowel aan wat voorafging als aan wat volgt. De jubel neemt zijn uitgangspunt in het feit, dat de onheilige wereldmacht is neergeworpen en te niet gedaan, maar wat er uit af wordt geleid, wijst aanstonds op wat nu in den Christus als overwinnaar zal te voorschijn treden. Zoo is en blijft wat hier vernomen wordt verbindingslid. Het gaat uit den val van Babylon en van het niet meer zijn van de onheilige wereldmacht, maar het gaat aanstonds over in verwijzing naar den Christus van wien nu de glorie uitgaat.

Aan het Hallelujah, dat nu volgt, gevoelt men, dat thans de beslissing van de ééne zijde, d. i. van den kant van de wereld, reeds gekomen is, en dat ze op 't zelfde oogenblik van den kant van den Christus ingaat. De oordeelen moeten niet nog komen, maar zijn ten deele reeds gekomen, en voor het overige reeds op gang. Er staat toch in vs 2: „Want Zijn oordeelen zijn rechtvaardig en waarachtig, dewijl Hij de groote hoer geoordeeld heeft". Die „groote hoer" doelt natuurlijk eeniglijk op de alles overrompelende wereldstad, die instrument van den antichrist was geworden, en nu als zoodanig verwoest en te niet gedaan is. Het oordeel is aan haar voltrokken. Ze kan niets meer, en ze doet niets meer. Heel haar doen is afgeloopen en ten slotte afgebroken. Zóó zelfs, dat de wereldstad, waarin deze macht zich saamtrok en van waar ze uitging, ganschelijk niet meer zal worden gevonden, en het eenige dat nog gevonden zou worden, zou zijn een herinnering aan haar ongoddelijken gruwel, uitkomend in het bloed der profeten en der heiligen en al dergenen, die, „om des geloofs wille op aarde gedood zijn" (vs 24); gelijk dan ook in vs 2 van het volgende hoofdstuk herhaald wordt, dat God de Heere „de groote hoer geoordeeld heeft"; niet *zal* oordeelen, maar geoordeeld *heeft*, die de aarde verdorven heeft met hare hoererij, en, want dit moet ook hierbij, en het bloed Zijner dienaren van hare hand gewroken heeft. We hebben alzoo in de voorstelling te dezer plaatse met geen profetie meer te doen, maar met afgeloopen feiten. Natuurlijk is in zekeren zin alles nog profetie. 't Moest alles nog gebeuren. Niet slechts toen Johannes dit neerschreef, maar zelfs nu nog. Johannes wist uitnemend wel, dat de antichrist nog niet geveld en terneergeslagen was, en dat de groote wereldstad nog uit haar voegen moest gelicht worden. Doch al is dit zoo, in de voorstelling, die hier gegeven wordt, is 't alles toch afgeloopen en voleind. Er staat dan

ook niet, dat God 't bloed van Zijn profeten zal wreken, maar (zie vs 2) dat Hij 't bloed Zijner dienaren van haar hand *gewroken heeft.*

Geheel hetzelfde komt uit in het tot tweemaal toe herhaald *Hallelujah,* dat uit den hemel naar de aarde neerklinkt. Met nadruk wordt hier herhaald, dat het Hallelujah dat van den hemel uitging, zoo in elk opzicht overweldigend was. Het was toch een Hallelujah, dat uitgegalmd werd uit den hemel, gelijk er staat, „door een *groote* schare, met een *groote* stem". Reeds bij de inleidende profetieën vernamen we die ontzettende cijfers van het engelenheir, die op duizenden van millioenen neerkwamen. En ook hier wordt uiteraard door dit spreken van de *groote schare* en bij die groote schare van de groote stemme, nogmaals met opzet op gedoeld. De voorstelling die zoo velen zich onwillekeurig vormden, alsof het getal der engelen toch eigenlijk binnen enge grenzen bleef, moest ook hier weer te niet gedaan. Opnieuw moest de indruk van het Hallelujah dat van boven weerklonk, overweldigend zijn. En al worden de cijters van de millioenen en millioenen niet herhaald, toch maakt het ook hier een overweldigenden indruk, als we opnieuw hooren, dat dit eerste Hallelujah met een alles neerdreunenden toonslag uit den hemel in de wereld inklonk. Iets wat nog versterkt wordt, als er nu in vs 3 volgt: „En de engel zeide ten tweeden male: Hallelujah! en haar rook gaat op in alle eeuwigheid". Deze laatste uitdrukking doet vreemd aan, en is toch doorzichtig. Het einde der groote wereldstad bestond daarin, dat ze in vuur en pulver verbrand werd, en zóó verbrand dat niets van haar over bleef. Ook onder dit teniet gaan van de laatste en grootste wereldstad kon intusschen ook dit niet uitblijven, dat uit haar brand rook op ging. En op dezen rook wordt nu terug gewezen, en wel beeldspreukig in dezen zin, dat er nooit en nimmer van weeropbouw van het ondergegane Babylon sprake zal kunnen wezen. Het is voor altoos en voor eeuwig met haar gedaan. En dit nu wordt aldus aangewezen, dat van den smeulenden rook van haar tenietgaan betuigd wordt, dat dit smeulen van haar tenietgaan in alle eeuwigheid doorgaat, zoodat er van een weeropstaan en van een weer opgebouwd worden nooit en nimmer sprake zal kunnen zijn.

Is hiermede nu het tweede *Hallelujah* uitgegaan, dan verklaart het zich hieruit tevens, hoe nu ook in de hemelsche wereld daarboven de lofzang weder opstijgt en zijn volsten vorm aanneemt. Dit geschiedt hierdoor, dat opnieuw de „ouderlingen" en de „dieren" aan het woord komen. En zoo volgde dan in vs 4 met de presbyteri voorop: „En de vier en twintig ouderlingen en de vier dieren vielen neder en aanbaden God die op den troon zat, zeggende:

Amen, Hallelujah". En alsof dit nog niet volstond, gaat nu ten slotte nog een oproeping van boven uit naar al wat Gods glorie kennen mag, en op dit oogenblik der heerlijkheid wordt de oproeping tot allen gericht, dat toch al wat oor en klank heeft met dezen hemelschen jubel zal instemmen. Ten slotte toch, zoo zegt ons vs 5, ging er een roepen van den troon des Almachtigen uit: „Looft onzen God, gij al Zijne dienstknechten, en gij die Hem vreest, klein en groot". De uitdrukking: „Looft *onzen* God" bewijst, dat het creaturen zijn, van wie deze uitroep uitgaat, maar de strekking ervan is dan toch, dat alle creatuur dat geheiligd is, saam mee zal instemmen in dat al doordringend Hallelujah. Het feit, dat nu eindelijk de beslissing gekomen is, dat satan onderligt, en alsnu de triomf van den Zone Gods en des menschen ingaat, is immers zoo alles overheerschend en aangrijpend.

Aan die oproeping wordt dan ook aanstonds gehoor gegeven, en Johannes betuigt onmiddellijk hierop, dat hij de stemme eener groote schare hoorde die òp 't Hallelujah haar terugslag gaf. Zoo sterk kwam dit uit, dat 't was of van den hemel en uit de aarde, ja van uit elke plek, waar nog 't creatuur leeft dat voor God en tegen satan koos, een alles doordreunend geroep uitging, om op dit Hallelujah den verschuldigden weerklank te geven. Wat hierbij gehoord wordt, is: „Hallelujah, want de Heere, de Almachtige God, heeft als Koning geheerscht", (vs 6); maar wat zoo aangrijpt is, dat er bij staat hoe deze jubelzang gehoord werd, als „de stem eener groote schare, ja als de stem van vele wateren, en als de stem van groote donderslagen". En dat alles in hemel en aarde in dezen éénen lofzang mee moet dreunen, die jubelde na Babylons ondergang en nu de verschijning van den Christus inwachtte.

Geheel onverwacht, en toch ten deele noodzakelijk, wordt nu tusschen dit tweewerf Hallelujah en het nederdalen van den Christus ten gerichte, een verwijzing naar de bruiloft van het Lam ingeschoven, en wel met deze woorden: „Laat ons blijde zijn en vreugde bedrijven, en Gode de heerlijkheid geven; want de bruiloft van het Lam is gekomen, en zijn vrouw heeft zich zelve bereid." We noemen dit een inschuifsel, omdat de groote tegenstelling hier gevormd wordt door den antichrist en den Christus, zoodat men bijna den indruk zou krijgen, alsof van de gemeente der gezaligden hier niet te handelen ware. Wel natuurlijk waren de geheiligden en gezaligden vertegenwoordigd in de vier en twintig ouderlingen of presbyteri. Dezen toch vertegenwoordigen voor den troon Gods de verzoende en verloste gemeente van den Christus. Alleen maar, die gemeente zelve, die machtige kerk van Christus, die straks

op de nieuwe aarde en onder den nieuwen hemel de nieuwe en verloste menschheid zou uitmaken, verscheen hierbij zelve niet in haar ontelbare menigte. Ze werd in deze ouderlingen alleen vertegenwoordigd. Zoo bleef de ontelbare schare der verlosten feitelijk buiten bespreking en buiten rekening, en ontving men geen anderen indruk, dan alsof er eeniglijk gehandeld werd van de antichristelijke die vervloekt wordt en ten onderging, en wel zóó dat tegenover den antichrist alleen de Christus in eigen persoon stond. Zoowel echter als de antichrist niet alleen staat, en niet enkel persoonlijk kan optreden, maar als het onheilige hoofd van de ongeloovigen die verloren gaan, zoo viel bij den Christus evenzoo niet enkel met diens persoon, maar ook met de schare der geloovigen te rekenen, die bij Hem hoorde, en hiertoe dient nu het inschuifsel dat we in vs 7 tot en met vs 10 vinden. Het is in deze vier verzen, dat de bruid van den Christus optreedt, en zulks wel geheel buiten den strijd op leven en dood die tusschen den Christus en den antichrist, in verband met zijn trawanten en demonische legerscharen, hier ten einde gaat.

Over deze van Christus gewonnen en hem toebehoorende scharen, die buiten het groote, doodelijke geding staan, gaat nu een juichtoon op, doch niet door hen als medestrijders met den Christus in het doodelijk geding, maar geheel op zich zelf, en geheel buiten den doodelijken krijg, in het beeld van de bruiloft. De verlosten en gezaligden komen alzoo ter dege wel ter sprake, maar niet als zelf verwikkeld in de worsteling op leven en dood. Het is de Christus die tegen den antichrist de doodelijke worsteling tot beslissing brengt. Met het oog op dezen strijd kan zelfs gezegd, dat de schare der geloovigen zijwaarts af geplaatst wordt, en in den strijd niet meer mede rekent. Voor haar is het de ure van den triomf, omdat het voor den Christus de ure der volledige overwinning is. Gelijk in hoofdstuk 21 nader blijken zal, is ook het lot der gezaligden gemengd in wat het einde aanbrengt, maar op zich zelf is 't tusschen den Christus en den antichrist alleen, dat deze worsteling haar laatste einde te gemoet gaat. Vandaar nu dat hier tusschen den Halleluja-zang der engelen en der presbyters en der vier dieren de vreugdezang van de verloste en verzoende schare als een jubelzang van de bruiloft wordt ingeschoven. Tusschen den Christus en Zijn voor eeuwig met Hem verbonden gemeente moet het tot een heilige vreugdeuiting komen, juist zooals het bij het komend of naderend huwelijk tot een grooten, alles bezielenden vreugdedag komt, eer het huwelijk finaal ingaat. Die vreugdedagen vormen wat men de bruiloft noemt, en gelijk nu reeds vroeger op die bruiloft van het Lam was gewezen, zoo geschiedt 't ook hier,

en wel niet als op een bruiloft van den strijdenden en zegevierenden Koning-overwinnaar, maar als op de bruiloft van het Lam.

Hoe vreemd dit thans ook klinke, toch kon en mocht het niet anders voorgesteld. De verlosten en verzoenden danken hun triomf en hun feestjubel niet aan de worsteling van den overwinnenden Koning. Zonder val in het Paradijs ware dit denkbaar geweest, nu niet. Nu eenmaal de val in het Paradijs alle verkorenen, van den eerste tot den laatste, had medegesleept, was het volstrekt ondenkbaar dat de gezaligden zonder zoen en zonder zoenoffer van zonde bevrijd en ten leven gered zouden worden. Als Koning en strijder zegeviert Jezus over Zijn onheilige tegenstanders, maar de uitverkorenen, die Hij ten leven mag leiden, kunnen tot dat eeuwige leven niet anders komen dan door den zoen, en dien zoen brengt niet de Koning ons, en niet de worstelaar, maar eeniglijk de Verzoener, die aan het Kruis zich voor de verkorenen Gods ten offer brengt. Hier is 't alzoo nogmaals het Lam, dat het machtige genadewonder tot stand brengt, en niet de zegepralende Koning. Die Koning overwint in de ternederwerping van Zijn principieele vijanden. Als de Christus slaat Hij den antichrist ter neder. Maar Zijn geredden, Zijn gezaligden, Zijn verzoenden komen steeds achter Hem als den Verzoener aan en die Verzoener is en blijft altoos het zich opofferend Lam van Golgotha. Vandaar nu, dat, waar de engel hier de Bruid inleidt, en het jubellied van de Bruid inzet, de Koning opnieuw voor het Lam terugtreedt, zoodat het nu heet, gelijk 't niet anders heeten kon: „Laat ons blijde zijn en vreugde bedrijven, want de bruiloft *van het Lam* is gekomen *en zijn vrouw* heeft zich bereid."

XXXI. **Christus' komst als Rechter.** *(Vervolg.)*

> En de overigen werden gedood met het zwaard desgenen die op het paard zat, hetwelk uit zijnen mond ging; en alle de vogelen des hemels werden verzadigd van hun vleesch. OPENB. 19 : 21

HET optreden van de Bruid des Lams is uiteraard van eenig hooge beteekenis, en juist daarom verrast het ons dat zij hier slechts als van terzijde wordt ingeschoven. Geheel het beloop van wat hoofdstuk 19 ons voorspiegelt gaat, als we 't zoo

mogen uitdrukken, buiten de Christenheid om. Macht na macht zien we opdagen, die met klimmende felheid, en ten slotte vooral in den antichrist, tegen den Christus ingaat. Hoofdzaak in wat dan volgt is dan ook de alles wederstaande en vernietigende oppermacht, waarmede de Christus niet alleen al deze bittere aanvallen wederstaat, maar ten slotte zelf de aanvaller wordt, en elken weerstand breekt. Ge ontvangt zelfs den indruk, alsof de Christenheid geheel buiten dit alles staat, en er niets mede van doende heeft. Wel hoort ge uit den aanhef van het 21e kapittel, dat het juist de Christenheid is, die van dit alles het profijt trekt, en die er met volle teugen den zegen van indrinkt, maar in het oogenblik dat de felle worsteling op leven en dood tot beslissing komt, ziet ge wel de vernielende macht van den Christus in breede trekken opwaken, en de eindworsteling tot beslissing brengen, maar de kerk van Christus schuilt bij dit alles op den achtergrond, en het gaat ten doode toe alles op in de duizelingwekkende worsteling die de Christus tegen het paganisme richt. Een oogenblik zelfs geraakt ge schier onder den indruk, alsof de kerk van Christus buiten dit alles stond, en alsof 't eeniglijk ging om de reuzenworsteling tusschen den Christus en de antichristelijke macht. Als ge dan ook voor een oogenblik de verzen 7 tot 10 uit den samenhang uitlicht, kreegt ge allicht den indruk dat al wat voorafgaat en na vs 10 volgt, met de herboren menschheid, die straks de nieuwe aarde zal bewonen, niets hoegenaamd uitstaande heeft. Met hoofdstuk 21 komt dan wel op eenmaal de geredde en verzoende Christenheid terug, en neemt, nadat al het tegenstrijdige is ten ondergegaan, ten slotte geheel alleen van de nieuwe Schepping bezit, maar het meest indrukwekkende dat ons van dien ondergang der paganistische en anti-christelijke wereld wordt voorgehouden, schijnt toch geheel buiten het volk van God om te gaan. Juist daarom echter maakt het nu zulk een ongemeenen indruk, dat hier in vs 7 tot vs 10 niet alleen ook de Bruid in de voorstelling gemengd wordt, maar dat zulks geschiedt op een wijze, die als van terzijde en als op den achtergrond de kerk van Christus laat optreden, om haar in haar intiemste verhouding tot den Christus te laten uitschitteren.

Wat ons tegemoet wordt gevoerd, geeft nog niet den indruk van *'t voltooide* heil. Vandaar dat vrij ongedacht hier *het Lam* weder te voorschijn treedt, en dat eerst in vs 11 gemeld wordt, hoe de ruiter op het witte paard aan 't hoofd van zijn machtig heirleger vooruittreedt en den doodelijken aanval aanvangt. Ook het beeld van de bruiloft wijst er op, dat 't nog geen voleinde zaak is. De bruiloft gaat uiteraard aan het wezenlijk huwelijk vooraf. Het is dan ook niet de Koning die met Zijn gemalin de woonstede Gods

betrekt. Eer integendeel draagt het alles nog een geheel voorloopig karakter. De Christus treedt nog op in de gestalte van het Lam, en is nog niet de triomfeerende Koning, en de Christenheid verschijnt nog niet als de heerscheresse over den nieuwen hemel en de nieuwe aarde. Van dit alles is zelfs nog geen sprake. Eerst met het 11e vers gaat die heerlijkheid in. Vandaar dat 't thans nog blijft bij het Lam dat zoekt en verzoent, en aldus de kerk tot zich trekt als zijn bruid, die eerst later geheel de zijne zal zijn. Maar toch mocht deze zoo straks voorbijgaande schildering hier niet wegblijven. Terstond zal de Christus in Zijn glorie overwinnend op den antichrist aanvallen, maar hier is 't of dit alles nog wacht op een latere periode, en zoo wordt de Christenheid, die zoo dadelijk bij de doodelijke worsteling schier den indruk zal maken, van niet mede te tellen, als met opzet zijdelings toch binnengeleid, opdat zelfs geen oogenblik de indruk mocht opkomen, als telde zij niet mede. Hiermede hangt 't dan ook saam, dat de bruid zoo sierlijk gewaad erlangt. „Haar is gegeven, zoo lezen we in vs 9, dat zij bekleed wordt met rein en blinkend fijn lijnwaad," iets wat dan overdrachtelijk in geestelijken zin bedoeld is, want, zoo volgt er aanstonds op teederlijk bejegenende wijze, want „dat fijn lijnwaad beeldt af de rechtvaardigmaking der heiligen." De engel die dit tot Johannes sprak, liet daarop volgen: „Schrijf, zalig zijn zij die geroepen zijn tot het Avondmaal en de bruiloft des Lams." En als om er nog volleren nadruk op te leggen, liet hij hierop volgen: „Deze zijn de waarachtige woorden Gods." Dit greep Johannes zoo sterk aan, dat hij nederviel voor de voeten van den spreker, en de handen saamvouwde als om hem te aanbidden. Iets waaruit bleek, dat Johannes deze aangrijpende woorden opving, als waren ze van den Christus, of zelfs allicht van God zelf, tot hem uitgegaan. Aanstonds echter neemt de engel dezen onjuisten indruk weg, en verzoekt hem op te staan, en in hem niet anders dan een mededienstknecht te zien. En hiermede is deze, als 't ware ingeschoven, openbaring tevens ten einde; wordt deze openbaring plotseling afgebroken; en verschijnt nu de Christus om onverwijld en onmiddellijk het eind-oordeel te doen ingaan. De hemel toch gaat nu geheel onverwachts open, en de Christus daalt op het witte paard neder, om ijlings het eind-oordeel te voltrekken.

Hoe men voor het overige de tusschenperiode over de bruiloft des Lams ook opvatte, vast staat naar aller overtuiging, dat met vs. 11 van dit 19e hoofdstuk de groote gebeurtenis intreedt, die aan de toenmaals bestaande orde van zaken een einde stelde, en de groote doorbraak tot stand bracht, die wat er was wegnam en

den nieuwen stand der dingen niet slechts aankondigde, maar als inzette. De aanhef van vs. 11: „En ik zag den hemel geopend, en ziet, een wit paard en die op hetzelve zat was genaamd Getrouw en Waarachtig en Hij oordeelt en voert krijg in gerechtigheid", wijst op het groote keerpunt. Hier breekt de historische gang van het leven op aarde finaal af, en treedt in, wat nu voortaan eeuwiglijk blijven zal. Ten deele had die afbreking wel reeds plaats gevonden, toen 't heette: „Er zal geen tijd meer zijn", en in scherper zin nog, toen de roepstem uitging: „Het is geschied", maar zelfs in de afbrokkeling van het bestaande was toch altoos nog een overgang, en aan dien overgang is nu eerst ganschelijk een einde gekomen. Johannes ziet nu den hemel geopend, en de Christus daalt uit den hemel neder, niet als Redder en Zaligmaker maar om nu de eindbreuke te doen intreden; om wat bestond tenonder te doen gaan; en om de gezaligde heerlijkheid daarvoor in de plaats te stellen. Voleind is dat nieuwe en eeuwige eerst bij wat in vs. 1 van hoofdstuk 21 bericht wordt. Als Johannes zeggen kan: „En ik zag een nieuwen hemel en een nieuwe aarde, want de eerste hemel en de eerste aarde zijn voorbijgegaan, en de zee was niet meer", dan is 't afgeloopen, dan is het groote proces voleind, dan is hetgeen ten verderve gedoemd was, vergaan of ten doem verwezen. En hetgeen dan voor God, voor de engelen en voor de geloovigen de eeuwige toekomst aanbiedt, is nu uitgekomen in zijn geheel nieuwen vorm, op een aarde die geheel nieuw optreedt, en onder een hemel die met geheel nieuwen glans het verjongde aardrijk overdekt.

Natuurlijk was het, toen Johannes dit ternederschreef, nog niet alzoo in de werkelijkheid. Het was al te gader nog niet anders dan een voorstelling van wat 't zijn zou, en alzoo vooralsnog enkel in beeld. Maar deze voorstelling in het heilig visioen gaf dan toch wat komen zou, als in realiteit te aanschouwen, en in het beeld dat Johannes hiervan opving, schreed 't nu al voort tot het finale einde. Met opzet gewagen we nu nog niet van wat Openbaringen 20 ons biedt, en dat beter geheel op zich zelf behandeld zal worden, als we eerst den gladden gang van de Voleinding in haar hoofdstadiën zullen gevolgd hebben. We kunnen en mogen dan hier ook niet anders doen, dan de van vs. 11 af ons gegeven voorstelling opvatten als hetgeen metterdaad en werkelijk alzoo plaats grijpt. Als het in hoofdstuk 21 vs. 1 v.v. heet dat Johannes *zag* een nieuwe aarde en een nieuwen hemel, dan is 't duidelijk dat hij zelf op dat oogenblik nog op Patmos, en alzoo op de oude aarde vertoefde, maar toch tevens, dat in het visioen dat hem te beurt viel en waar hij geheel in opging, een ganschandere realiteit was ingetreden,

en dat in die visionaire wereld, waar hij met heel zijn ziel inging, metterdaad de overgang uit de oude in de nieuwe bedeeling of nieuwe orde van zaken plaats greep. Voor wat nu dien overgang van het visioen betreft, hangt 't alles aan vs 11 en aan hetgeen daarop volgt. Van de ure van Zijn Hemelvaart af was de zetel van den Christus geweest aan de Rechterhand van den troon Gods. Er was na de Hemelvaart een periode van afwachting ingetreden. In die periode van afwachten had de Christus Zijn profetische, priesterlijke en koninklijke taak volbracht. Hij had Zijn Woord uitgezonden om Zijn kerk te verzamelen, Hij had hoogepriesterlijk voor Zijn geloovigen gebeden, om hun de verzoening te doen toekomen. Hij had als Koning geheerscht, om Zijn kerk tegenover het ongeloof staande te houden. Nu echter kwam aan dit alles een einde. Het ging nu op de laatste worsteling toe. De Christus daalde nu uit den hemel en van den troon naar de onder doem en vloek bezwijkende aarde neder. Gelijk Hij eens in Bethlehem onder den zang der engelen tot het leven op deze wereld was ingegaan, om als 't Lam Gods te redden en te zaligen, zoo daalde Hij nu ten tweeden male tot onze aarde neder, doch nu in geheel andere gestalte en met geheel ander doel. Hij kwam nu niet nogmaals om te verzoenen, maar om te veroordeelen; niet om nogmaals zich voor onze wereld op te offeren, maar om aan het zondig bestaan van die wereld een einde te maken; en niet nogmaals als Redder, maar als Rechter. De ure der behoudenis was nu voorbij gegaan, en de ure der verdoemenis trad in.

Dat de Christus alsnu in dit karakter van *Rechter* en niet nogmaals van *Redder* verschijnt, toont geheel de voorstelling. Neem slechts eenerzijds de Kribbe van Bethlehem met den engelenzang in Efrata's velden, en hier den hemelschen Rechter die op het paard zittend zich aanmeldt. Het is nogmaals het witte paard, waarop reeds in Openb. 6 : 2 gewezen was, toen 't daar heette: „En ik zag, en zie een wit paard, en die daarop zat had een boog, en Hij ging uit overwinnend en opdat Hij overwon.

Hier echter is de voorstelling een geheel andere. Wel staren we andermaal op 't „witte paard", doch het geheel van de voorstelling is toch geheel afwijkend. In Openb. 6 : 2 en vervolgens waren er vier paarden, het ééne waarop de Zone Gods gezeten was, wit gelijk hier, maar daarnaast verschenen drie andere paarden, het ééne rood, het tweede zwart en het derde vaal. Hier daarentegen bespeuren we van die drie andere paarden niets meer, doch zien we, geheel anders, den Zone Gods, die op 't witte paard gezeten is; maar dan mét den Christus groote heirlegers uit den hemel,

die eveneens op witte paarden gezeten zijn, en als heirleger des hemels achter den Christus aankomen, om Zijn oordeel aan de wereld te voltrekken. Het verschil van toen en nu komt ook hierin uit, dat in hoofdstuk 6 de Christus een boog hanteert, waarvan de verderfdreigende pijlen afvliegen, zoodat 't een worsteling op grooten afstand blijft; hier daarentegen hanteert de Christus 't zwaard, een wapen dat uiteraard vlakbij treft, wondt en doodt. Ook in den naam dien de Zone Gods in Bethlehem en hier draagt, dient het alles uiteenwerpend verschil zich aan. Daar in Efrata's velden was het 't Kindeke van Bethlehem, hier is de uitdrukking van heel Zijn verschijning gegeven in de twee loftonen van „Getrouw en Waarachtig", terwijl Hij hier, zegt vs 11, komt niet om te zaligen, maar om te *oordeelen,* en niet om te vergeven, maar om *krijg te voeren in gerechtigheid.* Dit laatste geeft dan uiteraard te kennen, dat alle vergeving en kwijtschelding thans een einde nam, en dat 't van deze ure af alles in gestadige en volstrekte gerechtigheid toegaat. Wie geheiligd is wordt van zelf gespaard, doch dan ook gaat onder het oordeel voor eeuwig onder, wie in zijn vijandschap tegen den Zoon des menschen volhardt.

Dit gestrenge, niets ontziende, en al 't onheilige ter nederwerpende karakter van Jezus' verschijning ten gerichte, wordt ons dan in breede, aangrijpende trekken in beeld geteekend. Niet lokkend en teeder ziet Hij neder op wat voor Hem verschijnt, maar Zijn oogen waren veeleer „als een vlamme vuurs". Niet meer sprak in Hem de Man der Smarte, maar *vele* koninklijke hoeden waren het kenteeken en de aanwijzing van de heerschende macht, waarmede Hij thans optrad. En bij dit alles bleef Hij voor de wereld een ondoordringbaar geheimenis. Er staat toch in vs 12 dat Hij op Zijn Koninklijke kroon een naam geschreven had, dien niemand verstond dan Hij zelf, doch dat Hij (zie vs 13) door de heirlegers die Hem volgden, werd aangeroepen en toegejuicht als het *Woord Gods;* iets wat natuurlijk geen naam was, maar de uitdrukking van Zijn verborgen wezen. Eenerzijds alzoo een mystieke Godsnaam, dien zelfs de engelen niet verstonden, en anderzijds een rijke naam, die 't mysterie van zijn eigen wetenschap was. Doch hierbij blijft 't niet. Ook de uitwendige verschijning van den Christus vertoont zich in sprekende trekken, en zoo meldt ons vs 13 „dat Hij bekleed was met een kleed, dat met bloed geverfd was". Het is die trek van 't bloed, die altoos weer naar Golgotha terugwijst, en telkens opnieuw doet uitkomen, hoe de triomf, die ten slotte het deel van den Overwinnaar zal zijn, Hem niet toevalt als een gunst of gave, maar loon en vrucht is van wat de Man van Smarte op aarde doorworsteld heeft. Het *bloed* als menschenbloed verstaan, blijft

hierbij niet alleen zijn naam behouden, maar ook zijn oorspronkelijke rol vervullen. De Christus kwam op aarde om 't verbeurde leven te redden, en dat leven der menschen hing, van de Schepping en de geboorte af, aan het levensbloed. Het bloed was niet iets bijkomstigs, maar het essentieele. In het bloed school het leven. Zijn leven schonk de Heiland eerst toen Hij Zijn bloed voor ons vergoot. En daarom moet ook hier met even zoovele woorden worden aangegeven, dat „Hij bekleed was met een kleed, en dat dit kleed met bloed geverfd was." Nu is bloeding ook denkbaar bij ongeval of door een kwetsing van de huid of van een der aderen. Doch zoo mag het hier niet opgevat. Ten slotte schuilt toch in 't bloed 't leven zelf, en als de dood is ingetreden, teekent zich dit zeer kennelijk in het bloed af. Het bloed is hier alzoo niet als het bloed van een wonde genomen. Niet als een bloed dat had kunnen vergoten worden zonder 't leven aan te tasten. Gelijk 't in de Evangeliën wordt aangeduid, is het hier in Zijn *levensbloed* dat de Heiland is aangetast, en het is door de aantasting van het leven in het bloed, dat èn de dood is ingetreden, èn de vergieting van dat bloed eerst haar hooge beduidenis had. Daarom worden die twee dan ook bijeengevoegd. Eenerzijds dat Zijn kleed met bloed geverfd was, en anderzijds dat Hij, wiens bloed alzoo Zijn sterven bezegelde, zelf en in eigen persoon het Woord van God was. Reeds in zijn Evangelie had de apostel Johannes hierop zoo vollen nadruk gelegd: „In den beginne was het Woord en het Woord was bij God. Dit was in den beginne bij God."

Het alles doorzettende in dit visioen ligt nu daarin, dat de Zone Gods hier niet als eenzaam Persoon geheel op zich zelf verschijnt. Hij verschijnt niet alleen, om als met een bestraffend woord de geheele paganistische macht ter neer te slaan. Op aarde waren het ontelbare heirlegers, die in de legerbenden van den antichrist, en daarachter nog in de benden van Gog en Magog, gereed stonden, om de doodelijke worsteling tegen den Messias op te nemen. Denkt ge u nu, dat de Christus als met Goddelijke almacht deze onheilige legermacht had aangegrepen en terneergeworpen, zoo behoefde er van deze heirlegers geen sprake te zijn geweest. Doch zoo gaat 't niet toe. De onheilige wereldmacht wordt niet als met een tooverwoord teruggeslagen. Er wordt veeleer macht tegenover macht gesteld. Er wordt een strijd aangebonden, en waar in dezen finalen strijd de antichrist ten slotte alle demonische heirmachten, en zulks wel met Gog en Magog vereend, in slagorde opstelt, om den Zone Gods terneder te slaan, daar is het volkomen natuurlijk, dat ook de Christus niet eenzaam optreedt, maar ook op Zijn beurt

Zijn heirlegers oproept, om Hem te volgen en den doodelijken slag onder Zijn leiding door heirlegers tegen heirlegers te laten ondernemen. Vandaar nu lezen we in vs 14: „En de heirlegers in den hemel volgden Hem", en ook deze waren, evenals de Christus zelf, gezeten op witte paarden, en ook zij waren gekleed met wit en rein fijn lijnwaad. En terwijl nu de duizend maal tienduizenden engelen als een onweerstaanbare heirmacht uit den hemel op de aarde nederdalen, om den strijd, ja, de doodelijke worsteling met de paganisten, die onder leiding van den antichrist stonden op zich te nemen, gaat er uit den mond van den Christus een scherp zwaard uit. Doch hiertoe bepaalt zich het machtsgeweld niet, waarmede de Christus de heidensche, antichristelijke macht aangrijpt. Zoo toch lezen we in vs 15: „Uit Zijn mond ging een scherp zwaard, opdat Hij hiermede de heidenen slaan zou". Met een ijzeren roede zal Hij hen te lijf gaan, en om nu weer op 't oude beeld van Openb. 14 : 19 en 20 terug te komen, wordt er bijgevoegd, dat „Hij den wijnpersbak van den wijn des toorns treedt, ja meer nog, den wijn der gramschap des Almachtigen Gods". Alzoo bijna letterlijk wat reeds in Openb. 14 was aangekondigd. Daar toch heette het, dat „de engel de druiven afsneed van den wijngaard der aarde en wierp ze in den grooten wijnpersbak van den toorn Gods". Om klaar en helder de glorie van den Overwinnaar te doen uitkomen, volgt dan ook ten slotte: „Hij heeft op Zijn kleed dezen naam geschreven: Koning der koningen en Heer der heeren".

Eerst zoo verstaat men dan ook wat hierop in vs 17 volgt, dat alsnu Johannes een engel waarneemt, die in de zon staat. Dat wijzen op de zon toont toch dat het oogenblik gekomen is, waarop de geheele bouw van het bestaande Heelal wordt aangetast. Wat het eerste vers van hoofdstuk 21 ons te kennen geeft, dat 't alles vernieuwd wordt, zoodat niet alleen onze aarde een algeheele verjonging ondergaat, maar dat ook de hemel zijn bestand verliest en als een geheel andere hemel zich alsnu vertoonen zal, vindt ge hier in vs 17 van hoofdstuk 19. Het is de zon als het centrum van geheel ons zonnestelsel, die hiermede betrokken wordt in de omzetting van al het bestaande. Ook Paulus in 2 Thessal. 2 : 3 v.v., en niet minder Petrus wees er zoo met nadruk op, dat, ging het einde in, geheel de bestaande toestand een radicale wijziging zou ondergaan. Met de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel wordt in 't minst niet enkel gedoeld op zekere verandering die zou intreden, gelijk zelfs reeds in deze bedeeling groote streken in den Oceaan en in 't bergland aanmerkelijke wijziging ondergingen. In vollen, werkelijken zin zou 't worden een *nieuwe* aarde en om die nieuwe aarde een nieuw firmament gespreid. Aan die algeheele

omzetting en wijziging van 't bestaande is 't in het visioen, dat Johannes ten deel viel, dan ook nu toegekomen. Een engel in de zon staande laat een groote, machtige stem tot al het gevogelte des hemels uitgaan: „Komt herwaarts en vergadert u tot het avondmaal des grooten Gods." En dat waartoe? Waarom anders, dan omdat thans het oogenblik intreedt waarop al wat glansde en in majesteit schitterde, plotseling ter neder wordt geslagen en ondergaat. De koningen gaan thans ten onder, en met hen hun veldheeren. Zoo toch staat er in vs. 18: „Opdat gij eet het vleesch der koningen, en het vleesch der vorsten over duizend". Ja, tegen alle aardsche macht gaat thans de overmacht van den Christus lijnrecht in. Daarom staat er met zooveel nadruk bij, dat 't vleesch, d.i. de uitwendige macht van al wat tegen God inging, vernietigd wordt, niet alleen de Koningen en veldheeren, maar ook „het vleesch van de paarden en die daarop zitten, van alle vrijen en dienstknechten, van alle grooten en kleinen." En nu treedt 't al nogmaals in zijn antichristelijke saamvoeging en formatie naar voren, en wordt in die formatie en saamstelling te niet gedaan. Johannes ziet weer 't beest opduiken, en achter het beest aan de vorsten der aarde, en achter die vorsten hun heirlegers, en hij ontwaart, hoe geheel die georganiseerde en in elkander gewrongen demonische wereldmacht zich nu opmaakt, om den Christus te bestrijden, in den stelligen waan, dat het haar nog gelukken zal, om te triomfeeren.

Doch nu juist treedt dan ook het volstrekte keerpunt in. Immers zoo zegt vs. 20: „Het beest werd *gegrepen,* en met het beest de valsche profeet, die de teekenen in de tegenwoordigheid er van gedaan had, door welke hij verleid had die het merkteeken van het beest ontvangen hadden en die deszelfs beeld aanbaden. En deze twee „zijn levend geworpen in den poel des vuurs die met sulfer brandt." Hiermede is de groote slag geslagen. Al wat door den antichrist, door de demonische strijders, en zoo ook door het beest en den Gog en Magog tegen het Heilige was opgezet en doorgedreven, wordt nu plotseling en als met één slag in machteloosheid ter neder geworpen. En nadat hiermede de leiders en verleiders tot machteloosheid zijn gedoemd en in hun wezen ontwricht zijn, volgt er nu een algemeene dooding van al wat zich tegen God dorst verheffen. Immers zoo besluit vs. 21: „De overigen werden gedood met het zwaard desgenen, die op het paard zat, hetwelk uit zijn mond ging, en al de vogelen werden verzadigd van hun vleesch." Zoo is 't dan nu uit. Al wat uit de wereld der menschenkinderen, of uit de wereld der demonen, of uit de demonische sfeer van het beest, en den draak en den antichrist zich tegen God en Zijn

Gezalfde had opgemaakt, is nu in 't hart gegrepen en van alle macht beroofd. Wat ten verderve gedoemd was, is er nu geweest, en het oogenblik is ingetreden, waarop de nieuwe toestand van hemel en aarde zal ingaan.

XXXII. Het duizendjarig rijk.

> En ik zag den grooten troon, en dengene die daarop zat, van wiens aangezicht de aarde en de hemel wegvlood, en geene plaats is voor die gevonden.
> OPENBARING 20 : 11.

HET eerste gedeelte van hoofdstuk 20 der Openbaringen, waaraan we thans toe zijn, levert voor de uitlegging bijna onoverkomelijke moeilijkheden op, zoo zelfs dat nog steeds te betwijfelen valt, of de gereede en juiste uitlegging van de eerste tien verzen van dit kapittel gevonden is. Om het gewrongene van wat ons hier wordt voorgelegd in te zien, behoeft men slechts én wat vlak voorafgaat èn wat er aanstonds op volgt met elkander in verband te brengen. Vat men de duizend jaren waarvan hier in vs 2, 3, 4, 5, 6, sprake is, in letterlijken zin op, dan is hetgeen hier geleerd wordt, op geen manier met hetgeen voorafgaat in natuurlijk verband te brengen. Dan toch zou het wederkomen van den Christus, om de aarde te richten en het einde te doen ingaan, eerst na afloop van die duizend jaren zich denken laten, en dit nu is juist met wat in hoofdstuk 19 vlak voorafgaat, volstrekt onvereenigbaar. In hoofdstuk 19 toch wordt op klare en duidelijke wijze medegedeeld, dat de Christus reeds tot het houden van het eindgericht was uitgetogen. „Ik zag, zoo schrijft toch Johannes, ik zag den hemel geopend, en zie een wit paard, en die daarop zat, was genaamd Getrouw en Waarachtig, en Hij oordeelt en voert krijg in gerechtigheid." Ook de verdere teekening die van den Christus hier gegeven wordt, geeft den stelligen indruk, dat Zijn stil zitten aan de Rechterhand Zijns Vaders een einde had genomen, en dat Hij alsnu uittrok, om het einde der dingen te doen ingaan. Zoo toch lezen we in vs 12 en volgende: „En Zijne oogen waren als een vlamme vuurs, en op Zijn hoofd waren vele koninklijke hoeden, en Hij had eenen naam geschreven, dien niemand lezen kon dan Hijzelf. En Hij was bekleed met een kleed dat met bloed geverfd

was, en Zijn naam wordt genaamd het Woord Gods." En dan volgt wat nog veel sterker Zijn verschijning ten gerichte aanduidt. Zoo toch staat er in vs 14 v. v.: „En de heirlegers in den hemel volgden Hem op witte paarden, gekleed met rein en fijn lijnwaad. En uit Zijnen mond ging een scherp zwaard, opdat Hij daarmede de heidenen slaan zoude. En Hij zal ze hoeden met een ijzeren roede, en Hij treedt den wijnpersbak van den wijn des toorns en der gramschap des Almachtigen Gods. En Hij heeft op Zijn kleed en op Zijn dij dezen naam geschreven: Koning der koningen en Heere der heeren." Ook al laten we hetgeen dan nog volgt voorshands rusten, zoo is het toch aan geen twijfel onderhevig, of in hetgeen reeds deze verzen met zekerheid te kennen geven, wordt ons het beeld van den Christus geteekend, gelijk Hij ten oordeel en ten gerichte uitgaat en het einde der dingen verwerkelijken zal.

Doch natuurlijk mogen we zelfs hierbij niet blijven staan. De aankondiging toch van de Wederkomst van den Christus, gelijk het 19e kapittel ons die met zulk een beslistheid teekent, staat in rechtstreeksch verband met hetgeen van het 6e hoofdstuk af tot kapittel 19 uiteen was gezet. Al laten we de vier eerste kapittels van 2—5 voor het oogenblik rusten, achtereenvolgens werden in de daaropvolgende hoofdstukken dan toch eerst de zeven *zegelen* tot aanschouwing gebracht. Doch ook hierbij bleef het niet. Op de zeven zegelen volgden aanstonds de zeven *bazuinen.* Van deze las men tot in hoofdstuk 16. En toen vertoonden zich de zeven phiolen, die welbezien tot hoofdstuk 19 voortgingen. Eerst nadat nu deze zeven zegelen, deze zeven bazuinen en deze zeven phiolen achtereenvolgens een reeks van één en twintig verschrikkingen hadden aangekondigd, en feitelijk reeds heel het bestand van het aardrijk en van het leven der menschenkinderen een radicale aangrijping had ondergaan, zoodat de normale toestand van het aardsche leven de uitwerking van den vloek had ondervonden, en de aardsche toestanden in gedeeltelijken jammer en ellende waren overgegaan, kwam nu aan het slot het ontzettende gericht, dat door dit alles was voorbereid en werd op de klaarste en duidelijkste wijze aangegeven, dat alsnu het eindgericht intrad en het oordeel uit den Hooge over het aardrijk niet alleen, maar ten deele zelfs over het geheele geschapene Heelal zou uitgaan. Het 19e kapittel laat desaangaande geen den minsten twijfel. De Zone Gods is nu reeds opgestaan uit den zetel Zijner eere, dien Hij aan Gods Rechterhand innam. Zelfs werd met geen ordinairen tijd meer gerekend. Het einde was er, en het oordeel brak aan.

Meer nog zelfs trad in. Een engel Gods, zoo zegt ons vs 17, nam

zijn plaats in de zon, en riep van daaruit alle vogelen des hemels toe: „Komt herwaarts en vergadert u tot het Avondmaal des grooten Gods." Dit nu doelde er op, dat het vleesch der koningen, en der oversten en der sterken, saam met het vleesch der paarden en van alle burgers en dienstknechten, kleinen en grooten, ten prooi zou worden voor de vernielers. Dit leidde tot een laatste worsteling. In vs 19 toch heet het: „En ik zag het beest en de koningen der aarde en hun heirlegers vergaderd om krijg te voeren tegen Hem die op het paard zat en tegen Zijn heirlegers." Hiermede ving de doodelijke worsteling aan, die er op uit liep, dat het beest en de valsche profeet, en al wat hun onderworpen was, gegrepen werden. Het ging toen alles levend in den poel des vuurs, die met sulfer brandt. En de overigen, zoo besluit dan het 19e kapittel, de overigen werden gedood met het zwaard desgenen die op het paard zat, d. i. met het zwaard van den Christus, en alle de vogels werden verzadigd van hun vleesch. Er is hier alzoo sprake, niet enkel van een oordeel dat dreigt en aangekondigd wordt, maar van een oordeel en strafgericht, dat voldongen wordt. Snel zelfs volgt 't één op het ander. Van een pauze in 't verhaal, die het tooneel zou doen afwisselen, is van verre geen sprake. Het einde brak door. Te niet gedaan en van macht en leven beroofd, werd al wat onder het oordeel door moest gaan, en men kan na lezing van het 19e hoofdstuk onder geen anderen indruk verkeeren, dan dat de eindbeslissing nu is ingetreden, en dat de Zone Gods Zijn oordeel voltrekken gaat. Er blijft niets meer te vernietigen over. Al wat nog een schijn van grootheid bezat, is te niet gedaan, en de Christus heeft in Zijn eindoordeel over den jammer der zonde getriomfeerd.

Stond dit nu nog op zichzelf, zoo kon men het zich nog voorstellen, alsof tot op dit laatste oogenblik de gewone gesteldheid van het aardsche leven haar ouden vorm behouden had, zoodat niets van wat bestond, veranderd was, en nu als met één ruk heel de gesteldheid van het menschelijk aanzijn op aarde te niet werd gedaan. Doch hiervan is, gelijk we reeds opmerkten, geen sprake. De plagen, die met de zeven zegelen, de zeven bazuinen, en de zeven phiolen over het aardrijk waren uitgegoten, hadden niet alleen geestelijk het menschelijk leven aangegrepen, maar ook de natuur en hetgeen uit die natuur zich aan den mensch aanbood, geheel ontwricht. Ramp na ramp was over het menschelijk leven uitgegoten. Jammer na jammer had het menschelijk leven op aarde uit zijn voegen gelicht. Zoo bang zelfs was reeds van meet af de ontzetting geworden, die de kinderen der menschen aangreep, dat ze zelven den dood zochten, geen heil meer in het aardsche leven

zagen, en er als om smeekten om uit dit ontredderde leven te worden weggenomen. Zoo geweldig was de ontzetting die zich van de leiders en hoofden der volkeren meester maakte, dat ze reeds bij de realiseering van de zegelen in volstrekte wanhoop den dood zochten, en (zie hoofdstuk 6 : 15 v.v.) uitriepen „tot de bergen en steenrotsen: Valt op ons en verbergt ons voor het aangezicht Desgenen die op den troon zit en van den toorn des Lams." Er is alzoo geen sprake van, dat ten tijde dat het oordeel in hoofdstuk 19 intrad, het menschelijk leven op deze aarde nog zijn vroegere aantrekkelijkheid zou behouden hebben. Niets hiervan was overgebleven, en een toestand was, reeds eer de bazuinen haar onheilspellend geluid gaven, van alle zijden ingetreden, die het leven op aarde met schrik en angst vervulde. Zelfs mag aangenomen, dat de zegelen, de bazuinen en de phiolen niet getoefd hebben, maar met zekere snelheid op elkaar gevolgd zijn. En vast staat in elk geval, dat hetgeen hoofdstuk 19 ons bericht omtrent het oordeel dat de Zone Gods aan de onheilige wereld zou voltrekken, ontzettend en vernietigend zou zijn. Nimmer toch mag vergeten worden, dat hetgeen kapittel 19 ons in beeld brengt, de slot-uitkomst is van al hetgeen er uit de zegelen, bazuinen en phiolen vooraf was gegaan. Er was dan ook geen sprake van, dat het gewone, normale leven zich onderwijl ongestoord had voortgezet. Er zijn nauwelijks woorden te vinden voor den jammer, die reeds over deze aarde en het menschelijk geslacht gekomen was, en hetgeen kapittel 19 ons als eindresultaat afteekent, is een zoo stellige uitbreking van het eindoordeel, dat er daarna van het normale menschelijk leven op deze aarde geen sprake meer kon zijn.

Het liefst zou men dan ook van het 19e op eenmaal naar het 21e hoofdstuk overgaan. De triumf van den Zone Gods was geen oogenblik meer twijfelachtig. Na al wat in de voorafgaande periode van de zegelen, bazuinen en phiolen in heel de wereld openbaar was geworden, bleek dan nu toch, dat de overwinning aan den Zone Gods verbleef. De verzondigde en verloren wereld had in het niet kunnen terugzinken, en de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel openbaar worden. En het een zou als vanzelf zich aan het ander hebben aangesloten. Al 't onheilige werd gedood door het zwaard desgenen die op het paard zat, en „toen zag ik, Johannes, een nieuwen hemel en een nieuwe aarde, want de eerste hemel en de eerste aarde waren voorbijgegaan, en de zee was niet meer."

Sloot nu hetgeen de Chiliasten bedoelen, zich bij dit resultaat aan, dan zou er op zichzelf niets ondenkbaars noch onredelijks in

schuilen, dat de laatste strijd die niet meer met de zondaars onder de kinderen der menschen, maar met den satan moest worden uitgestreden, na deze aanvankelijke overwinning van den Christus intrad, en zou niets ons beletten, ons een nieuwe korte periode te denken, waarin de satan overweldigd werd, en ten slotte de eindstrijd volstreden werd. Doch juist dit is niet de voorstelling, die men ons opdringt. Wel houde men hierbij in het oog dat het Chiliasme in velerlei onderscheiden vormen optrad, en bovendien in den loop der eeuwen aan de zich voordoende gesteldheden van het kerkelijk leven zeer wisselende en uiteenloopende vormen ontleende. Ook thans is dit zoo. Men kan ook nu allerminst zeggen, dat alle Chiliasme dat zich aandient, in geheel gelijken vorm optreedt. Bij de nadere bespreking zullen we hier zelfs nadruk op leggen. Doch waar het in dezen eersten aanloop voor ons op aankomt is, vóór alle dingen het verband met Openb. 6—19 niet te verbreken of los te laten, zoodra we overgaan tot het twintigste kapittel. We mogen niet toegeven aan de onhoudbare voorstelling, alsof Johannes, aan de gerichten van kapittel 20 toegekomen, zich het op eenmaal zou hebben ingedacht, alsof de inhoud van kapittel 6—19 niet meer meê telde. En waar men dit aan Johannes niet mag toedichten, mag veel minder nog het standpunt ingenomen, alsof de Geest des Heeren die Johannes leidde, bij den aanvang van kapittel 20 plotseling het voorafgaande als niet geopenbaard ter zijde zou hebben geschoven. Men kan de Openbaring niet als een heilig geschrift, door hoogeren Geest ingegeven, beschouwen, of de onderscheidene deelen van het geheele boek moeten in geregeld verband met elkander staan, en hetgeen ons in kapittel 20 geopenbaard wordt, moet in goede volgorde saamhangen met hetgeen daarachter ligt.

Van alle overdrijving wenschen we ons hierbij te onthouden. Grif geven we toe, dat met name in het laatste stuk der Goddelijke openbaring, die aan Johannes ten deel viel, een tijdsverloop en een tijdsindeeling en berekening kan voorkomen, die afwijkt van onze gemeene voorstelling, maar dit laat toch nimmer toe, dat de afwijking in algeheele onzinnigheid van voorstelling zou overslaan. Dit springt zoo in het oog, dat de meer nadenkende Chiliasten hierop zelve de aandacht vestigen, en ten deele hun voorstelling door rechtmatige wijziging doen ontkomen aan de ondenkbaarheden, waarin de ultra's onder hen vervallen. Zelfs het cijfer van de duizend jaren liet meer dan één van hen vallen. Doch dit alles heft het hoofdbezwaar niet op, dat zich op onweerstaanbare wijze aan ons opdringt, zoo men feitelijk den inhoud van Openb. 6—19 ter zijde schuift, of beter nog gezegd, als niet geschreven beschouwt.

Denkt men zich toch geheel deze voorafgaande openbaring weg, en stelt men het zich voor, alsof de inhoud van hoofdstuk 20 : 1—10 geheel los en op zichzelf werd aangeduid, zoo zou er op zich zelf niets tegen zijn, om zich de letterlijke opvatting van Openb. 20 : 1 : 10 als de rechtmatige profetie voor te stellen. Het groote bezwaar waarop men hier stuit, en waardoor zulk een opvatting van deze tien verzen radikaal wordt afgesneden, ligt juist in wat voorafgaat. Men kan en mag geen ingang geven aan een voorstelling, alsof eerst plaats zou grijpen, wat in de hoofdstukken 6—19 ons als stellig naderende wordt aangekondigd, en alsof dan daarop een periode van duizend jaar zou volgen, die zich aandient alsof de inhoud van hoofdstuk 6—19 wegviel. Hoe ook opgevat, komt dit altoos op een spelen met de Wederkomst des Heeren neder, en het is hiervoor, dat we ons met alle beslistheid hebben te wachten. Veel mag en kan ook hier geschikt en verschikt worden, maar te erkennen, dat er een parousie van den Christus zou hebben plaats gehad, en dat „de heirlegers des hemels den Messias bij die nederdaling op aarde zouden verzeld hebben", om dan vlak daarop een opvatting te huldigen, die tusschen deze nederdaling van den Christus en het einde nogmaals eeuwen inschuift, ware een onredelijkheid, die niet mag worden geduld.

Ongetwijfeld zou er naar menschelijke berekening sprake kunnen en moeten zijn van een bepaald tijdsverloop, doch de Openbaringen wijzen er ons zelven op, dat er geen tijd, in den gewonen zin, meer zijn zou. Vanzelf zou er wel zijn *duur*, voortgang en overgang van oogenblik op oogenblik, maar met de Wederkomst des Heeren viel het enge van onze aardsche tijdrekening vanzelf weg. Dit nu werkt, als we ons zoo mogen uitdrukken, naar twee kanten. Eenerzijds kan hetgeen een betrekkelijken duur heeft, als in een enkel tijdstip zich samentrekken, en anderzijds kan het wat als vliegensvlug voorbijgaat, zekeren duur doen erlangen. Hoofdzaak echter is hierbij, dat hetgeen in het gewone leven op dagen en jaren beslag legt, zich doet saamtrekken als in een oogwenk, en toch een belangrijke uitwerking kan doen erlangen. Vooral wat hier hoofdzaak is, d. i. de inwerking van satan en zijn demonen op ons aardsche leven, vraagt niet om langen duur van wat wij *tijd* noemen. Denkt men zich terug in den aanvang der Schepping, toen het tot den afval van satan gekomen is, en zijn demonen in dien afval gevolgd zijn, dan is het voor een iegelijk die nadenkt, duidelijk, dat zulke ontzettende gebeurtenissen als in dien afval van satan besloten waren, als in één oogenblik doorleefd werden. Zelfs van Adam en Eva mag en kan dit niet anders opgevat. De eerstgeschapen kinderen

der menschen hebben niet dagen en weken geworsteld om ten deze tot beslissing te komen. De giftige aanval van satan op hun hart kwam in één oogenblik tot beslissing. Eerst bij Eva en straks bij Adam. En al moet men altoos zeker oogenblik van innerlijke gisting aannemen, toch voelt een ieder, dat de beslissing of ze Gode trouw zouden blijven, dan wel zich door satan zouden laten meesleepen, in één enkel oogenblik tot stand kwam.

Ook het omgekeerde nu hiervan is de regel. Een ziel die uit het zondige omgezet wordt in het heilige, maakt deze omzetting in één oogenblik door. Het is God die 't in ons teweeg brengt, en het is één enkel oogenblik in ons leven dat ten deze beslist. In verband hiermede was 't dan ook in 't minst geen eisch, dat 't geen satan ten slotte bij het naderend eindoordeel deed, op lange dagen, maanden en jaren beslag zou leggen. Veeleer sprak 't van zelf, dat ook bij die eindbeslissing de booze werking des geestes, en het verzet hiertegen van beter geest, in zeer korten tijd tot uitwerking kon komen. Het kwam ook hier op finale beslissingen in de gesteldheid der geesten aan. Ook al laat men hierbij nu het denkbeeld toe, dat er eenige tijd verliep, eer de keer in de geesten van volk tot volk was doorgegaan, zoo komt 't toch ook hier bij den satanischen invloed op een enkele doortastende aangrijping aan. Ook al doen we derhalve niets te kort aan het feit, dat satan, toen het aan dit keerpunt was toegekomen, plotseling een ontzettende macht ter zijner beschikking kreeg, en die macht gebruikt heeft, toch volgt hieruit in 't allerminst niet, dat de Wederkomst des Heeren er door verschoven of tegengehouden werd. Geen reden is dan ook denkbaar, waarom hier een geestelijke worsteling van tien eeuwen zou zijn ingetreden. En al is het volkomen waar, dat in deze verzen de uitdrukking van „duizend jaren" herhaaldelijk voorkomt en telkens op nieuw gebezigd wordt, toch mag hieruit in 't minst niet worden afgeleid, dat hier derhalve de uitdrukking van „duizend jaren" op tien eeuwen doelde. Hier tien eeuwen in te schuiven, zou geheel den inhoud van Openb. 6—19 onhoudbaar maken. Neemt men hierbij nu in aanmerking, dat de cijfers in de Schrift in 't gemeen, en bijzonder in het boek der Openbaringen, vaak niet letterlijk, maar overdrachtelijk zijn op te vatten, dan valt alle reden weg, waarom men hier op een tijdsverloop van tien eeuwen in zijn betoog zou moeten neerkomen.

XXXIII. **Het duizendjarig rijk.** *(Vervolg.)*

> En hij greep den draak, de oude slang, welke is de duivel en satanas, en bond hem duizend jaren.
> OPENB. 20 : 2.

MET niet genoeg nadruk kan er op gewezen, dat de engelverschijning die in hoofdstuk 20 : 1 intreedt, doorgaat tot hoofdstuk 21 : 9. Wel behoort de engel, die hier optreedt, tot de engelen welke phiolen uitgoten, maar deze uitgieting was afgeloopen. Zoo lezen we toch in Openb. 21 : 9: „En tot mij kwam een van de zeven engelen, die de zeven phiolen ***hadden,*** welke waren vol *geweest* van de zeven laatste plagen." Hier is alzoo metterdaad afbreking van het voorafgaande tafereel, en treedt een nieuw tafereel in. Van het begin van hoofdstuk 20 daarentegen tot hoofdstuk 21 : 9 loopt 't alles als één samenhangend geheel door. De indeeling der hoofdstukken had dan ook niet moeten zijn, gelijk ze thans is. Als één onafgebroken geheel had de voorstelling van hoofdstuk 20 : 1 tot hoofdstuk 21 : 9 moeten doorloopen, en in de gewijzigde indeeling der beide kapittels had dit moeten uitkomen. Dan toch had men vanzelf gevoeld, dat alle pogingen die zijn aangewend, om de „duizend jaren" die in hoofdstuk 20 : 2, 3, 4, 5, 6 en 7 genoemd worden, op te vatten als perioden van tien eeuwen, falikant uitkomen. Elke opvatting alsof deze „duizend jaren" zouden afrekenen van een veel vroeger tijdstip, bleek sinds lang steeds meer onhoudbaar te zijn. Drie opvattingen hebben die geheel afwijkende uitleggingen beproefd. Augustinus, wien ook Beda bijviel, rekende de 1000 jaren af van het sterven van den Christus op Golgotha; anderen, met name Keil, achtten dat de 1000 jaren zich eerst met de bekeering van Constantijn hadden ingezet; terwijl Hengstenberg afrekende van Karel den Groote. Tegenover al zulke voorstellingen waren nu ongetwijfeld de Chiliasten in hun recht, die terecht volhielden, zij 't al met verschil van voorstelling, dat de 1000 jaren niet reeds achter ons lagen, maar nog in te wachten waren. Blijkt nu uit den samenhang van den tekst, dat hetgeen we in Openb. 20 : 1 tot Openb. 21 : 9 vinden, niet alleen in onderling verband staat, maar pas intreedt na den aanvang der parousie, dan spreekt 't van zelf, dat ook de „duizend jaren" niet in numerieken zin zijn op te vatten. Elke opvatting alsof na de intrede der parousie een nieuwe historische periode van 1000 jaren en meer zou gevolgd zijn, weerlegt zich zelve.

Allereerst toch verlieze men nimmer uit het gezicht, dat de Openbaringen, gelijk ze uit Patmos de kerken ingingen, de strekking hadden om de toen levende gemeenten te sterken en te troosten. Heel de Openbaringen door weerklinkt dan ook telkens de bemoedigende vertroosting, dat de bange verdrukking spoedig een einde zal nemen, want dat de betuiging: „Ja, Ik kom haastelijk," door de gemeente beantwoord wordt met de bede: „Ja, kom Heere Jezus!" Zelfs heeft geheel de apocalypse dit eigenaardige, dat ze zich in het verloop der historie tot over eeuwen rekken en uitstrekken kan, en dat ze toch in elke periode, zelfs van den eersten aanvang af, het na op handen zijn van de toekomst des Heeren toelaat. Geen oogenblik trad de voorstelling in, dat men het einde, en met name de Voleinding, veilig in verre toekomst verschuiven kon. De Christus zelf had steeds het plotseling intreden van zijn parousie op den voorgrond gesteld. En met het oog hierop is dit het eigenaardig karakter van de apocalypse, dat ze zich leent voor tweeërlei opvatting, zoowel voor een bijna onverhoeds en onmiddellijk intreden van het einde, als anderzijds voor het voorafgaan aan het einde van een eeuwenlang verloop. Keer op keer verrassen u in de apocalypse uitdrukkingen en aanduidingen alsof de komst van den Christus zóó zóó te wachten stond, en anderzijds ondergaan die aanwijzingen toch weer zoodanige nadere aanduidingen, dat de twintig eeuwen, die nu reeds bijna verliepen, niet met de aan Johannes gegeven openbaring in tegenspraak geraakten. Laat men nu eenmaal het rechtstreeksch verband los, dat tusschen deze 1000 jaren met wat daarna komt, en dus ook met de Voleinding moet worden volgehouden, dan ligt 't voor de hand, dat men, gelijk vooral Augustinus het aanbeval, de duizend jaren niet eerst na de parousie, maar van meet af laat intreden, en zoo geheel den samenhang tusschen hetgeen aan Openb. 20 voorafgaat, en hetgeen ons in Openb. 20 : 1—Openb. 21 : 19 geboden wordt, laat glippen.

Die vervalsching heeft er op alle manier toe geleid, om òf het verband van de onderscheidene deelen der apocalypse klakkeloos weg geheel uit een te rukken, oftewel om na de parousie een geheel nieuwe historische periode in te voegen, die straks eerst, na verloop van eeuwen, in een tweede parousie haar voleinding vindt. Hierin nu kan zich niet voegen, wie voor de eigen ziel levend contact zoekt met wat de Christus ons zelf op alle manier over Zijn wederkomst op 't hart bond. In geheel de voorstelling die de Christus ons dienaangaande in Mattheus 24 en verwante Evangelieteksten gegeven heeft, is van zulk een tusschenduur niet

alleen geen sprake, maar er is geen plaats voor, en ze is er mede in lijnrechte tegenspraak. Het één klopt niet op 't ander. Overal elders in de Evangeliën en in de apocalyptische geschriften is de parousie niet de opeenvolging van een reeks gebeurtenissen van langen duur, maar een ingrijpende gebeurtenis, die met de opstanding aller gestorvenen, met het eindoordeel dat over de wereld zal gaan, en zoowel met het te niet gaan van deze wereld, als met het straks opkomen van een nieuwe wereld op een nieuwe aarde onder een nieuwen hemel, in rechtstreeksch verband staat. Het is uit dien hoofde een volstrekt ondenkbaar iets, dat tusschen de parousie van den Christus en de Voleinding nogmaals machtige perioden van meer dan duizend jaar zouden intreden.

De parousie en het oordeel met de Voleinding behooren bijéén en vormen één geheel. Van het hiertusschen inschuiven van geheele eeuwen kan geen sprake zijn. Geheel de voorstelling, die ons in de Evangeliën geboden wordt voegt dan ook de parousie met de opstanding der dooden en met het laatste oordeel op het innigst saam. Eer verraadt de Evangelische voorstelling zekere haaste die bijna aan overrompeling doet denken, dan dat er ook maar van verre sprake zou kunnen zijn van eeuwen, die zich tusschen de parousie en haar uitwerking inschoven. Elke poging om tien eeuwen in deze „duizend jaren" te lezen, geraakt dan ook met al wat de Christus zelf ons over de Voleinding op het harte bond, in onverzoenlijken strijd. De vergezichten van Ezechiël en Daniël leiden evenmin tot zulk een zich over eeuwen uitstrekkende voorstelling. Beide profeten toch gaven eeniglijk in beeld, wat hun zelf symbolisch voor den geest was gekomen, en wie de stellige uitspraken van den Christus over wat ons met de Voleinding te wachten staat, legt naast de voorstelling die ons beide profeten gaven, gevoelt terstond, dat ze ons slechts in beeldspraak voorhielden, wat op geheel andere wijze zou gerealiseerd worden.

Evenmin is het verband houdbaar, dat men dan door wil zetten tusschen de heerlijkheid van den Christus die zich in het vernieuwde Jerusalem onder de schare der gezaligden zou openbaren en hetgeen buiten Jerusalem en het heilige land nog op gewone aardsche wijze onder de heidenvolken zou voortduren. Men stelt het zich dan toch voor, alsof wel in Jerusalem en Palestina een bijna hemelsche toestand ware ingetreden, maar dan toch altoos zoo, dat over de breede oppervlakte der aarde, waar de traditie van Gog en Magog naleefde, het zondige wereldtooneel rustig doorging, zoodat het nog steeds missionair bewerkt werd. Iets waardoor men een tweeheid zou verkrijgen, die zich eenvoudig niet bijeenvoegen liet. Men kan niet in Palestina en Jerusalem een

nedergedaald hemelleven hebben, en daaromheen in geheele werelddeelen een normale voortzetting van het zondige aardsche leven. Die intredende „duizend jaar" moeten dan toch een historie vertoonen die duidelijk aangaf, waartoe die tien eeuwen lange periode dienen zou. In het leven op de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel zal het onzondige, geestelijke leven intreden, en kan het eeuwig voortduren van een volmaakt heiligen toestand worden ingewacht; hier daarentegen zou er geen reden voor denkbaar zijn, waarom deze afwachtende periode tien achtereenvolgende eeuwen en meer in beslag zou nemen. Was eenmaal de ure van de voleinde missie ingetreden en ook Israel aan zijn bekeering toegekomen, dan zou voor het doorzetten van dit eindtafereel niet een periode van eeuwen, doch slechts een kort tijdsgewricht van noode zijn, en zou er geen reden denkbaar wezen, waarom de parousie van den Christus zoo eeuw na eeuw een karakter zou moeten aannemen, dat geheel in strijd was met wat de Christus zelf omtrent zijn parousie en van de Voleinding had geprofeteerd.

Ook aan de koninklijke heerschappij der gezaligden, waarvoor men zich op hoofdstuk 20 : 4 beroept, hechte men geen verkeerde beteekenis. We lezen daar dat Johannes in zijn visioen tronen zag, en de gezaligden zaten op dezelve, en het oordeel werd hun gegeven; „en ik zag, zoo gaat hij voort, de zielen dergenen die onthoofd waren om de getuigenis van Jezus, en om het Woord Gods, en die het beest en deszelfs beeld niet aangebeden hadden, en zij leefden en heerschten met den Christus als koningen die duizend jaren." Dit als koningen heerschen, mag hier niet worden misverstaan. Het wijst er toch niet op, dat zij als koningen in luister blonken en heerschten. De jongere uitlegging kwam dan ook tot de vaste uitkomst, dat hier niet gedoeld wordt op het voeren van een heerschappij, die in glans en glorie schitterde. Iets dergelijks ware toch met de heerschappij van den Christus, die nu zelf 't alles in Zijn macht nam, volstrekt onvereenigbaar. Er kan bij goede opvatting, niet anders mede bedoeld zijn, dan dat de gezaligden meê het oordeel velden over wat afviel. Hoe toch zou anders een volk van enkel koningen, zonder onderdanen, denkbaar zijn. De geheele voorstelling erlangt bij die averechtsche opvatting dan ook een beeltenis, waaraan geen realiteit kan beantwoorden. Men zou een rijk van enkel vorsten voor zich krijgen, en niets zou van de historie van dat rijk worden medegedeeld. Het zou aanvangen en eindigen, maar wat 't uitwerken en tot stand zou brengen in een periode van duizend jaren, bleef een volstrekt geheimenis. Er zou een begin en een einde zijn, maar zonder iets dat ook maar van verre

op een stuk nieuwe, heilige historie wijzen kon. Op zich zelf reeds doet het vreemd en onverklaarbaar aan, dat het einde ingaat, en dat de parousie van den Christus zich doorzet, doch dat nu op eenmaal deze allesbeslissende actie gestuit wordt, dat de op gang komende Voleinding wordt tegengehouden en gestuit, en zulks niet voor even of voor een vluchtig voorbijgaande periode, doch voor een periode van duizend jaren, en dat er, als die duizend jaren om en voorbij zijn, in letterlijken zin niets geschied is en niets is tot stand gekomen, waarin dit ongemeen lange oponthoud zijn rechtvaardiging zou vinden. Uiteraard dringt, als het einde zoo nabij is, al wat voor God gewonnen is, naar *de voltooïng* van het einde. Zulk een oponthoud van duizend jaren, ook al laat men het doorleven in heiligen zin, blijft in heerlijkheid toch altoos verre beneden datgene wat de Voleinding zelve zal brengen. En dit mindere zou nu duizend jaren geduurd hebben, om eerst daarna de volle zaligheid te laten ingaan. Niet een vermeerdering, maar een vermindering van 't zalige zou aldus aan de verlosten zijn ten deel gevallen. Dit nu kon zeer zeker, en zou men zich kunnen voorstellen, indien er in die duizend jaren iets ware geschied of tot stand gekomen, dat anders ontbrak. Maar hiervan juist valt niets te bespeuren; er wordt met geen woord van gerept. Zoo vervalt dan alle oorzaak of beweegreden, waarom aan deze tot niets leidende tusschen-periode zulk een ongemeen lange duur zou worden toegekend. In den eigenlijken zin werd na Jezus' ingetreden parousie, toch met geen tijd in den letterlijken vorm van het woord meer gerekend. Ongetwijfeld moet met de binding en de loslating van satan gerekend worden. We staan ook na de parousie voor twee op elkander volgende gebeurtenissen. Satan geraakt eerst in den band der machteloosheid, en wordt daarna eerst vrijgelaten, om zijn eigen ondergang uit te lokken. Doch al is dit niet anders voorstelbaar dan in twee onderscheidene en op elkander volgende perioden, toch kan niets er toe nopen, om die periode in een veelheid van jaren breed uit te meten. In de engelenwereld, en dus ook in de wereld der demonen, wordt niet gerekend met ons tijdsbegrip, en de drie feiten, 1e de binding van satan, 2e de loslating van satan en 3e het eindoordeel over satan, kunnen aanvangen, doorgaan en zich voleinden in wat voor ons niet in jaren, maanden of dagen zou zijn uit te drukken. Voor wat wij als duizend jaren uitmeten, is hier plaats noch ruimte.

Het eenige wat te beweren blijft is, dat het ten slotte losbreken van de barbaarsche volken van Gog en Magog, hun strijd tegen de geordende cultuurvolken, en de eindtriomf door die cultuurvolken op de wilde natiën behaald, op zekeren tijd beslag moet

hebben gelegd. Gaat men nu echter na, in wat vluchtige en overhaaste periode Alexander de Groote zijn toeleg om Azië te onderwerpen, doorzette, zoo ontwaart men toch aanstonds, dat voor deze eindworsteling met Gog en Magog van geen periode van duizend jaren sprake kan zijn. Van wat zijde en uit wat oogpunt ook bezien, blijft er alzoo op geenerlei manier ook maar de minste verklaring over voor de duizend jaren, die in letterlijken zin geheel doelloos zouden zijn uitgerekt, om een gebeuren, dat, op zijn uiterst genomen, zich als vanzelf in een tiental jaren zou voleinden, tot honderdmaal zulk een periode uit te dijen. Er is geen reden, er is geen oorzaak voor te noemen. En de slotsom van elke ernstige beschouwing komt uit dien hoofde altoos weder er op neer, dat òf die tien eerste verzen van hoofdstuk 20 een later ingeschoven stuk schijnhistorie waren, oftewel dat de duizend jaren niet anders dan in symbolischen zin te verstaan zijn.

Zoo komt het ten slotte altijd weer op de vraag aan, of de „duizend jaren" in de eerste verzen van het twintigste hoofdstuk, al dan niet als normale jaren te nemen zijn; een vraag waarvan men vrij stellig beweren mag, dat ze vermoedelijk nimmer tot een eenparige beantwoording leiden zal. Immers men kan en mag het onloochenbare feit niet voorbijzien, dat op deze duizend jaren niet ter loops en als in 't voorbijgaan, maar met bijzonderen nadruk en zes malen achtereen gewezen wordt. De vraag is nu maar, hoe we dit onloochenbaar stellige feit te duiden hebben. Had men dan ook in de Openbaringen van Johannes een geschrift voor zich, waarin de numerieke cijfers de gewone duiding en beteekenis hadden, die ze in ons particuliere proza bezitten, zoo zou er geen oogenblik ook maar de minste twijfel kunnen rijzen, of we hadden hier te rekenen met een zeswerf herhaalde uitdrukking, die zoo beslist en stellig mogelijk op een periode van tien eeuwen doelde. Zoo echter mag men bij de Openbaring van Johannes niet met zijn narekening te werk gaan. Vanzelf is er geen de minste twijfel, of elders in de Heilige Schrift komt herhaaldelijk het getal duizend in eigenlijken zin voor. Bij de wondere spijziging greep het wonder metterdaad aan de vele duizenden plaats, die beide malen gevoed worden. Vooral in het Oude Testament, waar veel meer dan in het Nieuwe met de bijzonderheden en de getalsterkte gerekend wordt, komt het cijfer van duizend keer op keer in eigenlijken zin voor. Zelfs bij de indeeling van het leger moge de duizend man in het bataljon niet altoos stipt compleet zijn geweest, maar allerwegen waar de legersterkte ter sprake komt, bezit dit duizendtal der manschappen toch een eigenlijken, geheel gewonen en normalen

zin. Hieruit echter is niets af te leiden voor wat ons in de Openbaringen wordt voorgelegd, en met name niet in die teksten, waarin niet van wat de mensch doet, maar van hetgeen God Almachtig uitricht, gehandeld wordt. „Duizend" was voor het Joodsche begrip de aanduiding van een overrijke volheid, en werd in dien zin ook voor het doen Gods gerekend, om het niet numerieke, maar geheel algemeene begrip van Goddelijke majesteit en grootheid aan te duiden. Psalm 90 : 4 blijft hier steeds den toon aangeven. Daar toch staat 't zoo scherp mogelijk uitgedrukt: „Duizend jaren zijn in uw oogen als de dag van gisteren, als hij voorbijgegaan is, en als een nachtwake"; en de apostel Petrus komt op deze tijdvervluchtiging terug in zijn tweeden Zendbrief, als het daar in hoofdstuk 3 : 8 heet: „Doch deze ééne zaak zij u niet onbekend, geliefden, dat één dag bij den Heere is als duizend jaren, en duizend jaren als een dag." De „dag des Heeren, zoo merkt Petrus nogmaals twee verzen later op, „de dag des Heeren zal komen als een dief in den nacht, in welken de hemelen met gedruisch zullen voorbijgaan."

Met het oog op deze bezielde uitspraken valt derhalve geenszins te ontkennen, dat én het door Jezus zelf voorzegde, én hetgeen elders in de apostolische litteratuur ons geboden wordt, niet een enkel maal, doch herhaaldelijk er op terug komt, hoe de „duizend jaren" met het oog op de parousie en van de Voleinding, niet letterlijk, maar als symbolische aanduiding gebezigd worden. Er is dan ook geen reden denkbaar, waarom hier, in Apoc. 20 : 1—10, de duizend jaren op eenmaal een beteekenis zouden erlangen, die ze elders in de Openbaringen nergens bezitten. De herhaling van de duizend jaren tot zes malen toe, zou ongetwijfeld in elk ander geschrift tot punctueele uitlegging verplichten, maar van zulk een verplichting kan nimmer bij het doen Gods sprake zijn, en kan met name nimmer gelden, waar van een doen niet van menschen, doch van God Almachtig en dan nog wel in het boek der apocalypse sprake is. Om tot die opvatting te komen, moet men hier in de apocalypse aan de uitdrukking van duizend jaren een beteekenis en een zin toedichten, die ze anders nimmer in dit laatste geschrift des Nieuwen Testaments heeft. De letterlijke opvatting is metterdaad hier in de apocalypse iets indringen, wat door de geheele structuur van dit geschrift afgewezen en weersproken wordt. Zelfs uit het tot zesmalen herhaald gebruik van die uitdrukking „duizend jaren" valt in een geschrift als we hier voor ons hebben, niets af te leiden. Heeft men een geschrift voor zich, waarin eenmaal als vaste regel geldt, dat de cijfers geen numerieke, maar steeds een symbolische beteekenis hebben, dan mist men zelfs het recht, om op een bepaalde plaats een tegenovergesteld gebruik van het cijfer te vermoeden, indien dit gewijzigd

gebruik niet op zeer stellige en zeer duidelijke wijze wordt aangeduid.

Had men dan ook te doen met een breed uitgewerkt stuk profetie, waarin deze duizend jaren in bijzonderheden geteekend en in volle breedte werden uitgemeten, zoodat aanstonds bleek hoe wat te komen stond in niets minder dan tien eeuwen zich voltooien liet, zoo zou men deze uitgewerkte teekening van wat te komen stond, te aanvaarden hebben, en zou men tot geen andere slotsom kunnen geraken, dan dat wel zeer zeker deze tien eeuwen na het begin der parousie zijn ingetreden, doch dat feitelijk daardoor de eerste parousie was te niet gedaan, of te wel dat hetgeen in Openb. 20 : 1—10 ons wordt voorgelegd, niet alleen aan het negentiende hoofdstuk, maar aan de bazuinen en phiolen voorafging. Juist daarom moest er dan ook zoo volle nadruk op gelegd, dat deze tien eeuwen, die men zich hier als ingeschoven denkt, ledig en hol zijn, en ons geen historie bieden. Wat het alsdan zoo overgroote gezette tijdperk vullen moest, ontbreekt geheel. Stel, deze tien eeuwen waren doorleefd, ze zouden op de manier waarop Johannes ze ons voorstelt, geheel doelloos zijn voorbijgegaan en tot niets hebben gediend. Rekent men dit onloochenbare feit nu saam met wat in de Openbaringen aan hoofdstuk 20 vlak voorafgaat, en evenzoo met hetgeen voorts in hoofdstuk 20, en in de acht eerste verzen van het 21e kapittel volgt, dan is 't ons niet geoorloofd, dit nauw ineensluitend verband uit elkaar te rukken, en mag het niet anders worden opgevat, of het maakt saam 't visioen van één enkelen engel uit, dat op het geprofeteerde omtrent den ondergang der aardsche machten aan 't slot van kapittel 19 volgde, en nu als één saamgevat geheel voorafgaat aan de Voleinding. Zonder daarom in het minst te verbloemen, dat de indruk, dien een oppervlakkige lezing biedt, ons hier vooral af zou leiden en licht verlokken zou, om de symbolische uitlegging van Openb. 20 : 1—10 door de praeciese, historische te vervangen, toch blijkt telkens weer bij alle nader onderzoek, dat wie dezen symbolischen weg verlaat, taal, toon en stijl van de apocalypse ter zijde zet, om een opvatting te volgen, die met geheel de strekking van de apocalypse in strijd is. In elk ander geschrift zou de zinsbouw van de tien eerste verzen van hoofdstuk 20 zeer zeker geen andere dan een letterlijke uitlegging hebben toegelaten; nu echter in de Openbaringen het begrip „duizend" *nooit* letterlijk wordt opgevat en ook hier slechts uitdrukking is van de volheid der Goddelijke handeling, nu kan en mag de praeciese, de letterlijke en de historische opvatting Gode niet worden toegedicht, en het is plicht en roeping van den exegeet, om wat als Goddelijke taal tot ons komt, ook naar eisch van de daarbij passende exegese uit te leggen.

XXXIV. **Het duizendjarig rijk.** *(Vervolg.)*

> En hij greep den draak, de oude slang, welke is de duivel en satanas, en bond hem duizend jaren.
> OPENB. 20 : 2.

GAAN we thans terug op de bijzonderheden, die, na het oordeel over het beest en den valschen profeet, aan het slot der Voleinding voorafgingen, dan valt de hoofdindeeling van den breeden inhoud bij vs 10, en loopt de uiteenzetting van daar tot aan het negende vers van het 21e hoofdstuk. Nader ingedeeld blijkt dan, dat we beide malen drie onderdeelen erlangen. Voor wat den overgang van de parousie tot aan de Voleinding betreft, hebben we dan eerst hoofdstuk 20 : 1—3, wijzende op de binding van den satan; daarna komt dan vs 4, 5 en 6, waarin ons de opstanding van de martelaren wordt voorgehouden; en in vs 7, 8, 9 en 10 komt dan ten slotte de onderwerping van satan, die het lot deelt van het beest en den valschen profeet, en nu gepijnigd wordt in alle eeuwigheid. Het voorafgaande legt dan beslag op de duizend jaren, de onderwerping van satan en de worsteling tusschen de gezaligden en Gog en Magog, wel slechts „een kleine tijd", maar toch altoos een „kleine tijd" die buiten de „duizend jaren" valt en daarna komt. En gaat hiermede de Voleinding in, dan teekent zich, wat daarbij plaats heeft, nogmaals in drie groepen af. Eerst komt dan vs 11—13, waarin de opstanding der overige dooden zich aandient; in de tweede plaats de algeheele tenonderbrenging van de onbekeerden, die ons in vs 14 en 15 wordt voorgehouden; en in de derde plaats in kapittel 21 : 1—9 het te niet gaan van de oude wereld en het verschijnen van de nieuwe wereld, die onder den nieuwen hemel voor eeuwig Godes glorie zal doen intreden. Gelijk we reeds aangaven, moet er hierbij volle nadruk op worden gelegd, dat deze pericopen, drie vóór het ingaan der Voleinding, en drie bij de Voleinding zelve, niet vaneen zijn gescheiden, maar saam één innerlijk verbonden geheel vormen. Het is een engel die in hoofdstuk 20 : 1 dit visioen inleidt, en niet vóór hoofdstuk 21 : 9 heeft deze engel zijn visioen voleind, en vernemen we dat een tweede engel optreedt, nu om het visioen over te leiden op een nieuw terrein. Aan deze zesvoudige indeeling moet daarom stipt worden vastgehouden, maar even beslist moet de eenheid en de samenhang van deze zes onderscheidene stukken geheel onze voorstelling beheerschen. Van 20 : 1 tot 21 : 9

zijn 't niet onderscheidene en nieuw opkomende visioenen, maar is het een samenhangend geheel dat den apostel wordt voorgehouden.

Nu gevoelt men aanstonds het vreemde en het raadselachtige, dat de beide perioden die hier in één saamhangend gezicht op elkaar volgen, voor wat haar inhoud betreft, zoo vreemd en zonderling uiteenloopen, en meer nog, dat voor het eerst opkomende een zeer uitgestrekte tijdsperiode wordt aangegeven, terwijl voor hetgeen daarop volgt geen andere aanduiding komt, dan dat 't plaats zou hebben in *een kleinen tijd.* In hfdst. 20 : 3 komt deze tegenstelling scherp uit. Hier toch worden van satan tweeërlei komende dingen voorspeld. In de eerste plaats, dat hij gebonden zou worden in volstrekte machteloosheid, en ten andere dat hij zijn laatste worsteling zou ondernemen, die hem, in den strijd der volken, tot zijn volkomen ondergang leiden zou. Twee perioden alzoo, de ééne waarin niets geschiedt, en waarin satan machteloos als hij is, niets doen kan, en die periode wordt, zoo men hier aan een tijdopgave denkt, gesteld op tien volle eeuwen, terwijl dan daarentegen voor de periode waarin satan vrij zou worden en zijn grooten slag zou slaan, niet anders gesteld wordt dan „een kleine tijd". Zoo toch staat er duidelijk in vs 3, dat de engel den satan greep en hem nederwierp in den afgrond, dien afgrond sloot en verzegelde, zoodat hij de volken niet meer zou kunnen deren, en dat deze periode van machteloosheid en volstrekt nietsdoen zich zou uitstrekken over tien eeuwen. En als dan de tweede periode komt, waarin de satan alle volken van Gog en Magog tegen het heilige volk zou saamtrekken, om de reusachtige eindworsteling met hen te ondernemen, een periode alzoo waarin een stuk historie zal moeten voleind worden, dat in overmacht van feiten nauwelijks zijn wedergade zal vinden, dan heet 't op eenmaal, vlak in tegenstelling met de eerste opgave, dat 't al voleind zal worden „in een kleinen tijd". Denkt men nu bij die „duizend jaren" in gansch gewonen zin aan een periode van tien volle eeuwen, zoo stuit men op het zonderling conflict, dat er twee perioden naast elkander worden geplaatst, en zulks in éénzelfde engelenvisioen, en dat deze twee perioden derwijs vreemd tegenover elkander komen te staan, dat we van de tien eeuwen omvattende periode schier niets vernemen omtrent de historie die in deze tien eeuwen doorworsteld is, terwijl, omgekeerd, van dien zeer „kleinen tijd" ons een zeer omstandig verhaal wordt gegeven, waarin het één uit het andere voortvloeit, en er een geheel van machtige en overweldigende gebeurtenissen uit voortkomt, zóó sterk zelfs, dat na afloop van dezen „kleinen tijd" aard en hemel geheel van gedaante en in wederzijdsche verhouding gewijzigd zijn.

Naast elkander krijgen we dan alzoo eerst drie reeksen gebeurtenissen, waarvan alleen 't begin en 't einde zich aandienen, en vlak daarop drie andere reeksen van gebeurtenissen, die overrijk in haar uitwerking zijn, en het tijdelijke voorgoed in het eeuwige overzetten. Tien eeuwen alzoo voor wat zich in één enkel jaar liet denken, en daarna een algeheele omzetting van hemel en aarde, met geen andere aanwijzing, dan dat ze slechts op een „kleine tijd" beslag legde. Men voelt, dit past niet op elkander, hier ontbreekt alle harmonie en overeenstemming, en toch moet 't als 't visioen van éénzelfden engel één nauw in zijn deelen saamhangend geheel vormen.

Gaan we nu op de enkele deelen van wat op die tien eeuwen beslag zou hebben gelegd, terug, zoo wordt ons in de eerste plaats gemeld, dat de invloed van satan en zijn inwerking in het menschelijk geslacht onverhoeds te niet gedaan werd. Men kan niet zeggen verzwakt of gematigd werd, neen, het liep uit op een vernietiging van satans macht, zoo, dat hij de volkeren en de enkele personen van die volkeren niet meer deren kon. Zoo toch lezen we 't in de drie eerste verzen van hoofdstuk 20: De engel had den sleutel van den afgrond en een groote keten in zijn hand, en zoo gewapend greep deze engel den satan aan en bond hem duizend jaren. Aan een dienstknecht van satan kan hier niet gedacht worden. Er staat toch, zoo uitdrukkelijk als 't slechts kan, duidelijk bij, dat hetgeen de engel greep, satan zelf was. „Hij greep, zoo staat er dan ook, de oude slang uit het Paradijs, welke is de duivel en satan, en bond hem duizend jaren." Er is alzoo sprake van een zeer machtigen engel. Men mag toch niet vergeten dat satan, eer hij viel, beschouwd moest worden als de machtigste van alle engelen, en zoo ligt het in den aard der zaak, dat de hier optredende engel, die den sleutel van den afgrond en de groote keten had, machtig genoeg moest zijn, om satan geheel machteloos te maken, en hem zóó op te sluiten, dat hij al zijn macht op de geestenwereld verloor. Hij werd toch niet alleen gebonden, maar hij werd bovendien, zoo zegt vs 3, tot volstrekte werkeloosheid gedoemd. Immers de engel wierp hem in den afgrond, en sloot hem daarin op, en verzegelde het boven hem, „opdat hij de volken niet meer verleiden zou, totdat de duizend jaren zouden geëindigd zijn". Eerst daarna zou dan voor korten tijd zijn onheilige actie kunnen terugkeeren, en dat zou alsdan in korten tijd zijn volkomen ondergang en verdoeming ten verderve tot onmiddellijk en noodzakelijk gevolg hebben. Natuurlijk hing dit saam met wat vooraf was medegedeeld, dat satan uit de hooge wereld was uitgestooten en gedoemd was om te verkeeren in de diepte van de jammeren des aardschen levens.

Ook dient toegegeven, dat de machteloosheid van satan hier met name ten opzichte van *de volken* wordt aangeduid, zoodat de mogelijkheid niet was uitgesloten dat *persoonlijke* verleiding aanhield, doch dan toch nooit in anderen zin, dan Jezus aanduidde toen hij in Joh. 14 : 30 het uitsprak: „De overste der wereld komt wel, doch heeft aan mij niets". Doch dit daargelaten wordt hier toch duidelijk uitgesproken, dat deze machtige engel van Gods wege gezonden was om den invloed van satan op het volkerengeheel en alzoo op de finale ontwikkeling van het volkenleven te breken.

Deze binding van satan was in 't minst niet een proefneming, hoe 't leven hier op aarde verloopen zou, indien de satanische invloed tijdelijk tot niets herleid werd. Deze binding had een van zelf aangegeven doel voor den nieuw geboren toestand. Die toestand toch was ontstaan door het eerste oordeel dat over satan was uitgegaan, toen hij uit zijn hooge positie, in de sfeer der engelenwereld, neergeworpen was in de diepte van het lagere leven. De verhouding tusschen deze wereld en satan had hierdoor een radicale verandering ondergaan. Deze veranderde positie van satan bracht vanzelf het gevaar mede, dat hij aanstonds deze aarde en het leven op die aarde verpesten zou, en geheel onder demonische overheersching zou brengen. M. a. w. het gevaar bestond van hetgeen nu in vs 7 v.v. wordt bericht: „En wanneer de duizend jaren zullen geëindigd zijn, zal de satan uit zijn gevangenis ontbonden worden, en hij zal uitgaan om de volken te verleiden, die in de vier hoeken der aarde zijn. Gog en Magog, om hen te vergaderen tot den krijg, welker getal is als 't zand der zee", alsof dit alles nu reeds aanstonds intrad. Dit nu kon en mocht niet, wijl het immers het natuurlijk verloop van het oordeel zou verstoord hebben. Vandaar dat er een pauze moest voorafgaan, eer satans uitval doorbrak. En met dit doel nu moest satan aan banden gelegd worden. Nu hij eenmaal, door zijn neerwerping uit de hooge wereld, ons en onze aarde genaderd was en vanzelf een overheerschenden invloed op het leven hier beneden had kunnen uitoefenen, moest zijn macht althans aanvankelijk gestuit worden, en wel zóó gestuit, dat hij de laatste gisting ten goede die onder de volken denkbaar was, niet kon verstoren. Vandaar de hem opgelegde machteloosheid, doch dan ook een machteloosheid voor een bepaald doel, en met het oog op een bepaalde eindworsteling, die nog plaats greep, doch waarbij van eeuw na eeuw geen sprake kan zijn, hoogstens van een vertoeven en overgaan van staat in staat, waardoor de laatste uitwerking van het woord Gods niet verbroken zou worden. Men mag daarom hetgeen ons hier wordt voorgehouden, niet af-

scheiden van wat reeds in hoofdstuk 12 was bericht. Daar toch vernamen we in vs 7 dit navolgende: „En er werd krijg in den hemel, en Michael en zijn engelen krijgden tegen den draak, en de draak krijgde en zijn engelen." Doch, zegt vs 8, de draak met zijn engelen „hebben niets vermocht en hun plaats is niet meer gevonden in den hemel"; iets waaronder uiteraard niet de sfeer om Gods troon te verstaan is, maar de hooge sfeer, waarin het onlichamelijke zich bevond. Uit die hooge sfeer is satan toen met zijn demonen neergeworpen, en heeft hij zijn oponthoud gevonden in de diepere lagen van het stoffelijk leven. Zoo toch staat er in hoofdstuk 12 : 9: „En de groote draak is geworpen, namelijk de oude slang, welke genoemd wordt duivel en satan, die de geheele wereld verleidt, hij is, zeg ik, geworpen op de aarde, en zijn engelen zijn met hem geworpen."

Op deze krasse vermelding in hoofdstuk 12 moest teruggewezen, omdat zonder te letten op dit verband, de aanhef van hoofdstuk 20 niet te verstaan is. De eigenlijke beslissing toch is niet in Openb. 20, maar wel terdege in Openb. 12 gevallen. Lees slechts wat in Openb. 12 onmiddellijk op het aangehaalde volgt. De toenmalige opvanger van de apocalypse schreef toch in vs 10: „En ik hoorde eene groote stem, zeggende: Nu is de zaligheid en de kracht en het koninkrijk geworden onzes Gods en de macht van Zijn Christus, want de verklager onzer broederen, die hen verklaagde, is nedergeworpen." Reeds toen werd dan ook in hoofdstuk 12 de triomfzang aangeheven: „Bedrijft vreugde gij hemelen en gij die daarin woont", en nu staat er bij, dat de satan die tot de wereld was afgekomen, toen reeds grooten toorn had, wetende dat hij *een kleinen tijd* heeft. Deze aanwijzing nu uit hoofdstuk 12 moet altoos in rechtstreeksch verband met hoofdstuk 20 genomen worden. Hetgeen toch in hoofdstuk 20 veraanschouwelijkt wordt, slaat geheel op hoofdstuk 12 terug, sluit er zich bij aan, en is er het onmiddellijk gevolg op.

Zoo toch verstaat men nu klaar en duidelijk, waarom satan moest bedwongen worden, en zijn toovermacht worden gebroken, totdat er gelegenheid zich zou hebben aangeboden, om hetgeen de parousie verzellen moest, en onmiddellijk uit de parousie moest voortvloeien, zou kunnen inzetten. De beslissing lag reeds in hetgeen hoofdstuk 12 ons meldt, doch de parousie van den Christus bracht vanzelf den eisch met zich, dat de laatste poging ter redding nog tot onze wereld zou uitgaan, eer dat er schifting van de heiligen en onheiligen zou kunnen intreden. Dit nu eischt vanzelf een gaping tusschen het eerste inzetten van de parousie en van haar doorgang. Daarom kon niet aan den satan toegelaten, dat hij onmiddellijk

zijn laatste worsteling ondernam. Er moest eerst ruimte geschapen worden, om het eindproces der genade zich te laten voleinden. Uit dien hoofde moest satan in zijn bezetenheid gestuit worden, totdat de oordeelsmacht zou kunnen intreden, en deze is ingetreden onverwijld nadat hetgeen de parousie vanzelf uitlokte, gerealiseerd was.

Dit nu, wat de parousie uitlokte, was uiteraard een laatste appel aan de conscientie der volken, de Joden ingesloten. De spanning des geestes zou nu op 't hoogste komen. Onder alle volken zou men nu doortinteld worden van het besef, dat zóó het einde zou ingaan, en met het oog hierop zou niet alleen de missie haar laatsten slag slaan, maar ook een iegelijk die nog te winnen was, in de conscientie op zoo geweldige wijze worden aangegrepen, dat 't onder alle volk en in allen kring in deze laatste periode tot finale beslissing kwam. Altoos echter zoo, dat 't alles in hooge, heilige spanning verkeerde. De parousie was blijkens hoofdstuk 19 ingetreden, en het eerste oordeel over het beest, den valschen profeet en de aanhangers van deze beiden was reeds voltrokken. Nog slechts op één finale beslissing wachtte het. Onder alle volken zou de schrik der ontzetting heel hun leven aangrijpen, en in verband hiermede, zou, hangende de parousie, een laatste finale beslissing zich uitwijzen, die redde wat nog redbaar was, en het afvallige ter neer wierp, dat ten slotte eindigen zou met tegen God en Christus zich te zetten.

Nu is er op zich zelf niets ongerijmds in, dat deze finale beslissing in de parousie een pauze doet intreden, zoodat de parousie metterdaad zekeren overgang doormaakt. De parousie treedt onverhoeds en plotseling in, maar als ze intreedt gaat er een laatste appèl aan de conscientiën uit, en het is dit laatste appèl, dat satan niet verijdelen en te niet doen mag. Om dit te verhoeden nu wordt satan, die reeds in de aardsche sfeer in het volksleven ingreep, van het eerste oogenblik af in zijn macht gestuit en tot machteloosheid gedoemd, en, om wel te doen verstaan, welk een genade van Godswege aan de kinderen der menschen nog bewezen wordt, teekent ons de Openbaring dit voor een oogenblik stuiten van satan als een binding van satan met een groote keten. Uit den hooge was satan naar de diepte van deze aarde en van den afgrond geslingerd, doch dit geworpen zijn van satan op deze aarde mag nu niet tengevolge hebben, dat juist de laatste poging om te redden wat nog redbaar is, verijdeld worde. Vandaar de stuiting die onverhoeds intreedt, terwijl de parousie reeds gaande is. Vandaar als mede dat satan, ook al zweeft en verkeert hij in deze lage sferen, op aangrijpende wijze voor een oogenblik van zijn macht beroofd wordt, en het aanzien en gedoogen moet, dat de

laatste winste van het Godsrijk nog doorgaat. En vandaar dan nu ook de tegenstelling tusschen hoofdstuk 20 : 1—3 en hetgeen onmiddellijk daarop volgt. Het oordeel toeft niet, maar treedt aanstonds in, doch zóó dat de winste van het Godsrijk nog wordt ingezameld.

Doch juist dat rechtstreeksch verband tusschen hoofdstuk 12 en hoofdstuk 20 toont dan nu ook op de meest duidelijke wijze, hoe onmogelijk het is, om hier op 't onverwachts een periode van tien eeuwen tusschen in te schuiven. Waar sprake is van een reëele gaping van tien eeuwen is alle verband en heugenis van saamleven ten eenenmale teloor gegaan. Uit oude papieren mogen we nog boeken kunnen wat voor tien eeuwen plaats greep in onze familiën en bij onze voorouders, maar, koningsgeslachten nu uitgezonderd, en tegelijk met de koninklijke geslachten, de familiën van hooger adel, weet een gewoon kind des menschen van het bestaan en leven van zijn voorgeslacht vóór tien eeuwen niets hoegenaamd meer af. Hij kent de namen niet meer, die toen in zijn geslacht gegolden hebben. Hij rekent er niet meer mede. Was er alzoo uitsluitend sprake van vorsten en hooge familiën, zoo ware er nog eenig verband van wat oudtijds doorleefd is, denkbaar. Doch nu het om de volken gaat, alzoo om de millioenen en millioenen onderzaten, tot in de vergeten dorpkens, nu is er geen sprake van, dat een heugenis van tien eeuwen tot in bijzonderheden het leven der volken in vollen omvang zou vastzetten. Daarom slaat 't één niet op 't ander, zoo men hier op eenmaal de geslachten van tien eeuwen als een geheel bijeenvoegt, en tusschen de eerste en de tweede phase der parousie laat inschuiven. Het geeft geen zin, zoo men hier het ééne van het andere met tien volle eeuwen van elkander afscheidt, en daarna eerst komen laat wat de finale beslissing geeft. Treedt er een eigen periode in, dan moet het leven in die periode een motief, een doel hebben, en zulks moet passen bij de heerschende gegevens. Nu is het alles beheerschende gegeven hier de parousie van den Christus. Die moet niet nog eerst worden ingewacht, doch die is er, en wordt in hoofdstuk 19 niet alleen vermeld, maar ook aanstonds in haar onmiddellijke uitwerking aangegeven. Tusschen dien eersten aanvang van de parousie en de Voleinding kan hier zeer zeker een belangrijk gegeven intreden, dat niet naar onze tijdsorde (want die geldt dan niet meer) doch naar den eisch en den loop van het eeuwige af te meten is. Van *tijd*, in onzen zin, moge men daarbij niet meer kunnen spreken, doch 't feit blijkt dan toch niet weg te cijferen, dat er tusschen het eerste intreden van de parousie en

de finale Voleinding zeker verloop van hooge, ernstige gebeurtenissen zal moeten intreden. Het oordeel moet zich voorbereiden, aan den laatsten eisch voor wie ten leven geroepen is, moet voldaan kunnen worden. Nauwelijks kunnen we ons voorstellen, hoe de laatste roepstem tot bekeering, die in onze ziel zal weerklinken, als de parousie is ingegaan, een alles beslissende uitwerking zal hebben: eenerzijds een uitwerking ter behoudenis voor wie nog gered zal worden, maar ook anderzijds bij de overigen een finale verharding, waarmee al 't onheilige, zooals nooit te voren, zich tegen den Heilige zal keeren. Vergeet toch niet, dat het oordeel niet over enkelen, doch over allen zal gaan, en ieders geheele leven zal omvatten. Zulk een alomvattend oordeel eischt daarom een ingaan in de diepte van het leven en in den rijkdom van wat doorleefd is, die alle oppervlakkigheid uitsluit. Het kan daarom niet anders, of het tot bewustzijn komen van het verleden in hen die uit de dooden opstaan, zal en moet een nimmer geëvenaarde aangrijping werken. Het kan dan ook in het minst niet verwonderen, dat in hoofdstuk 20 vs. 4 en vervolgens een tusschenperiode optreedt, die tot een geheel eigenaardig nadenken noopt. Doch wat nooit en nimmer waar zou zijn te maken is het nog altoos zoo vaak beweerde, dat hiermede een periode van tien eeuwen voorbij zou gaan. Had men met zulk een ontzaglijke tusschenperiode te rekenen, zoo zou de onbegrijpelijkheid intreden, waarom het eerste stuk der parousie reeds zoo vroeg was ingegaan. Het is toch klaar, dat de komst van de parousie niet willekeurig is geweest, en er allerminst op doelde, om slechts te beproeven of het niet nu reeds gaan zou. Een intrede van het einde, waarvan de eindphase eerst over tien eeuwen gereed zou worden, zou zelfs onder hoogwijze menschen niet denkbaar zijn. Zoo richt men in geen enkelen menschelijken kring een doorgaand onderzoek in. Bij zulk een door tien eeuwen in twee deelen uiteengerukte parousie zou vanzelf de vraag niet te weren zijn, waarom ook het eerste stuk der parousie niet ware uitgesteld. Wij menschen zouden ons in het bepalen van dergelijke perioden nog kunnen vergissen. Maar volstrekt ondenkbaar is dit bij den Christus, die Zijn troon verlaat, om 't gericht op aarde te doen intreden. De Christus moet van meet af geweten en klaar doorzien hebben, wat nog gebeuren moest alvorens de Voleinding tenslotte finaal zou kunnen intreden.

Hoe men dus hoofdstuk 20 ook bezie, in verband met hoofdstuk 19, laat het geen oogenblik de mogelijkheid toe, dat de Christus zich zou vergist hebben, en Zijn parousie op een ongelegen tijdstip zou hebben vervroegd. Het laat zich dan ook begrijpen, hoe

men op alle manier beproefd heeft om hoofdstuk 20 van hoofdstuk 19 los te maken, en deze tien eeuwen af te rekenen niet van Christus' Wederkomst, maar van Zijn kruis, of van den eerst bekeerden Romeinschen keizer. Leent men zich daarentegen tot zulke Schrift-vervalschingen niet; let men er op, dat hetgeen hier in hoofdstuk 20 : 1 tot 21 : 9 voorkomt, één visioen is, dat geen deeling of splitsing toelaat; en dat 't alzoo niet anders kan of mag verstaan dan in den zin, dat hoofdstuk 20 op 21 volgt, en dat alzoo de parousie reeds ingetreden was, dan is hiermede tevens uitgewezen, dat er geen de minste sprake kan zijn van een tusschentijd die op een tiental eeuwen zou neerkomen, en dat de „duizend jaren" waarvan hier keer op keer gewaagd wordt, niet anders mogen ontcijferd worden, dan op geheel gelijke wijze als alle cijfers van dien aard in de apocalypse en alzoo symbolische duiding vragen. Bij die symbolische duiding nu sprak het vanzelf, dat hier, waar sprake is van Gods verborgen doen tusschen de twee deelen van de parousie, een ander dan het hoogste mysteriecijfer van *duizend* kon worden aangewend. Dit toch is het cijfer dat vanzelf tot aanduiding diende, niet van wat menschen, maar van wat God in Zijn Almachtigheid aanvangt, doorzet en voleindt.

XXXV. **Het duizendjarig rijk.** *(Vervolg.)*

> En ik zag tronen, en zij zaten daarop; en het oordeel werd hun gegeven; en ik zag de zielen dergenen, die onthoofd waren om het getuigenis van Jezus en om het woord Gods, en die het beest en zijn beeld niet aangebeden hadden, en die het merkteeken niet ontvangen hadden aan hun voorhoofd en aan hunne hand; en zij leefden en heerschten als koningen met Christus de duizend jaren. OPENB. 20 : 4.

VAN zelf bleek uit de drie eerste verzen van hoofdstuk 20, dat de inschuiving van de duizend jaren niet anders was dan de aanduiding van het ingrijpen Gods tot stuiting, voor zekeren duur, van het satanisch geweld. De satan ging zijn ondergang tegemoet, maar het menschdom op aarde mocht hiervan niet het slachtoffer zijn. Verloren zou gaan onder de kinderen der menschen wat door volhardend ongeloof met God brak, doch de mensch als zoodanig mocht niet het slachtoffer worden van de

uitstooting van satan uit de hoogere sferen en van zijn nederwerping in de diepten, die met ons aardrijk samenhangen. Nu wordt voor deze opschorting van satans geweld zekere duur aangegeven. Dit moest ook wel. Blijkens het 19e hoofdstuk was het einde gekomen; de aardsche historie werd afgebroken en ging niet meer door. Met den normalen tijd kon alzoo niet meer gerekend worden. Het waren van nu af eeuwigheidsmomenten en eeuwigheidsvoortschrijdingen geworden, en om aan deze periode van duur nu een uitdrukking te geven, greep de heilige openbaring terug in het Goddelijke en oneindige, en sprak van „duizend jaren," hiermede op niets anders doelende dan op een Goddelijke pauze, op een overgang en voortschrijding in Gods heilig doen. Er kon geen sprake zijn van terugkeer in onze menschelijke tijdberekening. Nu de Voleinding intrad, trok het zich alles uit het menschelijke doen in de Goddelijke levensbeweging terug, en om de Goddelijke levensbeweging in tegenstelling met ons menschelijk voortschrijden aan te duiden, werd nu de Goddelijke duur van wat zich doorzette in de duizend saamgetrokken. Zoo was het in Psalm 90 geweest, zoo was het in heel de apocalypse, en zóó moest het daarom ook hier zijn. Er moest worden uitgedrukt, dat, geheel afgezien van alle menschelijke tijdberekening, de voortschrijding van het eindproces naar Goddelijken en niet naar menschelijken maatstaf zou plaats grijpen, en om dit uit te drukken werd nu natuurlijkerwijs de Goddelijke formule gekozen, om zekeren duur uit te drukken, en die formule was altoos geweest, en moest ook hier blijven, het duizendtal. Ook bij ons menschen klom het cijfer van 1 op 3, van 3 op 10, en was zoo steeds voortgaande en klimmende; op Goddelijke erve daarentegen werd op eenmaal en eeniglijk het cijfer van den Goddelijken duur genoemd; dat cijfer nu was steeds geweest, en bleef ook hier in het duizendtal verscholen, en wel in dien zin, dat dit duizendtal geen aantal jaren precies aanduidde, maar opeens en in 't groot den overgang aanwees die in het Goddelijke doen plaats greep.

In verband hiermede zet nu bij vs. 4 een geheel andere gebeurtenis in, doch die op geheel gelijke wijze onder het duizendtal valt. Iets waarop hier te meer nadruk valt, omdat de letterlijke opvatting van de duizend jaren hier tot een geheel ondenkbare voorstelling zou leiden. Ziehier toch wat vs. 4—6 ons voorhouden: „Ik zag, zoo zegt Johannes, tronen en zij die nu aan de orde kwamen, zaten op dezelve, en hun werd het oordeel gegeven. En ik zag de zielen dergenen die onthoofd waren om de getuigenis van Jezus en om het Woord Gods, en die het beest en deszelfs beeld niet aangebeden hadden, en die het merkteeken niet ontvangen hadden aan

hun voorhoofd en aan hun hand, en zij leefden en heerschten met Christus als koningen duizend jaren." En dan gaat 't in vs. 5—6 aldus voort: „Maar de overigen der dooden werden niet weder levend, totdat de duizend jaren geëindigd waren. Deze is de eerste opstanding. Zalig is hij die deel heeft aan de eerste opstanding. Over deze heeft de tweede dood geen macht, maar zij zullen als priesters van God en Christus zijn, en zij zullen met Christus heerschen als koningen duizend jaren." Dit alles slaat natuurlijk terug op wat reeds van hoofdstuk 12 af was voorbereid en aangekondigd, en wordt hier slechts opgenomen in het eind dat God aan Zijn Schepping bereidt, om een nieuwe Schepping te doen intreden. Hier vooral spreekt het bericht zoo duidelijk mogelijk uit, dat de duizend jaren niet op een periode van tien eeuwen kunnen doelen. Er wordt ons hier bericht over een tusschenschakel in het groote eindgebeuren, doch het spreekt wel vanzelf, dat er van geen rekken van deze periode tot tien eeuwen sprake kan zijn, overmits hiermede geheel de zin en de beteekenis van het geschetste zou te loor gaan. Wel heeft men zich hiertegen beroepen op de eerste aartsvaders, waarvan Methusalem en Noach den leeftijd van duizend jaren naderden, doch met dit teruggrijpen in de aartsvaderlijke oudheid, wint men hier geen enkele schrede. Die oud-aartsvaderlijke leeftijd van omtrent tien eeuwen had toch destijds een van zelf sprekend doel. Het menschelijk leven stond destijds aan een levensgevaar bloot, waarvan later geen sprake meer kon zijn. Er dreigde destijds een uitsterven van het menschelijk geslacht, indien geen wondere levensverlenging werd toegewezen, en men ziet dan ook, hoe, zoodra het leven der menschenkinderen in aantal en kracht toenam, dat hooge jaarcijfer van bij de duizend jaren geheel wegvalt, en overgaat in een levensduur van anderhalf honderd jaren, gelijk dit in een deel van Rusland nog steeds voor niet zoo klein deel het geval is. Hierop terug te wijzen als het einde nadert, is dan ook klare ongerijmdheid. Als het einde ingaat is de wereld met millioenen en nogmaals millioenen bevolkt, en kan er alzoo geen sprake zijn van de behoefte om, ter instandhouding van ons menschelijk geslacht, den levensduur te rekken en het leven te ontzien.

We staan hier alzoo voor de wondere gebeurtenis, dat er van dit oogenblik af tusschen twee soorten van dooden principieel onderscheid wordt gemaakt. Eerst is er sprake van dooden, die een exceptioneel voordeel genoten, en dan volgt er in vs 5, wat de tweede klasse der dooden overkomen zal. Deze tweede klasse zijn de gewone dooden, d.w.z. de groote massa millioenen en

millioenen, die in den loop der eeuwen gestorven, uitgedragen, begraven, verdronken of op andere wijze omgekomen zijn. Deze tweede klasse van dooden nu was uit dit leven verdwenen, en overgegaan in den toestand na den dood. Natuurlijk verkeerden ze destijds in den staat, die paste bij hun geestelijk bestaan toen ze stierven. Die *in* Jezus gestorven was ging een toestand te gemoet, die in het Vaderhuis zijn aanvankelijke heerlijkheid genoot, en wie gestorven was *zonder* Jezus toe te behooren, was overgegaan in den toestand, waarvan ons gerept wordt in de gelijkenis van Lazarus en den rijken man. Terwijl nu echter de voorstelling die hier heerschte, er toe leidde, om de opstanding van de gezaligden en van de verworpenen als gelijktijdig intredend te denken, wordt hier ten deele een schifting, een scheiding gemaakt, en splitst de Openbaring de gestorvenen in twee klassen. Van deze twee blijkt de eerste klasse de groote menigte, die eerst bij de gemeene opstanding in het levensbewustzijn terugkeert, maar wordt er daarentegen een andere klasse uitgezonderd, die reeds vroeger het leven herwint, en ingaat in wat vs 5 noemt *de eerste opstanding*.

Deze uiterst belangrijke mededeeling heeft nu uiteraard tot allerlei onhoudbare voorstellingen aanleiding gegeven, wanneer men het verschil tusschen deze eerste en deze tweede opstanding loopen liet over een periode van tien eeuwen. Hoe dieper men in dat mysterie indrong, hoe minder kans men dan ook zag, om er zich rekenschap van te geven, wat dan toch eigenlijk te gebeuren stond. Dat er tweeërlei opstanding zou zijn, stond er duidelijk. Daaraan behoeft alzoo niet getwijfeld te worden. Doch het gaf uiteraard een alles beheerschend verschil, of men den afstand tusschen de eerste en de tweede opstanding als kort en vluchtig nam, dan wel opvatte als een verschil in tijd van meer dan tien eeuwen. En toch, zoolang men toegaf aan de uitlegging, om de duizend jaren die tusschen de eerste en de tweede opstanding lagen, in letterlijken zin op te vatten, moesten de eerste en de tweede opstanding wel geheel uit elkander worden gerukt, en tusschen deze beide een eeuwenlang stuk van gewoon menschelijke historie worden ingeschoven. Het zou dan een stuk menschelijke historie van hoogere orde zijn; dat geven we volgaarne toe. Doch ook al verplaatst men voor die tien eeuwen de eerste opgestane heiligen naar Jerusalem en het heilige land, het zouden dan toch altoos tien eeuwen van menschelijk leven zijn, die er tusschen in kwamen, en al blijft het bij wat we reeds aangaven, dat deze tien eeuwen van heilige historie in Jerusalem en het heilige land noch afwisseling, noch vooruitgang toonden, het waren en bleven dan toch altoos tien eeuwen, en die eeuwen moesten, hoe eentonig dan ook, toch een

lange geschiedenis gehad hebben. Iets waarop te meer nadruk moet gelegd, omdat het feit niet valt weg te cijferen, dat zij die in deze heilige phase der historie meeleefden, er niets bij wonnen, doch veeleer het veel rijkere leven derfden, dat ze anders onmiddellijk op de nieuwe aarde en onder den nieuwen hemel zouden gesmaakt hebben. Doch ook afgezien hiervan mag ook hier geen oogenblik uit het oog worden verloren, dat deze exceptioneel begenadigden opstonden, hun existentie voortzetten, en straks in de nieuwe menschheid verdwijnen, binnen de vaste periode die de engel van 20 : 1 tot 21 : 9 als een geheel samenvat.

Hierop komt 't dan ook alles tenslotte aan. Is hetgeen ons in Openb. 20 : 1 tot 21 : 9 wordt geschetst, niet één geheel, hangt het niet onlosmakelijk saam, vormt 't niet één saamgeweven, in elkaar geschoven openbaring, dan zeer zeker kon hier van een historische periode van eeuw na eeuw sprake zijn; doch dan, en dat is het, waarop hier altoos weer moet worden teruggekomen. dan moet deze geheele openbaring van 20 : 1 tot 21 : 9 later in de apocalypse zijn ingeschoven, en dan hoort ze hier tusschen hoofdstuk 19 en 21 : 9 niet thuis. Dit is 't dan ook waaraan de geheele uitlegging hier hangt. Bewegen we ons hier op geheel vrij erf, zoodat ge niet hebt te vragen, wat in het slot van hoofdstuk 19 vlak voorafging, noch ook naar hetgeen in hoofdstuk 21 : 1—9 onmiddellijk volgt, dan kunt ge geheel den inhoud van Openb. 20 : 1—10 als gewoon menschelijke historie uiteenleggen, er metterdaad tien eeuwen voor beschikbaar stellen, ja, er ons gewone historische leven door toelichten, gelijk Augustinus en na hem de meeste uitleggers dan ook gedaan hebben. Komt ge daarentegen tot de geheel andere conclusie, dat met hoofdstuk 20 : 1 de afschaduwing van het einde ingaat, zoodat het gewone menschelijk leven reeds hier in zijn einde insloop, en van nu af geen tijdberekening, maar een afschaduwing van het Goddelijk tijdlooze doen ons geteekend wordt, dan volgt ook de tweede en de eerste opstanding hier als vanzelf op elkander, en is de vrucht en uitkomst van de eerste opstanding niet anders dan een overgangsphase tusschen den eersten inzet van de Voleinding en haar volle doorwerking. Men kan en mag daarom over die eenheid van hoofdstuk 20 en 21 : 9 geen oogenblik heen loopen. Immers van meetaf moet wel verstaan, dat èn de eerste èn de tweede opstanding hier beide saamvallen, met geen ander verschil van duur, dan noodig was, om achtereenvolgens de eerste en de tweede opstanding in haar noodzakelijk onderling verband en vlak na elkander te doen intreden.

Is er alzoo geen sprake van twee opstandingen, die door een

verschil van eeuwen van elkander afgescheiden zouden liggen, daarom is er toch wel ter dege een zakelijk onderscheid tusschen wat in de Openbaringen zelve de eerste en de tweede opstanding heet. Hier althans in het 20e hoofdstuk worden in een afzonderlijke klasse gesteld „de zielen dergenen, die onthoofd waren om de getuigenis van Jezus", alzoo de martelaren der laatste periode, en zij die in deze laatste periode als bloedgetuigen het leven hadden gelaten. Van deze bloedgetuigen nu ontvangen we de voorstelling, dat ze niet den gewonen gang des doods doorgingen, maar tegelijk met de laatstlevende getuigen op aarde, overgingen in een geestelijken staat, die door den dood niet meer kon geraakt worden. Van zelf is hier op tweeërlei soort van geloovigen de aandacht te vestigen. Ten eerste op de zoodanigen die niet het gewone sterven ondergingen, maar aanstonds in een tweede existentie werden overgezet, en in de tweede plaats op de eigenlijke geestelijke martelaren, die gedood werden, maar aanstonds uit den dood in het leven werden terug geroepen. Met name Kliefoth heeft dit onderscheid scherp afgeteekend, door de bewering op te stellen, dat de gezaligden, die aanstonds in het nieuwe, hoogere leven overgingen, hiermede buiten het oordeel werden gesteld, en niet straks op nieuw aan het oordeel onderworpen werden. Van dit alles kon natuurlijk geen sprake zijn, indien men tusschentijds tien eeuwen verloopen liet, maar juist dat is dan ook de averechtsche opvatting, die principieel moet weerstaan worden. De eerste opstanding is geen schijnvertooning, om, gelijk Lazarus en de jongeling te Naïn, ook deze geheiligde personen als uit den dood in het leven terug te brengen. Hetgeen deze heiligen kenmerkt is, dat ze op eenmaal worden overgezet in den staat en in den toestand, die bij de overige kinderen der menschen eerst met de tweede opstanding intreedt. Nu erkennen we gaarne, dat hetgeen Kliefoth ten deze, in onderscheiding van al zijn exegetische concurrenten, beweert, een zeer in het oog loopende durf verraadt. Het komt er toch op neder, dat de aldus ten leven geroepenen niet meer deelen in het lot, dat alle overige kinderen der menschen treft.

Uiteraard moet dit dan ook ernstig doordacht worden. Gaat men toch af op de oude voorstelling, dat men te doen heeft met een periode van tien eeuwen, dan wordt de hier gegeven voorstelling ten eenenmale onhoudbaar. Al gold het voor slechts een kleine groep van bijzonder begenadigden en uitverkorenen, in geen geval zou 't toch houdbaar zijn, dat deze tien eeuwen vóór het einde in de zaligheid ingingen en met het eens komend oordeel in den meest letterlijken zin niets meer uitstaande hadden, tenzij men dan

de schier belachelijke poging waagt om hun een ouderdom als van Methusalem toe te kennen. Doch heel anders komt 't natuurlijk te staan, zoo men het verloop der Openbaringen neemt, gelijk het in hoofdstuk 20 en 21 voor ons ligt. Is dit stuk der apocalypse, als door één engel gegeven, niet in deelen te splitsen, is en blijft 't een geheel, en gaat 't in en loopt 't af in de overgangsperiode van het vlak daarop naderend einde, dan verkrijgt men een geheel andere voorstelling, en is elke poging om wat ons hier bericht wordt, te rekken en op zichzelf te nemen, als iets, dat buiten verband met het naderend einde staat, de ongerijmdheid zelve.

Ook de kortheid waarmeê dit alles in tien verzen wordt afgehandeld, wijst ons dien weg uit. Wie de geheele Openbaring doorworstelt, en met nauwkeurigheid nagaat met wat uitvoerige voorstellingen geheel de eerste loop van wat te komen staat, ons geteekend wordt, zóó uitvoerig zelfs, dat het vaak onzen geest ophoudt en van de hoofdzaak aftrekt, kan het zich niet verklaren, dat een zoo machtig geheel van gebeurtenissen als men wil dat in hoofdst. 20 : 1—10 voor ons liggen, in zes verzen zou zijn afgedaan. Men lette er toch wel op, dat vs 7—10 op een geheel ander gebeuren doelen, dat vanzelf zekeren tijdsduur opeischt. Het ten onder brengen van de volken van Gog en Magog is een worsteling, die uiteraard op een enkele periode beslag legt. Doch dit alles laten we nu voor het oogenblik rusten en bepalen ons nu eeniglijk tot wat in hoofdst. 20 : 4—6 ons wordt voorgehouden, en let men scherp op deze nadere indeeling, dan is het hiermede voor wie goed leest uitgemaakt, dat de eerste opstanding niet anders dan een kort vooraf ingrijpen van den Christus is in den gang van wat te gebeuren staat. De Christus heeft dan het beest en den valschen profeet reeds ten ondergebracht, en evenzoo den satan met zijn demonen reeds uit de hooge sferen in de laagte der peillooze diepte neergeworpen. Het oordeel is alzoo reeds ingetreden, en gaat, eenmaal begonnen zijnde, door. Tot de gewone formule van het historisch menschelijk leven keert het doen van den Christus niet terug. Het oordeel is ingezet, en doorloopt nu zijn phasen, en één van die natuurlijke oordeelsphasen is nu, dat de Christus Zijn heilige martelaren tot zich trekt, hun door vervroegde opstanding de levensmacht hergeeft, en meê door hen zal inzetten wat te komen staat.

Er is alzoo geen sprake van een nieuwen toestand dien de Heere in het leven roept. Hij trekt Zijn martelaren, Zijn laatste getrouwen tot Zich, laat hen in de herwinning van het leven aan alle anderen voorafgaan, en omringt Zich door deze eerste opstanding van Zijn getrouwen van een rijke schare, die in het oordeel dat nu ingaat,

Hem bijstaat en tot uitgebreide krachtsontwikkeling in staat stelt. Van dit alles blijft uiteraard niets over, zoo men deze eerste voorafgaande opstanding tien eeuwen voor de tweede doet plaats grijpen. Doch heel anders komt 't natuurlijk te staan, zoo beide èn die eerste èn die tweede opstanding voorvallen en afloopen in wat zelfs door geen normale tijdmaat kan worden uitgedrukt, doch veeleer 't begin is, waarmee het eindoordeel inzet. Zoo nu wordt het verloop niet alleen natuurlijk, maar tegelijk rijk. Er is nu niet eerst een overgaan in het hooge en eeuwige, om daaruit een nieuwe levenshistorie van tien eeuwen af te leiden, doch er is een proces in het Goddelijk doen, nadat de Voleinding intrad. Vandaar dat het hier eenzelfde engel is die geheel dit visioen voor ons uitstalt, en die niet besluit dan na ons den nieuwen hemel en de nieuwe aarde voorgesteld te hebben. We mogen hier met geen jaren rekenen, doch mochten we het ons een oogenblik veroorloven, zoo zouden we het ons kunnen voorstellen, dat de binding en opsluiting van satan zeg enkele dagen duurde, dat voorts in die zelfde dagen de gezaligde martelaren, en zij die nog op aarde onder de geloovigen Christus' eere verhoogden, tot een hooger staat van existentie, door afzondering werden opgeheven. Zoo zou dan hier de eerste opstanding spreken. Inmiddels zou het proces van de Goddelijke Voleinding doorgaan, en straks, als deze eerst verwekten reeds ten leven waren ingegaan, zou kort daarop de volledige opstanding volgen, en het proces voleind zijn.

De laatste worsteling met Gog en Magog staat hieraan niet in den weg. In vs 7, 8 en 9 wordt toch wel gesproken van de eindworsteling, die de satan met het oog op Gog en Magog ondernemen zal, edoch, en hier lette men op, van een langdurige worsteling, die hieruit zou opkomen, is geen oogenblik sprake. Wel toch staat er, dat satan, met behulp van zijn legermacht, de legerplaats en de geliefde stad omsingelen zal, maar er volgt niet op, dat dit tot een doodelijke worsteling zal leiden. Veeleer wordt kortaf en als met één doodelijken slag uitgesproken, dat er vuur van God uit den hemel neder zal vallen, en dat dit vuur satans geheele macht zal verslinden. Ook hierbij is alzoo aan geen eigenlijke periode te denken. Het gaat alles in een geheel ongewoon tempo, schier plotseling en met afdoende gevolgen toe. Hiervan nu verstaat men uiteraard niets, zoo men vasthoudt aan de grondfout om de duizend jaren naar den almanak over tien eeuwen te laten loopen. Dit echter maakt de aankondiging van den laatsten engel, die over de oude wereld profeteert, dan ook volstrekt ondenkbaar. De duizend jaar zijn de maat van het goddelijk symbolisch optreden. Doch

laat men op die wijs eenmaal den letterlijken zin van het cijfer duizend in deze geheele profetie varen, zoodat waar van duizend gesproken wordt, op niet anders wordt gedoeld dan op het proces der goddelijke actie, dan vernauwt zich natuurlijk de duur van dit proces, zoodat 't alles saamgenomen als één saamhangend geheel in snelle opeenvolging afloopt. Duizend beteekent hier dan niet anders, dan dat er niet meer met menschelijke gegevens gerekend wordt, en dat het in het verloop der dingen de rechtstreeksche Goddelijke actie is, waarop we gewezen worden. Wij menschen rekenen dan in ons kleine doen met cijfers van 3, 10, 12 enzoovoorts; bij God daarentegen vallen alle deze beperkende groepeeringen weg, en daarom wordt voor dit Goddelijk doen geen ander cijfer (mits dan symbolisch) gebezigd, dan altoos weer het majestueuse cijfer, dat zijn Goddelijk karakter in het getal van duizend aangeeft.

XXXVI. **De laatste strijd.**

> En wanneer de duizend jaren zullen geëindigd zijn, zal de satanas uit zijne gevangenis ontbonden worden.
> En hij zal uitgaan om de volken te verleiden, die in de vier hoeken der aarde zijn, den Gog en den Magog, om hen te vergaderen tot den krijg; welker getal is als het zand aan de zee.
>
> OPENB. 20 : 7 en 8.

WE komen thans toe aan de vier laatste verzen van dit korte, maar veelomvattende stuk der Openbaringen. De inhoud toch ook van dit laatste stuk is, hoe kort ook, rijk van inhoud. Het begint met op satan terug te gaan, en er op te wijzen, hoe satans gebondenheid nu een einde neemt, en hoe zijn machteloosheid overgaat in een laatste uitbreken van zijn helsche woede. Vs 7 geeft dit in dezer voege aan: „En wanneer de duizend jaren zullen geëindigd zijn, zal de satan uit zijne gevangenis ontbonden worden." Doch aanstonds na die ontbinding trekt hij dan ook op de volkeren los, om ze te verleiden. Zoo toch lezen we in vs 8: „En hij zal uitgaan om de volkeren te verleiden, die in de vier hoeken der aarde wonen, t. w. Gog en Magog, en wel om ze te vergaderen tot den krijg, dien hij tegen het volk Gods wil ondernemen, en het getal van die ver af wonende volken

is als het zand der zee." De ontzettende menigte van deze verwilderde volken zullen dan optrekken „naar de breedte der aarde, en daar zullen ze de legerplaats der heiligen en de geliefde stad omsingelen." Doch als ten slotte de strijd zou aanvangen, en de worsteling zou inzetten, zal God Almachtig, door Zijn plotseling ingrijpen, op eenmaal alle strijd en worsteling afsnijden. Dan zal vuur nederkomen uit den hemel, en dat vuur, dat uit den Hooge op de aarde nederkomt, zal geheel deze macht der volkeren op eenmaal verslinden. Van een nieuwe, laatste worsteling is alzoo geen sprake meer. Er wordt niet gestreden, want immers God de Heere zal den duivel, die deze volken tot den aanval verleidde, neerwerpen in dien poel van vuur en sulfer, waarin het beest en de valsche profeet reeds verdwenen waren, en dáár in dien poel zullen deze Gode vijandige volkeren „in alle eeuwigheid gepijnigd worden, bij dag en bij nacht". En zoo zal dan ten slotte de eindbeslissing vallen, en zal alsnu hemel en aarde kunnen voorbijgaan, om onder den nieuwen hemel de nieuwe aarde, die de eeuwigheid verduren zal, te laten opkomen. Men gevoelt terstond aan deze korte en vluchtige uiteenzetting, dat ook hier van geen weeropleven der historie sprake is. Het proces der Voleinding gaat ook hier als vanzelf door. Slechts staat er hierbij, dat er „een korte tijd" meê verloopen zal, doch zulks eeniglijk, omdat de volken, de verworpen volken, uit hun afgelegen streken zullen moeten optrekken, en tot elkander zullen moeten naderen, om dan ten slotte, als één onafzienbare menigte, den aanval te ondernemen, die op hun algeheele terneerwerping zal uitloopen.

Hier, dit valt niet weg te cijferen, moet alzoo aan een korten duur gedacht worden, zóó echter, dat hierbij alles athangt van den tijd waarin deze gebeurtenis vallen zou. Bij de onderstelling dat dit saam zich ophoopen van de verwilderde volken reeds in de dagen van Constantijn zou gevallen zijn, ligt het in den aard der zaak, dat de middelen van vlugger gemeenschap en sneller bijeenkomen zoo goed als geheel ontbraken, ook al wezen we er reeds op, hoe uit de historie van Alexander den Groote blijkt dat reeds in vroeger jaren de kunst verstaan werd, om, desnoodig, zich uitermate snel voort te bewegen. Geheel anders daarentegen komt het nu te staan, nu deze saamvergadering der verwilderde volken dusver nog niet plaats greep, en alzoo ten minste verschoven werd naar een tijd, waarin de gemeenschap van deze volkeren, door het spoorwezen, op een tiende verkort werd. Stelt men nu dat deze saamtrekking van alle deze volken nog gedurende zekeren tijd toenemen zal, en dat in dien tusschentijd de gemeenschap en het verkeer tusschen Japan, laat ons 't zoo zeggen mogen,

en Europa nogmaals versneld zal zijn, dan spreekt 't vanzelf, dat zich zeer goed een toekomst laat indenken, waarin de verzameling en het oprukken van deze volken tegen het Christenland in nog korter tijd zou kunnen afloopen. Dat er zoo bij staat, hoe dit alles „in een korten tijd", zich voleinden zal, wordt uit dien hoofde nu reeds veel beter verstaan, dan Johannes het kon vatten. We spraken boven van een tiental jaren, waarin dit alles zijn beslag zou kunnen erlangen, doch het spreekt wel vanzelf, dat, gaat de ontwikkeling van deze landen door op gelijken voet als in de laatste kwart eeuw, reeds een tweetal jaren geheel voldoende zou zijn, om de massa van het krijgsheir dezer volken op één enkel punt tegenover de cultuur-volken en tegenover het Christenland in slagorde saam te brengen. Wat vroeger zoo kwalijk begrepen werd, wordt zoodoende tengevolge van de gewijzigde omstandigheden nu reeds zoo veel duidelijker verstaan. In een korten tijd zal 't alles opkomen en voleind worden, en reeds nu kan de mogelijkheid worden doorzien, dat deze korte tijd slechts op een tweetal jaren of nog minder beslag zal leggen. Reeds toen we voor 't eerst aan dit punt toekwamen, is er dan ook aanstonds door ons op gewezen, hoe met name de jongere ontwikkeling van deze volkeren de teekening die ons in Openb. 20 van den komenden loop der zaken gegeven wordt, te begrijpelijker maakt. Tevens werpt dit een geheel eigenaardig licht op heel den inhoud van de profetie die Openb. 20 ons biedt. Het einde dat de Voleinding brengt, staat, als we ons zoo mogen uitdrukken, nu vlak voor de deur. Zóó voor de deur, dat in dit ééne visioen geheel de eind-afloop wordt saamgevat; reden waarom het zich niet laat aannemen, dat hier een tiental eeuwen tusschen in zou zijn geschoven, terwijl omgekeerd het geheel in zijn samenhang zich aaneensluit, zoo we het proces als snel voorbijgaande nemen, en aanstonds zien aansturen op wat in hoofdstuk 21 ons van het optreden van de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel gezegd wordt.

Reeds bij het bespreken van Ezechiëls en Daniëls Godsspraken wezen we er op, hoe hetgeen deze beide profeten over het intreden der Voleinding openbaarden, evenzoo op een eindworsteling neerkwam, die door de volken der geestelijke vervreemding tegen het heilige volk zou ondernomen worden. Hier nu blijkt het, hoe ook wat in de apocalypse ons geopenbaard is, met deze aloude profetie saamhangt. „Menschenkind, zoo heet 't toch, in Ezechiël 38 : 2, menschenkind, zet uw aangezicht tegen Gog, het land van Magog, den hoofdvorst van Mesach en Tubal en profeteer tegen hen". In Ezechiëls profetie liep het er toen ten slotte op uit, dat het land van Israel weer in goede orde zou hersteld en aan het volk Gods

teruggegeven worden, maar in zóó gewijzigden vorm, dat zelfs het heilige uit Jerusalem naar een andere streek van het land zou verplaatst worden. Reeds hierbij rees van zelf de vraag, of men te doen zou krijgen met een heuschen terugkeer van het volk van Abraham naar Kanaän, dan wel of hetgeen Ezechiël ons voorteekende, in meer overdrachtelijken zin zou te verstaan zijn, en reeds destijds gaven we aan, dat de letterlijke opvatting van Ezechiëls profetie er de ernstige en verstrekkende beteekenis aan ontnemen zou. Wordt nu hier in Openb. 20:7—10 door het verwijzen naar Gog en Magog blijkbaar op de oude Ezecheliaansche profetie teruggegaan, dan mag ook hier niet aan de letterlijke opvatting gedacht worden, en laat het optreden van de volken der verwildering tegen het volk des Heeren zich evengoed naar den kant van Rusland en Klein-Azië denken, als juist naar de zijde van de Jordaan en het daar achter liggend Jerusalem. Voor hen die het Chiliasme voorstaan, is dit alles van hooge beduidenis, en zoo laat 't zich verstaan, dat het tijdelijk bezetten van Palestina door de Britsche troepen de Chiliasten ten zeerste in hun opvatting versterkt heeft. Maar anderzijds spreekt 't toch wel van zelf, dat 't hier eeniglijk aankomt op de vraag, hoe deze heidensche macht der verwilderde volken wel den laatsten aanval op het volk des Heeren beproefd heeft, *maar zonder eenig succes,* en met het voor hen bittere gevolg, dat juist deze aanval oorzaak werd, dat hun macht geheel te niet ging.

Juist daarom moet er dan ook zoo bijzondere nadruk op gelegd, dat de poging tot overweldiging hier uitging van de in verwildering achtergebleven volken, en de aloude strijd niet alleen met de gedoopte volken, maar met de cultuurvolken als motief had. Op deze tegenstelling tusschen de cultuurvolken en de in verwildering achtergebleven volken, kan hier dan ook niet genoeg nadruk worden gelegd. Niet, men versta dit wel, alsof deze achterlijk gebleven volken aan alle ontwikkeling en beschaving vreemd waren gebleven. Wie tot in bijzonderheden nagaat, wat ons van de beschaving der oud-Indiaansche volken in Amerika nog is overgebleven, kan zich zeker niet aan den indruk onttrekken, dat de oud-Indianen in Amerika, zoo men ze vergelijkt met wat de cultuurvolken van Europa ons in den loop der eeuwen te aanschouwen gaven, een geheel achterlijke positie innemen, maar dit geeft toch geenszins het recht, om hen als van alle beschaving vervreemd voor te stellen. En evenzoo is het met wat men thans in Azië vindt. Van Azië zonderen we natuurlijk uit de Staten uit Midden-Azië en Voor-Indië, die veeleer de leiding van de hoogere cultuur op zich namen. Tot in de kern getoetst, staat wat Midden-Azië en Zuid-Azië ons voorhouden, zelfs boven wat Europa praetendeeren kan. Uit

Midden-Azië is de schepping van den mensch en het eerste opbloeien van het menschelijk leven en ook geheel de ontwikkeling van het heilige volk; ja, de komst van den Christus en het opkomen van Zijn kerk zijn niet uit Europa, doch uit Azië opgekomen. Men verwarre de twee zeer onderscheidene deelen van Azië daarom niet met elkander. Midden- en Zuid-Azië zijn de wereldstreken, waarin alle hooge leven ontkiemd is, en zoo we hier gewagen moeten van wat Gog en Magog heet, en doelt op de lager staande volken, dan wordt vanzelf gedoeld op de menschenmassa, die zich almeer in Noord- en Oost-Azië verdrong. Op die volken had reeds Ezechiël het oog toen hij van Gog en Magog schreef, en ook hier in Openb. 20 is van geen ander volk sprake, als gewaagd wordt van de volken uit de vier hoeken der aarde, die onder den naam van Gog en Magog alsnu verzameld worden, om tegen het volk des Heeren ten strijde te trekken. Deze volksgroep was reeds destijds bekend om haar overgroote talrijkheid, zoodat in vs 8 uitdrukkelijk betuigd wordt, dat „hun getal was als het zand der zee". Een eigenschap die met name aan het Chineesche volk ook thans nog in vollen zin eigen is, terwijl men, zij 't al in mindere mate, van het Japansche volk niet anders zeggen kan, dan dat het zich nog gestadig en op verrassende wijze uitbreidt. Deze volken nu worden, in volstrekte onderscheiding van de volken in Midden- en in Zuid-Azië, ook hier in Openb. 20 : 8 als een vanzelf tegen Gods volk zich keerende menschengroep genomen. En het komt hier dus neer op dezelfde onderscheiding en tegenstelling, die heel de historie door tusschen de cultuurvolken en de achtergebleven volken opkomt. In bijzonderheden treedt de apocalypse hier niet. Van de negers en van de geheele bevolking van Afrika wordt hier zelfs niet gerept. De eenige tegenstelling, waarop 't hier aankomt, is, dat eenerzijds de cultuurstaten een hun eigen positie innemen, en dat daartegenover de landen van Gog en Magog staan, die, al kunnen ook zij zich op een eigenaardige beschaving beroemen, toch in het cultuurleven niet medespreken, en tenslotte veeleer er vlak tegenover staan.

Nu zou men op zichzelf er allicht toe neigen, om hier niet van cultuurvolken, maar van christen-natiën te spreken, doch al zou dit voor de periode van de zevende tot de zeventiende eeuw kunnen doorgaan, toch zou deze teekening onjuist zijn. Men moet vasthouden aan het denkbeeld van de hoogere cultuur. Vooral het verleden noodzaakt hiertoe. In de dagen van het Oude Testament toch kan allerminst gezegd, dat de hoogere beschaving of wereldcultuur van de Joden is uitgegaan. Geen oogenblik zelfs kan er twijfel over rijzen, of de Joden genoten er de cultuur der Egypte-

naren eerst, en later die der Perzen, Grieken en Romeinen. Hun *geestelijke* schat was eenig, maar hieruit heeft zich in de eeuwen vóór Christus niet de hoogere cultuur ontwikkeld. Eer bleven de zonen Israëls ten deze achterlijk. Ten deele reeds de Sanskrieten en straks de Perzen en Babyloniërs, de Grieken en de Romeinen zijn hen toen voorgegaan. Van deze volkeren namen we de reeds gerijpte cultuur over, en eerst daarna, toen Rome ten onder ging, en het Christenland in Europa en overzee in de Koloniën, den toon begon aan te geven, heeft zich een nieuwe en hoogere cultuur ontwikkeld, doch die dan later in het Humanisme op nieuw zich verrijkte met wat de traditie uit het heidenland herleven deed. We spreken dan van cultuur, omdat in deze uitdrukking de beide elementen zich saamvoegen, ten eerste de historische ontwikkeling der Europeesche volken, en in later periode de Christelijke beschaving die zich over Europa, en ten deele over Amerika, verbreidde. Wel heeft het Christelijk element zich zeer bepaaldelijk in dat cultuurland vastgezet, en er de cultuur tot hoogere ontwikkeling gebracht, maar toch gaat 't ook zoo niet aan, cultuur en Christelijke religie te vereenzelvigen. Hier vooral, waar het op het einde gaat, moet tusschen beiden onderscheiden worden. In de eind-worsteling en eind-beslissing toch is het niet de cultuur die de achterlijke ontwikkeling zal te niet doen. Veeleer mag gezegd, dat de cultuur zich almeer van het Christelijk element zal afscheiden; dat de cultuur tot geen verdere en hoogere ontwikkeling in staat zal blijken; dat dientengevolge ook de achterlijke volken, gelijk in China en Japan, een aanwinst uit de afgeloopen cultuur zullen overnemen, en dat ten slotte de worsteling op geen andere tegenstelling zal uitloopen, dan op de van allen kant zich opdringende en met macht verheffende menigte der van huis uit lager staande volken, terwijl de Christelijke groep slinken en ineenkrimpen zal, en in 't eind als 't van God verkoren volk zal komen te staan tegenover de onheilige menschen-massa, die zich aan zal dienen als het zand dat aan den oever der zee is.

Ongelijker zullen de twee ten slotte tegenover elkander staande elementen ook niet wel te denken zijn, dan de gekerstende eindgroep en de ontelbare massa die als 't zand der zee in menigte op haar aan valt, om haar te vernietigen. Dit onderscheid en die tegenstelling zal zoo alles-beheerschend zijn, dat er van een worsteling op leven en dood tusschen deze beiden van verre geen sprake zou kunnen zijn, en ook geen sprake zijn zal. Feitelijk is deze eindworsteling dan ook niets dan een tusschen-incident. Tot heusche worsteling komt het niet. Er gebeurt niet anders, dan dat de onheilige machten zich saamverbinden en optrekken en den aanval

ondernemen; maar zelfs tot dien aanval komt het niet, en er is in de verte geen sprake van, dat het volk des Heeren een legermacht zou kunnen bijeenbrengen, die zich ook maar even tegen deze wereldmacht zou kunnen overstellen. Het komt niet tot strijd. Het niet onder cijfers te brengen millioenenleger vereenigt zich wel, en rukt op, en zoekt de plek, waar het de getrouwen des Heeren zou kunnen aanvallen, maar zoo als het tot den aanval komen zou, is het tegelijk uit. Het zijn niet de Christenen die den strijd tegen deze legers als het zand der zee ondernemen, maar het is God zelf, die deze legers zonder tal opwacht, en zoo als ze zich in hun macht vertoonen, ze vernietigt. Het staat er zoo kernachtig kort en beslissend: „En daar kwam vuur uit den hemel, en dat vuur heeft hen verslonden." Zoo als ze aantraden, en zich opmaakten om den reuzenaanval te beginnen, was het gedaan. Zelfs van een voorgevecht is geen sprake; men krijgt niet den indruk, dat er ook maar één druppel bloed onder de heiligen gevallen is. Wat God gedaan heeft is alleen dit, dat Hij, om de eindbeslissing, d.i. de Voleinding, te doen ingaan, ze gelokt heeft naar dit punt waar de beslissing zou vallen, en dat alsdan die beslissing op het eigen oogenblik in den meest volstrekten zin intrad. De benden zonder eind werden *verslonden,* en hiermede was de strijd uit. Er volgt nu niets meer. De strijd in het Paradijs aangevangen, is nu uitgestreden. Geen teeken des levens kan meer overblijven. Alles gaat ten onder, en wat eeniglijk blijft is de heilige schare, die voor den Christus als haar Heere en Redder nederknielt.

Doch hierbij blijft het niet. Het moet nu voor gansch het Heelal, en volstrekt niet alleen voor den mensch, tot finale beslissing komen. De Voleinding mocht niet langer toeven, maar moest in vollen zin doorgaan. En deze Voleinding nu had vanzelf dit eigendommelijke, dat de menschenwereld en de engelenwereld beiden saâm, en niet elk op zichzelf, in de eindbeslissing moesten ingaan. Dit wijst alzoo naar het Paradijs terug. Niet met het opkomen der menschenwereld is de machtige geestelijke worsteling begonnen. Toen de mensch in het Paradijs optrad, lag er reeds een breed stuk geschiedenis in de engelenwereld achter hem. Begint nu de Schrift met in het verhaal van het Paradijs hierop te wijzen, dan kan het niet anders, of ook in de eindconclusie die nu komende is, moet vanzelf dit oorspronkelijk verband weer op den voorgrond treden. Het is nu eenmaal niet waar en niet juist, dat 't alles met de schepping van Adam en Eva, en met het optreden van de menschenwereld begonnen is. Aan het optreden van de menschenwereld ging het bestaan van de engelenwereld vooraf. En niet alleen dat

het bestaan van de engelenwereld voorafging, maar in die engelenwereld was de groote beslissing reeds gevallen. Satan had zich van God losgerukt, en zijn demonen waren met hem in dezen afval meegezonken. Het begint alzoo in alles niet met den mensch. maar met de engelen, en ook de jammer en zonde en ellende komt niet eerst bij den mensch, maar bij satan, doch altoos met dit beslissend verschil, dat de val van den mensch, wijl niet oorspronkelijk, maar uit verleiding opgekomen, redding, uitkomst en verzoening toeliet, terwijl omgekeerd de zonde die in de engelenwereld insloeg, zich voor geen vergeving of verzoening aanbood, maar op finale vergelding moest uitloopen. Hieruit verklaart het zich dan ook, dat in dit 20e hoofdstuk, dat ons zegt hoe de Voleinding inging, niet over de demonische engelenwereld kon gezwegen worden. In onze menschenwereld is nog uitkomst mogelijk, en breekt die uitkomst dan ook tenslotte door, doch zóó kon het niet toegaan in de gevallen engelenwereld. Op zichzelf reeds viel voor de gevallen engelenwereld aan geen verzoening te denken, maar ook buitendien was zij niet van verleiding van de kinderen des menschen uitgegaan. Tegenover elkander moest derhalve deze tweeërlei uitkomst komen te staan. In de gevallen menschheid, die door satan verleid was, zou genade nog kans en uitzicht op redding aanbrengen, doch daarentegen in de engelenwereld, die zelve, zonder eenige verleiding, zich van God afgekeerd had, zou van geen verzoening sprake kunnen zijn. Haar moest de finale ondergang treffen, doch tevens kon die ondergang niet komen, alvorens het werk der verlossing en der begenadiging van de zondige menschenwereld was ten einde gebracht. Vandaar dat de finale afstraffing, als we ons zoo mogen uitdrukken, niet aanstonds na den val van het Paradijs kon plaats hebben, maar verschoven moest worden naar de slotperiode van de geheele worsteling als ten slotte de Voleinding zou ingaan.

Het is daarom niets verrassends, maar iets geheel natuurlijks, dat hier, vlak voor het ingaan van de Voleinding eerst de finale afrekening met satan en zijn satellieten plaats grijpt. Steeds was satan, met zijn demonen, in Gods macht gebleven, en na de verzoeking in de woestijn en het Kruis van Golgotha, was de verloste menschheid in Gods hand gekomen, en tegen de overmacht van satan beveiligd. Toch kon dit niet zoo blijven voortduren. Eens moest het tot finale uitwerping van satan komen. Vandaar de zoo stellige vermelding, dat tenslotte satan met zijn demonen uit de hooge sferen werd uitgeworpen in de diepte van het onheilige. Dit zou toen reeds aanstonds fataal voor ons menschengeslacht geweest zijn, maar gelijk Openb. 20 : 1—3 ons meldt, heeft God

dit verhoed door satan met zijn demonen in machteloosheid neer te werpen. Natuurlijk niet lang, en veeleer slechts even, en zoodra de levensbezieling van de martelaren en de in eerste opstanding ten leven geroepenen had plaats gehad, begon satan dan ook zijn aanval weder, om, kon het, ten slotte toch onze menschelijke existentie te vergiftigen en te vernietigen. Alleen maar, al liet God dien laatsten aanval toe, ijlings en onverbiddelijk werd die laatste poging van satan te niet gedaan, en de finale uitkomst was, gelijk vs 10 ons meldt, dat satan geheel ten onder ging. Zoo toch lezen we in vs 10: „En de duivel, die de vijandelijke volken tot den aanval tegen Gods volk verleidde, werd geworpen in den poel van vuur en sulfer, al waar het beest en de valsche profeet is." En onmiddellijk daarop volgt dan het eindoordeel: „En zij zullen gepijnigd worden, dag en nacht, in alle eeuwigheid." Hiermede is het dan nu uit. De vijand van wiens kant steeds de verzoeking en de jammer tot de menschen uitging, was nu tot volkomen machteloosheid gedoemd. Niets kon meer van hem te duchten zijn. En nu ontsluit zich opnieuw het Paradijs, doch nu het Paradijs in zijn geheiligden en voleindigden toestand, waaruit alle gevaar zelfs voor verleiding geweken was. Vandaar dat dan nu ook aanstonds het einde, ja de volkomen Voleinding, wordt ingeroepen. De oude, zondige wereld zinkt nu in het niet weg. Onder den nieuwen hemel daagt een nieuwe wereld op. En de glorie van het geredde geslacht der menschenkinderen gaat in.

XXXVII. **Het eindoordeel.**

> En zoo iemand niet gevonden werd geschreven in het boek des levens, die werd geworpen in den poel des vuurs. OPENB. 20 : 15.

MET hetgeen het tiende vers van het 20e kapittel ons bericht, gaat de Voleinding in, om nu rechtstreeks op haar einddoel af te gaan. Het beest en de valsche profeet waren naar luid vs 20 van het 19e hoofdstuk, reeds in den poel des vuurs geworpen, doch nu treft satan geheel hetzelfde lot. Er staat toch in het 10e vers van hoofdstuk 20: „En de duivel, die hen verleidde, werd geworpen in den poel van vuur en sulfer, alwaar het beest en de valsche profeet is; en ook zij zullen gepijnigd worden dag

en nacht in alle eeuwigheid." Hierop volgen nu in ditzelfde visioen, en alzoo, als met het voorafgaande één saamhoorend geheel vormend, drie wel te onderscheiden stukken. Eerst hoofdstuk 20 : 11, dan hoofdstuk 20 : 12—15, en ten slotte hoofdstuk 21 : 1—8. In het eerste stuk zien we de oude wereld geheel te niet- en ondergaan; in het tweede stuk volgt het oordeel; en in het derde stuk treedt de nieuwe wereld in. Dit sluit zich nu geheel aan bij wat ook elders in de Heilige Schrift, zoo in het Oude als Nieuwe Testament, ons als het ingaan der Voleinding wordt voorgehouden. Vooral Jesaja profeteert hier verrassend duidelijk. „Zie, zoo heet het toch in hoofdstuk 65 : 17, zie Ik schep nieuwe hemelen en een nieuwe aarde en de vorige dingen zullen niet meer gedacht worden, en zij zullen in 't hart niet meer opkomen". En in gelijken geest schrijft Jesaja in het volgende hoofdstuk (66 : 22): „Want gelijk als die nieuwe hemel en die nieuwe aarde, die Ik maken zal, voor mijn aangezicht zullen staan, spreekt de Heere, alzoo zal ook ulieder zaad en ulieder naam staan." Oud-Testamentische profetie, waarbij zich het apostolaat rechtstreeks aansluit. Zoo de apostel Petrus, als hij schrijft (zie 2 Petrus 3 : 12, 13): „Verwachtende de toekomst van den dag Gods, in denwelken de hemelen door vuur ontstoken zijnde, zullen vergaan en de elementen brandende zullen versmelten; maar wij verwachten naar Zijne belofte nieuwe hemelen en een nieuwe aarde, waarin gerechtigheid woont". Voorzeggingen, waarbij zich dan rechtstreeks de diepzinnige inhoud uit 2 Thessal. 2 aansluit.

In dit tweede epistel toch aan de kerk van Saloniki, stelt de apostel Paulus op den voorgrond, dat als de volle ontwikkeling van de onheiligheid ingaat en de afval zich doorzet, „de mensch der zonde" zich openbaren zal. Dien „mensch der zonde" karakteriseert de apostel dan als „den zoon des verderfs", en van dezen „zoon des verderfs" teekent hij ons het beeld in deze veelzeggende trekken, dat het iemand zijn zal, „die zich tegenstelt en verheft boven alles wat God genaamd of als God geëerd wordt", en wel „alzoo dat hij in den tempel Gods als een god zitten zal, zichzelven voordoende alsof hij God ware". Dit inzicht deelde Paulus niet nu eerst aan de Thessalonicensen mede. Hij voegt er toch zelf bij: „Gedenkt gij niet, dat ik, nog bij u zijnde, u deze dingen gezegd heb?" En dan gaat hij voort: „En nu wat hem wederhoudt, weet gij, opdat hij geopenbaard worde te zijner tijd. Want de verborgenheid der ongerechtigheid wordt alreede gewrocht, alleenlijk, die hem nu wederhoudt, die zal hem wederhouden, tot hij uit het midden zal weggedaan worden. En alsdan zal de ongerechtige geopenbaard worden, denwelke de Heere verdoen zal

door den Geest Zijns monds en te niet maken door de verschijning Zijner toekomst". Waar de apostel, ter verduidelijking, dan nog aan toevoegt: „Hem zeg ik, wiens toekomst is naar de werking des satans, in alle kracht en teekenen en wonderen en leugen en in alle verleiding der onrechtvaardigheid in degenen die verloren gaan, daarom dat zij de liefde der waarheid niet hebben aangenomen, om zalig te worden. En daarom zal God hun zenden een kracht der dwaling, dat zij de leugen zouden gelooven, opdat ze allen veroordeeld worden." Deze breed uitgewerkte voorzegging van Paulus komt alzoo geheel op 't zelfde neer als Jesaja reeds in zijn dagen aangeduid had, en 't klaarst op Patmos aan den apostel Johannes in het visioen van hoofdstuk 20 en 21 te aanschouwen werd gegeven. Steeds wordt er op gewezen, dat de zonde en de ongerechtigheid zich in menschelijke ontaarding en in satanischen weerstand tegen God op 't uiterste zullen uitbreiden, maar dat juist dan, als de ongerechtigheid op haar meest schennende wijze uitbreekt, Gods Almacht tusschen beide zal treden, de onheilige werking, die van satan ook in de menschenwereld uitgaat, op het onverwachtst te niet zal doen, en dat, is hierdoor voor goed en voor altoos de onheilige macht van den duivel en van het duivelsche onder menschen geknakt en gebroken, de worsteling die reeds in het Paradijs begon, haar einde zal bereiken, zoodat alsdan de geheel nieuwe toestand in de hemelen en op de aarde zal intreden, die uitloopt op satans volstrekte nederlaag en op Gods volkomen zegepraal en overwinning. En dit nu zou ten slotte als een vanzelfsheid gaan. Zoo toch lezen we in Apoc. 20 : 11: „En ik zag een grooten witten troon, en dengene die daarop zat, van wiens aangezicht de aarde en de hemel wegvloden, en geen plaats is voor die gevonden."

Of we dus Jesaja, Paulus, Petrus of de apocalypse raadplegen, ten slotte komt 't bij alle dragers der Openbaring altoos hierop neder, dat de satanische macht wel juist op 't laatst op ontzettende wijze zal uitbreken, doch dat ze dan ook voor goed en voor altoos zal ten ondergaan, om wat bestond, zoo op aarde als in den hemel, voor een geheel nieuwen toestand te doen plaats maken. Zelfs is de hier gekozen uitdrukking zoo veelzeggend: „De aarde en de hemel vloden weg van Gods aangezicht". Van de eerste zonde af, dat wil zeggen, toen in het Paradijs de zonde doorbrak, en alzoo de zonde, d. i. het verzet tegen God, reeds in de geestenwereld der engelen was uitgebroken, had het onheilig verzet tegen God stand gehouden, en God had dit verzet niet slechts in de demonenwereld laten voortduren, doch 't ook onder de kinderen der menschen laten

doorbreken, ja, 't zelfs de natuur van deze wereld laten aangrijpen, om 't eerst ten slotte, als 't al zijn onheilige macht tevergeefs had uitgeput, op een wijze die met Zijn Majesteit strookte, neer te werpen. Doch dat oogenblik was nu dan ook gekomen. Eerst was in de menschenwereld de onheilige, tegen God vloekende macht ter neer geworpen, en nu ging 't ten slotte rechtstreeks tegen den satan. Schril en schel toont zich nu op eenmaal de absolute tegenstelling tusschen God en 't inzinkend satanische gewoel. En nu is de kastijding niet alleen, maar de neerwerping, uitbanning en tenietdoening van het demonische zoo plotseling en zoo ontzettend, dat al 't onheilige voor God *vliedt.* Het is alles, zegt vs 11, weggevloden en er is geen plaats meer voor gevonden. De tenietdoening van het beest, van den valschen profeet, en de onheilige macht in de menschenwereld was nog slechts de inleiding op het slotbedrijf van de groote tragedie geweest. Nadat alle minder onheilige machten waren teniet gedaan, ging 't nu eerst los op de tenietdoening van de satanische mogendheid. Dit leidt dan tot de hoofdworsteling. Het komt nu rechtstreeks tusschen God en satan te staan. De menschheid worstelt er slechts zijdelings in mede. Vandaar, dat nu op eenmaal in vs 11 God Almachtig zelf intreedt, om de beslissing niets sparend door te zetten. Op eenmaal toch ziet Johannes een schittering in den hooge, en opziende ontwaart hij een grooten witten troon, wat niet anders bedoelen kan dan de troon van Gods Majesteit. Zelfs de tusschenschakel van den Christus verliest op dit oogenblik Zijn overheerschende beteekenis. Het is God zelf die uit den hooge de macht Zijner heiligheid laat doorstralen. En nauwelijks heeft God Almachtig dezen alles beslissenden blik op hemel en aarde geworpen, of wat bestond vliedt weg, en de nieuwe wereld met den nieuwen hemel en de nieuwe aarde openbaren zich.

Onverwijld, en zelfs zonder overgang, treedt dan nu ook de geheel gewijzigde en omgekeerde verhouding van wat was, met wat komt en zijn zal, in. De teekening hiervan in vs 12 en 15 is daarom zoo aangrijpend. Op eenmaal is het oordeel ingetreden. Er wordt niet gezegd, dat 't komen zal, 't wordt niet voorbereid, 't wordt niet ingeleid, maar 't is er op eens. En ook hierin komt weer zoo sterk de hinderlijke tegenstelling uit tusschen hetgeen men van Openb. 20 : 1—10 maken wil, en hetgeen er zich in openbaart. Men voelt toch aanstonds, dat de tegenspraak hier te stuitend zou zijn, zoo men voor de tien eerste verzen een periode van tien eeuwen wilde afzonderen, en nu hier op eenmaal, zelfs zonder inleiding of overgang, al wat was te niet laat gaan en wegzinken, om als met één heiligen greep de nieuwe toekomst die de

eeuwigheid verduren zal, te doen opkomen. Aan wat niets dan een overgang is, tien eeuwen te wijden, en daarna wat de eeuwigheid verduren zal, in één enkel woord af te doen, geeft geen bevredigende verhouding, en dit is toch duidelijk, dat hier in vs 12 en tot in vs 1 van hoofdstuk 21 geen plaats voor eenigen twijfel is gelaten, doch de onderstbovenkeering van hemel en aarde, als we ons zoo mogen uitdrukken, als met een oogwenk intreedt, doorgaat en zich voleindt.

Van beteekenis is het in dit verband tevens, dat nu met vs 11 op eenmaal God zelf in Zijn Goddelijke Majesteit te voorschijn treedt. Zoo staat toch in vs 12: „En ik zag de dooden, klein en groot, staande voor God". Elke tusschenschakel is nu weggevallen. Alle menschenkind komt nu rechtstreeks voor God te staan, en de boeken worden geopend. Van tweeërlei aard zijn deze boeken. Er is eenerzijds een boek met de heugenis van aller menschen doen en laten, waaruit het oordeel wordt opgemaakt, dat over hen gaan moet; maar er is ook een tweede, veel kleiner boek, waarin de verkorenen Gods met name staan aangeduid. Van het eerste wordt als van *boeken,* in het meervoud, gesproken, wijl alle kinderen der menschen in deze boeken met name genoemd zijn, en deze menigte is uiteraard zoo nameloos groot, dat ze niet in één boek op te nemen zijn, en er een geheele reeks van boeken moet worden aangedragen, om deze millioenen en millioenen menschen in op te nemen. En tegenover dezen bundel van boeken in het meervoud, staat nu het tweede boek in het enkelvoud, wijl het uitsluitend de uitverkorenen met name aangeeft, en het getal der uitverkorenen en gezaligden van zooveel minder breeden omvang is. Dit boek heet daarom „het boek des levens". Niet breed genoeg kan daarom het doodencijfer hier worden opgevat. Met name zelfs worden diegenen afzonderlijk genoemd, die door schipbreuk hun dood op de wateren gevonden hadden. Al is 't toch, dat van dezen mag vermoed worden, dat ze in den regel prooi werden van het verslindend zeegedierte, ook zij toch verloren daarmede hun bestaan als mensch niet, en, op wat wijze ook, zullen ze toch weer in zichtbare en waarneembare gedaante voor God verschijnen. Tevens moet hierbij klaar en duidelijk worden uitgedrukt, dat ook diegenen, die niet na hun sterven in het vaderhuis werden opgenomen, maar als verworpenen hun jammer onmiddellijk na hun sterven te dragen kregen, hier niet ter zijde blijven, doch mede opgewekt worden en mede voor Gods heilig aangezicht moeten verschijnen; iets waarin juist het begin spreekt van het ontzettend oordeel, dat ze te gemoet gaan. Vandaar dat over *de hel* gesproken wordt in vs 13: „De

dood en de hel gaven de dooden die in hen waren". En nu volgt het persoonlijke: „ze werden geoordeeld een iegelijk naar zijn werken".

Ter voleinding van de geheele voorstelling wordt er dan nog in vs 15 bijgevoegd, dat zoo iemand niet gevonden werd, als met zijn naam geschreven „in het boek des levens", zijn oordeel en zijn vonnis aanstonds inging, doordien hij alsdan geworpen werd in den poel des vuurs. Van gezette overweging, van protest of verontschuldiging is alzoo geen sprake meer. Van den antichrist en van satan was het in beeld gebracht, hoe ze ten slotte in een poel van vuur hun straf voor eeuwig tegemoet gingen. En zoo nu ook wordt hier, van de verloren zondaars, die alle redding verworpen hebben, omstandig en op bange wijze bekend, dat ook zij geworpen werden in den poel des vuurs; iets wat in 't minst niet beteekent dat ze vernietigd werden, maar dat ze ingingen in een staat van nooit eindigende rampzaligheid. In vs 14 wordt deze verwerping dan ook opzettelijk genoemd „de tweede dood". Van de gestorvenen gingen de gezaligden ten leven, stierven niet weer, en ondergingen alzoo geen tweeden dood; zij daarentegen die in den dag des oordeels uit den dood opstonden en voor God verschenen, en niet ter zaligheid mochten ingaan, moesten opnieuw in den dood ingaan, om voor eeuwig in dien staat des doods te blijven verkeeren. Zijdelings is hierbij natuurlijk op te merken, dat de laatst levende heiligen, òf niet stierven, maar op eenmaal in den oordeelstoestand overgingen, òf ook als martelaren opgewekt werden, om aanstonds ten leven in te gaan, en dat ze daarom hier een afzonderlijke positie innemen.

Hoofdzaak blijft nu echter het plotseling intreden van het feit der wereldomzetting. Geen bijzonderheden worden ons omtrent dien overgang verder voorgehouden. We hebben hier met niet anders te doen dan met het geheel natuurlijk verloop van wat rechtstreeks op elkander volgen moet. Er is voor geen tusschenbedrijf plaats. Ongetwijfeld is 't ons niet mogelijk, ons van het jongste oordeel een eenigszins klare voorstelling te vormen. De ontelbare menigte personen, over wie het jongste oordeel gaan zal, is zoo nameloos groot, dat we er niet in kunnen komen, vooral niet zoo men er op let, hoe in vs 12 onderscheidenlijk gesproken wordt van de kleinen en grooten. Ook al was hierop niet nadrukkelijk de aandacht gevestigd, zoo had 't toch vanzelf gesproken, dat volstrekt niet alleen van wie volwassen stierf, maar ook van de kleine kinderen in het oordeel geheel hetzelfde geldt als van de ouderen van jaren. Zelfs moet hierin te verstaan worden ge-

geven, dat niet uitsluitend gerekend wordt met hen die als kinderen opwassen, en op zeer jeugdigen leeftijd sterven, maar ook met de zoodanigen, die in de geboorte, of zelfs vóór de geboorte, het leven verbeurden. In het oordeel verschijnt een ieder, die als menschelijk persoon het leven ontving, ook al bleef dat leven tot den moederschoot bepaald. Ons is 't daarom volstrekt onmogelijk, om ons ook maar eenige voorstelling te vormen van de wijze, waarop het oordeel over zoovele personen in menigte en over zoovele personen zonder nadere ontwikkeling toe zal gaan. In hoofdstuk 20 : 11—15 der Openbaring ontvangen we den indruk dat 't alles in nauwelijks toegemeten tijd afloopt, en we gaan zeer zeker het veiligst met hierop niet nader in te gaan. Het is God die hier zelf als rechter optreedt en het oordeel velt, en het zal ons toch nimmer gelukken, ons omtrent de wijze van onderzoek en oordeelvelling van onzen God tot in bijzonderheden een scherpbelijnde voorstelling te maken. Ook wij laten dit punt daarom ten eenenmale rusten. Hoofdzaak blijft ook voor ons het op eenmaal, onvoorziens en plotseling ingaan van den nieuwen toestand, waarin hemel en aarde voor eeuwig verkeeren zullen, en zulks zonder overgang. Tevens is het hierbij opmerkelijk, dat Johannes niet gewaagt van de wijze waarop die overgang toeging. Hoe snel een getorpedeerd schip ook in de diepte verzinke, toch weet de ooggetuige althans eenigermate mede te deelen, hoe de ondergang verliep. Bij een groote schipbreuk of bij een hevigen brand kent men de bijzonderheden nog beter. Ook hier komt daarom van zelf de vraag bij ons op, hoe en op wat wijs en met welke waarneembare verschijnselen de overgang van de huidige wereld in de toekomende zal plaats grijpen. Hiervan echter meldt de Ziener ons hoegenaamd niets. Hij constateert eeniglijk, dat de bestaande wereld, als we 't zoo mogen uitdrukken, geheel onvoorziens verdwijnen zal en vergaan, en dat er op eenmaal, zonder dat 't *hoe* ook maar in aanmerking komt, een geheele nieuwe wereld onder een geheel nieuwen hemel schitteren zal.

Toch is wat nu over die nieuwe wereld onder dien nieuwen hemel volgt, een met al 't voorafgaande saamhangend visioen. Tot in bijzonderheden hebben we aangetoond, dat er geen sprake van kon zijn, dat hier een nieuw visioen in het vorige inschoof of er mee werd saamgekoppeld. Het kon niet duidelijker dan het geschied is, aangewezen, dat 't hier al in één visioen zich saamtrekt. Ge kunt ook niet zeggen, dat met vs 1 in hoofdstuk 21 een tweede visioen aan het voorafgaande vastgehecht wordt. Integendeel, 't loopt al door. Het vormt al één geheel. En wat ons achtereenvolgens wordt voorgehouden, is voor geen splitsing vatbaar.

Geheel de voorstelling komt dan ook hierop neer, dat al de machtige feiten die hier op elkander volgen, het ééne voor, het andere na, *zonder overgangen*, die waarneembaar waren, op elkander volgden. Men zag ook reeds in vs 10, hoe 't scheen alsof de satan een langdurige worsteling aanbond met de laatste machthebbers, doch reeds dit viel geheel anders uit. Nauwelijks trad de botsing tusschen de twee machten in, of vs 10 toont ons op staanden voet, hoe 't als in één oogenblik met de geheele macht van satan uit is. Er wordt niets vermeld dan dat hij geworpen werd in den poel des vuurs. En juist zóó nu is 't daarna, als het oordeel voltrokken wordt. Ook daarvan toch lezen we in vs 15, dat zoo iemand niet gevonden werd, geschreven in het boek des levens, hij kortweg en op staanden voet geworpen werd in den poel des vuurs. En niet anders is 't nu ook, als we aan vs 1 in hoofdstuk 21 toekomen. Het visioen zet ons toch ook hier op eenmaal in den geheel nieuwen toestand over. Johannes ziet als in 't zelfde oogenblik, hoe in den poel des vuurs al de verloren kinderen der menschen wegzinken, en hoe tegelijk de nieuwe hemel over de nieuwe aarde zich uitspreidt. Het ging alles als ongemerkt en onwaarneembaar toe. Johannes zegt dan ook uitsluitend: „Ik zag een nieuwen hemel en een nieuwe aarde, want de eerste hemel en de eerste aarde waren voorbijgegaan", en eeniglijk wordt er dan bijgevoegd: „En de zee was niet meer".

Nu spreekt 't wel van zelf, dat, komt 't eenmaal tot den ondergang van de bestaande wereld, en ontsluiert zich de nieuwe wereld die eeuwig blijven zal, dit alles een ontzettende gewaarwording voor wie 't mee doorleeft, veroorzaken zal. Opzettelijk mag men alzoo, zonder aarzeling, zeggen, wordt dit alles hier verzwegen. Al zulke bijzonderheden zouden de aandacht afleiden en ons in die bijzonderheden de groote, de machtige, de alles beheerschende gebeurtenis vergeten doen. En juist dit mocht niet. Zelfs de vraag, of er nog sprake zal zijn van een *overgang*, dan wel of 't op een *vernietiging* van wat bestond en op een geheel nieuwe schepping van wat worden zal, staat uit te loopen, wordt niet nader toegelicht. Men ontvangt, gelijk door alle Schriftonderzoekers erkend is, bijna den stelligen indruk, alsof al wat was wegzonk, en alsof er een geheel nieuwe wereld geschapen werd; maar anderzijds voelt en erkent men toch, dat zulks niet in dien volstrekten zin kan plaats grijpen. Dan toch zou 't er op uitloopen, dat de eerst geschapen wereld eenvoudig verdween, en dat 't God alsnu behaagde tot een tweede, geheel nieuwe schepping over te gaan. Hiervan echter kan geen sprake zijn. Reeds om der wille van de gezaligden en uitverkorenen niet. Zij toch zullen in het lichaam waarin ze

opstonden, op die vernieuwde wereld het zalige leven te gemoet gaan. Doch ook afgezien hiervan kan er geen sprake van zijn, dat de eerst geschapen wereld spoorloos verdween. Dit moge feitelijk het geval zijn met den uitwendigen vorm, maar kan het niet zijn met de kern van haar existentie. Wat herschapen wordt, is de wereld met het aloude Paradijs.

Zij 't dan ook al, dat met name in 2 Petri, evenals in Jesaja 65 en 66, uitdrukkingen voorkomen, die elken overgang schijnen uit te sluiten, het feit zelf alleen, dat de geloovigen persoonlijk van de oude in de nieuwe wereld overgaan, blijft als eisch stellen, dat de identiteit der personen niet te loor ga. Geheel hetzelfde wat bij de dooden voorkomt, dat ze teruggegaan op de kern van hun wezen, en, als zielen zonder lichaam, toch straks hun lichaam terug erlangen, moet ook hier gehandhaafd blijven. De Schepping waarvan Genesis 1 ons bericht, riep een levensgeheel tot existentie, dat, hoe machtig het ook eenmaal omgezet en vernieuwd moge worden, toch identiek in zich zelve blijft. Zelfs kan men zeggen, dat ook die eerste Schepping als schepping een ziel had, en dat die ziel in de Schepping bleef, ook al was het dat het geheele lichaam en de geheele vorm van de eerste Schepping wijziging onderging.

XXXVIII. **Het nieuwe Jerusalem.**

> En ik, Johannes, zag de heilige stad, het nieuwe Jerusalem, nederdalende van God uit den hemel, toebereid als een bruid, die voor haren man versierd is.
> OPENB. 21 : 2.

NADAT de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel is ingetreden, wordt nu ook op die nieuwe aarde de traditie van de heilige stad, van het aloude Jerusalem, bestendigd en vernieuwd. „Ik zag, zoo betuigt Johannes, het nieuwe Jerusalem, nederdalende van God uit den hemel, toebereid als een bruid, die voor haren man versierd is." Dit sluit uiteraard de eenzelvigheid met het aloude Jerusalem buiten. De *naam* van Jerusalem is bewaard, maar het is het oude niet meer. Ook in dit geval is het alles nieuw geworden. Toch versta men dit niet zóó, alsof elk spoor van de oude Godsstad hiermede te niet was gedaan. Het

behoud van den naam Jerusalem toont reeds, dat er ook tusschen dit nieuwe Jerusalem en het aloude heiligdom nog altoos zeker verband blijft bestaan. Gestadig had er ook in het verleden overgang van plaats in plaats, van gestalte in gestalte, van vorm in vorm plaats gegrepen, maar zonder dat hierdoor de eenheid en saamhoorigheid geheel teloor ging. Het aloude heiligdom dat Israel ontving, kwam niet uit Egypte, maar werd door Mozes en Aäron opgericht in de woestijn, na Israels doortocht door de Roode Zee. Israel was toen nog trekkend en zich verplaatsend, het had nog geen vaste woonplaats erlangd. Vandaar dat zijn heiligdom toentertijd een tabernakel werd. Gelijk men zelf in de woestijn in tenten huisde, zoo moest ook het heiligdom het karakter van een *tent* aannemen. Dit heiligdom moest met het volk, als we ons zoo uitdrukken mogen, kunnen mee verhuizen en zich verplaatsen. Waar Israel heentoog, ging de tabernakel mede. Doch dit bleef niet zoo. Toen Israel Kanaän was binnengetogen, verkreeg al aanstonds ook de heilige tabernakel een meer blijvende positie in Silo. En toen ten slotte Jerusalem veroverd en als hoofdstad van het geheele volk ingewijd was, ging de geheele tent-idee teloor, en werd er op den heiligen berg een vaste woning opgetrokken, nadat aanvankelijk ook op dezen heiligen berg de tente van Silo was neergezet. Van David de overdracht, van Salomo de tempel. Van die ure af nu was de heilige tegenwoordigheid in Jerusalem aan deze heilige plek gebonden. Wel trad later tijdelijke verwoesting in, maar niet lang daarna ging van Zerubabel toch weer de energie uit, om het gevallen heiligdom nogmaals op te bouwen, en ten slotte gaf Herodes door een herbouw aan dit heiligdom zelfs een nog schitterender vorm. In dien tempel was evenals van ouds in den tabernakel het Heilige der Heiligen, en aan die heilige plek verbond zich de tegenwoordigheid des Heeren. Niet natuurlijk, alsof de alomtegenwoordigheid des Heeren hiermede was ingeperkt, maar voor de Openbaring van Zijn geestelijke majesteit was dan toch dit Heilige der Heiligen door God zelf aangewezen.

Dit nu is aldus bestendigd tot in de dagen toen de Christus verscheen, om de tegenwoordigheid Gods in geestelijken zin, en alzoo in heel anderen en veel rijker zin, te openbaren. Wel toch is de Christus begonnen met ook zijnerzijds de heilige plek in den tempel te eeren, doch dit bleef niet. Toen Zijn Kruis naderde, en Jezus met Zijn discipelen den tempel verliet, kondigde Hij op de meest indrukwekkende wijze aan Zijn jongeren aan, dat nu de ure aanbrak, waarop de tempel zijn heilig karakter zou verliezen, en de gemeenschap van de geloovigen met hun God een geheel anderen vorm zou aannemen. Zoo is toen de kerk des Nieuwen

Testaments opgetreden. Niet in dien zin, alsof de tegenwoordigheid des Heeren nu voortaan aan het kerkgebouw zou gebonden zijn, gelijk eertijds aan den tempel te Jerusalem. Men heeft dit wel gewild, en allengs is men aan het Christelijk kerkgebouw een beteekenis gaan toekennen, alsof de tegenwoordigheid des Heeren aan dit kerkgebouw was gebonden; iets wat ten slotte tot de altaardiensten van Rome's stichtingen geleid heeft. Maar toch is tegen deze opvatting steeds weer 't geestelijk verzet opgekomen, en met name de Gereformeerden drongen er steeds op aan, om de tegenwoordigheid des Heeren niet meer plaatselijk aan een gebouw te binden, maar eeniglijk aan de vergadering der geloovigen. Zoo ontstond, na het wegvallen van het aardsche Jerusalem met den steenen tempel, het geestelijke Jerusalem, dat over heel de wereld zich uitstrekte, aan geen steen of hout gebonden was, en eeniglijk zijn geestelijke presentie vond in de samenkomst der geloovigen, waar die ook saamkwam. Als men zoo wil, is er ook nu een geestelijk Jerusalem, maar dat aan geen plaats of plek gebonden is, en allerwegen gevonden wordt, waar de geloovigen saamkomen, de doop regel is, en het herdenken van Jezus' sterven op Golgotha bij brood en wijn plaats vindt. Doch ook hierin treedt vanzelf algeheele wijziging in, als eenmaal de oude wereld ondergaat, en de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel het aanzijn aanvangt. Ook dan zal er de band zijn die de geloovigen onder elkander saambindt, en ze allen saam verbindt aan God; doch alsdan zal die saamverbinding een vorm dragen die in overeenstemming is met den nieuw geboren toestand. En dit nu drukt de apostel Johannes uit, als hij in hoofdstuk 21 : 2 't uitspreekt: „Ik zag de heilige stad, het nieuwe Jerusalem, nederdalen van God uit den hemel." De van ouds door God met Zijn verkoren volk aangelegde band werkt ook hier, maar in nieuwen vorm, en wel in een vorm die overeenstemt met den nieuw geboren toestand. Mozes betuigde het van oudsher, dat hij den tabernakel in den hemel gezien had, en dat 't heiligdom des hemels naar deze aarde was nedergedaald. Het mocht geen oogenblik voorgesteld, alsof Mozes den tabernakel uitgedacht en verzonnen had, en alsof God alzoo van Mozes' werk kennis had genomen. Het oorspronkelijke moest altoos in God gevonden worden. Uit God moest de gedachte en de vorm voor die gedachte, door Mozes en Aäron, en zoo men wil ook door Aholiab en Bezaleel tot het volk afdalen. En toen nu eenmaal deze heilige Godsgedachte in den tabernakel haar eerste belichaming had gevonden, moest de Godsgedachte die hierin lag uitgesproken, in de geestelijke gemeenschap tusschen God en Zijn volk tot den einde toe bezield en bezielend blijven. Alleen maar de vorm, waarin

deze bezielende gedachte zich uitte, moest gestadig zich vervormen en wisselen, al naar gelang de geestelijke gemeenschap tusschen God en Zijn volk veredeld, verhoogd en geheiligd werd.

Als we derhalve hier in Openb. 21 : 2 lezen van een nieuw Jerusalem, dat van God uit den hemel nederdaalt, wijst dit terug op wat reeds in de woestijn de tabernakel aan Israel aanbood en zette het verband voort, dat, van de oevers der Roode Zee af, ook plaatselijk en vormelijk tusschen Jehova en zijn volk bestaan had. Doch al blijft de naam van Jerusalem zich voortzetten, toch is dit Jerusalem hier niets dan een naam, en mag er van zelf niet aan gedacht worden, alsof ook op de nieuwe aarde, onder den nieuwen hemel, het aloude Palestina voortbestond, en alsof in dit overgebleven Palestina nogmaals het aloude Jerusalem zich vertoonde, om opnieuw den tempel voor de aanbidding te ontsluiten. Van dit alles kan uiteraard geen oogenblik sprake zijn. Het oude is voorbijgegaan, zie 't is alles nieuw geworden. En zoo staat er dan ook nadrukkelijk, dat dit nieuwe Jerusalem niet een reconstructie van het oude is, doch dat het van God uit den hemel nederdaalt. Dit belet intusschen niet, dat er steeds zijn en blijven zal een geestelijk verband tusschen tabernakel en tempel eenerzijds en tusschen de kerk en het nieuwe Jerusalem, dat op de nieuwe aarde komen en uitkomen zal. Wat Mozes betuigde, dat de tabernakelgedachte, de tempelidee, niet van den mensch uitgaat, doch van God aan den mensch gegeven wordt, tot hem nederdaalt en beslag op hem legt, gaat ook hier door, en doet zich ook hier gevoelen. God schiep den mensch, opdat de menschheid met Hem in heilige gemeenschap zou verkeeren. De mensch verbrak die gemeenschap. Vandaar dat, zoo er al gemeenschap tusschen God en den mensch komen moest, deze gemeenschap alleen voor een enkel volk en onder bepaalden vorm kon intreden. Zoo is het dan ook geschied. Alle andere volk heeft de gemeenschap der heiligheden ingeboet. Wat er van restte, was schijn. Alleen bij Abrahams nageslacht is toen de gemeenschap met God op vormelijke wijze tot stand gekomen. Mozes is hiervoor de aangewezen man Gods geweest, die deze gemeenschap vormelijk tot uiting zou brengen. Zoo is dan ook van die ure af, dat de tabernakel werd ingewijd, de gemeenschap tusschen God en de kinderen der menschen, doch enkel voor dit afgezonderde volk, een gedeeltelijke realiteit geworden. God heeft zich tot die realiteit gegeven en geleend. Eerst in den tabernakel, toen in den tempel, en zoo ging het voort, tot de Heere onze God zich in Christus zelf aan Zijn geloovig volk openbaarde. Dit gaf de breuke met het Sanhedrin en zoo ook met den steenen tempel op Sion. Zoo trad de kerk

als hulpvereeniging op. Doch ook hierbij kon het niet blijven. Ook die kerkelijke gemeenschap is slechts een hulpmiddel. En gaat eenmaal de oude wereld onder, om de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel te laten verschijnen, dan zal de tempel zijn volle beduidenis en rijke beteekenis erlangen. Er komt dan een Jerusalem terug. In dat Jerusalem zal de tegenwoordigheid des Heeren onder Zijn volk volkomen wezen, doch dan zal het volk des Heeren niet maar een afgezonderd Abrahamietisch geslacht zijn, maar geheel de herboren menschheid. Er zal een openbaring zijn van het volk Gods, in Zijn onderscheiden stammen en geslachten ingedeeld. En op die nieuwe aarde onder een nieuwen hemel zal er dan geen Abrahamietisch volk meer zijn, dat van de overige volken als 't eenig zalige zal zijn afgescheiden, maar al 't volk des Heeren zal den vrede en de vreugde van Zijn heilige tegenwoordigheid genieten, en al wat hier niet toe behoort, zal in den poel des vuurs zijn eigen ellende dragen moeten.

Dit nu is de conclusie van de onderscheiden vormen die het heiligdom achtereenvolgens innam. De tabernakel belichaamde de rijke gedachte, dat er in ons gevallen menschdom een heilige afzondering kan plaats hebben van geslachten die de wereld verlieten en aan God zich vastklemden. Uiteraard begon dit met een uitzondering te zijn. Alle overige volk had God verlaten en was van God verlaten, om alleen nog door de Gemeene Gratie een bestaansdoel op aarde te erlangen. Doch bij Israel trad het nieuwe leven in, evenwel als *uitzondering*. Niet de wereld, doch alleen het volk Gods genoot 't geestelijk genot van de tegenwoordigheid des Heeren, en zulks eerst in den tabernakel, toen in den tempel, en ten slotte in het sacrament en den band der geloovigen in Christus' kerk. Doch nu op de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel keert zich de orde om. Het was een zondige wereld met als uitzondering een schare van geloovigen. Nu daarentegen is het een menschelijk geslacht geworden, dat eeniglijk uit heiligen en geloovigen bestaat, en allen die zich zelf door hun ongeloof hier buiten sloten, verzonken in den poel des vuurs. Hierop komt 't alzoo alles neder en hieraan hangt 't alles. Op de oude wereld een verzondigde menschheid, met als exceptie een kleine groep die God vreest, en nu, gansch omgekeerd, een herboren, een vernieuwde menschheid die eeniglijk uit geloovigen bestaat, en al wie niet gelooft is er buiten gesloten. Jerusalem oudtijds exceptie, nu Jerusalem de geheele door God geheiligde aarde, met haar centrum. Wat toen exceptie was, nu regel, wat toen regel was, nu geheel uitgesloten. Nu niets dan Jerusalem, en al het overige weggezonken. En daarom kon dat nieuwe Jerusalem niet uit de vervallen wereld opkomen.

Integendeel daalt het neer uit den hemel, als een bruid versierd voor haar man, om door dien man als zijn eenige te worden toegeëigend.

Dit is het dan ook wat uitgedrukt staat in het 3e vers. Johannes betuigt daar toch: „En ik hoorde een groote stem uit den hemel, en die stem riep: Zie, de tabernakel Gods is bij de menschen, en Hij zal bij hen wonen, en zij zullen Zijn volk zijn, en God zelf zal bij hen en hun God zijn." Al staat het er niet bij, zoo mag toch aangenomen, dat dit een uitspraak van den engel is. Stellig is het geen uitspraak Gods, en vermoedelijk evenmin een uitspraak van den Christus. Er wordt niet door God, maar over God gesproken. Doch wat hier door den engel gezegd wordt, bevestigt geheel onze opvatting van het 2e vers. Voorheen was de tabernakel niet bij de menschen, maar bij de priesters van Levi in het volk van Israel, doch juist van de menschheid afgescheiden. Onder de bedeeling van het Oude Verbond woonde God niet bij de volken der heidenen, doch eeniglijk bij het uitverkoren volk van Israel. En waar Israel zoo telkens en zoo in massa toch weer zijn God verliet en afviel, was de gemeenschap van God met Israel gebonden, eerst aan den tabernakel en later aan den tempel, om, al ware het dat het volk in zijn massa ontrouw werd, toch de gemeenschap van God met Israel te bestendigen. God woonde toen niet bij de Babyloniërs of Perzen, of bij eenig ander volk, maar eeniglijk bij Israel, en straks eeniglijk bij Juda. Nu daarentegen is dit alles omgezet en anders geworden. Nu, zoo staat er, is Hij bij de menschheid, als geheel genomen, en zal Hij bij heel die menschheid wonen, zal dus heel die menschheid Zijn volk zijn, en juist zooals God onder het Oude Verbond bij Israel verkeerde, en Israels God was en bij Israel zelfs woonde, zoo zal Hij nu de God van alle de gezaligde menschen zijn, en zelfs bij hen wonen.

Van een beperking van dat wonen Gods tot Jerusalem is alzoo geen sprake. De naam Jerusalem komt hier eeniglijk voor als de naam van de plaats of plek, waar de gemeenschap door God aan Zijn verkorenen werd gegeven. Zoo verklaart 't zich alles vanzelf, mits men in het oog houde, hoe iets eerst *uitzondering* kan wezen, en daarna, bij verandering van toestand, vaste *regel* kan worden. Aanvankelijk droeg de gemeenschap die God door Mozes aan Israel schonk, niet dan een beperkt karakter. Heel Egypte, heel Assyrië, heel Babylon, en wat niet al, was ten eenenmale van de gemeenschap met den Heilige afgesloten. Het was niet enkel dat de waarachtige religie onder deze volken niet was doorgedrongen, maar zooals Paulus het in 1 Cor. 10 : 20 aan de Corinthiërs schreef: „Hetgeen de heidenen offeren, dat offeren ze niet Gode, maar aan

de duivelen", en gelijk de apostel er bij voegt: „Hij wil niet, dat de Corinthiërs met de duivelen gemeenschap hebben." Van meet af spreekt daarom in Israëls geopenbaarde religie een bepaalde *tegenstelling* zich uit. Er bestond tusschen wat de heidenen in de zake der religie zich veroorloofden, en tusschen wat God in Israel had ingesteld, niet maar een betrekkelijk, doch een volstrekt onderscheid, ja, meer dan onderscheid; een rechtstreeksche tegenstelling. Hierop nu is 't, dat God van meet af nadruk legt. Wat Hij in Israël aan heilige vereering schiep en inbracht, stond tegen den dienst, die onder de heidenen plaats greep, rauwelings als bewuste tegenstelling over. Het was niet een gedeeltelijke afwijking, die ten slotte toch beiderzijds op vereering van God Almachtig uitliep. Het was vlak omgekeerd. Naderhand, in de verstrooiing, heeft het dolende Israel zich halverwege aan den heidenschen vorm aangesloten, en men ziet dan ook hoe ten slotte een afstammeling van Ezau hun tempel bouwt en als Koning over hen regeert. Het ging dan bij mate. Men vond Joden in het buitenland die voor één tiende waren afgedoold, doch overigens aan den dienst der vaderen trouw bleven. Elders waren het Joden die voor de helft de religie der vaderen verloochenden, en voor de andere helft met de Grieken meegingen. En ten slotte waren er, bij wie hun oude religie pure vorm was geworden, en de groepsbelangen welbezien heel hun religie beheerschten. Doch dit alles ging lijnrecht tegen het optreden Gods in Israel in. Gods optreden bedoelde Israel ten eenenmale en volstrekt van de volken af te scheiden, en het geheel op zichzelf te zetten. Israels Jehova duldt geen halfheid, die ten deele met de heidensche religie meeheult. Scherp en beslist wordt veeleer de tegenstelling tot op den wortel van Israels existentie doorgetrokken. En het is die tegenstelling, die dan ten slotte op de nieuwe aarde en onder den nieuwen hemel tot heerlijke overwinning komt. Op die nieuwe aarde toch valt Israel voor *de menschheid* weg, maar is het juist die geheele, herboren menschheid, die Jehova uit den tabernakel en uit den tempel, of wilt ge uit Jerusalem, als den eeniglijk te aanbidden God, heeft aangenomen. Men leze daarom over die stellige uitspraak: „Zie, de tabernakel Gods is *bij de menschen",* niet heen. Juist in die uitdrukking: „bij de menschen" ligt toch de vernieuwing die nu intreedt. Israel was de maatstaf, en wat nu onder *de menschen* door den God van Israel bezield werd, waren de geloovigen uit de menschenkinderen, die in de nieuwe levensphase overgingen. Wat eertijds tot tabernakel en tempel in Sion beperkt was, is nu het heilige der geheele menschheid geworden. Eerst heeft God Israel, als uitgezonderd en afgezonderd, tegenover de gevallen menschheid gesteld, en nu is al

wat ten leven verkoren was in tabernakel en tempel opgegaan; wat dan uitgedrukt wordt door te spreken van het *hemelsche* Jerusalem, dat uit den Hooge van God op de aarde nederdaalt.

Doch hierbij blijft het niet. Zij, die straks in het hemelsche Jerusalem op de nieuwe aarde zullen ingaan, zijn op 't oogenblik dat deze profetie tot Johannes uitging, nog veelszins in de droevig jammerlijke martelaarsdagen. De traan is hier meer dan de vreugdelach de dagelijksche uitdrukking van wat hun gemoed vervult. Ze leven nog onder de bedreiging van den dood, ze hooren nog het gekrijt der martelaren, hun leven is nog een bestaan van druk en moeite. Vandaar dat de engel die spreekt, tegelijk aan de nog op aarde verdrukte Christenen en martelaren de rijke vertroosting brengt van de heerlijke belofte: „God zal alle tranen van uw oogen afwisschen, en de dood zal niet meer zijn, noch rouw, noch gekrijt, noch moeite zal meer wezen, want de eerste dingen zijn weggegaan" (vs 4). Dit nu versta men niet verkeerd. Deze machtig vertroostende betuiging toch kan niet bedoeld zijn als gericht tot de gezaligden, die op de nieuwe aarde reeds in den triomf van Gods volk zijn ingegaan. Die toch weenen niet meer, en kennen geen rouw noch gekrijt meer. Die rouw en die tranen behooren tot „de eerste dingen", d. w. z. tot hetgeen de kinderen Gods overvalt en benauwt, zoolang de oude toestand op de oude aarde onder den ouden hemel nog voortduurde. Treedt daarentegen eenmaal de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel in, dan is het met al dat wee, dezen rouw en deze smarte voor eeuwig gedaan, en dan keert dit alles nimmer weder. Vraagt men nu, waarom dan toch deze toezegging hier ingelascht wordt, daar men toch den indruk ontvangt alsof dit alles op de nieuwe aarde gesproken werd, dan houde men steeds in het oog, dat de apocalypse een dubbele strekking heeft. Eenerzijds de strekking, om in later eeuw, als de Voleinding naderde, Gods volk te troosten, maar ook anderzijds om reeds aanstonds in de eerste eeuw der Christenheid, toen keer op keer de wreede vervolging uitbrak, de geloovigen staande te houden. Telkens moest er daarom opnieuw herinnerd, dat de apocalypse niet pas voor ons den dienst moest doen, om, waar vervolging en druk ons benauwt, ons staande te houden, maar dat de eerste uitwerking van de apocalypse aan de geloovigen vóór Constantijn ten goede moest komen, toen het telkens scheen of de wreedheid der keizers het Christendom geheel vernietigen zou. Welnu, juist met het oog op de Christenen der drie eerste eeuwen, toen de vervolging keer op keer zoo bitter en zoo wreed uitbrak, moest aan de geloovigen dat woord van vertroosting toegeroepen. De apostel Paulus in zijn brief aan de

Thessalonicensen deed het niet anders, toen hij telkens de mogelijkheid indacht, dat nog bij zijn leven de ontzettende vervolging zou uitbreken. En zoo nu is het volkomen natuurlijk, dat in Johannes' dagen, toen de eerste Christenen straks het hardste lot zouden te verduren hebben, ook hun deze woorden van medelijdende vertroosting werden toegeroepen. en zulks met deze vertroosting: „de eerste dingen zijn voorbijgegaan."

Zelfs blijft het hier niet bij. De vertroostende en sterkende toeroeping, die na de Voleinding geen zin of beduidenis meer zou hebben, gaat nog verder door. De engel zwijgt nu, en als ter versterking van het geloofsvertrouwen, neemt nu God zelf het woord weder op, en wel in zulk een zin, dat hier zeer bijzonder gewicht aan is te hechten. De stem gaat toch uit den hooge uit: *„Ziet, Ik maak alle dingen nieuw".* Ook dit nu is uiteraard een Goddelijke toezegging, die niet doelen kan op wat geschieden zal, als eenmaal de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel alles vernieuwen en alles beheerschen zal. Dan toch is er niets over te nemen, dan is al 't oude voor eeuwig weggezonken, *en is 't al nieuw.* Blijkbaar voelde Johannes ook niet aanstonds het gewicht en de beteekenis van deze woorden. Hij hoorde ze toch aan, maar schreef ze niet op. Vandaar het bevel des Heeren dat tot hem uitgaat: „Schrijf, want deze woorden zijn waarachtig en getrouw." En wat mag hij nu beluisteren? Hij hoort nu God zelf spreken, niet meer den engel. En zie nu hier wat hij opvangt. De Heere sprak zelf, en niet een engel, aldus tot den ziener: „Het is geschied. Ik ben de Alpha en de Omega, het begin en het einde. Ik zal den dorstige geven uit de fontein van het water des levens om niet. Die overwint zal alles beërven, en Ik zal hem een God zijn, en hij zal mij een zoon zijn." Nu spreekt 't van zelf dat dit niet gezegd wordt tot wie reeds onder den nieuwen hemel op de nieuwe aarde verkeert, maar gezegd moet zijn tot wie er naar verlangt, er naar uitziet, er al zijne hope op saamtrekt, en nu de levensvernieuwing ziet naderen. Iets wat te meer en te sterker blijkt uit wat in vs 8 volgt, waar de bedreiging uitgaat tegen een iegelijk die niet ten volle met de zonde breken wilde, en in 't geloof zich wil verliezen. Nu toch spreekt de Heere van het lot dat dezulken wacht, die „vreesachtig en ongeloovig zijn, gruwelijk zich aanstellen, en doodslagers zijn, en bekend staan als hoereerders, toovenaars en afgodendienaars". Immers al dezulken hebben geen 't minste uitzicht, om in de eeuwige zaligheid in te gaan. Juist omgekeerd toch wordt over alle de zoodanigen nogmaals het hardste oordeel uitgesproken. Zoo toch staat er: „Hun deel is in den poel des vuurs, die brandt van sulfer, hetwelk is de tweede dood." Reeds eenmaal

zijn ze gestorven. In de algemeene opstanding zijn ze weer uit den dood in het leven teruggekeerd. Doch dat leven is hun blijvend aandeel niet. Integendeel, aanstonds keeren ze weer in den dood terug, en dit wordt uitgedrukt door de verklaring, dat hun deel is „in den poel des vuurs die brandt".

Geheel deze plechtige en hard aangrijpende betuiging, eerst van den engel, en daarna van God zelf, is dus niet de taal die in het hemelsche Jerusalem door de gezaligden zal worden beluisterd. In den kring der gezaligden en in dat nieuwe Jerusalem kan van zulk een bedreiging, en zelfs van zulk vermaan, geen sprake meer zijn. Is eenmaal de beslissing gevallen, zonk de oude wereld weg, trad de geheel nieuwe verhouding in, dan is geen overgang van ongeloof in geloof, van egoïsme in liefde, en van hoererij in godzaligheid meer denkbaar. De schifting, de scheiding, de splitsing van al wie leefde, was in twee vlak tegenover elkaar staande groepen, toeft dus niet meer en moet niet meer worden ingewacht, maar trad toen reeds ten volle in en is dan voleind. Geen verlokking tot zonde zal dan meer voor Gods kinderen denkbaar zijn, maar ook geen lokstem ten eeuwigen leven meer te beluisteren zijn voor wie niet ingeschreven werd in het Boek des Levens. Zoolang de verleiding van den duivel nog vrij was gelaten, kon dit alles denkbaar zijn, en moest er zelfs mee gerekend worden. Nu daarentegen, nadat eenmaal de wereld van voorheen was ondergegaan en de nieuwe aarde met het nieuwe Jerusalem uit den hemel was nedergedaald, viel alle denkbaarheid en mogelijkheid van zulk een op en neer slingeren weg. Men was nu Godes òf men zag den poel des vuurs voor zich geopenbaard. Een tweede keuze was er niet.

XXXIX. **Het nieuwe Jerusalem.** *(Vervolg.)*

> En tot mij kwam één van de zeven engelen, die de zeven phiolen hadden, welke vol geweest waren van de zeven laatste plagen, en sprak met mij, zeggende: Kom herwaarts, ik zal u toonen de bruid, de vrouwe des Lams. OPENB. 21 : 9.

MET het 9e vers van het 21e hoofdstuk treedt ons een nieuwe engelenverschijning tegen, en wel de laatste van de geheele apocalypse. Deze laatste engel was reeds vroeger aan Johannes verschenen, bij het uitbreken van de zeven phiolen. Hiermede echter had deze laatste verschijning niets uitstaande. Nu toch ging van den engel geen getuigenis van oordeel over de verloren menschheid meer uit, maar, geheel in tegenstelling hiermede, een getuigenis, dat uitsluitend doelde op de gezaligden. Alleen door hierop nauwkeurig te letten, verstaat men de wisseling van karakter, die het visioen thans ondergaat. Het is nu weer *het Lam* dat op den voorgrond treedt, en de kerk der gezaligden is nu weder *de bruid* van den Christus, die 't oogenblik voelt naderen, waarop ze uit haar bruidsstaat in het heilig huwelijk met den Christus zal ingaan. Reeds in vs 2 van dit hoofdstuk werd het nieuwe Jerusalem, dat uit den hemel afdaalde, vergeleken bij zulk een bruid. Er staat toch: „Ik, Johannes, zag de heilige stad, het nieuwe Jerusalem, nederdalende van God uit den hemel, *als een bruid die voor haren man* versierd is". In vs 9 wordt nu aanstonds op die bruid teruggekomen, en treedt als vanzelf de Christus wederom op in de gestalte van *het Lam.* Deze gestalte was weggevallen, toen in de verdere visioenen het oordeel inging. Toen in hoofdstuk 5 het groote visioen inging en de Christus met de zeven zegelen verscheen, stelde ook vs 13 Hem voor in de gestalte van het Lam, Johannes hoorde toch (zie vs 13) alle schepsel dat in den hemel is, en op aarde en onder aarde en in de zee is, uitroepen: „Hem die op den troon zit *en het Lam*, zij de dankzegging en de eer en de heerlijkheid en de kracht in alle eeuwigheid". Bij de verdere ontsluiting echter van de zegelen, bij het weerklinken van de bazuinen, en bij het uitgieten van de phiolen, was het oordeel ingegaan en hiermede het Lam teruggetreden, om ons den Christus als *Rechter* en volvoerder van het eindvonnis voor te stellen. Thans echter, nu het oordeel voleind is, en de Christus eeniglijk nog met de gezaligden en geredden in aanraking treedt, nu valt de

Rechtergestalte weer geheel weg, is het oordeel voleind, en keert de Christus in de Lamsgestalte terug, om alzoo eeniglijk met de uitverkorenen en gezaligden zich bezig te houden, en deze gezaligden komen nu als van zelf te voorschijn, evenals in Efeze 5 : 23 v.v. En juist hiermede in verband is het zoo natuurlijk en zoo sterk sprekend, dat na het oordeel en na afloop van de geestelijke worsteling, nu de Christus weder eeniglijk met Zijn verkoren gemeente te handelen heeft, de Lamsgestalte van den Christus terugkeert, en het volk des Heeren wederom als zijn bruid voor hem treedt.

Zoo zag men het reeds in den aanhef van hoofdstuk 21, en zoo vernemen we het opnieuw, nu de laatste engel optreedt, om aan Johannes het laatste visioen te vertoonen. Nu toch heet het ook hier in vs 9, dat de engel tot Johannes sprak: „Kom herwaarts en ik zal u toonen de bruid, de vrouw des Lams." Reeds in Openbaring 19 : 7 was hier op gewezen, waar het heette: „want de bruiloft des Lams is gekomen, en Zijn vrouwe heeft zich zelve bereid." Tot dusver was de schare der geloovigen, die de vrouwe van den Christus moest worden, vermengd geweest met het nog onheilige aardsche leven. En wel sprak nu de eeretitel van „Bruid van den Christus" uit, dat eenmaal de onzuivere vermenging een einde zou erlangen; doch zoolang de vernieuwing nog voortduurde en nog niet finaal was afgeloopen, bleef de schare der geloovigen wel de bruid, maar kon nog niet als de vrouwe verschijnen. Die overgang van den staat van bruid in dien van vrouwe moest daarom toeven en beiden, tot eerst het oordeel zou zijn voltrokken, en de geheiligde schare op zich zelve kwam te staan. Doch nu treedt dan ook de voleinding van den huwelijksband in, en met het oog hierop is het, dat er in het 21e hoofdstuk, waarin ons het einde bericht wordt, van meet af op wordt teruggegaan, dat de schare der gezaligden vooralsnog in de bruidsgestalte gebleven was, en nu eerst in het heilig huwelijk kon overgaan. Hierop nu slaat terug èn wat we in vs 2 en wat we in vs 9 lezen, en het is in verband hiermede, dat insgelijks de Christus weer als het Lam Gods verschijnt, d.i. in de gestalte der zich overgevende, zich toewijdende en der zoekende liefde. De overgang uit den voorloopigen in den voleinden staat geeft de engel hierbij tevens in de saamvoeging van de beide namen aan. Er staat toch in vs 9: „Kom herwaarts, en ik zal u toonen de bruid, de vrouwe des Lams." Bruid en vrouw worden alzoo niet meer van elkander gescheiden, maar in één zin saâmgevat, en het is die saâmvatting van de beide uitdrukkingen: Bruid en vrouwe, die den onmiddellijken overgang aanduidden. Tot dusver moest de gemeente Gods de bruid blijven, en kon het heilig huwelijk nog niet ingaan.

Thans daarentegen kon de bruid geen bruid meer blijven. Er mocht geen scheiding blijven. Het moest nu overgaan in de volkomene, heilige vereeniging, en van daar dat vlak achter het woord bruid, nu de volle eerenaam van *vrouw des Lams* door den engel wordt uitgeroepen.

Hiermede gaat alsnu de heerlijkheid in, en ontvangt Johannes van den engel het bezielende en in pracht alles te bovengaande visioen van de groote stad, die uit den hemel van God nederdaalt op de nieuwe aarde. Hierbij boeit het aanstonds, dat hetgeen dusver op onze aarde niet dan in geringheid van vorm voorkomt, hier op deze nieuwe aarde op eenmaal afmetingen aanneemt, die voor ons raadselachtig zijn. Reeds in het Paradijs moet de vorm en de gestalte der edeler dingen veel heerlijker geweest zijn, dan wij zulks na den val kennen. Thans daarentegen komt niet alleen die oorspronkelijke weelde terug, maar ze vertoont zich nu zelfs in haar voleinding. Immers wat in het Paradijs aan glans en heerlijkheid als aardsch goud was, vertoonde nog pas den aanvang der dingen; en de bestemming was, dat allengs uit die nog voor vermeerdering vatbare Paradijsgestalte ten slotte zich de *voleinde* heerlijkheid ontwikkelen en openbaren zou. Thans daarentegen moest het einddoel *op eenmaal* intreden, de voltooide heerlijkheid moest nu op eenmaal openbaar worden. Van toeneming, van wasdom, van eene allengs den eindtoestand naderende voltooiing zou geen sprake meer zijn. Het moest nu altegaar op eenmaal in zijn hoogste, heerlijkste en meest luisterrijke voltooiing intreden, en dàt is het dan ook wat vs 11 in dezer voege uitdrukt: „Zij had de heerlijkheid Gods, en haar licht was den allerkostelijksten steen gelijk, namelijk als de steen Jaspis, blinkende gelijk kristal." Dit immers geeft den eersten en algemeenen indruk weder, en doet ons den glans tegenschitteren, die uit dit hemelsche Jerusalem uitstraalde.

Het ligt geheel buiten hetgeen we ons voorstelden, om op de breed uitgewerkte teekening van de heilige stad of het nieuwe hemelsche Jerusalem in alle bijzonderheden in te gaan. Dit is de taak der exegese, maar valt buiten hetgeen voor ons het doel was, dat wij trachtten te bereiken. Juiste, volledige exegese moet zich tot in bijzonderheden rekenschap geven van de uitstalling der edelgesteenten, die hier voorkomt, van hun opeenvolging en van hun onderscheiding. Voor het door ons beoogde doel zou daarentegen zulk een haarfijne onderscheiding van de edelgesteenten hier geheel zonder doel zijn. Wat ons alleen hier bezig moet houden, is het zeer sterk sprekende onderscheid tusschen hetgeen thans de aarde ons aan edelgesteente aanbiedt en hetgeen eenmaal in de ure der

Voleinding haar glans en glorie zal zijn. De hoofdgedachte die ons uit dien hoofde hier bezig heeft te houden, is de onbeduidendheid van hetgeen ons aan edelgesteente restte, en de alles te bovengaande afmetingen, die hier aan het nieuwe Jerusalem, wat haar weelde aan edelgesteente betreft, wordt toegemeten. Op den voorgrond staat hierbij, dat onderscheiden moet worden tusschen het van boven neergedaalde Jerusalem en de overige nieuwe aarde. Deze twee vallen niet saam, doch zijn te onderscheiden. Er zal zijn een nieuwe aarde, en op die nieuwe aarde zal als centrum van het dan opbloeiend leven het nieuwe Jerusalem staan. Wel is het door meer dan één uitlegger voorgesteld, alsof het nieuwe Jerusalem het eenige zou zijn, wat de straks intredende toestand te aanschouwen zou geven, doch hierin kan niet berust. Welke eminente beteekenis toch aan het nieuwe Jerusalem, dat op de nieuwe aarde nederdaalde, ook moge gegeven worden, onderscheiden van die nederdalende stad van Goddelijke glorie, is er toch een nieuwe aarde, en later in hoofdstuk 22 : 1 wordt ons zelfs een geheel natuurleven in schets voorgehouden. Toch hebben we ons in de eerste plaats hier te bepalen tot het indenken van de teekening, die ons van het hemelsche, nu neergedaalde Jerusalem gegeven wordt. Vs 21 geeft ons daarbij de klare aanduiding van de verhouding, waarin het hemelsche Jerusalem tot de ons omringende natuur staan zal. Wij kennen de perel die ons nog gelaten is, en kennen ze in haar geringe afmetingen. Doch daartegenover zegt ons 't hier gegeven visioen in vs 21, dat „de twaalf poorten van het hemelsche Jerusalem twaalf paarlen waren, en wel zoo dat iedere poort uit één parel was." Er volgt dan wel, „dat de straat der stad van zuiver goud was, gelijk doorschijnend glas", doch dit kon nog onder onze huidige afmetingen vallen; wat van de paarlen betuigd wordt daarentegen niet. En geheel ditzelfde geldt evenzoo van de edelgesteenten. Edelgesteenten van de fijnste soort zijn op onze aarde altoos van zeer kleine afmetingen. Er is zeer zeker onderscheid, en van ouds heeft men in de koninklijke paleizen er prijs op gesteld, om enkel diamanten van eenigszins groot kaliber als geheel eenige schatten te bewaren en er mede te pronken, doch zelfs het grootste kaliber van deze edelgesteenten valt geheel in het niet, zoo men ze vergelijkt met de edelgesteenten, waarvan hier sprake is. Blijkens vs 16 werd de stad met den rietstok gemeten op twaalf duizend stadiën, en wel zoo dat de lengte, breedte en hoogte alom even gelijk waren, en daarbij vernemen we van de cijfers, dat de muur gemeten werd op een hoogte van honderd vierenveertig ellen, terwijl voorts de twaalf duizend stadiën doorgingen. Denkt men nu welke afmetingen de poorten bij zoodanige muren moeten hebben, en wat 't dan zegt

dat elke poort uit slechts één parel bestond, dan voelt ge aanstonds tot wat schier onmeetbare afmetingen men heeft over te gaan, om zich ook maar eenigermate een aanschouwing van zulk een Jerusalem te vormen. Verder behoeven we, voor ons doel, hierop dan ook niet in te gaan, om de heerlijkheid van deze voltooide Schepping voor ons te doen opglansen. Aanstonds gevoelt men thans, hoe het schitterendste van het Paradijs, dat Adam betrad, nog slechts een kleine aanvang geweest is van de glorie, die het voltooide Paradijs erlangen zal. Zelfs zijn de afmetingen die hier genoemd worden, met name van die twaalf duizend stadiën, zoo overweldigend groot, dat men nog steeds moeite heeft zich in deze reusachtige gegevens in te denken. Doch dit nu ter zijde gelaten, spreekt 't u toch onmiddellijk toe, dat wat door ons nog aan edelgesteente op deze aarde gevonden wordt, volstrekt onbeduidend wordt, zoo ge het vergelijkt met de gegevens die u hier worden voorgehouden, en die eeniglijk strekten om u de tegenwoordigheid Gods in dit hemelsche Jerusalem te doen gevoelen.

Van aanbelang is hier ook, wat ons vermeld wordt omtrent de namen die eenmaal in de fundamenten en poorten van dezen heiligen bouw prijken zullen. Vs 12 zegt ons desaangaande, dat in den muur van het hemelsche Jerusalem twaalf poorten zouden zijn, en dat de twaalf deelen van deze heilige stad elk rusten zouden op een eigen fundament. Het zouden twaalf bouwgevaarten zijn, elk met een zelfstandig karakter, en toch in onderlingen samenhang. Vs 12 toch meldt ons, dat er in den hoogen grooten muur twaalf poorten waren, en in de twaalf poorten twaalf engelen, doch derwijs onderscheiden, dat op de twaalf poorten twaalf namen zouden geschreven staan, en dat dit de namen zouden zijn van de twaalf geslachten der kinderen Israels. Deze twaalf poorten, met deze twaalf engelen, en beschreven met deze twaalf namen van de geslachten Israels, waren gelijkmatig in vier groepen ingedeeld. Er waren drie zulke poorten in het Oosten, drie in het Noorden, drie in het Zuiden, en drie in het Westen. Toch strekte dit in 't minst niet, om als bewoners van dat hemelsche Jerusalem eeniglijk de bekeerde Joden te laten optreden. En om nu de zoo licht hier insluipende dwaling te voorkomen, volgt er onmiddellijk op deze teekening van de poorten een gelijksoortige teekening van de fundamenten, en daarbij vernemen we dan in vs 14: „De muur had twaalf fundamenten en in die twaalf fundamenten de namen der twaalf apostelen van het Lam." Oud- en Nieuw Testament worden hier alzoo als Openbaringsorganen in hun onderling verband bijeengevoegd, en al leeft wat in Israel geopenbaard werd,

in de gezaligde menschheid op de nieuwe aarde voort, toch is er geen sprake van, dat hier aan een Israelietische bevolking zou te denken zijn. Het fundament strekt nog verder dan de poort, en het fundament wordt in elk deel twaalf maal gekenmerkt als Nieuw-Testamentisch. Vandaar dat we op die fundamenten de namen vinden van de twaalf apostelen, en wel zoo, dat er in vs 14 uitdrukkelijk bijstaat: „en in dezelve de namen der twaalf apostelen *van het Lam.*" Ook hier alzoo niet van den Christus, maar van *het Lam,* om ook hier te doen gevoelen, dat de schifting voltooid was, en er eeniglijk te rekenen viel met hen die den Messias, en door den Messias Gode, toebehoorden.

Hierbij worde tevens niet uit het oog verloren, dat de namen der twaalf apostelen, als representanten van de Nieuw-Testamentische bedeeling, rijker beteekenis erlangen dan de namen der twaalf stammen Israels. Van de twaalf stammen Israels, die de twaalf poorten kenmerkten, wordt toch eeniglijk gezegd, dat elke poort een parel was, zonder nadere specificeering. Heel anders daarentegen gaat het met de representatie van het Nieuwe Testament, d.i. met de twaalf apostelen, toe. Niet alleen toch, dat de apostelen hun naam geschreven zullen zien op de fundamenten, wat van zelf van hooge beduidenis is, doch bovendien worden deze twaalf fundamenten, als van zooveel hoogere beteekenis dan de poorten, één voor één en geheel afzonderlijk aangeduid. Vs 19 en 20 geven ons toch te kennen, dat „de fundamenten van de muren met allerlei kostelijke gesteenten versierd waren"; en dan volgt er specifiek en onderscheidenlijk, dat het eerste fundament was van Jaspis, het tweede van Saffier, het derde van Chalcedon, het vierde van Smaragd, het vijfde van Sardonix, het zesde van Sardius, het zevende van Chrysoliet, het achtste van Beril, het negende van Topaas, het tiende van Chrysopaas, het elfde van Hyacinth en het twaalfde van Amethyst. Het verschil springt hier alzoo zelfs sterk in het oog. Bij de representanten van het Oude Testament in Israel niet anders dan de korte vluchtige opgave, dat ze elk in een parel van uitstekende waarde uitkwamen, doch hier van de apostelen, dat zij de fundamenten waren, waarop 't alles rusten moest, en dat in hen al de kostelijkste schatten van wat aan edelgesteenten te vinden was, in machtige afmetingen zich aanboden. Op stellige wijze en volstrekt duidelijk blijkt hieruit alzoo, dat de profetische beteekenis van de twaalf stammen van het oude Israel van lagere beduidenis was en één eentonige beteekenis hadden. De parel toch staat zooveel lager in beteekenis dan het diamant, en terwijl bij de twaalf stammen de gelijkenis van alles zichzelf gelijk en eentonig bleef, is hier in de Nieuw-Testamentische be-

deeling der apostelen alles in zijn onderscheiding afgebeeld, en wordt voor de afbeelding genomen al wat de schatten der aarde aan de rijkste variatie van het edelgesteente opleveren.

Doch ook hiermede is nog eeniglijk de heerlijkheid van het creatuurlijke karakter van de beide Openbaringen der profeten en apostelen aangeduid, en het alles te boven gaande in heerlijkheid van deze nieuwe bedeeling in het hemelsch Jerusalem, wordt ons eerst in vs 22 v.v. voorgehouden. Eenerzijds door te zeggen, wat er in dit hemelsche Jerusalem *niet* zal zijn, en anderzijds door ons datgene voor te doen glanzen, wat in dit hemelsche Jerusalem de alles te boven gaande heerlijkheid zal vormen. Er zal een heerlijkheid ontbreken die in het aardsche Jerusalem het hoogste was, t.w. de tempel. Er staat toch met volstrekte duidelijkheid in vs 22: „En er was geen tempel in haar." Ook geen tabernakel. Er was gansch geen heiligdom meer, „want de Heere, de almachtige God zelf, zal haar tempel zijn, en het Lam." Alle afbeelding van het heilige hemelsche en Goddelijke in aardschen vorm heeft hier alzoo een einde genomen. De volstrekte Goddelijke realiteit breekt nu door, en maakt vanzelf alle afbeelding en afschaduwing overbodig. Al wat dusver, van den tabernakel in de woestijn af, het Goddelijke in beeld had vertoond, viel nu weg. Evenals ge een portret ter zijde legt, zoodra ge den persoon zelf bij u ontvangen moogt en moogt omhelzen, zoo ook is het hier. Tot dusver was het menschelijke te vermengd, te onzuiver, te onheilig geweest, om het Goddelijke onmiddellijk en met volkomen klaarheid en zuiverheid te laten doorstralen; maar juist hiervoor is dan nu ten slotte toch het oogenblik gekomen. Zelfs gaat dit in zoo volstrekten zin door, dat dit nieuwe Jerusalem dat uit den hemel op de aarde afdaalt, geen zon en geen maan meer behoeft, „wijl de heerlijkheid Gods zelve ze verlicht en het Lam haar kaars is." (vs 23). In de Schepping was de aarde „woest en ledig en duisternis was op den afgrond", en toefde de opwaking van het leven tot het woord uitging: „Daar zij licht, en er werd licht". In die Schepping echter was de uitstraling van het licht aan zon en maan gebonden. Vandaar ook de afwisseling van dag en nacht. Thans echter vallen deze tusschen in tredende middelen die het licht deden schijnen, weg, en is 't God zelf die in Zijn Schepping indaalt, en in die Schepping Zijn glans doet uitstralen. De gemeenschap, de eenheidsverbinding tusschen God en Zijn Schepping is nu volkomen geworden. Vandaar dat zon en maan haar beteekenis verliezen, de creatuurlijke hulpe in het niet verzinkt, en God-zelf onmiddellijk en op volkomene wijze zijn glans en majesteit in de nieuwe wereld, en zoo ook onder de nieuwe,

nu gezaligde en van alle zonden vrijgemaakte bevolking laat instralen. Natuurlijk geldt deze Goddelijke instraling dan ook eeniglijk en uitsluitend, gelijk vs 24 betuigt, voor *de volken die zalig worden.* Dezen, zoo staat er, zullen in dat Goddelijk licht wandelen, en alle eer en heerlijkheid onder menschen, tot zelfs van de koningen der aarde, zal aan de instraling van dat Goddelijk licht haar glans en gloed ontleenen. Hier nu voegt de Openbaring aan toe: „En hare poorten, t. w. de poorten van dat hemelsche Jerusalem, zullen niet gesloten worden des daags, want aldaar zal geen nacht zijn, en zij zullen de eer en de heerlijkheid der volken daarin brengen." Bijna zou dit de vraag uitlokken, waarom dan in dat nieuwe Jerusalem nog poorten, die af konden worden gesloten, aanwezig werden gedacht. Van zelf ziet dit terug op de toenmalige gelegenheid der steden. De onveiligheid droeg destijds nog zulk een onrustbarend karakter, dat een stad zonder muren en poorten niet denkbaar was, en elke poort, veelal zelfs des daags, maar in elk geval des nachts moest gesloten worden. Daar het beeld, waarvoor we hier staan, vanzelf uit de toenmalige gegevens genomen werd, ligt er alzoo niets vreemds in, dat er nog van poorten en muren en van wachters in deze poorten sprake is. Zonder die toevoeging en nadere uitwerking van het beeld, zou 't beeld de toenmalige Christenen niet hebben toegesproken. Doch hierbij blijft het dan ook niet, en er wordt opzettelijk aan toegevoegd, dat de gezaligden in dit nieuwe, hemelsche Jerusalem, in deze stad, waarin Gods heerlijkheid zal verschijnen, „de heerlijkheid en de eer der volken zullen indragen", en dat er, omgekeerd, in haar niets zal voorkomen, dat ontreinigt en gruwelijkheid doet of leugen spreekt, maar dat eeniglijk en uitsluitend zij in dit nieuwe Jerusalem toegang zullen erlangen, die geschreven zijn in het Boek des Levens van het Lam.

Alle voorstelling, gelijk men die thans zoo vaak zich ziet voorhouden, alsof hiernamaals de bekeering, die hier uitbleef, bij de gestorvenen tot uiting zou kunnen komen, is hiermede derhalve afgesneden. Op de nieuwe aarde zal het eeniglijk Gods verkoren volk zijn, dat de genade indrinkt, en al wat buiten de genade bleef, treedt terug. Dit nu gaat vanzelf ook door voor het Vaderhuis dat aan het jongste oordeel vooraf gaat. Wie niet in het Vaderhuis werd opgenomen, overmits de inplanting van het nieuwe leven niet vóór zijn sterven was tot stand gekomen, blijft na zijn sterven omdolen in de onheilige sferen, en kan geen deel erlangen aan wat bij het jongste oordeel de namen in het Boek des Levens doet inschrijven. De scheiding treedt niet eerst later in, maar wordt reeds teweeg gebracht door de afscheiding van het Vaderhuis van het verblijf der overige dooden. Er is buiten het Vaderhuis geen

plaats der afwachting en geen plaats van overgang uit de onheilige naar de heilige sferen. En juist zooals het Vaderhuis reeds vóór den oordeelsdag de schifting en scheiding tot stand brengt, zoo ook is het hier. In geheel de teekening en beschrijving van het nieuwe Jerusalem is immers geen enkel beeld ons voorgehouden, dat wees op wat nog bekeerd kon worden. Eeniglijk zij, die reeds in het Boek des Levens hun naam zagen ingeschreven, gaan in de nieuwe wereld in, en erlangen alzoo toegang ook tot het nieuwe Jerusalem. Het gaat hier om de onmiddellijke gemeenschap met den levenden God en met het heilige Godslam. En die rechtstreeksche, die door niets meer belemmerde, die vol uitstralende gemeenschap is eeniglijk dáár bestaanbaar en dáár denkbaar, waar alle tusschenschuifsel geheel weg viel, en de mogelijkheid geboden werd, om met God zelf in rechtstreeksche gemeenschap te treden. Het Boek des Levens wordt daarom in het slotvers van dit hoofdstuk als wet en regel stellende nogmaals op den voorgrond geschoven. Het zal een nieuwe *wereld* niet alleen, maar tegelijk een nieuwe wereldorde zijn, en in gevolge die nieuwe wereld*orde* zal al wat scheiding maakte tusschen God en Zijn verlosten, ten eenenmale overwonnen en weggevallen zijn.

XL. De rivier en de boom des levens.

> En hij toonde mij eene zuivere rivier van het water des levens, klaar als kristal, voortkomende uit den troon Gods en des Lams. OPENB. 22 : 1.

IN onze Statenoverzetting wordt de in hoofdstuk 22 gegeven profetie door den Kantteekenaar in louter overdrachtelijk-geestelijken zin opgevat. Men leest daar toch in de eerste Kantteekening op het eerste vers: „Door deze rivier van het water des levens wordt verstaan de eeuwigdurende gelukzaligheid, die door de werking des Heiligen Geestes en het aanschouwen van Gods aanschijn bij de uitverkorenen in het toekomende leven, altijd overvloedig, versch en zuiver zal wezen en blijven." Deze opvatting, die reeds van ouds ingang vond, en vooral na Augustinus vrij algemeen werd aangenomen, kon toch bij latere overweging geen stand houden. Er lag een waar element in, maar de uitlegging was te eenzijdig. De voorstelling, die ons hier gegeven wordt, daalt

tot in uitwendige bijzonderheden af. Wat Johannes zag was een zuivere rivier van het water des levens, klaar als kristal, voortkomende uit den troon Gods en des Lams. En dan volgt er: „In het midden van hare straat, en op de ééne en andere zijde der rivier, was de boom des Levens, voortbrengende twaalf vruchten, van maand tot maand gevende zijn vrucht; en de bladeren des booms waren tot genezing der heidenen." Dit alles nu heeft men wel geestelijk pogen uit te leggen, doch steeds meer toch won de overtuiging veld, dat hier een dooreenwarring van twee onderscheiden gedachtensferen plaats greep, en dat het vergeestelijken van al hetgeen hier wordt voorgesteld, aan de bewoordingen van wat ons voorgehouden wordt, en aan de zaak waarom het gaat, niet beantwoordde. Er wordt hier zeer duidelijk een onderscheid gemaakt tusschen de geloovigen die uit de Christelijke kerken komen, en hen die eerst op later tijd uit de heidensche volken, door de Zending, voor den Christus gewonnen werden. De eersten genieten de vrucht van den boom des levens, en van de anderen wordt gezegd, dat ze de bladeren van dien boom, en alzoo niet de twaalfvoudige vrucht, zich zagen toegewezen. Nu hangt er hier alles van af, wat men zich voorstelt, dat, na de intrede der Voleinding en alzoo van de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel, de toekomst van ons menschelijk geslacht zijn zal. Stelt men zich voor, dat daar feitelijk de toestand, die nu in het Vaderhuis heerscht, zal worden voortgezet, dan laat zich deze voorstelling hooren, doch dan vervalt hiermede tevens de heusche beteekenis van de Openbaringen en van het overgaan op een nieuwe aarde onder een nieuwen hemel. Feitelijk toch blijft het dan alles, gelijk het in het Vaderhuis was.

Voelt men nu, dat dit toch niet kan, dat het Vaderhuis slechts een *voorloopig* karakter draagt, dat het jongste oordeel, en dat het verschijnen van de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel, een geheel gewijzigden toestand in het leven roept, dan volgt hieruit rechtstreeks, dat de eenzijdig geestelijke opvatting van hoofdstuk 22 : 1 en 2 volstrekt onhoudbaar is. Terecht is men in later dagen dan ook ten eenenmale van deze eenzijdig geestelijke uitlegging teruggekomen, en laat men thans bijna algemeen recht wedervaren aan de practische beteekenis van wat hier voorspeld wordt. Er moet hier blijkbaar tusschen tweeërlei onderscheiden worden. Er is eenerzijds sprake van de geestelijke positie, waarin de verkorenen zich op de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel bevinden zullen, en van die geestelijke positie wordt zonder voorbehoud toegegeven, dat ze voor alle bewoners van de nieuwe aarde een geestelijk-volmaakte zijn zal. Er zal in de nieuwe mensch-

heid die op de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel leeft, geen zonde meer te bespeuren zijn. Haar heilig karakter zal door niets meer bevlekt zijn. Ze zullen in een volstrekt heiligen staat zijn overgezet. Van zondige neiging zelfs zal in hen geen sprake meer zijn. De aandrift en gisting die uit hun innerlijk wezen opwerkt, zal in niets meer tegen God ingaan, maar geheel en eeniglijk uit God in hen gewerkt worden. Dit kan niet beslist en duidelijk genoeg op den voorgrond worden gesteld. In de menschheid die op de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel voor God zal verkeeren, zal niets meer, op wat wijze ook, gevonden worden, dat tegen God ingaat, en dat niet uit en door God in hen gewerkt wordt. Geen overblijfsel van vroeger eigen onheilig leven is meer in hen denkbaar. Elke beweging der ziel, alle geestelijke actie die in hen werkt, kan en zal niet anders dan uit God in hen werken. Satan zal niets meer op hen vermogen, want met hem is dan voor eeuwig afgerekend. Uit de zondige wereld zal geen invloed, onder wat naam ook, meer op hen inwerken, want van die onheilige wereld zijn ze volstrekt en voor altoos afgescheiden, en die wereld bestaat niet meer. Ze leven in geen enkel opzicht meer uit hun eigen zich zelf, dat, hoe ook, van God zou zijn afgescheiden, en zich uit dien hoofde tegen God keeren kon. Ze zijn nu Godes. Uit God alleen komt de drang des levens in hen op. Van oogenblik tot oogenblik blijft die band met den heiligen God onverzwakt in hen doorwerken. Van Hem gaat alle leven in hen uit, voor wat hun lichaam en voor wat hun geest betreft. Wat in het Paradijs bedoeld, maar mislukt was, treedt hier in volle werking. Zooals het orgel geen andere beteekenis heeft dan door hetgeen de kunstenaar, die er op speelt, er aan weet te ontlokken, zoo ook zal de mensch op de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel geen anderen toon kunnen uitgeven, dan die door God innerlijk aan zijn zielsleven ontlokt wordt. Wat den geestelijken stand betreft, zal de harmonie tusschen wat in den mensch omgaat en wat God wil en bedoelt, volkomen zijn, volkomen van meet af, en zonder één enkel oogenblik van afwijking, — steeds volkomen blijvend.

In zoover nu hierop gedoeld werd, moest uiteraard door Augustinus door onze Kantteekenaren, en door allen, die eenzijdig hun aandacht op de geestelijke verhouding tusschen God en den mensch gevestigd hielden, en moet uit dien hoofde ook door ons beleden worden, dat de nieuwe menschheid op de nieuwe aarde en onder den nieuwen hemel geheel uit Gods hand niet alleen, maar uit Gods geest leven zal. Het was ondenkbaar dat ook maar één oogenblik de Heilige Geest hen niet geheel beheerschen zou. Geen enkele

uitzondering zelfs zal hierop bestaan kunnen, en daarom staat er in vs 3 zoo uitdrukkelijk bij: „Geen vervloeking zal er meer tegen iemand zijn". Geen enkele uitzondering op den vasten en stelligen regel van het nieuwe leven zal meer denkbaar wezen. Niet alleen zal er geen sprake meer zijn kunnen van eenigen afval of van eenige zonde, maar zelfs de *neiging* tot welke zonde ook, zal in den meest volstrekten zin zijn teniet gedaan. In niet één menschenkind zal iets anders meer werken kunnen, dan hetgeen voortvloeit uit de rechtstreeksche harmonie met den Heiligen God en alzoo door God zelf in hem gewerkt wordt. Er zal geen sprake meer kunnen zijn van eenigen strijd tegen de zonde, van eenige bedwinging van onheilige neiging, en elke actie die in de ziel van de Verlosten opkomt, en in hen doorwerkt, zal van meet af tot in alle eeuwigheid, niet anders zijn kunnen, dan hetgeen God zelf in hen werkt en in hen teweeg brengt. Dien nieuwen toestand nu teekent reeds het eerste vers van hoofdstuk 22 ons. De apostel toch ziet een zuivere rivier, d.w.z. een stroom van menschelijk leven, voor zich uitgaan, zonder smet of vlek, en uit haar wateren komt aan alle menschenkind het leven toe. Dat er nu bij staat dat dit „water des levens" hier zich toont „klaar als kristal", wijst er met nadruk op, dat er nu van zondige bijmenging of zondige neiging geen sprake kan zijn, en dat dit niet aan den mensch ligt, maar eeniglijk daaraan, dat deze stroom van het nieuwe leven niet uit den mensch uitkomt en zich naar God toebeweegt, maar juist omgekeerd uit den troon Gods uitvloeit om het menschelijk leven te bezielen, en zulks wel in verband met de actie van het Lam, d.w.z. onder de zaligende inwerking die van het Lam op ons zondaren uitgaat, om dan ten slotte alle verband met 't zondige en onheilige in de menschheid, die alsdan op de nieuwe aarde leven zal, in den meest volstrekten zin te niet te doen. In zooverre moet derhalve worden toegegeven dat de aloude uitlegging van deze zinsnede onberispelijk was. Wat er op de nieuwe aarde en onder den nieuwen hemel geestelijk in den mensch ritselen zal, komt uit God en uit God alleen, werkt uit Zijn Goddelijken oorsprong en is niet een actie die zich uit den mensch naar God toebeweegt, noch ook een geestelijke actie die uit den mensch, God zoekend, naar God uitgaat, doch omgekeerd een actie, die zich naar den mensch uitstrekt en zijn innerlijk wezen met het heilige bezielt. De bron is in God en niet in den mensch. Voor heel het herboren menschelijk geslacht is 't alzoo een stroom van het leven die uit God uitvloeit, alsnu in de herboren menschheid ingaat, en de volstrekte zuiverheid van het leven in die herboren menschheid zoo hemelsch-schitterend handhaaft, dat 't als kristal zoo klaar en helder uit God in den

mensch overvloeit, en dank zij de redding die het Lam aanbiedt, nooit en nimmer meer voor ontheiliging vatbaar is. Op het volstrekte karakter van deze onkwetsbare heiligheid dingen we dan ook in het minst niets af. Uit den mensch beweegt zich op die nieuwe aarde niets naar God toe, of 't moet eerst uit God naar den mensch zijn toegekomen. God is nu weer in den volsten zin de *Schepper* en de mensch is weer *schepsel* geworden. Niets heeft hij meer van zich zelf, dat uit hem naar God zich kon toebewegen, of 't moet eerst aan het schepsel uit God zijn toegekomen. Er is niets zelfstandigs in den mensch denkbaar, waarmee hij door lof of prijs of toewijding, het leven Gods zou verrijken. God is en blijft de zon, wier glans en gloed zich in den mensch afspiegelt. Het glanst uit God in den mensch, en eerst als 't uit God in den mensch zijn glans deed schitteren, straalt uit den mensch die Goddelijke glans, naar God terug. Dat hier nu in vs 1 sprake is van een rivier, strekt om het meeleven in de geheele herboren menschheid, niet individueel, maar gezamenlijk te nemen. De geheele herboren menschheid staat voor God als een heilige eenheid, doch als een eenheid die tintelt van leven, en daarom bij een stroom van levend water wordt vergeleken; en die stroom van levend water welt nu niet op uit den mensch, alsof de mensch aan God iets kon toe brengen, maar hij welt op uit God, straalt uit God in geheel de nieuwe menschheid door, en glanst nu bij die herboren menschheid eerst uit God in haar en dan uit haar naar God terug.

Alleen maar, en zie hier nu de feil in de vroegere uitlegging, aldus is zeer zeker de uitstraling van het leven uit God in de alsdan levende menschheid en de terugstraling uit die herboren menschheid in God, doch hiermede is nog slechts de ééne zijde van het geding bezien. Die herboren kinderen der menschen blijven toch niet een iegelijk stil voor zich zelf in de kamer des gebeds voor God op de knieën liggen, maar ontvangen in die nieuwe wereld allerlei onderlinge verbintenissen als volk, familie en gezin, en ontvangen in de tweede plaats in die nieuwe verbintenissen een nieuwe roeping, een nieuwe levenstaak, een nieuwe opdracht, waarin ze tezamen hun God te verheerlijken hebben, en het is de volbrenging van die nieuwe levenstaak, die door de volgelingen van Augustinus ten eenenmale is voorbijgezien. Het nieuwe leven der herboren menschheid op de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel zal niet bestaan in een enkel religieus mijmeren; *'t zal een vol menschelijk leven zijn,* dat al de heerlijkheid te aanschouwen zal geven, die God van de eerste Schepping af voor ons menschelijk leven bestemd en beschikt had, maar die door ons verzondigd en verijdeld was.

De thans heerschende en ons bezielende vroomheid vormt steeds een tegenstelling met wat ons zondig leven ons ingeeft. Vandaar dat 't individueel inzet, en slechts voor een deel ons persoonlijk en ons gemeenschappelijk leven beheerschen kan. In den geheel nieuwen toestand daarentegen die op de nieuwe aarde en onder den nieuwen hemel uit God zelf in de herboren menschheid zal gewerkt worden, zal 't alles zich opnieuw rijk, en conform het nieuwe levensbeginsel, ontwikkelen. Er zullen niet maar vrome personen, maar er zal een volstrekt nieuwe existentie zijn, die heel het vernieuwde menschelijk leven in al zijn geledingen en verschijningen doordringt en omvat.

Zij, die deze nieuwe menschheid vormen zullen, moogt ge u in 't minst niet als in elk opzicht gelijk denken, maar moet ge u voorstellen in al de overweldigende verscheidenheid, waarin ze uit dit leven in den dood, en uit den dood in het nieuwe leven overgingen. Dit geldt reeds van den leeftijd. Bij gansche scharen zijn ze uit dit leven, in den dood ingegaan, eer ze dit leven nog gekend hadden. Al de jonggeborenen of nauwelijks geborenen, die, van God verkoren, aanstonds in hooger leven ingingen, hebben uiteraard onze rijke levensontwikkeling niet gekend. Wie op later leeftijd eerst stierf, kon tot die rijke ontwikkeling komen, wie daarentegen reeds uit de wieg naar het graf werd gedragen, heeft van de levensontwikkeling op deze aarde niets gezien. Dit schaadde natuurlijk niet voor zijn geestelijk aanzijn, want dit wordt door den Geest bezield, maar wel brengt 't te weeg, dat wie straks op de nieuwe aarde in het menschelijk leven terugkeert, nog mist wat anderen reeds erlangden. Doch ook afgescheiden hiervan blijft ook in het nieuwe leven het onderscheid tusschen mensch en mensch bestaan, wat betreft de gaven en talenten, die in ons wezen zijn ingeprent. Voor onze zaligheid doet dit niets af. De pooverste geest kan even rijk in de nabijheid van zijn God genieten, als de man die met het rijkste talent werd begiftigd. Doch hierbij blijft het op de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel niet. In die ons wachtende toekomst wordt heel ons leven vernieuwd en keert het met al zijne rijke bestemming terug. Het sterk sprekende verschil van talenten en geestvermogens zal uit dien hoofde ook daar voortduren. Niet slechts voor een oogenblik, maar duurzaam, want God heeft in Zijn menschheid geen volmaakt gelijke grootheden geschapen, doch veeleer eindelooze verscheidenheid doen optreden. De aard van ons menschelijk geslacht brengt 't van zelf mede, dat er verschil van aanleg is. Dit verschil moge nu door opvoeding en oefening tot op zekere hoogte verminderd kunnen worden, maar vast staat 't dan toch, dat de één gaven en talenten ontving die de ander

mist, en dat er onder de massa die opkomt, slechts enkele werkelijke genieën zijn, in wie men den rijkdom van gaven zich nauwelijks verklaren kan. Dit is zoo op allerlei levensterrein. Het is zoo in kunst en wetenschap, het is niet anders in de practijk van landbouw en handel. Overal en allerwegen duikt 't verschil en het onderscheid op, en zoo men de levende massa naar het verschil van hun gaven in een honderdtal groepen of klassen indeelt, bleek steeds opnieuw dat de lagere klassen verreweg het talrijkste voorkomen, en dat daarentegen de hoogste klassen van de genieën en leidende geesten vaak slechts hooge uitzonderingen bleven. Deze verschillen nu zijn niet afhankelijk van het leven in God of van het leven van God in ons. Veeleer komt 't maar al te vaak voor, dat juist onder de lagere geesten de vroomste aanbidders worden gevonden, en dat de genieën en leidende geesten van hun God afwijken. Dit nu zal vanzelf op de nieuwe aarde en onder den nieuwen hemel niet alzoo zijn. Uit God alleen zal 't alles bezield zijn, en voor God zal al 't schepsel opkomen, maar de verschillen zullen niettemin ook dan zich voordoen. De aard en indeeling van de menschheid is uit Gods bestel gekomen, en zal ook op de nieuwe aarde zich naar Gods bestel ontplooien.

Alleen zoo men dit in het oog houdt, is 't dan ook mogelijk de beteekenis tot haar recht te doen komen van het slot van vs 2, waar staat: „de bladeren des booms zijn tot genezing der heidenen". Er kan geen sprake van zijn, dat in dit eindtafereel de Christenen uit de heidenwereld in hun roeping lager zouden staan, dan de aloude leden der Christelijke kerk. Dat de laatsten de heerlijke vruchten van den Boom des Levens zouden genieten, en dat de op 't laatst uit de heidenen bekeerden slechts de bladeren van dien boom zouden ontvangen, is een ondenkbare voorstelling. In de nieuwe wereld en onder den nieuwen hemel verkeeren in Gods heiligdom en op de geheiligde aarde eeniglijk en uitsluitend de kinderen Gods, die geestelijk door God zelf bezield worden. Alleen hierin staan de laatstelijk uit de heidenen Gode toegebrachten bij de anderen ten achter, dat ze nog schier in geen enkel opzicht de rijkere geslachts-ontwikkeling genoten, die aan de leden der Christelijke kerken ten deel vielen. De vorigen zijn geestelijk gerijpt, hier daarentegen is een achterlijkheid die nog moet worden ingehaald. Daartoe nu strekken als middel de bladeren van den Boom des Levens. Er is alzoo geen sprake van een gave, die hun uit de cultuur der wereld zou toekomen; ook hun komt 't geestelijke al te gader uit God toe; en de Boom des Levens, die reeds uit het Paradijs de heugenis met zich bracht van een geestelijke

cultuur, blijkt nu hier niet alleen in zijn vrucht, maar zelfs ook in zijn blad een bezielende en verheffende werking van zich te kunnen doen uitgaan. Er was in deze later bekeerden nog een gebrek. Geen gebrek van zonde of onheiligheid, maar een tekort in heilige ontwikkeling, en het is dit tekort, dat zich aanvult niet door kastijding, maar door hetgeen van den Boom des Levens komt. Anders werd bij den Boom des Levens eeniglijk met de twaalfvoudige vrucht gerekend, doch hier doet zelfs ook *het blad* van den Boom des Levens dienst, en zoo komt aan de jongst toegebrachten uit de heidenvolken een dubbele gave toe. Niet alleen van genieting van de vrucht van den Boom des Levens, maar ook de innerlijke sterkte die hun van het blad van dien Boom des Levens geworden kan. Nog klaarder en beslister wordt dit betuigd in den aanhef van het 3e vers, waar staat: „En geen vervloeking zal er meer tegen iemand zijn". Hierin toch ligt duidelijk uitgesproken, dat hetgeen aan de laatstelijk toegebrachten uit de heidenvolkeren nog faalde, niets negatiefs, niets onheiligs, niets zondigs was, maar eeniglijk bestond in een nog onrijpe ontwikkeling. Anders toch zou van zelf de vloek Gods zich tegen het zondig overblijfsel in hen hebben moeten keeren. Doch zulk een zondig overblijfsel is er niet. Ook de jongst uit de heidenwereld aangebrachten hebben volstrektelijk met satan en zonde gebroken. Ook hun leven komt eeniglijk op uit wat God zelf in hen werken wil. Alleen maar, hetgeen God in een bekeerden en geheiligden zondaar wezen wil, kan reeds *geheel* of nog slechts *ten deele* zijn doorgebroken. En juist dit laatste nu is het, wat plaats zal grijpen bij de jongst toegebrachten uit de heidenwereld, en daarom zal bij dezen een sterker ontplooiing van het heilige moeten intreden, teneinde hen, als we ons zoo mogen uitdrukken, hun achterstalligheid te doen inhalen.

Zien we nu verder van deze exceptie bij de jongst bekeerde heidenvolken af, dan is de voorstelling van 't hier gegevene duidelijk. In de eerste plaats toch zijn niet alle kinderen der menschen door God met gelijkheid van gaven bedeeld. Er zijn eenvoudige kinderen des volks, zooals ze zich in elk volk in groote meerderheid voordoen, daartegenover staan de rijk begaafde en de geniale persoonlijkheden in veel soberder aantal over. Dit nu valt in het eeuwige niet weg, maar 't blijft, wijl 't van meet af zoo Godes bestel was. En hierbij komt nu in de tweede plaats, dat in dit ons aardsche leven maar al te velen door ramp of ongeluk, of door te kortschieting van welstand van hun ouders of van zich zelven, niet uitbrachten, wat in hen school. Zoo zonk eeuw na eeuw in het graf menig talent weg, dat, ware het in 't leven gespaard, reeds

hier tot rijke uitstalling van de hem door God verleende gaven zou gekomen zijn, doch nu als ongekende grootheid voor deze wereld te loor ging. Hiervan kan brand of moord of ongeluk de oorzaak zijn, doch het kan evenzeer het gevolg zijn van een jong en vroeg sterven, als gevolg van ziekelijken aanleg of van zonde der ouders. Nu ligt het in den aard der zaak, dat dit *geestelijk* niet deert, want God kan op wonderbare wijze tot zelfs in een jong wicht zijn volle genade inplanten. Doch wel maakt dit verschil voor de intellectueele en practische ontwikkeling. De cultuur is bij het ééne volk en bij den éénen persoon reeds hier op aarde tot rijker ontwikkeling gekomen, en omgekeerd bij den ander geheel uit- of ten achter gebleven. Dit nu brengt vanzelf de noodzakelijkheid met zich, dat op de nieuwe aarde deze schade en achterlijkheid worde ingehaald. Vandaar het verschil, dat op die nieuwe aarde en onder dien nieuwen hemel merkbaar zal zijn. Doch ook al moet hierop gelet en al moet hiermede gerekend, toch mag nooit voorbijgezien, dat deze achterlijkheid nooit anders dan een tijdelijk karakter kan dragen. Straks zal dit achterlijke zijn ingehaald, en zal ten slotte geen verschil meer uitkomen. Gerekend moet met dit verschil, omdat de Schrift het doet, maar het is een verschil dat voorbijgaat.

Alleen worde het nimmer voorgesteld, alsof de graad van ontwikkeling die in dit leven ons kan worden voorgespiegeld, het hoogste zijn zou, waartoe de mensch kon opklimmen. Niets doet ons vermoeden, dat ons menschelijk leven op de nieuwe aarde en onder den nieuwen hemel, eeuw na eeuw, in eentonigheid en eenvormigheid verstijven zou. Gelijk een slaaf in het hart van Afrika er zich van verre geen voorstelling van vormen kan, tot wat rijke ontwikkeling een hoogleeraar; een dichter, een kunstenaar in Europa kan opklimmen, zoo ook is 't ons niet gegeven; in te leven in de steeds rijkere cultuur, waartoe op de nieuwe aarde de gezaligde menschheid zal kunnen opstijgen. Den vorm van dat nieuwe en hoogere leven kennen we niet. Zelfs is het zeer goed mogelijk, dat de vormen van ons huidig leven er onherkenbaar zullen zijn, doch vast staat in elk geval, dat wat hier lager staande, in dat nieuwe leven inkomt, zich al spoedig tot volkomene rijpheid zal ontplooien, en dat hetgeen de volle rijpheid bereiken mocht, in de cultuur der eeuwigheid overgaat, die al wat ons leven hier aan cultuur aanbood, zeer verre zal overtreffen. Altoos „het water des levens, voortkomende uit den troon Gods en van het Lam, *klaar als kristal.*"

Van de opsluiting van geheel het nieuwe leven binnen de poorten van het nieuwe Jerusalem kan hierbij, gelijk we reeds opmerkten,

geen sprake zijn. Er moet onderscheiden worden tusschen de heilige stad, waarin God Almachtig, doch nu zonder tempel of tabernakel, geestelijk zijn woonstede kiest. Ons wordt hierbij niet geopenbaard, of deze volstrekte ommekeer zich uitsluitend tot de zon, de maan en dezen aardbol zal bepalen, zoodat het overige Heelal zijn eens ontvangen gestalte zou behouden. Al wat desaangaande kan gevraagd worden, boezemt ongetwijfeld ernstige belangstelling in, doch de hier ons toekomende Openbaring laat zich met deze vragen niet in, evenmin als dit geschiedde in het Scheppingsverhaal. Wie de openbaring van de apocalypse wil doen uitkomen, gaat daarom veiligst met zich niet in zulke vraagstukken te verdiepen. Vooreerst toch sprak het vanzelf, dat Johannes zijn hoogere mededeelingen ontving in een vorm, die zich aansloot bij wat in zijn dagen, en alzoo bij hem en bij zijn lezers, de gewone wereldbeschouwing was, ook wat zon, maan en sterren aanbelangt. Dit was op zichzelf het natuurlijkst, en het deerde daarom niet, overmits de openbaring van het geheim der toekomst zich geheel samentrok om het nieuwe middenpunt voor alle creatuurlijk leven, dat in het nieuwe, geestelijk Jerusalem zou geboden worden. Hoofdzaak was en bleef daarom, duidelijk en onderscheidenlijk te doen uitkomen, dat 't geestelijk thans alles vrij van alle smet, nieuw was geworden en alle menschenkind ten goede kwam, doch dat de vorm voor het uitwendige leven geheel nieuw zich voor moest doen. Dit hadden Ezechiël en Micha, dat hadden Zacharia en Daniël, dit had vooral Jesaja reeds zoo klaarlijk ingezien, dat 't ons nog, bij het lezen van hun profetieën, verrast, zoo klaar en duidelijk als ze in de straks komende eeuwigheid ingluurden. Om tweeërlei ging het ten slotte. In de eerste plaats om een gemeenschap met den Eeuwige, zooals die in tabernakel en tempel wel voorafgeschaduwd, maar nog nimmer ten volle genoten was, en in de tweede plaats om een bezit van de geschapen wereld, gelijk die in het Paradijs slechts voor een oogenblik voorafgeschaduwd was, doch hier eerst in zijn realiteit gekend en genoten kon worden. Die beide nu beelden hoofdstuk 21 en het begin van hoofdstuk 22 in schitterende beeldspraak voor ons uit, en beide moeten daarom ook in de uitlegging die ge aan hoofdstuk 22 : 1—5 geeft, tot hun volle recht komen.

XLI. De vernieuwing van hemel en aarde.

De wolf en het lam zullen te zamen weiden, en de leeuw zal stroo eten als een rund, en stof zal de spijze der slang zijn. Zij zullen geen kwaad doen noch verderven op mijnen ganschen heiligen berg, zegt de Heere.
JESAJA 65 : 25.

DE neiging om de profetie aangaande „de nieuwe aarde", gelijk die in Openb. 22 : 1—5 voorkomt, te vergeestelijken, is ongetwijfeld versterkt door terugslag op de gelijksoortige voorzeggingen, die reeds onder het Oude Testament tot Israel uitgingen. In Hosea 2 : 17 lezen we desaangaande: „Ik zal te dien dage een verbond voor hen maken met het wild gedierte des velds en met het gevogelte des hemels en het kruipend gedierte der aarde, en Ik zal het zwaard en den krijg van de aarde verbreken, en zal ze in zekerheid doen nederliggen." In Ezechiël 34 : 25 heette het: „Ik zal een verbond des vredes met hen maken, en zal het boos gedierte in het land doen ophouden en ze zullen slapen in de wouden". En veel beslister nog lezen we in Jesaja 11 : 6—9: „En de wolf zal met het lam verkeeren, en de luipaard bij den geitenbok nederliggen, en het kalf en de jonge leeuw te zamen en een klein jongske zal ze drijven, en de koe en de berin zullen te zamen weiden; hare jongen zullen te zamen nederliggen en de leeuw zal stroo eten, gelijk de os. Men zal nergens leed doen noch verderven op den ganschen berg mijner heiligheid, want de aarde zal vol zijn van de kennisse des Heeren, gelijk de wateren den bodem der zee bedekken." En evenzoo vinden we het in het voorlaatste kapittel van Jesaja, in het laatste vers, waar in gelijken zin gesproken wordt: „De wolf en het lam zullen te zamen weiden, en de leeuw zal stroo eten als een rund: zij zullen geen kwaad doen noch verderven op mijnen ganschen heiligen berg, zegt de Heere"; een daarom te opmerkelijker voorzegging, omdat er in vs 22 van het laatste hoofdstuk van Jesaja in verband hiermede evenzoo gesproken wordt van een „nieuwe hemel en een nieuwe aarde", waar geen zonde meer gekend zal worden. Zacharia in het laatste hoofdstuk van zijn Godsspraken wijst, om ook hem nog te noemen, op even heilige toekomst, waarin met de zonde en de gevolgen der zonde eens voorgoed gebroken zal zijn, als hij in vs 6 v.v. deze heilige profetie laat uitgaan: „En het zal geschieden te dien dage, dat er niet zal zijn het kostelijk licht en de dikke duisternis,

maar het zal een eenige dag zijn, die den Heere bekend zal wezen: het zal noch dag noch nacht wezen, het zal geschieden ten tijde des avonds dat het licht zal wezen. Ook zal het geschieden ten dien dage, dat er levende wateren uit Jerusalem zullen vlieten."

Ook deze sterk sprekende profetieën verstonden onze Kantteekenaren van 't geen geestelijk te komen stond. Van de altijd levende wateren die uit Jerusalem zouden vlieten, merkt toch de noot onder de bladzijde op: „Hierdoor moet verstaan worden de gave des Heiligen Geestes, die Christus overvloediglijk door Zijn kerk uitstorten zou." Reeds uit deze enkele uitlegging blijkt op 't duidelijkst, dat de Kantteekenaren de eschatologische uitspraken van het Oude Testament geheel vergeestelijkt hebben, en hierdoor van meet af de neiging verrieden, om in de eeuwige heerlijkheid, die eens dagen zou, zoo goed als uitsluitend aan de geestelijke genietingen beteekenis toe te schrijven. Dit nu had uiteraard de louter geestelijke opvatting ook van het eerste gedeelte van hoofdstuk 22 van de Openbaringen voorbereid; en in dit verband nu is 't alleszins begrijpelijk, dat dit slotstuk van de groote voorzegging bij de Kantteekenaren en bij hen, die met dezen een gelijksoortige uitlegging huldigden, niet tot zijn recht is gekomen. Leest men dan ook de Kantteekeningen op hoofdstuk 22 nauwkeurig na, dan is geen andere slotsom mogelijk, dan dat we eeniglijk met beeldspraak te doen hebben, en dat deze laatste profetie op niets anders doelt, dan om de *geestelijke* verheerlijking van het volk des Heeren zeker te stellen, eeniglijk op de afzonderlijke individuen de aandacht te vestigen, en zich te bepalen tot het vaststellen van het heilig verband, waarin de uitverkorenen voor eeuwig met God Drieëenig zouden staan. Nu heeft ongetwijfeld de profetie, die we uit het Oude Testament overnamen, tot het wortelschieten van deze uitlegging medegewerkt. Wat in het Oude Verbond tot zelfs bij Jesaja, Micha, Ezechiël en Zacharia ons wordt voorgehouden, droeg toch dit eigenaardig kenmerk, dat het steeds uitging van het in Palestina gelegen Jerusalem, en met de komst van den Messias afsloot. Zelfs bij Jesaja is voor de groote tusschenperiode, die nu reeds na de Hemelvaart van den Christus in den loop der historie verliep, geen dwingende aanduiding. En vraagt men nu, waarom dan deze leemte in de Oud-Testamentische profetie intrad, zoo zij er met alle stelligheid op gewezen, dat wie hier tegenovergestelde eischen stelt, feitelijk toont den aard van het karakter der heilige profetie die aan Israel gegund is, niet te verstaan. Dan toch blijkt men van meening te zijn, dat deze Oud-Testamentische profetie een woordelijk en letterlijk influisteren is geweest van de te wachten historie, en dit nu juist is een algeheele miskenning van het hoogstaand karakter, dat de aloude

profetie droeg. Er bestond niet, gelijk velen het zich nog altoos denken, een profetische dienst, waarvoor niet anders geëischt werd dan een vermogen tot opvanging van ingefluisterde woorden. Hiertoe toch waren ook geheel ongeestelijke personen in staat geweest. De profeten zouden dan copiïsten geweest zijn zonder meer. En hiervan greep juist het vlak tegenovergestelde plaats. De profeet was door God zelf voor zijn hooge taak voorbereid. Heel zijn leven hing met die hooge taak saâm. En de profeet kon niet anders uitbrengen, dan wat uitvloeisel was van Gods inwerking op zijn aldus gestemd en toebereid gemoed. Als gevolg hiervan nu kon omtrent de komst van den Messias, en omtrent hetgeen van die komst het gevolg en de vrucht zou zijn, niet anders voor de profetische verbeelding opleven, dan wat rechtstreeks met Jerusalem samenhing en in de komst van den Messias zich zou saamtrekken. Eerst het Nieuwe Testament kon daarom geven, wat na de komst van den Messias zich uit zijn verschijning en verdwijning ontwikkelen zou, en zoo eerst kon ook de apocalyptische leer omtrent de laatste dingen ons voorhouden wat werkelijk te komen staat.

De poging nu, die later is aangewend, om in verband met deze uitlegging van de Oud-Testamentische profetie, ook wat straks voor eeuwig te komen staat, in hoofdzaak geestelijk te duiden, hing met deze averechtsche opvatting saam en vloeide er ten deele uit voort. Alleen zag men geheel voorbij, dat op die wijs niet anders geschiedde, dan dat men het Vaderhuis omlaag liet dalen, ten einde den toestand die zich in dit Vaderhuis voordeed, te bestendigen. Op den voorgrond stond hierbij de op zichzelf juiste overtuiging, dat het geestelijke van hooger beduidenis is dan het zichtbaar lichamelijke. God was enkel Geest, de engelen waren geesten, in het Vaderhuis waren niets dan gezaligde geesten, en zoo drong zich van zelf de overtuiging op, dat ook voor ons als menschen het geestelijke het hoogste en eenig zalige was, en dat het vormelijke en lichamelijke te laag stond, om saam met het geestelijke vernieuwd en bestendigd te worden. Daar nu de Schrift intusschen niet slechts een enkel maal, maar op alle manier telkens en gedurig ook op dit lichamelijke, uitwendige en vormelijke van de eeuwigheid die te komen stond, nadruk legde, kon men bij deze vergeestelijking niet blijven, en zoo is van zelf de waardeering van wat ook uitwendig ons deel in de eeuwigheid zou zijn, teruggekeerd.

Een terugblik op het Scheppingsverhaal versterkt, in het besef van de juistheid van dit inzicht. Het valt toch niet tegen te spreken, dat in het Scheppingsverhaal, gelijk ons dit in Genesis' eerste

kapittel wordt voorgelegd, het geestelijke eerst aan het einde intreedt, nadat eerst al 't vormelijke en stoffelijke is voorafgegaan. Er is in het Scheppingsverhaal geen sprake van, dat de mensch voorop zou staan, op den voorgrond zou treden en van meet af heel de Schepping beheerschen zou. Eer gaat al 't niet-geestelijke vooraf, wordt in de vijf dagen van al 't overige schepsel, doch niet van den mensch gerept, en daagt eerst aan het einde ook de drager op van Gods beeld. Zelfs al het gedierte gaat voor. Eerst komt het stof der aarde, en eerst daarna lezen we, dat God uit dit stof der aarde den mensch geformeerd heeft, en dit wel zoo, dat dan de mensch voor wat het lichaam betreft, er eerst kwam, en dat eerst daarna in zijn neusgaten geblazen werd de adem des levens. Het is alzoo niet eerst de geestelijke mensch, die opdaagt en in 't Heelal zweeft, zoodat er eerst daarna een aarde voor hem geschapen werd; doch die aarde, met alles wat er toe behoort, kwam eerst en toen dit alles gereed was, toen eerst werd op die stoffelijke aarde ook de mensch lichamelijk, d. i. in zichtbare gestalte, geschapen, en eerst daarna werd in hem geblazen de hoogere geestelijke ademtocht. Bij de Schepping van den mensch is toch alleen dit 't alles te bovengaande, dat God sprak: „Laat ons menschen maken naar ons beeld en naar onze gelijkenis," zóó echter, dat er aanstonds bij werd gevoegd: „En dat hij heerschappij hebbe over de visschen der zee, over het gevogelte des hemels en over het vee en over de geheele aarde, en over al het kruipend gedierte, dat over de aarde kruipt." En dan volgt er: „En God schiep den mensch naar Zijn beeld, naar het beeld Gods schiep Hij hem." En dit niet alleen, maar ook in de zegening, die God over den mensch uitsprak, wordt evenzeer het tijdelijke en aardsche opgenomen. Zoo toch staat er in Gen. 1 : 28: „En God zegende ze, en God zeide tot hen: Weest vruchtbaar en vermenigvuldigt en vervult de aarde en onderwerpt ze, en hebt heerschappij over al het gedierte, dat op de aarde leeft". Aldus was de oorspronkelijke Schepping, en van die Schepping nu heet 't in Gen. 1 : 31: „En God zag al wat Hij gemaakt had, en zie het was zeer goed". Hoe wil men nu, waar het alzoo in de Schepping toeging, en er noch van zonde noch van vloek sprake was, in verband met het geheel eenzijdige werk Gods, dat over heel de toekomst besliste, al het zinlijke, zienlijke en vormelijke in de eeuwige gelukzaligheid als teniet gedaan en weggevallen beschouwen, om niets dan 't geestelijke over te houden. Feitelijk toch zou men hierdoor de menschheid in die eeuwige toekomst met de engelen op één lijn stellen, en de geheel eenige beteekenis van het menschelijk geslacht als „beelddrager Gods" te niet doen. Zeker is er door den val een breuke in het Scheppingswerk

gekomen, en een breuke die indrong in 's menschen geestelijk bestaan, en in verband met deze breuke is er een radicale wijziging aangebracht in de existentie en in de saamleving der menschen. Doch in die geheel achteruitgegane gesteldheid heeft God toen niet ingegrepen om den mensch een louter geestelijke existentie te geven. Dit toch had aanstonds kunnen intreden. Doch geheel met deze gedachte in strijd, is het toen de toeleg, het doel en het streven van geheel het Verlossingswerk geweest, om wat verloren was te herstellen, en wel zóó te herstellen, dat het nimmermeer inzinken kon. Juist dit echter bracht den eisch met zich, dat de eindelijk intredende herstelling van het gevallen menschelijk geslacht, hem als het nu volmaakte en voortaan schendbare Beeld Gods zou doen optreden, geheel conform de grondlijnen die aanstonds bij de Schepping van het Beeld Gods gegeven waren. Een louter geestelijke opvatting van wat te komen staat, wordt daarom rechtstreeks door de eerste bladzijden van de Heilige Schrift weersproken. Wie zóó oordeelt, buigt eigenmachtig als eenig geestelijk om, wat in de Heilige Schrift van de eerste bladzijde tot de laatste voor het menschelijk wezen als eisch wordt gesteld, t.w., dat hij geestelijk als kind van God zou optreden, maar tegelijk als drager van het Beeld Gods in een *zichtbare* Schepping als *heerscher* zou optreden. Hiermede hangt 't dan ook saam, dat met name bij Jesaja, Ezechiel en Zacharia *ook het uitwendige* van ons menschelijk leven naar voren treedt en, met ons, de ons onderworpen wereld zich een nieuwe toekomst bereid ziet.

Aan de geheel eenige waardij van het geestelijke doet dit in de voor eeuwig geredde menschheid niets te kort. We belijden zonder voorbehoud, dat de ten eeuwigen leven geredden de kern van hun aanzijn, van hun bestemming en van hun toekomst vinden in hun heilig kindschap, maar zonder voorbehoud moet daarbij de eisch gelden, dat de mensch *mensch* blijve, geen engel worde, en mensch blijvende, voor eeuwig die positie inneme, die in de Schepping en bij de herschepping aan het „vleesch", als we ons zoo mogen uitdrukken, in den mensch gegeven is. Heel het Middelaarschap staat of valt hiermede. Als de apostel schrijft: „En het Woord is vleesch geworden en heeft onder ons gewoond", doet hij den Middelaar niet in een tijdelijke schijngestalte optreden, maar is dit Middelaarschap Zijn glorie, die in Zijn sterven met Hem gaat, thans in Zijn hemelsch bestaan gemaintineerd is, en eenmaal bij Zijn wederkomst ten gerichte zich zal voortzetten. Nadruk wordt er op gelegd, dat den Christus na de kruisiging de beenen niet gebroken zijn, doch dat Hij ongeschonden in Zijn graf is uit-

gedragen, en dat Hij uit dit graf in lichamelijken vorm verrezen, alzoo ingaat in de verheerlijking die Hij op Tabor reeds als vooruit een oogenblik genoten had. Er is dan ook geen sprake van, dat, waar ook, de profetie ervan zou uitgaan, dat de Christusziel eenmaal het vleesch voor ons heeft aangenomen, en alsnog in die Middelaarsgestalte verkeert, doch dat het einde zal wezen, dat deze Middelaarsgestalte weer verzaakt en afgeworpen wordt. Veeleer wordt er herhaaldelijk nadruk op gelegd, dat de Middelaar in zichtbaar waarneembare gestalte op aarde zal nederdalen, en hier als de met het oog waarneembare drager van de menschelijke gestalte het oordeel zal uitbrengen. In niets wordt ook maar van verre aangeduid, dat de menschwording of vleeschwording en wat hiermede samenhing, na Zijn komst ten gerichte, als afgedaan zou worden beschouwd. Veeleer is en blijft Zijn vleeschwording en Zijn optreden in de Middelaarsgestalte steeds op den voorgrond staan. In het oordeel zelf zijn het ook onzerzijds niet de enkele geesten die worden opgeroepen en in het oordeel gàan, maar zoo uitdrukkelijk als 't slechts kan, wordt van alle zijden „de opstanding *des vleesches*" op den voorgrond gesteld, en zoo nu wordt ook op de nieuwe aarde en onder den nieuwen hemel geheel de nieuwe levensontplooiing ons steeds als ook *uiterlijk* waarneembaar voorgesteld, en voorgesteld in zulk een vorm, dat de oorspronkelijke Schepping terugkeert, doch nu niet meer in wisselenden, doch in duurzamen vorm, om den ons oorspronkelijk van God toebedeelden levensrijkdom in volheid van existentie tot zijn duurzame en rijkere ontplooiing te doen komen.

De oorspronkelijke wereld was een Schepping van God, en wel een Schepping in hoogeren zin, dan in de engelenwereld was opgetreden. Bij Adam toch ging de heilige en alles overtreffende gedachte uit: „Laat ons menschen maken *naar ons beeld* en *naar onze gelijkenis*". Hooger kon de Scheppingsmacht niet grijpen, en die Schepping van den mensch naar Gods beeld en naar Gods gelijkenis, stond van meet af, gelijk Gen. 1 : 26—31 toont, met geheel ons aardsche leven in verband. Beide, die Schepping van den mensch naar Gods Beeld en de rijke ontplooiing van het aardsche in deze Schepping, sloten geheel en ten volle het één op het ander. Bij de verstoring, die straks door de zonde intrad, greep 't verderf dan ook in beide èn in het geestelijke èn in het lichamelijke leven in. En hiermede wederom in noodzakelijk verband, toont u heel de Schrift, hoe bij de redding van ons geslacht de nederdaling Gods tot ons menschen, om ons te redden, alleen daardoor mogelijk werd, dat de Zone Gods *ons vleesch* aannam, en hiermede aan al onze menschelijke behoeften onderworpen werd, doch onderworpen ook

aan den dood, en dat Hij alleen als Zoon des menschen, en derhalve in menschelijke gestalte, weer uit den dood kon opstaan, om voor eeuwig Zijn beheerschende positie in geheel ons menschelijk geslacht aan te nemen. Er lag niet de minste zelfverlaging in, dat de Zone Gods, als Zoon des menschen optredend, at en dronk, sliep en wakker werd, zich voortbewoog en rustte. Jezus heeft het menschelijke ter oorzake van zijn menschelijken vorm (al 't zondige en gebrekkige natuurlijk er buiten gerekend) nooit en nimmer afgestooten. Hij is veeleer op al 't menschelijke ingegaan, en zulks wel in den bepaalden vorm, dien het menschelijke in de oorspronkelijke Schepping ontvangen had. Men maakte zich daarom schuldig aan een te wraken eenzijdigheid, zoo dikwijls men voor het eeuwige leven dat ons wacht, eeniglijk en uitsluitend het geestelijke naar voren trok, en het zichtbare, waarneembare en vormelijke van weleer niet alleen ter zijde schoof en eerst in de tweede plaats liet optreden, om het, als ten eenenmale onwaardig om voort te bestaan, te niet te doen. Natuurlijk heeft men zich ook hier voor eenzijdige overdrijving te wachten. Zeer aanmerkelijk is de wijziging die deze zichtbare aarde en ons menschelijk leven op die aarde, tengevolge van den val onderging. Daarom is 't ons niet gegeven, nauwkeurig en met alle bijzonderheden 't beeld van de toekomstige wereld in schets te brengen. Hiernamaals kan wegvallen, wat hier zich van zelf aandient, en er kan omgekeerd uit de Scheppinggegevens voortkomen, wat in het oorspronkelijk Paradijs nog toefde te verschijnen. Voor alle eenzijdigheid en overdrijving wenschen we ons dan ook te wachten. Alleen wat vast voor ons moet staan, en waaraan geen geestelijke eenzijdigheid tornen mag, is het onloochenbare feit, dat de oorspronkelijke Schepping uit het Paradijs stand zal houden, en wel stand op zulk een wijs en in zulk een vorm, dat het herboren Paradijs eeuwiglijk in Zijn zichtbaren vorm, tot Gods glorie schitteren zal.

Er ligt dan ook niets raadselachtigs of vreemds in, dat aan het slot der apocalypse profetie gesproken wordt van *een stad*, in onderscheiding van *het land*, dat om deze stad heen ligt. De onderscheiding tusschen stad en land vloeit van zelf voort uit de gegevens die 's Heeren gedachte en wil bij het groote Scheppingswerk beheerscht hadden. Houden we er aan vast, dat metterdaad de gegevens van de oorspronkelijke Schepping zich, in hoogeren vorm, onder den nieuwen hemel op de nieuwe aarde zullen voortzetten, dan kan 't niet anders, of het allesbeheerschend onderscheid tusschen het leven van den landbouw en het stedelijk centrale leven zal zich ook hiernamaals voortzetten. De groote vraag waar-

voor we hier staan, is alleen deze, of, als onze oude wereld wegzinkt om voor de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel plaats te maken, deze wijziging uitsluitend op onze zon en op ons planetenstelsel zal ingrijpen, dan wel of geheel de starrenwereld hieronder zal betrokken wezen. Steeds is 't voor wie de starrenwereld eenigszins van meer nabij kennen leerde, zoo schier onbegrijpelijk, om metterdaad in onze kleine aarde het centrale punt van Gods oneindig Heelal te zien. En toch, dáárop komt 't hier aan. Al wat ons omtrent de Voleinding geopenbaard wordt, vestigt telkens opnieuw den indruk, dat in hetgeen met onze wereld geschiedt, het lot van geheel het zichtbare hemelrijk betrokken is. Nu is intusschen onze aarde, met inbegrip van de zon en het bij onze zon hoorend planetenstelsel, zoo ge hiermede heel de starrenwereld vergelijkt, zoo klein en schijnbaar onbeduidend, dat we zulk een toekomst ons kwalijk kunnen voorstellen. Vandaar dan ook de poging die reeds herhaaldelijk gewaagd is, om 't lot van ons zonnestelsel los te maken van het geheele wereldstelsel en zich af te vragen, of men ons zonnestelsel niet isoleeren kan van de overige wereld, en voor die overige wereld een geheel andere existentie aannemen, maar ook een geheel andere toekomst gissen kan, dan voor onze aarde geldt. Toch laat de Heilige Schrift zulk een opvatting niet toe. Alles toch wat ons omtrent de toekomst van dit aardrijk en van dit zonnestelsel gemeld wordt, dient zich als alomvattend en albeheerschend aan, en laat voor een daarnaast staande, van onze wereld geheel geïsoleerde, Voleinding in Gods heilig doen geen plaats open. Niet alsof we ons veroorloven konden te wanen, dat hetgeen hier van de Voleinding geopenbaard werd, ons een tot in het kleine afdalende verbijzondering zou mededeelen, die in elk opzicht zich aansloot aan ons tegenwoordig leven, maar ook al geven we in dit opzicht de mogelijkheid van zijdelingsche wijzigingen en afwijkingen toe, aan de grondslagen van het saamgevatte menschelijk leven valt toch niets te veranderen. Het is en blijft de wereld, die God Almachtig eenmaal schiep, die Hij in weerwil van alle zonde der engelen en alle zonde van ons menschenkinderen, in Zijn groote afmetingen in stand hield, en die Hij ten slotte in volmaakten levensvorm zóó zal uitbrengen, dat ze aan Zijn Scheppingsdoel volkomen beantwoordt, en die metterdaad, in weerwil van de zonde der engelen en der menschenkinderen, Zijn oorspronkelijk plan in volle, rijke en niet meer voor inzinking vatbare gestalte zal doen schitteren.

De heerlijkheid, die ons hier op 't eindpunt der Voleinding getoond wordt, wijkt dan ook van onze huidige wereldorde geheel

af. Zij die in heerlijkheid zullen mogen voortleven, en voortleven voor eeuwig, zullen dan ook niet slechts God aanroepen en tot God bidden mogen, maar zulk een verhoogde heerlijkheid ontvangen, dat ze, gelijk vs 4 van ons hoofdstuk zegt: „Gods aangezicht zien zullen en Gods naam op hun voorhoofden zullen dragen". Van 't oogenblik af, dat deze heerlijkheid ingaat, zal God zelf hen verlichten, en alsdan zullen ze als Koningen heerschen, d. w. z. een vorstelijke majesteit genieten, en zulks in alle eeuwigheid. Er werd dan ook in vs 6 aan toegevoegd: „Deze woorden zijn getrouw en waarachtig, en de Heere, de God der profeten, heeft Zijnen engel gezonden, om Zijn dienstknechten te toonen, wat haast geschieden moet." De aanzegging besluit dan vs 7 met deze woorden: „Zie, Ik kom haastelijk. Zalig is hij, die de woorden der profetie dezes boeks bewaart." Hiermede wordt de voorstelling der Voleinding afgesloten, en met het slotgedeelte van de Openbaringen behoeven we ons hier niet verder in te laten. Immers de Voleinding is ons wel in beeld geteekend, maar de Voleinding zelve komt eerst, als metterdaad het besluit tot algeheele en voltooide uitvoering komt. Hierop nu wacht wie in geloof en hope leven mag, maar het Beeld der Voleinding zelve hangt er niet aan. De trekken van dit beeld kunnen niet verder gaan, dan ze ons hier in vs 1—7 voor worden gehouden. Wel moet ook op hetgeen hier na komt, tot zelfs in bijzonderheden worden ingegaan door een ieder, die een uitlegging van geheel de apocalypse bedoelt te geven, maar voor de Voleinding kan hiertoe het zwijgen worden gedaan. Als eenmaal de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel schitteren zal, en op die nieuwe aarde de heilige stad, die één tempel Gods zal zijn, Gods heilige tegenwoordigheid openbaren zal, en zulks als middenpunt van het zalige leven, dat alsdan de geheele wereld in heerlijkheid zal zetten, dan zal 't einddoel van Gods oorspronkelijke Schepping zoowel als van Zijn zaligmakende genade bereikt zijn.

XLII. Geen wederherstelling aller dingen. *(Slot.)*

En werpt den onnutten dienstknecht uit in de buitenste duisternis; daar zal weening zijn en knersing der tanden.
MATTH. 25 : 30.

ZIJN we hiermede aan het slotwoord van onze studie over de Voleinding toegekomen, dan laat zich toch een laatste bedenking niet onopgemerkt voorbijgaan. Uit geheel onze uiteenzetting bleek steeds en op alle manier, dat de zaligheid die komt, eeniglijk aan de waarachtig geloovigen zal ten deel vallen, en dat daarentegen aan al de overigen die geboren werden en wegstierven, niet anders dan eeuwige rampzaligheid ten deel zal vallen. Origines en enkele mystieken en Anabaptisten uitgezonderd, was men in Christus' kerk en onder alle geloovigen het hierover ten volle eens. Vandaar dat er in den regel weinig over gedacht en nog minder over geschreven werd, en dat men in dit zoo klaarlijk in Gods Woord aangeduid einde dezer rampzaligen berustte. Doch al is die berusting eisch van Gods Woord, en al staat 't geheel buiten onze macht, om deze ontzettende tragedie zij 't ook maar te temperen in haar ontzettendheid, het is en blijft toch steeds en opnieuw bij elke uiteenzetting over het einde en de Voleinding, iets dat zeer sterk de gemoederen aangrijpt, en waardoor men ten slotte altoos toch weer pijnlijk wordt aangedaan. Te meer waakt dan dit gevoel van emotie in ons op, zoo anderen zich aanstellen, als hadden ze het in hun macht, om dit geweldig aangrijpende feit te niet te doen, zoo zelfs, dat er in onzen tijd voorgangers zijn, die zich opmaken om de zekere zaligheid van alle kinderen des menschen, geloovigen of ongeloovigen, deugdzamen of booswichten, aan te dringen en voor zooveel hun aangaat, met genoegzame zekerheid vast te stellen. Men geeft aan dit stelsel der eindelijke zaliging van alle kinderen der menschen den Griekschen naam van „Apocatastasis pantoon". Die uitdrukking is dan ontleend aan Petrus' rede, die ons in Hand. 3 is overgeleverd, en die vs 21 van den Christus betuigt: „Welken de hemel moet ontvangen tot de tijden der wederoprichting aller dingen, die God gesproken heeft door den mond van alle Zijn heilige profeten van alle eeuw." Daargelaten nu, dat deze uitspraak in 't minst niet verzekert wat men er uit afleidt, toch heeft die zegswijze van de „Apocatastasis pantoon" steeds meer ingang gevonden, en men bedoelt er dan mede, dat de apostel ons hier de verzekering

zou hebben gegeven van de eindelijke toebrenging van 't zalige aan alle kinderen der menschen.

Schleiermacher vooral heeft ten deze den stoot gegeven. In zijn *Christliche Glaube* en in zijn rijke verhandeling over de *Leer der Verkiezing,* sprak hij zich wel uiterst voorzichtig, maar toch zeer beslist voor de mildere opvatting, in den geest van Origines, uit. De Zwitser Dr A. Schweizer, schrijver van de *Christliche Glaubenslehre der Evangelisch-Reformirten Kirche* (1844) sloot zich hierin bij Schleiermacher aan, en liet zich zelfs nog beslister uit. Ook in Engeland vond de voorstelling van Schleiermacher reeds voorheen bij Dr Rurt, den Bisschop van Dromore, ingang. Dr Martensen neigde ook wel hierheen, maar nam toch nog altoos de mogelijkheid van een eeuwige verdoemenis aan. En ook Dr A. Ritschl, hoezeer persoonlijk naar den kant van Schleiermacher overhellende, geeft toch onomwonden toe, dat de mogelijkheid van een eeuwige rampzaligheid niet is uitgesloten. Het staat derhalve zoo, dat reeds van Origines' dagen af twijfel rees en de neiging opkwam, om alle denkbeeld van eeuwige rampzaligheid uit te sluiten. De mystieke en zeer subjectieve ketters, die met name onder de Anabaptisten opkwamen, gaven voedsel aan deze opvatting. Toch hield de kerkelijke opvatting van een zaligheid, die alleen aan de geloovigen en uitverkorenen ten deel viel, op kerkelijk erf bijna algemeen stand. Eerst toen het liberalisme op theologisch gebied de heerschappij erlangde, kwam hier een keer in, die vooral door Schleiermacher een krachtigen stoot erlangde. En thans kan men zonder overdrijving zeggen, dat onder de meer vrijdenkende Dogmatici vrij algemeen Schleiermachers zienswijze ingang vond en tot heerschappij kwam.

Dit nu was alleen mogelijk, toen eenerzijds het gezag van de Heilige Schrift, en anderzijds de geestelijke autoriteit van den Christus en Zijn apostelen, op zoo ernstige wijze werd aangetast, dat ze feitelijk verviel. Met de Heilige Schrift, vooral van het Oude Testament, springt men thans om naar welgevallen, de Goddelijke autoriteit van den Christus wordt schier geheel te niet gedaan, en hetgeen de apostelen ons nalieten, onderwerpt men aan eigen censuur, in stee dat men eigen inzicht voor de autoriteit der apostelen zou laten zwichten. Zonder overdrijving kan derhalve gezegd, dat de kerk van Christus, van den aanvang af tot nu toe, bij de overtuiging bleef, dat slechts een deel der gestorvenen in het Vaderhuis inging, en dat straks, in den dag des oordeels, de overgroote massa, zelfs der gedoopten, van het zalige leven op de nieuwe aarde onder den nieuwen hemel zal zijn uitgesloten. Nu ligt het in den aard der zaak, dat we, in dit slotartikel dit ernstig onderwerp ter

sprake brengend, in overeenstemming met geheel ons betoog, ons aan de uitspraken van Christus en Zijn apostelen houden, en ons van critiek op de liberale schrijvers en van hen die de profeten en apostelen aantasten, onthouden moeten.

Raadplegen we nu in de eerste plaats de stellige uitspraken van den Christus, dan moet vóór alle ding verwezen worden naar het zoo herhaaldelijk van Jezus' lippen opgevangen woord, dat er na afloop van het jongste oordeel *weening zal zijn en knersing der tanden;* een karakterteekening die, gelijk van zelf spreekt, naar de volstrekte rampzaligheid heenwijst. Reeds de Dooper had dit strenge standpunt ingenomen, toen hij verwees naar den Messias, die komen zou, wiens wan in zijn hand zou zijn, en die zijn dorschvloer zou doorzuiveren, om zijn tarwe in zijn schuur samen te brengen, maar al wat kaf bleek *met onuitblusschelijk vuur te verbranden.* En hier zich nu geheel bij aansluitend en deze stellige uitspraak bevestigend, heeft Jezus in Zijn uitlegging van de gelijkenis over „het onkruid des akkers" (zie Matth. 13 : 40—42) zonder zweem van aarzeling betuigd: „Gelijkerwijs nu het onkruid vergaderd en met vuur verbrand wordt, alzoo zal 't ook zijn in de voleinding van deze wereld. De Zoon des Menschen zal dan Zijn engelen uitzenden, en zij zullen uit Zijn Koninkrijk vergaderen alle de ergernissen en degenen die de ongerechtigheid doen, en zullen ze in den vurigen oven werpen: *daar zal weening zijn en knersing der tanden.*" Op geheel gelijke wijze liet de Christus zich uit in de gelijkenis, die ge vindt in Matth. 22 : 1—14. Hier is sprake van den genoodigde ter bruiloft, die wel op kwam dagen, maar niet in een bruiloftskleed, en hiermede in verband zegt de Christus: „Bindt zijn handen en voeten, neemt hem weg, en werpt hem in de buitenste duisternis; *daar zal weening zijn en knersing der tanden.*"

Niet anders spreekt het ons toe uit Matth. 24 : 51, in wat de Christus zegt over den ontrouwen dienstknecht, en waar het heet: „Zoo zal de heer dezes dienstknechts komen ten dage op welken hij hem niet verwacht, en ter ure welke hij niet weet, en zal hem afscheiden, en zijn deel zetten met de geveinsden; *daar zal weening zijn en knersing der tanden.*" En nog een laatste maal geeft de Christus dezelfde even besliste betuiging in Matth. 25 : 30, waar sprake is van den onnutten dienstknecht, die zich niet had voorbereid op het komen van zijn heer, en ten opzichte van welken dienstknecht de Christus nogmaals even beslist geheel dezelfde verklaring aflegt: „Werpt den onnutten dienstknecht uit in de buitenste duisternis; *daar zal weening zijn en knersing der tanden*". Tot viermalen toe is alzoo deze zelfde stellige uitspraak van Jezus

voor ons opgeteekend, waaruit natuurlijk in 't minst niet blijkt, dat de Christus haar niet nog ook andere malen gebezigd heeft. Zeer stellig is geen tiende van wat Jezus gesproken heeft, in de Evangeliën voor ons bewaard. Doch uit wat ons opgeteekend en overgeleverd werd, blijkt dan toch, dat buiten allen twijfel deze zoo afdoende uitspraak van den Christus: „daar zal weening zijn en knersing der tanden", tot de vaste zegswijzen behoorde die Jezus Zijn discipelen en Zijn hoorders gedurig opnieuw inprentte. Ons stelt dit tot plicht om nog steeds in onze predicatie, catechisatie en gesprekken, gedurig op deze zoo snijdende uitspraak van Jezus te wijzen en ze aan het opkomend geslacht en aan wie ons hooren of lezen, in te prenten. Kennelijk toch is het, dat de Christus opzettelijk gewild heeft, dat deze allen uitweg afsnijdende uitspraak er diep bij ons in zou gaan en elke poging, om de zaliging en verwerping principieel tegenover elkander te stellen, rechtvaardigt, ja deze tegenstelling van ons vordert. Duidelijk blijkt hieruit, dat de Christus in de dagen van Zijn optreden reeds de neiging ontwaarde, om de volstrekte tegenstelling te verzachten, gelijk zulks met de Grieksche Joden metterdaad het geval was. Wel verre echter van deze sparende en verzachtende zienswijze aan te moedigen, heeft de Christus er zich, gelijk uit alles blijkt, zoo beslist mogelijk tegenover gesteld, op het onverbiddelijk scherp trekken van de scheidslijn steeds op nieuw aangedrongen, en het op alle manier Zijn discipelen en Zijn hoorders op het hart gebonden, dat ze toch nimmer en op geen manier in de absolute tegenstelling tusschen de uitverkorenen voor wie de eeuwige zaligheid bestemd was, en de verworpenen die niet anders dan de eeuwige verdoemenis te wachten hadden, hun verwachting voor het oordeel verzachten zouden.

De absolute volstrektheid van deze uitspraken van den Christus brengt dan ook van zelf met zich, dat alle beroep dat herhaaldelijk op enkele apostolische uitspraken gewaagd is, om de nieuw opgekomen theorie van de Apocatastasis te bepleiten, geen steek kan houden. Met name beriep men zich dan op 1 Tim. 2 : 3 en 4, waar staat: „Want dat is goed voor onzen God en Zaligmaker, welke wil dat alle menschen zalig worden en tot de kennisse der waarheid komen"; wat op zich zelf van de geheele prediking des Woords kan gezegd, daar toch elk prediker in het getuigenis dat op den kansel van hem uitgaat, er niet aan denkt om een deel zijner hoorders buiten te sluiten, maar ze allen dringend oproept, om zich Gode over te geven, en tot Christus te bekeeren. Anders weer lezen we in 2 Petrus 3 : 9, waar het heet: „De Heere vertraagt de belofte niet, gelijk eenigen dat traagheid achten, maar

is lankmoedig over ons, niet willende dat eenigen verloren gaan, maar dat ze allen tot bekeering komen", een uitspraak, die blijkens het verband volstrekt niet op alle kinderen der menschen, noch ook op alle hoorders doelt, maar eeniglijk wijst op hen, die ter bekeering zullen komen, als het aangewezen middel om hen ten eeuwigen leven te doen ingaan. Geheel hetzelfde geldt van 1 Joh. 2 : 2, waar de apostel van „Jezus Christus den rechtvaardige" betuigt, dat „Hij is een verzoening voor onze zonden, en niet alleen voor de onze, maar ook voor de zonden der geheele wereld". Wie toch de geschriften van den apostel Johannes kent, weet met volkomen zekerheid, dat hij in 't minst geen toebrenging van alle inwoners der gansche wereld verwachtte. Alleen spreekt hij uit, dat de verzoening zich niet bepaalt tot den engen kring, waarmee hij in gestadig verband stond, maar zich uitstrekt onder geheel ons menschelijk geslacht, tot allen die tot het geloof gebracht worden. Het dient dan ook tot niets, zich op al dusdanige zegswijzen te beroepen, alsof de apostelen, keer na keer, op zoo stuitende manier zich zelf zouden hebben tegengesproken. Veeleer moet erkend, dat juist hun zoo besliste overtuiging over de zaligheid, die eeniglijk aan de geloovigen ten deel zou vallen, hen volkomen vrij liet, om zich in hun uiteenzetting van de Waarheid van een vrijer wijze van spreken te bedienen. Iets waar te meer nadruk op moet gelegd, omdat de vraag die hiermede aan de orde is gesteld, volstrekt niet uitsluitend handelt van de kinderen der menschen, die na de verschijning van den Christus leefden en van Zijn evangelie kennis erlangden, maar zich heel anders uitstrekt tot de kinderen des menschen van Kaïn en Abel af, en onder alle volken in schier oneindige reeks voortgaande onder het Oude en Nieuwe Testament, en van nu af tot aan het einde der wereld. Wat men beoogt en doordrijft is toch, dat ten slotte niet één enkel menschenkind van nu, van voorheen, of van na ons, zal te loor gaan, maar dat een iegelijk die als mensch geboren is, voorheen, nu of later, eens de volkomen heerlijkheid deelachtig zal zijn.

Drieërlei voorstelling worde hier alzoo scherp onderscheiden. De eerste is, dat in het eeuwige leven alleen zij behouden ingaan, die vóór hun sterven tot hartgrondige bekeering gekomen zijn. De tweede komt hierop neer, dat wie onder de Christelijke bedeeling geleefd heeft, maar er geestelijk vreemd aan bleef en zonder toebrenging tot den Christus wegstierf, toch hiernamaals in het Christelijk heilgeheim kan worden ingewijd en ingelijfd, en alzoo in het leven, dat hem na den dood wacht, tot den Christus kan bekeerd worden. En de derde voorstelling die men aantreft, bij hen die

feitelijk geheel met de orthodoxe belijdenis gebroken hebben, is, dat zij die, voor of na Christus, geheel van het heilige vervreemd bleven en op zondige paden voortdoolden, toch hiernamaals een nieuwe opvoeding en een veel hoogere opleiding kunnen ondergaan; dat deze hoogere opleiding niet bij allen dadelijk inslaat, en dat een tweede of zelfs een derde periode van heiliging voor hen noodzakelijk kan zijn; maar dat ten slotte toch aan een iegelijk mensch zin voor het heilige wordt ingeboezemd, zoodat in het eind, na eeuwen en nogmaals eeuwen, elk menschenkind, uit een vrouw geboren, tot geestelijke zuiverheid opklimt en als mensch in de hoogere geestelijke positie wordt ingelijfd. Nu treft het, bij de naast elkaar stelling van deze drie zienswijzen, dat de Christelijke Godgeleerdheid zich in alle onderscheiden kerken bijna allerwegen aan de eerste voorstelling hield; dat de tweede voorstelling slechts in kleineren kring, vooral onder de Anabaptisten, ingang vond, tot Schleiermacher haar breeder terrein schonk; en dat eindelijk de derde voorstelling eerst onder de van Christus afvallige theologen is opgekomen, en thans schier allerwegen onder de modernen en nog verder afgedoolden heerscht.

De keuze tusschen dit drieërlei standpunt wordt nu geheel beheerscht door het wezen van den Christus. Is, gelijk de modernen beweren, de Christus niet anders dan een kind des menschen, en enkel daardoor zoo hoog staande, dat hem een zoo rijk religieus genieten ten deel viel, dan is aan te nemen, dat volken, die in alle deelen van de wereld, ook vóór Jezus' verschijning, geleefd hebben, en aan de algemeene ontwikkeling deelnamen, op hooger of lager standpunt van eeuw tot eeuw vooruitgingen, en, desnoods geheel buiten den Christus om, het standpunt bereikten, waarop ze zich thans bevinden. Gelooven de modernen, waarvan hier sprake is, nog aan een leven na den dood, dan belet niets, dat de gestorvenen ook na hun verscheiden van deze wereld, op gelijke wijze als hier, hun ontwikkeling voortzetten. Acht men daarentegen zulks niet te kunnen aannemen, dan is het met den hier intredenden dood uit, en hield het bestaan van de voorgeslachten op. Alleen wie onder de modernen nog een leven na den dood aanneemt, kan na den dood ook de ontwikkeling zich doen voortzetten, eeuwenlang en nu nog onder tal van volken geheel buiten den Christus om, en alleen voorzoover de volken met de Christelijke religie in aanraking kwamen, meê door den geestelijken invloed die van Jezus uitging. Dit onderstelt alzoo de mogelijkheid van een doorgaande ontwikkeling na den dood van alle eeuwen her, wat de groote massa betreft geheel buiten den Christus om, en, voorzoover er invloed van Jezus op hen uitging, zou dan toch die invloed

geen andere zijn, dan de inwerking van zijn geniaal religieuse hoogheid.

De volgelingen van Schleiermacher nemen een geheel ander standpunt in. Voor hen toch deelt zich het menschelijk geslacht van alle eeuwen her tot nu toe in twee deelen, eenerzijds het overgroote deel uit alle eeuwen en onder de meeste volken, dat met den Christus in geenerlei aanraking kwam en alzoo geen beheersching door het Evangelie ondergaan heeft; en daarnaast staat dan 't ander deel der menschheid, dat onvergelijkelijk veel kleiner is, en door openbaring begenadigd werd. Dit begon dan met Seth, liep al minderend tot Noach door, in Sem, en ten deele in Japhet, plantte zich dit voort, tot het in Abraham verbijzonderd werd, en Israel volksgestalte aannam, eerst door de profetie, en in Betlehems kribbe met Immanuel verrijkt werd, en zoo in de Christelijke kerk overgaande, ons menschelijk leven overschaduwd heeft. Op dit standpunt bepaalt alzoo de sfeer van het geloof zich tot hetgeen de komst van den Christus voorbereidde, in Hem verscheen, en thans als nawerking van Zijn verschijning in de Christelijke kerk voortleeft. En al is 't nu, dat de verschijning van de Christelijke religie op aarde schier onder alle volken teleurstelling baarde, dit deert dáárom niet, omdat op Schleiermachers standpunt na den dood niet het afdoend en beslissend oordeel intreedt, maar de hier begonnen ontwikkeling ook hiernamaals in de hemelsche sfeer zich voortzet. Dit kan zelfs na den dood weer tot terugslag leiden maar dan vat hooger leiding steeds den teruggevallene weer aan, en zoo kan de gestadige bewerking der geesten niet alleen eeuwen duren, maar in alle eeuwigheid zich voortzetten. Feitelijk valt hiermede het laatste oordeel, de Wederkomst van den Christus en de afsluiting van onze lotsbedeeling geheel weg.

Tegenover de modernen en de volgelingen van Schleiermacher staat dan ten leste de positief Christelijke belijdenis, die vasthoudt aan de twaalf geloofsartikelen, zich de Heilige Schrift niet ook maar voor een deel afhandig laat maken, en, in dien band besloten, onverzettelijk vasthoudt aan de eigenaardige en geheel op zichzelf staande bedeeling van de Openbaring Gods; den Christus, als met den Vader en den Heiligen Geest een eenig Drieëenig God, aanbidt; alleen wie Zijn gemeenschap ontving en er in voortleeft, een eeuwige zaligheid toezegt; en zich niet onttrekt aan de aangrijpende belijdenis, dat wie niet uitverkoren is en niet wedergeboren werd en niet den Christus is ingeplant, voor eeuwig verloren gaat. Zóó alleen komt er een Voleinding, brengt die Voleinding de eindbeslissing, en wordt de rijke Openbaring van Oud- en Nieuw Testament bewaarheid.

Ook hier nu hangt 't er eeniglijk aan, of men zwicht voor Christus' stellige uitspraak, dan wel zijn eigen voorstelling voor die van den Christus in de plaats stelt. In zijn diep ingrijpend woord tot den Wetgeleerde heeft de Christus de liefde voor den naaste in 't minst niet op één lijn gesteld met de liefde, die we Gode verschuldigd zijn, maar zeer verre daarbeneden. Zie 't in Matth. 22 : 36. De Wetgeleerde vroeg toen aan Jezus: „Meester, welk is het groote gebod!" en hierop nu antwoordde Jezus tweeërlei. In de eerste plaats dat we God zouden liefhebben met geheel ons hart, geheel onze ziel en geheel ons verstand. Hiervan nu zeide de Christus: „Dit is het eerste en het groote gebod": En daarop volgde dan het tweede, dat er in toewijding gelijk aan was: „Gij zult uw naasten liefhebben als u zelven." Doch let er nu op, dat is *het tweede*, het andere is *het eerste* en moet vooropgaan, en eerst zoo dit eerste tot zijn recht komt, gaat het tweede door. Zonder het eerste, dat vooraf moet gaan, mist het tweede alle waardij. En nu is de fout gemeenlijk, dat de ongeloovige deze twee zonder rangorde naast elkander plaatst, alsof 't tweede zonder het eerste zin of beteekenis had. En daartegen in gaat nu het scherpe woord uit Psalm 139, waar de Opperzangmeester in vs 21—22 betuigt: „Zouden we niet haten, Heere, die u haten. Ik haat ze met een volkomen haat." Van medelijden met wie verloren gaan, zal daarom in de zalige eeuwigheid geen sprake zijn. Alle liefde trekt zich daar saam in God, en zulks met heel 't hart, heel de ziel en heel het verstand, en wat tegen God ingaat en God verwerpt, mag dus vanzelf geen voorwerp van onze liefde en gehechtheid meer zijn. Dat mag en kan, zoolang de beslissing niet gevallen is, doch na het oordeel is dit volstrekt onmogelijk. Ware dit anders, zoo zou er ook geen zaligheid in 't nieuwe Jerusalem zijn. Tot in alle eeuwigheid toch zouden alsdan de smart en het mededoogen voor de verdoemden ons benauwen.

Nu behoeft het wel geen nader betoog, wat snijding der ziel hierin ligt, zoolang het oordeel nog niet is uitgesproken, en nog steeds de hope leeft, dat wat tegen den Christus inging zich bekeere, en dat wij onszelven geroepen gevoelen, om hiertoe onze hulpe te laten uitgaan. Doch belijdt ge, en dat is 't waar het op aankomt, dat tenslotte het oogenblik ingaat, waarin de beslissing valt en de Voleinding volgt, dan volgt hieruit met onverbiddelijke noodzakelijkheid, dat alsdan de mogelijkheid van bekeering is uitgesloten, en dat het oordeel aller lot uitwijst. Alle poging om de toebrenging en bekeering in de eeuwigheid over te brengen, komt er dan ook op neder, dat rechtstreeks geloochend wordt al wat de geheele Schrift en de Christus zelf over het einde en den loop der

dingen in het jongste oordeel met zoo stellige beslistheid heeft uitgesproken. En men ziet dan ook, hoe alle moderne of ethische Godgeleerden, die ons voor deze voorstelling pogen te winnen, steeds op nieuw beginnen moeten met aan het woord van den Christus te kort te doen. Het eerste en het groote gebod wordt dan verzaakt, om eigen inzicht bot te vieren, en zelfs tegenover Oud- en Nieuw Testament, ja tegenover de meest besliste betuigingen en verklaringen van den Christus Gods, een eigen wereldorde over te stellen.

Gelijk reeds in de dagen van Origines is opgemerkt, is dáárom alle wegcijfering van de eindbeslissing en van het laatste oordeel zoo volstrekt onhoudbaar, omdat hiermede alle stelligheid over den loop en de afwikkeling van het wereldbestaan en het bestaan van de menschheid wegvalt. God de Almachtige wordt dan voor heel het proces van de wereld die hij schiep, en voor het genadewerk, dat hij in 't leven riep, tenslotte geheel afhankelijk gesteld van de keuze, de wilskanteling en het gevoel en de beslissing der menschen; en zulks niet voor de menschheid, die in een machtige bijeenkomst een eindbesluit neemt, maar voor elk individu apart. De uitkomst hiervan kon geen andere zijn, dan dat 't alles in eindelooze verdeeldheid uiteenspatte, en nimmer dat er een finale wereldconclusie uitkwam. Niet de rede Gods, maar de gevoelsopwellingen van de zondaren zouden dan over de steeds nieuw zich vormende eeuwen beslissen. God zou de beslissing over zijn Heelal aan de wilkeur van het menschelijk gevoel hebben prijsgegeven, en niet de mensch zou zijn lotsbeschikking van God Almachtig ontvangen, maar God Almachtig zou 't lijdelijk hebben aan te zien, hoe de menschelijke individuen met zijn heelal 't spel van willekeur dreven. We mochten daarom onze veelomvattende studie over de Voleinding niet besluiten, zonder met alle beslistheid een vaak uitgestalde voorstelling te hebben bestreden, die haar volstrekte onhoudbaarheid bij elke toepassing ervan op 't droefst laat uitkomen. Want of men al zegt, dat de volhardende liefde Gods in 't eind toch zelfs den meest onwillige moet lokken en trekken zou, dit stuit af op wat zelfs reeds dit leven vertoont. In den meest beslissenden vorm toch zijn de voorbeelden voor het grijpen, hoe de teederste liefde vaak machteloos staat tegenover de boosaardigheid die woelt in 't hart.

Het opschrift zelf van *Voleinding*, dat we van meet af voor deze breede reeks studiën kozen, is dan ook niet willekeurig door ons gegrepen, maar aan de Schrift zelve, ja aan den Christus ontleend. We namen het over uit Jezus' eigen verklaring van Zijn

gelijkenis, waar hij in Matth. 13 : 38 en 39 zich in dezer voege uitliet: „De akker is de wereld, het goede zaad zijn de kinderen des Koninkrijks, en het onkruid zijn de kinderen der boozen; en de vijand die het gezaaid heeft, is de duivel; *en de oogst is de Voleinding der wereld*". Deze uitdrukking herhaalt de Christus hier zelfs driemalen achtereen. In vs. 40 heet 't nogmaals: „Alzoo zal 't ook *in de voleinding der wereld wezen*". En nogmaals lezen we in vs. 49: „*Alzoo zal het in de voleinding der eeuwen wezen;* de engelen zullen uitgaan en de boozen ult het midden der rechtvaardigen afscheiden". Ook de discipelen waren in deze voorstelling ingeleid. We lezen toch in Matth. 24 : 3, dat zij Jezus vroegen: „Zeg ons, wanneer zullen deze dingen zijn? En welk zal het teeken van uw toekomst zijn en *van de voleinding der wereld?*" En zelfs in het slot van Matth. 28 lezen we, hoe Jezus Zijn discipelen gebood: „Gaat dan henen en onderwijst alle volken, en zie, Ik ben met ulieden alle de dagen *tot de voleinding der wereld. Amen*".

We mochten daarom deze reeks niet ten einde laten loopen zonder op besliste wijze te hebben aangetoond, dat alle voorstelling gelijk ze in onze dagen almeer bijval vindt, en gedurig opnieuw wordt aangedrongen, als ware met het verscheiden in den dood de worsteling niet uit, en als zou hiernamaals, niet een enkel maal maar alle eeuwen door, de aardsche worsteling weer in gewijzigden vorm vernieuwd en voortgezet worden, alleen voor hem er mee door kan, die breekt met de Schrift, het absoluut karakter van de Openbaring ter zij zet, en niet alleen de openbaring van het Oude Testament, maar evenzoo wat de Evangelisten en apostelen ons melden, ja ten slotte zelfs hetgeen van Jezus' heilige lippen is opgevangen, naar eigen subjectief goedvinden omduidt; naar eigen denkbeeld wijzigt; en ten slotte door eigen inzicht laat beheerschen. Niet wat in vroeger eeuwen een enkel zonderling en thans, op Schleiermachers voetspoor, van de Openbaring afgedoolde theologen zich inbeelden en op grond van die inbeelding voordroegen en aanprezen, maar wat de Schrift in haar geheel, en in die Schrift met name de Christus, ons als het onveranderlijke beeld van de toekomst voor oogen stelde, moet geheel onze voorstelling beheerschen, en vandaar het alles uitwijzend opschrift van *de Voleinding,* dat we van meetaf kozen. Ons voegt stille dank en aanbidding, dat het ons gegund werd op zoo hooge jaren deze studie te voleinden, en niet minder onze ongeveinsde erkentelijkheid te betuigen voor de veelzijdige belangstelling, waarin onze studiën zich verheugen mochten. Dat vaak tegenspraak niet uitbleef, sprak van zelf. Vooral het groote dogma der Voleinding

was in de dagen toen onze Bijbelvertaling het licht zag, door de Reformatie zelve en door de vele mystieke ketterijen die opkwamen uit zijn verband gerukt. Tegen die uit zijn-verband-rukking werd toen vaak een hoogst eenzijdige uitlegging aanbevolen. Daarbij mocht uiteraard deze nieuw, en van meetaf breed opgezette, studie niet staan blijven. Steeds beijverden we ons dan ook, om wie door onze voorstelling gekwetst werd, op minzame wijs aan te hooren, en zoo 't mocht te weerleggen. Het is ons dan ook een oorzaak van oprechten dank, dat ten slotte bijna alle bestrijding zich terugtrok, of ook, waar ze standhield, in zoo broederlijken vorm zich tegen ons keerde, dat 't broederhart ook bij vrij stellige tegenstelling geen oogenblik gedeerd werd. Gode daarvoor onze dankzegging!

REGISTERS

ZAAKREGISTER. *)

A.

„Aardbevingen", IV, 38.

Aardbol, theorieën over het ontstaan van den — I, 146; theorie van de uiteindelijke afkoeling van den —, I, 148.

Aarde, middenpunt van het heelal I, 27, 233, 358; II, 175; de nieuwe — I, 28; onderwerping der — I, 251; de — als ster I, 354; positie der — in het zonnestelsel I, 367; gesteldheid der — I, 378; de — zal door vuur vergaan I, 379; wenteling der — I, 380; de — is niet eindeloos duurzaam I, 390; ontwrichting der — bij de parousie IV, 39; de overgang naar de nieuwe — is plotseling IV, 364; heilige toestand der menschen op de nieuwe — IV, 385; vol menschelijk leven op de nieuwe — IV, 388. Zie ook: *Hemel, Levenssfeer.*

Aardkorst, ontstaan der — I, 382; vier formatiën in de vorming der — I, 384; verschijnselen bij de vorming der — I, 385; leeftijd der — I, 385; wijzigingen in de — I, 389.

Aäronietisch priesterschap, I, 303.

Abaddon, IV, 153.

Aboriginal Society, I, 17.

Abraham, roeping van — I, 34, II, 166; de roeping van — is een afscheiding van geestelijk karakter I, 299, van heel een volk I, 304; zegen aan — II, 167.

Addu, babylonische god van het weder, I, 85.

Afgestorvenen, contact met de — in het O. T. III, 37; verschijning van — III, 43.

Afgoderij, ontstaan der — II, 168.

Afzondering, — der geloovigen in het familieleven, niet in de maatschappij I, 287; — der geloovigen alleen op geestelijk gebied I, 315. Zie ook: *Isolement, Mijding.*

Ahriman, I, 86.

Alexander de Groote, rijk van — III, 417, 445, 455, 493, 495.

Alpha en Omega, I, 11.

Algol, de ster — I, 364.

Almacht, zie: *God.*

Alsem, de ster — IV, 144.

Altaar, het — hoort in den tijd tusschen val en Voleinding IV, 235.

„Alvader", hoogste Wezen bij de Germanen I, 103.

Ambten, blijvende — II, 358. Zie ook: *Apostelen, Apostolaat, Ouderlingen.*

Ammon, (Phta, Ra, Khnemae), hoogste Wezen der Egyptenaren I, 76.

Amoeba, eencellig organisme II, 55.

Amok, III, 62.

Amos, persoon en optreden van — III, 71; profetie van — III, 72; — over de Voleinding III, 76.

Anabaptisten, „mijding" der — I, 284.

Animisme, I, 111, 173.

Antichrist, komst van den — II, 51; de — in Daniëls droomvisioen III, 420; de — in de profetieën van Daniël III, 506, 519, 530, 532; de — in Christus' parousiereden IV, 42; wonderen van den — IV, 42; de — is de rook van den grooten oven uit Openb. 9 : 2 IV, 150; de — in het hemelsch visi-

*) Deze registers zijn samengesteld door den heer C. Veenhof, Theol. Stud. te Kampen.

oen van Openb. 14 IV, 197; de strijd van den — IV, 207, 315; de ondergang van den — IV, 318; rijk van den — IV, 280; eindstrijd van den — en Christus IV, 297, 303, 316.
Antiochus Epifanes, — niet in Nebucadnezars droom III, 361; rijk van — III, 447, 455, 459; geslacht van — III, 497; figuur van — III, 499; conflict van — met de Joden III, 502; beteekenis van — III 507, 509.
Antoem, babylonische godin, I, 85.
Anthropomorfisme, I 243.
Anu, babylonische god, I, 85.
Apocalyps, — van Johannes II, 311; beteekenis van het woord: — II, 487; — en profetie II, 488; IV 168. Zie ook: *Openbaring aan Johannes.*
Apocatastasis pantoon; zie: *Wederherstelling aller dingen.*
Apocriefe boeken, III, 507.
Apostelconvent, II, 360.
Apostelen, taak der — II, 307; positie der — II, 353, 365; gaven der — II, 357.
Apostolaat, II, 349; beteekenis van het — II, 353; karakter van het — II, 357, 361; het — is geen blijvend ambt II, 358; karakter en doel van het — IV, 97; het — en de Openbaring aan Johannes IV, 99, 102; de beteekenis van het — blijkt uit het beeld van het nieuwe Jeruzalem IV, 381.
Appollyon, IV, 153.
Archaische formatie, — van de aardkorst I, 384.
Areopagus, Paulus' rede op den — en de resten der oudste Openbaring I, 171.
Armageddon, IV, 245 (noot).
Ascese, — in het Brahmanisme, I, 116.
Asphodelos, bloem in de grieksche mythologie, I 93.
Assyrië, — ten tijde van Jona III, 77; positie van — in de geschiedenis III, 93, 205; — in Nahums profetie III, 126; — in Jesaja's profetie III, 212.
Asteroiden, (of meteorieten) I, 149.
Astraal-religies, ontstaan der — I, 70.
Astronomie, — en de Heilige Schrift I, 231, 234.
Atoom-theorie, I, 138.

B.

Baäl, (Bel), babylonische god, I 83, 85.
Babel (Babylon), volk en religie van — I, 82; beteekenis van — in de geschiedenis III, 92, 205, 360, 416; — in Jesaja's profetie III, 212; — in de profetie in het algemeen III, 243; opkomst van — III, 343 (noot); ondergang van — III, 396, 404; — in de Openbaring aan Johannes IV, 192; overdrachtelijk gebruik van den naam — voor de tegen God overstaande wereldmacht IV, 194, 241, 296; zeer snelle ondergang van — IV, 256; oordeel over — IV, 263, 293.
Bacchanten, I, 99.
Baldin, goede god der Germanen, I, 104.
Ballingschap, tijd van de — tot Christus II, 418; de — voor Juda III, 97; beteekenis der — voor Israël III, 117; terugkeer der Joden uit de — III, 471. Zie ook: *Joden.*
Balseming, — der lijken in Egypte I, 80.
Bar-Cochba, opstand van — II, 468.
Barmhartigheid, zie: *God.*
Bazuin, beteekenis van de — in Israël IV, 135; de zeven — en in de Openbaring aan Johannes IV, 132; waarom —en? IV, 135; de —en volgen elkaar snel op IV, 137, 140; de eerste — IV, 138; de tweede — IV, 139; de derde — IV, 142; de vierde — IV, 145; de vijfde — IV, 147; de zesde — IV, 154; de zevende — IV, 154.
Bedeeling, schaduwen der oude — I, 48; verband tusschen oude en nieuwe — I, 49. Zie ook: *„Schaduwen".*
Beeld, het — uit Nebucadnezars eerste droom III, 359; het — van Nebucadnezar in het dal Dura III, 375.
Beeld Gods, de mensch het — II, 127, 252, 255, 263; — en de zonde II, 264; — en profetie III, 194; — en bijzondere openbaring III, 195. Zie ook: *Openbaring.*
Beer, zie: *Daniël* en *Dieren.*
Beest, het — in de Openbaring aan Johannes IV, 242, 279, 290, 314.
Bekeering, — na den dood niet mogelijk IV, 407.

Beloes, babylonische god, I, 85.
Belsazar, familieverhouding van — III, 396; — en Nebucadnezar III, 397; feest van — III, 398.
Berg, beteekenis van — in het Oude Testament IV, 273; de zeven — en uit Openbaring 17, IV, 273.
Besnijdenis, II, 172.
Bezetenen, I, 177; — in Jezus' dagen I, 430; de — zijn niet alleen ethisch werkzaam I, 439; de — van Gadara I, 435; de — in de landpalen van Tyrus en Sidon I, 443; de — bij den berg der verheerlijking I, 443; het optreden van Jezus tegen de — draagt een exceptioneel karakter I, 444.
Bloed, het drinken van — II, 116; beteekenis van het — IV, 234, 315.
Boek, het verzegelde — in de Openbaring aan Johannes IV, 117; de opening van het verzegelde — geschiedt vlak voor 't eind der dingen IV, 119; het verzegelde — staat tegenover de openbaring IV, 120; het verzegelde — omvat het heele einde IV, 121, 131; de —en van het laatste oordeel IV, 204; tweeërlei —en in Openb. 20 IV, 362; het openen der —en IV, 362.
Bok, zie: *Visioen.*
Boom des Levens, de — op de nieuwe aarde IV, 390.
Booze, „verlos ons van den —" I, 406, 413; II, 475; IV 166.
Bouwen, het begrip — in den Bijbel I, 335.
Brahmanisme, I, 113.
Bruid, de kerk wordt van — „vrouw des Lams" IV, 377.
„Bruiloft des Lams", IV, 308; de — wijst op 'n onvoltooide toestand IV, 311, 377.
Brunhilde, I, 106.
Buddhisme, I, 112, 117; — en pessimisme I, 167, 168.
Bijbel, volgorde der boeken in den hebreeuwschen — II, 23; verspreiding van den — II, 498; nauwkeurigheid der mededeelingen in den — III, 344; oostersche geestesneiging en gedachteninkleeding van den — III, 348; Zie verder: *Christus, Chronologie, Nieuwe Testament.*

C.

Catastrophe, eind— der wereld I, 376.
Catechismus, de — over de leer der laatste dingen I, 217; Zondag 19 v. d. — I, 218; Zondag 22 v. d. — I, 219; vraag 42, 45, 46, 47, 49 v. d. — I, 220.
Çattas, indische secte I, 113.
Charon, (grieksche god) I, 92.
Chiliasme, oorzaak van het — I 32; het — is spiritualistisch I, 487; IV, 253; verschillende vormen van — IV, 323; bezwaren tegen het — IV, 329. Zie ook: *Duizendjarig Rijk.*
Christus, — is de vervulling v. d. schaduwendienst I, 47; —' komst breekt Israels isolement I, 309; — verloste het heele leven I, 312; wonderen van — als lam I, 493; IV, 376; verhooging van — II, 228, 231; — is nu in een bepaalde plaats II, 239, 246, 250, 266; — na Zijn sterven II, 241; — kon hier niet blijven II, 265; —' taak in Zijn verhooging II, 247, 278, 293, 308; — moest in eindige gestalte naar de engelenwereld II, 268, 273; — in heerlijkheid II, 269; — is de verzoening van het eindige en oneindige II, 272; — is mensch en God II, 273; — en de Voleinding II, 278, 285; menschelijke gestalte van — ook in Zijn verhooging II, 281; — blijft noodzakelijk als Middelaar ook na de overwinning op Satan II, 284; vernieuwing van — II, 296; vernieuwing der schepping en — II, 301; — het hoofd der nieuwe menschheid II, 330; —, de tweede Adam II, 341; leiding van Paulus door — II, 403; — en de vorming van het Nieuwe Testament II, 490; — en het Oude Testament II, 493; III, 312; buitengewone zorg van — voor Zijn kerk II, 500; — en Daniëls profetie III, 310, 507; menschelijke natuur van — III, 315; IV, 12; het wonder in —' verschijning III, 326; — en de verwoesting van Jeruzalem IV, 9,

13, in verband met Zijn wederkomst IV, 18, 24; strijd van de wereld tegen — IV, 24; 't werk van — is niet alleen herstel IV, 113; — in den hemel IV, 173; — leefde in de Voleinding reeds vooruit IV, 174, 182, 200; — en 't recht en de religie IV, 287; eindstrijd van — en den Antichrist IV, 297, 303, 316; triumf van — IV, 304; — daalt neer om te oordeelen IV, 304, 312, 319; — als Koning en Lam IV, 308; —' werk in den hemel II, 278; IV, 314.

Chronologie, — van den Bijbel I, 70; tweeërlei — in den Bijbel II, 32, 41; tweeërlei — in de profane geschiedenis II, 33; de tweeërlei — in den Bijbel is dooreengemengd II, 36; — van Abraham tot Christus III, 70.

Citaten, — van het Oude Testament in het Nieuwe III, 347.

Çivaieten, indische secte I, 110, 113.

Clairvoyance, I, 176, 184; III 49.

Coma, I, 371.

Constantijn de Groote, de kentering in de gedachten over de parousie ten tijde van — IV, 63, 69.

Cores, koning — in Jesaja's profetie III, 119, 179; figuur van — III, 417.

Cultuur, — en genade II, 172; — en gemeene gratie II, 180; — van het oude Oosten III, 101, 104; veelvormigheid der — III, 102; oostersche — en Israel III, 104; —volken in den strijd tegen Gog en Magog bij de parousie IV, 353; — los van het Christendom IV, 354.

D.

Dag, de zevende — duurt nog voort I, 250.

„Dag des Heeren", II, 33, III, 142.

Daniël, echtheid van het boek — III, 294; critiek op het boek — III, 296; karakter van het boek — III, 303, 349; Christus en het boek — III, 310, 507; IV, 13; — en Mozes III, 324; tweeërlei taal van het boek — III, 332; Ezechiël over — III, 334; tijd van optreden van — III, 343 (noot); erkenning van het boek — III, 352; indeeling van het boek — c. 1—7 en 8—12 III, 354, 413; karakter en verschil der beide deelen van — III, 425, 432, 444; wegvoering van — III, 356; de drie vrienden van — III, 356; eerste droomuitlegging van — III, 359; — en het beeld in het dal Dura III, 393; — in de leeuwenkuil III, 406; —'s droomvisioen van de vier dieren III, 413, 431, 437; visioenen van — III, 423; ontleding van het tweede deel van het boek — III, 442; visioen van den ram en den bok bij — III, 432, 437, 445, 451; verschijning van een engel aan — III, 452, 474; — en Jeremia III, 460; — bidt voor zijn volk III, 462; messiaansche profetie bij — III, 465; de parousie bij — III, 466; laatste openbaring aan — III, 469; niet terugkeeren van — naar Kanaän III, 473; Antioches Epifanes in —'s profetie III, 499; de Makkabeën in —'s profetie III, 504; de Antichrist in —'s profetie III, 506; slotvisioen van — III, 528; plaats van — in de profetie III, 537.

Darius, regeering van — III, 403.

Darwinisme, I, 128, 130.

Demonen, geloof aan de — I, 404; invloed der — op den mensch I, 406; de — en de Voleinding I, 410; invloed der — op het wereldproces I, 411.

Diadochen, rijk der — III, 418, 458, 493, 510.

Diaspora, II, 425.

Dieren, voorwereldlijke — I, 386; de „vier —" van Openb. 4 I, 461, 492; de — en de mensch I, 482; doel der — I, 484; — ook zonder menschen I, 488; — ook op de sterren I, 489; — ook op de nieuwe aarde I, 489; de — en het offer I, 493; II, 68; de — en Christus I, 493; II 68; de dood bij de — II, 64; de ziel van de — II, 66, 74; lijden bij de — III, 81, 83, oorzaak daarvan II, 86; zedelijk besef bij de — II, 89; de — voor den val reeds wild II, 111; macht van den mensch over de — II, 111;

— in de ark II, 113; vrees voor de — II, 119; visioen van de vier — bij Daniël III, 413, 431, 437; beteekenis der vier — in de Openbaring aan Johannes IV, 111; de vier — wijzen op de oorspronkelijke schepping IV, 114; de vier — en de schepping van mensch en dier IV, 116; rol der vier — bij de opening der zeven zegelen IV, 122.
Dionysius, grieksche godmensch I, 99.
Discipelen, zie: *Apostelen.*
Dogma, ook wetenschap gaat uit van —'s I, 137; —vorming I, 222.
Dondergod, ontstaan van het geloof aan een — I, 69.
Dood, beteekenis van den — voor den Israeliet I, 41; beschouwing van den — bij de Babyloniërs I, 84, en bij de Grieken I, 92; de — is inbreuk op Gods orde II, 55; tweeërlei — II, 58; — door de zonde II, 62; voor den val ook in planten- en dierenrijk? II, 64; de — is niet natuurlijk II, 68; — en vloek II, 93; beteekenis van den — III, 18, 29; individueele — en volksbestaan III, 34; de — in het Oude Testament III, 35; Psalmen, Prediker en Job over den — III, 55; leven na den — in den Pentateuch III, 27, bij Israel, niet individualistisch gedacht, maar als volk III, 28, 31; de tweede — IV, 363. Zie ook: *Afgestorvenen.*
Dooden, tweeërlei — bij de parousie IV, 344. Zie ook: *Afgestorvenen, Opstanding.*
Doodenboek, — bij de Egyptenaren I, 80.
Doodenopwekkingen, — in het Oude Testament, III, 49; — van Jezus II, 206.
Doodstraf, instelling van de — II, 121.
Draak, de — uit de Openbaring aan Johannes IV, 242, 290, 314.
Droom, beteekenis van den — in den Bijbel III, 357; soorten van —en III, 358.
Dschaïnaïsme I, 117.
Duizendjarig Rijk, IV, 257, 319; moeilijkheden t. o. v. het — door 't verband met het voorafgaande deel der Openbaring aan Johannes IV, 323; de 1000 jaren zijn symbolisch en toekomstig IV, 326, 331; het — niet na de parousie IV, 327, niet in Jeruzalem of Palestina, terwijl de heidenwereld onbewogen blijft IV, 328; geen gaping van 1000 jaar tusschen de parousie en de Voleinding IV, 340; de 1000 jaar is 'n eeuwigheidsmoment, 'n overgang in Gods doen IV, 342, 349; de 1000 jaren zijn misschien slechts enkele dagen IV, 349. Zie ook: *Chiliasme.*
Dumlina, een babylonische godin I, 85.
Dynamische verschijnselen, — bij de verandering der aardkorst I, 385.

E.

Ea, babylonische god I, 85.
Edda, I, 103.
Edelgesteenten, — in het nieuwe Jeruzalem IV, 379.
Eeuwigheid, alle engelen zijn in de — I, 21; — is stationnair, in tegenstelling met den tijd I, 241; ingrijpen vanuit de — in den tijd II, 35; het tegenstrijdige van — en tijd II, 48; IV, 85; sfeer van de — t. o. die van den tijd II, 204, 209; het woord: — in het Oude Testament III, 351.
Efeze, tegenwoordige toestand van — IV, 73; de kerk van — IV, 89.
Egoïsme, — in de religie II, 290.
Egypte, religie van — I, 73; — en de paradijsoverlevering I, 81.
„Eilanden", de — in het Oude Testament I, 91.
Einde, het — der historie IV, 246; het — der Voleinding IV, 246; bij het — der wereld zijn drie momenten en drie factoren te onderscheiden IV, 251, 254.
Electronen, I, 140.
Elia, wegneming van — I, 257; wegneming en verschijning van — III, 44.
Elysium, verblijfplaats der gezaligden in de grieksche mythologie I, 94.
Endor, tooveres van — I, 177; III, 43.
Energie, I, 140.
„Engel des Heeren", I, 478, 480; II, 218.

Engelen, natuur der — I, 255, 418, 474; zijn — persoonlijke wezens? I, 418; Christus over de — I, 447; beteekenis der — in Jezus' leven I, 445, 479; blijdschap der — over de bekeering van een zondaar I, 447; de — hebben groote kennis I, 449; de — staan in bepaalde betrekking tot de geloovigen I, 449; III 481, 489; de — treden op bij 't sterven der geloovigen I, 450; de — kennen 't innerlijk bestaan der menschen I, 452; de — nemen deel aan 't oordeel over de wereld I, 453; vier soorten — 1° engelen, 2° aartsengelen, 3° cherubijnen, 4° serafijnen I, 458; III, 453, 474, 482; dienende — I, 463; de — zijn instrumenten voor 't goddelijk bestuur over alle creatuur I, 462; woonplaats der — I, 465; taak der — I, 466; beteekenis van het woord: — I, 467; gevleugelde — I, 459, 467; aantal der — I, 467; verschijning der — I, 469, 479; II, 223; III, 452; verhouding van — en menschen I, 473; val der — I, 21; II, 178; inwerking der — op onze wereld II, 220; IV 165; de — zijn plaatselijk II, 240; de — staan beneden de menschen II, 266; de — in het Oude en Nieuwe Testament III, 21; de — in de slotprofetie van Daniël III, 529; de — en de raadsbesluiten Gods IV, 118; de — in de Openb. aan Johannes IV, 119, 165; de — bij de zesde Bazuin IV, 155; de — van Openb. 18 : 1 IV, 294; verhoogde activiteit der — bij de Voleinding IV, 167; leven der — met Christus en de zaligen IV, 173; de — doorleefden de Voleinding reeds vooruit IV, 174, 182; de — en het laatste oordeel IV, 204. Zie ook: *Bazuinen, Engelenwereld, Levenssfeer, Phiolen, Visioen* (van Openb. 14).

Engelenwereld, II, 209; de — is boven de onze II, 216; de — en onze wereld III, 7; ook de duivelen hooren bij de — III, 16; verwantschap van de — met de menschenwereld IV, 214. Zie ook: *Geestenwereld.*

Entropie, I, 392.

Epilepsie, I, 423.

Eros, grieksche god der liefde, I, 98.

Eruptieve verschijnselen, — bij de verandering der aardkorst I, 385.

Eschatologie, of leer der laatste dingen I, 11, 244.

Eschatologische reden, — van Jezus II, 45; IV, 28; in de — is tweeërlei voorstelling van den tijd der Voleinding II, 45; plaats en tijd der — van Christus IV, 56.

Essaeërs, II, 443.

Ether, I, 139, 141, 142.

Etherische wereldbeschouwing I, 142; de — en de Voleinding I, 143.

„Ethischen", II, 17; de — en de Voleinding II, 18.

Eufraat, de —, symbolisch gebruikt in de Openb. van Johannes IV, 241.

Evangelie, uitbreiding van het — II, 503; — en nationaliteit II, 504; karakter der drie eerste — IV, 58.

Evolutie-theorie, I, 127; II, 80; in de — is geen plaats voor een wereldplan, zonde, dienende geesten, historie I, 130; de — is t. o. v. de Voleinding één met Plato I, 132; de — zoekt naar het ontstaan der organismen I, 132, en 't overgaan in hooger organisme I, 133; de — wil de schepping loochenen I, 133; de — heeft geen plaats voor de Voleinding I, 133, 141; de — heeft zich overleefd I, 134; de — toegepast op de stof I, 136; de — poneert òf altijddurende ontwikkeling, òf oplossing der wereld in den ether I, 141.

„L'évolution de la matière" van Gustave le Bon, bespreking van — I, 136.

Exstase, I, 182; — der profeten III, 61; — in het Nieuwe Testament III, 62.

Ezechiël, tijd en persoon van — III, 265; visionair karakter van —'s profetie III, 267, 424; verdeeling van de profetieën van — III, 269; — als „menschenkind" III, 285; symbolische profetieën van — III, 290.

F.

Farizeïsme, II, 429; III, 157.

Feiten, tweeërlei reeks van — (natuurlijke en bovennatuurlijke) in de gewijde historie II, 15, 20, met tweeërlei volgorde II, 21.
Firmament, I, 362, 365.
Frigga, godin bij de Germanen I, 105.
Fruiterians, menschen, die alleen rauwe vruchten eten II, 65.

G.

Gabriël, verschijning van — aan Daniël III, 453.
Geest, normale gesteldheid van den menschelijken — I, 181; het exceptioneele van den menschelijken — I, 183; inwerking van den eenen menschelijken — op den anderen I, 184; contact van den menschelijken — met geesten uit de onzienlijke wereld I, 185; inwerking van een — op den mensch I, 436, 441; hoe de inwoning van een — in den mensch te verklaren I, 437; materie tegenover — III, 391.
Geestenwereld, invloed van de — op het wereldproces I, 411, die invloed is niet te isoleeren van de schepping I, 463; de — beheerscht de ontwikkeling van het heelal I, 455; de — en onze wereld III, 7, 20; schepping der — III, 9; val in de — III, 12; hoogheid der — III, 12; strijd in de — is het uitgangspunt van 's menschen val en redding III, 20; de — en de parousie III, 22; invloed van de — op het aardeleven III, 480. Zie ook: *Demonen, Engelen, Engelenwereld, Satan.*
Geloof, het — is het middel tot contact met de geestelijke wereld II, 206, 211, 213.
Geloofsbelijdenis, art. 37 der — I, 214.
Geloovigen, gevaar van het verkeer der — in de wereld I, 284; positie der — in de wereld IV, 85; — nog levend bij de Wederkomst van Christus IV, 253, 259.
Zie ook: *Afzondering.*
Gelijkenis, — van den vijgeboom, IV, 42; van den trouwen dienstknecht IV, 46; van de tien maagden en de Voleinding IV, 48; — van de tien talenten en de Voleinding IV, 49.
Gemeene Gratie II, 113, 134; — en Voleinding II, 179; — en cultuur II, 180; — in 't boek Daniël III, 426, 429; het ophouden der — IV, 261, 288; werking der — IV, 277; — en 't romeinsche rijk IV, 288.
Gemeenten, de zeven — in de Openb. aan Joh. zijn symbolisch IV, 72; ze zijn typen van heel de kerk IV, 75, 95; ze zijn soorten van kerkelijke toestanden IV, 87, 93; toestand van elk der zeven — IV, 91.
Genade, — werkt remmend I, 209; — en Voleinding I, 210; II, 179; optreden der — in de wereld I, 342; het proces der — dringt in 't wereldleven in II, 36; voorbereiding der — II, 39; inwerking der — II, 39; particuliere — tusschen Adam en Noach II, 135; particuliere — in den zegen van Sem II, 159; proces der — II, 163; — en cultuur II, 172; bijzondere — brengt vernieuwing II, 300; bijzondere — in het boek Daniël III, 426, 429; — en recht strijden niet bij God IV, 231.
Genade, Rijk der, verband van het — met de wereld I, 281; het — vernieuwt de natuurlijke schepping I, 283; het — is dooreengeweven met het proces der wereld I, 317.
Geologie, — en de Heilige Schrift I, 231.
Germanen, I, 101; religie der — I, 103; de vrouw bij de — I, 102.
Geschiedboeken, profetische en niet-profetische — in den bijbel III, 186.
Geschiedenis, tweeërlei reeks feiten in de — II, 15, 20, met tweeërlei volgorde II, 21, die twee reeksen in het Oude Testament II, 23, in het Nieuwe Testament II, 25 en in verband met de Voleinding II, 25; drieërlei proces in de — der menschheid II, 38; drie perioden in de — van Pinksteren tot de Voleinding IV, 63, 70; eind van den normalen loop der — IV, 246.
Getallen, symboliek der — III, 200, 448, 468, 534; mystiek der — in

de Heilige Schrift IV, 80, in de Openb. aan Joh., IV, 80, 211.
Getuigen, de twee — uit de Openb. aan Joh. IV, 160.
Gezin, I, 325.
„Glazen zee", de — uit de Openb. aan Joh. IV, 216.
God, — als to mè on, het niet zijnde I, 115; bewijzen voor het bestaan van — I, 190, zijn niet klemmend I, 191; kennisse van — I, 211, uit de natuur I, 354; raadsplan van — met de schepping I, 341; raadsplan van — en zedelijke wilskeus I, 348; het bestuur —s over de schepping is tweeërlei I, 462; het bestuur —s is middellijk I, 470; onmiddellijke werking van — I, 470; ordinantiën —s II, 204, 207; — de heerscher over 't heelal II, 204, 207; verhouding van — tot den mensch II, 251, 256; wijsbegeerte over — II, 244, 250; immanentie —s II, 256, 258; — is een persoonlijkheid, een „Ik" II, 256; — wonend in Israel II, 264; — in de Heilige Schrift plaatselijk gedacht II, 267; presentie van — in de engelenwereld II, 268; wezen, bewustzijn en zelfopenbaring van — II, 267, 269; — is niet te denken II, 270; schepping en — II, 271; kenbaarheid van — II, 272; openbaring aangaande — II, 272; voorkennis van — en de profetie III, 192; de toorn van — over de zonde IV, 196; almacht van — en Zijn barmhartigheid IV, 236.
Godsdienst, — privaatzaak I, 14. Zie ook: *Egoïsme, Religie.*
Goëten, I, 176.
Gog en Magog, IV, 292; strijd van — IV, 349, 350, deze gaat tegen de cultuurvolken IV, 353.
Grieken, Rijk der — III, 417, 445, 455, 493.
Griekenland, I, 91; religie van — I, 92.
Guichelarij, III 37, 43.

H.

Habakuk, persoon en tijd van — III, 130; profetie van — III, 134.
Hades, in de grieksche mythologie I 92.
Haggaï, persoon en tijd van — III, 146; profetie van — III, 148.
Harihara, indische god I, 113.
Harmonia praestabilita, de — van Leibnitz I, 159.
Heelal, het — der zienlijke dingen t. o. de hemelen, waar God woont II, 203.
Heerlijkheid, de — ziet op 's menschen bestaan op de nieuwe aarde I, 28; de — in het paradijs en op de nieuwe aarde zijn alleen gradueel verschillend II, 63; — en zaligheid I, 220, 309; II, 7, 68.
Heidenen, taak der — I, 282; Jesaja over de — III, 212; Jeremia over de — III, 235, 244; vergelijking van de profetieën van Jesaja, Jeremia en Ezechiël over de — III, 245.
Heilige Geest, werking van den — in de zienlijke en onzienlijke schepping II, 322; de — in Israel II, 328; belofte van Christus over den — IV, 59. Zie ook: *Uitstorting van den Heiligen Geest.*
„Heiligen", de — in Daniëls profetie III, 436.
Heiligen, zie: *Naam.*
Heilshistorie, tweeërlei proces in de — III, 538.
Heilsverwachting, — bij Israel I, 30; oorsprong der — bij de heidensche volken I, 64.
Hel, de — IV, 363, 405.
Hellenisme, II, 433.
Hemel, de nieuwe — I, 28; begrip — in den Bijbel I, 362; II 189, 202, 204, 239, 246; de —, waar de verhoogde Heiland is I, 465; ontwrichting van den — bij de parousie IV, 39; het leven in den — IV, 173; in den — wordt de Voleinding reeds van te voren doorleefd IV, 174, 182; verwantschap tusschen — en aarde IV, 214; de overgang naar den nieuwen — is plotseling IV, 364.
Zie ook: *Levenssfeer, Rechterhand Gods, Troon, Gods, Vaderhuis, Woonstede Gods.*
Hemelvaart van Christus, II, 184; — en de Voleinding II, 184, 265; de — geschiedt naar Zijn menschelijke na-

tuur II, 187; de — is een overgang naar een andere levenssfeer II, 202, 215, 225, 268; de — verzoent de aardsche en hemelsche levenssfeer II, 228; de — en 2 Cor. 5 : 1—9 II, 236; de — heeft als eindpunt een bepaalde plaats II, 239; de — is noodzakelijk II, 265; de — eischt de Voleinding II, 274; de — is een rustpunt in het proces der Voleinding II, 276; de — en de vernieuwing aller dingen II, 302; de — brengt een nieuwe orde der dingen II, 303; de — en de Uitstorting van den Heiligen Geest II, 321.
Henoch, de wegneming van — I, 255; III, 30.
Hercules, halfgod in de grieksche mythologie I, 93.
Herodes, het geslacht van — II, 444; Christus en — II, 446.
„Het is geschied", IV, 176; tweeërlei — IV, 246.
Hoer, de groote — uit de Openb. aan Joh. IV, 265.
„Hongersnooden", IV, 38.
Hoofden, de zeven — van Openb. 17, IV, 279.
„Hoog-zijn", — in den bijbel II, 226.
Hoop, de christelijke — I, 42.
Hoornen, beteekenis van de — in de visioenen III, 456; de tien — van Openb. 17 IV, 281.
Horn, een perzische heilige boom I, 89.
Horus, een egyptische god I, 77.
Hosea, persoon en optreden van — III, 81; profetie van — III, 82.
Humanisme, I, 15.
Huwelijken, gemengde — II, 139.
Hypnotisme, I, 176, 188, 441; III, 267.

I.

Iduna, de sage van —, I, 106.
„Ik", het — van den mensch II, 254; het — van God II, 256.
Immanentie, — Gods II, 256, 258.
Indië, de religie van — I, 109.
Individualistisch Christendom, I, 16.
Individualiteit, tweeërlei — III, 33; — en persoonlijkheid III, 33.
Infralapsarisme, I, 319.
Inspiratie, profetische — III, 65, 100, 175; Modernen en Ethischen over de — III, 60; — en wonder III, 180; — en de oostersche geest III, 350.
Ionen, I, 140.
Irvingianen, I 358, 366.
Isis, egyptische godin I, 77.
Islam, I, 118.
Isolement, — van de kerk in de wereld II, 502.
Zie ook: *Afzondering, Mijding.*
Israel, heilsverwachting bij — I, 30; bedeeling van het heil in — I, 33; — een hemelsche oase in de wereld I, 35; — is een voorspel der Voleinding I, 37, 'n voleinden toestand van geluk I, 39, het eenig duurzame in de wereld I, 41; onsterfelijkheid bij — I, 41; beteekenis van — voor de historie der menschheid I, 34; II, 326; III, 135; door — is het geestelijk van het natuurlijk leven gescheiden I, 302; — heeft toch contact met de andere volken I, 305; de roeping van — is isolement van heel een volk I, 304; nadeel van dit isolement I, 306; doel van dit isolement I, 306, 308; dit isolement is geen mijding I, 308; eind van het isolement I, 310; — en de volken na Christus' hemelvaart II, 310; Christus en — II, 329, 352; — moest voorbijgaan II, 346, 406; symbolisch karakter van — II, 398; — tusschen Maleachi en Christus II, 418; ondergang van — II, 445, 463, 470; Christus en de ondergang van — II, 446, 470; romeinsch bestuur over — II, 449; verhouding van — en Assyrië en Babel III, 93, 104, 117; geding van den Heere met — voor de ballingschap III, 117; toestand van — na de ballingschap III, 148, 157, 167; religieuze toestand van — ten tijde van Jesaja III, 171; profetisch karakter van — III, 187; nationaal en geestelijk — III, 262, 273, 287; perioden in de geschiedenis van — III, 321; — en het wonder III, 330; — en de volken IV, 24; — het volk der religie IV, 286; — weer terug naar Kanaän? IV, 353.

Zie ook: *Jeruzalem, Joden, Profetie.*
Israel, (10-stammenrijk) — ten tijde van Hosea III, 81; ondergang van — III, 85; verhouding van — en Assyrië en Babel III, 93.
Istar, hellevaart van — I, 84.

J.

Japheth, ontwikkeling van de nakomelingen van — II, 160; opkomen van — in de wereldhistorie III, 442.
Jehovah, de naam — II, 161; „— onze Gerechtigheid" III, 257.
Jeremia, profetie van — over de heidenen III, 236; vermaning van — om te zwichten voor Babel III, 246; roeping van — III, 247; — en Jesaja III, 248; inspiratie van — III, 249; — en zijn volk III, 250; karakter van —'s profetie III, 254; profetieën van — over den Messias en de Voleinding III, 256.
Jeruana Akurana, perzische god I, 86.
Jerusalem, ondergang van — in 70 na Chr. II, 452, 454; IV, 9, 13; opbouw van — door Hadrianus II, 467; twee belegeringen van — door Nebucadnezar III, 352; profetie van de verwoesting van — en van de Voleinding IV, 16, 27.
Jerusalem, Het nieuwe, IV, 366, 376; verband tusschen het oude en — IV, 366; — heeft voleinde heerlijkheid IV, 378; — en de nieuwe aarde IV, 379.
Jesaja, tijd van — III, 170; profetie van — III, 175; persoon van — III, 177; Deutero— III, 178, 180; karakter der profetie van — 40—66 III, 189, 200; — is de voornaamste profeet III, 196; karakter van — 1—39 III, 199; orde in en verdeeling van de profetieën van — III, 201; profetieën van — en Johannes' evangelie III, 204; — over Assyrië en Babel III, 205; — en het oordeel Gods III, 207, 225; — en de heidenen III, 212; de messiaansche profetieën van — III, 215; profetie over de redding van Israels kern bij — III, 226; — over de Voleinding III, 198, 224, 233; — en Jeremia III, 248; — en Micha III, 100.
Jezus-vereering, I, 12.
Job, het boek — over den dood III, 55; — bij Ezechiël III, 339.
Joden, bestuursinrichting der — ten tijde van Christus II, 363; getal der — na de ballingschap II, 423; aard der — na de ballingschap II, 424; monotheïsme der — na de ballingschap II, 426; staatkundige II, 427, en religieuze toestand der — na de ballingschap II, 429; hun Messiasverwachting II, 432; het Hellenisme onder hen II, 433; de — na de ballingschap en Christus II, 436, 446, en de Makkabeën II, 437, en Rome II, 443; opstand der — in ± 120 na Chr. II, 467; tegenwoordige toestand der — II, 309; III, 238; terugkeer der — uit de ballingschap III, 471; de — weer terug naar Kanaän? IV, 353.
Joden-probleem, I, 303; II, 309.
Joël, tijd en optreden van — III, 88; profetie van — III, 89, 98, 112.
Johannes, karakter van het evangelie van — IV, 59; het evangelie van — en Jesaja's profetie III, 204.
Johannes de Dooper, Maleachi over — III, 161; — is geen profeet III, 164.
Jojakim, de regeering van — III, 343.
Jona, profetie van — III, 77; teeken van — III, 79.
Jotapata, de belegering van — II, 451.
Juda (2-stammen rijk), wegvoering van — III, 86; drie partijen in — III, 106; chronologie der koningen van — III, 170; toestand van — ten tijde van Jesaja III, 171.
Judaïsme, II 408; III 507.
Julianus de afvallige, poging tot herstel van den tempel door — II, 470.
Jupiter, een der planeten; I, 368, 371.

K.

Kaäba, I, 372.
Kaenozoïsche formatie, — van de aardkorst I, 384.

Kanaänieten, beteekenis van de uitroeiing der — I, 37.
Keizervergoding, — bij Nebucadnezar III, 375. Zie: *Vorstenvergoding.*
Kennis, — omtrent God I, 211, uit de natuur I, 354.
Kenvermogen, beperktheid van het — I, 191.
Kerk, — en Staat I, 323; tweeërlei houding van de — t. o. v. de Voleinding II, 42; universaliteit der — II, 340; de — van Christus is er eerst na de Hemelvaart II, 347; de — van Christus en Israël II, 347; de — krijgt eigen organisatievorm II, 350; fouten in het leven der — II, 475; isolement en wereldverovering der — II, 502; nationale — II, 504; strijd tusschen de — en de wereld IV, 24; toestand der — bij de Voleinding IV, 52; het leven der — en de Openbaring aan Joh., IV, 100; ontstaan en beteekenis der — IV, 106.
Kerkverband, het — bij de eerste christenen II, 362.
Kometen, I 368, 371.
Kongfutianisme, I, 112.
Koningen, karakter van de boeken der — II, 24; III, 186; de zeven — uit Openb. 17 IV, 279; de tien — uit Openb. 17 IV, 281.
Koninkrijk, het — der hemelen is niet spiritualistisch I, 310; het — Gods is de beslissende factor voor heel 't wereldleven II, 9.
Kronieken, karakter van het boek der — II, 24; III, 186.
Kunst, — is een heerlijke Openbaring in Gods schepping IV, 83.

L.

„Laatste dagen", II, 32.
Lastering, — van Gods naam bij de parousie IV, 239.
Latterday Saints, een secte, I 264, II 43.
Leeftijd, de — der menschen II, 151.
Leeuw, zie: *Daniël* en *Dieren.*
Leeuwenkuil, III, 409.
Leger des Heils, I, 16.
Leontopolis, joodsche tempel te — II, 425.
Lethe, rivier in de grieksche mythologie I, 93.
Leven, het verschijnsel van het — I, 398; de vrouw en het — II, 146; — na den dood in den Pentateuch III, 37, bij Israël III, 28, niet individualistisch maar als volk III, 31.
Levenssfeer, de — van het zienlijke (heelal) en het onzienlijke II, 202, 203, 209, 212; verhouding der beide — II 214, 220, 224, 228.
Lichaam, verheerlijkt — van Christus II, 187, 193, 200, 231; vernederd — van Christus II, 199; verheerlijkt — van den mensch II, 196, 222, 231; — en ziel II, 253. Zie ook: *Mensch, Ziel.*
„Lichaam van Christus", het mystieke — II, 330, is ontstaan na de hemelvaart II, 333, is een miniatuurmenschheid II, 341.
Locki, germaansche god, I, 104.
Luipaard, zie: *Daniël* en *Dieren.*
Lijden, het — in de dierenwereld II, 81, 83, oorzaak van dat — II, 86.

M.

Maan, godin van de — bij de babyloniërs I, 85.
Maat, egyptische god I, 80.
Magiërs, I, 176.
Magnetisme, I, 176, 441.
Makkabeën, II, 437; III 504, 519; tijd der — en de Openbaring Gods III, 508; beoordeeling van het werk der — IV, 29.
Maleachi, — over Joh. den Dooper III, 161; tijd van — III, 161; profetie van — III, 162.
Manichaeïsme, I, 87.
Mantiek, I, 176.
Martelaren, toekomstig lot der — IV, 253. Zie ook: *Opstanding.*
Mars, de planeet I, 368, 370.
Materie, — tegenover Geest III, 391.
Materialisme, I, 399; II, 15.
Matthias, verkiezing van — II 358.
Maüzzim, de god — uit Dan. 11, III 511.
Meden, III, 403; wet der — en der perzen III, 404.

Medisch-Perzische rijk, III, 417, 445, 455, 493.
Medium, I, 175, 184.
Melchizedek, priesterschap van — I, 303.
Melitta, babylonische godin, I 83, 85.
Mené, Mene, Tekel, Upharsin, beteekenis van — III, 401.
Mensch, beschouwing van den — bij de egyptenaren, I, 77; geen —en op de sterren I, 234; gesteldheid van den — voor den val I, 253; zou de — op aarde blijven leven I, 256 noot; plaats van den — in de schepping I, 350; de — is de kroon der schepping I, 394; de — staat boven de engelen I, 395; schepping van den — I, 396; twee zijden van den — I, 396; in den — ontmoeten elkaar hemel en aarde I, 402; verhouding van de engelen tot den — I, 473; rangorde van den — in de schepping I, 473; macht van den — over de dieren II, 111; leeftijd van den — II, 151; lichamelijk bestaan van den — in het paradijs, II 198; de paradijs- — in Openb. 4 IV, 115; schepping van den — IV, 116.
Menschelijk Geslacht, eenheid van het — III, 428; IV, 189.
„Menschenkind", beteekenis van — in de profetieën van Ezechiël III, 285.
„Menschenzoon", de — in Daniëls visioen, III 421, 434.
Menschheid, het leven der — doorloopt drie stadiën I, 316; drieërlei proces in het leven der — II, 38; zedelijke staat van de — voor en na den val II, 153; ontbinding der — door de zonde II, 325.
Menschheid, De nieuwe, variaties in — IV, 191, 221; heilige toestand van — op de nieuwe aarde IV, 385; vol leven van — op de nieuwe aarde IV, 388; overweldigende verscheidenheid in — IV, 396; — en de vleeschwording des Woords IV, 398.
Mercurius, de planeet — I, 368, 370.
Mesozoïsche formatie, — van de aardkorst I, 384.
Messias, idee van den — III, 218; profetie over den — bij Jesaja III, 215, bij Jeremia III, 256, bij Daniël III, 465; de verwachting van den — bij de Joden IV, 29.
Meteoren, I, 368, 372.
Meteorieten, zie: *Asteroiden.*
Methodisme, I, 16, 285, 322, 337; II 290.
Micha, persoon, tijd en optreden van — III 92, 100, 107; profetie van — III 99, 112; — en Jesaja III, 100; indeeling van het boek — III, 108.
Michaël, taak van — III, 488, 520.
Middelaar, noodzakelijkheid van een — II, 282, ook na de overwinning op Satan II, 284.
Mitha, perzische zonnewachter I, 86.
Mohammedanisme, zie: *Islam.*
Monaden, I, 159.
Mozes, dood en verschijning van — III, 44; beteekenis van — voor Israël III, 321, 323; — en Daniël III, 324; het lied van — uit Openb. 15 IV 219; wetsstandpunt van — en de Voleinding IV, 220.
Mijding, — der wereld I 284, 323; geen — I, 311; de Reformatie en — der wereld I, 311. Zie: *Afzondering.*
Mysterie, zie: *Verborgenheden.*
Mysteriën, grieksche — I, 95; Eleusinische — I, 96; Orphische en Pythagoreïsche — I, 97; Dionysische — I, 98.
Mythologieën, ontstaan en inhoud der — I, 67, 122.

N.

Naam, II 292; verandering van — in het Oosten III, 356; heiligen van Gods — IV, 236.
Nahum, tijd en persoon van — III, 122; profetie van — III, 124.
Natuurkrachten, I, 139.
Natuurmachten, aanbidding van — I, 71.
Natuurmensch, vereering van den — I, 17.
Natuurwetenschappen, I 324.
Nebucadnezar, figuur van — III, 343, 359; 374, 397; eerste droom van — III, 359; gouden beeld van — in het

dal Dura III, 375; waanzin van — III, 386.
Neptunische school, de — over de vorming der aardkorst I, 147, 384.
Neptunus, een planeet, I 368, 371.
„Nieuw", het begrip — in den Bijbel, II, 294.
Nieuwe Testament, ontstaan van het — II, 490, 496; het — en het Oude Testament II, 492; verschil tusschen Oud- en — II, 497; verspreiding van het — II 498.
Ninevé, I, 124; — in Nahums profetie III, 126; de naam — symbolisch gebruikt, IV, 241.
Nirvana, I, 115, 205.
Noach, — in de profetieën van Ezechiël III, 339.
Noachietisch verbond, I, 291; II 115, 166, 171; het — en de dieren II, 129, en de aarde II 130.

O.

Obadja, profetie van — III, 68; vernedering van Jerusalem door — genoemd, III, 68.
Odin, germaansche god, I, 104.
Oerwil, I, 166.
Omorka, babylonische god, I, 85.
Oneindige, het — is een negatief begrip I, 191; speculaties over het — II, 251.
Ongeval, een — ook in zondeloozen toestand? II, 60.
Onsterfelijkheid, leer der — I, 11; III, 27; — bij de Israelieten I, 41; bewijzen voor de — des menschen I, 189, zijn niet dwingend I, 191; 1° het bewijs van het semper en ubique I, 192; 2° het metaphysisch bewijs I, 195; 3° het utiliteitsbewijs I, 197; 4° het teleologisch bewijs I, 199; 5° het analogisch bewijs I, 200; 6° het sterrekundig bewijs I, 201; 7° 't moedig den dood tegengaan I, 202; 8° het zedelijkheidsbewijs I, 203; 9° bewijs, ontleend aan het rechtsbesef I, 204; persoonlijke — in het Oude Testament I, 332; — ook van het lichaam II, 59.
„Onze Vader", het — I, 405.
Oordeel, Het laatste, IV, 54, 203; de engelen en het — IV, 204; „rijp" zijn voor — IV, 205; — over Satan en alle menschen IV, 361. Zie ook: *Christus* en *Wederkomst van Christus.*
Oorlogen, de — voor Christus' komst ten oordeel IV, 38, 157.
Oosten, Het, zie: *Cultuur,* en *Bijbel.*
Openbaring, tweeërlei vorm der — I, 47; de — schikt zich naar de bevatting der profeten I, 52; resten van de — bij alle volken I, 57, verklaring daarvan I, 61; de — tusschen Adam en Noach II, 135; — en beeld Gods II, 252; zwakke en sterkere — van het Goddelijke Wezen II, 257; — van het Goddelijk Wezen in het delfstoffen-, planten- en dierenrijk II, 258; bijzondere — II, 264; — aan Israel II, 264; — in de geloovigen II, 265; de — heeft een eindig karakter II, 272; — omtrent God II, 272; — bij hooger creatuur II, 274; 276; proces der — III, 273; visionaire en geïnspireerde — III, 275; tijd der Makkabeën en de — III, 508.
Openbaring aan Johannes, — en de Voleinding II, 473; tijd der — II, 474; doel der — II, 474; — en de tijd van Christus' wederkomst II, 477; de — is juist van een apostel II, 479, 488; echtheid van de — II 480, 483; de — ziet op het eind van wereld en kerk IV, 63; de — wijst op den overgangstoestand vlak vóór de parousie IV, 64, 96; de eigenlijke apocalyps in de — begint met 4 : 1 of 6 : 1 IV, 71, 102; geen tijdrekenkundig verband in de — IV, 78; in de — staat de goddelijke voorstelling van het wereldproces IV, 81; verdeeling in vieren van de — IV, 86; de zeven gemeenten in de — IV, 86; de — en het apostolaat IV, 97, 102; de — en het kerkelijk leven IV, 100; de — in joodschnationalen vorm IV, 109; structuur van de — IV 132; drie apocalypsen in de — IV, 162; hemelsch visioen in de — (hfdst. 14) IV, 161, 171, 178; in de — is de parousie voor-

gesteld als spoedig èn nog ver in de toekomst IV, 327.
Opstanding, — des vleesches I, 483; — der dooden III, 283, 524; de eerste en de tweede — IV, 345; de eerste — is die der martelaren der laatste periode IV, 347; de tweede — is die van alle overige menschen IV 347, 349.
Optimisme, het — I, 152.
Opzieners, de — in de eerste christelijke kerken II, 362.
Ordinantiën Gods, — voor het creatuurlijke II, 204, 207.
Orpheus, grieksche god, I, 93.
Ormuzd, perzische god, I, 86.
Osiris, egyptische god, I, 77.
„Oude van Dagen", de — in Daniëls profetie, III 420, 435.
Ouderlingen, — in de eerste christelijke kerken II, 359, 363; beteekenis der 24 — in de Openb. aan Joh. IV, 104; de — in het Nieuwe Testament IV, 105; de 24 — zijn de representanten der christenheid IV, 108, 114; rang der 24 — IV, 109; het aantal der 24 — is symbolisch IV, 110; de 24 — wijzen op den vernieuwden mensch IV, 114.
„Oudsten", II, 363; — in het Oude Testament IV, 106.
Overgangstoestand, de — tusschen de oude en nieuwe hemel en aarde IV, 248; tweeërlei bericht over den — IV, 256; scheiding der geloovigen en ongeloovigen in den — IV, 255.
Overheid, instelling der — II, 117.
„Overste der wereld", I, 428; III, 479.

P.

Paard, het witte, roode, zwarte en vale — uit de Openb. aan Joh. IV, 123, 128, 131; het witte — uit Openb. 19 : 11 IV, 314.
Paganisme, ontstaan van het — I, 68.
Paleozoïsche formatie, — van de aardkorst I, 384.
Paradijs, het — bij de perzen, I, 89.
Paradijstoestand, — van het lichamelijk bestaan van den mensch II, 198.
Paradijstraditie, voortplanting der — I, 171.
Parallaxe, I, 356.
Parallelisme, pantheïstisch — I, 400.
Parousie, beteekenis van — III, 6; de — en Satan III, 7; de — moet uitloopen op een catastrophe III, 22; Christus leeft vooruit in Zijn — IV, 200; de — in 't hemelsch visioen van Openb. IV, 200. Zie ook: *Wederkomst van Christus.*
Paulus, bekeering van — II, 310, 386; apostelschap van — II, 361; roeping van — tot apostel II, 375; kende — Jezus? II, 377; kende Jezus —? II, 378; persoon en karakter van — II, 379; beteekenis van —' roeping II, 383, 404; naamsverandering van — II, 387; begin van het optreden van — II, 390; voorbereiding van — tot zijn taak II, 392, 400; karakteristiek van —' prediking II, 397; —' zending naar Europa II, 401; — instrument van Christus III, 403; — en de wereldkerk II, 410; brieven van — II, 411; verhouding van — tot Petrus II, 414.
Pax aeterna, III, 494; IV, 39.
Pentateuch, de — over 't leven na den dood III, 27.
Perispirit, I, 175.
Persoonlijkheid, zie: *Individualiteit.*
Perzen, volk en religie der — I, 86; III, 403, 405; zie ook: *Meden* en *Medisch-Perzische rijk.*
Pessimisme, I, 161; — en Christendom I, 167; — en Buddhisme I, 167, 168.
„Pestilentiën", IV, 38.
Petrefacten, I, 387.
Petrus, primaat van — II, 366; positie van — onder de apostelen II, 367; — bij Caesarea Filippi II, 370; karakter van — II, 374; typeering van — II, 414.
Phiolen, beteekenis van het woord — IV, 170; inhoud van de openbaring der zeven — IV, 184; tijd der — IV, 214, 222; uitreiken, materiaal en dragers der — IV, 223; met de — houdt de genade op IV, 226; de — zijn de laatste historische gebeurtenissen IV, 229; eerste drie — IV,

230; vierde — IV, 237; indeeling der — IV, 239; vijfde — IV, 240; zesde — IV, 241; zevende — IV, 244.
Piëtisten, I, 284.
Pinksteren, drie perioden in de wereldgeschiedenis van — tot de Voleinding IV, 63, 70.
Planeten, nadering der — tot de zon I, 149, 233, 367.
Planetenladder, I, 76.
Planetoïden, I, 368.
Planten, —rijk en de mensch I, 482, 494; — ook op de sterren I, 489; de dood bij de — II, 64.
Pluto, grieksche god, I, 92.
Plutonische school, de — over de vorming der aardkorst I, 147, 384.
„Poel des vuurs", IV, 363, 405.
Prediker, de — over den dood III, 55.
Presbyter, zie: *Ouderlingen.*
Priesterschap, ontwikkeling van het — na de ballingschap II, 427; zie ook: *Aäronietisch priesterschap* en: *Melchizedek.*
Proces, begrip — I, 11, 241.
Profeten, de — spraken vooral over 't lot van het volk III, 60; kleine — III, 67; afkomst, kennis enz. der — en hun taak III, 138; inspiratie der — III, 175; gradatie onder de — III, 196.
Profetie, de — komt in israelietisch kleed I, 30; ware en valsche — I, 50, 58; beteekenis van de israelietische inkleeding der — I, 49, die inkleeding ook na de komst van den Messias I, 56; de — in Israel bedoelt tweeërlei toekomst I, 54; verwantschap van de israelietische — met die der heidenwereld I, 57, verklaring daarvan I, 61; de — juist bloeiend in Israel I, 307; de — over Christus' dubbele komst III, 25, 41, 42; de — in het Oude Testament heeft betrekking op het volk III, 32, 34, 51, 60, 69; messiaansche — in den pentateuch III, 39; conflict van de — over 't volk en de persoonlijke ervaring III, 53; karakter der — gedurende 't koningschap III, 84, 176; karakter der — in Juda na Samaria's val III, 86; de — is niet uitsluitend voorspelling III, 61, 186; — en exstase III, 61; de — en de aanleg van het menschelijk bewustzijn III, 62, 190; de — is 'n tijdelijk en 'n permanent verschijnsel III, 64; drieërlei inspiratie bij de — III, 65, 181; — na de ballingschap III, 159, 167; voortschrijden der — III, 163; samenhang van — en volkstoestand III, 176; de instrumenten der — III, 190, 195; de — en het beeld Gods III, 194; — over de heidenen III, 236, 245; aansluiting der — aan het milieu III, 475; verzegelen der — III, 525; ontwikkeling der — III, 537; in de — is geen tijdsverband, maar een zakelijk verband IV, 78; zie ook: *Apocalyps,* en de namen der verschillende profeten.
Proselietendoop, I, 40.
Psalmen, persoonlijk karakter der — III, 52; de — over den dood III, 55; de Messias spreekt door de — III, 58.
Pseudo-messiassen, optreden van — IV, 37.
Psyche, grieksche godin, I, 98.
Psychograaph, I, 175.
Psychologie, — en Heilige Schrift I, 188.
Psychometrie, I, 176, 188.
Pythia, de — I, 176.

R.

Radio-activiteit, I, 140.
Ram, zie: *Visioen.*
Recht, bedeeling van het — I, 324; het — en het Romeinsche rijk IV, 286; —, religie en zedelijkheid IV, 287.
„Rechterhand Gods", I, 466; II, 242.
Redding, — van den mensch mogelijk II, 298; van een engel niet II, 298.
Reformatie, de — en het natuurlijk leven I, 322.
Regenboog, de — verschijnt voor het eerst na den zondvloed II, 131.
Religie, de — en de Fransche revolutie I, 13; tweeërlei voorstelling omtrent den oorsprong der — I, 67; wettische — der joden II, 430; —, recht en

zedelijkheid IV, 286; zie ook: *Godsdienst, Egoïsme.*
Reuzen, I, 289.
Reveil, I, 17.
Revolutie, Fransche, zie: *Religie* en *Zending.*
Rivier, de zuivere — van het water des levens IV, 387.
Rome, hierarchie van — II, 503, 505.
Romeinen, optreden der — in Palestina II, 443.
Romeinsche Rijk, invloed van het — op dezen tijd III, 362; het — III, 418, 494; het — is het laatste wereldrijk IV, 279, 285; het — en het recht IV, 285; het — en de Gemeene Gratie IV, 288.
Ruimte, het begrip — I, 357.
Rust, de — Gods I, 246.

S.

Sabbath, beteekenis van den — I, 23.
Sadduceërs, II, 434.
Sadrach, — en zijn vrienden in den oven III, 384, 393.
Satan, inwerking van — op den mensch I, 185; — is een persoon, is geworden I, 413; Jezus gelooft aan — I, 412; in het Oude Testament weinig over — I, 415; III, 20, in het Nieuwe Testament veel I, 416; III, 20; — kent 't genadewerk I, 417; — kent geen ontwikkeling I, 418; — trad fel op tijdens Jezus' omwandeling I, 418, zelfs onvoorzichtig I, 419; — treedt op tweeërlei wijs op I, 420; werking van — in de geschiedenis I, 421; — verzoekt Jezus I, 421; — de „overste der wereld" I, 428; III, 479; — was oorspronkelijk de hoogste engel I, 454; — en de parousie III, 7; — en de wereld III, 7; val van — III, 12; strijd tusschen — en God III, 15; waarom — den mensch aanviel III, 17; vonnis over — III, 26; werking van — tegen de Wederkomst van Christus IV, 261, 290; — bij de parousie IV, 335; binding van — IV, 336; overwinning van — door Michaël IV, 338; de binding van — duurt misschien slechts enkele dagen IV, 349; eindstraf van — en de andere demonen IV, 356, 360; zie ook: *Demonen, Engelenwereld, Geestenwereld.*
Saturnaliën, I, 99.
Saturnus, een planeet, I, 368, 371.
Schaamte, II, 143.
„Schaduwen", verdwijning van den dienst der — II, 406; zie ook: *Bedeeling.*
Schelden, beteekenis van het — II, 176.
Schepping, onderwerping van de — door den mensch I, 65; gesteldheid van de — voor den val I, 248; doel van de — I, 258, 260; drieërlei factor in de ontwikkeling der — na den val I, 267; de — mocht niet verwoest na den val I, 265; de — was aangelegd op langzame openbaring van haar schatten in de stoffelijke I, 269, en geestelijke wereld I, 274; de — is grondslag der genade I, 317; de — is een kunstwerk Gods I, 334, een verborgenheid I, 335; het raadsplan Gods met de — I, 341, en de zedelijke wilskeus I 348; verwantschap tusschen de deelen der — I, 401; de — vindt haar afsluiting in den mensch I, 402; het bestuur Gods over de — is tweeërlei I, 462; God werkt middellijk in de — I, 470; heel de — is verwoest door de zonde II, 286; de — een eenheid II, 288; herstel en ontplooiing der — II, 289; vernieuwing der — II 294; beteekenis der zichtbare — III, 27; voortbestaan der heele — III, 32; veelvormigheid der — III, 477; de — van mensch en dier en de vier dieren uit Openb. 4 IV, 116; de „nieuwe" — II, 71; de — en de toestand op de nieuwe aarde IV, 396; in de — gaat niet 't geestelijke voorop IV, 397.
„Scheppingsdag", I, 23, 250, 387.
Scheppingsordinantiën, — voor gezin en voeding I, 257, noot.
Schorpioenen, beeld van de — in Openb. 9, IV, 147.
Schriftcritiek, II, 486.

Schriftgeloof, — en Voleinding II, 14.
Seb (of Typhon), egyptische booze geest I, 77.
Sedimentaire verschijnselen, — bij de verandering der aardkorst I, 385.
Sem, ontwikkeling van de nakomelingen van — II, 160; beteekenis van — in de wereldhistorie III, 442.
Sexualiteit, II, 143.
Shinto, de — religie in Japan I, 112.
Shiva, zie: *Çivaieten.*
Sidon, zie: *Tyrus.*
Simon Magus, I, 176.
Sjarmay, babylonische zonnegod, I, 85.
Sje'ool, de — in het Oude Verbond III, 31.
Slaap, I, 179, 182; tweeërlei — in de Heilige Schrift I, 179.
Sociale vraagstuk, I, 325 .
Somnambulisme, I, 176, 182.
Sosioch, perzische verlosser, I, 88.
Spectraal-analyse, I, 359.
Spiritisme, I, 172; houding t. o. v. het — I, 172; het — en de Heilige Schrift I, 179; beteekenis van het — I, 188.
Spiritualisme, I, 44, 329, 412, 482, 487; II, 6, 286; III 27.
Spraakverwarring, II, 164, 343.
Sprinkhanen, beeld van de — in Openb. 9 IV, 147.
Staat, — en kerk I, 323.
Stad, beteekenis van de groote — IV, 195; de groote — van Openb. 17 IV, 291.
Statistiek, — en plan Gods I, 347.
Steenkool, de beperkte voorraad — en de Voleinding I, 391.
„Sternschuppen", I, 368.
Sterren, afstanden tusschen de — I, 356; grootte en hitte der — I, 360; „vaste" — I, 362; ook planten en dieren op de — I, 489.
Sterrenregen, I, 373.
Stof, dogma van de eeuwigheid der — I, 139; de — dient het leven I, 400.
Stijl, verschil in — bij één persoon III, 154, 183.
Styx, rivier uit de grieksche mythologie I, 92.
Subliminale, het — I, 181.
Suggestie, I, 441.
Sumir, II, 162.
Superliminale, het — I, 181.
Supralapsarisme, I, 319.
Synagoge, II, 425.

T.

Taal, variaties in de — IV, 190, 221.
Tabernakel, idee der — IV, 367, 371, 382; zie ook: *Tempel.*
Talenwonder, II, 330, 338, 342.
Tarsen, II, 382; zie ook: *Paulus.*
Tartaros, verblijfplaats der verlorenen in de grieksche mythologie I, 94.
Teeken, het — van den Zoon des menschen IV, 29.
Telepathie, I, 178, 182.
Tempel, herbouw van den — na de ballingschap III, 148; beteekenis van den — III, 150, 160; de — van de tabernakel in den hemel van Openb. 15 IV, 223; die — wordt bij het uitgieten der phiolen gesloten IV, 226; doel van den — IV, 227, geen verzoening meer in den — IV, 228, 229; idee van den — IV, 367, 371, 382.
Theodicee, I, 158.
Theogonie, godenstamboom, I, 74.
Thugs, indische secte, I, 113.
Timotheus, besnijdenis van — II, 407.
Titus, triumftocht van — na de verwoesting van Jeruzalem II, 464.
Torenbouw, I, 298.
Trimoerti, 'n soort Drieëenheid in de indische religie I, 113.
„Troon Gods", de — uit Openb. 15 IV, 223.
Tijd, instelling van den — I, 23; verschil tusschen — en eeuwigheid I, 241; het ophouden van den — IV, 289.
Tijdsorde, zie: *Chronologie.*
Tyrus, — en Sidon in de profetie III, 239, 246.

U.

Uebermensch, I, 129.
Uitstorting van den Heiligen Geest, II, 308, 312; de — geschiedt op joden

en heidenen II, 314; werk van den Heiligen Geest ook vóór de — II, 315, 318, 335; de — is de stichting van de kerk des Heeren II, 320, 347; de — en de Hemelvaart II, 321; voorbereiding van de — II, 328; de — is de vorming van het mystieke lichaam van Christus II, 333; wonderen en teekenen bij de — II, 337; zie ook: *Heilige Geest.*

Uitverkiezing, — en voleinding II, 13.

Uranus, een planeet, I 368, 371.

V.

„Vaderhuis", II, 251; Christus, de engelen en de zaligen in het — IV, 173, 182; de toestand in het — is voorloopig IV, 38; zie ook: *Hemel, „Rechterhand Gods", „Woonstede Gods".*

Vader-naam, de — in het gebed II, 249.

Vagevuur, ontstaan van de leer over het — I, 229.

Vaishnavas, indische secte, I, 110.

Val, de — des menschen en het wereldplan Gods I, 343; eerste — in de engelenwereld III, 7; — van Satan III, 12; — van den mensch III, 13; geen vernietiging van den mensch na den — III, 8, 14; verschil tusschen den — van mensch en engel III, 16; werking van den — III, 18; de — is niet gelooven in God III, 19.

Valsche Profeet, de — uit de Openb. aan Joh. IV, 242, 290, 314.

Veda-religie, I, 113.

Veelgodendom, indisch — I, 116.

Veelvormigheid, — der schepping III, 477; — van volk en taal ook na de Voleinding IV, 190, 221.

Vegetarianisme, II, 91.

Venus, een planeet, I 368, 370.

Verandering, „— in een punt des tijds" I, 257.

Verbond, karakter van — II, 122; drieërlei gedaante van — II, 123; — en testament II, 125, 129; waarom de vorm van een — II, 126; — en beeld Gods II, 127; zekerheid en — II, 128; geestelijk — II, 162; — met Abraham II, 167, 172; het — kan éénzijdig en tweezijdig zijn II, 171; het nieuwe — III, 289.

Verborgenheden, I, 210, 1° —, waarvan de kennis ons verboden is I, 211; 2° die onze kennis te boven gaan I, 211; 3° die slechts voor 'n tijd voor ons verborgen zijn I, 212; 4° die alleen ontdekt worden door directe mededeeling I, 212.

Verdoemenis, — van milliarden en de liefde Gods I, 235.

Verheerlijking, — van Christus op den berg II, 193; III 44.

„Verheven-zijn", — in den Bijbel II, 227.

Vernieuwing, — van alle dingen II, 294; — van Christus II, 296; de — van de schepping kon op tweeërlei wijs geschieden II, 300; de — der schepping en Christus II, 301.

Verschijning, de — der engelen is reëel III, 46.

Verzegelen, zie: *Profetie.*

Verzoeking, de — van Christus in de woestijn I, 421; drieërlei — I, 423; doel der — I 424; de — door God gewild I, 425.

Verzoening, — is er alleen van val tot voleinding IV, 233.

Vesta, een planeet, I, 368.

Vishnu, indische god, I, 113.

Visioen, beteekenis en wezen van het — III, 267, 275, 358, 424, 451; het — van den ram en den bok III, 432, 437, 445, 451; het hemelsch — van Openb. 14 IV, 161, 171, 178, 186, 188, 213.

Vleesch, het eten van — I, 258 (noot), II, 116.

Vleeschwording, — des Woords, I 314, — ook zonder val? I, 322; de — en de nieuwe menschheid IV, 398.

Vloek, de — door de zonde II, 62; gevolgen van den — II, 86; de — is het motief van den dood II, 93; de — over Kanaän II, 157; — en straf II, 176; — en zegen II, 177, 182.

Voleinding, idee der — I, 9; — en eschatologie I, 11, 244; — van heel

het heelal, het werk Gods I, 18, 334, 351, 496, II 289, III, 6; — en val, I, 19; tweeërlei — I, 20, 248, 342; — zonder intreding der — I, 20, 248; — en engelenwereld I, 21; II, 178; IV, 356; — en sterrenwereld I, 26, 351, 374; IV, 401; — en Gods almacht I, 27; begrip der — I, 28, 241; — en goddelijk wereldplan I, 29; — en land en volk Israel I, 30, 226; voorspel der — in Israel I, 34; verband tusschen de voorstelling omtrent de — bij heidenen en Israël I, 60; voorstelling omtrent de — in Egypte, I, 73, in Babel en Perzië I, 82, in Griekenland I, 91, bij de Indo-Germaansche volkeren I, 101, in Indië I, 109, bij den Islam I, 118; twee meeningen inzake de overlevering aangaande de — I, 121; de verwachting omtrent een — heeft aanknoopingspunt in de menschelijke natuur I, 122, is niet uit zielsbehoefte te verklaren I, 123, maar uit openbaring aan den aanvang der geschiedenis I, 125; voorveronderstellingen der — I, 129; Plato en de — I, 132; — en evolutietheorie I, 133; etherische wereldbeschouwing en — I, 143; openbaring noodzakelijk voor de kennis der — I, 171, 205; — en onsterfelijkheid I, 189; — en wijsbegeerte I, 205, 230; — en wetenschap I, 231; — een verborgenheid door de intrede der genade I, 206; behandeling der — in de geloofsbelijdenis I, 214; art. 37 der geloofsbelijdenis over de — I, 214; de catechismus over de — I, 217; de Reformatie en de — I, 225; de eerste christenen en de — I, 226, II, 10, 28; IV 60, 69; de kerk der Middeleeuwen en de — I 228, 339; II 27, 43; de — en de schepping I, 239, 246; doel der — I, 260; tijd der — I 266, II 304; oorzaken van het toeven der — I, 265; — en noachietisch verbond I 289; — van twee stroomingen: Schepping en Koninkrijk Gods I 316; het Oude Testament en de — I, 331; II 305; raad Gods, uitgangspunt der — I 334; — van een bouwwerk I, 335; de — krijgt door inwerking der genade grooter heerlijkheid I 342, 344; resultaten der astronomie en de — I, 365; — en eindcatastrophe I, 376; — is overgang van actie naar rust I, 381; de aardbol en de — I, 389; het procesmatige der bestaande dingen dringt naar de — I, 393; de — en de demonen I, 410; de — en de geestenwereld I, 461; III, 20; de — en het bestuur Gods over alles I, 463; in de — 1e herstelling 2e verheerlijking der schepping I 495; — en uitverkiezing II, 13; — en Schriftgeloof II, 15; de „ethischen" en de — II, 18; tegenstrijdige uitspraken omtrent den tijd der — II, 14, 29; de — direct na Hemelvaart en Pinksteren II, 22, 25; de — en de tweeërlei reeks feiten in de historie II, 25; verwachting der — in de kerk II, 42; Jezus over de — II, 45; tijd van de — wordt bepaald door 3 factoren II, 50; door de zonde is de — een wonder II, 52; de — is overwinning der genade door 't terugdringen der vloek II, 100; de — en het wereldproces II, 172; tweeërlei — (na Christus 1e en na Zijn 2e komst) II, 173; III, 538; — en Gemeene Gratie II, 178; — en bijzondere genade II, 182; Christus en de — II, 182; Christus' hemelvaart en de — II, 184, 256, 274, 285, 339; Christus en de — II, 277; de — loopt uit op vernieuwing van 't heele schepsel II, 296; de apostelen en de tijd der — II, 305; de — en Israël II, 309; de — en de Openbaring aan Johannes II, 473; de — is iets buitengewoons II, 501; —, kerk, koninkrijk der hemelen en leven der aarde II, 506; de — in eigenlijken zin III, 5; — en parousie III, 6; de — en de moederbelofte III, 25; de — in den Pentateuch III, 41; de — in de geschiedkundige boeken III, 51; de — in de dichterlijke boeken III, 60; de — bij de profeten III, 64, 68; Obadja en de — III, 68; Amos en de — III 76; Hosea en de — III, 84; Joël en de

— III, 92; Micha en de — III, 122; Nahum en de — III, 130; Habakuk en de — III, 138; Zefanja en de — III, 143, 145; Haggai en de — III, 151; Zacharia en de — III, 161; Maleachi en de — III, 164, 169; Jesaja en de — III, 198, 224, 233; de — en de profetie over de heidenen III, 244; Jeremia en de — III, 256; Ezechiël en de — III, 289; Daniël en de — III, 421, 441, 454, 464, 511, 520, 524, 532 en 538; Christus over de verwoesting van Jeruzalem en de — IV, 16; Christus' reden over de — IV, 28; joodsche voorstelling van de — IV, 29; vierderlei verschijnselen vóór de — IV, 36; gelijkenis van de tien maagden en der talenten en de — IV, 48; toestand der kerk bij de — IV, 52; gewichtige gebeurtenissen voor de — IV, 64; drie perioden tusschen Pinksterfeest en de — IV, 63, 70; de — geheel Gods werk IV, 155; Apokalypse en de — IV, 168; engelenwerking en — IV, 167; Christus, de engelen en de zaligen doorleven de — vooruit, IV, 174, 182; — en zending IV, 191; — en mozaische wetsbedeeling IV, 220; drie momenten en drie factoren in de — IV, 246, 249, 254; twee machten in de — IV, 303; Satan bij de — IV, 335; — van menschen- en engelenwereld IV, 356; de — verandert niets aan de grondslagen van het menschelijk leven IV, 401; de naam — is schriftuurlijk IV, 411.

Volheid des Tijds, de — II, 174.

Volk, beteekenis van het — in de Heilige Schrift III, 32, 34; „verzameld worden tot zijne —en", III, 37; — en messiaansche profetie III, 39.

Volkskerk, I, 315; II, 348; — en wereldkerk II, 505.

Volkssouvereiniteit, I, 15.

Voorkennis Gods, — en de profetie, III, 192.

Vorschen, beeld der — in de Openb. aan Joh. IV, 242.

Vorstenvergoding, II, 438. Zie: *Keizervergoding.*

Vrees, de — der menschen na den vloed II, 118.

Vrouw, de beteekenis der — II, 143; de positie der — in het menschelijk leven II, 146; daarom juist de — door Satan verleid, II 146.

Vrouwenquaestie, I, 103.

Vruchtbaarheid, — ook na den val I, 280; — 't sterkst in Kaïns linie I, 281; — is het eerste, waar Gods zegen zich op richt II, 150.

Vulkanische school, de — over de vorming der aardkorst I, 147.

W.

Walhalla, I, 105.

Wedergeboorte, de — is een diep ingrijpend wonder I, 237; de — mag niet „natuurlijk" worden opgevat I, 238; tweeërlei — in den Bijbel II, 295.

„Wederherstelling aller dingen", de leer van de — I, 235; geen — IV, 403; Christus en de — IV, 405.

Wederkomst van Christus, de — is niet de uitbreiding van het christendom, maar 'n plotseling intredend wonder I, 237; verwachting van de — bij de eerste christenen II, 10; IV, 6; tegenstrijdige uitspraken omtrent de — II, 14; de — direct na Hemelvaart en Pinksteren II, 22, 25; oplossing van die tegenstrijdigheid II, 29; verwachting van de — in de kerk II, 42; de — is een wonder, de afbreking van een proces II, 48; tijd van de — wordt bepaald door drie factoren II, 50; de — is noodig door den val II, 52; tijd der — II, 304, 477; III, 534; proces van gebeurtenissen vóór de — II, 309; tweeërlei vermoeden omtrent den tijd van de — IV, 5; berekening van den tijd van de — IV, 6; voorteekenen van de — IV, 8; Jezus weet den tijd van de — niet, IV, 9, wel, toen Hij verheerlijkt was, IV, 12; het Oude Testament en de voorteekenen van de — IV, 24; de — zal onverhoedsch zijn, IV, 28, zal lang toeven, IV, 30;

vergelijking van wat Matth., Marc. en Lucas zeggen over de — IV, 32; vierderlei verschijnsel, voorafgaand aan de — IV, 36; onzekerheid t. o. v. de — IV, 35, tweeërlei opvatting van de — (geheel onverwacht of voorbereid) IV, 64; begin van de beroering voor de — IV, 71; scheiding van geloovigen en ongeloovigen bij de — IV, 255; de — ten oordeel, IV, 304, 312; 319. Zie ook: *Geloovigen, Parousie, Satan, Voleinding.*

Weeën, de drie — uit de Openb. aan Joh. IV, 133, 155.

Wereld, voorstelling van het ontstaan der — bij de babyloniërs I, 84, bij de grieken I, 92; normale loop der — IV, 63; bij het einde der — zijn drie momenten en drie factoren te onderscheiden IV, 251, 254; de ondergang der — IV, 247, 256; twee krachten werken bij den ondergang der — IV, 248; scheiding tusschen geloovigen en ongeloovigen bij den ondergang der — IV, 255.

Wereldproces, goddelijke en menschelijke beschouwing van het — IV, 81; perioden in het — IV, 185; bij het — zijn drie momenten en drie factoren te onderscheiden IV, 246, 249, 254.

Wereldrijken, ontstaan der — III, 428.

Wetenschap, de — en de Heilige Schrift I, 231, 234.

Wierookvat, het gouden — uit de Openb. aan Joh. IV, 134.

Wil, geen vrije — maar bestel Gods I, 345.

Wonderen, de — van Christus, I, 312; de — noodzakelijk door de zonde, II, 54; de — vloeien voort uit de inwerking van de onzienlijke levenssfeer in de zienlijke, II, 204, 224; geen — in dezen tijd II, 311; — bij de Uitstorting van den Heiligen Geest, II, 337; inspiratie en — III, 180; het — in Jezus' verschijning, III, 326; Israel en de — III, 330; geloof aan — III, 384; de — van den Antichrist, IV, 42.

„Woonstede Gods", II, 249; — principieel verschillend van die der menschen II, 251; de — is het Vaderhuis II, 251; de tempel als — II, 265; de — is bij de engelen II, 266, 267; Christus is in die — II, 266, 267. Zie ook: *Hemel, Levenssfeer, „Rechterhand Gods", „Troon Gods", Vaderhuis.*

Wijsbegeerte, de — en de Voleinding I, 205, 230; de — over God en hemel, II, 244, 250.

Z.

Zacharia, — in het Nieuwe Testament, III, 153; eenheid van het boek — III, 154; tijd van — III, 155; nachtgezichten van — III, 156; profetie van — III, 157.

Zaligen, het leven der — III, 173; de — doorleefden de Voleinding reeds vooruit, IV, 174, 182.

Zaligheid, — en heerlijkheid, I, 220, 309, II, 68; geen volle — direct na het sterven, I, 244.

Zang, — der overwinning uit den hemel, Openb. 19 : 1—10, IV, 305.

Zedelijke staat, — der menschheid voor en na den val, II, 153.

Zedelijke wilskeus, — van den mensch en raadsplan Gods, I, 348.

Zedelijkheid, —, religie en recht, IV, 287.

Zedewet, de — is gegeven in de schepping, I, 321.

Zefanja, persoon en tijd van — III, 138, profetie van — III, 141.

Zegel, het — Gods op de voorhoofden der geloovigen, IV, 150.

Zegelen, De zeven, — uit de Openb. aan Joh. zien op het einde en worden direct na elkaar geopend, IV, 121, 128, zijn klein van omvang IV, 122; de vier dieren bij de opening der — IV, 122; het eerste viertal van — IV, 123, 128, 131; het vijfde van — IV, 125, 131; het zesde van — IV, 129, 131, 140; het zevende van — omspant Openb. 8—22 : 8, IV, 131, en heeft geen eigen inhoud IV, 134. Zie ook: *Boek.*

Zegen, verkeerd gebruik van het woord — in onzen tijd, II, 93; — in de

Heilige Schrift II, 99; drieërlei toestand t. o. v. de — II, 100; — is geen vreemd iets in de schepping II, 101; de — gaat uit van God door woord of daad, middellijk of onmiddellijk II, 102; —verleening of -toezegging, —oplegging, —wensch II, 103; historie van den — II, 105; de — is niet iets extra's II, 106; de — blijft binnen 't natuurlijk leven II, 107; — bij dieren en planten II, 108; — bij den mensch II, 109; de — van den Sabbath II, 110; de — in de macht over de dieren II, 112; nieuwe — na den Zondvloed II, 115; verbonds— aan Noach II, 118, 133, 134; — en leven II, 147; — van Noach aan Sem II, 151; de — aan Abraham II 166, 167; — des Geestes en der natuur II, 169; — en vloek II, 171, 182.

Zending, — en de Fransche Revolutie I, 17; de zeven gemeenten van Klein-Azië en de — IV, 77; — en Voleinding IV, 191.

„Zeventigen", zending der — II, 351.

Ziel, „levende —" I, 196, 494; — in den bijbel I, 400; II, 76; — van den mensch I, 394; verhouding van lichaam en — I, 396; II, 253; de — van het dier I, 398; II, 66, 74; onderscheid tusschen menschen- en dieren— I, 399; de — heerscht over de stof I, 400; scheiding van — en lichaam I, 483.

„Zielen", de — onder het altaar, IV, 125, 131.

Zielsverhuizing, de leer der — I, 114.

Zon, uiteindelijke afkoeling der — I, 149, 150; warmte der — I, 391; verandering in de werking der — bij de parousie IV, 237.

Zonde, — bij Israel I, 45; de — ontwikkelt zich naar vaste wet I, 208; de eerste — was niet zinnelijkheid II, 143, geschiedde door de vrouw II, 146, 147.

„Zonen Gods", I, 286; II, 137.

Zondvloed, beteekenis van den — I, 34; de — verdelgt al, wat op de aarde is I, 294, geloovigen èn ongeloovigen behouden I, 294; de — verandert ook de aarde I, 296, 389; karakter van den — I, 297; gebeurtenissen bij den — II, 113; vrees van de menschen na den — II, 118; beteekenis van het woord — II, 121; karakter van den — II, 132; oorzaken van den — II, 137; de — is universeel II, 141.

Zonnestelsel, I, 366; vast verband en proces in het — I, 369.

„Zoon des Menschen", teeken van den — IV, 21.

TEKSTREGISTER.

Genesis.

1 [1]) ..... I, 395
1 : 1 ..... I, 374
1 : 14 ..... I, 388
1 : 21 ... II, 67, 75, 90
1 : 22 II, 99, 107, 108, 109
1 : 24 ..... II, 67, 75
1 : 27 ..... I, 250
1 : 28 I, 64, 250; II, 99, 107, 109, 112
1 : 29 ..... I, 258, 494
1 : 30 I, 494; II, 67, 75
1 : 31 ..... II, 109, 199
2 ..... I, 395
2 : 3 I, 24, 246, 250; II, 110
2 : 19 ..... II, 111
2 : 20 ..... II, 143
2 : 33 ..... II, 99
3 : 7 ..... II, 145
3 : 15 ... I, 64; II, 135, 154; III, 7, 26, 39
4 : 15 ..... II, 136
5 : 1, 2 ..... II, 110
5 : 4 ..... I, 280
5 : 21 ..... I, 256
5 : 24 ..... III, 30
6 : 1, 2 ..... I, 286
6 : 3 ..... I, 290
6 : 4 ... I, 289; II, 137
6 : 5 ..... II, 140, 301
6 : 6 ..... II, 301
6 : 7 ..... I, 291
6 : 8 ..... II, 301
6 : 9 ..... II, 140
7 : 2 ..... II, 111
8 : 21 ..... I, 295
9 : 1 v.v. ..... II, 115
9 : 4 ..... II, 123
9 : 9, 10 I, 291; II, 67
9 : 13 ..... I, 291
9 : 25 ..... III, 40
12 : 2, 3 ..... III, 40
12 : 3 ..... II, 167
15 : 15 ..... III, 36
16 : 10 ..... II, 218
17 : 6 ..... III, 40
18 : 8 ..... III, 40
22 : 18 ..... III, 40
25 : 8, 17 ..... III, 36
26 : 4 ..... III, 40
26 : 11, 15 ..... II, 219
26 : 24 ..... III, 30
28 : 13 ..... III, 30
28 : 14 ..... III, 40
35 : 29 ..... III, 36
39 : 5 ..... II, 100
46 : 1, 3 ..... III, 30
49 : 8–10 ..... III, 40
49 : 18 ..... III, 31
49 : 29, 33 ..... III, 36

Exodus.

3 : 2, 4, 6 ..... II, 219
3 : 6 ..... II, 493
7 : 11, 21 ..... I, 176
8 : 7 ..... I, 176
19 : 16, 19 ..... IV, 136
20 : 5 ..... III, 38
20 : 12 ..... III, 54
20 : 18 ..... IV, 136
23 : 25 ..... II, 100
25 : 9, 40 ..... IV, 135
25 : 40 ..... III, 291
30 : 33 ..... III, 38
31 : 14 ..... III, 38
32 : 10 ..... II, 301
34 : 6, 7 ..... III, 38

Leviticus.

19 : 31 ..... III, 37
20 : 6, 27 ..... III, 38
25 : 9 ..... IV, 136

Numeri.

9 : 13 ..... III, 39
9 : 22 ..... II, 227
11 : 29 ..... II, 317
16 : 22 ..... III, 31
20 : 24 ..... III, 37
24 : 17 ..... III, 40

Deuteronomium.

11 ..... II, 169
18 : 11, 12 ..... III, 38
18 : 14–18 ..... III, 40
25 : 4 ..... II, 80
28 ..... II, 169
28 : 5 ..... II, 100
32 : 39 ..... III, 31
32 : 50 ..... III, 37
34 : 6 ..... III, 45

Richteren.

2 : 1 ..... III, 43

I Samuel.

8 : 20 ..... I, 45
9 : 13 ..... II, 100
28 ..... III, 43, 45
28 : 7 v.v. ..... I, 177

II Samuel.

7 : 12, 24 ..... III, 50

[1]) Wanneer in dit register alleen het *hoofdstuk* van een bijbelboek wordt aangegeven, vindt men op de aangegeven bladzijde (eventueel met volgende) een korte karakteristiek van het aangegeven hoofdstuk of een doorloopende verklaring ervan.

I Koningen.

8 : 27 ..... II, 269
17 : 19 ..... III, 49

II Koningen.

4 : 29 ..... III, 49
13 : 21 ..... III, 49

II Kronieken.

15 : 1–6 ..... IV, 26

Job.

1 : 6 ..... I, 286
12 : 7–9 ..... II, 84
19 : 25 ..... III, 56
35 : 11 ..... II, 84
38 : 7 ..... I, 286, 469

Psalmen.

2 ..... III, 59
8 : 6 ..... I, 473
16 : 8–11 ..... III, 58
17 : 15 ..... III, 58
18 : 10, 11 ..... I, 460
22 ..... III, 59
29 : 1–3 ..... I, 70
34 : 8 ..... III, 481
42 : 1, 3 ..... I, 43
49 : 13, 21 ..... III, 55
50 : 9 v. ..... I, 361
50 : 10, 11 ..... I, 484
51 : 13 ..... II, 310, 319
68 : 17 ..... I, 30
72 ..... III, 59
73 ..... I, 44; III, 55
73 : 2 ..... II, 170
73 : 22 ..... II, 84
78 ..... III, 330
80 : 2 ..... I, 461
82 : 6 ..... I, 39; II, 494
90 : 4 ..... II, 26; IV, 6
97 : 9 ..... II, 227
103 : 5 ..... II, 294
104 : 29 ..... III, 55
104 : 30 ..... I, 398
II, 294, 319, 323
110 ..... III, 59
119 : 12 ..... II, 104
139 : 6 ..... II, 226
139 : 21 ..... I, 37
139 : 21, 22 ..... IV, 410
144 : 1 ..... II, 105
148 : 13 ..... II, 227

Spreuken.

8 ..... I, 260
8 : 1 ..... II, 215
16 : 4 ..... I, 258, 484

Prediker.

3 : 18–21 ..... II, 74
3 : 19 ..... III, 55
5 : 15 ..... III, 55

Jesaja.

1 ..... III, 208
1 : 8 ..... III, 227
2 ..... III, 208
2 : 1–5 ..... III, 230
2 : 17 ..... II, 227
3 ..... III, 209
4 : 2, 3 ..... III, 218
4 : 5 ..... III, 227
5 ..... III, 209
6 ..... I, 458
6 : 1 ..... II, 209
6 : 7 ..... III, 229
6 : 13 ..... III, 227
7 : 14 ..... III, 219
8 : 16 ..... III, 200, 227
9 ..... III, 209
9 : 1–6 ..... III, 219
10 ..... III, 209
10 : 20, 21 ..... III, 231
11 : 6–9 ..... IV, 394
11 : 12 ..... III, 231
12 ..... III, 231
13 : 6 v. ..... IV, 25
13 : 9, 12 ..... III, 243
23 ..... III, 241
24 : 18 ..... IV, 26
25 : 6–9 ..... III, 231
26 : 5 ..... II, 227
28 : 26 ..... I, 486
31 : 8, 9 ..... III, 205
32 : 14–17 ..... II, 316
35 : 1 ..... III, 231
37 : 36 ..... III, 205
40 : 2 ..... III, 198, 207
40 : 9, 11 ..... III, 231
40 : 30, 31 ..... III, 232
40 : 31 ..... II, 295
43 : 1–7 ..... III, 232
45 : 1 ..... III, 119, 179, 188, 228, 461
45 : 4, 8 ..... III, 228
45 : 23 ..... III, 232
47 ..... III, 241
52 : 6 ..... III, 220
52 : 7, 11 ..... III, 227
53 ..... III, 221
54 : 5 v. ..... III, 228
55 : 1 ..... III, 232
57 : 15 ..... II, 227
58 ..... III, 211
58 : 14 ..... III, 232
59 ..... III, 210
59 : 21 ..... III, 232
61 : 1–3 ... III, 224, 229
61 : 1–11 ..... III, 230
63 : 1–3 ..... III, 224
63 : 8 ..... III, 229
63 : 11 ..... II, 319
65 : 17 ... II, 71; III, 198, 233; IV, 41, 359
65 : 25 ..... I, 487
66 : 1 ..... II, 269
66 : 22 II, 293; III, 199, 233; IV, 359, 394
66 : 22, 24, 25 III, 233

Jeremia.

1 : 4, 5 ..... III, 247
2 : 20, 33 ..... III, 260
3 : 1, 3, 9 ..... III, 260
5 : 7 ..... III, 260
13 : 27 ..... III, 260
23 : 5, 6 ..... III, 257
23 : 24 ..... II, 269
25 : 11, 12 ..... III, 461
29 : 10 ..... III, 461
30 : 18 ..... I, 51
31, 32 ..... III, 261
31 : 31 v. ..... I, 31, 51
32 : 7 v. ..... I, 53
33 : 14 ..... I, 51
33 : 14–17 ..... III, 257
38 : 17–18 ..... III, 252
44 : 16 v. ..... I, 71
48 : 6, 42, 43 ... III, 242
50 : 13 v. ..... III, 243
51 ..... III, 243

Ezechiël.

2 : 8, 10 ..... III, 275
3 : 2 ..... III, 275
5 : 5 v.v. ..... I, 46
7 : 1–7 ..... I, 45
8 : 1 ..... III, 270
11 : 5 ..... II, 319
11 : 16 v. ..... III, 271
11 : 19, 20 ..... II, 316
13 ..... I, 58
13 : 2–8 ..... I, 50, 58
14 : 14, 20 ..... III, 335
17 : 22 ..... II, 227
18 : 31 ..... II, 296

20 : 6 ..... I, 57
25 : 3–14 ..... III, 242
27 : 29 v. ..... III, 241
28 : 2–8 ..... III, 241
28 : 3 ..... III, 335
29 : 3 ..... I, 73
34 : 23, 24 ..... III, 277
34 : 25 ..... IV, 394
34 : 31 ..... III, 280
36 ..... III, 279
36 : 25 v. ..... II, 316
37 ..... III, 281
37 : 24, 25 ..... III, 277
38 : 2 ..... IV, 352
40–42 ..... III, 291

Daniël.

1 ..... III, 355
1 : 1 ..... III, 343, 352
2 ..... III, 359, 365, 413
2 : 31–35 ..... III, 366
2 : 37–45 ..... III, 367
2 : 45 ..... III, 370
3 ..... III, 374
3 : 1 ..... III, 380
3 : 2, 3 ..... III, 382
3 : 25 ..... I, 286
4 ..... III, 386
5 ..... III, 396
6 ..... III, 403
7 ..... III, 413, 437
7 : 8–11 ..... II, 306
7 : 13 ..... III, 286
7 : 13, 14 ..... III, 434
7 : 14, 17, 18 ... III, 421
7 : 21 ..... III, 421, 436
7 : 27 ..... III, 423
8 ..... III, 423, 437, 443
8 : 1 ..... III, 430
8 : 8 v. ..... III, 447
8 : 14 ..... III, 448
8 : 15 v. ..... III, 451
8 : 17, 19 ..... III, 443
9 ..... III, 460
9 : 24–27 ..... II, 305
9 : 26–27 ..... II, 462
9 : 27 ..... III, 311
10 ..... III, 469, 530
11 ..... III, 492
12 ..... III, 515
12 : 1 ..... III, 311
12 : 2, 3 ..... II, 306

Hosea.

1, 2 ..... III, 82
2 : 17 ..... IV, 394
3 : 5 ..... III, 83
5 : 14 ..... III, 83
6 ..... III, 83
13 : 14 ..... III, 84
14 : 6, 10 ..... III, 84

Joël.

1 : 20 ..... II, 83
2 ..... III, 90
2 : 28 v.v. ..... II, 316
2 : 28–31 ..... IV, 25
3 ..... III, 91
3 : 15–17 ..... IV, 25

Amos.

1 en 2 ..... III, 72
5 en 6 ..... III, 73
7–9 ..... III, 75

Obadja.

1 v.v. ..... III, 68
11 ..... III, 69
15–20 ..... III, 68

Jona.

1–4 ..... III, 77

Micha.

1 ..... III, 108
1 : 2, 4 ..... III, 99
2 ..... III, 108
2 : 1 ..... III, 99
2 : 10, 12, 13 ... III, 100
3–5 ..... III, 109
3 : 8 ..... II, 319
3 : 10–12 ... III, 99, 100, 119
4 : 1 ..... III, 100
4 : 10 ..... III, 99, 118
4 : 11, 12 ..... III, 118
5 : 1 ..... III, 99
5 : 1–3 ..... III, 112
5 : 6 v. ..... I, 48
5 : 6, 7, 14 ... III, 114
6, 7 ..... III, 115
7 : 8–10 ..... III, 118

Nahum.

1–3 ..... III, 127

Habakuk.

1 en 2 ..... III, 136
2 : 4, 14 ..... III, 134
3 ..... III, 137

Zefanja.

1 : 2, 3, 12 ... III, 141
1 : 7, 14 ..... III, 142
1 : 10, 18 ..... III, 143
2 : 1–3 ..... III, 144
3 ..... III, 144

Haggai.

1–2 ..... III, 150
2 : 6 ..... II, 316, 319
2 : 7 v. ..... IV, 26

Zacharia.

1 ..... III, 156
2–6 ..... III, 156
12 : 10 ..... II, 317
13 : 9 ..... III, 159
14 : 6 ..... III, 159
14 : 6 ..... IV, 394
14 : 9, 16 ..... III, 159

Maleachi.

1 : 2, 7, 10 ... III, 165
2 : 13, 17 ..... III, 166
3 ..... III, 166

Mattheus.

5 : 17, 18 ..... II, 493
6 : 9–13 ..... III, 346
6 : 13 ..... I, 185, 406
8 : 13 ..... I, 183
8 : 28 ..... I, 178
8 : 29 ..... I, 417
10 ..... II, 351
10 : 7, 8 ..... I, 314
12 : 39–41 ..... III, 79
13 : 37 v ..... I, 10
13 : 39, 41 ..... I, 451
13 : 39, 40, 49 ... IV, 412
13 : 40–42 ..... IV, 405
16 : 4 ..... III, 79
16 : 18–20 ..... II, 370
17 : 1 ..... III, 44
18 : 10 ... I, 449; III, 481
19 : 28 ..... II, 242, 295
22 : 13 ..... IV, 405
22 : 31 ..... II, 493
22 : 32 ..... III, 30
22 : 36 ..... IV, 410
22 : 44 ..... II, 242
23 : 38 ..... II, 471
24 ..... II, 46; IV, 48
24 : 1 ..... IV, 10
24 : 3 II, 306; IV, 412
24 : 4–8 ..... IV, 30

24 : 5 ..... IV, 20, 37
24 : 6–13 ..... IV, 16
24 : 7 ..... IV, 38
24 : 9–11 ..... IV, 32
24 : 10–14 ..... IV, 18
24 : 14 ..... IV, 31
24 : 15 ... II, 462, III, 67
25 : 15 v. ..... IV, 14, 32
24 : 15, 21, 22 III, 310
24 : 22 ..... IV, 31
24 : 24 ..... IV, 42
24 : 27 ..... IV, 28
24 : 29 ..... IV, 39
24 : 30 ..... IV, 41
24 : 31 ..... IV, 135
24 : 32 ..... IV, 44
24 : 34 ..... IV, 18
24 : 35 ..... IV, 45
24 : 36 ..... IV, 9, 22
24 : 37 v. ..... IV, 46
24 : 45 v. ..... IV, 46
24 : 51 ..... IV, 405
25 : 1–13 ..... IV, 47
25 : 14–30 ..... IV, 48
25 : 30 ..... IV, 405
25 : 31 ..... I, 473
25 : 31–46 ..... IV, 53
26 : 64 ..... II, 186, 242
28 : 19 ..... II, 356
28 : 20 ..... IV, 412

Marcus.

1 : 13 ..... II, 112
1 : 16 ..... II, 371
1 : 24 ..... I, 186
5 : 1 ..... I, 178
7 : 29, 30 ..... I, 443
13 ..... II, 46
13 : 6 ..... IV, 33, 37
13 : 8 ..... IV, 38
13 : 14 ..... III, 311
13 : 24, 25 ..... IV, 40
13 : 27, 28 ..... IV, 41
13 : 32 ... I, 210; II, 305; IV, 9, 22
14 : 61 ..... II, 104
16 : 19 ..... II, 187

Lucas.

1 : 15 ..... II, 319
6 : 13 ..... II, 353
8 : 26 ..... I, 178
10 : 1 v. ..... II, 351
11 : 2–4 ..... III, 346
11 : 4 ..... I, 185
11 : 15 ..... III, 479
11 : 29–30 ..... III, 79
12 : 8, 9 ..... I, 453
15 : 10 ..... I, 447
16 : 22 ..... I, 450
19 : 43, 44 ..... II, 459
20 : 9 ..... II, 304
21 : 5 v. ..... II, 46
21 : 8 ..... IV, 33, 37
21 : 11 ..... IV, 38
21 : 20 ..... III, 311
21 : 20 v. ..... IV, 33
21 : 25 ..... IV, 40
21 : 27 ..... IV, 41
21 : 34 ..... IV, 52
22 : 31 ..... II, 368
24 : 48, 49 ..... II, 356
24 : 49 ..... II, 317
24 : 51 ..... II, 187

Johannes.

1 : 43 ..... II, 371
1 : 49 ..... I, 182
1 : 52 ..... II, 351
3 ..... II, 295
3 : 16 ..... I, 309
4 : 22, 23 ..... II, 376
10 : 34 ..... II, 494
12 : 31 ..... III, 479
13 : 23 ..... II, 484
13 : 27 ..... I, 186
14–17 ..... IV, 58
14 : 1–3 ..... II, 186
14 : 16 ..... II, 317
14 : 16 v. ..... IV, 59
14 : 20 ..... II, 356
14 : 23 ..... II, 280
14 : 30 ... III, 479; IV, 42
15 : 26 ... II, 317; IV, 59
16 : 7 ..... II, 186
16 : 7, 8, 13 ... II, 317
16 : 7, 13 ..... IV, 59
16 : 11 ..... III, 479
16 : 26, 27 ..... II, 280
16 : 28 ..... II, 186
17 ..... II, 354
17 : 3 ..... II, 249
20 : 2 ..... II, 485
20 : 17 ..... II, 186
20 : 21 ..... II, 372
20 : 21–23 ..... II, 357
20 : 22 ..... II, 315, 320

Handelingen.

1 : 4, 5, 8 ..... II, 317
1 : 6 ..... II, 304
1 : 7 ..... IV, 9
1 : 8 ..... II, 357
1 : 11 ..... II, 186
1 : 20 ..... II, 365
1 : 26 ..... II, 358
2 : 16–20 ..... III, 91
2 : 17 ..... II, 32
2 : 32, 33 ..... II, 308
2 : 33 ..... II, 313
3 : 21 ..... IV, 403
7 : 44 ..... III, 291
7 : 55, 56 ..... II, 240
7 : 56 ..... II, 242
9 ..... II, 195
10 ..... II, 412
10 : 44 v.v. ..... II, 313
12 : 1 ..... II, 358
15 ..... II, 360
15 : 28, 29 ..... II, 123
16 : 5, 6, 9 ..... II, 402
19 : 2 ..... II, 318
20 : 17, 28 ... II, 362, 365
22 : 14 ..... II, 195
28 : 26 ..... II, 407

Romeinen.

8 : 18 ..... II, 72
8 : 11, 23 ..... II, 238
8 : 19–23 ..... I, 491; II, 68, 73, 287
9 : 33 ..... III, 348
11 : 36 ..... I, 484

I Corinthe.

2 : 6 ..... II, 292
6 : 3 ..... I, 473
6 : 13 ..... II, 222
9 : 1 ..... II, 195, 388
9 : 9 ..... II, 79
10 : 16 ..... II, 100
13 ..... II, 179
13 : 8–11 ..... II, 179
13 : 10, 12 ..... I, 191
13 : 12 ..... IV, 173
15 ..... II, 231
15 : 8 ..... II, 195, 388
15 : 24 ..... II, 279, 292
15 : 35, 39 ..... II, 233
15 : 52 ..... IV, 135

II Corinthe.

4 : 7 ..... II, 384
5 : 1–9 ..... II, 235
5 : 17 ..... II, 295, 300
10 : 10 ..... II, 384
12 : 1 v. II, 190; IV, 214
12 : 1–10 ..... II, 393
12 : 7 ..... II, 384

Galaten.

1 : 15 ..... II, 384
1 : 16, 17 ..... II, 391
2 : 1–13 ..... II, 368
2 : 3 ..... II, 408
2 : 6 ..... II, 393
2 : 11 ..... II, 311
5 : 17, 22 ..... I, 111
6 : 17 ..... II, 384

Efeze.

1 : 3 ..... II, 104
1 : 18–20 ..... I, 477
1 : 19 v. ..... II, 322
1 : 20 ..... II, 242, 292
1 : 21 ... I, 454; III, 479
2 : 2 ..... III, 479
2 : 14 ..... II, 288
2 : 18 ..... II, 214

Filippenzen.

1 : 1 ..... II, 365
2 : 9 v. ..... II, 347
2 : 9, 10 ..... II, 230
2 : 10 ..... II, 292
3 : 20, 21 ..... II, 231

Colossenzen.

1 : 15 ..... II, 257
1 : 16 ..... I, 454
2 : 8 ..... II, 273

I Thessalonicenzen.

4 : 16 ..... IV, 136

II Thessalonicenzen.

2 : 1 en 2 ..... II, 44
2 : 3–12 ..... IV, 359

I Timotheus.

2 : 3, 4 ..... IV, 406
3 : 2, 8 ..... II, 365

Titus.

1 : 7 ..... II, 365

Hebreën.

1 : 1 ..... II, 32
1 : 3*a* ..... II, 239
1 : 3 ..... II, 256
1 : 4 ..... I, 474
1 : 14 ... I, 462; II, 216; III, 482
2 : 7 ..... I, 473
2 : 16 ..... I, 473
3 : 1 ..... II, 243
7 : 4 ..... I, 303
7 : 26 ..... II, 186
7 : 28 ..... I, 303
8 : 5 ..... III, 291
9 : 12 ..... II, 186
11 : 1 ..... II, 173
11 : 5 ..... I, 256
12 : 2 ..... II, 242

I Petrus.

1 : 2 ..... II, 32
2 : 3–7 ..... I, 337
2 : 25 ..... II, 363, 365

II Petrus.

3 : 2 ..... II, 293
3 : 4–12 ..... II, 30
3 : 7–10 ..... I, 379
3 : 8 II, 23; IV, 6, 406
3 : 10 v. ..... IV, 40
3 : 12 ..... I, 144
3 : 12, 13 ..... IV, 359
3 : 13 ..... II, 71, 293
3 : 15, 16 ..... II, 415

I Johannes.

1 : 2, 3 ..... II, 355
2 : 2 ..... IV, 406
2 : 18 ..... II, 33
3 : 2 ..... II, 231
3 : 8 ..... I, 444

Judas.

14 ..... I, 256

Openbaring.

1 : 1, 3 ..... IV, 79
1 : 3, 4, 7, 11 IV, 72
1 : 8 ..... I, 11
1 : 13 ..... II, 194
1 : 14–16 ..... II, 195
1 : 20 ..... IV, 90
2, 3 ..... IV, 86
2 : 2 ..... II, 483
2 : 28 ..... IV, 100
4 ..... I, 461; IV, 102
4 : 4 ..... IV, 109
4 : 6 ... I, 492; IV, 216
4 : 6–8 ..... IV, 111
4 : 9–11 ..... IV, 104
5 ..... IV, 117
6 ..... IV, 121
6 : 1 ..... IV, 71
6 : 1, 3, 5, 7 IV, 122
6 : 2 ..... IV, 314
6 : 12, 13 ..... IV, 122
6 : 12–17 ..... IV, 71
7 ..... IV, 130
7 : 9 ..... IV, 72, 95
8 ..... IV, 131
8 : 1 ..... IV, 121, 129
8 : 1–5 ..... IV, 134
8 : 7 ..... IV, 138
8 : 8, 9 ..... IV, 139
8 : 10, 11 ..... IV, 142
8 : 12, 13 ..... IV, 145
8 : 13 ..... IV, 133
9 : 1–12 ..... IV, 147
9 : 12 ..... IV, 154
9 : 13–21 ..... IV, 155
10 : 6 ..... IV, 86, 289
11 : 3–13 ..... IV, 160
12 : 7–10 ..... IV, 338
14 IV, 161, 165, 178, 180
14 : 1–5 ... IV, 165, 175, 178
14 : 6 ..... IV, 178
14 : 6, 7 ..... IV, 188
14 : 6, 7, 13 IV, 169, 185
14 : 8 ..... IV, 192
14 : 9–11 ..... IV, 196
14 : 12, 13 ..... IV, 198
14 : 14 ..... IV, 185, 200
14 : 14–20 IV, 170, 185
14 : 15 ..... IV, 203
14 : 16 ..... IV, 174, 203
14 : 17 ..... IV, 204
14 : 18–20 ..... IV, 205
15, 16 ..... IV, 173, 184
15 : 1 ..... IV, 215
15 : 2 ..... IV, 216
15 : 3 ..... IV, 219
15 : 4 ..... IV, 221
15 : 5, 6 ... IV, 223, 225
15 : 7 ..... IV, 223
15 : 8 ..... IV, 226
16 : 1–4 ..... IV, 229
16 : 5, 6 ..... IV, 231
16 : 7 ..... IV, 235
16 : 8, 9 ..... IV, 237
16 : 10, 11 ..... IV, 240
16 : 12–16 ..... IV, 241
16 : 17 IV, 176, 246, 254, 290
16 : 17–21 ... IV, 244
17, 18, 19 ... IV, 246, 256, 263, 270
17 : 1, 2 ..... IV, 265
17 : 3–7 ..... IV, 268

17 : 8, 10, 11 ... IV, 279
17 : 9 ..... IV, 272, 280
17 : 12 ..... IV, 281
17 : 14, 17 ..... IV, 292
17 : 18 ..... IV, 291
18 : 1–4 ..... IV, 293
18 : 4–10 ..... IV, 297
18 : 8, 10, 19 IV, 256
18 : 11 v.v. ..... III, 239
18 : 11–19 ..... IV, 299
18 : 20 ..... II, 483
18 : 20–24 ..... IV, 301
19 : 1–10 ..... IV, 305
19 : 11 IV, 303, 312, 319
19 : 11–21 IV, 312, 319
20 : 1, 7 ... IV, 256, 259
20 : 1–10 IV, 323, 334
20 : 4–6 ..... IV, 343
20 : 7 ..... II, 33
20 : 7–10 ..... IV, 350
20 : 11–15 ..... IV, 360
21 : 1 ..... I, 27; II, 71; IV, 247, 255
21 : 1–8 ..... IV, 364
21 : 5 ..... II, 293, 295
21 : 6 ..... IV, 246, 254
21 : 9–21 ..... IV, 376
21 : 14 ..... II, 358, 483
21 : 22–27 ..... IV, 382
21 : 24 ..... III, 32
22 : 1, 2 ..... II, 71
22 : 1–5 ..... IV, 384
22 : 2 ..... I, 495
22 : 5 ..... I, 26
22 : 6, 7 ..... IV, 402
22 : 20 ..... IV, 5

PERSOONSREGISTER.

Appius, III, 345.
Aristoteles, I, 95, IV, 160.
Auberlen, III, 295.
Augustinus, I, 21, 158, 269, 345; IV, 7, 63, 66, 101, 112, 113, 326, 346, 384.

Bähr, Dr K. Chr. W. F., IV, 212.
Bauer, II, 486.
Beda, IV, 326.
Bekker, Balthasar, I, 419.
Berosus, I, 85; III, 345, 354, 397.
Berthold, III, 295.
Beyschlag, II, 376.
Bilderdijk, III, 173.
Bleek, III, 306, 317, 384.
Bon, Gustave le, I, 136, 189, 196.
Bray, Guido de, I, 215.
Buckle, I, 162, 347.
Buddha, IV, 160.

Cajus, II, 481.
Calvijn, I, 15, 407, 464; II, 70, 73; III, 476.
Carrington, II, 55.
Caspari, III, 330.
Catagnet, I, 174.
Cicero, I, 158.
Clemens Alexandrinus, II, 358, 480; IV, 7.
Crookes, I, 174.
Cyprianus, IV, 7.

Da Costa, IV, 265.
Darwin, I, 128, 130, 387.
Davis, I, 174.
Delitzsch, III, 58, 186, 295.
Dewar, I, 144.
Dionysius van Alexandrië, II, 481, 485, 496.
Dorner, I, 201.

Ebrard, III, 295; IV, 212.
Edison, I, 254.
Edmonds, I, 174.
Epicurius, I, 196.
Epp, I, 174.
Ewald, III, 295.

Fichte, I, 157.
Fichtel, Von, I, 147.
Flammarion, I, 377.
Flavius Josephus, II, 451; III, 345.
Fox, I, 174.

Gall, III, 295.
Geulinckx, I, 412; II, 253.
Gibbon, II, 444.
Goethe, II, 504.
Göschel, I, 195.
Guericke, II, 490.

Häckel, I, 128, 130, 136, 399; II, 16, 56, 226.
Hale, I, 147.
Hamilton, Mr, I, 183.
Hare, I, 174.
Hartmann, Von, I, 166, 167.
Hävernick, III, 295.
Hegel, I, 157.
Hengstenberg, III, 70, 295; IV, 326.
Herder, II, 504.
Herodotus, III, 354.
Hertz, I, 144.
Hesychius, IV, 9.
Hieronymus, III, 294, 506.
Hitzig, III, 295.
Hobbes, I, 197.
Hoffmann, III, 295; IV, 212.
Hornung, I, 174.
Höst, III, 409.
Hume, I, 174.
Hutton, I, 147.

Irenaeus, II, 480; IV, 7.

Jackson, Andreas, I, 174.
Jaffa, Prof., II, 65.
Jezus Sirach, III, 355.
Jonas, I, 201.
Jost, Dr J. M., II, 454, 470.
Justinus Martyr, II, 480.

Kamphausen, III, 295.
Kant, I, 157, 203; III, 27.
Keil, I, 247; III, 70, 108, 186, 295, 354; IV, 326.
Kennedy Duncan, R., I, 146.
Kliefoth, III, 186, 294, 295, 354, 506, 531; IV, 153, 162, 165, 171, 178, 211, 305, 347.
Knobel, III, 295.
Kranichfeld, III, 294, 295, 354, 381.
Kuyper, Dr A., IV, 73.

Leibnitz, Gottfried Wilhelm, I, 159, 195, 197.
Lessing, II, 504.
Levi, I, 174.
Linnaeus, IV, 112.
Longfellow, I, 154.
Lücke, III, 295.
Luther, I, 464; II, 478; III, 9, 506, 519; IV, 66, 250.

Maastricht, II, 186.
Mädler, I, 363.
Malthus, I, 164.
Marcellinus, Ammianus, II, 470.
Martensen, Dr, IV, 404.
Marti, III, 295.
Mayer, I, 149.
Mijers, Dr, I, 178, 181, 189.
Mendelejeff, I, 144.
Mendelsohn, I, 195.
Meyer, I, 144.
Michaelis, III, 295, 296, 303, 317.
Milton, I, 341.
Muller, III, 345.

Napoleon, I, 185.

Oecolampadius, III, 506.
Origenes, II, 480; IV, 403, 404.
Osterwald, IV, 171.

Papias, II, 481.
Peisach Thau, III, 295.
Pelagius, I, 228.
Plato, I, 95, 132, 158, 165, 167; IV, 160.
Playfair, I, 147.
Polybius, III, 500.
Porphyrius, III, 294.
Pythagoras, III, 201; IV, 138.

Rabe, IV, 171.
Raleigh, I, 144.
Ramsay, I, 144.
Reuschle, I, 149, 150.
Riessler, III, 295.
Ritschl, Dr A., IV, 404.
Röntgen, I, 144.
Rosenmuller, III, 295.
Ross, Kapitein, I, 372.
Rousseau, I, 16.
Rurt, Dr, IV, 404.

Scheiner, I, 360.
Schelling, I, 157.
Schiller, II, 504.
Schleiermacher, I, 232; II, 382; III, 47, 294, 384; IV, 404, 408, 409.
Schopenhauer, I, 165, 204.
Schweizer, Dr A., IV, 404.
Simons, Menno, II, 502.
Socrates, I, 95.
Spencer, Herbert, I, 139.
Stahl, G. E., I, 111.
Strossmeier, III, 375.
Swedenborg, I, 184; III, 268, 320, 357.

Tertullianus, II, 480.
Trommius, III, 340.

Vinet, I, 17.
Visscher, Prof. Dr, I, 158.
Vitringa Sr, II, 164.
Voltaire, I, 16.
Voss, I, 173.

Wallace, A. R., I, 174.
Watt, I, 147.
Weismann, II, 55.
Werner, G. A., I, 147.
Wette, De, III, 295.
Wolff, I, 160, 195.
Wood, IV, 73.

Xenophon, III, 354.

Zittel, Von, I, 132.
Zündel, III, 294, 295, 354.

INHOUD.

ZESDE REEKS

CHRISTUS' PROFETIE AANGAANDE DE VOLEINDING

Hoofdst.		Bladz.
I.	De parousie voor den Christus zelf een geheim . .	5
II.	De verwoesting van Jerusalem	12
III.	Het geslacht dat niet zal voorbijgaan	18
IV.	De eschatologische reden van Christus	28
V.	De eschatologische reden van Christus *(Vervolg)* .	35
VI.	De eschatologische reden van Christus *(Vervolg)* .	44
VII.	De eschatologische reden van Christus *(Vervolg)* .	53

ZEVENDE REEKS

DE OPENBARING AAN JOHANNES

I.	De openbaring ziet op het einde	62
II.	Ze is gegeven aan heel de kerk	69
III.	De mystiek der getallen	78
IV.	De zeven gemeenten	86
V.	De overgang naar het profetische deel	95
VI.	De ouderlingen	102
VII.	De vier dieren	109
VIII.	De zeven zegelen	117
IX.	De zeven zegelen *(Vervolg)*	125
X.	De zeven bazuinen	132
XI.	De zeven bazuinen *(Vervolg)*	139
XII.	De zeven bazuinen *(Vervolg)*	147
XIII.	De zeven bazuinen *(Vervolg)*	154
XIV.	Het hemelsche visioen (Openb. 14)	161
XV.	Het hemelsche visioen (Openb. 14) *(Vervolg)*	170

Hoofdst.		Bladz.
XVI.	HET HEMELSCHE VISIOEN (OPENB. 14) *(Vervolg)* . .	178
XVII.	HET HEMELSCHE VISIOEN (OPENB. 14) *(Vervolg)* . .	188
XVIII.	HET HEMELSCHE VISIOEN *(Vervolg)*.	200
XIX.	DE ZEVEN PHIOLEN	213
XX.	DE ZEVEN PHIOLEN *(Vervolg)*	221
XXI.	DE ZEVEN PHIOLEN *(Vervolg)*	228
XXII.	DE ZEVEN PHIOLEN *(Vervolg)*	236
XXIII.	„HET IS GESCHIED"	245
XXIV.	EEN DAG EN DUIZEND JAAR	253
XXV.	HET OORDEEL OVER BABYLON	262
XXVI.	HET OORDEEL OVER BABYLON *(Vervolg)*	269
XXVII.	HET OORDEEL OVER BABYLON *(Vervolg)*	275
XXVIII.	HET OORDEEL OVER BABYLON *(Vervolg)*	284
XXIX.	HET OORDEEL OVER BABYLON *(Vervolg)*	294
XXX.	CHRISTUS' KOMST ALS RECHTER	302
XXXI.	CHRISTUS' KOMST ALS RECHTER *(Vervolg)*	309
XXXII.	HET DUIZENDJARIG RIJK	318
XXXIII.	HET DUIZENDJARIG RIJK *(Vervolg)*	325
XXXIV.	HET DUIZENDJARIG RIJK *(Vervolg)*	333
XXXV.	HET DUIZENDJARIG RIJK *(Vervolg)*	341
XXXVI.	DE LAATSTE STRIJD	349
XXXVII.	HET EINDOORDEEL	357
XXXVIII.	HET NIEUWE JERUSALEM	365
XXXIX.	HET NIEUWE JERUSALEM *(Vervolg)*.	375
XL.	DE RIVIER EN DE BOOM DES LEVENS	383
XLI.	DE VERNIEUWING VAN HEMEL EN AARDE.	393
XLII.	GEEN WEDERHERSTELLING ALLER DINGEN *(Slot)* . .	403
	REGISTERS	415